

Juhász
Gyula
Összes
Művei

JUHÁSZ GYULA ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI

PÉTER LÁSZLÓ

I. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1971

JUHÁSZ GYULA ÖSSZES MŰVEI

PRÓZAI ÍRÁSOK

1927—1936

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1971

Sajtó alá rendelte

ILIA MIHÁLY

Lektor

GARAMVÖLGYI JÓZSEF

Magy. iv. I. 3
93, 991.

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1971

Printed in Hungary

1927.

1.

[ÖNÉLETRAJZ]

1883. április 3-án születtem Szegeden, abban a házban, amelyben Petőfi Zoltán lakott és amelyet most a jövődő városépítés érdekében lebontottak. Papnak készültem, majd tanár lettem a magyar végeken. Részt vettem a Holnap irodalmi forradalmában és évek óta Szegeden élek a költészetnek. Eddig hat verseskönyvem jelent meg.

[1927]

2.

CSÍZÓ

Újesztendő napján előre néz az ember. Nézni csak néz, de látni nem igen lát. Mert a holnapot köd borítja, titok fűdi. De azért jól esik ebben a ködben tapogatózni egy kicsit és ebből a titokból megtudni valamit.

Az Úr 1926-ik esztendeje elmúlt anélkül, hogy valami megoldást hozott volna, akár nekünk árva magyaroknak, akár a nagy világnak, amelynek bús tengere forr ma is, a régi költő szavai szerint. Ha visszanézünk a boldogult ó évre, amely boldogtalan volt, mégis látunk valami fejlődést, valami indulást a jobb jövő felé. Európa lelkiismerete felébredt és megmozdult, *Locarno szelleme* megszólalt, ha eddig különösen jelentősebb eredmények nélkül is. A magyar ügy tisztán, bár fájdalmasan tovább sajogva került ki a frankcsalás hirtelen és váratlan kellemetlenségei közül és a belső konszolidáció, az idő parancsára és a haladás örök törvénye szerint, lassan, de biztosan megy a maga útján, minden kerékkötő kísérlet és minden oktan és jogtalan erőlködés ellenére.

Mit hoz ez az újdonsült esztendő, amely ma ránkvirradt? Mit hoz a világnak és mit hoz a magyarságnak? Ki tudná megmondani? De találgatni szabad és szabad hinni az emberiség szellemében és szabad remélni a jövőendő diadalban! 1923 Petőfi esztendeje volt nekünk. Nem mintha éppen Petőfi szellemét idézték volna közénk, inkább csak Petőfi nevét emlegették. A kiskunság nagy költője meglehetősen idegenül érezte volna magát abban a légkörben, amelyet az ellenforradalom reakciós hősei teremtettek. 1925 Széchenyi esztendeje lett számunkra. Nem mintha talán a legnagyobb magyar géniusza szállotta volna meg államférfiaiink és vezetőink lelkét, csak éppen úton-útfélen emlegették annak a magyar főúrnak viselt dolgait, aki a pozsonyi diétán megalapította a magyar tudós társaságot, aki lánchíddal kötötte össze az ifjú Pestet és az agg Budát, aki a vén Dunát és a szilaj Tiszát szabályozta és aki egyszer igazán fölbresztette a magyarság öntudatát és önérzését.

Az 1927-ik esztendő, az egész művelt világon egy halhatatlan titánnak, egy örök lángelmének, egy vigasztaló, és megváltó zseninek jegyében indul, ez az esztendő mindenütt, ahol érző és zenélő szívek élnek, *Beethoven* éve lesz.

Hogy az égi program az előírás szerint fog lezajlani, abban biztosak lehetünk. Az idei február huszonnyolc napos lesz, Kisasszony havára Szentmihály hava fog következni, a Hold fényváltozásaiban sem lesz hiány vagy hiba, a bolygók járásában se lesz fönnakadás, az időjárás a lehetőség szerint a jó öreg Herschelhez fog igazodni, a vasárnap sohasem esik csütörtökre, a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtölte utáni vasárnapra esik a Húsvét, szóval a kalendáriumban semmi lényeges újítás nem készül, legföljebb a római fasiszták számítják az új világ teremtését a *Marcia su Roma* dátumától.

Hogy azután a földi dolgok miképpen alakulnak, hogy világi sorsunk kereke mint fordul, arról már nem igen beszél a kalendárium. A százasesztendő s jövőendőmondó ugyan elárul egyetmást, például, hogy nyáron nagyon meleg lesz, télen nagyon hideg lesz és talán a híres, neves öreg Nostradamusnak is vannak jóslásai az Úr 1927-ik esztendéjére vonatkozólag, de hogy valójában mi minden fog jönni és mi minden fog elmaradni, azt semmiféle csízó meg nem mondhatja előre. Annyit persze könyv nélkül is tudunk és vallunk, hogy nagy időket élünk, tán a legnagyobb időket a történelem születése óta. Nagy időket élünk, de nagy

emberek nélkül. Igaz, hogy amikor a korzikai kis káplár elindult Elbáról az örök dicsőség invalidus dómjának kupolája alá, akkor is erről panaszkodtak. Senki se nagy a halála előtt és ha nagynak tartják, nem bizonyos, hogy a halála után is annak marad meg. Nem mondjuk, ez a Mussolini kétségtelenül valaki. De az a Lenin is valaki volt. És ki tudja, talán Sanghaj kapujában áll egy új Tamerlán, aki a föld színét fogja megváltoztatni az idők folyamán? És ki tudja, a Tisza partján, vagy a székely havasok ölén, már él és már indul az a valaki, aki váltságot és szabadságot hoz népének és dicsőséget és örömet az emberiségnek?

Az bizonyos, hogy az Úrnak és az Üdvnek 1927-ik esztendeje Beethoven géniuszát tűzte a hónapok és napok, az órák és percek oromfalára. *Az isteni Kilencedik Szimfónia* költőjének lelke fog harsogni, zokogni és ujjongani a világ viharában és szélcsöndjében. Milliókat átölelő és vigasztaló és fölemelő Szeretet zenéje: áradj és hódíts! Szépség, jóság, igazság szentháromságát hirdető muzsika: törj a lelkekbe és váltsd meg ezt a vergődő világot! Szellemtestvér, Beethoven, jöjj és vezess bennünket a földi zavarban a mennyei harmónia felé!

Veni sancte Spiritus!

Délmagyarország, 1927. január 1.

3.

KEREKEN KEREKÍTI KEREKRE...

4.

EGY DARAB KÖZÉPKOR

Egy darab középkor elevenedett meg a napokban Budapesten, a huszadik század kellős közepén. Egy máltai lovagot avattak a királyi várban, előkelő közönség előtt, fényes ceremóniák között. Főhercegnők és főhercegek jöttek el, a többi nagy úrról nem is beszélve. Jelenlétével tündökölt a volt monarkia háborús külügyminisztere, Berchtold Lipót gróf, a két balkezes diplomata is.

Egy darab középkor elevenedett meg, ami talán nem is olyan szokatlan jelenség nálunk, ahol éppen most csináltak felső házat, hogy a középkori feudálizmus megmaradt képviselői jól

érezzék magukat. Nálunk még otthon van a középkor és nem kell éppen máltai lovagavatás hozzá, hogy személyesen találkozzunk vele. Szó sincs róla, a középkornak is megvan a maga létjogosultsága, a maga szépsége és igazsága — *a középkorban*. De csak a középkorban! Bizonyos, hogy ez a sötétnek nevezett világtörténeti idő sok értéket teremtett, az emberi lélek sok gyöngéd és színes virágát hajtotta. A kölni dóm és a Divina Commedia, clairvauxi szent Bernát és assisi szent Ferenc, Giotto és Donatello, a legendák és himuszok, a keresztes vitézek és a kolostori barátok az emberiség gazdagodását jelentették, de aki ma akar középkort, az körülbelül úgy jár, mint aki gyufát gyújtogat a napfényben, hogy jobban lásson. A középkor elmúlt és a középkort semmiféle don Quijote és Sancho Pansa se tudja többé visszahozni. A középkor *jelenségeivel* igenis találkozunk még nálunk, de maga ez a világ örökre elmerült a történelem óriás tengerébe.

Éppen azért egy kissé anakronizmusnak hat az a nagy hűhó, az a cifra vakparádé, amellyel most Budapesten egy urat máltai lovaggá ütöttek. Mindentől eltekintve, a máltai lovagsághoz nem kell semmi különös érdem, hiszen akármelyik kaszinói tag és bármelyik jólnevelt úriember lehet máltai lovag, csak bizonyos számú ősóket kell felmutatnia. A régi jó időkben, a holdog béke világában, a ferencjózsefi monarchiában nem csináltak ilyen nagy kázust ebből a szertartásból.

Most ellenben, mivel már túl vagyunk egy világháborún és három forradalmon, mivel ma demokrácia van, mivel szanáltak bennünket, nagyon természetes, hogy olyan ragyogó keretek és külsőségek között rendezték meg ezt a máltai lovaggá avatást a budai királyi várban, mintha legalább is a velszi herceget koronázták volna meg indiai császárnak, vagy Mussolinit kiáltották volna ki Európa diktátorának. Hiába, szegények vagyunk, de jól élünk. Már akik jól élnek. A máltai lovagok, úgy látszik igen jól élnek. (Pedig jó ideje nincsen országuk, legalább is olyan nincsen, amely e világból való, hiszen Máltát elvette tőlük a korzikai kis káplár és magyar birtokaikat is szekularizálták ezelőtt másfél száz esztendővel. No de majd talán az új magyar felsőháznak megesik a szíve rajtuk és hoz majd egy humánus törvényt, amely visszaadja nekik elvesztett javaikat.) De ez a középkor nem elégedett meg azzal, hogy egy darabja megelevenedett a napokban, Budapesten. Nem, ez a darab középkor meg is szó-

lalt és pedig nagyon erőteljes és határozott hangon. Ez a közép-kor *tiltakozott és fenyegetett*, mondván: Királyi Fenségek! Nagyméltóságú pápai követ úr! Nagyméltóságú, gróf, meghatalmazott miniszter Úr! Híveim! A krisztusi katonáskodás eszméje új alakot öltött. Internacionálékba tömörülve szövetkeztek a krisztusi világrend, a hazafiasság, a nemzetek nemzeti életének megdöntésére.

A szentszéki tanácsos mondotta ezt a világ legnagyobb internacionáléjának, a katolicizmusnak őre egy lovagrend ünnepén, amely államot alkotott az államban! Mi úgy gondoljuk, hogy ez a tiltakozás és ez a fenyegetés elkészt néhány száz esztendővel. Keresztes haddal támadni a huszadik században a fölvilágosodásra, szent háborút hirdetni Voltaire, Rousseau, Diderot, Kant, Hegel, Schopenhauer, Marx, Freud, Einstein, Goethe, Dosztojevszkij, Zola, a modern kultúra, haladás, tudomány és művészet ellen, ez valahogyan úgy fest, mint amikor a búsképű lovag, az elmés, nemes don Quijote de la Mancha a szélmalom ellen hadakozik. Még annál is különösebben. Tancreéd igen jeles vitéz volt a középkorban, de ha ma, a tankok és repülők, a gázok és rádió századában, amikor a hősök mélyen a föld alá bújnak el egymás elől és hónapokig nem mutatkoznak, ha ma Tancreéd szépen kiállana a csatárra és egy szál kardra hívná ki ellenségeit: mi lenne sorsa neki?

Hiába játszanak itt középkort és haragszomrádot az urak, *Tabódy* Zsoltnak, a przemisli hősnek és az októberi forradalom igazolt katonájának testvérét hiába üti máltai lovaggá az új világ és új idők ellen pörösködő szentszéki tanácsos: mégis mozog a föld és a történelem nagy óramutatója nem középkort jelez, hanem 1927-et, amelyet *annus mirabilisnak* jövendől az olasz poéta és pilóta.

Délmagyarország, 1927. január 14.

5.

A MONT BLANC EMBER

Egy költő halt meg ma harminc esztendeje Budapesten, a Dob utca sarkán egy kopár, homályos szoba magányos ágyán, egy magyar költő, aki akkor a legnagyobb volt, egyetlen, egyedülvaló, főséges és csodálatos. A halál és a végtelenség foglalkoz-

tatta egész életében, ezzel a két hatalmas és rejtelmes rögeszmével botorkált sivár élete rögzös útjain az elmúlás elébe. Ő mondotta, hogy hős és magasztos minden ember, aki a halál gondolatát agyában viseli. Ez a költő a hősök hőse volt akkor, hiszen mindig és mindenütt ezzel a gondolattal járt, kelt, akár a váli erdő rengetegében bolyongott, akár a magyar szabadságharc szuronyrohamaiba lendült, akár a lombardiai osztrák katonai faköpnység alatt didergett, akár a Váci utca forगतagába tévedt, akár kis kocsmák asztalánál merengett.

Ady Endre, törvényes örököse a magyar sorsban és a magyar költészetben nevezte őt el Mont Blanc embernek és valóban, olyan idegenül és olyan magasságosan mered Vajda János alakja a hazai költészet egébe, mint az a havas és hideg óriás, amely a legnagyobb csúcs Európában.

A hivatalos magyar irodalomtörténet és különösen az iskolai tanítás egy kissé mostohán és kurtán-furcsán bánt el a Gina költőjével. Persze, ennek megvannak a maga mély emberi okai. Vajda János a szerelmi hevületnek olyan hangját ütötte meg a magyar lírában, amely egészen szokatlan, sőt ismeretlen volt eladdig és a jámbor füleket méltán megdöbbenetette. Balassi Bálint is elég szabados volt szerelmeiben, de a kékkői báró, a a heste Menyhárt rokona legalább verseiben igyekezett a kor reneszánsz kultúrájának modorában zengeni és főúri nőkről volt szó e virágénekekben, mi több, a poéta maga igyekezett még életében megsemmisíteni átkozott sok verseit és hogy ez az igyekezet mégis meddő maradt, az a nemzeti költészetnek egyik legfőbb nyeresége és ékessége lett idővel. Még a garabonciás Csokonai is egy feddhetetlen polgári nőhöz, Vajda Juliannához intézte halhatatlan Lilladalait és még Petőfi Sándor is, ez a nagy és örök plebejus, egy úri hölgyet választott eszményképe és felesége gyanánt, aki ugyan hamar eldobta az özvegyi fátyolt, de legalább egy tisztos és tekintélyes egyetemi tanárnak adta kezét és hozományát. Vajda János ellenben, aki még a fiatal Petőfivel együtt virrasztott a Pilvax kávéház biliárdasztalai fölött és együtt harsogott a Nemzeti Múzeum lépcsőzetén március idusán, a volt negyvennyolcas önkéntes és a későbbi önkéntelen osztrák cserepár egy olyan nő iránt érzett halhatatlan és reménytelen szerelmet, aki egy budai borbély lánya volt, akinek első csókját és ölelését egy Esterházy herceg vette meg, aki később cirkuszi lovárnő volt a nagy világban és aki úgy játszott a fér-

fiak szívével, mint a lovakkal és aki végül nyomorultan és elhagyottan pusztult el egy bécsi ispotály fülledt kórtermében. Ez a nő, akit *Gina* néven örökített meg az angyalok és emberek emlékezetében néhai Vajda János, hallani sem akart a magyar költő határtalan szerelméről, tudomást se vett azokról a halhatatlan dolgokról, amelyek az ő szépséges és gyönyörűséges személyét a Laurák, Beatricék, Júliák, Heloisek és más költői ideálok rangsorába emelték az idők végezetéig. Kratochwill Zsuzsanna, a későbbi Oroszy Georgina magyarán mondvá füttyült a költőre és ez a közöny, ez a kegyetlenség, ez a szívtelesség örök versek áldott forrása lett. Ki nem ismeri a *Hűsz év után* hattyúi képét, amely tűnt ifjúság tündértaván fölmerül, a *Harminc év után* beethoveni gyászindulóját a hallgatag hold gyér fényében és a *Gina dalok* mélységes és magasztos szomorúságát?

De ez a mélységes és magasztos Mont Blanc ember éppen ilyen reménytelen és fájdalmas szerelmet érzett a magyarság iránt is, amelynek hűséges és haragos imádója volt, a magyarság iránt, amely életében nem akarta megérteni és megbecsülni ezt a nagyságos és fönséges költői tüneményt, aki nem akart és nem tudott hizelegni neki, aki mindig a maga egyenes útján járt, ahová senki sem merete követni, aki állandóan szemébe vágta nemzetének hibáit és bűneit, aki hatvanhét után sem engedett a negyvennyolcból és aki úri kaszinó és a vármegye-ház helyett a magyar nép jogát és jövőjét hirdette mindhalálig. Fájdalmas és magányos magyar volt és maradt Vajda János világeletében, Aristides néven olyan igazságokat vágott a hatalom szemébe, amelyeket ma az esküdtszék hiányának és a sajtószabadság látszatának klasszikus (vagy inkább romantikus) korszakában nem igen tanácsos megkockáztatnia a tollforgató írónak.

A harmincéves dicsőséges halott, a százéves halhatatlan emléke előtt áhítattal és hódolattal áll meg a kései utód és az évfordulók éjszakáján virrasztva ismételgeti *A virrasztók* döbbenetes és dacos sorait. A halál és végtelenség legnagyobb magyar lírikusának emléke új erőt ad ma nekünk, hogy higgyünk, *csak azért is és mégis* higgyünk a magyar lélek halhatatlanságában és a magyar élet végtelenségében!

Délmagyarország, 1927. január 16.

ROSTAND ÉS MOLNÁR

Pártos Klári játszotta a múlt héten a *Sasfiók* nagy és nehéz címszerepét és pedig meglepő sikerrel. Teljes illúziót keltett, igen értelmesen és lendületesen mondotta a verseket és végig bírta erővel és fordulattal. A *halovány* herceg alakjában megnőtt ez a fiatal tehetség, aki finom, hangulatos és drámai szárnyalású tudott lenni. Az ő római királya a szezon egyik legnagyobb sikerét varázsolta a világot jelentő szegedi deszkákra.

Pártos Klárit ezek után számon kell tartani, mint a közel jövő egyik leginkább biztató ígérését. A Rostand-dráma felújításának másik művészi szenzációja az arisztokratikus és stílusos dekoráció volt, különösen a háttér néhány pompás színpadi képe, elsősorban a wagrami csatater látomásos megjelenítése. A siker felvonásról-felvonásra nőtt, Pártos Klárinak legalább hatszor kellett a vasfüggöny előtt megjelennie. Ezen a felújításon valódi költő és igazi művészet találkozottak.

Molnár Ferenc új darabja, a *Játék a kastélyban* sok hűhó után igen nagy, forró és hangos sikert aratott. Egészen testhezálló Molnár-komédia ez, minden különösebb költői szándék és mélyebb értelem nélkül. A mai színpad nagy artistája játszik itt a szavakkal, a szerepekkel, a helyzetekkel, a közönséggel és a mesterekkel. Játék a játékkal, vagy amit akartok. Új drámai formatörekvéséről szó sincsen Molnár e művében, olyan régi tréfa ez, amelyet Shakespeare és Molière, Gaál József és Szigligeti is megengedtek már maguknak. Persze, Molnár ijesztően ötletes, egyik vicce a másikat kergeti és pofozza, mint cirkuszban a bohócok csinálják. Alakjai ez alkalommal inkább figurák és aki körül és aki miatt ez az egész hecc forog, a fiatal zeneszerző, kétségbeejtően érdektelen és meglepően ostoba senki és csak a molnári bűvészet tudja mindezt feledtetni velünk — amíg az előadás tart.

Ez az előadás teljes készülségéről, lelkes buzgóságáról tanúskodott és arról, hogy a Szegedi Színházban értékes tehetségek lappanganak.

Pedig ez a darab nem igen ad hálás alkalmat az alakításra. Mégis, *Herczeg Vilmos* rendkívül közvetlen és fölényes Turaija, *Szirmai Vilmos* pompásan stilizált társszerzője, Hagymássy fel-

tűnően sikerült színész-karikaturája, *Rónai* jellegzetes komornyikja és az egyetlen női szereplő, *Kaszab* Anna ritka készséggel és ízléssel megformált primadonnája a kivételes nagy siker temperatúráját teremtették meg. Egy kellemes, derűs, kacagástól és tapstól hangos színházi este illanó emlékével távozott a hálás közönség, amely ezúttal zsufolásig megtöltötte a nézőteret.

Egy-két szigorú levágás, amelyben Molnár Ferenc Szegeden részesült, a legutóbbi párisi diadal után remélhetőleg nem veszi el a kedvét attól, hogy tovább írjon. Nemcsak ilyen játékot a kastélyban, hanem például egy másik külvárosi legendát. Mert az örökkévalóságnak is kell dolgozni és hogy ő tud, azt a *Liliommal* megmutatta egyszer.

(j.)

Hétfői Rendkívüli Újság, 1927. január 17.

7.

„VÉR ÉS ARANY”

8.

A TEHETSÉGNEK TISZTELET!

Molnár Ferenc és Heltai Jenő világhírű magyar írók nagy és ritka külföldi kitüntetésben részesültek. A francia becsületrend lovagjává nevezte ki őket Doumergue, a francia köztársaság elnöke. Ez bizony nem kis dolog és ez nem csupán a két kiváló író dicsősége, hanem az egész magyar nemzeté. *A művelt nyugat hódolata ez a magyar kultúra előtt*, amelyet nem lehet fölünyes mosollyal és olcsó tréfával elintézni.

Mi azzal az örömmel és elégtétellel fogadjuk ezt a páratlan kitüntetést, amelyet mindig (és sajnos, egy idő óta olyan gyéren) érzünk, valahányszor magyar érték, magyar tehetség diadalmasan áll meg a világ előtt, dicsőséget szerezve címerünknek. Ha *Herczeg* Ferencet vagy *Pekár* Gyulát érte volna ez a tisztesség és ez az elismerés, akkor nekik tapsoltunk volna. Mint ahogy *Kosztolányi* vagy *Szabó* Dezső, *Babits* Mihály és *Móricz* Zsigmond is méltók volnának erre a becsületrendre.

Hogy éppen Heltait és Molnárt találta meg a gloire nemzetének kitüntetése, annak természetes okai vannak. Ez a két pompás

író először is legnagyobb sikereit a színpadon aratta, a világot jelentő deszkákon, amelyek csakugyan a legbiztosabban és leggyorsabban viszik világgá az ígét és ez a két érdemes szerző többek között a francia színpadi irodalomnak legszorgalmasabb és legavatottabb átültetője volt a magyar deszkákra, mi több, a maguk szellemének és tudásának fölöslegéből is bőven kölcsönöztek a franciáknak. Mindenképpen megilleti őket a *napoleoni érdemrend*, amelyet most már egy egész világ láttára viselnek a hazai irodalom nagyobb dicsőségére.

De van ebben a nagyszerű elismerésben valami intés is, amelyet a Duna és Tisza közén egynémelyeknek megérteni és megszívlelni. Esztendőök óta folyik itt egy becsmérő és lekicsinylő hadjárat, elsősorban éppen Molnár Ferenc ellen, de sok más magyar érték és tehetség ellen is. Irodalmi analfabéták, az újságíró akadémia padjairól kikerülve, köszörülik tollaikat Molnár Ferenc és más világsikereket arató magyar színműírók ellen, a tehetségtelenség és irigység szent és örök jogán. Mert a valódi tehetség alfája és omegája, hogy meglátja és megbecsüli a tehetséget, akármelyik bokorban termett is. A tehetség mégis csak a legnagyobb vigasztalás ezen a földön, a tehetség látványa fölemelő, csak a tehetségtelen ember számára leverő. A tehetségtelen tollforgatónak egyetlen mentsége és elégtétele, hogy nem áll egyedül, sőt egész csordában legel e világon, a tehetségtelen dilettáns, akár ír, akár fest, akár ugrál, személyes és halálos ellenségének tekinti a talentumot és mert a művészet iránt érzett reménytelen szerelmét nem tudja más módon kiélni, így hát nekimegy annak, aki különb nála, akinek sikere van, aki valaki, akit a műzsaák és a közönség szeretnek.

Lehet, hogy Molnár Ferencnek nem minden műve marad fenn az irodalom történetében, de a *Liliom* kétségtelenül korunk egyik legerősebb és legmélyebb színpadi remeke, amelyről a kegyetlenül éles és kiméletlenül élcés Alfred Kerr is megállapította, hogy lángeszű vonások vannak benne és *A Pál utcai fiúk* mégis csak az ifjúsági regények egyik legszebbike és legjobbika és a *Széntolvajok* bármely irodalomban számottevő alkotás lenne. Hogy Molnár Ferencen egy időben a hanyatlás jeleit észlelték, az nem zárja ki, hogy a hanyatló Molnár Ferenc kisujjában még mindig több van, mint a pályája delelőjén álló *Zsirkay János* — *nagyujjában* és ez a Molnár Ferenc, ha csak krokikat írt volna és semmi mást, akkor is egyik nagy jöltevéje lett volna

egy sereg olvasónak, akiket megkacagtatott ragyogó ötleteivel, páratlanul gazdag, játékos szellemével. Heltai Jenő pedig, finom és kedves, néha egészen mélyen emberi írásaitól eltekintve, valóságos irodalmi diplomatája korunknak, aki erősen följavította a magyar irodalom megismerésének és megbecsülésének nemzetközi kurzusát.

Most már egy kissé nehéz lenne irodalmi gajdeszbe tenni itthon azt a Molnár Ferencet, akinek egy egész világ publikuma tapsol és a legbüszkébb és legtartózkodóbb európai náció dekorál a *Pour la mérite* dicsőségével.

A szellem és alkotás világában nincsen numerus clausus, ott szabad verseny van és ott nincsenek országhatárok, a géniusz átrepül rajtuk bátran és boldogan, hiába dobálja felé kicsinyes méltatlankodása lapos göröngyeit a filisztérium. Verebekre ágyúval lövöldözni szomorúan mulatságos dolog, de egészen nevetséges dolgot művelnek azok a tollas legények, akik a repülőgépre gumipuskával parittyáznak.

Délmagyarország, 1927. január 19.

9.

TANÁR URAK

Talán még nem felejtette el ez a nemzedék, hogy a háború előtt, amikor még szabad volt a szó, egy szegény székelyudvarhelyi tanár egy kongresszuson, amelyen a tanárság bajairól és sérelmeiről tanácskoztak, kijelentette, hogy korgó gyomorral nem lehet himnuszt énekelni. Ez az addig névtelen vidéki tanár egyszerre úgy bukkant ki az ismeretlenség homályából, hogy maga a nagy és hatalmas Tisza István válaszolt neki. Igaz, hogy válasza nem maradt felelet nélkül, a fiatal tanár a Nyugat hasábjain nyílt levelet írt a nagyúrnak, amelyben megmondotta neki, hogy a gróf úr kedvéért nem óhajt *szellemi cugoscipőben* járni, ha a gróf úrnak különös passziója az igénytelenség, neki viszont egészen magas kulturális vágyai és igényei vannak és ezekre emberi jogot formálhat a vidéki magyar tanár is.

Azóta ez a kongresszusi felszólaló és nyugatbeli levélfíró a legnagyobb fróink sorába emelkedett, aki két forradalomnak és az ellenforradalomnak szinte egymaga szállította az eszmei és érzelmi muníciót és aki az *Elsodort falu* című regényével a legnagyobb

politikai tettet vitte véghez 1919-ben és a *Segítség* című regényével utolsó ítéletet tartott a két balkezes kurzus bűnei és mulasztásai fölött 1925-ben.

Szabó Dezsőt, a bátor és szókimondó tanárt annak idején majdnem kiközösítették a tanári karból és a kultuszminisztérium mandarinjai az isten egyik háta mögül a másik háta mögé helyezték át büntetésül, de a tanárság hajai és sérelmei megmaradtak, sőt az évek múltával egyre sokasodtak és szaporodtak, mint a tenger fővénye és az ég csillagai. A magyar tanár sorsa soha sem volt valami derűsen mosolygó, de egy idő óta már a végső elkeseredés fojtogatja torkukat és panaszuk az égbe kiált, bár egyelőre iszonyúan hallgat. Jó volna most egy Szabó Dezső, de nekik csak egy Madai Gyulájuk van, aki az egységes párt húsos fazekai mellett főzi a beteg magyar tanárság orvosságát, amely se nem árt, se nem használ, de arra mégis jó, hogy egy-két nagyon öreg tanárnak a méltóságos címet megadja.

A magyar tanársággal nem nehéz dolog így bánni, egyáltalában nem nehéz dolog *elbánni vele*. A magyar tanárság igazán nem forradalmi réteg és ha akadt is közöttük egy-két úgynevezett destruktív elem, azokat alaposan és véglegesen elintézték a különböző igazoló eljárások, B-listák és egyéb spanyol inkvizíciók során. Mindenki gyanús volt a forradalmak után, *aki élt és tanított* a forradalmak alatt és ezen a réven a magyar tanárság legkiválóbb és legerdemesebb munkásainak és alkotóinak egész gárdáját küldötték szellemi száműzetésbe, mint például Király Györgyöt, Babits Mihályt, Benedek Marcellt, Dénes Lajost, Palágyi Lajost, Laczkó Gézát, hogy csak éppen néhány ismertebb nevet említsünk.

A magyar tanár pedig, aki megmaradt és aki a sorba beállott, a legnehezebb és legszomorúbb viszonyok között folytatta tovább az örök robotot, végezte a világ legkeservesebb és legfontosabb szellemi munkáját: *a jövő nemzedék tanítását és nevelését*. Végezte minden remény és minden kilátás nélkül, hiszen tudhatta, hogy neki nem szabad panaszkodnia és érezhette, hogy ő lesz a legutolsó, akinek a sorsán javítani akarnak. Éhbérért dolgozik ma a magyar tanár és hogyan dolgozik? A kultúra egész világa az ő vállain nyugszik a vidéken, mint ahogy régen Atlasz vállain nyugodott az égbolt. Korgó gyomorral tanítani és nevelni, kopott ruhában tekintélyt tartani ezt csak a magyar tanár tudja, de hogy meddig tudja, azt igazán nehéz volna megmondani.

A jelek szerint a pedagógiai Sipka szorosban nem minden csendes, sőt meglehetősen hangos panaszok kezdenek fölszakadni a tűrő és szenvedő lelkekből a hazai kultúra ködébe. Mert szép és dicső az a klebelsbergi program, amely büszke és magas bátyákat emelget a műveltség egébe, de alapok nélkül nem lehet építeni és hiába száz egyetemi tanár minden tudománya és bölcsessége, ha a középiskolai tanárok nyomora napról-napra nő és ha így haladunk tovább, akkor nemsokára *nem lesz kinek átadni* a klebelsbergi tudományt és bölcsességet. A magyar tanárság, nem győzzük ismételni, éppen nem forradalmi elem, de *most különösen nem az* és ha ennek dacára mégis napjainkban kezd ébredezni és kezdi önérzeti hangját megtalálni, ez annyit jelent, hogy valami nagy hiba lehet a tanügyi kréta körül. Mi nem csupán a szegény tanár urakat sajnáljuk, akik már régen nem a maguk urai, hanem a szegény tanítványokat is, akik meg, félünk, nagyon félünk, nehezen fognak a jövőendő urai lenni.

Délmagyarország, 1927. január 21.

10.

CHAPLIN BÚJA

Van-e, ki e nevet nem ismeri? — kérdezte a múlt század negyvenes éveiben Petőfi Sándor egyik kedvesen rakoncátlan versében, amelyet Megyeri Károlyról, a nagyszerű magyar komikusról, korának dédelgetett kedvencéről írt. Valóban, Megyerit mindenki ismerte akkor Pesten, aki csak színházba járt és újságot olvasott, az arszlánok és suszterinasok, a delnők és varróleányok, főúr és pór, gazdag és szegény egyaránt hálásak voltak a legnagyobb földi jóért, amit ő kéretlenül és számlálatlanul adott, a mosolygásért és a kacagásért, amelyeket az ő jóízű mókái fakasztottak. De Megyeri Karcsi csak egy szegény és árva nemzetnek jötevője és vigasztalója volt, akinek híre, neve nem terjedt túl a négy folyam és hármas hegy határain. Lehetett nagy művész, egyetlen és csodálatos, elszállt nevével az idő hajója, mint ahogy a színész sorsáról megint csak Petőfi énekelte.

Ellenben Charlie Chaplin, a nagy Amerika, a tündéri Hollywood és velük együtt az egész művelt és műveletlen világ nevetetője és kacagtatója, földünk legeslegeső bohóca, az aranyos és

mély kedélyű mulattató, akinek a nap minden órájában a föld minden zugában milliók hódolnak, vajon ez a Chaplin a hálának és a szeretetnek milyen tömérdek kalóriáját érezheti, amint feléje sugárzik hegyeken és tengereken keresztül, őt kontinensen át?

Az ember azt gondolná, hogy ő a legboldogabb ember mindnyájunk között, ő, a legnagyobb boldogító! Milyen tévedés! Látjátok feleim, ez a bohó és fura figura, a fejébe nyomott kalappal (amely Napóleon kalapjának dicsőségével versenyez), a madzaggal megkötött cipővel, aki, ha megjelenik a világot jelentő fehér vászonmezőn, hahoták orkánját viharoztatja föl, ez az örök derű és isteni humor ma a legszomorúbb és legmagányosabb lelkek egyike a föld kerekiségén. És ez nem költői túlzás. Charlie Chaplint most elérte nagysága átka, amelyet az irigy istenek soha nem felejtenek el. Egy szép és fiatal nő került Chaplin dicsőséges és diadalmas útjába, amely a világhír legmagasabb ormaira vezetett. És a szegény gazdag Chaplin úgy elbotlott ebben a törékeny liliomszálban, mint a pinty, vagy mint ahogy az amerikai burleszk bohózat vásznán egy tökmagban botlik el és töri ki a nyakát a hihetetlen és lehetetlen komikus. Ennek a romantikus és szentimentális szerelmi drámának mi csak az utolsó jeleneteit ismerjük részletesen: Charlie el akarta hagyni feleségét, ezért elmenekült a hollywoodi paradicsomból és Newyorkba jött, mire az egész puritán és prúd Amerika kiátkozta, megtagadta, kiközösítette és Chaplin egy szép napon olyan egyedül és elhagyottan állott egy világváros sok milliós forgatagában, mint egy magányos és eltévedt vándor az alaszakai jégmezőben.

Chaplin mindenkié és ha Chaplin mindenkié, akkor mindenkinek joga van hozzádörgölni a maga morális kapuját, akkor mindenkinek joga van belenézni a magánélete szentélyébe, akkor mindenkinek joga van beleavatkozni minden lépésébe: így gondolják és így csinálják ezt ma Amerikában, a dollárok és szabadság klasszikus hazájában és talán nem csupán Amerikában. Kár, kár, soha többé helyre nem hozható kár volna, ha *a morál komoly szemöldi*, ahogy Arany János mondja, végképpen elkészerítenék Charlie Chaplin aranyos és mélységes kedélyét, ha visszavonhatatlanul elúznék őt a világ ponyvájáról, amelyen a beteg emberiség orvosa volt a leglázasabb és legvéresebb napokban, méltó örököse a homéri kacajnak, a rabelaisi jókedvnek, a shaksperei és molièri tréfának, tréfán kívül a legkülönb művész,

aki valaha tömegeket mulattatott. De a tömeg kegyetlen és a dicsőség embertelen. A nagy gyermekek könnyen és oktanul eldobják legkedvesebb és legritkább játékszereiket és az élő bábut is szétszedik, mert mindenáron meg akarják nézni, hogy mi lakozik benne?

Chaplin tragédiája érdemes volna arra, hogy egy tökéletes irodalmi filmet írjanak róla, a legnagyobb rendező rendezze és hogy maga a komikus művészek királya, maga Charlie Chaplin játssza meg. Mostanában úgyszólván divat a színen az élet és művészet összekeverése, a valóság és a látszat játékos öllelkezése, a pirandellói és molnári tragikomédia. De Chaplin bizonyosan nem gondol ma erre, ez a megáldott és megátkozott művész ma egészen egyszerűen csak ember, szenvedő halandó, boldogtalan földi, aki reménytelen tekintetével réved a világba, amelyet megváltani akart a vidámság végtelen jóságával és szépségével és talán éppen kedves filozófusába készül temetkezni, a frankfurti bölcs könyvébe, amely az élet semmiségét és gyötrelmét hirdeti.

Ecce bajazzo!

Délmagyarország, 1927. január 22.

11.

HÁZI KEZELÉS

12.

SORS BONA . . .

— *Sors bona, nihil aliud*: ezt a tacitusi tömörségű jeligét a tizenhetedik század legnagyobb írója tűzte zászlajára, a zerinvári Zrínyi Miklós gróf, aki egyben korának legnagyobb hadvezére is volt. Ami a jó sorsot illeti, e nagyszerű költő és katona bölcsője fölött valóban minden jóságos nemtő megjelent, a hírnek, a rangnak, a vagyonnak és hatalomnak mosolygó géniusza mellett a szellemi és erkölcsi nagyságé egyaránt. És mégis — *sic fata tulere* — soha tragikusabb sors embernek, magyarnak és költőnek nem jutott mint az *Obsidio Sigetiana* lánglelkű és lángeszű énekesének.

A magyar írók *fene fátumáról* különben is igen tekintélyes és igen testes könyvet lehetne kiadni, amelyben a jeremiádok hang-

ján kellene beszélni szomorú és szörnyű végzetekről, amelyek szép, lámpás fejekre, nagy, fényes homlokokra ráborultak.

Idézzük-e szegény jó Tinódi Lantos Sebestyén diákot, a mai zord idők robotos hírlapíró krónikásainak őseit, aki nagy urak portáin tengődött, éhbérért énekelt, de becsületes meggyőződésből nem engedett? Idézzük-e Csokonai Vitéz Mihályt, aki a nyomorúságtól foszló tüdővel, egy ketrecnek is alig nevezhető lyukban tengette utolsó éveit, az eliziumi mezőkre és versaillesi parkokra gondolva? Idézzük-e Katonát, a magyar Shakespearet, aki a legremekebb hazai tragédia számára nem talált színpadot és megértőt, csak jóval korai halála után? Idézzük Petőfit, aki a világirodalomban ott ragyog Pindaros és Petrarca mellett és aki egy telet töltött Debrecenben, amikor pipája kupakjával melegítette hidegtől gémberedő tagjait? Idézzük a nyomor és szenvedés légióját, akik mind magyar írók voltak, tehetségesek és becsületesek?

A napokban kaptunk egy kis füzetet, *Péterffy Tamás* öreg székely író munkáját Rákospalotáról. Ez a derék és érdemes ember egy egész kis könyvtárra valót írt össze világeletemben, sok gyermek apja és most az irodalompartoló jótét lelkekhez fordul, mert havi 170, mondd százhetven papirkorona nyugdíjából, amelyet egy nagybirtokosoktól alapított szövetségtől kap hosszú évek szolgálata után, nem tud megélni.

A magyar író sorsa sohasem volt olyan örömtelen és reménytelen, mint éppen napjainkban. Ebek harmincadjára jutott a valódi, a komoly, a tiszta, a nemes irodalmi törekvéseknek és értékeknek megbecsülése, a politikai és gazdasági viszonyok egyaránt szöges csizmákkal gázoltak bele a magyar irodalom zsendülő vetésébe. Éppen azért kétszeres örömmel és elégtétellel kell fogadni azt a valóban fejedelmi örökséget, amelyet egy eddig nálunk úgyszólván teljesen ismeretlen *literary gentleman*, Baumgarten Ferenc, hagyott a hazai literatúra szegény és becsületes alkotóira és harcosaira. Ez a Baumgarten Ferenc szellemi száműzöttje volt a magyar kultúrának, finom és mély értelmű tanulmányai újabban német nyelven jelentek meg és keltettek figyelmet Thomas Mann és Rainer Maria Rilke földjén. Dúsgazdag ember és dúsgazdag lélek volt Baumgarten Ferenc és mi most értesültünk csak mindakettőről, korai halála után. *Tizenöt-milliárdot* örökölt most tőle az élő és szenvedő, a küzdő és vergődő magyar irodalom.

Ez a nagyszerű örökség azonban csak olyan írókra néz, akik nem alkudtak meg, akik nem hódoltak be uralkodó divatoknak, akik elveiket és eszményeiket bátran és rendületlenül követték, akik méltók maradtak minden időkbén az igazi író nevére.

Babits Mihályt, lelke rokonát és barátját bírta még végrendelete irodalmi végrehajtásával a nagyszívű alapító és *Babits* Mihály a legbiztosabb garancia arra, hogy ez a hagyaték nem fog méltatlan kezekbe kerülni. Annyi szerencsétlen és értelmetlen akadémiai díj után, végre egy alapítás, amely a legnagyobb magyar emlékéhez és szelleméhez méltó. *Sors bona, nihil aliud*, — a magyar irodalom és költészet gerinces és értékes emberei, az igazak és jók, remélhetnek.

Délmagyarország, 1927. január 26.

13.

BARTOS GYULA LEAR KIRÁLYA

A dementia senilis klasszikus kórrajzát adja Shakespeare ebben az alakjában, a beteg lélek titkainak ismeretében és föltárásában jóval megelőzve a modern pszichiátriát. *Bartos* Gyula, az ország első drámai színházának nagy művésze ennek a lelki betegségnek megragadó és megrendítő fejlődését ábrázolja, szinte tökéletessé érett alakító erővel. Az első jelenetében még mintegy a lappangó téboly jelentkezik, amelyet a gyorsan egymásra következő csalódások és szenvedések szellemi és erkölcsi *traumái* egyre mélyítenek és egyszerre csak kitör a teljes őrület, a maga vízióival és hallucinációival, a dühöngéssel és végül, egy rövid lucidum intervallum után, a hú *Cordélia* halálának láttára jön egy végső *delirium letalis exitussal*.

Bartos Gyula mesteri hűséggel állítja elénk ezt az egész rendkívüli folyamatot, de a patológikus igazságon kívül és felül az örök emberi tragédiát is érezteti, néha olyan mély zengéssel és magasztos szépséggel, amely a színpad legelső mestereinek sorába emeli — a mi művészünket. Mert minden reális megfigyelésen és megmintázáson túl a legféktelenebb kitörés és a legszörnyűbb szellemi elsötétülés mozzanataiban is király volt és király maradt, *fejtől bokáig, minden ízében, mint a nagy Lán-dzsarázó szokta mondani*:

Hatalmas élmény Bartos Gyula Lear királya, ünnepi este volt a keddi előadás, a közönség mintegy lenyűgözve figyelte egy óriásnak döngő lépteit a legnagyobb magasságok és mélységek felé és sokat, lelkesen tapsolt a ritka művésznek, aki olyan pazarul ajándékozta meg, pedig ő volt a vendég.

Mellette a szegedi színtársulat derék gárdája a lehetőség szerint — pedig most nekik, szegényeknek, szinte a lehetetlenséggel és a színházi képtelenséggel kell megküzdeniök — iparkodott méltó keretet nyújtani és ez többé-kevésbé sikerült is. A kritikus, fegyvereit letéve, csak a szolidaritás érzésével, szeretettel és tisztelettel gondol ma a nemzet szegedi napszamosaira, akiknek holnapi kenyere is bizonytalan.

(j.)

Délmagyarország, 1927. január 26.

14.

ADY

Egyszerű, komoly székely fejfáról néz reánk ez a név immár nyolc esztendeje. Aki e fejfa alatt pihen a boldog föltámadás reményében, a magyarság egyik legnagyobb költője és egyik küldetéses prófétája volt. Senki nálánál igazabban és mélyebben nem látott a mi jövőnkbe, amely a mi jelenünk lett. Néhány dalos és harcos társával egyedül maradt embernek az embertelenségben és ma a halottak élén él és uralkodik a lelkeken. Fiatalon tűnt el az Illés szekéren és a fiatal szívek a leghűbb, örök heroldjai neki. Az ifjúság soha többé nem hagyja el őt, az ifjúság úgy zarándokol az egyszerű, komoly székely fejfához, mint a megváltó magyar fészülethez. Elhozza ide dalait és könnyeit, álmait és vágyait, panaszait és reményeit. Ennél a sírnál az örök életet érezzük, a föltámadást sejtjük. Nyolc éve ma, hogy Ady Endre a halhatatlanságba költözött s azóta minden év magasabbra emeli a monumentumot, amely a magyar dicsőség egébe nőtt és világgá veti ragyogását.

Délmagyarország, 1927. január 27.

15.

ESZMÉNYI NÍVÓ

16.

BÍBOR ÉS GYÁSZ

SANGHAI UTÁN

A világ közönséges históriája bizonyára bővebben és komolyabban foglalkozik majd azzal az eseménnyel, amelyről a mai Európa gyér és gyanús ázsiai hírszolgálatra olyan szükszavúan emlékezik meg. Röviden jelentik a sárga tenger partjáról, hogy *Sanghai elesett*. Mint ahogy jelenteni szokták, hogy Rudolf főherceg influenzában megbetegedett, vagy hogy a volt német trónörökös a körülményekhez képest elég jól érzi magát. Pedig Sanghai eleste, amelyet különben már újévre esedékesnek jelzett Lloyd George, valóban a legnagyobb történeti jelentőségű események közül való és nem lehetetlen, hogy új fejezetet fog írni Ázsia históriájába és ezzel az egyetemes emberiségébe is.

Nem egészen értjük, hogy az európai közvéleményt miért tartják olyan rejtelmes bizonytalanságban e keleti kérdés körül? Talán azt gondolják az omladozó és homladozó mai európai világrend urai és parancsolói, hogy kínai falat lehet építeni a kontinentális érdeklődés elé, amelyen túl láthatatlanul és hallhatatlanul fognak lejátszódni azok a végtelenül fontos és jelentős tragédiák és époszok, amelyek a fehér világát alkonyati fénybe vonják és az európai imperiálistikus Herkules oszlopait halomra döntögetik?

Mert mi történik a távol Keleten? *Ázsia ébredése* sok ezer éves álmából, mint ahogy a háború alatt fölébredtek a letiport és kitagadott orosz milliók és mint ahogy fölébredtek az új törökök. Az ázsiai leviáthán ébredése az orosz szovjet szárnyai alatt történik. Az orosz szovjetek köztársaságáról meglehetősen mindenkinél maga véleménye, de a tények azt beszélik, hogy ez a rengeteg új hatalom egyre több erővel és sikerrel munkálkodik Ázsia keletén azon, hogy a másik európai nagyhatalomnak, a brit világbirodalomnak még mindig gigászi lábai alól kirántsa az uralkodás szőnyegét. Sanghai elesett: és az angol katonák, a szárazföldi és a tengeri haderők egyre-másra menetelnek az ázsiai vizek felé. Rudyard Kipling írta meg egyik mély tárgyú versében azt a történelmi változást, amelyen Kína a múlt században szinte észrevétlenül általesett. A kínai lány a palotája teraszáról álmélkodva és álmodozva nézi, mint jön egyre-másra egy hajó, két hajó, három hajó, tíz, húsz, száz idegen hajó. Az idegen ha-

jók az úgynevezett európai civilizációt hozták Kínába, a mozdatlan maradandóság országába, ezen a civilizáción pedig első sorban fenyegető ágyúkat kell érteni, amelyeknek sötét torka halált okádott, ha a kínai nem akart behódolni az új hittérítés embereinek és nem akarta elfogadni az új hit egyik magasztos és bűbajos tömjénét, az ópiumot, amely Indiában terem és arra való, hogy az angol kalmárnak nagyszerű nyeresége legyen belőle és a kínainak gyönyörű álmai legyenek tőle. Ettől az álomtól sokáig nyugodtan és bátorságosan alhatott a fehér ember, aki városokat emelt a kínai városok fölébe és a városokban forrt az élet, az üzlet, az öröm és tolongott a katonaság, a szárazföldi és vízi haderő, amely a kalmároknak ultima rációját jelentette.

De az álom most véget ért, Ázsia fölébredt, a lomha és otromba test megmozdult, Ázsia lelke magához tért és most az idegen áfium ellen orvosságot keres és talál is. Lenin misszionáriusai költögetik a kínai sárkányt, amelynek levágott fejei helyébe újak nőttek, diadalmasak és rettenetesek. Mi lesz ennek az új gigantomachiának vége, ki tudná és ki merné azt ma megmondani? Az ópium háború és a bokszer lázadás leverése a maga igazi ábrázatában mutatta meg az úgynevezett európai keresztény kultúrának hőseit, akikből most már nem kér többé Kína, mint ahogy egykor Montezuma császár népe nem kért a fehér megváltókból, Cortez lovagjaiból és mint ahogy Koppány magyarjai nem kértek a Vencelinek térítéséből. De Kína a világ egyik legnagyobb birodalma és Ázsia napja ma újra fölkelőben van. Európa pedig önmagával meghasonlottan, a saját hitében megrendülve nézi, hogy támad föl és mint támad ellene ez az Ázsia és míg szűkszávú táviratban jelentik Sanghai elestét, a Lloyd Georgeok és Chamberlainek kezében megremeg az újság és szemében felremlik a jövő: amely az új Constantinus világuralmának halálos ítéletét rejtegeti keleten és nyugaton, északon és délen egyaránt.

Délmagyarország, 1927. február 8.

18.

EGY HÓS

Edison Alva Tamás nyolcvanesztendőss lett és korunknak ez a legnagyobb hőse azzal ünnepelte a nevezetes évfordulót, amely nemcsak számára, de az egész világ számára nevezetes, hogy

korán reggel szépen bement a laboratóriumába és tovább dolgozott a találmányain, amelyekkel nyolcvanadik éve után még mindig meg akarja ajándékozni az emberiséget. Ennél szebb, ennél méltóbb, ennél igazabb jubileumot valóban nem is találhatott volna ki a nagy föltaláló, aki egész életét a munkának áldozta, akinek vallása lett az, hogy másokért dolgozzék, amíg mégse ki nem alszik. (Persze, ez a mécs úgy világít, mint az izzólámpa fémszála és fénye egy egész világra szól.)

Ha az a másik dicső Tamás, Carlyle ma élne és írna a Hősökről, bizonyosan egy új fejezetet szentelne a hőrosznak, aki nem hadakat vezet, aki nem akar uralkodni a népeken, aki nem katona és nem pap, nem király és nem költő, de valahogyan mind a négy hivatás embereiből van benne valami: a technika csodálatos fegyvereivel indul győzelmes harcra a kegyetlen és ellenséges természet vak erői ellen, amelyeket legyőzve az ember szolgálatába állít, a haladás új bibliájának ötödik evangéliumába egészen új fejezeteket ír be lángeszével és tudásával, az elemek felett uralkodik, mint egy modern Prosperoja az új világnak és a költők fantáziáját szégyeníti meg a valóság teremtő kihasználásával.

Nekünk ő ma az igazi hős, a valódi nagyság, akinek példáját kellene tanítani minden iskolában. Az ő élete és műve a követendő minták egyike, mint ahogy kegyetlen császárok, véres hadvezérek és embertelen oligarchák viselt dolgai helyett a Franklin Benjáminok, a Pestalozzi Henrikek, a Galileo Galileik és Semmelweiss Ignácok történetét kellene a fogékony és termékeny ifjú szívekbe és elmékbe plántálni. Milyen más nemzedék serdülne föl akkor az egész világon, a gyűlölet és önzés rabjai helyett a megértő szeretet és áldozatos jóság üdv hadserege, akik legalább végre meg próbálnák valósítani azt az országot, amely nem a világból való ugyan, de amelynek távoli ígérete és fényessége teszi egyedül elviselhetővé az életünket a siralom völgyében.

Edison Alva Tamás laboratóriumában a jövő készül, egy jobb, igazabb, szebb és boldogabb világ. Az emberi elme és akarat viaskodik itt a lehetetlennel és tágítja büszkén és boldogan a lehetőségek határait. Edisonról azt olvassuk, hogy nem volt jó tanuló az iskolában. Abban az iskolában, amelyben a vér és könny örökös történetét tanítják. Abban az iskolában, amely nem a lelket nézi, hanem a statisztikát, amelynek „eredményeket” kell fölmutatni. A kis Alva Tamás alvajáró volt ebben az

iskolában. Míg a tanító úr a hivatalos pedagógia egyforma és unalmas széklábait faragatta a többi növendékekkel, addig a gyermek Edison egészen más dolgokat fűrt-faragott az elméjével. Ki is csapták ebből az iskolából és erre a mi szegény Tamásunk beiratkozott az élet iskolájába. Elment rikkancsnak és a vonaton a magaszerkesztette újságot árulta, majd egészen más újságokat talált ki sorra-rendre. Megreformálta Graham Bell telefonját, átalakította az egész telegráfrendszert, a villamoság egész sereg új csodáját hozta létre, a technika minden területén hozott valamit, ami előrevitte az embernek fejlődését. A távolságokat megrövidítette, a szem és fül munkáját megkönnyítette, az élet és világ mozgását megsokszorozta.

Franklinról azt mondja epítáfiuma, hogy lehozta a villámot az égből és kivette a zsarnok kezéből a jogart. Edison az emberiség kezébe tette a világ jogarát: uralkodjék a földön, a tudomány és művészet kegyelméből. Edison az igazi diktátor, aki dolgozik és mosolyog, aki hisz és bízik és aki a jólét és öröm uralmát egyengeti és erősítgeti a földön.

Minden napjának minden órája az élet föltételeit javítja és közelebb hozza egymáshoz az emberek millióit, akik politikán, diplomácián, háborún és erőszakon túl meg akarják ismerni és szeretni egymást. Edison a nagyság és a jóság javíthatatlan optimizmusával hirdeti, hogy ezt is föl fogja találni a tanulékony emberiség!

Délmagyarország, 1927. február 11.

19.

KRITIKA

Írta: Juhász Gyula

A magyar lírának a huszadik században két nagy forradalma volt. Az egyiket *Ady* Endre hozta, a másikat *Kassák* Lajos. Mind a két forradalom teljes volt: tartalmi és formai egyaránt. Most várjuk a harmadikat, de eddig még hiába vártuk. Az új nevek, amelyek föltűntek és letűntek, nem hoztak új értékeket. Mi, akik *Ady* Endrével jöttünk, a kultúra szerelmesei voltunk. Hittünk a haladásban, a gondolat megváltó és szabadító erejé-

ben. Ez a háború előtti magyar szellemi fiatalság általános attitűdje volt. A háborús ifjúság hite már mélyen megrendült a kultúrában, amelynek irtózatossá tankjai a legvirulóbb és legdrágább életet hengerelték le. Kassákék a kemény ököl emberei lettek, akik pörölyvel filozofáltak. Egy nemzedék nőtt fel, amely romok között játszott és amely mögött a múlt hídját fölégette a nagy háború.

Berczeli Anzelm Károly, aki most *Mise* című első nagy verses könyvével jelentkezik az irodalomban, aki szegedi és huszonhároméves, ebből a generációból való. Érdeklődéssel és vára-kozással olvasom a könyvet, amely misének egy kissé fekete és költészetnek egy kissé szürke. Legalább is a fiatalságtól több színt és több meleget, mondjuk ki régi szóval, több szívet vár az ember. Roppant fanyar fiú ez a Berczeli Anzelm Károly, aki különben se nem Berczeli, se nem Anzelm, és éppen annyi joggal és okkal nevezhetné magát *Bombastus Theophrastusnak* is. A hangköre szűk, az egész hosszú könyvben alig találtam három-négy témánál többet, ezeket variálja a végletekig. Valami elszánt monotonia zakatol és zihál végig az egészen, mintha örökös nagypénteki lamentáció lenne ez a költészet. Ez az új lírikus elszántan és határozottan hadat üzent minden-féle melódiának, ritmusa még csak volna, de dallama nincsen. Mintha taposó malomban keringene körbe-körbe, mintha a sivárságban és ridegségben találná legfőbb örömét és kedvtelését. Itt a szavak uralkodnak a gondolat fölött, a szavak viszik előre a sorokat, néha valóságos *ösnemzését* érezzük ezeknek a végtelen és éktelen szavaknak, amelyek többnyire úgy gruppirozzák a semmitmondást, hogy lázas gondolatoknak látszanak.

De van egy állandóan visszatérő szólama ennek az ösztövért költészetnek, amely *őszinte, amely mélyből eredő, amely erővel és igazsággal teljes*, amely reménységgel és bizalommal tölti el a becsületes olvasót a fiatal lírikus iránt és ez Berczeli Anzelm Károly proletárhangú és lelkű verseiben jelentkezik. Az *Ínségben*, *Karácsonyi ének*, *Kegyetlen óda a szegénységhez*, *Betyárnóta*, *Bőjti kesergés*, *Éhség*, *Csavargók öröksége* és még egynéhány kiváló dolga, amelyekben semmi sincsen abból a szentimentális polgári romantikából, amely a szalonképes nyomorköltészetet elviselhetetlenné teszi, ellenben van bennük valami ennek a reménytelen és elkeseredett jelennek lázadásából, amelynek hangja ma még mélyen a föld alatt dübörög. Ez igen, ez életes

és költői, fiatalember, bár programnak ennél is többet, határozottabbat, világosabbat és eredetibbet várunk. Ady Endre például adott egy teljes egész magyar és szociális programot, határozott igennel és nemmel felelvén a világ minden kérdéseire. De ezek a mai fiatalok mit is akarnak tulajdonképpen? Ami a magyarságot illeti, abból semmit sem látok ebben a szegedi poétában. Se tartalomban, se formában nincsen semmi magyar vonás és szín benne és forradalmisága is olyan ködös, az individualista és szocialista szólamokat össze-vissza keverő, hogy igazán nem tudnék nyugodt lélekkel a lobogója alá állani. (Ha ugyan van lobogója.) Homályos szimbolika vonul végig e versek során és valami egészen régi emléke kísért azoknak a *melankólikus lázadóknak*, akikkel a jó öreg romantika korában lord Byronnál, Stendhálnál és Mussetnél találkoztunk. Berczeli Anzelm Károly kedveli a hamleti és wertheri pózokat és ezek nem is állanak rosszul neki.

Szigorú, de igazságos bírálatot akartam írni egy kétségtelenül tehetséges és komoly törekvésű fiatalnak első könyvéről, amely megérdemli, hogy hazug frázisok és vállvergetések helyett őszinte, egyenes szavakat kapjon ebben a világban, ahol a kritika helyét a reklám foglalja el. Bármily bolondul forr a must, azért mégis bor lesz belőle, mondja Goethe és én bízom benne, hogy a szavak ma még sokszor zavaros mustjából idővel tiszta költészet lesz. Foglalóul már is adott ebből az ifjú költő ebben a könyvében, amelynek néhány strófája és sok sora megállít, néha megdöbbsent, olykor megráz. *Aki ezt tudja, az valaki*, csak meg kell nőnie, az élet, a sors, az idő, a tapasztalás, a tanulmány és küzdelem pálmája alatt. A derék Koroknay kiadása külön elismerést érdemel.

Délmagyarország, 1927. február 11.

20.

VIGYÁZAT! KULTÚRBOTRÁNY!

KÉT HÓDOLAT

Legyünk igazságosak egy ügyben, amelyben, úgy látszik, egyik fél sem tud és nem is nagyon akar igazságos lenni? Vasárnap a mai tudományos és irodalmi élet konzervatív és reakciós korifeusai zárandoklatot akarnak rendezni — Berzeviczy Alberthez, a Magyar Tudományos Akadémia márványarcú elnökéhez. Ünnepelni akarják Berzeviczy Albertet, aki mindenképpen érdemes arra, hogy a konzervatív korifeusok ünnepeljék, bár talán azt mégsem érdemli, hogy a reakció is ünnepelje.

De vajon miért mindez? Se jubileuma nincsen Berzeviczy Albertnek, mint ahogy van mostanában Rákosi Jenőnek, se éppen most nem jelent meg valami nagyszabású alkotása, amely aktuálissá tenné ezt a tudományos és irodalmi búcsújárást. Ellenben az történt, amit különben eleget megírtak, hogy Berzeviczy Albert a Kisfaludy Társaság ünnepi ülésén cinikusnak nevezte Ady Endre költészetét és az alkohol szagát állapította meg rajta. Nemkülönben azt is kifejezte, hogy Ady Endrét a rossz társaság letéritette a nemzeti ösvényről, az a rossz társaság, amely a magyarság vesztét okozta. Erre Ady Endre egyik legrégebbi, őszinte híve és pártfogója kereken és keményen visszautasította Berzeviczy Albert vádjait és az élő akadémiai elnökkel szemben — bár erre szerinte semmi szükség — megvédte a halhatatlan költőt.

Hinc illae lacrymae! Ezért a nagy zárandokút Berzeviczy Alberthez, ezért akarnak vasárnap fölvonulni tüntető menetben a mai konzervatív és reakciós wartburgi dalnokok, hogy meghajoljanak a Tekintély élő szobra előtt és ezzel tiltakozzanak a Lángész hatalma és dicsősége ellen. Mert valljuk be egészen nyíltan és őszintén, ezeknek az uraknak nem az fáj, hogy Fenyő Miksa alaposan odamondogatott a Kisfaludy Társaság megnyitójának, ezeknek az uraknak egyszerűen és természetesen az fáj, hogy van egy igazán igazi lángész, aki már nem is él és aki fönséges és győzelmes lelke határtalan és mérhetetlen erejével mégis él és uralkodik a szíveken, de különösen a fiatal szíveken, az egész magyar ifjúságon és neve ma már világgá ver és éneke ma már hódító hatalom a földön, amely ellen hiába alapítanak akadémiaikat, hiába építenek kínai falakat, hiába hirdetik a tekintély

tiszteletét és hiába találnak ki hervadt és kongó frázisokat a megszegyenítésére és elnémitására. Mert ez a költő ma már *túl van minden perzekución*, mert ennek a költőnek már nem árt a gyűlölet és megvetés, képzeljétek el, még a csodálat és imádat túlzása és divatja sem tud megártani neki.

Mi teljes készséggel elismerjük, hogy Berzeviczy Albert méltó elnöke a Magyar Tudományos Akadémiának, amelyet a legnagyobb magyar alapított. De Berzeviczy Albert, bár könyvet írt a cinquecento művészetéről, Beatrix királynéről és az abszolútizmus történetéről, még mindig nem mondható a legnagyobb magyarnak, ellenben Ady Endre még a nem egészen forradalmi szellemű Rákosi Jenő és Hegedűs Lóránt legújabb véleménye alapján is, nyugodt lélekkel mondható a legnagyobb magyar költőnek a maga korában, ámbár vannak elég szép számmal olyan tisztelői is és nem csupán Magyarországon, akik az egész világirodalom legnagyobb lírikusai között is az első három közé sorozzák Ady Endrét.

Erről persze lehet és hála Istennek, fognak is még sokat és sokáig vitatkozni, hiszen Ady élete és műve körül még mindig elevenen és magasan lobog a lángoló érdeklődés és izzó lelkesedés máglyája, mi, szegény, csonka, magányos és szomorú magyarok mindenestre csak büszkéek és boldogok lehetünk, hogy a világ nagy alkotója ezt a kincses csodát egyenesen a mi tájunkra tette, a magyar tájra, a magyar ugarra, amelyet Ady Endre még legkeserűbb és legvádolóbb versében is csak dicsőbbé és nagyszerűbbé varázsolt.

Még inkább kellene, hogy örvendezzen ennek a *Kincsnek* az, aki sáfára kultúránk legfőbb javainak, még inkább kellene, hogy megbecsülje és hirdesse ezt a *Kincset* az, aki tehetné, ha akarná egy világ színe előtt. Éppen ezért fáj nekünk és éppen ezért találjuk legalább is szerencsétlen és elhibázott ötletnek azt a zarándokmenetet, amelyet Berzeviczy elé terveznek — *Ady Endre ellen* azok, akik egész fájó és vérző életében részvétlenül és ellenségesen nézték és tudomásul vették, hogy a legnagyobb magyar zseni, *egy elátkozott igaz isten remeke* mint pusztul és kárhozik el értetlenül, kitagadva, üldözötten, *szomorúan mindhalálíg*.

A magyar lélek ősi, igaz, mély és valódi nagy tragédiájának átérzői és megértői szívük mélyén ellentüntetést rendeznek a *költő és a Jós* örökkévaló nagysága előtt és legalább áldó gon-

dolokban virágok és babérok özönével árasztják el az egyszerű fejfát, amely a *magyar Pantheon kellős közepén* Jókai és Blaháné sírja mellett mered a magyar égre és várja a magyar föltámadást!

Délmagyarország, 1927. február 20.

22.

TE CSAK PIPÁLJ, FARAGÓ!

23.

A HAJLÉKTALAN MÚZSÁK

24.

A HALÓTT OROSZLÁN

A boldog béke újságírásának romantikus korában történt, hogy az egyik budapesti német napilap névtelen vezércikkezője megfenyegette a minden oroszok cárját, hogy jól vigyázzon, mert baj lesz, ha nem követi a tanácsát.

Der Zar wird kratzen! — mondotta a szigorú, de igazságos publicista. Pedig akkor még igazán nagy hatalom volt a cárizmus, Moszkvától Irkuckig szalajtott futárait, ha kellett, Puskinokat és Dosztojevszkiket küldött száműzetésbe és kényszermunkára, Tolsztojakat átkozott ki az egyházából és milliókat vitt vágóhídra, ha az érdeke éppen úgy kívánta. De viszont az is igaz, hogy a minden oroszok cárja nem olvasta a budapesti német Zeitungokat. És így nem jutott tudomására a névtelen fenyegetés sem, amelyet a cikk íróján kívül valóban senki sem vett komolyan. Nemzetközi konfliktus így nem lett a dologból, az orosz hadsereget egyelőre nem mozgósították, a két nemzet között a régi rossz viszony nem változott és egy nap múlva maga a vezető helyen elhangzott fenyegetés gazdája is elfelejtette az egészet és inkább Ehrlich G. Gusztáv ellen indított háborút, mert ez mégis csak közelebből érinti a fővárosi érdekeket és kedélyeket.

Nekünk pedig azért jutott éppen most az eszünkbe ez a régi, boldog békebeli háborús idill, mert meghalt Georg Brandes, az európai szellem egyik legelső képviselője és legfőbb vezére.

Brandes volt az, aki az irodalom történetét minden művelt ember számára érdekessé tudta tenni *A tizenkilencedik század irodalmának főbb irányai* című hatalmas művével és Brandes volt az, aki egész Európa számára fölfedezte és aki diadalra segítette Ibsent és Strindberget, Nietzsche és Sören Kierkegaardot, a múlt század irodalmi és filozófiai nagy forradalmárait. Brandesről meg lehet a maga véleménye mindenkinek, aki jól ismeri ennek a roppant gazdag tudású és határtalan szorgalmú írónak egész hatalmas *oeuvre*-jét (mellékesen megírta Shakespeare, Goethe és Voltaire monográfiáit, revidálta Jézus életének forrásait és a háború alatt Clemenceauval szemben is hirdette az igazságot), de egy bizonyos, önmagának állít ki szellemi és erkölcsi szegénységi bizonyítványt az, aki Brandes élete és művei fölött sajnálkozó és lekicsinylő mozdulattal egyszerűen napirendre tér.

Az egyik nagy magyar vidéki város fajvédő orgánuma a *Szerkesztői Posta* rovatában ilyen módon óhajtja elintézni a világirodalom e kimagasló jelenségét:

„Brandes György. A mi világnézeti irányunktól oly távol állott, hogy nincs módunkban magasztaló nekrológot írni róla. *De mortuis nil, nisi bene*, már pedig a világnagysággá harsonázott férfiút szülőhazája is kiteszította annak idején szélső radikálizmusa miatt s dálnak éppen olyan dán volt, mint németnek német. Ha hódoló cikkeket óhajt olvasni, forduljon bizalommal a liberális sajtó felé. Ott megtalálja a rajongó elismerést. Ami annál inkább is természetes, mert Brandes György tulajdonképpen a poétikus Morris Cohen családi névre hallgatott, ami dánul *annyi, mint Kohn Móric*.”

De mortuis nil, nisi bene? Mi pedig erre az alpári rövidségű és mucsai elmésségű nekrológra csak azt mondhatjuk: *de gustibus non est disputandum*. Az ilyen kulturális (jobban mondva antikulturális) megnyilatkozások mutatják a maga mélyszéges szomorúságában és nyomorúságában azt a lelki fertőzést, amelyet az éveken át tartott kurzus úgynevezett mentalitása végzett a turáni és kevésbé turáni koponyákban.

Íme a hortobágyi szellemi szegénylegény, akinek fokos helyett tollat adtak a kezébe és aki röviden csak Kohn Móricnak nevezi Brandes Györgyöt. Hogy az orgoványi esztétika ez óvatos duhaja mit gondol világnézeti iránynak, amelytől oly távol állott Brandes, arra mi nem vagyunk kíváncsiak. Nálunk ezt másképpen

hívják. Brandesnek mindenesetre még annyit sem árt ez a hajdúföldi terror, amennyit annak idején az orosz cárnak nem használt a pesti német újság fenyegető magatartása. Persze, így tisztelik a tekintélyeket azok, akik ezt a tiszteletet léptenyomon, úton, útfélen hangoztatják. Egyszer a halott Adyba rúgnak bele, máskor a halott Brandest készítik ki. Azért a föld forog tovább, még a hajdúföld is. És aki érték volt, érték marad. Még a magyar ugaron is.

Délmagyarország, 1927. február 25.

25.

A MAGYAR IFJÚSÁG

Tavasz akar lenni, holnap már itt is lesz március, a szent hónap, amely a magyar kalendárium szerint az ifjúság hava, a forradalom hava, Petőfi hava. Tavasz akar lenni és mi várva várjuk a kikeletet, amely a nyomor és szenvedés telének véget vet. Tavasz akar lenni és mi arra gondolunk, hogy volt már egyszer tavasz ezen a földön, tavaszok tavasza, amelynél szebbet és dicsőbbet még nem látott ez a nagyon öreg világ.

Egy régi fiatalság jut eszünkbe, amelynek Petőfi Sándor és Jókai Mór voltak a vezérei és amelynek alvezérei között is olyan nevek szerepeltek, hősök és vértanúk nevei, akikről csak mélységes hálával és hódolattal lehet emlékezni. Ez a fiatalság egy szabad, nagy és boldog Magyarországról álmodozott és ennek érdekében cselekedett. Ez a fiatalság azt kívánta, amit az egész magyar nemzet kívánt, faji, felekezeti, párt és osztálykülönbség nélkül, ez a fiatalság csodálatos módon azt kívánta, amit Kossuth Lajos kívánt, ez a fiatalság is tüntetett, de nem a gyűlölet éretlen és ostoba gajdolásával, *hanem a Talpra magyarral és a tizenkét ponttal* és ennek az ifjúságnak örök érdeme, hogy a magyarságnak becsülete és jó híre van a nagyvilágban. És most, hogy ismét tavasz akar lenni, hogy a szentséges és dicsőséges március napja ismét közeledik, megint az ifjúság felé fordul tekintetünk és megint eszünkbe ötlük Petőfi Sándor halhatatlan kérdése: *Lesz-e gyümölcs a fán . . . ?*

Mi szeretjük az ifjúságot, mert szeretjük a jövődőt. Mi végtelen rokonérzéssel akarjuk szívünkre ölelni őket, akik a holnap hősei. Féltő gonddal nézzük, mint érik a jövő vetése, mert

hiszen ez a reménytelen és szerencsétlen jelen el fog múlni, az arcán már is ott rémlik a *facies hippocratica*, omladozó és bomladozó palotája falán ott fénylik a *mene, tekel, fáesz*, de minden szeretetünk, álmunk, vágyunk és reményünk a fiatal-ságot illeti, az új nemzedéket, amely a romok fölött új világot fog építeni, — ha tud, ha mer, ha akar. Ez a világ nem lehet silányabb, nem lehet rosszabb, nem lehet alantasabb, mint amely, minden szépségei és erői dacára, vérben és könnyben elpusztult most.

De aki a szebb, jobb, igazabb új világot fel akarja építeni, annak valóban szebb, jobb és igazabb világot kell a lelkében hordoznia. *Legyen minden magyar utód külön ember, mint apja volt*, mondotta a régi költő és ha ezt a jogos követelést magunkévá tesszük, akkor bizonyos, nem egészen oktalan és jogtalan aggodalommal és bizalmatlansággal kell tekintenünk az elé a generáció elé, amelyik most fog a magyar élet terére lépni, az elé a generáció elé, amelyet ez a legutolsó hét szűk esztendő nevelt, az a hét szűk esztendő, amely a felnőtt gyermekek egész éretlen és értelmetlen hadát szabadította a magyar közéletre, akkor, amikor csupa haza bölcsére és haza atyjára, csupa legnagyobb magyarra lett volna égető szüksége ennek a megszomorított és megnyomorított országnak. Mi hisszük és reméljük, hogy a magyar ifjúság minden métely és kórság ellenére is van olyan erős és egészséges és *termő elve* annyira *ép maradt*, hogy nem kell miatta kétségbeesni a mindennél drágább és szentebb magyar jövőendő felett.

Igaz, hogy a legszebb és legjobb leckét most nem igen tanítják neki, hiszen ez a lecke a felnőtteknél is meglehetősen *feledéste ment*, de talán még sem lehet és még sem szabad egészen és végképpen elfelejtenünk, hogy volt egyszer egy gyönyörű, egy dicsőséges és diadalmas március ezen a véres és könnyes földön, amikor minden tavaszi napnál nagyszerűbben ragyogott az emberi jogok és szabadságok napja a lelkekben és amikor minden ibolyánál ékebben virult ki az egyenlőség és testvériség virága a szívekben!

A magyar ifjúságot meg kell végre tanítani arra, hogy minden kurzus elmúlhatik, de az emberiség örökkévaló igazságait nem lehet száműzni, nem lehet deresre húzni, nem lehet halálra ítélni és nem lehet elnémítani, csak ideig-óráig, máról holnapra.

Tavasz akar lenni és mi Petőfivel együtt aggódva és reménykedve kérdezzük újfent: *Lesz-e gyümölcs a fán?* Erre a kérdésre a világon sok szép és sok nagyszerű felelet van, de az *Erger-Berger* talán mégis csak nem az a felelet, amelyre ma ennek a szomorú és csonka országnak néhány millió dolgozó és vergődő magyarja buzgó imádsággal epedezve vár.

Délmagyarország, 1927. február 27.

26.

A CSODÁLATOS MANDARIN

27.

MÁRCIUSI ELÉGIA

Március van, testvér, az égen mélyebb tűzben égnek a boldog és szelíd csillagok, az alkonyat felhői melegebben barnák, a föld egy nagyot sóhajt és az emberek tekintetében kigyullad valami édes mámor, amelyben vágy és öröm remeg. Március van, testvér, de mire körülnézünk, egyszerre megdermed ajkunkon a testvéri köszöntés, egyszerre elfagy szívünkben a boldog üzenet.

A márciusi óda — hiába — nem akar megszületni. A márciusi óda, amely nem csupán a természet, de a lélek márciusát is köszönti. Az ódából elégia lesz, fájdalmas panasz, amely hiába sírja vissza a múltakat. Tavaszelő hónapja lenne ez a március, a nagy francia forradalom *Germinal*nak nevezte el a legjavát, de mi ma hiába keressük a szavakat, amelyekkel köszönteni illenék Mars havát, közöny és tespedés, unalom és nyugalom mindenütt, de ez a nyugalom nem a boldogság és békeesség nyugalma, hanem a halottaké és a temetőké.

Nem veszitek észre, hogy megállott ezen a földön minden szabad és bátor lendület, nem érzitek, hogyan halkult el minden merész és igaz hang, miképpen csitult el a panasz és a vád, ó nem azért, mintha nem volna oka szólani, de mert nem tanácsos, nem ildomos és nem okos — megszólalni? Nem veszitek észre, hogy ez az ország milyen kísértetiesen kezd megint hasonlítani arra az országra, amelyről átkozott-áldott Ady Endre a legfájóbb és legmélyebb vallomásait zokogta? Nem érzitek, hogy

lassan, lassan csakugyan nem szabad sírni a Kárpátok alatt, legjobb esetben csakis olyan sírással, amely a felsőbbség engedélyével történik és amely nem sérti bizonyos magasabb köröknek érzékenységét?

A márciusi óda egyelőre jámbor szándék, minden komolyabb értelem és minden határozottabb cél nélkül. Egységes csönd uralkodik ma ebben a csonka országban, amelynek csonka a lelke is, csonka a hite is és az egész élete. *A rab gólyák országa lettünk* és a rab gólyák ott gubbasztanak a palánk lábánál és várják, hogy kinő majd csonka szárnyuk. Sajnos, ez a várakozás meglehetősen hosszú, meddő, unalmas és fárasztó. Mert egyre-másra jönnek törvények, amelyek ebből a csonka szárnyunkból is mindig lemetszenek egy-egy darabkát, egy foszlányát a múltnak, egy porcikáját a jövőnek.

Az arany középszerről dalolt egykoron róma bölcsen megalkuvó lantosa, de ma mintha ez az arany középszer már annyira elkopott volna, hogy bádognak is búsan beillenék. Az eszményi nívót ma nem fölfelé kerekítik, hanem mélyen lefelé. A boldog görögség idejében a normális ember volt az ideál. De kit neveztek az antik világban normális embernek? Aki megütötte azt a normát, amelyet egy Platon és Sokrates, egy Homeros és Pindaros, egy Perikles és Demosthenes jelentettek.

A mai magyar közélet bozótos és ingoványos mezejének cserkésze, vándor, ne feledd, hogy itt olyan arany középutat hirdetnek, amely a megalkuvás és leszerelés, az ötvenszázalékos kiegyezés, sőt a szellemi és erkölcsi kényszeregyezés zsákutcájába vezet.

Március van, testvér, a békák nemsokára megszólalnak a magyar nádasokban és ingoványokban. A varangyok hangjai is a teremést dicsérik[k], de mi nagyon, nagyon szerettük volna már a pacsirták énekét. Márciusi ódát reméltünk, szabad, tiszta, büszke, nemes, égbeszálló és szívbeszálló magasztos himnuszát az örömnak, a szabadságnak, a testvériségnek, amelyet egykoron Schiller dalára Beethoven zenélt, akit éppen most ünnepelni készülnek a hazai tájon is, de nagyon félős, hogy az isteni öröm égi trombitájába egy varangy szorult bele, egy utálatos varangy, amely ronda vartyogásával elrontja ünnepünket, márciusunkat, életünket.

Délmagyarország, 1927. március 1.

MŰVÉSZET ÉS RENDÉSZET

Még a levitézlett kurzus úgynevezett nagyságai és tekintélyei sem tagadhatják, hogy volt itt egy ellenforradalmi reakció. Megengedjük, hogy ma már nincsen meg a régi ereje, hogy haladoklik csupán és hogy jövőjében annyi remény van, mint amennyi öröm volt múltjában. De *volt* ez a reakció, sőt erősen volt egypár évtendeig és még azt is megengedjük, hogy történelmi szükségszerűség volt, természetes reakciója a háborús összeomlás forradalmi eseményeinek. Mikor a kurzus kitört, akadtak sokan, akik jóhiszeműen és lelkesen ismételtgették a jel-szavakat, amelyekről hamarosan kiderült, hogy bizony papirosból vannak és hogy fidibuszt lehet csinálni belőlük, de népjólétet és boldogságot alig. Az ellenforradalom reakciója sokat ártott a magyar nemzet jóhírének, a magyar nép dicsőségének és az ország szellemi és gazdasági fejlődésének.

De ezen már túl vagyunk, ez már nem a jelen zenéje. Ma már nem úr többé az a lélek és az a hang, amely balkánizálni látszott Széchenyi és Kossuth országát, ma már nem lehet többé terrorizálni a közvéleményt, azon az alapon, amely a hordó tetejét jelentette. Az európai színvonal ismét kezd kötelezővé válni a közéletben, az ólmosbot, a fokos és a bomba megint nélkülözhető rekvizitumok lesznek a politika fórumán.

Lassan, de biztosan megindult az a megint csak természetes történelmi folyamat, amelyet konszolidációnak neveznek, a gyűlölet vérködös levegője megtisztul, az emberek próbálják megérteni egymást, az élet ismét visszatér a haladásnak ahhoz a lendületéhez, amelyből a nagy világ és a kis ország katasztrófái kikökkentettek.

Éppen azért kissé különösnek látszik, hogy a legutóbbi időkben egyre-másra születnek rendeletek, jönnek intézkedések és emelkednek hangok, amelyek az irodalom és művészet legkülönbözőbb területein cenzúrát gyakorolnak és a szellem és alkotás szabadságát veszélyeztetik, sőt egyenesen elkobozzák. Egy nagy berlini filmet adnak éppen mostanában a budapesti mozikban, valószínű német nemzeti film ez, amely a hivatalos Germánia tapsai között került a maga hazájában bemutatóra. Ez a film sok ezer méterre áll mindenféle forradalmi törekvéstől, ez a film

inkább mondható a ma főnnálló társadalmi rend dicsőítésének és propagálásának és a budapesti filmcenzúra valósággal kasztválta ezt a szerencsétlen filmet, leoperálták tagjait, átfestették színeit, meghamisították szövegét és még így is csak nagynehezen engedték a budapesti nyilvánosság elé. Egy Amerikában készült fantasztikus mozidramát, amelynek a világhírű Vajda Ernő a szerzője, egy órával az előadás előtt tiltotta be a magyar filmalap alapos cenzúrája. A Rettenetes Iván című hatalmas orosz filmalkotást azért nem engedik ma nálunk eljátszani, mert a film igen kegyetlennek tünteti fel azt az orosz cárt, akinek már a díszítő jelzője is vért és gyászt jelent a történelemben. *A zsarnokok védelme* talán még sem tartozik a nemzetvédelem keretébe és a művészet talán még sem az a terület, amelyen a kritika jogát elsősorban a rendészetnek kell és illik gyakorolnia.

Most pedig kiadták a legújabb rendészeti ukázt, amelynek értelmében nem szabad szatírárt írni. Mert ha a közélet kisebb-nagyobb szereplőit és kisebb-nagyobb furcsaságait tilos kifigurálni az írás és ábrázolás eszközeivel, akkor nincsen igaza a római költőnek, aki szerint nehéz szatírárt nem írni. Így egyszerűen *lehetetlen szatírárt írni* és tekintettel arra, hogy az emberiség legnagyobb jóltevői azok, akik mosolyt vagy kacajt varázsolnak az ajkakra, akkor ez után a rendelet után ebben a szomorú és keserű országban nagyon meg fognak fogyni az emberiség jóltevői.

Konszolidáció minden mosoly és derű nélkül: ezt talán még se kívánják azok, akik sorsunk fölött őrködnek mostanában.

Délmagyarország, 1927. március 4.

29.

ARCÜBASEV

30.

ÖZVEGY LEGÉNYEK TÁNCA

31.

GERGELY NAPI DARVADOZÁS

SZEGÉNYJOGÚ TEMETÉS

Bizony, ki tudja ma már, hogy ki is volt a kultuszminiszter Rafael idejében? Félő, hogy azt se igen fogják tudni, kik voltak a szegedi magisztrátus tagjai Károlyi Lajos halálakor? De talán jobb is lesz, ha ezt elfelejtik. Mert azt, hogy ki volt Károlyi Lajos nekünk és mit jelentett a szegedi művészet történetében, hogy egyéb vonatkozásokról ne is beszéljünk, azt egyre jobban fogják értékelni.

Szeged városának egyik legnagyobb fia volt ez a megdicsőült művész, aki szent és alkotó élete javát töltötte itten, a legtisztább és legigazabb artisztikus törekvések áhitatos és alázatos szolgálatában. Valóban Isten szegénykéje volt ez a csodálatos ember és magasztos festő, aki sohasem kért és sohasem kapott semmit e várostól, de termékeny művészete fölmérhetetlen kincseit már életében Szegednek hagyományozta, kijelentvén, hogy amit ő termelt, azt mindenki számára termelte.

Károlyi Lajos külön fejezet lesz a magyar festészet históriájában, mert az ő alakja és sorsa, tehetsége és tudása senki máséhoz nem hasonlítható. *Élet és művészet* talán még soha nem olvadt tökéletesebb és mélyebb harmóniába, mint ahogy nála történt. Károlyi Lajos nem hódolt be soha semmi festői irányynak vagy divatnak, ő mindig az *örök törvényeket* kereste és ezeket találta meg nagy lelkében és nagy természetében. Micsoda fönséges összhang él és uralkodik minden képén, akár egy szál rózsát ábrázol az, akár a művész arcmását mutatja.

Károlyi Lajos soha nem alkudott meg, soha nem adta el zsenijét, inkább szenvedett és éhezett, ha kellett, de hű maradt önmagához és elveihez. Nem volt igénytelenebb halandó e földön, mint ő, a világi javak dolgában, amelyeket megvetett és nem keresett, de nem volt senki, aki nálánál többet adott volna a művészi becsületre. Maga volt a jellem és az erkölcs, egy olyan korban, amelyben mindent eladónak gondolnak a fórumon ólálkodók és szaladgálók. Csak természetes, hogy soha igazi értéke, valódi érdeme szerint nem érvényesült. A vásári lármában az ő halk és nemes szavát nem tudták, vagy talán nem is akarták meghallani. Néhány lelkes és önzetlen barátja és tisztelője mutatott rá néha, mint ritka és becses példányra, szinte

reménytelenül. Ha megalkuszik és elszegődik a piacon, akkor nem olyan vég vár reá, mint amilyen a pesti Rókus-kórház egyik ágyán hónapok néma és ismeretlen szenvedése után elérte őt. De Károlyi Lajos hitt az örök művészet megváltó hatalmában, mint ahogy hitt Velasquezben és Rembrandtban, Beato Angelicoban és Michelangelóban és egy szelíd, csöndes, ködös őszi este békés és boldog mélabúja az újszegedi Tisza partján, vagy egy derűs, enyhe tavaszi reggel almafavirágos harmoniája a Róka utcában több és különb volt neki a világ minden hatalmánál és dicsőségénél. Hiszen Károlyi Lajos nem csupán olvasta a Szentek Életét, de élte is és az evangéliumot nem csak forgatta, hanem gyakorolta is. Nem volt tagja semmiféle kurzusalakulásnak, de azért mégis úgy gondoljuk, ebben a városban követendő mintája lehetett volna a valódi kereszténynek és magyarnak.

Mérhetetlen gazdagságot hagyott maga után ez a mi dicső és áldott gazdag szegényünk, aki Szeged számára az volt, ami Theodor Rousseau és társai Barbizonnak, Hollósy és Ferenczy Nagybányának: megszipitette és megörökítette a szegedi tájat, rajongó és álmodó lelke varázslatos palettájáról soha el nem múló fényt és színt adott neki.

És most jön a hivatalos város, a hetvenezer hold föld nábobja és szegényjogú temetést koldul halhatatlan nagy halottja számára a fővárostól. Szegényjogú temetést Károlyi Lajosnak, akit minden tisztesség és dicsőség megillet, akit, mint a szellem és a művészet fejedelmét kellene és illenék bevonultatni a magyar Pantheonba Munkácsy és méltó bajtársai, testvérei mellé! Ez a rendelkezés olyan *szegénységi bizonyítványt* állít ki Szegedről, amely miatt pirulni fognak unokáink. Hát csak a hatalom mindenkori osztályosait lehet itt parádéval fogadni, ünnepelni és vendégelni, csak azok elébe lehet hintót küldeni, csak azok előtt szabad hódolattal hajbókolni?

Tekintetes tanács, hol lesznek önök már akkor, amikor Károlyi Lajos tiszta, nemes és egyedülálló művészetének áhítattal áldoz az egész magyar kultúrvilág hálája és elismerése!

Délmagyarország, 1927. március 18.

HÓDOLAT

Írta: Juhász Gyula

A nyelv legtökéletesebb művészetével is nehéz dolog méltán beszélni róla, hiszen a részeges bonni kántor és a tébolyult cseléd fia éppen azt fejezte ki a legmagasztosabban és a legmélyebben, ami túl van az emberi beszéd lehetőségein: a világ lelkét adta, a titkok titkát hirdette, a mindenség akaratát tolmácsolta, maga az isteni lényeg szól hozzánk az ő zenéjében, ebben az igazán abszolút muzsikában. Egy Richard Wagner, egy Romain Rolland próbáltak közel férkőzni művéhez és sorsához, de ők is kénytelenek voltak sarumegoldva állani meg nagysága szentélyében. Őt is csak hódolat illeti meg, nem bírálat, csak hálával járulhat színe elé az ünneplő emberiség. Nagysága nem csupán abban nyilatkozik meg, amit alkotott, de abban is, amit szenvedett és cselekedett. Auguste Comte, a pozitív filozófia álmodó lelkű alapítója egy világi naptárt tervezett, amelyben minden napot az emberiség egy jóltevőjének szentelnének. Annyi bizonyos, hogy az idei kalendáriumban az egész március hónap *Beethoven hava* a kerek világon.

Egy valódi hőst ünnepelünk, aki soha nem üzent háborút, aki soha nem ölt testvért, aki a Sorssal magával csatázott, aki a Szenvedéssel viaskodott és aki végezetül a Béke és az Öröm dicsőséges, diadalmas himnuszát énekelte. Ez az igazán igazi hős a lángész erejével és hatalmával küzdötte föl magát a legszédítőbb mélységből a legnagyobb magasságba, a komor árnyból az örök fényességbe, a szomorúság völgyéből az Öröm hegyére és most uralkodik a világon és az ő uralmának nem lesz többé soha vége!

Minden lángész valami újat hoz erre a földre, mint az első nagy lázadó titán, Prometheusz, aki a tüzet lopta le nekünk az égből. (Mint kései utóda, Franklin a villámot.) Columbus egy új világot fedezett fel Castiliának és Aragonnak, Copernicus, a thorni csillagász mintegy új pályát jelölt ki Földünknek a mindenségben. Rousseau a szabadság új evangéliumát hirdette, Petőfi megmutatta a magyar Alföld és a magyar Tisza addig elrejtett és ismeretlen szépségeit, Ady Endre a magyar ugar tragikus hangulatát először érezte, Beethoven pedig *az abszolút muzsikát*,

amely eladdig vagy fejedelmi udvarok egyéni kedvtelését, vagy egyes egyházak áhitatát szolgálta, az egész emberiség vágyainak és akaratának tolmácsolójává avatta és végül az istennek nevezett kilencedik szimfóniában a népek millióinak lelkét szólaltatja meg, az emberi közösség halhatatlan és felejthetetlen ünnepi miséjét mondja.

Száz évvel a halhatatlanságba költözése után Beethovennek áldoz az egész művelt világ. Bécs és Martonvásár, Páris és Peking, Róma és Moszkva, a ragyogó nagy Operák és az egyszerű munkásotthonok ünneplik a Fájdalom és az Alkotás egyik legnagyobb Emberét, akinek hazája az örökkévalóság. Hol van már az osztrák császárság, de ennek a flamand származású, bonni születésű bécsi muzsikusnak birodalma immár a föld egyik határától a másikig terjed. Beethoven az a lángész volt, aki nem csupán tündökölni tud, hanem világít és melegít is. A szimfóniák és szonáták, a misék és kardiok e páratlan költője szövétneket gyújt sorsunk éjjelében és mindnyájunk lelkébe meleget áraszt végzetünk kietlenségében. Ő maga mondta, hogy a szegényeknek akar zenélni. Szenvedők vigasztalója, elnyomottak szabaddítója, elfáradtak fölemelője, a beethoveni szellem. A szeretet után vágyódott világéletében ez a megsiketült és elhagyatott titán, a szeretet után, amely az isteni színjáték költője szerint a csillagokat mozgatja. A legmélyebb és legmagasztosabb, a tizedik szimfónia a *Szeretet*, amely Beethoven életéből és művéből árad felénk, és amely most egy világ kegyeletét és háláját hozza neki.

Mi magyarok nyugodtan és bátran járulhatunk az oltár elé, amelyen az Emberiség áldozata ég, hiszen a ma élő harcos és alkotó művészek között senki sincs közelebb Beethoven elérhetetlen nagyságához, mint a mi két. vívódó és győzelmes büszkeségünk, a nagy világnak két híres zenésze: *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán*!

Délmagyarország, 1927. március 25.

A TITÁN ÉS A POLGÁRMESTER

Szeged város hivatalos dirigense lépett vasárnap délelőtt a karmesteri emelvényre és nagy elismeréssel nyilatkozott a világ legnagyobb zenészeréről. Mint ember ellen voltak kifogásai, a modorát nem találta elég simának, de Istenem, Beethoven nem kormányfőtanácsosságra törekedett, hanem az abszolút zenére. Ellenben, amit Szeged polgármestere a *Fidelio* költőjének legboldogabb napjáról mondott, az méltán kihívja a független szellemek kritikáját. Hogy Beethovennek az lett volna legboldogabb napja, amikor Európának a bécsi kongresszusra összegyűlt uralkodói és hadvezérei előtt hangversenyezett, ezt mondhatja egy tekintélytisztelő polgármester, de Beethovennek ezekről a nagy urakról, az *európai reakció* hatalmasairól és vezéreiről egészen más volt a véleménye. És ezt a véleményt nem is rejtette véka alá az *Eroica* dicső és merész költője.

Beethoven a legszabadabb és legbátrabb szellemek egyike volt a földön, akihez ebben a tekintetben csak a mi Petőfink hasonlítható. Ha már Pekárék a centenáriuma alkalmából egy gipsz Petőfit faragtak nekünk, legalább Beethoven hagyjuk meg a maga valódi alakjában és szellemében. Mert különben az ő hivatalos magasztalása minden szónoki készség és lendület dacára nem jelent többet, mint egy *szegényjogos temetés!*

Délmagyarország, 1927. március 29.

TÖMÖRKÉNY

Fehér mellényben, fődetlen fővel, hunyorgó tekintettel, amint eltűnődve ballagott a rakparton, sokszor simogattam meg becéző pillantásommal Tömörkény Istvánt, aki most tíz esztendeje, hogy eltűnt földi alakjával a tiszai tájakról. Nagyon szerény és csöndes ember volt világeletében, aki írásain kívül alig-alig hallatott magáról. Jó polgár volt, aki dolgát elvégezte, borát megitta és megadta az Istennek, ami Istené és a császárnak, ami a császáré. (Mert a katonaság éveit is kitöltötte becsülettel az

idegen földön.) Tömörkény élete a városi múzeum, a szerkesztőség robotos órái után a szegedi kis kocsmák tarka asztalánál folytatódott. De őt a kocsmába is hivatása vezette: az Onozó rácsos padján üldögélve figyelte alakjait: a különféle célszerű szegény embereket, vízenjárókat, kétkézi munkásokat, fuvarosokat, kubikusokat, barkácsolókat, zsákhordókat, cigányokat és mindenféle népeket. Ez volt az ő világa, ezek voltak az ő emberei, ezeket vitte bele jellemző és maradandó vonásokkal a magyar irodalomba. Nem program volt ez nála, nem eltökélt szándék, úgy jött magától, mint ahogy a búza és a nóta terem.

Tömörkény nem volt úgynevezett irodalmi ember. Talán egy író volt határozott hatással reá egész pályáján: *Bret Harte*, kaliforniai történeteivel, amelyeket a fiatal Tömörkény különös kedvvel olvasgatott és amelyek őt írásra ösztönözték. Egyébként a szépirodalmat meglehetősen hívságos dolognak tekintette. Kortársait nem igen ismerte, ha egy eleven íróval találkozott, elsősorban családi állapota érdekelte és az, hogy milyen viszonyban van a borral? Büszkén vallotta magát vidékinek és a pesti irodalmi kávéházaknak tájára sem ment soha. Nagy és komoly munkás volt, minden héten szorgalmasan szállította a vasárnapi tárcát egy fővárosi napilapba, de a Szegedi Naplót is ellátta állandóan vezércikkkel is.

Mély és meleg érdeklődése elsősorban a kis emberek felé fordult mindig, akiket töviről-hegyire ismert, és kis dolgok felé, amelyeket örökkévaló dolgoknak látott. Tömörkény István szeme a legélesebb és a legáthatóbb tekintetek egyike az egész magyar irodalomban. Ez a szem mindent észrevesz, pontosan és gondosan, ami körülötte a kis magyar életben adódik. De a kéz, amely jegyzi ezeket a megfigyeléseket, tömören, nyugodtan, megfontoltan csak a valóban jellemzőt rögzíti meg. Ez a puritán realizmus a nagy oroszokéval rokon. (A mindenképpen hasonlatot keresők Csehov nevével emlegették együtt.) És meleg emberi részvéte, amely a gyöngéssel és esesetekkel tart, nemkülönben. Tömörkény az irodalmi *kleinmalerei* egyik legelső mestere. És éppen az a nagy szeretet alakjai és tárgyai iránt, teszi annyira fogékonyá a kicsinyesnek tetsző részletekkel szemben. Ha őt olvassuk (sajnos, még mindig kevesen és keveset olvassák), értjük meg igazán Tolsztoj mondását, hogy egy kutya halála van olyan monumentális téma (persze, művész kezében), mint akár Róma égése.

Ahogy Tömörkény elbeszéli, hogy megy Valér a földbe, vagy hogy megy a hajó lefele, hogy kerül Etel a dobba és hogy hever szelet Bábocskai, hogy ijed meg az ólomkatonától a paraszt és hogy nézik a fecskéket a novibazári bakák: ezek mind a megfigyelő és ábrázoló művészet kis remekelései.

Egy egész könyvtárat írt össze korán elmúlt élete során Tömörkény, de ha csak nyolc-tíz ilyen és ezekhez hasonló elsőrendű dolga maradt volna utána, akkor is a legkülönbek között lenne a helye a magyar szépprózai elbeszélés történetében.

Ő maga ösztönösen alkotott és nem sokat törődött a világi dicsőséggel.

Mikor egyszer Jászai Mari elismerő levelét megmutatták neki barátai, valósággal sírva fakadt. Nagyon szemérmes lélek volt, a sikert éppen úgy nem vadászta, mint az asszonyokat. Tömörkény még Mikszáthnál is kevesebbet, mondhatni semmit sem foglalokzik írásaiban szerelemmel és amíg Mikszáth tudott pajzán és kikapós lenni némely részletek rajzában, addig Tömörkény maga az illedelmesség és tisztességtudás.

Az ő asszonyai, leányai serény munkában töltik a napot, vagy pedig ártatlan és hangtalan áldozatai a sorsuknak vagy az emberüknek.

És itt érkeztünk el Tömörkény irodalmi munkásságának nem kis és nem utolsó szociális újságához és jelentőségéhez. A népszínművek és anekdoták vasárnapi és kikészített figurái és históriái után ő volt az első, aki bátran és becsületesen, a szó goethei értelmében a teljes emberélethez mert és tudott nyúlni, aki a társadalom kerítésein kívül rekedt földműves és kézimunkás szegénységnek helyet és hangot adott művészetében, aki a nincsetlenség pusztai és külvárosi (mindenesetre vidéki és magyar) költészetét szólaltatta meg, néhol bruegheli erejű és finomságú életképeiben.

Mikor 1917 április végén örökre lezárta a szegedi arcokat és tájakat figyelő szemét, a fővárosi irodalom hivatalosai és választottai egyszerre csak hirtelenül fölfigyeltek az elnémult íróra és az elismerés egész koszorúját küldötték el a még tíz év után is jeltelenül maradt szegedi sírra. Egy nagy idegen rokona, *Tolsztoj*, naplójában sorokat áldoz Tömörkénynek, akinek emberiségét távolból is megérzi és *Karl Kraus* előadásaiban hódoló szavakat szentel a Tisza-parti magányos darvadozónak.

Most bontogatják azt a palánki ódon környéket, amely

Tömörkény életének egyhangú kerete volt. Ha majd egy újdon városrész emelkedik az alacsony romok helyén, a kultúra és haladás templomaival és palotáival, egy szentély hadd épüljön Tömörkény számára is, aki a magyar nép örökkévalóságát hirdeti, szelíden, csöndesen, komolyan és nyugodtan, mint az a föld, amely tíz éve magába ölelte őt.

Jegyzet. Tolsztoj egy új, világi breviáriumnak szánt könyvében említi Tömörkény egyik novelláját a nazarénus negyvennyolcas honvédről és idéz belőle. *Für alle Tage, ein Lebensbuch* von Leo Tolstoi. 1904. Az egyik fordító a magyar származású Eugen Heinrich Schmitt és írónk neve hibásan Tömörkényinek szerepel.

Karl Kraus, a bécsi *Fackel* szerkesztője egy Tömörkény-novellát is fölvetett előadásai programjába s a szegedi elbeszélőt a legnagyobb oroszokkal egyenlőnek tartja.

Széphalom, 1927. 4—6. szám. 195—196. l.

Juhász Gyula

38.

FINOM KIS CENZÚRA

Két hétig játszottak egy nagyon mulatságos, nagyon finom kis darabot az egyik budapesti színházban, kilencórai kezdettel, nagy sikerrel, tele házakkal. Két hétig nem volt ellene semmi kifogása sem a kritikának, sem a közönségnek, sem a rend, sem az erkölcs őreinek. És két hét után egyszerre csak hivatalosan letiltják a további előadásokat és kenyér nélkül az utcára tesznek ki egy sereg művészt és munkást. Majd eljátszanak egy ellenőrző komédiát, amelybe a legnagyobb magyar újságíró és [a] legnagyobb magyar színészt is bekéri szakértőknek. És a legnagyobb magyar újságíró és a legnagyobb magyar színész tiltakozó szava nem esik annyira a latba, mint az ismeretlen kormányfőtanácsos és a másik ismeretlen főtisztviselő betiltó szava és Rákosi Jenő és Hegedüs Gyula a rövidebbet húzzák egy irodalmi és művészeti kérdés eldöntésében.

Maga Rákosi Jenő, aki egy egész munkában és sikerben dús életet töltött a nemzeti irodalom és színpad szolgálatában, kénytelen keserűen bevallani: „A szabad művészeket szembeállították a kötött tisztviselői felfogással. A belügyminiszter a tisztviselők felfogásának szellemében döntött. Piripócsi dolog

ez, kérem! Elég volt ebből a szakértősi játékból! Én többet nem megyek bele ilyen dologba!”

Rákosi Jenő nem megy, de majd megy és pedig ezer örömmel Pekár Gyula, Császár Elemér és a tiszta erkölcs és a tehetségmentes irodalom többi kipróbált matadora.

Más. Egy világhírű filmdrámát játszanak mostanában nálunk, amely az oroszok nagy folyójáról vette nevét, arról a hatalmas, mélabús folyamról, amelyet az orosz Tiszának nevezett el egyik új poétánk. Az egész világon a Volga hajósa ennek az elsőrendű amerikai filmnek a címe, csak nálunk történt meg vele az a különös baleset, hogy a finom kis cenzúra nagyobb dicsőségére Visztulára keresztelték a Volgát, mert hát a Volga, az egy szovjetfolyó, míg a Visztula, az egy hazafias folyó. Ezek után új földrajzot kellene tanítani a magyar gyermekek számára, akik szegények, még mindig abban a téves hitben élnek, hogy a Volga valamivel nagyobb a Visztulánál.

Szó sincs róla, a magyar filmcenzúra megcsinálta az új kánai csodát: *a Volga vizét a Visztula vizévé változtatta* és hogy nemzeti függetlenségünket és önállóságunkat is kellőképpen megmutassa, a magyar használatra szánt filmen a lázadó proletár nem nyeri el az imádott hercegnő kezét, sőt Budapesten és a vidéken statáris kivégzés vár a szerencsétlen fiatalemberre, aki az egész világon mindenütt másutt boldog hitvese lesz ifjú szerelmesének. Nálunk csak egy nagyhercegnek van joga ilyen filmboldogságra ezen a földön. *Finom kis cenzúra*. De legalább megmutatja, hogy ő is tud valamit. *Ronthat, ha nem is teremthet száz világot s a nagy Volga folyamát kiméri.*

Más. A milói Vénuszt egy kirakatból bevitték a rendőrségre Pesten, a három gráciával és több más klasszikus, de pucér társnőjével együtt. De végül is fölmentették az erkölcstelenség vádja alól és rövidesen szabadlábra helyezték. De a modern dámák ez egyszer alaposan bosszut állottak antik nővérük hivatalos meghurcolása miatt. Egy papirkereskedés kirakatában papírszalaggal áthuzott képeket találtak a közerkölcs éber őrei. A papírszalag eltakarta a női alakot, úgy, hogy csak a fej látszott ki és a láb térden aluli része kandikált ki alóla. És most idézzük a fajvédő újság szavait: „A detektívek jelentése szerint ezek a képek módfelett felcsigázták a közönség érdeklődését és mindenki azt sejtette, hogy a papírszalag olyasmit takar, *aminek látása az erkölcsvédelmi rendeletbe ütközik*. Pedig a nők, amelyeket

(így írja a fajvédő lap valószínűleg mohamedán vallású munkatársa) a levelezőlapok ábrázoltak, *teljesen korrektül fel voltak öltözve, úgy, hogy semmi kifogásolni valót nem találhattak rajtuk.*”

Mit csinálna ma a *finom kis cenzúra* Monna Vanna asszony-sággal? *Opasno je van se nagnuti!*

Délmagyarország, 1927. április 3.

39.

A NAGY BESZÉD

40.

TÖRTÉNELEM

Csaba Jenő piarista, aki a szegedi forradalom történetét is megírta, most megint egy forradalmár felé fordult figyelmével. Ezúttal egy magyar mágnást választott tanulmánya tárgyává, egy grófot, aki forradalmi eszméket hirdetett és akart valóra váltani. Nem kell félni és nem lehet megijedni, a kegyes tanítórend tudós tanára nem Károlyi Mihályt választotta tanulmánya tárgyává. Ezúttal a közel tegnaptól a távolabbi múltba ment, a francia fölvilágosodás korába, amelynek hatása alól a magyar ugaron sem vonták ki magukat azok, akik abban az időben komolyan éreztek és gondolkodtak. Hiszen még a nagy uralkodók is a fölvilágosodás eszméi szerint akarták népeiket boldogítani, ami azonban még így sem ment olyan könnyen, mint ahogy egynémely kormánypárti képviselők elképzelik.

A régi magyar *arisztokrata*, aki valóban a *legjobb uralom* elvét hirdette, Batthyány Alajos gróf volt, elődje és pedig a jelek szerint méltó elődje a szelíd és vértanú forradalmárnak, Batthyány Lajos grófnak, akit 1849 október hatodikán osztrák vadászok golyója gyilkolt meg és annak a Batthyány Ervin grófnak, aki a nagy Tolsztoj Leó gróf új evangéliumát igyekezett magyar talajba átültetni a bögötei iskolában, hogy az élő Batthyányról, az októberi forradalmárról ne beszéljünk.

Csaba Jenő hőse valóban mindenképpen érdemes arra, hogy a mai kor szűk völgyéből föltekintsünk reá és tanuljunk sorsá-

ból. Ez a régi magyar úr több, mint száz esztendeje kifogásolja, hogy a vagyon nagyon aránytalanul oszlik meg Magyarország földjén, hogy a hétmilliós lakosú ország birtokának háromnegyed része háromszázhuszonötezer nemes kezén van, hogy a jobbágyok emberhez méltatlan sorban robotolnak és tengődnek, hogy a nép nem olvas újságot és hogy a tanítójának fizetése az urasági kocsiséval egyenlő. Sok mást és sok egyebet is fölpanaszolt még hatalmas elaborátumában ez a néhai gróf, még a zsidók emancipációját is sürgette és azt vallotta, hogy a vallás csak addig vallás, amíg a felebaráti szeretet hirdetője.

Nagyon destruktív, vagy, ha úgy tetszik, liberális demokrata úr lehetett ez a régi Batthyány, bizonyosan szabadkőműves is volt, mint afféle aufklérista, mint ahogy szabadkőműves volt az a Kazinczy Ferenc, aki felforgató eszméi miatt hét esztendőt töltött különféle börtönökben és nagy tisztelője volt az *Ad amicam aurem* szókimondó főrendű szerzőjének.

De Csaba Jenő azt is kikutatta és kimutatta, hogy amikor az idők szele megfordult és a világ képe megváltozott, akkor a magas kormány egyszerre észbekapott és meleg érdeklődést kezdett tanúsítani Batthyány Alajos irodalmi működése iránt. Még ezer szerencse, hogy előkelő születése, befolyásos rokonsága és egyes védekezése megmentették a gróf urat nagyobb bajoktól, például attól a végtől, amely hasonló irodalmi működésért Martinovics Ignácnak és vértanú társainak lett a jutalma 1795 május huszadikán a budai Generális kaszálón.

Mert, hiába, már csak ilyen az a történelem, ma szentnek tartanak egy eszmét, amelyet holnap sárba rántanak, ma korunk hőse az, aki holnap az idők gyalázata lesz, ma tapsolnak annak, akit holnap megfeszítenek, ma neked, holnap nekem. A történelem tanára, a világ közönséges históriájának forgatója, a legjobban tudja ezt, különösen, ha a távolabbi múlttól van szó, mert ami a közel jelenti, ennek megítélésében néha még a történelem tanára is téved, mert tévedni nemcsak emberi, hanem elsősorban kortársi dolog.

Azért jó néha régi példákat elővenni és a régi példákon okulni. Mindnyájunkat érhet baleset és történelmi idő, ki tudja, talán a mi korunk is ilyen és úgy lehet, ezt csak azok nem érzik igazán és egészen, akik a történelmet írják. A mai Saitz Leók lármájától sokan nem hallják a haladás szavát, amely minden tévedésen és csalódáson túl a jövőbe zeng, abba a jövőbe, amelyről

Batthyány Alajosok és Bacsányi Jánosok darvadoztak, ki a főúri palota előkelő csöndjében, ki az idegen börtön rideg magányában: *Ex trunco laetius florebit!*

Délmagyarország, 1927. április 8.

41.

TANULSÁGOK

42.

AZ IRODALOM EGYESSÉGE

Írta: Juhász Gyula

Annak a magyar irodalmi nemzedéknek, amelyhez e sorok írója is fájdalmas büszkeséggel tartozik, egészen különös sors jutott osztályrészül. Először is Ady Endre világraszóló nagyságának ragyogása jó időre homályba borította olyan értékeit és érdemeit, akik és amelyek bármely művelt nyugati irodalomnak méltó büszkeségére és dicsőségére váltak volna. Mint ahogy Shakespeare lángesze az angol reneszanszban háttérbe szorított hatalmas tehetségeket, akik ma is a drámairodalom kiválóságai, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád — hogy csak ez új magyar költői háromságot említsem — olyan nevek, akiket szívesen vállalna akár az angol, akár a francia, akár a német, akár az olasz mai irodalom. De nekünk olyan magyar kincs és elégtétel Ady Endre üstökös pályája, hogy a legjobbak és legkülönbek is örömmel vállalhatták a satellesek szerepét. És akkor jött a régi rend és régi béke és régi élet halála, a Hábóru, amely derékon törte ketté az új irodalmat, amely csonkává és bénává tette az egész magyarságot és megesett a szomorú csoda: egy nemzedék halt ki az emberiségből és aki megmaradt belőle, az nem lelé honját a hazában.

Tragikus végzet: a negyvenévesek ma még mindig a fiatal-ságot képviselik, akarva, akaratlan, amit nem egészen dicstele-nül kezdett Ady nemzedéke, azt újra kellett kezdenie és íme, az öregek, akiknek javarésze sohasem is volt igazán fiatal, a tekintély fehér tógájában állják el tőlük a hivatalos elismerés csarnokait és egy élet műve után igazolásra szólítják föl azokat,

akik tovább akarják folytatni a megszakadt éneket és a megmaradt hagyományt gazdagítani és frissíteni próbálják.

Az Akadémia elnöke a kettészakadt irodalom újra épülni kezdő romjain állva békejobbját nyújtja a másik oldalnak, de közben nem feledkezik meg róla, hogy a halott Mester sírjának babérait megtépje kissé. De az Akadémia elnöke legalább a megértés szándékával és a jóakarát jelével fordul a tragikus nemzedék felé, míg mások, a Tekintély kevésbé hivatott és avatott őrei egyenesen ellenséges érzéssel és gyűlölséges szellemmel támadnak ellene. A magyarsága gyanús annak az írói nemzedéknek, amely az ősi magyarság forrásaihoz menekült egy siváran meddő és kopáran szürke korszak epigonizmusa után.

Szabó Dezső és Móricz Zsigmond nem elég magyarok azoknak a méltóságos irodalmi kanonokoknak, akik közül az egyik a századvégi francia irodalom párisi szalonjaiban szívta a romantika anyatejét és Babits és Kosztolányi nem elég nemzeti azoknak az esztétikusoknak, akiknek lapos és szikár mondatai a hét sovány esztendő minden szárazságát és terméketlenségét árasztják.

Mondjuk ki őszintén, kereken és magyarul: itt nem két nemzedék harcáról van szó tulajdonképpen, itt a tehetség fiatalsága ellen küzd a tehetségtelenek aggsága, itt az új gondolat és az új hang ellen lármázik az eszmei szegénység és a hangos semmitmondás, itt (Ady esetében elsősorban) az elhivatott Lángész ellen lázadozik a hivatalos Tekintély, már amelyik magát annak tekinti.

És mindezek alján és mélyén a politika infernói bolgái szorjognak és fortyannak, a világnézet fáj azoknak, akiknek nézetei a mindenkori hatalom szemüvegét viselik. A konzervativizmus még nem lenne baj, hiszen a konzervativizmus, ha őszinte és alapos, ha mély meggyőződésen alapszik, és komoly megfontolással épül, egyik éltető és teremtő ereje lehet a nemzeti kultúrának.

Mi már nagyon régen vártuk és akartuk ennek az értékes konzervativizmusnak föllépését és állásfoglalását, mint ahogy az például a francia irodalomban mindig megvolt, mint a haladás egyik szabályozója. Már a görög Arisztófanesz is konzervatív volt, de vajon ki látja ennek kárát örökifjú műveiben? Valaki forradalmat csinálhat a művészetben és konzervatív maradhat a politikában. Ott van Flaubert és Baudelaire! És valaki a leg-szélsőbb politikát vallhatja, a legradikálisabb elveket hirdetheti,

mégis, nemzeti értékét és jelentőségét ki meri tagadni Petőfi Sándornak vagy Victor Hugonak? Nietzsche, az arisztokratikus radikalizmus magányos és kérlelhetetlen hitvallója, merőben ellentéte a modern szocializmusnak, mégis, ki meri róla azt állítani, hogy az Übermensch filozófusa nem a modernség egyik legnagyobb és legigazabb szellemi képviselője? A hagyományokkal szakító Petőfi és a hagyományokat ápoló Arany egészen szépen megáruznak egy gyékényen az életben és a halhatatlanságban, éppen azért, mert kölcsönösen elismerik a valódi tehetség jogát és a plebejus Schiller is egészen jól megfér a patricius Goethevel, noha máskülönbben két világnézet választja el őket egymástól.

Több dolgok vannak földön és irodalomban: mondja Zolnai Béla dr., aki a legjobb értelemben vett konzervativizmus legmodernebb kritikai képviselője ma irodalmunkban, a *Budapesti Szemlének*, akinek fájt a látvány, hogy Vargha Gyula és Juhász Gyula, Szabolcska Mihály és Oláh Gábor egy kalap (és nem vas-kalap) alá kerültek a *Széphalom* című új magyar tudományos és irodalmi szemle hasábjain, amely egyszerre igyekszik megvalósítani a kettészakadt magyar irodalom egyesítését és a kozmopoliszi ködbe vesző magyar irodalom decentralizációját. Mindakettő olyan törekvés, amely csak elismerést érdemel, nem gáncsokat.

Akik még hiszünk és remélünk abban, hogy a magyarság uniója nem álom, hogy a magyarság jövője kultúrájában van, az öröm és bizakodás érzésével nézzük ezt a vidéki irodalmi bárkát, amely Dugonics és Tömörkény városából indult el új vizekre, lobogóján „Kazinczy korának klasszicizmusával és magyarcéltú emberiességével”. Mi hiszünk a szellem, az irodalom egyességében!

Délmagyarország, 1927. április 10.

43.

HÁZIKEZELÉS SAJÁT SZAKÁLLAMRA.
SZÉP ILONKA HERVADÁSA.
Tragédia dalban elbeszélve

44.

ZÖLDCSÜTÖRTÖK

NAGYPÉNTEKRE . . .

A HÚSVÉTI CIKK
(Sajtóbemutató)

A BABONA MEGHAL

A pesti színházi kultúra, amelynek hagyományai alig néhány évtizedre nyúlnak vissza, a háború után meglehetősen lefelé hanyatlott. Az egészségtelen politika, társadalmi és gazdasági viszonyok nagyon erősen éreztették hatásukat ezen a téren és a világot jelentő deszkákon az üresség és hangosság lett úrrá mindenekfölött.

Egyik-másik színház valósággal mulatóvá züllött, az elfáradt és elernyedt embereknek olcsó örömeit szolgálta ki, minden komolyabb szándék és igazabb törekvés nélkül. Egy világ tűnt el és egy világ született, de a pesti színházak nem vettek róla tudomást, a pesti színházak csak sztárokat teremtettek és slágerreket hajszoltak nyakra-főre. A kabaré hangja és szelleme vonult be Thália csarnokaiba, valami általános, titkos nívóleépítés kezdődött. Még a Nemzeti Színház deszkáin is szállást keresett és talált a felelőtlen könnyelmű szórakoztatás szelleme és azon a címen, hogy a régi jó magyar életet támasztja föl, a háziszerező a Gyurkovicsok levegőjét árasztotta a shakespearei tragédiák és molièrei komédiák helyén. Az új magyar drámairodalom, amely a század elején annyi szép reménységre jogosítva indult el a nemzetközi sikerek utjára, az utolsó évtizedben nem csupán megállott fejlődésében, amely különben is egyre külsősége-sebb és könnyebb hatások ingoványába vitte, de egészen vissza-csökkent és az irodalomtól szinte mesterségesen elzárkózva, az üzletesség szomorú jeleit mutatja.

Míg a külföldön, de különösen a nagy Németországban és az ifjú oroszoknál, egy hatalmas, eredeti és bátor színpadi irodalmi gárda nőtt fel, új mondanivalók seregével, új hitek és akaratok lendületével, új formák és színek bőségével, addig nálunk, ter-

mészetesen a politikai és társadalmi levegő nyomottsága miatt is a színpadon a régi nótákat húzzák a régi cigánnyal, a régi sablon uniformisában tetszelegnek a régi figurák és ha akad valaki, aki mondani is mert valamit, annak a sorsa rendesen az, hogy jobbról, balról, két oldalról dorongálják és hengerelik.

A színházi kultúra mai pesti haszonbérloői és vegyeskereskedői kitalálták és elterjesztették azt a babonát, hogy a közönségnek, ennek a felnőtt gyerekek a kedvében kell járni és mivel a szelleme kiskorú, nem szabad neki valami olyasmit adni, ami megerőltetné az elméjét és megzavarná az érzéseit. Így vonult be a ponyva a színpadra, az irodalmi Courths Mahler, a művészeti Gartenlaube, a *giccs*, amely a modern technika minden vívmányával teljes. A közönség egy darabig ártatlanul és védtelenül tűrte a szellemi és erkölcsi színvonala ellen ismételt elkövetett merényleteket, a direktorok vígan mosták a kezüket, a sztárok boldogan ültek az élet és dicsőség Rolls Royceibe, a szerzők alaposan szereztek, a hazai drámai ipar és elegancia virult, míg egyszerre csak, hirtelenül és váratlanul kiderült, hogy ennek a színházi és művészeti farsangnak is megjön a bőjtje. A közönség egyszerre csak megtalálta a szívét és az eszét és nem hajlandó tovább is a kulturális kiskorúság hintalován ügetni. Az isteni díva bukásától hangosak hetek óta a színházi berkek és néhány más bukás lármája is azt harsogja, hogy a közönségnek elment már a kedve attól, hogy az orránál fogva vezessék.

A kor nagy kérdései és érdekei, egy újjászületni akaró világ jajongásai és ujjongásai dühörögnek és ezeknek a visszhangját akarja végre hallani a jelen nemzedéke a művészet tribunálján, a költészet rostrumán is. Elég volt a bús fekete limonádéból és a szenesbélás konfettiből, elég volt a színtelen és ízetlen irodalmi pótkávéból, jöjjenek az új világ új prófétái és apostolai, a valódi váteszek, az igazi jószok!

Most, hogy a szegedi színház a város színháza lett egészen, hogy új emberrel új föladatok előtt áll, reméljük, hogy Szegeden is jelei lesznek annak a változásnak, amely most Budapesten is megmutatkozik. Ha a művészet és kivált a színpad, tükre a természetnek és a jelennek, akkor ez a tükör ne a poros és avas múltat mutogassa csupán, hanem az eleven életet, amely a jövő felé mutat és indul.

Délmagyarország, 1927. április 22.

JÖN A JÖVŐ

Egy előkelő idegen érkezett a magyar fővárosba, amely egy idő óta meglehetősen gyakran lát vendégül előkelő idegeneket. A kaportalai maharadzsza jött el valahonnan a Gangesz partjai tájékaról, hogy magyar nótát és jazz-bandet hallgasson országunk szívében, a Ritz-palotában.

Nem is olyan régen, a boldog béke éveiben a sipuluszi humor sziporkázása fogadta az ilyen előkelő idegeneket, akik a távol keletről vagy a messze délről tévedtek közénk, mint különös és komikus ekzotikumok. Még emlékezünk a perzsa sahra, akinek az Operában a hangolás ragadta meg a legmagasabb figyelmét és a sziámi alkirályra, aki a lóversenyen unatkozva jegyezte meg, mint napkeleti bölcseséget, hogy egyik ló bizonyosan előbb érkezik a célhoz, mint a többiek. Az se volt olyan nagyon régen, amikor a japán és a kínai, mint az operett figurája szerepelt. A mikádó és a kuli, a mandarin és a gésa, a copf és a tincs, megannyi mulatság tárgya volt, karzat és páholy kacagásának médiuma.

Hol van a tavalyi hó és mivé lett azóta a világ bennünk és körülöttünk? Mintha ma egészen más szemmel és szívvel néznénk ezekre az idegenségekre és furcsaságokra! A kaportalai maharadzsa többé nem a humoristák és a nimolisták élénk derültsége fogadja, hanem a magyar kormány hivatalos kiküldöttje és az újságok hasábos tudósításokban számolnak be minden lépéséről.

Ma már mindenki tudja, hogy Ázsiából indult el a világtörténelem és hogy mindig keletről jött a fény, akár Buddhának hívták, akár Názáretinek, akár más néven nevezték. Most pedig egyre inkább látni kell annak, akinek szemei vannak a látásra, hogy ami az ázsiai keleten történik, az a világ serpenyőjét fogja megmozdítani, ki tudja, merre és hogyan? Azzal a megcsontosodott és megavasodott történelmi világképpel szakítanunk kell, amely Európát teszi meg a földi teremtés koronájának és a többi részeket csak mint afféle másodrendű provinciákat kezeli, mint az anyaföldrészt egyszerű gyarmatait. Ma, akármennyire fáj is és kellemetlen is az európai kebelnek, a vezéri pálca kezd kiesni a kezünkől és Ázsia és Amerika óriási fölényének árnyéka borul az óvilág vezető államai fölé. Itt nem használ a sírás és nem

segít a humor: itt a história törvényei beszélnek, itt a föld mozog, itt a sors szele fú. Igaza van Wellsnek, aki igen mulatságosnak találja, hogy a világtörténelmet egyetlen kontinensre próbálták korlátozni egészen a mi időnkig és a legősbibb és legtisztább kultúrák földjeiről és népeiről csak mint valószínűtlen és komolytalan kuriózumokról csevegnek.

De az operettből tragédia lett, a legendából história, a meséből valóság, a távolságok kezdenek megszűnni, a kínai falak leomlanak, az emberiség mintha közelebb kerülne egymáshoz és önmagához, mintha a vér és arany kódén keresztül az ember egysége és a jövő közössége derengene. Persze, egyelőre még mindig ellenséges viszonylatokban történik meg ez a fölismerés, de annyi bizonyos, hogy a monroei elvet ma már Kína és nem-sokára India is magáévá teszi és valóságra váltja és a szabadság ez öntudatos és önérzetes elve egyszer csak elérkezik oda, hogy a Föld pedig az emberé és akkor világossá válik az, amely eddig csak a legjobbak lelkében élt, hogy mindnyájan egy Atyának fiai vagyunk, a *kaportalai maharadzsa és a ritz-hoteli szerecsen szolga* és hogy az egész földnek kerekésege egyetlen koncessziós terület az élet és a fejlődés végtelen lehetőségei számára.

Addig még tömérdek új nevet kell megtanulnia a krónikásnak és az olvasónak, egyre több távoli és rejtelmes nevet, amelyek idegen világok harcias üdvözlését küldik el hozzánk, de ezek az új nevek a história hétmérföldes csizmáiban menetelnek előre, új utakon, új célok felé, a jövőbe, amelynek titokzatos ábrázata idegen világrészek tengeréből merül föl, ha majd az idők teljessége elkövetkezik.

Délmagyarország, 1927. április 23.

49.

NYÍLT LEVÉL NÉGYESY LÁSZLÓHOZ

Írta: Juhász Gyula

Mélyen tisztelt Tanár Úr,

régem olvastam olyan vigasztaló és fölemelő frásokat a mai időkből, mint az Ön válaszai, amelyeket legutóbb, az *Adypörben*, (hogy az ön szavait használjam) Hegedüs Lóránthoz intézett. Férfias őszinteség és bátorság, magyar nyíltság és

szókimondás egyesültek ezekben az írásokban és még ahol nem is értettem egyet véleményével, éreztem, hogy komoly tudás és mély meggyőződés hangja beszél hozzám.

A harcban, amely most ismét föllángolt a magyar irodalom berkeiben, ezekben a meglehetősen elhagyott és elvadult berkekben, végtelenül jól esik ez a vívómodor, amelyet az öreg és ifjú matadorok mostanában igen csak kezdenek felejteni. Nekem nagyon kedves, soha el nem felejthető emlékek élednek szívemben, ahogy ez alkalomból, hosszú idő után ismét Önre gondolok. A század elején az egyetem egyik tantermének padjaiban hallgatott és vitázott az Ön óráin egy tudásra szomjas és eszméktől lázas nemzedék, amelynek soraiban, hogy csak éppen [a] véletlenül eszembe jutó neveket említsem, ott foglalt helyet Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Oláh Gábor, valamint e soroknak akkor nem is olyan túlságosan szerény írója is.

Az új magyar költészet vonult föl akkor és a seregszemle Négyesy László magyar stílyakorlati óráin ment végbe, harciasan és bizakodóan. Mi nem ismertünk más tekintélyt, csak a tudást és a tehetséget és mi szerettük és becsültük Tanár Urat, aki szeretettel és megértéssel közeledett felénk. Mi több, szépen közénk vegyült, velünk volt, figyelemmel szemlélte vívódásainkat és vergődéseinket, mint a jó apa, tanácsokat adott a fiaknak és mi, később nem éppen dicstelen és nagyon szerencsétlen nemzedék, valami különös és bensőséges hálával gondoltunk Önre, Tanár Úr, aki nem ült méltóságos magányosságban és elzárkózottságban fölöttünk, mint a legtöbben, akiknek hivatala vagy mestersége volt tanítani bennünket, de akikkel csak akkor tudtunk valahogyan érintkezni, amikor a vizsgákon kérdeztek bennünket. Négyesy László, Riedl Frigyes és Katona Lajos: ez a három tanárom jelentette számomra a Mestert, aki szelíden és okosan hozzám hajol, aki türelmesen és szeretettel nyeseget és oltogat, aki korán elhalt édesapámnak képét idézi föl lelkem szemében, mint nevelőm és oktatóm. Az új magyar irodalmi generáció, amely azóta nemcsak felnőtt és megnőtt, de bizony össze-vissza vetődött és hányódott egy világ nagy viharának szelében, mindig hálás lehet Négyesy Lászlónak a vett jókért. Mi titánok akartunk lenni és Négyesy László Gyulai Pál józan okos mértékét ajánlotta nekünk. Mi persze nem egészen fogadtuk meg ezt a tanácsot, de hát azért voltunk költők és fiatalok. Négyesy Lászlóval néha még össze is különböztünk,

de ez is csak vele volt lehetséges, mert a nagyfejük, a saját maguk élő szobrai szóba se igen állottak velünk. Élénken emlékszem még, milyen megértő érdeklődéssel figyelte Tanár Úr az ifjú Babits Mihály első bátortalan föllépéseit, amint Goethe versét tolmácsolta magyarul, az *Ispilángi rózsát* és amikor Bresztovszky Ernővel szemben védekezett, aki maradisággal vádolta őt. (Valahogyan úgy érzem, hogy az a nemesen egyszerű, választékosan finom, de mégis határozott és erőteljes hang, amellyel nemrégiben a Nyugatban Berzeviczy Albertnek felelt, az Ön iskolájának eredménye.)

A kettészakadt irodalom sebeire valóságos balsamot adnak az Ön levelei, amelyek a magyar hit és remény érzését keltik bennem, hogy a kultúra jelében nem csupán győzni fogunk, de egyesülni is. Milyen nagy jótékonyág az okos szó, a józan beszéd, amely csak az igazságot nézi és személyes tekintet nélkül akarja szolgálni azt. A mondva csinált politikai lármán túl az örökkévaló magyar kultúra lelkiismerete szólal meg benne és ekkor hamarosan és véglegesen kiderül, amit mindnyájan gondoltunk és éreztünk, akik e földön még megengedjük ezt a fényűzést magunknak, hogy ebben a kultúrában egészen szépen és jól megférnek Petőfi és Ady egymás mellett és Aranyt és Vörösmartyt hasonlóképpen dicséret és dicsőség illeti meg most és mindörökkön !

Délmagyarország, 1927. április 24.

50.

MÁJUS ÜNNEPÉRE

Szinyei-Merse Pál boldog békét és ártatlan derűt sugárzó remeke mosolyog lelkünk szemébe, a napsütéses domboldal, a világos ruhában édes mámmal pihenő alakokkal. Az ifjúság és szépség mámmora ragyog ezen a képen, a természet és művészet áhítata lebeg rajta, borok és nóták ihletét érezzük. A régi majálisok az öröm és remény ünnepei voltak, de hol vannak a régi majálisok? Ez a magyar kép, amely olyan modern volt valaha, emlék, amelynek visszatéréséről félve és titkon álmodozunk ma.

Álmok és remények dalosa, Heine egy édesbús versében csodaszépnek nevezte májust, amelynek elejét a Nagy Forradalom

naptára Floréalnak, a virágok havának hívott. Valamikor a munka zavartalan és gondtalan ünnepe volt május elseje, a munkáé, amely megpihent ezen a napon, hogy a szabad jövőről álmodozzék a szabad természet daloló és viruló ölen. A világ robotosai és dolgozói, a szenvedők és küzdelmesek, mind, mind egyet éreztek és egyet gondoltak ezen a szép napon, mind egy ütemre énekeltek az ajkak és dobbantak a szívek.

Ma is a munka ünnepe lenne, amely még hozzá vasárnapra esik, de mintha valami baj volna most vele, mintha valami hiányoznék belőle, mintha az öröm borába az üröm ecetje csöppenne. Mostanában sokféle májust láttunk és az emlékek kísértének. Láttunk véres májust, amikor gorlicei ágyúk dörgése üdvözölte gerlicék bűgása helyett a füstfelhők közepette felkelő napot, láttunk vörös májust, láttunk fehér májust, láttunk fekete májust, láttunk zöld májust is, ó csak boldog májust nem láthatott soha az a reménytelen és boldogtalan nemzedék, amely itt fölserdült mostanában!

A régi rómaiak nagy veszedelmek idején *ver sacrummal* áldoztak a halhatatlan és kérlelhetetlen isteneknek, akik vére és életre szomjaznak. Első zsengéiket vitték az oltárokra, gyümölcsök és állatok első zsengéit és — a fiatal emberi hajtásokat is följajánlották váltságul az égieknek. Ilyen *ver sacrum* az, amit sorsunk urai és parancsolói műveltek és ki tudja, nem fognak-e még művelni ezután is? A mi májusaink fanyar májusok, amelyeknek fagyos leheletétől elhervadnak legszebb virágaink és legjobb reményeink.

Pedig örök emberi vágy és törekvés szólal meg a májusi ünnep parancsában: a boldogság akarása. Hadd legyen legalább egy nap az esztendőben, amikor a számok és a gépek, az irodák és a műhelyek rabja vidáman és bizalommal kinyújtózkodik az álmok üde és színes pázsitos mezőin, amikor a kérges kezek melegen és gyöngéden összesimulnak, amikor a fásult agy és a fáradt izom a pihenés gyönyörében kiköt álmai szigetén, az új Cytherében és elhiszi, hogy más célja és értelme is van a földi taposómalomnak, mint az ifjúság és erő, a lélek és a test elhasználása, hogy lesz még egyszer ünnep a világon és hogy eljő majd az idő, amikor a munka nem büntetés lesz a legtöbb ember számára, de fölemelő és vigasztaló alkotás és gyarapítás. Ma a szociális olajat mindenféle reakciós szándék hájával megkenve csöpögtetik mindenfelé, ma még valósággal propagandát kell

csinálni annak a gondolatnak, hogy a munka nem szégyen, de szent, ma még több az ünneprontás, mint az ünnep. De az idő kerekét nem lehet se megállítani, se visszafelé forgatni.

Szinyei-Merse Pál ragyogó színei nagyon megfakultak a mi majálisainkon, de az örök emberi szomjúság mindig és most is fölkeresi az örök forrást, a jó reménység forrását és bátorság és bizalom kortyait meríti belőle a jövőre.

Ha kissé halkabban és kissé szomorúbban is, de csak hadd szóljon a májusi muzsika és ének, hadd nézzünk egymás szemébe, hadd fogózzunk egymás karjába, testvéri láncban hadd higgyünk és reméljünk, *bajtársak, emberek!*

Délmagyarország, 1927. május 1.

51.

A HÁROM GRÁCIA Epilógus, néhány változatban

52.

MÁJUS

53.

IRODALOMPOLITIKA

Szegény magyar irodalom, nagy idő óta nem tudott szóhoz és szerephez jutni a politikától. Ez a nagy idő éppen nem volt a nagyságok ideje, hőseinek javarésze azóta el is merült a névtelenség és ismeretlenség szürke tengerébe, egy másik része a börtönökbe került, de azért még mindig akadt kettő, három, aki a konszolidáció áldásos korszakába is átmentette magát, ha nem is a régi hatalommal és dicsőséggel.

A politika fölfalta nálunk az irodalmat, nem úgy, mint Krónosz a fiait, hanem mint a gömböc a mesebeli embereket. Mikor itt minden összeomlott és mikor csonkán, bénán maradt meg az országból, ami megmaradt és az irodalom első garnitúrájának egész csapata kívül került a határokon, akkor egyszerre hirtelen nagy legénnyé ütötte magát néhány közéleti irodalmár, akik addig a csendes részvétlenség és koszorútlanság fedezékében

vonták meg magukat. Most elérkezettnek látták az ő idejüket, *égszakadás, földindulás, szaladj te is pajtás*, büszkén és biztosan az elérvult pozíciókba, a hatalom árnyékában! Egyszerre tekintélyek és méltóságok lettek, akiket eddig az irodalom szabad és független köztársasága éppen hogy élni engedett és váratlanul marsallbotot húztak elő olyanok, akik a költészet kis káplárai gyanánt meneteltek, reménytelenül.

A *hivatal* embereit fölváltották a *hivatal* emberei, akik vagy egyszerűen kitétték a szűrét a választottaknak, vagy pedig csak éppen hogy türelmi bárcát engedélyeztek nekik, nagy kegyelmen. Sivár és áldatlan korszak következett, irodalmunk új vaskora, amelyben a pakfon úgy akart fényleni, mint az arany és amelyben az utolsók lettek az elsőkké, *de nem a biblia, hanem a kurzus szelleme szerint*. Egy kis inkvizíció indult meg a tehetségek ellen és amíg az élő valakiknek iparkodtak megkeseríteni az életét, a halhatatlan Valakinek, Adynak igyekeztek beszüntetni a halhatatlanságát. Persze a nagyságos elméknek ezek a jámbor szándékai és kegyes óhajtásai, mind csak papír és levegő maradtak és *aki arany volt, arany maradt*.

Az irodalomban nem segít semmit a hatalmi és uralmi pártolás, az irodalmat nem lehet hivatalosan kezelni, az irodalmat nem kell és nem is lehet csinálni, az irodalom nem adminisztráció és nem reprezentáció, hanem élet, élet, fölfokozott, magasabbrendű, örökkévaló élet. A költészet templomába — legalább is *Petőfi óta* így tudjuk és valljuk, — belépni nemcsak báli belépőben, *de bocskorban és mezüláb is szabad* és itt nem jelent semmit a rang és a mód, az állás és a protekció. A Nemzeti Színház hiába próbálja Nyáry Andort vagy Zsirkay Jánost a magyar drámairodalom első gárdistái sorába emelni, azért mégis csak Balázs Béla és Szomory Dezső a valódi költői a világot jelentő magyar deszkáknak, ha egyelőre nem is engedik őket ezekre a deszkákra az illetékesek. Az irodalomban, — ezt jegyezzék és tanulják meg végre az urak, — csak egyetlen rang és egyetlen jog uralkodik és győzedelmeskedik: *a valódi tehetség Istentől való rangja és joga*. Lehet valaki tagja valamelyik hivatalos irodalmi Társaságnak és mégis igazi költő lehet, dicsőséges és diadalmas, ha tud szépen és bátran énekelni. *Tömörkény Istvántól* soha egyetlen egy sort se hozott az akkor legmodernebb irodalmi folyóiratunk, de ettől nem lett Tömörkény egy hüvelykkel sem kisebb és kevésbé modern. Péterfy Jenő a Kisfaludy Társaság

tagja volt, egy konzervatív és ekszkluzív irodalmi köré, de azért ő fedezte föl nekünk Henrik Ibsent és Richard Wagnert, a modern lélek és a jövő zenéje megszólaltatóit és valaki írhatja az alakatlan és ímtelen szabad versek végtelen zuhatagát a leglilább ekszpresszionista szemlébe és mégis unalmas és szárnalmas akadémia lehet az, amit csinál.

Egyetlen helyes és hazafias *irodalompolitikát* ismerünk el: helyet a tehetségeknek, szabad levegőt a gondolatnak, az érzésnek és ezen a téren azután csakugyan ne a politikai irány, hanem az egyéni érték jöjjön tekintetbe és itt csakugyan ne tiszteljétek a közkatonákat hadvezérek gyanánt, hanem becsüljétek a talentumot és hódoljatok a zseninek! Az irodalomban nincsen régi és új, mert Shakespeare újabb, mint Koroda Pál és az irodalomban nincsenek öregek és fiatalok, mert Rákosi Jerő fiatalabb, mint Zulavszky Ardor, az irodalomban csak *örök ifjúság* van és ha ez hiányzik, akkor semmiféle korpótlék és tekintélypótlék sem segít.

Szabolcska Mihály, aki néhány örök szépségű verset adott nekünk, énekelte régen: *Boldog, aki sírni tud!* Mi pedig azt énekeljük, ha fróról van szó: *Boldog, aki írni tud!* Ez a boldogságnak rövid, de velős, egyetlen kiskatéja az irodalomban!

Délmagyarország, 1927. május 7.

54.

KEGYELET

Jánossy Gábor bátyánk egy csapásra az első csonka magyar országgyűlés egyik legismertebb és legnépszerűbb szónoka lett. (Hiszen olyan sokan és olyan sokat beszélnek és olyan kevés a szónok.) Jánossy Gábornak legalább humora van, ha ez a humor örtudatlan és akaratlan humor is, már pedig ebben a kedvetlen világban nagyon meg kell becsülni azt az embert, aki a kedélyünket földérfíti. És még hozzá ez a Jánossy Gábor érdeklődést, sőt megértést tanusít a költészet és művészet jelesei és remekei iránt, ami szintén igen ritka jelenség manapság a politikában. Nekünk valahogy úgy rémlik, mintha ez a Jánossy Gábor nem e világhól való volna, mintha a múlt századból tévedt volna ebbe a jelenbe. Nem azért, mert talán maradinak találjuk, sőt éppen ellenkezőleg, úgy gondoljuk, hogy a régi magyar úrnak ez a

típusa kiveszett erről a földről, az az úr, aki *literary gentleman* is tud lenni, aki nem szégyenli, hogy holmi verseket olvas és nem rest bevallani, hogy ezek a versek néha többet érnek, mint a politikus csizmadiák minden malomalatti bölcsessége. Naiv ember lehet ez a Jánossy Gábor, de ez a naivság még mindig többet ér, mint az a minden hájjal megkent körmönfonság, amely fölényesen panamázik a legnehezebb jelszavak kíséretében.

Most megint megszólalt a honatyáktól gyéren látogatott képviselőházban Jánossy bátyánk és megint egy költőt vett pártfogásába. A szászrendű Vajda János emlékét idézte a csonka ország házában és kijelentette, hogy az egységes párt nem lehet el közömbösen a nagy poéta centenáriuma mellett. *A líra Shakespearejének* nevezte a Gina költőjét, ami egy országgyűlési képviselőtől legalább is olyan nagyszerű teljesítmény, mint Riedl Frigyesztől vagy Horváth Jánostól egy kötet tanulmány. Hát hiszen nem is lehet közömbösen elmenni Vajda János mellett nem csupán az egységes pártnak nem, de az egész hivatalos nemzetnek sem, pedig körülbelül ez történt a nevezetes irodalomtörténeti évfordulón, amelyet a kormány hallgatással fogadott, amelyet a hivatalos irodalmi társaságok elfelejtettek méltó módon, országgraszólón megülni és még csak azt sem olvastuk, hogy valamelyik közéleti előkelőségnek vagy tekintélynek eszébe ötlött volna, hogy a nagy magányosnak sírját megkoszorúzzák a Kerepesi Temetőben.

Egy kissé *elkésve sietett* Jánossy Gábor bátyánk a költő oltalmára és amit a kultuszminister úr kegyelmesen megígért, hogy Vajda válogatott verseiből új kiadást rendeznek, ezt is szebb, jobb és illőbb lett volna a nevezetes ünnepi alkalomra megjelentetni. Az élő költőkkel úgy is cudarul bánnak mostanában, nem annyira kultuszt, mint inkább gúnyt űznek velük, legalább a halhatatlanoknak lenne igazabb bírása ez az idő, amelyet nyugodt lélekkel zordnak nevezhetünk. Már ami az egységes párt és Vajda János jó viszonyát illeti, ebben a tekintetben mi nem igen értünk egyet Jánossy Gábor képviselő úrral. Vajda János világéletében nem szerette a hatalmasokat, egész pályája merő ellenzékiesség volt, előtte ugyan nem volt tekintély semmiféle közéleti nagyság és *Aristides* névvel ő írta a legkeserűbb és legkegyetlenebb magyar politikai pamfleteket az akkori közállapotok és közszereplők ellen. Pedig akkor boldog békevilág volt, az ezeréves ország legszebb ünnepeit ülte és a nagy Magyar-

ország miniszterelnöke Jókai Mórral meg Mikszáth Kálmánnal tarokkozott az akkori egységespárti kaszinóban.

Nem gondoljuk, hogy ha manapság élne és írna (már amennyiben írni engednék) a komor és kemény Vajda János, sokkal jobb véleménnyel lenne azokról a dolgokról, amelyek itt folynak és azokról az emberekről, akik itt ágálnak. De még a *néhai Vajda János* számos verse és prózája is igen kellemetlen és kényelmetlen lenne, ha véletlenül fölolvassák a mai országgyűlésen. Az egységes párt kétségtelenül látná, hogy ezt a dicső destruktívet mégis csak legjobb volt így suba alatt ünnepelni és a kultuszminiszter úr óvatosan és gondosan megválogatná, hogy milyen válogatott versek is jelenjenek meg abban a bizonyos *post festa* tervezett új kiadásban, amelyet a nép széles rétegeinek kíván kezébe adni. Vajda János a magyar politikai publicisztikának is egyik legkiválóbb alakja, de Jánossy Gábor legyen a talpán, aki elhiszi, hogy ez a Vajda János, ez az *örökké rebellis és békétlen magyar*, ha ma élne, mandátumot kapna a váli kerületben! Ohó, mi tudjuk, mi jár a halhatatlanoknak, de azt is jól tudjuk ám, hogy mi dukál az élőknek!

Délmagyarország, 1927. május 14.

55.

REPÜLJ, HAJÓM!

A keserű és terméketlen tenger partjain hiába keresik sóvár tekintetek a két hőst, korunk két igazi hőseit: ők nem jelentkeznek. Az Óceán átrepülése egyelőre nem sikerült, úgy látszik, de hogy sikerülni fog, most már bizonyos. Amelyik eszmének vértanúi vannak, az az eszme, előbb vagy utóbb, de valósággá válik.

Mikor Blériot keresztülzállott a La Manche csatornán, örömujjongva fogadta az egész világ. Micsoda diadal volt ez, micsoda siker, az ember győzelme a levegő és a víz fölött! De a föld forog, a repülés ma már ledobta gyermekcipőit a szédítő magasból és szűk lett neki a kontinens. Az Óceánt akarják átrepülni és az akarat hősei nem tágtanak. *Seneca* egyik tragédiájában említi, hogy eljő az idő, midőn az emberek egymás kezét rázzák meg a tengerek mélységein keresztül és ez az idő már régen itt van: a kábelek kora. Most az Óceán fölött is úr

akar lenni a szárnyas ember és a két francia pilóta útja a modern kor csodálatos és diadalmas eposzának első, a jelek szerint, tragikus fejezete. Az új konkvisztádorok vakmerően nekivágtak a bizonytalan magasságnak és nyomuk veszett.

Így indult el annak idején a genovai hajós, Columbus a palosi kikötőből, három hajóval és végtelen hittel és reménnyel, hogy nyugatra tartva, egyszer mégis csak földet talál az egek és vizek végtelensége után. Mennyi gáncs és mennyi kishitőség kísérte útján a bátor tengerészt, a szent kalandort, aki maga sem tudta, hogy hova megy és mit talál? Az új kor hőroszai már öntudatosabb programmal startolnak. A földi titkok fátyolai egyre-másra lehullottak, bár még mindig maradt elég. A leg-sötétebb Afrika Stanley és társai után ma már világosan áll előttünk, az északi és déli sark rejtelseit is megoldotta Amundsen és Shakleton. A föld után a levegő meghódítása következett. Mi tudjuk, legalább is érezzük, hogy ez is csak egy állomás lesz, amely után még magasabbra és mélyebbre fog hatolni az emberi erő és akarát. Egyelőre gyászol az Óceán két partja és a levegő békés kémei keresik az eltűnt repülőket, innen is meg túlnan is.

Nekünk pedig eszünkbe jut az ifjú Phaethon regéje, a magasztos és mélységes értelmű antik mítosz, amely Helios fiáról szól, aki nem tudta, de sejtette magas szárnyaságát és amikor tudára jött, elindult a Nap szekeren a végtelen úton. Phaethonról *Ovidius* értesíti az iskolai fiatalságot, az Átváltozások édes szavú és zengő szívű költője, aki az örök magasbatörés emberi tragédiáját példázza ez ősi repülő sorsában. De arról már kevesen tudnak az általános műveltség emberei közül is, hogy Phaethonról *Euripides* is írt, még pedig egy tragédiát, amely, mint annyi más görög remek, elveszett, csupán néhány oldalra terjedő töredékét őrizte meg a *párisi* Codex Claromontanus és amelynek alapján az antik és modern szellem nagy harmonizálója, Goethe próbált egy *Nachdichtungot* alkotni.

Euripides, akit a legtragikusabbnak nevez Aristoteles, minden valószínűség szerint ebben a művében teremtette meg legmerészebb és leghatalmasabb kompozícióját és örök kár, hogy ez a remeke is éppen úgy az enyészet keserű és terméketlen tengerébe zuhant, mint Phaethon szekere vagy Ikarus szárnya. Töredékeiben is (amelyeket a tudós és buzgó *Csengery* János mentett át magyarba) borzongva érezzük az ember örök nosztalgiját a magasság felé, vágyakozását az ismeretlenség és határtalanság

óceánja fölé, azt az ösztönt, amely a Montgolfier testvéreket a levegőbe vitte, amely Chavezt a porba sújtotta Domodossolánál és amely most két francia repülőt a tragikus óceánföldről utazásra indított.

— *Az Óceán vizein édes hattyúi dal zeng* — énekeli a több mint ezer esztendőös athéni költő és éneke ma új aktualitást nyer.

— *A sorscapásban elcsüggedni nem szabad. Tettekre kell serkenni mentől hamarább!* — zengi tovább az antik tragikus, mintha csak hozzánk szólna és a modern kor fia megérti és megfogadja szavait, az új Phaethon tovább repül, hogy legyőzze a tragikumot, hogy sorsa és jövője eposz legyen, napfényes, győzelmes, ujjongó eposz, amelyben megváltja magát a természet sötét és ellenséges erőitől. Az Ember útja a mélységből a magasságba, a homályból a világosságba, az elbukásból a diadalba visz. *Az ember tragédiája után az ember epepeiája következik.*

Délmagyarország, 1927. május 15.

56.

MŰPÁRTOLÁS HIÁNYÁBAN

A csonka ország egész kultúréletének vezetője, Klebelsberg Kunó gróf éppen a napokban számolt be eddigi alkotásairól és jövőendő terveiről. Ha a lelkes és buzgó kultuszminiszter rózsás szemüvegén keresztül nézzük a magyar művelődés ügyét: ujjongani kell örömmünkben.

A kultúra hatalmas és diadalmas felhőkarcolóit rajzolja bele a magyar nagyság és dicsőség egébe ez a Klebelsberg Kunó gróf, akinek merész és sokoldalú koncepciója Kossuthtól Mussoliniig terjed és lázadó Koppánynak kell annak lennie, akinek ez a bel és külterjes kultúrgazdálkodás nem tölti el édes gyönyörűséggel és varázsos reménységgel a szívét és elméjét.

A magyar délibáb e bámulatos és csodálatos látványai után szinte fáj leszállani a valóság sivár látványai közé, amelyek lépten-nyomon a szemünkbe vágják az élet és költészet ijesztő ellentétét. A magyar kultúrának minden szépet és jót ad és ígér a magyar kultúra minisztere, csak az a baj, hogy ennek a tejjel-mézzel folyó kultúrának a munkásai és alkotói igen sokszor és

igen sokan ebek harmincadjára jutnak és ínség, nyomor velük. Most például a kecskeméti színtársulat sorsáról olvasunk olyan vadregényes történeteket, amelyek a magyar játékszín legré-
mesebb és leggyászosabb hőskorának kalandjait is megszegye-
nítik. Kecskemét tudvalevőleg ma ennek az országnak a kellős
közepén terül el, az ország úgynevezett szíve, a Tisza-Duna
közének fővárosa és bár Bugac és Orgovány nincsenek messze
tőle, a tettekkel tényező hazafias föllángolás is itten kezdődött
az ellenforradalom pirosan pirkadó hajnalán. Kecskeméten állan-
dó színház lenne, de az állandóság éppen az utóbbi esztendő-
k során főleg abban jelentkezett, hogy állandó zavarok és bajok
voltak a színház körül. Ezt a műintézetet *Katona József* nevére
keresztelték, aki száz évvel ezelőtt reménytelenül és félreismerve
bolyongott a híres város falai között, miután megírta volt a
legjobb magyar tragédiát, amelyet a cenzúra nem engedett a
világot jelentő hazai deszkákra. Ennek a Katona Józsefnek
sírja állítólag még ma is elhagyatva áll Héjjas Iván városának
temetőjében, ennek a Katona Józsefnek szülőházában még mindig
nincsen múzeum, amely a magyar Shakespeare ereklyéihez vonz-
za a világ vándorait, ellenben a színház, amely nevét viseli,
szintén nem tudta esténként bevonzani a kecskeméti hazafias
műpártoló közönséget. Üres házak előtt játszottak jó ideje a
nemzet kecskeméti napszamosai, hiába adtak tragédiát és komé-
diát, klasszikust és modernet, hiába, hiába, a nagy érdemű
publikum állandóan és kitartóan távollétével tündökölt, egy-
értelműen és következetesen nem pártolták a művészetet. Hiába
vette át a város a színházi pénzek kezelését, mert hiszen a pénzek
nem jöttek, csak mentek és végül is teljesen leégett az egész
társulat, annyira leégett, hogy nem tudott átmenni az ígéret
új földjére, a másik magyar Kánaánba, az uborkában bővel-
kedő Nagykőrösre.

Mert *jobb ma egy pengő, mint holnap kettő*, de a kecskeméti szín-
társulat hőseinek és hősnőinek, népségének és katonaságának az
az egy pengő is hiányzott az útiköltségből, úgy, hogy az új
Megyerieknek és Dérynéknek az utcára kellett kiállniok, énekelni
és tányérozni a magyar kultúrfőlny szent nevében.

Ez bizony orgoványi kultúra és attól félünk, hogy nem áll
egyedül ezen a tájon. Attól tartunk, hogy ez a kultúrbotrány
meg fog ismétlődni helyel-közzel és attól is tartunk, hogy az
egész magyar vidéki színházi kultúrára veszedelmet jelentenek az

ilyen sajnálatos incidensek. Nagyon olcsó portéka válik így a magyar histrióból, nagyon alacsony nivó alá tolódik el így a vidéki színházi kultúra timpanonja.

A szegedi városi színház egyelőre kinn van a vízből, de ez a víz olyan árvíznek készül, amely az egész vidék vetését előnt-heti és elpusztíthatja még. A jelszavak csődjébe került mostan a kecskeméti Thália és félő, hogy Thespis kordéja mindenütt kátyúba süpped és dugába dől, ha azt a bizonyos fölényt csak ünnepi alkalmakkor hirdetik, de éppen azok nem gyakorolják, akik a magyarság színevirágának számítanak — *a papiroson*.

Délmagyarország, 1927. május 20.

57.

MENEKÜLŐK

Megint egy dúsgazdag ember dobta el magától az életet. Az öngyilkosok egész légiója menetel napról napra a halálba és a számuk egyre nő. Szegény és gazdag, ifjú és öreg, szép és rút, jó és gonosz, valami szörnyű demokrácia ez, amely nem válogatja tagjait. Az öngyilkosság ma olyan divatnak látszik, akár a diktatúra vagy a charleston.

Az öngyilkosság pedig gyávaság; ezzel az ítélettel gyorsan és könnyen elintézik a kérdést azok, akik szeretnek mindent gyorsan és könnyen elintézni. Pedig a dolog nem olyan egyszerű. Először is, az öngyilkosság problémája nem kizárólagosan erkölcsi természetű, amelyet a jó és a gonosz tudásával meg lehet ítélni. Az öngyilkosság — és ebben ma már szinte kivétel nélkül minden számottevő és valamirevaló lélekgyógyító és elmeorvos megegyeznek — elsősorban betegség és mint ilyen kezelendő és tárgyalandó. Nem bátorság vagy gyávaság itt a kérdés, ezekkel a fogalmakkal ebben az esetben nem sokra megyünk. Mert ugyan miért éppen az a gyáva, aki a legdrágább egyetlen javát, az életet magát kész elvetni magától? Mondjuk, ez nem bátorság, de akkor talán mégis inkább esztelenség, mint gyávaság?

Ha pedig belátás dolga, szóval valami öntudatos cselekedet volna az öngyilkosság ténye, akkor az élet semmiségének és gyötrelmének, az akarat céltalanságának és a földi boldogság lehetetlenségének legigazabb hirdetője, Schopenhauer lett volna

legelsősorban öngyilkos. Már pedig ez a nagy német filozófus késő és nyugodt öregséget ért és eszeágában sem volt, hogy a siralomnak ebből a völgyéből, a szanzarának ebből a szomorú világából a maga akaratából a Nirvánába vándoroljon.

Seneca, akit pedig a keresztény Szent Atyák is elismeréssel emlegetnek, valóságos apológiáját írta meg *Consolatio*iban az önkéntes halálnak. Nagy és nemes jellemeket, hősi lelkeket hoz fel például, akik a saját akaratukból keresték a kivezető utat ebből az életből, amelybe nem a saját akaratukból kerültek. De Seneca pogány volt és mi ismételten hangoztatjuk, hogy az öngyilkosság a modern tudomány véleménye szerint nem etikai, hanem pszichikai megítélés alá tartozik.

Mindenekelőtt pedig az öngyilkosság maga logikai nonsens. Aki így akar meghalni, az mind nagyon is élni akar. Mélyebben és reménytelenebbül szereti az életet, mint kellene. Orvosok mondják, hogy sokan vannak, akiket éppen a haláltól való örökös félelem űz a halálba. Mint ahogy az éjjeli lepke a villanyfénybe hull. Egy nagy tévedés van az öngyilkosok számításában és egy nagy vakság. Miért írnak a legtöbben hosszú búcsúzó leveleket, amelyekben kimerítően kifejtik öngyilkosságuk okait? Hiszen nekik már mindegy lesz minden, az ő logikájuk szerint, hiszen a világ már akkor megszűnt létezni számukra, mihelyt ők megszűntek élni! Mert vagy hiszi az öngyilkos, hogy halála után tovább létezik és ekkor vallásos érzésének kellene visszatartania az *ultima ratiótól*, vagy pedig a nihilben bízik. De akkor a halála után elkövetkező örökkévalósággal még kevésbé kellene törődnie, mint ahogy születése előtt nem törődött a másikkal!

Ha pedig erkölcsi alapon akarunk pálcát törni az élet szerencsétlen szökevényei, a halál tragikus önkéntesei fölött, akkor csak jusson eszünkbe mégis, hogy többek között a magyar történelmének és kultúrájának olyan nagy és nemes hősei és jelesei, mint a legnagyobb magyar és Teleky László gróf, mint Czakó Zsigmond és Péterfy Jenő is önkezüikkel vetettek véget tartalmatlan és boldogtalan életüknek. Batthyány Lajos csak nem volt gyáva lélek, az első független magyar miniszterelnök a heroszok magasztos és dicsőséges nyugalmával vezényelte a tüzet maga ellen ama október hatodikán, de a fogságban a halál árnyékában ő is a megváltó tört akarta választani.

Az élet szentségében hinni kell, de a hit egyedül nem üdvözít. A mi beteg korunkban kétségtelenül a legfőbb és legszebb föl-

adat: *az életre nevelni az új nemzedéket!* Ám itt sokáig, hosszú esztendőkön keresztül egészen más történt: itt a halálra nevelték, itt a halálba kergették, itt a halálba parancsolták a legdrágább fiatal életeket. A halál árnyékában ültünk sokáig és sokan nagyon megszokták, sőt megszerették a halált.

Halálfiái: az új nagy magyar regénynek címe valóban mélyen és igazán szimbolikus. Itt az ideje, hogy az élet kurzusa jöjjön, az élet szerelme, az élet igazsága és teljessége. De ehhez nem elég, ha a moralisták megfújják a trombitát, ehhez az kell, hogy olyan világ, olyan viszonyok, olyan berendezések támadjanak a régi helyén, amelyek valóban az élet igenlésére tanítanak minden népeket.

Délmagyarország, 1927. május 21.

58.

EGY SZABADKAI KÖNYVRŐL

Írta: Juhász Gyula

Mint a gazda a májusi vetést, olyan gyönyörűséggel és reménységgel szemlélem azt az új, ifjú és bátor irodalmat, amelyet mai magyarok művelnek a különféle demarkációkon túl. Ez az irodalom fölszabadult és önállósította magát a budapesti gyámság és befolyás alól, saját mondanivalója van és azt a maga hangján mondja el.

Az élet és világ, a magyarság és emberiség új, független szemlélete alakult ki benne és néhány olyan erős és igaz egyénisége, aki nekünk is büszkeségünk és reménységünk lehet.

Ebbe a gárdába sorakozik a nagyon fiatal és nagyon tehetséges Tamás István, aki Szabadkán írja a magyar újságot, abban a városban, ahonnan Kosztolányi Dezső, Csáth Géza és Gyóni Géza indultak el a betűk rengetegébe.

Tamás István annak az új nemzedéknek a tagja, amely a háború rettenetes aratása után nőtt föl, amely ma egy nemzeti kisebbség fiának és harcosának érzi magát. Ez az új nemzedék tudja, hogy neki meg kell mutatnia, mit tud, ha élni és győzni akar.

Tamás István kiment Párisba és amit ott látott és hallott, (pedig mindent látni és hallani akart, amiért a világ fővárosába

menni érdemes) azt egy rendkívül érdekes és tartalmas könyvbe sűrítette.

5 világrész a Szajna partján: ez a címe és ez a lényege ennek az új könyvnek. *Interjúk* vannak benne. Az interjú nem valami régi műfaj, az újságírás hőskorában még nem igen ismerték.

Ugyan igaz, hogy ennek a műfajnak is meg lehet találni a maga antik és klasszikus őst, ha éppen nagyon keressük: a nagy Platon dialógusai, amelyekben az öreg Szokrateszt beszélgeti, alapjában véve interjúknak tekinthetők és pedig meglehetősen érdemleges és kitűnően megírt *interjúknak*. Milyen kár, hogy azután olyan sokáig elfelejtették ezt a történelem legvilágosabb és legmozgalmasabb századaiban! Milyen nagyszerű lenne, ha második József császárt is kikérdezte volna egy szemfüles riporter a reformtervezetei felől, mint ahogy Klebelsberg Kunót kikérdezik. (Bár meglehet, hogy második József nem felelt volna, csak az Istennek.) Milyen örök kár, hogy Napóleon nem adott interjút az austerlitz-i csata előtt, vagy a waterloói viadal után! Persze, az is fontos, sőt nagyon is fontos, hogy ki kérdez, mert mégis csak egészen más formája van a feleletnek, ha Stendhal veti papírra, mint ha Durand vagy Bonhomme ír teszi azt!

Az újkor első igazán remekbe készült interjúi talán azok a beszélgetések, amelyeket a hű *Eckermann* folytatott szinte egy életen keresztül *Goethe*-vel. (Ezekben a beszélgetésekben különben a legszebb az, hogy Eckermann mindig mélyen hallgat és Goethe mindig mond valami mélyet.) Az igazi interjú kettős portré: az íróját és azt tükrözi, akit az író megszólaltat. Csak valódi egyéniség tudja ezt, mint ahogy Beethovent Dohnányi szólaltatja meg legméltóbban. (Vagy Bartók Béla és más valók.)

Nálunk eddig legelsősorban Kosztolányi Dezső volt mestere ennek az új és szeszélyes műfajnak. Kosztolányi nem csupán úgynevezett nagyságokat kérdezett ki afelől, hogy mi a kedvenc ételük és költőjük, hanem megállította és megszólaltatta a kis embereket, az élet névtelen hőseit és munkásait és milyen érdekes mindaz, amit mondat velük. (Persze, hiszen Kosztolányi Dezső mondatja.) *Tamás* István ennek a kitűnő szabadkai költőnek és publicistának a *szellemi öccse*, méltó folytatója a modern magyar irodalmi hagyománynak és forradalomnak.

Gazdag örökös ez a Tamás István, aki a Szajna partján éles szemmel és meleg szívvel nézegette öt világrész zengő, zsbongó tolongását a dicsőséért és a hataloméért és aki pompásan ad hangot különféle hírességek és nagyságok véleményének az élet és művészet múlt és örök dolgai felől. Francia mestere Frédéric Lefèvre volt ebben, aki *Une heure avec . . .* című cikkeivel irodalomtörténeti patinát adott az interjúnak. Valóban öt világrész minden rendű-rangú érdekessége szól hozzánk abban a tarka és gazdag gyűjteményben, amelyet Tamás István ötletessége tár elénk.

Az egész könyv, amelyet első művészek rajzai és első emberek autogramjai ékesítenek, valami sajátos filozófiát rejt magában, azt a megdöbbenő megismerést, hogy a nyugati kultúra alkotmányát már új, barbár, távoli kultúrák fölragyogása világítja be, mintegy jelezve új napok hajnalát.

Íme, ebben a könyvben is kik uralkodnak, mint a tudás és szellem, a költészet és művészet új vezérei és fejedelmei? *Voronoff*, a modern csodatévő orosz, *Mazsukin*, az új színjáték, a mozi száműzött királya orosz, *José Padilla*, a világraszóló Valencia zenésze spanyol, *Blasco Ibanez*, az apokalipszis új pátmoszi látnoka megint spanyol, *Mestrovics Iván*, a szláv Phidias szerb, *Dobrovics Péter*, a forradalmár festő jugoszláviai, *René Maran*, a Goncourt díj győztese néger, mint ahogy néger *Josephine Baker* a párizsi éjszakák legsötétebben ragyogó csillaga. A *Fratellini testvérek*, a cirkuszi bohóckodás Molièrejei olaszok, *Van Dongen*, a legdivatosabb piktör hollandus és — *last, not least!* — a legfranciásabb és legpárisibb festő pedig magyar: *Vértés Marcell*. *Kelen Imre*, *Réth Alfréd* is megszólalnak ebben a jazz bandes szellemi zenekarban, sőt egy szegedi fiú is szerepel benne, még pedig erősen: *Csáky József*, a szobrász, aki a mi Tiszánk partjáról, a mi metropolisunkból került a Szajna-parti keresztény Babilonba. (Nem tudom, a hivatalos város számon tartja-e, és egyáltalában tudomásul veszi-e valóban nagy és híres fiát, de, ahogy innen látszik, Csáky József egyáltalában nem reflektál semmiféle ingyenjogú temetésre és elismerésre.)

Tamás István könyve a legélvezetesebb olvasmányok egyike. Frissen és okosan beszél és beszéltet ez a fiatal író, akiben egy költő és egy bölcs is rejtőzik, sőt néha nem is nagyon rejtegeti magát. Lelki arcképrajzoló ez az új szabadkai ember, aki nem hízeleg senkinek és aki megmutatja a lelki májfoltokat és anya-

jegyeket is. *Híres emberek Tamás István elméjén és kedélyén keresztül*: ez lehetne méltó címe ennek a könyvnek. A lírikus színezi és hangolja ezeket a portrékat, hol finoman, hol keményen, hol részvétellel, hol haraggal. Mennyi szeretettel és megértéssel öleli szívére *Geo Charlest*, aki költő és futóbajnok, ennek a modern korszaknak *Pindarosa*, aki pattogó sorokban áldozik a *New Hudson* gép győzelmes motorvezetőjének, aki a szelek szárnyán száguldott és megnyerte az új olimpiai verseny koszorúját. A magyar fiúnak, Európa japánjának rokonszenve érzik abban a meleg bensőségben, amellyel Fuzsitát, a rajz Szép Ernőjét ajnározza. És mennyi világfias fölény van abban a módban, ahogyan a nyavalyás *Henry Rotschild* vagy az örökifjú *Mistinguette* valódi ábrázatát mutatja meg.

Tamás István könyvéhez *Kosztolányi Dezső* írt előszót. Ez az előszó a legméltóbb introitus ehhez a furcsa, lázas, szókimondó és jövőendőmondó párisi fekete miséhez.

Délmagyarország, 1927. május 22.

59.

SZENTIVÁNÉJI ÁLOM

60.

ÚJ HÉROSZOK

Ujjongó meghatottsággal áll most a tapsoló gyermekké szelődült emberiség a *Spirit of St. Louis* szárnyai mellé. Egy amerikai pilóta csodatette — ma csodatett, holnapra már megszokott unalom: csodatett volt az első gőzgép is, az első villamos motor, minden jámbor középszer a csoda ágyában fogantatott, — egy ritmusra dobbantotta össze az emberi szíveket. Íme az emberi szolidaritás, mely a csodálkozás és áhítat óráira megszületett az *akarát attrakciója, az energia bravúrja* nyomán.

Az emberiség csak az aktort ünnepli, de ki gondol az értelemre, mely ezer esztendőök meddő kísérletezése után először emelte fel a buta anyagot a föld felé? Ki gondol az áldozatok végeláthatatlan sorára, akik piros vérrrel mosták föl a siker útját? Ki gondol az összetört karokra, szétloccsant agyvelőkre, ki-

fordult belekre, melyek ennek a világraszóló és világtörténelembe szálló sikernek talaját trágyázták? Ki gondol a műhelyekre, melyekben a megfeszített erő és megfeszített értelem hívta életre a csodagép egyre tökéletesedő formáját?

Pedig ők is az idők új hőroszai. A hősiesség új ideáljai a tébolyult siker szerencsései, az akarat hősei. *Eddi Polo*-i a világtörténelem örök filmjének. De csak órákig hőroszok, csak hetekig ünnepeltek. Történelmi emlékké válnak, mint Wright, akit ujjongva ünnepeltek, mert tizennégyméteres utat tett meg repülőgépen s Bleriot, aki először repülte át a csatornát. Ma kicsit szégyenkezve emlékezünk rájuk: milyen gyermekek voltunk őket ünnepelve, bennük látva a véghez vitt csudát, a végső eredményt nyugtázva az első bátortalan bukdácsolásokban. A siker glóriája le fog a *ma hőroszá*-ról is foszlani s csak adat lesz, évszám kilométerköve, az eredményfejléce annak az útnak mentén, melyen az emberiség tántorgó lépésekkel, de hitének ki-kigyulladó lampionjával keresi az örök ködben örök célját.

A siker görögtüze hamar hamvába fullad, de ragyogni fog az értelem s a gondolat, melynek csak *vakmerő inkasszása* a *ma hőrosza*. A siker lehet az övék, de az emberi hála nem őket állítja a nagyság piederasztábjára. Az emberiség kinőtt a gyermekfantázia hőroszainak ünnepléséből. Azokat a *cselekvőket* keresi, akiket gondolataik újszerűsége és hatalma emelt magasra s akik arra vállalkoznak, hogy a történelmet átformálják az igazság és emberiség követelése szerint, akik *új Mózesei* lesznek *vak-sággal* megvert népeiknek. Minél forróbb a siker és lármásabb az ünneplés, annál fájóbban érezzük; hogyan tudnánk ünnepelni az igazi hőst, hogyan figyelne fel szavának és cselekedetének egész kozmoszunkat betöltő áramára millió és millió *szívantenna*.

Az új hőroszok nem kadetiskolából nőnek ki, nem sima parkett-ról táncolnak elő, nem kastélyok lovagtermeiből lépnek ki s nem hordanak marsalbotot tarsolyukban. Az új hőroszok tanári katedra mellől, műhelyek mélyéből, bányák sötétjéből és könyvtárak félhomályából lépnek majd elő, ahogy egyszer diadalmas-kodik majd a gondolat, amit katedrán hirdettek, amiért műhelyekben és íróasztalokra görnyedve dolgoztak s amivel, mint hajókötéllal magukhoz kötötték a reménység gályapadjára a szenvedésben testvérekké vált milliókat. Bámulva nézzük az utat, amit a levegő Océánnál veszedelmesebb tengerében hasított magának az *akarat akrobatája* mások gondolatának és mások

munkájának eredményével, de lelkünkkel már azt az utat szeretnénk *trasztrozni*, ami kivezet bennünket a ránkborult éjszakából. *Lindberg* nekivágott az útnak, pedig az Óceán meteorológusai vihart jósoltak. Csüggedhetünk-e hát mi, kiket orkán nyöget és vihar ráz? Lehet, hogy megüvegesedett szemeinknek csak a tébolyig fölkinzott hasztalan vágyakozás mutatja a délibáb képét s ha még tudnánk tiszta szemmel látni, megborzadnánk és elijednénk. De a hit motorja nem engedelmeskedik a gyáva leszállást parancsoló kéznek.

Hol vagyok? — kérdezte a levegő Kolumbusa, amikor kiemelték nyergéből. *Hol vagyunk?* — kérdezhetnénk mindnyájan, akik viharban, ködben Óceán fölött s szürke felhők alatt iránytű nélkül is messzibb utat teszünk meg, messzibb partoktól indulunk el s még távolibb partokon várnak a célok reflektorfényei. De közelebb leszünk a célhoz, ha egyszer a béke héroszának is annyi ünneplésben lesz része, mint amennyi az *akarat bajnokát* köszönti s ha egyszer a gondolat hőséneke csodatette előtt is olyan alázattal borul majd le a szolidaritásba összeforrott emberiség, mint amilyennel most záporozza be a dollárok aranyesőjével a levegő primadonnáját.

Délmagyarország, 1927. május 24.

61.

HOZMECZ ÉS ZULAWSKY

62.

EGYENES VÉLEMÉNY A TÓTÁGASRÓL

63.

TÓTÁGAS

Szabályos szatirikus bohózat nótákkal és interpellációkkal. Kisgazdákkal szemben merénylet, irodalommal szemben kísérlet. Rendezték a színházban, a parlamentben és a közéleti cirkuszban. *Copyright by dr. Tóth Ágost.*

Díszelőadás

Tele ház. Emelkedett hangulat. Ezt a hangulatot a tanyai kirándulás emelte, ahol a kisgazda társadalom nem kímélte a baromfit és a homok levéből is tudományos alapossággal mérítették. Nagy siker. Szerzöt számtalanszor kihívják, míg csak rá nem teszik a vasat. Már mint a vasajtót. Az urak egymásra néznek, de egyelőre nincs semmi különösebb mondani valójuk. Annál több van a szerzőnek. Több, mint kellene. Egy kisgazda nézője is van a darabnak, de őt az első fölvonás közepén elnyomja a buzgóság. Csak akkor ébred föl, amikor a bakter bezengi az éjfelet.

Dal:

*Ki tanyája ez a darab,
Mint a Bodri, egyre harap,
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Holnap meginterpellálják!*

(Előadás után a banketten találkozunk.)

Első fölzúdulás

Másnap virradóra kitor a vihar az ország házában. A kisgazdák vezére az egész tábor villámlása és menydörgése mellett támadja a szerzöt, az egyetemet, a színházat, a főispánt, a polgármestert, a rektort, a direktort, a faktort és a doktort, a Herczeget és a Kozmát, mindenkit, akinek csak valami köze volt ehhez a szentivánéji álomhoz. Klebelsberg, mint a nyárfa áll a földműves elemek viharában, mint a rezgő nyárfa a Berkes handájának sírvavigadó nótájában. A kultúrfölény mosolya eltűnik, a tótágas árnyéka rávetődik az egész közéletre. Íme egy részlet a nagy fölgetegből, amely a kupola alatt kopogott, mint a júniusi jégverés:

Pocok Bálint (a padot verdesi, magából kikelve): A mi véres verejtekünkkel tartjuk el az ilyen embereket! Mi itt éjjel, nappal, télen, nyáron támogatjuk a magas kormányt, húzzuk a keserves napidíjakat, állandóan élénken helyeselünk a miniszternek, levonjuk a konzekvenciákat, beadjuk a derekunkat, szöggre akasztjuk a fön[n]tartott elveinket és akkor jön egy kaszakapakerülő tollforgató, aki nyilvánosan kifiguráz bennünket!

Andris gazda. Hallatlan! Nem fogjuk túrni! El kell csapni azonnal!

Pocok Bálint (kontrázik). A minisztert kell elcsapni! A főispánnak a fejét kell venni! A polgármestert Kukutyinba áthelyezni!

Andris gazda. Az egyetemet eltörülni a föld színéről! Faiskolákat szaporítani! Kiviteli engedélyeket!

Kunapé (fölbredve időszakos álmából). Mi van azzal a Mészölyvel? Kisüstön kellene megfőzni az ilyen Mészölyöket!

Egy hang (*balfenéken*). Törkölyt az öregnek!

Mándli Samu. Az a Mészöly Gedeon azelőtt bizonyosan Iczig Dávid volt! Hogy meri az ilyen megsérteni a fajtánkat!

Májér gazda. Most hallom, hogy valami kalendáriumot is írt. Talán még a csiziót is ő csinálta!

Pocok Bálint. A teheneket is valószínűleg ő rontotta meg!

Dal:

*Tótágásra állott a párt,
Szorítsd Kúnó azt a tanárt,
Míg a tanárt szorongatod,
A tárcádat megtarthatod!*

Első megnyugtatás

Még nyílnak a padban vádakra az ajkak, még áll a Tótágas a T. Ház előtt, de a kultúra minisztere már olvassa a drága kis levélkét, amelyet a tanár úr megírt és amelyben egyenkint és külön-külön bocsánatot kér mindenkitől, akit darabjával megbántott, a nagyérdemű közönségtől és a mélyen tisztelt kritikusoktól, a színháztól és az irodalomtól, minisztertől és a rektortól, a főispántól és a főrendezőitől, a karoktól és a rendektől és elsősorban a dicsőségesen uralkodó kigazdatársadalom minden rétegétől, a falu bírójától a falu bolondjáig, ha talán akaratlanul és ártatlanul megsértett volna valakit szatirikus bohózatával. Maradok Szegeden alázatos szolgája.

Pocok Bálint. Ez már döfi! Irgalmazzunk és kegyelmezzünk meg veszendő életének!

Mándli Samu. Én nem irgalmazok! Én nem kegyelmezek!

Májér gazda. Egyelőre várakozó álláspontra helyezkedünk. Mindenesetre bevárjuk a fejleményeket. Népgyűlésen tiltakozunk az ilyen törekvések ellen.

Kunapé. Ugy van! Fenének kell az ilyen kultúra! (Többször rosszalólag a szájára ütöget.)

Dal:

*Szeretnék szántani,
Hat ökröt hajtani,
A kormány kerekét
Kezemben tartani.*

Nagytakarítás

Mindenki marad a helyén. Az összes kanapékat kidobják. Mindennek a szerző az értelmi szerzője, aki „férfiasan és magyarosan vállalja a felelősséget és visszaszívja a darabot”. Kiderül, hogy a satirikus bohózatot senki se olvasta, se az egyetemen, se a városházán, se a színháznál. Mindenki azt hitte, hogy az egy hazafias irredenta propagandadarab, a szerző is azt hitte. A *Túlfehér Újság* munkatársának bosszúja az egész, aki közben Maró Gergely darabont kalendáriomát is a *Tótágas* írójának számlájára róttta. A főrendiházban is megvédelmezték az egyetemi szerzőt, aki jó magyar ember, az ősei kigazdák voltak, ő maga mindig fehér volt, különösen akkor fehéredett el, amikor ez az istennyila a siker derült egébből lecsapott rá. Most egy nagy tanulmányon dolgozik, a saját kárán okulva, a *magyar satirikus bohózat fejlődésén Mészölytől Gedeonig és vissza*.

Dal:

*Káka tövén költ a ruca,
Kákán csomót lel a drusza,
De ahol a humor terem,
Azt a Házat jól ismerem.*

Epilóg

Hír szerint a közel jövőben a Fedák Corporation átíratja Mészöly darabját Amerikára és a Magyar Filmalap Mayer János átdolgozásában filmre viszi a Tótágast. A szöveget Sokorópátkai Szabó István és Patacsi Dénes írják. Külfölddel szemben propaganda. Kiviteli engedély ügyében Pekár Gyula dönt.

Szögedi Színház, 82–87. l.

Gyalu

[A KÖLTÉSZET MA NEM KELL...]

— A költészet ma nem kell az embereknek. Három év óta akarok kiadni egy új verses könyvet, de nem találok rá kiadót. Egy kis regényem, amelyet nagyon szeretek, évek óta várja megjelenését könyv alakjában. Egy másik kis regényemet a Nyugat nem merte közölni, természetesen ezzel is várni kell, ki tudja meddig? Egész sor bátor és erős versem vár évek óta közlésre, hiába.

— A barbár és képmutató reakciónak ebben a szomorú idejében, amely a szellem és a szabadság ellen emel barrikádokat, lassankint valósággal hősiesség lesz igazi költőnek és művésznek maradni. Én mindig drámaírónak készültem, de a mai színház halálos ellensége a költészetnek és a mai világ, (igaz, hogy egy haldokló és elmúló világ) mindent inkább akar, csak tragikus megindulást és megtisztulást nem, soha!

— Most két nagy és tiszta ember és művész emlékét igyekszem elevénné tenni: a szegedi íróét, Tömörkényét és a festőét, Károlyi Lajosét. Engem egy dolog érdekel és lelkesít, foglalkoztat és éltet állandóan és egyre jobban: az igazság!

Mélyen vallásos érzéssel nézem az életet és hiszek a jövőben. Fiatalkoromban melankólikus voltam, ma optimista lettem. Én elmegyek, de az igazság él és győz, az igazság, amelynek szenvedő és harcos életemet áldoztam a haszon és siker kilátásai nélkül.

[1927]

ÉBREDŐ TÓTÁGAS

NYARALÁSI GONDOK

ŐK JÖNNEK

PÁRISBA KÉNE MENNI...

PÁR SZÓ AZ AKÁRKIRÓL

A játék a gazdag ember haláláról a legérdekesebb modern színpadi irodalmi kísérletek egyike. Hugo von Hofmannsthal, finom és beteg új érzések költője, halk és sápadt szavak művésze egészen a keresztény dráma kezdetéig nyúl vissza, mert hiszen az osztrák-német *Jedermann* őse az angol *Everyman*, a legkiválóbb középkorvégi moralitás. A szerzője ismeretlen, hiszen egy egész világ lelke szólal meg benne: a katolikus középkor hite életről, halálról, isteni és emberi dolgokról, bűnről és erényről, kárhözatról és üdvösségről. Egy hatalmas és egyetemes vallásos érzés orgonaszava zendül meg ebben a régi játékban, amelyet az új költő színez, árnyal, a mi korunk nyelvén fejezve ki az örökkévaló igazságokat.

A moralitás a keresztény drámai fejlődés harmadik foka volt, a misztérium és a mirakulum után. Még csak egy lépés kellett — igaz, hogy óriás és földrendítő lépés —, hogy Shakespeare jöjjön, a nagy Lándzsarázó, aki a világot jelentő deszkákat egy új élet és művészet levegőjével és alakjaival töltötte be. Hugo von Hofmannsthal, a múlt stílusok és hangulatok boszorkányos földidézője az ősi keresztény dráma minden szépségét és erejét igyekezett átmenteni a mába, de természetes, hogy a maga egyéni, egy kissé barokk és dekadens veretét és zamatát is érezteti. Innen e műnek sajátos színe és íze: a primitív hit naivitása és a tegnapi művészet impresszionista bravúrja öllekezik a *Jedermann* verseiben. Mintha templomhajók tömjéne vegyülne irodalmi kávéházak füstfellegével.

A színháznak komoly és nehéz feladat jut itt: egységes stílust adni ennek a raffinált vegyületnek, az eszme puritán szikárságát a kifejezés pompájával harmóniába hozni. Egy világ képét kell nyújtani a világot jelentő deszkákon, föltámasztani halottnak hitt megindulásokat és megrendüléseket és fölzendíteni magasztos és varázsos ékességükben a hofmannsthali melódiákat, amelyek minden rejtelmességük és borzalmasságuk mellett

az örök *vox humana* vezérlő szólamát vizsik végső diadalra. Max Reinhardt, korunk legkülönb színpadí mágusa birkózott meg először ezzel a valóban elsőrangú rendezői feladat megoldását követelő alkotással, nem is egy formában valósította meg ezt a játékot, de ahány színház és rendező, annyi megoldás kínálkozik.

A szegedi színháznak ma este ritka alkalma lesz megmutatni, hogy mennyi köze van a mélyebb és magasabb értelemben vett kultúrához. De a közönségnek is.

Délmagyarország, 1927. június 24.

(j. gy.)

70.

GYÓNI GÉZA

Ma tíz esztendeje, a krasznójarszki fogolytábor kórházi ágyán örökre lezárta szomorú szemeit egy fiatal magyar rab, énekes madara a szibériai óriás kalitkának. Meghalt Gyóni Géza, a tragikus dicsőségű költő, akit a honvág emészto mérge pusztított el, a közeledő váltság és szabadság előtt. Élete legenda lett, mint Petőfié és Rudolffé, mint azok élete, akiknek egyéni sorsában a nagy közönség magára ismert és a maga golgotáját és glóriáját látta.

Gyóni Gézát nem a háború tette költővé, de nevét a nagy háború röpitette föl olyan magasságba, hogy mindenki észrevette és fölfigyelt rá hirtelen. Szelíd és szomorú vidéki újságíró és poéta volt Gyóni Géza, amíg el nem ment a hadbakelt sereggel. Békebeli verseiben *Ady* Endre hatalmas géniuszának árnyéka borongott és ő maga is lemondott már arról, hogy valaha a hír koszorúja övezze sápadt homlokát.

De jött az a különös, különös éjszaka és jöttek a rettenetes fergeteges przemysli éjszakák, amelyeknek rőt tábortüzei és pokoli muzsikája mellett föllángolt a fiatal katona lelkében a háborús zsarátnok és a repülőgépek szárnyán elindultak a virrasztó országba versei. Rákosi Jenő fölfedezte és a háborús uszítók, akik a front mögött írták a csatadalokat, egyszerre *Ady* Endre ellen játszották ki Gyóni Gézát, akit megtettek a világháború Petőfijének.

Ady Endre persze *defetista* volt, mert *Ady* Endre jós volt, aki *Kassandra* gyanánt előre látta a magyar Trója veszedelmét,

mert érezte, tudta, halálosan és végzetesen, hogy ez a háború a magyarság legnagyobb tragikumát rejti magában, hogy itt még a győzelem is veszedelem lenne, de a Kiss Menyhértek a maguk költőjévé avatták Gyóni Gézát, aki becsületes, jó-hiszemű és jószándékú verseiben Ferenc Ferdinánd lelkét állítja a magyar hadak élére és mert nem volt vátesz, éppen az ellenkezőjét jövendőli annak, ami nemsokára mindnyájunk vesztére, a maga és népe katasztrófájára bekövetkezett.

Gyóni Géza elpusztult, még mielőtt azzá a nagy költővé lehetett volna, amivé tehetsége és végzete eleve elrendelte. Nem fejlődött még ki határozott és egyéni *költői karaktere*, amely nélkül szép verseket lehet ugyan írni, de nagy költőnek lenni nem lehet. Csupa ellenmondás mutatkozik életében és műveiben. Isten szolgájának készült és amerikai párbaj miatt öngyilkosságot kísérelt meg egészen fiatalon.

— *Cézár, én nem megyek!* — kiáltotta oda a háborúra készülődd hatalmasoknak (ez a verse tiszta Ady-imitáció) és nem sokkal azután az első sorában indul a háborúba. A hadifogságban, a téboly kitérése előtt a Forradalmat és a Vörös lobogót köszönti, és sírversében mélyen megrendítő őszinteséggel vallja, hogy annak, aki itt nyugszik:

*Véres harcok verték fel hírét,
De csak a béke katonája volt!*

Most, hogy a reakció új erővel támad fel Ady Endre szabad és bátor szelleme ellen, megint Gyóni Géza lobogójával indulnak Ady ellen, holott e lobogó színét nem is tudják bizonyosan. Gyóni Géza versei nagy vigasztalások és lelkesítések voltak egy időben sokak számára és különösen a rabságban elzokogott néhány szelíd, bús, tiszta és igaz strófája méltó arra, hogy egy holdogabb és szabadabb nemzedék is szívébe fogadja őket.

Ki tudja, mi lett, mivé lett volna, ha visszatér? Petőfiről találgatja Riedl Frigyes: száműzetésbe ment volna, de nem Kiutahiába, hanem a Nagy Forradalom városába, Párisba, vagy még inkább Guernesey szigetére, ahol a Szabadság és Haladás másik nagy prófétája élte a hontalanság kenyerét: Victor Hugo.

Gyóni Géza tíz év távolságának ködében végtelenül rokonszenves és fájdalmas emberi jelenség. Idegen földön domborodik

fölkötte a hant és egykori bajtársai hálás emlékezéssel gyűjtják meg a kegyelet mécsesét, előveszik a hervadt, kopott tábori füzeteket és lapokat, amelyeken lángoló és ujjongó, majd sóvárgó és jajongó versei élnek: és ez a legszebb és legméltóbb tisztelgés *Przemysl és Szibéria magyar énekes katonája előtt.*

Délmagyarország, 1927. június 25.

71.

AKÁRKI (JEDERMANN)

72.

MAGYAR BIZANC

Írta: Juhász Gyula

Ha ennek a mi lassan és kínosan haldokló világunknak akad majd egy méltó Tacitusa, az bizonyosan megtalálja majd a megfelelő szavakat annak a szégyenletes szervilizmusnak a jellemzésére, amely napjaink gyászát és nyomorát még sötétebbé és keservesebbé teszi azok számára, akikben maradt még valami a régi rómaiból.

Bizony, ha végignéznünk a mai magyar közélet tolongásos és zsidogásos piacán, azokon, akik ma hangadók és tényezők, nem sok örömről telik e látványban. A jellem és a szellem nagy példáit nem igen találná meg közöttünk az új Plutarchos és az emberméltóság mintáit hasztalan keresné soraikban az új Seneca. Kizöklent az idő és egy demokrácia kezd kialakulni nálunk, amelyben az ember a nagyságos úrnál kezdődik. A mai közéletben hiába keresed egy Szilágyi Dezső hajthatatlan lelkét, egy Irányi Dániel törhetetlen elvhűségét, egy Gyulai Pál rendületlen szókimondását, egy Désy Zoltán kérlelhetetlen igazságérzetét.

Fájdalmas elnézni a Tisza-epigónokat, akik a kidőlt óriást mímelik és egy liberalizmusért akarnak lelkesedni, amely már a háború előtt a korrupció és panamá posványába süllyedt. És itt vannak a kis Mussolinik, az idegen fasizmus kacerkodók, akiknek nincsen semmi gondolatuk, csak a hatalom, de semmitől se rettegnek jobban, mint attól az egy gondolatától, hogy ez a hatalom egyszer az övék lehet. És itt vannak a mai talmi demokráciának alaposan lejárattott kedvencei, a parla-

menti kiszagdák, akik az ezerholdas nagyurak árnyékában pipáznak és azt hiszik, hogy az ország szénája egészen rendben van, mert hiszen ők nyeregben ülnek. És ott vannak hazánknak elbúsultjai, akik abból élnek, hogy itt nagy magyar tragédia van, akik jutalékot és osztalékot kérnek a nemzeti fájdalomból és keserűségből, akik a maguk marhapaprikását és túrós csuszáját főzik meg a tűzön, amely mindnyájunk lelkét égeti.

*

Soha nem volt olyan mohó és bohó rangkórság és címéhség, mint amilyen mostanában divatozik errefelé. Mentül kisebb lett az ország, annál nagyobb lett a titulus. A kegyelmes uraknak egész hatalmas halállégióját lehetne megszervezni itt, ahol méltóságos parasztok és nagyságos inasok járnak, kelnek az úrhatnám polgárok seregében. A kultuszminisztériumból hivatalos levelet intéztek a Petőfi Társaság elnökségéhez és a levélben *Petőffy*-nek szólították a társaságot, mert a közönséges Petőfi valószínűleg derogált a magyar kultúra előkelő intézőinek. De hiszen ezt nem is lehet csodálni, hiszen a Petőfiről elnevezett irodalmi társaságnak egy valóságos kegyelmes úr az elnöke, a tagjai, egy-két kaszakupakerülő költőtől eltekintve, méltóságos és nagyságos urak és a Társaság boldogtalan lenne, ha legalább egy főherceg nem jelenne meg kíséretével az ünnepi ülésein. Hogy Petőfi Sándor nem olyan lovat akart, mint amelyet Pekár Gyula tett alá, az igazán szóra sem érdemes, hiszen Petőfi Sándor nem közéleti tényező és nem tagja az egységes pártnak.

Dulovics Árpádnak szobra van a Balaton mellett, de Kossuth Lajosnak még nincsen szobra Magyarországon fővárosában és nincsen szobra az országban Madách Imrének, aki a magyar géniusz legmélyebb és legmagasabbrendű gondolatait fejezte ki halhatatlan alkotásában és nincsen szobra Bolyainak, akinek lángesze Euklides és Einstein mellett világít örök időkre és nincsen szobra Vajda Jánosnak, legnagyobb költőink egyikének, de Dulovics Árpádnak szobra van a Balaton partján, mert Dulovics Árpád él és mert Dulovics Árpád közéleti tényező és tekintély. Márványok és ércek maradnak majd az utókorra ebből a mi bizantinus világunkból, amelyek hirdetni fogják, hogy milyen kicsinyek voltak az emberek és milyen nagy volt az alacsonyrendűség.

*

Hol van ma Petőfi bátorsága, Ady hite, hol van ma az a fórum, ahonnan az igazság hangja szól felénk? A színházban, amelyet a nagy Schiller erkölcsi intézménynek nevezett, a haszontalan mulattatók szavai konganak. Ügyesen és üresen. Műurak és műparasztok léhasága és bohósága váltakozik az ország első színpadán. Hevesi Sándornak még eddig nem jött meg az erkölcsi bátorsága, hogy Móricz Zsigmondnak újra helyet adjon a Nemzeti Színházban.

És ha jól megnézzük, az Ady Endre ellen most megint föllángolt gyűlölet és harag lényegében nem más, mint egy szervilis és bizantinus kor szellemének önkénytelen tiltakozása a szabad és bátor, az igaz és erős génusz ellen, az írástudók és farizeusok támadása a próféta és apostol ellen, aki még a halálban is ítéletet tart és diadalmaskodik fölöttük.

És végül gondoljunk csak a szegedi egyetemi tanár levelére, amelyért, Hegedüs Lóránt szerint, pirulnia kell minden magyar egyetemi tanárnak. Kegyelmes urak alázatos szolgájává akarják tenni az egész közéletet, az egész közvéleményt, de én hiszek és remélek abban a magyar lélekben, amely az élve eltemetett Thonuzobában, a tüzes trónon ülő Dózsa Györgyben és a vérpad lépcején daloló Hajnóczyban ragyogott és lobogott, hogy elkövetkezik az öntudat és önértet föltámadása, *a magyar lélek integritása*, amely nélkül hiába jönne el a régi ország, ha a régi virtus végképpen kiveszne erről a földről.

Délmagyarország, 1927. június 29.

73.

ÖREG PADOK — FIATAL ROVÁSOK

74.

AZ IPAR ÉS ÉN

Írta: Juhász Gyula

Nem is gondolná az ember, hogy egy költőnek mennyi vonatkozása van az iparhoz. Például nekem. Először is mindjárt az Ipar utcában születtem. (Az igaz, hogy ezt nem sokkal azelőtt még Sörház utcának hívták, de hát nekem mind a két név

rokonszenves és kedves.) Gyerekkoromban azt gondoltam, hogy a nagyapám mestersége miatt nevezték így el, csak később jöttem rá, hogy az Ipartestület székháza miatt, amely a sarkán állott. Hiszen a székház még ma is áll, de az utca, amelyet róla kereszteltek el, az már csak volt, de nincsen. Én magam is túléltem az utcámat, ami azt mutatja, hogy elég maradandó vagyok.

De gyerünk csak vissza legalább képzeletben a mi utcánkba, ahol a nyolcvanas években a kis Gyula gyerek, aki én voltam, a műhely mélyén először olvasott csodálatos dolgokat könyvekből, amelyek bizony közönséges kalendáriumok voltak.

A nagyapám Káló Antal, az utolsó szegedi remekes gombkötőmester volt, haláláig hithű függetlenségi és negyvennyolcas, aki mindig zsinóros magyar ruhában járt és a milleniumkor nekem is csináltatott egyet. Legfőbb ambíciója volt, hogy ez a magyar művesség öröklődjék. Rólam látta, hogy én elveszett ember vagyok az ipar számára, hát a legényét, a Ferkót akarta mindenképpen méltó utódává tenni. Múltkor találkoztam Ferkóval, aki Ferenc bácsi lett és postás. Pénzes levelet hozott, bár csak minél többször lenne találkozásunk!

Apai ágon asztalos família az enyém, majdnem azt lehetne mondani, hogy dinasztia. Az én nagybátyám volt Juhász György, a felsővárosi asztalos, a legelső szegedi iparosok egyike, akinek Ferenc József nagy medáliát adott és akinek műhelyében nekem a forgács illata tetszett a leginkább. Én, ha szépet álmodom, nem akácillatról, hanem a friss forgács édes illatáról.

Nagybátyámnak volt egy díszkardja is, ezt rám hagyta a testamentumában. Lehet, hogy tőle maradt örökségül a Gyalu álnév is, amelyen komoly humoros írásaimat szoktam elkövetni.

A díszkarddal persze nem sokra mentem, egy ócskás vette meg olcsón, ki tudja, talán valamelyik vidéki városi színház hőseinek oldalán fityeg a Bánk bánban és az Ocskay brigadérosban?

Mikor a nagybátyám meghalt, a gyászjelentésen olvastam először a néhai jelzőt, a neve előtt. Másnap már büszkén írtam a szótáram és dolgozataim födelére: *néhai Juhász Gyula*. Persze, a tanárom homéri kacaj közben világosított föl a nagy tévedésről. Azóta nincsenek nemesi ambícióim.

A latin nyelvből tudtam meg, hogy *az industria, vagyis az ipar alapjában véve szorgalmat jelent*. Csak azt nem értettem

sehogyse, hogy miért akarták mindenáron ipari pályára küldeni azokat a nebulókat, akikből ép[p]jen a szorgalom hiányzott?

Mint ahogy azon is sokszor elcsodálkoztam azóta, miért mondják a rossz költőre, hogy suszter? Holott a suszter rendszeren igen jó cipőt szokott készíteni és legritkább esetben nyomorítja el lábunkat úgy, ahogy a rossz költő szokta a verslábakat.

Meg azután miért nevezik el drámaiparosoknak azokat a színpadi szerzőket, akik rossz darabot írnak és mégis jó sok pénzt keresnek?

Az asztalos nem csinál rossz darabokat, inkább remekelni próbál, mint a régi mesterek.

No de egyéb és más is van, amit nem igen lehet megérteni ebben a tótágast álló világban, amelyben az érdemet is tótágast állítják föl és ahol a kaptafáról igen csak az ugorkafára szeretnek fölkapaszkodni az emberek. A derék, becsületes, tanult és szorgalmas *magyar iparos hősköltevényét* érdemes volna megírni napjainkban. És erről eszembe jut az is, hogy milyen mostoha gyermeke volt eddig a magyar iparosság az irodalomnak. Talán a nagy mesemondó, a bűbájos Jókai állított neki legszebb és legméltóbb emléket a *Magyar nábob* Barna Sándorának, a fiatal asztaloslegénynek végtelenül rokonszenves alakjában, akit a tanulás vágya Párisba vitt ki, aki Rousseau sírját keresi föl és tisztesség, sőt lovagiasság dolgában megszégyeníti az elpuhult és elromlott főnemest. De mennyi Barna Sándorunk van nekünk, mennyi magyar tehetség, erő, érték és érdem, ám az írók legtöbbszörénél egészen mostanáig a gentrynél kezdődött a magyar. Hogy is mondjam csak, magam is *iparkodni fogok*, hogy a magyar ipart valamiképpen megörökítsem valamilyen költői munkámban. Remélem, eljutok odáig.

Most pedig fölhívom a nyájas olvasó figyelmét legközelebbi tanulmányomra, amely a kereskedelemhez való viszonyomat világítja meg. (Bár már a külvárosokat is megvilágítanak és azok elméjét nemkülönbben, akik kézzel-lábbal parasztszázgot akarnak teremteni a szabadság és haladás Magyarországa helyébe.)

Alföldi Ipar és Kereskedelem, 1927. július 9.

VAN, DE NINCS

Ez valami operett címe volt a régi jó békevilágban, amikor még a nincs is többet ért, mint manapság a van, de mostanában a szegedi színház címe is egész bátran lehetne, mert erről igazán el lehet mondani, különösen így nyaranta, hogy van, de nincs.

A házi kezelés kezdi egészen elkezeli a szegedi közönségtől egyetlen színházi műélvezetét és szórakozását és ha ez a házi áldás sokáig tart, megesik, hogy az esztendő során csak sátoros ünnepeken, fölemelt helyárrakkal és díszelőadásokkal nyitják ki a város színházának kapuit.

Hódmezővásárhelyen és Makón van színház nyáron, de Szegeden, az ország legnagyobb vidéki városában, az egyetemi városban, a magyar kultúra végvárában, a magyar Münchenben vagy magyar Moszkvában ellenben nincsen. A házi kezelés hivatalos bölcsessége és tapintata következtében az összes lehetséges nyári állomásokat és kikötőket szerencsésen elvesztette színtársulatunk, a saját színházában nem tarthat előadásokat, mert azt renoválják. Ezzel szemben a tekintetes tanács csütörtökön ridegen és mereven elutasító álláspontra helyezkedett *Alapi* Nándor Országos Kamaraszínházának kérelmével szemben, amely szokás szerint két hétig akart előadásokat tartani Szegeden. A város irodalmat és művészetet kedvelő közönségének nem kell magyarázni, milyen áhítatos és eredményes kulturmunkát végez évek óta ez a lelkes és tehetséges társulat.

Ha a város tanácsa nem akarja beengedni *Alapi* Nándorék révén a klasszikus és modern nagy költőket és eszméket a szegedi világot jelentő deszkákra, akkor legalább a saját társulatával igyekezzék ezt a már több nyáron megszokott és elvárt kulturális élményünket pótolni. De nem engedni be hozzánk Molière és Shaw, Hebbel és Ibsen, Madách és Gárdonyi géniuszát, ellenben az itthonlevőket is némaságra kárhozzatni: ezt a torony alatti bölcsességet még talán a víztorony alatt se lehet megérteni. Mert a szegedi színház művészeinek szociális érdeke, a kenyerek kérdése volna az, hogy teret és módot adjanak nekik játszani a nyáron is és a színész inkább becsülettel és sikerrel dolgozik egy hónapig, ha megélhetését valahogy biztosítják, mint henyél és tépelődik ugyanazon idő alatt, a kereset és jövő minden lehetősége és kilátása nélkül.

És utóvégre a szegedi dolgozó és adózó publikum is csak valami, talán az ő igényeiről és kívánságairól is lehetne egyszer gondolkodni és beszélni. Az emberek ösztöne, ez az ősi ösztön, amely a színházi kultúrát megteremtette és kifejlesztette, elvégre nyáron se alszik el és nem hal ki végképpen és egy ilyen hatalmas lélekszámú és óriás kiterjedésű városnak mégis lehetne valami szépet és okosat tennie ebben az irányban is. A lélek és a szellem nyáron is táplálkozni akar, a szem és fül pedig gyönyörködni. Szeged intelligenciája ma, a gazdasági és egyéb okok miatt bizony szinte kivétel nélkül itthon végzi nyaralását és nem lehet mondani, hogy ez az egyre álmosabb és unalmasabb nagy város valami túlságosan bővelkednék ezeregy-éjszakai látványosságokban.

Nemsokára egy esztendeje lesz már, hogy e lap vezető helyén megpendítettük azt az eszmét, hogy Szegednek a magyar Salzburg hivatását lehetne és kellene betöltenie és így ez csak hasznára volna a Tisza-parti metropolis jóhírének és forgalmának egyaránt. Megint közeledik Szent István ünnepe és ha a magyar főváros nagy nemzeti játékokat tervez és ha a kis Salzburgban világraszóló Festspieleket mernek és bírnak tartani, amelyeken a szárnyaló szó és a zengő zene a színpadi pompa és egyszerűség minden változatában művészi nászban egyesülnek, akkor Szeged is megemberelhetné magát egyszer és a nagyérdemű házi kezelés megpróbálkozhatnék itt is megfelelő keretek között egy magyar *Ünnepi Játék* rendezésével.

Persze mindehhez az kell, hogy a saját orrunkon túl lássunk, hogy az ócska sablontól szabadulni tudjunk, hogy egy kis bátorság és modernség levegőjét merjük árasztani ebbe az áporodott, tikkadt, füledt és fojtott szegedi atmoszférába. Már pedig ez lehet jámbor óhaj és bús merészség, lehet álom és utópia, de egyelőre a *sóhivatalba* küldik vakációra a szegedi hivatalosak és a választottak.

Délmagyarország, 1927. június 9.

77.

ELŐZETES HÁZI JELENTÉS A JÖVŐ KEZELÉSRŐL

78.

ÉRTESÍTŐK MARGÓJÁRA

A KÖLTŐ ESETE A FORGALMI ADÓVAL

Írta: Juhász Gyula

Hosszú évekig élt a költő, anélkül, hogy az állam törődött volna vele, mint adózó alannyal. (Ezt a nemtörődömséget, gondolom, szívesen vennék a többi szakmák is, nem csupán az alanyi költők.) Mondom, a tehetséges fiatal költőből országos hírnév kiváló költő lett, az élet delelőjén állott, a legszbb férfikorban, már több öngyilkossági kísérleten is túl volt és több irodalmi társaság tagjául választotta, a szülőházát szerencsésen lebontották és a nyugdíját nem adták meg, egyszóval elérte mindazt, amit egy magyar poéta Csokonai óta elérhet, amikor először kopogtatott nála a végzet, akarom mondani a forgalmi adóellenőr.

A költő első pillanatra kiadónak nézte és egy mérgezett szivarral akarta megkínálni, de a forgalmi adó ellenőre hivatalos komolysággal és tapintattal hártotta el magától e gyöngéd figyelmet és mindjárt a dologra tért.

Igen megértő, sőt résztvevő férfiúnak bizonyult.

— Uraságod ugyebár azonos azzal a közismert költővel, aki a *Bőrdudások Lapjában* azokat az elmés reklámverseket írja? — fordult a költőhöz, nem minden célzás nélkül a mester kereseti viszonyaira.

— Pardon, ön téved — válaszolt a *Késő bánat* és az *Ez az én bajom* illusztris szerzője — én csak szerelmes verseket írtam egy művésznőhöz, sajnos, minden viszonzás nélkül és elégiákat a négy évszokról, különös tekintettel az elmúlásra.

— És mit kerestett ezekkel a dolgaival, ha szabadna érdeklődöm?

— A dicsőséget kerestem, hogy finoman fejezzem ki magamat és amit kerestem, azt meg is kaptam.

— De önnek könyvei is jelentek meg, a különféle árjegyzékek szerint összesen legalább hat kötet, sőt az egyikből amatőr kiadás is készült, a szerző arcképével és sajátkezű aláírásával, legfinomabb mértett papíron, disznóbőr-kötésben.

— Úgy van, uram — felelte a költő és azt gondolta magában, miért nem ment ez a derék ember inkább egyetemi tanárnak a magyar irodalomtörténet tanszékére?

Lassan kiderült a vallatásnál, hogy a könyveken a kiadó keres, a kiadó viszont minden könyv után sírva árulja el, hogy már megint alaposan ráfizetett a költészetre és nagyon kéri a koszorús poétát, ha már mindenáron írni kell valamit, inkább szakácskönyvet szerkesszen, vagy százesztendőös jövődömondóval ellátott kalendáriumot, abból még lehet üzletet csinálni. A telefonkönyveknek is van még némi jövőjük, de a rövid, rímes soroknak teljesen befellegzett.

A forgalmi adóellenőr reménytelen tekintetet vetett az országos nevű alanyra, valószínűségi számításokat eszközölt és elhatározta, hogy az ügyet átteszi a magyar királyi sóhivatalhoz.

Még egy alkalommal találkozott a költő az állam egy másik hasonló emberével, aki tévedésből kereste föl művészi rendeltséggel és spártai kényelemmel berendezett otthonában. Valami névrokonával cserélték össze, aki bútorokat vásárolt.

— Én bizony emberemlékezet óta nem vettem bútort — sóhajtott a istenek kegyeltje, — eladni sem tudok már semmit. Legutóbb egy tucat tollat szereztem be, ez elég is lesz a költői kor legvégső határáig.

— Szép pálya az öné és dicső hivatás! — jelentette ki minden meggyőződés nélkül a forgalmi adóellenőr.

— Kiváltképpen a halálom után — tette hozzá látnoki hévvel a poéta.

Szegényjogú temetés, ingyen sír, a hálás utókor kegyelete és ha nagyon jól viseltem magamat, még a szobromat is fölállítják. Hadd keressen rajtam valamit a pangó szegedi kőfaragó ipar.

És legalább nem mondhatja senki, hogy az iparpártolás terén nekem nincsenek érdemeim!

Alföldi Ipar és Kereskedelem, 1927. július 16.

80.

KULTÚRFÖLÉNY

81.

EMBERI PROBLÉMÁK

(Tonelli Sándor új könyve)

82.

KONFERANSZ A KONFERANSZIÉRŐL

83.

SZERENÁD

84.

A ZEBRA

85.

ALAPIÉK DICSÉRETE

86.

SÁMSON ÉS DELILA

(Az Országos Kamara Színház első estéje)

I.

Tiszta és finom költő *Sven Lange*, aki ezt a tragikomédiát írta. Nem a nagyok közül való, de az igazak közül. Dán költő, a Jacobsenek és Kierkegaardok fajtájából. A költészet és valóság, a férfi és a nő örök ellenkezését, e meleg, mély és kegyetlen versengését mutatja be, nem először, de meggyőzően. Hébbel mélyebben, Ibsen igazabban, Strindberg erősebben és Wedekind bátrabban csinálta ezt, de *Sven Lange* is valaki. Poéta. Nem közönséges közönségnek való.

II.

Kedden este *megértő* közönsége volt Szegeden. Szóval kevesen voltak, de lelkesen. A filiszteusok nagyon távol maradtak. Nekem nem hiányoztak, a társulatnak igen. Kitűnő előadás volt, mint mindig, ha Alapiék játszanak. Egyszerű színpad, minden csak jelzés, tökéletesen érett összjáték. A *darab* lelkét *egészen* adták, *Alapi* Nándor volt a költő, csupa ideg, *Mágori* Mária volt a nő, merő melódia a hangja, nemesség és báj egész lénye. Csak talán nem volt eléggé közönséges. *Mágori* Mária mindent tud, ám közönséges, az nem tud lenni. Sebj, gyönyörű volt, pompás volt, valódi művészet tündökölt szavaiban és hallgatásában. *Miskey* József elsőrendű filiszteus volt és kisebb szerepeik-

ben *Maczonkay, Verzár* és a többiek a siker egyenrangú tényezői. *Alapi* Nándor rendezte az előadást, amely a legteljesebb sikert aratta. Még a darab végén is tüntető tapsokkal köszöntötték a nagyszerű gárdát, amely ma egyetlen avánt gárdája az *irodalmi színháznak* Magyarországon. Reméljük, hogy a további előadásokon nem csak kellő megértés lesz, de kellő közönség is.

Délmagyarország, 1927. július 27.

(j. gy.)

87.

EURÓPA ÚJ LELKE

88.

A PIROSRUHÁS HÖLGY

(Az Országos Kamaraszínház második estéje)

I.

Schöpflin Aladár, e kellemes és szolid vígjáték szerzője, ma a legkomolyabb magyar kritikus. Pontos, érzékeny mérlegén gondosan megmérte egész modern irodalmunkat. Mindig biztos az ítéletében, nem ragadtatja el magát soha túlzásokra sem a dicséret, sem a gáncs terén. Ő a jó bíró korunk irodalmában. Vígjátéka, amely második színpadi műve (az elsőt, *Vége a szép nyárnak* címen tavaly adták nálunk meleg tetszés mellett *Alapiék*), és ami fő, a magyar élet íze, színe rajta. A vidéki környezet és levegő él benne és ebben a miliőben egy művész, akinek tehetsége szárnyait kibontja a pirosruhás hölgy, az ideál. Ez az ideál nem azonos a feleséggel, de azért nagyobb baj nem lesz a dologból.

II.

Kifogástalanul jó előadás. Mindenki a helyén, kedvvel, lélekkel, hittel játszanak. *Szentiványi* Béla rendezése igen stílusos. Néhány művész pompás ábrázolása külön értékekkel gazdagítja a darabot. Így *Miskey* remek alakja, a kedélyes fölvidéki úriember, *Fekete* dickensi humorral megformált félszeg öreg professzora és még egy sor életteljes színpadi portré. *Mágori* Mária finoman előkelő pirosruhás hölgye és *Maczonkay* fiatal festője

mellett *Gabányi Böske*, *Vitt Böske* és *Mihályi Mária* alakításai járultak hozzá, hogy Schöpflin új darabja szokatlanul nagy és általános sikert aratott Szegeden, olyan sikert, amelyet sok mai operett megirigyelhet. Közönség is volt már, igen lelkes, igen hálás. Alig akarta otthagyni a színházat, a művészeket, akiket szeretetébe fogadott és tapsolt még az utolsó felvonás után is, sokáig.

Délmagyarország, 1927. július 28.

(j. gy.)

89.

DUMAS

90.

HAMLET, DÁN KIRÁLYFI,
VAGY A LÁNGÉSZ DIADALA MINDENEN
(Az Országos Kamaraszínház harmadik estéje)

I.

Minden különösebb díszlet nélkül és minden különösebb jelmez nélkül, csak a szöveg lényegét adva, játszották csütörtök este, a szegedi színpadon először, a legnagyobb drámai költő leg-hatalmasabb és legmélyebb alkotását. Most látszott csak egészen és igazán, hogy milyen örök ez a tragédia és hogy milyen modern. Néhol szinte megdöbbentően aktuális. Nem kell itt semmi pompa semmi cifra, semmi zavaró külsőség: a költő a fontos, az ő szava a döntő, az ő varázsát, semmi színházi ezermesterkedés és bábajolás sem tudja fölülmúlni vagy csak megközelíteni is. Minden új színpadi író csak a kisöccse neki. Mint Petőfi mondja, az ő királyi lakomája után csak morzsák maradtak a többieknek. Hamletje pedig: mintha lelkünk tükrebe néznénk. Minden mai ember vágya, vívódása, kétsége és csalódása megleli benne a maga hangját és ez a hang tovább remeg, zokog, ujjong, harsog az örökkévalóságba.

II.

Az *Országos Kamaraszínház* előadása páratlan és felejthetetlen emberi élmény volt. Egyszerre eltűnt tér és idő, a sors élt és rohogott, sodorta magával a hallgatóságot. Ez a puritán elő-

adás nagy és maradandó diadala a rendező *Alapi* Nándornak és az egész megértő, hűséges és buzgó kamaratársulatnak. *Alapi* mint Hamlet külön tanulmányt érdemelne: rendkívül intelligens, egyszerűségében is monumentális, teljesen meggyőző. De a többi szereplő is ereje és tudása legjavát mutatta, sehol semmi zökkenő, semmi kirívó. Becsületes színjátszás ez a szó legjobb értelmében. Mégis ki kell emelnünk *Mágori* Mária mélyen megindító és megrendítő szépségű alakítását, aki *Ofélia* szerepében különösen a megőrülés körképét ábrázolta mesteri tökéletességgel. Nagy siker volt, teljes győzelem. A németek ezt úgy hívják: *Bombenerfolg*. A játék előtt *Juhász* Gyula mutatott rá a csütörtöki színházi kísérlet komolyságára és jelentőségére.

Délmagyarország, 1927. július 29.

(J. gy.)

91.

SZÓLÁSOK ÉS ÍRÁSOK

Írta: Juhász Gyula

Az ipar és a kereskedelem igen nagy helyet foglal el a világ népeinek közmondásaiban és azokban a különféle szólásokban, amelyeket jeles írók és költők műveiből eregettek világgá.

Érdekes, hogy a legrégibb görög közmondás szerint *a fazekas a fazekast gyűlöli*. Szóval már akkor is megvolt a konkurrencia és minden valószínűség szerint nem csupán a fazekasok között. Az is igen idős szólásmondás, hogy kiki saját mesterségét úzze.

A kontárok világában nem lehet ezt elégszer hangoztatni. De hogy a politikai kontárságot miért éppen a csizmadiára húzták, azt nem igen tudom megérteni.

Csak körül kell nézni egy kicsit közéletünkben és azonnal látni fogjuk, hogy bizony nem a csizmadiák a legfőbb bűnösök abban, amit mostanában, jobbról, balról, két oldalról errefelé elkövettek. Azt se igen látom be, miért kell pont a kefekötőket megvádolni azzal, hogy leginkább kedvelői a hegy levének. Megisszák azt bizony minden rendű, rangú népek, még a dalárdisták se túlságosan idegenkednek tőle.

Nem érdektelen azzal a különös és általános jelenséggel foglalkozni, hogy egyes iparágak derék művelőit bizonyos gúnyos és lenéző modorban szokták emlegetni egynémelyek és mások.

Ez csak azt mutatja, hogy az iparnak nem volt meg mindig és különösen kezdetben hiányzott a kellő értékelése és megbecsülése és ennek a csökevényei még ma is megmaradtak. A szabót azért csúfolták kecskének, a cipészt ezért hívták suszternek és a borbélyt cintányérosnak.

Az irodalom is erősen ludas és nem ép[p]en a legkisebb nevek szerepelnek a bűnlajstromon. A görög vígjáték nagy mestere, Arisztófánész figurázta ki elsőnek a városi iparost és kereskedőt, különösen Kleon börgyáros alakjában. (A kereskedő egyébként is századokon keresztül csak *kalmárnak* számított és ehhez a szóhoz nem ép[p]en a leghízelgőbb fogalmakat fűzték annak idején.) Shakespeare halhatatlan kacagása tette nevetség tárgyává a Szentivánéji álom derék és lelkes athéni iparosait, a jó *Zubolyt, Gyalut, Ősztövért, Dudást és Orrondit*. Még ma is harsány nevetés és taps köszönti őket, különösen a felsőbb régiókból.

Nagyapáink és apáink jóízűen mulattak *Lumpácius* és iparostársai bohókás kalandjain, de persze az idők múlnak, a kor halad, a világ változik, a föld forog és ma már hála az emberi ész és kéz alkotó munkájának, *az ipar és a kereskedelem két nagyhatalom*, a modern életnek két erős és állandó oszlopa és neves és névtelen hősei többé nem a komikum köntösében, hanem az emberi munka mindennél díszesebb és tiszteletreméltóbb ruhájában jelentkeznek.

Éppen a napokban jelent meg egy magyar regény, fiatal és tehetséges magyar írónő tollából. Ennek a regénynek hőse egy nagy magyar iparos, aki világraszóló nevet vív ki magának művészi gyártmányaival és a legelsőkhöz közé emelkedik. Pécsi írónő a szerzője ennek a regénynek, amely a magyar Palissy életét, küzdelmeit, szenvedéseit és diadalát beszéli el. *Dénes Gizellának* hívják az írót és a történet olvasásakor nem nehéz ráismerni arra a valóban lángeszű iparosra, aki a magyar kultúra egyik kiváló tényezője lett.

Több ilyen regényt kívánok én a magyar irodalomnak, regényt, amely nemcsak dologtalan semmittevők széptevéseit és unatkozó mihasznák kedvteléseit teregeti ki a léhaság piacán, hanem amelyben a világunkat megváltó munka és alkotás dicsérete, a magyar ipar és kereskedelem becsülete is méltó és jogos helyet találjon.

Alföldi Ipar és Kereskedelem, 1927. július 30.

AZ ORVOS DILEMMÁJA

(Az Országos Kamaraszínház ötödik estéje)

I.

Shaw az orvosok veséjét operálja ebben a darabjában. Nem egészen fájdalommentesen. Molière beteg volt, és sírva kacagott az orvosokon, *Shaw* az egészséges természet híve. Hiába haragszik az orvosokra, maga is orvos. A beteg társadalom orvosa. De ő is csak a diagnózist tudja, az orvossággal csak próbálkozik. Az orvosok különben nem haragudhatnak reá komolyan, hiszen ő nem is ezzel a hivatással packázik, hanem minden professzióval, amely szerinte összeesküvés a laikusok ellen. Ha Szabó Dezső volna, a tanár dilemmáját írta volna meg, ha Brieux, az ügyvéd dilemmáját. Művének lényege nem is ez, hanem a lángész és az átlagember, a művészi szépség és a polgári becsület harca. A lángészt megöli *Shaw*, de utoljára úgy megöleli, hogy ezért érdemes — halhatatlanná lenni. Darabja, amely húsz év előtt forradalom volt a színpadon, ma eleven klasszicizmus.

II.

Nehéz új dicsérő jelzőket találni az Országos Kamaraszínház nagyszerű irodalmi törekvésére, hitére, lelkesedésére, a fiatalos lendületre, amellyel *Shaw* remekét is tolmácsolják. *Alapi* Nándor Dubedatja elmélyedő tanulmány, finom megézés és átélés mesterműve, az íróiuk és lírai részekben egyaránt. A meghalás főnségesen szép jelenetében páratlanul bensőséges, igaz. Az orvosok kara (*Miskey, Ihász, Maczonkay, Pető, Verzár* és *Bíró László*) egytől egyig markáns alakításokat ad. *Cabányi* Böske becsületes igyekezettel, meleg érzéssel iparkodott megbírkózni Jennifer szerepével. *Mihályi* Mária jellegzetes volt. Az igen szépszámú közönség tüntető tapsokkal foglalt állást az irodalom mellett, *Shaw* mellett, a nagy emberi igazságok és szépségek mellett.

Délmagyarország, 1927. július 31.

(j. gy.)

MEGEMLÉKEZÉSEK.
TÍZ ÉV MAGYARORSZÁG SZOMORÚ TÖRTÉNETÉBŐL
(1914–1924)

Kormányos Benő könyve

A nagy háború után egy nem egészen veszedelmes járvány terjedt el Európaszerte: a memoárírás járványa. Aki diplomata, hadvezér, államférfi csak ludas volt az istentelen és embertelen örületben, az mind tisztára akarta mosni magát a vértől. Soha annyi Pilátus nem volt a világon, mint a világháború után. Mindenki igazolta magát, különösen azok, akiket az események nem igazoltak. A kisebb, nagyobb forradalmak és ellenforradalmak szintén megteremtették a maguk emlékeztőit, akiknek memóriája még az uzsonnákra és tarokkpartikra is kiterjedt.

Most *Kormányos Benő* jelentkezik a szegedi könyvpiacra a maga memorabiliáival, úgysis mint szemtanú és úgysis mint bajtárs és kortárs. Neki Tacitus az ideálja, ami föltétlenül jó ízlésre vall. *Sine ira et studio* a jeligéje, de mindjárt könyve címében *szomorúnak* minősíti azt a tíz esztendő, amelyről beszámol, úgysis mint a Magyar Történelmi Társulat tagja. Meg kell mondani, hogy *valóban törekszik a tárgyilagosságra*, már amennyire ez tegnapi és mai dolgokkal szemben egyáltalában lehetséges. Persze, Montesquieu mélyebben látta Róma nagyságának és hanyatlásának okait, mint Kormányos a monarchia összeomlását és a magyar tragédiát és Ranke erőteljesebben jellemezte a pápák és császárok viselt dolgait, mint a szegedi Tacitus (aki néhol fölöslegesen bőbeszédű, néhol indokolatlanul hallgató) a hazai és szegedi állapotokat. Ami például a szegedi históriát illeti, az ellenforradalom megszervezése és története tekintetében azt a tanácsot adja a nyájas olvasónak, hogy aki ezt részletesen megismerni akarja, az forduljon bizalommal dr. *Kelemen Béla* közismert munkájához, ami kétségtelenül a dolog könnyebb végének megfogását jelenti. Mindentől eltekintve, Kormányos könyve a demokratikus fejlődés szükségességét hangsúlyozza és a laikusnak, aki nem minden érdek és tanulság

nélkül olvashatja, jó szolgálatot tesz. De azért korunk története még mindig és valószínűleg még jó ideig várja a maga Thukydideusét. Különösen ami a stílus szépségét és méltóságát illeti.

Délmagyarország, 1927. július 31.

(j. gy.)

96.

ÉJJELI MENEDÉKHELY

I.

Naturalizmus: harsogták diadalmasan a hívők és hurrogták le dühösen az ellenségei. Ma már nem fontos, hogy milyen iskolához tartozott vagy milyen irányt teremtett: ma hosszú évek után csak azt érezzük, ami a legnagyobb és egyedül lényeges dolog a művészetben: egy ember beszél hozzánk, egy olyan ember, mint akiről Luka, a zarándok szólott, egy ember, egy költő, egy próféta, aki a *jobbért* dolgozik ezen a földön, aki az élet értelmét keresi, aki tudni akarja és velünk is tudatni: *honnan, hová, miért?* Költő és lázadó ez a Gorkij, ez a keserű, akit egy finom francia gróf még a múlt század nyolcvanas éveiben egy közeledő világvihar sirályának nevezett.

— *Az ember, az valami nagy* — hirdeti Gorkij, aki az igazság földjét akarta meglátni. Az orosz lélek legmélyebb örvényeit mutatja itt és mi döbbenve érezzük, hogy ezek az *emberi* lélek örvényei.

II.

Megindítóan szép az a semmivel se törődő és minden közönynyel dacoló elszánt hit és akarat, amely az Országos Kamarszínház minden egyes tagját élteti és méltóvá teszi a legnagyobb föladatakhoz. Tökéletes *Armeleutestil* az amit ebben a sötéten ragyogó darabban produkálnak: egységes hangulatot és színt teremtenek mindvégig, mindenki helyén van, a színész önfeláldozóan beleolvad a miliőbe: Gorkij szelleme lebeg a rongyok fölött. A rendező láthatatlan varázspálcája csodákat művel: az illúziót soha semmi sem zavarja. Mégis, *Szentiványi Béla* megkapóan közvetlen és igaz Lukája és *Alapi* megrázó líraisággal teljes színésze, külön főlemlítést érdemel. A fiatal és ígéretes *Mágori Dóra* mellett az egész kitűnő együttes méltó

minden elismerésre. Kiszámú közönség érdeklődött a nagy orosz író megrázó igazságai iránt. Persze, ebben a darabban az ember valóban nem a bárónál kezdődik, sőt egyenesen a bárónál végződik.

Délmagyarország, 1927. augusztus 2.

(j. gy.)

97.

MAGYAR ANZIKSZ

98.

A SZABADSÁG OSZLOPA

99.

A VADKACSA

I.

Ideális követelésekről, élethivatásról, akut becsületességi lázról van szó az öreg Ibsen örökké igaz remekében, egy reménytelen társadalom vigasztalan hazugságairól: valóban nem csoda, de a mai nagy idők közönsége nem kíváncsi az effélékre. Pedig ez az Ibsen tud. A kisujjában több van, mint az összes mostani szezonlágerek szerzőinek fejében. Páratlanul erős a hatások előkészítésében, a tragikum és komikum határainak eltolásában. Nála minden dolog szimbolikus jelentőséget kap és minden szobának ablaka a végtelenségbe nyílik. Aknákat helyez el az első fölvonás elején, amelyek az utolsó végén fölrobbannak. Ott van a pisztoly-motívum, amelyet azóta mindenféle ravasz-sággal elsütöttek már síró és nevető örökössei.

II.

Ibseni levegő áradt az Országos Kamaraszínház előadásából. A nyomott polgári atmoszféra. Elhallgatott szavak, elnyomott mozdulatok, fülledt, titkos, ideges izgalom, amely végül megrendítő tragikus erővel ekszplodál. Minden szereplő a maga helyén. Kitűnő együttes, nagy és mély hatás. A két *Ekdal* és

a két *Werle* és *Relling* doktor személyesítői a kamarajáték tiszta stílusát mutatták be és *Hedvig* szerepében *Vitt* Böske megkapóan őszinte és közvetlen hangokat talált meg. A rendezés kifogástalan, a közönség gyér, a siker zajos. De előadás után sokáig csöndesen, megilletődve gondoltunk vissza hatalmas élményünkre.

Délmagyarország, 1927. augusztus 4.

(j. gy.)

100.

EGY ELFELEJTETT HAGYOMÁNY

101.

DALIÁS IDŐK

102.

ÉLET

Nem kell anarkistának lenni, sőt egyáltalában nem kell semmiféle szélsőség hívének lenni, hogy az ember állást foglaljon, nyíltan és határozottan, egyszerűen és becsületesen Sacco és Vanzetti kivégzése ellen. Nungesser anyja kegyelmet kér a halálraítéltek számára. H. G. Wells kábeltáviratban tiltakozik a végrehajtás ellen. De nem kell Victor Hugonak sem lenni, aki *Egy halálraítélte utolsó napjai* című munkájában a legmegrázóbb erejű és igazságú vádiratot készítette az államilag végrehajtott emberölés ellen, hogy tiltakozzunk, nem csupán azért, mert Saccot és Vanzettit a villamosszékre ültetik, de tiltakozzunk minden alkalommal, amikor emberek avatkoznak bele abba, ami egyedül az Örökkévaló joga és dolga ezen a földön.

Mert nemcsak hogy nem kell ezért anarkistának lenni, de éppen a valódi kereszténység lényegéhez tartozik, minden rangú halálos erőszak elítélése és megszüntetése. A valódi keresztény végtelen fájdalommal és borzalommal nézte a tömeggyilkosság világgraszáló örületét, amelyet nagy háborúnak neveztek és Krisztus földi helytartója nem egyszer emelte föl tiltakozó szavát a pogányság új szelleme ellen, amely milliók fiatal életét vitte a vágóhídra és a dómok tornyait csakúgy nem kímélte, mint az ifjú harcosok homlokát.

Korunk túlságosan közönyös lett az élet igaz értékeivel szemben. Az élet a legfelsőbb jó — ez a tanítás mintha lassankint kezdene feledésbe merülni. A kereszténység szerint minden teremtett lélek végtelenül becses és nincsen nagyobb kötelesség, mint a lélek megmentése. Bizony 1914 óta más leckéket tanult a világ. Jaurès szíve és agya éppen olyan olcsó portéka lett, veszendő holmi, potomság, mint akármelyik ágyútöltelék. És ágyútöltelék lett az egész emberiség és háborús eszköz lett az egész kultúra és civilizáció a szellemi, erkölcsi és anyagi világnak minden darabja. Az új pogányság erősen terjedt és már olyan területeken is kezdett hódítani, amelyeket annak idején éppen ellene emeltek.

— *Akik fegyvert fognak, fegyverrel kell veszniök!* — mondotta Jézus és ezzel örökre elítélte és kárhóztatta a gyilkos erőszakot. Ő nem beszélt soha föltételelesen vagy kétértelműen, soha bizonytalanul vagy bátortalanul. Ezeket a szavakat élete isteni drámájának előestéjén vette ajkaira, az Olajfák hegyén, a gecsemáni kerthen, amikor végtelen magasságban és mélységben tárult föl előtte az életnek és a világnak egész lényege. Az erőszak nem lehet jogos és igazságos, az erőszak erőszakot szül.

Micsoda logika az, — arról ne is beszéljünk, hogy micsoda emberség és micsoda kereszténység, — amely a gyilkosságot gyilkossággal akarja jóvátenni, amely a halált halállal próbálja reparálni? Ez a kegyetlen és könyörtelen, istentelen és embertelen bosszúállás logikája, amely csak anakronizmus lehet mai életünkben. A vallások és filozófiák, a művészetek és tudományok évezredek óta azon vannak, hogy a bestiát megszelídítsék és a homo sapienst a humanizmus magaslatára emeljék. A halálbüntetésnek semmi komoly és igazi erkölcsi hatása sincsen. Ellenben egyre inkább kezd olyan hatása lenni, mint amelyet most Sacco és Vanzetti körül tapasztalunk. És erre igazán semmi, de semmi szüksége a szegény, szerencsétlen emberiségnek, amely háborúk és forradalmak lázában vajúdik és kezdi az élet értelmét és szépségét újra megtalálni és megbecsülni.

Sacco és Vanzetti, — két veszendő ember a börtön mélyén — egyszerre szimbolummá tornyosodtak és nevük messzebb látszik, mint a newyorki Szabadság szobra. Az egyetlen és soha vissza nem térő, a végtelen lehetőségeket ringató, csodálatos és rejtelmes életet jelenti ez a két név, mindégy, hogy kik és micsodák, nem fontos, hogy bűnösök vagy áldozatok, a világ

most arra néz, arra eszmél, arra figyel, hogy íme az élet nem lehet bitang jószága senkinek ezen a világon, az élet nagy, mély, szent és dicső és ha eddig nem becsültük, nem szerettük, nem védtük, nem ápoltuk, de pazaroltuk, pocsékoltuk és tékozoltuk az életet, ezután nem szabad engedni soha többé, hogy az ember szabad prédája legyen oktalan és jogtalan erőszaknak és kártevésnek. Legyünk szolidárisak, ha az életről, az életünkről van szó!

Ne ölj! — ezt a parancsot a kőtábláról az emberszívbe kell írni. A kereszténység és a humanitás e nélkül szó, szellő marad csupán e földön.

Délmagyarország, 1927. augusztus 12.

103.

DALOSOK ÜNNEPÉRE VEZÉRLŐ KALAUZ, VAGY A SZEGEDI IDEGENFORGALMI A MELLÉNYZSEBEN

104.

KELETTŐL NYUGATIG

Első királyunkat a modern história tudománya kivetkőztette a legendák bíbor és arany köntöséből és a tradíciók bizanci pompájából. Meglehetősen valószínűen és világosan áll a történeti kutatás Jupiter-lámpáinak fényében. Egy győzelmes forradalom hőségének mutatta őt ez az új megvilágítás, aki akart és tudott is élni a hatalommal, amelyet Kelet népe erős és kemény kezébe adott. Az első nyugatosnak látjuk őt ma, aki Kelet népét elfordította az ázsiai nap imádata felől és a nomád lovas sereggel állandó tábort veretett Európa kellős közepén. A félig pogány, félig már keresztény Géza fia szent volt a római katolikus egyház kánona szerint, de tüzes szittyá vére gyakran föllobogott és bizony egészen pogány szokás szerint is el tudott banni azokkal az ellenfeleivel, akik az új keresztény rend és gyakorlat ellen tiltakozni vagy támadni merészeltek. Vazul fülébe forró ólmot öntöttek udvarosai, Koppány vezért, a Tar Zerind lázadó fiát négyfelé vágatta, Thonuzohát az abádi rév táján elevenen eltemetteté kedves feleségével és kedvenc paripájával egyetemben és a csanádi Ajtonnyal és az erdélyi Gyulával se bánt sokkal szelídebben.

A Vajkból lett Stephanus nem azok közül a szentek közül való, akinek glóriája a jóság, az irgalom, a megbocsátás, a könyörületesség fénylő és meleg sugaraiból szövődik. *Stephanus rex* inkább a nagy és győzedelmeskedő Constantinusok sorából való, a nagy államalapítók és új rendcsinálók fajtájából, akik karddal és kereszttel hódítanak, ha kell és a szelíd igát erővel is fölvetetik a marcona és makacs ellenkezőkkel. Ez a közel ezer esztendő nagy magyar státus-férfit és diplomata a nyugateurópai közösség bástyái mögé vezérelte a nemzetet, amelynek fülébe még az őshaza dala rivallt és amelynek erkölcsi és szokásai még a füvellő puszták illatát lehelték. Felülről csinált forradalmat Szent István és mivel győzött, neki lett igaza véglegesen. Nem volt könnyű munka, amit végzett, bizony ez férfimunka volt, hiszen még mainapság is akadnak budakeszi turánok, akik az ázsiai állapot után vágyódnak vissza a kultúrfőlény helyett.

Koppányok, akik a klebelsbergi kultúra áldása helyett a nyereg alatt puhított tormás virsli és a kancatejből készült bajor sör boldogságát emlegetik és áhítazzák.

Kétségtelen, hogy a felülről jött szentistváni forradalom gyökeres változásokat idézett elő a magyar szellemben, a magyar lélekben és gondolatban. Tűzzel-vassal kiirtotta az ősi vallás, az ősi költészet emlékeit. Még a nyomukat is alig-alig találjuk és a Horváth Istvánok, az Ipolyi Arnoldok, a Kálmány Lajosok és a Sebestyén Gyulák csak gyér tallóját adhatják a hajdani gazdag virulásnak. Szent Lázár szegénye lett egy dús, nagyszerű, hatalmas ősi magyar lelkiség, amelynek elkésett és elhaló dallamát Arany Jánosok és Jókai Mórok ajkán ha hallani néha.

Persze ma már hiú és meddő a panasz és a jaj, ezen már igazán az Isten sem segíthet többé.

Mindezek helyébe kaptuk a nyugati műveltséget és az európai szellemet, amelyet mostanság minálunk nagyon divatos és kiadós szokás amúgy magyarosan tiszteltetni. A hazai Spenglernek nem győznek átkozódni és szitkozódni az átkos nyugati kultúra és a hitvány európai géniusz ellen, amely a könyvnyomtatást hozta, meg a mozit, a rádiót, a repülőgépet és a gonosz lélek egyéb antikrisztusi csodáját. Ezek a napra nyilazó és a haladásra füttyülő magyarok azt gondolják, hogy a föld nem forog tovább és a világosság elalszik, ha ők beledugják kemény fejüket a göbi sivatag homokjába. A kultúra azonban, Ady Endre szerint, olyan betegség, amelyet előbb-utóbb megszerez mindenféle nem-

zet. Ez elől ma már nem lehet megszökni, még Ázsiába sem. Mert a kultúra nyavalyája már Ázsiában is rettenetesen terjed. Még a kínai fal sem akadályos neki.

Aki a haladás szelleme elől végérvényesen el akar bújni, az a legokosabban teszi, ha lemegy szépen a föld alá. A magyar azonban élni akar. Élni és győzni — *az európai kultúra fegyverével.*

Délmagyarország, 1927. augusztus 20.

105.

A GAZDAG VÁROS SZEGÉNYSÉGE

Ezen a címen új könyv jelent meg a szegedi könyvpiacón, új könyv, amely komolyságával és tartalmasságával vonja magára az olvasó figyelmét. E könyv szerzője, *Czibula Antal* azok közül a kevesek közül való városunkban, akik még a nagy háború előtt egész lelkükkel és minden tudásukkal önzetlenül és áldozatosan a munkásság ügye mellé állottak, a munkásmozgalomnak szentelték tehetségük és tanultságuk minden erejét és készségét. A jövő magvetői és hirdetői voltak ők, egy olyan jövőé, amely ma talán távolabb látszik, mint a közelmúlt napjaiban. De azok a kevesek, akikről szó van és elsősorban maga *Czibula Antal*, hiszik és vallják, mélységes meggyőződéssel és rendületlen hűséggel, amit *Romain Rolland*, minden jó európai szellem vezére mond, hogy az ideálokat nem aszerint kell szeretni, amint könnyebben vagy hamarabb valóra válthatók.

Czibula Antal egy munkás és lelkes élet harcai után az illúziókon is túl van már, de csak annál mélyebben és erősebben hiszi és hirdeti a maga igazságait. Első könyve (amelyhez, *Peidl Gyula* írt rendkívül józan, okos, szinte klasszikusan egyszerű és bölcs előszót), amolyan városi szociálpolitikai tanulmány, amely Szeged állandó és aktuális dolgaival foglalkozik, nagy szeretettel és megértéssel.

Czibula Antal valóban jó és derék, hűséges és szerető fia ennek a gazdag városnak, aki azonban lelke melegét és elméje világosságát elsősorban a hetvenezer holdas és százharmincezer „lelkes” gazdag város szegényeire pazarolja, a dolgozókra, a nincsetlenekre, a kitagadottakra, a kisemmizettekre, az alföldi nagy magyar nábob proletárjaira. Megható az a gond, az az ajnározó aggdódás,

amellyel a szegénység ügyét fölkarolja, amellyel jobb lakást, több levegőt, nagyobb darab kenyeret és tágasabb kultúrát sürget a szegedi Tiborcok részére.

Czibula Antal könyve több egyszerű írásnál, olyan *tett* az, amelynek emléke és hatása megmarad sokáig, sőt valódi jelentősége és igazi hatása csak ezután és egyre inkább fog jelentkezni a közösség sorsában, életében, jövőjében.

Jól esik olvasni ebben a vakparédás világban ezt a tiszta puritán könyvet, ezt a cicomátlan ékesszólású filippikát a maradiság és tudatlanság, a korlátoltság és szűkkeblőség ellen, amelynek semmi, de semmi személyi éle nincsen, amelynek szerzője szinte személytelenül tárgyilagos és igazságos, jól esik olvasni a szerénység és komolyság ez igénytelen mesterművét, amelynek néhány lapján mintha Tömörkény lelke és néhány lapján mintha Zola géniusza lebegne. *A tudományos kutató* szemével nézi Szeged problémáit Czibula doktor és mint a jó orvos, nem csupán a helyes és alapos diagnózist állapítja meg, de mindjárt a humánus és hatékony remédiumokat is megjelöli.

Figyelme és gondja minden irányban kiterjed, a város és tanyavilág, a közigazgatás, a közegészségügy, a közéletmezés, a különböző közüzemek, a közlekedésügy, városrendezés, a közoktatás és közművelődés, a szociálpolitika minden rendű, rangú, hiányosságai, hibái, földadatai és teendői megvitatása alá kerülnek ebben a valóban gazdag könyvben.

Különösen *a mai Szeged aktuális dolgait* veszi sorra és bírálja tanulságosan, de minden ítéletében érezzük egy városát lelke mélyéből szerető és a Nagy-Szeged gondolatát szívében viselő ben[n]szülött rajongását és aggodalmait. Nemcsak *Kritika* ez az új könyv, de *Utópia* is, nemcsak Analízis, de Szintézis egyben. A szellem és tudás, a hit és meggyőződés fehér és piros köveit hordja egy egyszerű Épülethez, amelynek mindnyájan, akik e városban élünk és remélünk, munkásai lehetünk.

Külön figyelemre és teljes elismerésre méltó az a stílus, amelyben Czibula műve íródott. Ez az igazi, a szöveget mindig fején találó, a gyereket mindig nevével nevező valódi szegedi beszéd, nem az a félig művelt, félig neveletlen frázisos szavaltati hang, amely az utóbbi esztendőkhöz a szegedi életben és írásokban olyan kellemetlenül és tovakodóan elhatalmasodott.

Czibula Antal dr. nem csupán *vir bonus*, a szónak római értelmében, de egyúttal *dicendi peritus* is. Könyvét gyönyörűség-

gel olvassa és hálával teszi le mindenki, akit a szegedi dolgok igazán érdekelnek. A szegedi irodalom nem csupán terjedelmében gazdagodott vele és a szegedi közéletnek is eseménye *A gazdag város szegénysége*. Még pedig igen öröndetes esemény, amit mostanában ritkán tapasztalunk városunkban.

Délmagyarország, 1927. augusztus 20.

Juhász Gyula

106.

SOK HÚHÓ SEMMIÉRT, VAGY MIT AKAR A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG?

107.

KÁROLYI LAJOS

Az életünk rövid, de a művészet
Örökebb, mint a földek és egek,
Mi elmegyünk, de a jövő ködébe
Lelkünk világa fényeket vetett.
A mi országunk nem való közétek,
Ti balga dúsak, kontár emberek,
És mégis mi vagyunk az igaz élet,
Az ősi és új s bár a szép ma vétek,
Bennünk van csak bocsánat hűnötökre:
Mi múltó üdvöt váltottunk örökre!

(Károlyi Lajoshoz, 1926)

A század elején egy fiatal magyar művész gyalogszerrel indult el Jasznjaja Poljanába, hogy vigasztalást és bátorítást merítsen Tolsztojtól, akinek evangéliumi tanításait olvasta és akinek életét is meg akarta ismerni. A fiatal magyar művész a személyes találkozás alkalmával csalódott Mesterében, de nem ábrándult ki az igazság kereséséből, amely egyetlen és állandó szenvedélye maradt mindhalálig.

Károlyi Lajos volt ez az ifjú, a szegedi festő, aki 1927 tavaszán halt meg és akinek művészete megérdemli, hogy a hálás utókor fölfedezze és méltányolja.

Különös magyar sors és különös művészsors az, amely neki osztályrésze volt. Nagybányán együtt indult a legnagyobbakkal és leghíresebbekkel, akik mindig becsülték őt, aki mindig magányos távolságban maradt mindenkitől. Külföldi vándorlá-

sok után élete legjavát Szegeden töltötte, ahol a külvárosban élt, a szegények között, egyedül, mint valami Tisza-parti Rembrandt. Magas alakja, hosszú szakálla, sovány aszkétaarca, szelíd tekintete és jóságos szava kedves ismerőse lett az egyszerű embereknek, a munkásoknak, akik között otthon érezte magát. Kis kamrájában vagy kertjében dolgozott vázlatain és képein, végtelen áhítattal és odaadással. Mert szerinte dolgozni kell a művésznak és munka az alkotás és a munka megbecsülése az, amiért küzdeni kell, hogy új világ támadjon a régi helyén.

Károlyi Lajos nem tartozott soha semmiféle művészi irányzathoz vagy iskolához. Ő kezdettől fogva arra törekedett, hogy a természet örök törvényeit megértse és ezeket fejezze ki alkotásain. Míg a nagy világban egymást váltották föl a legkülönbözőbb festői divatok, a naturalizmus, az impresszionizmus, a post-impresszionizmus, a kubizmus és a többi, Károlyi Lajos nyugodtan és zavartalanul kereste az igazságot és nem törődött semmi mással. Sokszor mondogatta, hogy a régi művészet a szépet akarta, az új művészetnek az igazat kell hirdetnie.

A karakter kifejezése a fő és mivel a mi korunk a munkán alapszik, elsősorban a dolgozó ember karaktere foglalkoztatta. Mégis, volt valami nietzschei „korszerűtlen” benne, többször hangzott, hogy az egyéniség túlságos kultusza a művészet megrontója, mert az örök törvények az elsők és nem az egyéniség. Velazquez azért volt legkedvesebb festője, mert ez a nagy spanyol művész a legtisztább egyszerűséggel és hűséggel ábrázolta a dolgok és emberek karakterét és senkinek sem hízelt az igazsághoz, az ősi igazsághoz. Soha nem hazudott.

Károlyi Lajos valóságosan tudományos kísérleteket és tanulmányokat végzett az irányban, hogy kell a fényerősséget lefokozni a vásznon, hogy az a napfény illúzióját adja. Ahogy Goethe, a tudós költő megalkotta a maga Farbenlehrejét, úgy Károlyi, a tudós festő megteremtette a maga fényelméletét.

Károlyi Lajos képei imádságok, amelyekben egy tiszta és igaz lélek öröme és hálája nyilatkozik meg, alázatosan és áldozatosan. Az újszegedi és a Róka utcai őszi alkonyatok és tavaszi reggelek, a Tisza-part, a firenzei és velencei ver sacrum, a külvárosi kis házak és emberek, a maga arcma számtalan hangulatban és változatban, mind egy nagy harmónikus egységbe olvadnak, mind egy szellem világát tárják föl: Károlyi Lajos lelke lebeg e vizek és földek, ez arcok és virágok fölött. A virágo-

kat különösen nagyon szerette ez a viráglelkű ember, ősi rózsái csupa búcsúzó élet és beszédes szomorúság, a csendéletnek ő valósággal vallásosan mély értelmet és jelentőséget adott, vagy, mint ahogy egyik tisztelője szokta mondani: ő mindig *szent képeket* festett.

Filozófus volt Károlyi Lajos, valami volt lényében, ami több a művésznél és ami sokszor akadályos volt az alkotásban. Rendkívüli érdeklődés élt benne a szellem és a tudás minden megnyilatkozásai iránt. A buddhizmus egész irodalmát alaposan tanulmányozta, a kereszténység állandóan foglalkoztatta, a biblia mindennapi olvasmánya volt. Asszisi és Szalézi Szent Ferenc, Szent Terézia, de a Szent Atyák műveit is behatóan ismerte. Költői érzéke páratlanul finom és ítélete találó volt. Baudelaire lelkiségére ő hívta föl először figyelmemet és Ady istenkereső és tisztaságvágyó érzéseit rendkívüli megértéssel magyarázta még akkor, amikor a farizeusok erkölcstelenséget szimatoltak Adyban.

Ez a vegetárius és antialkoholista szegedi apostol a goethei *nil humani* elvének alapján állott, mert elsősorban mégis csak művész volt, még pedig bölcselkedő művész. Valódi orvosa volt a beteg lelkeknek, aki igen sokszor hozott első segélyt e sorok írójának is, élete nagy válságaiban. Akik Károlyi Lajost személyében ismerték és megismerték, azok az emberi nagyság és szépség egyik ritka példáját őrizik emlékezetében.

És ez a nagyság és szépség csöndesen, minden feltűnés nélkül, de bensőségesen és maradandóan ragyog és mosolyog alkotásain, mint szelíd és boldog visszfénye egy napnak, amely leáldozott.

Széphalom, 1927. 7–9. sz.

Juhász Gyula

108.

PÖRÖS ATYAFIAK

A Baumgarten örökség olyan szép volt, mint valami történelmi csoda. Ezer év óta először mosolygott egy mecénás kegye és irgalma a magyar íróra, a magyar költőre, a magyar zsenire, a magyar ágrólszakadtra. Legendának látszott, hogy akadt egy magyar nábob végre, aki a szellem és a lélek szegény gazdajaira testálja az egész vagyonát.

109

Most kiderült, hogy a legendát szeretné legendának tekinteni két pörös atyafi, Baumgarten Sándor, a többszörös milliárdos bankár és Baumgarten Ignác, a több ezer holdas földbirtokos. Ez a két úr törvényes úton ki akarja venni a betevő falatot az éhező magyar zseni szájából. Ez a két úr megirigyelte a magyar költészetet, amiért álmaiból egy csekély töredéket valóra akar váltani az öröksége révén. Ez a két úr az új Csokonaitól el akarja pörölni a csikóbőrös kulacsát és el akarja venni a Lilláját, ez a két úr az új Berzsenyi alól ki akarja húzni a hét szilvafát, ez a két úr az új Vörösmarty borába ecetet akar önteni és az új Adynak megint veronált akar adni a boldog és diadalmas valóság helyett.

Sándor bankár és Ignác gazda bolonddá kívánja nyilvánítani az elköltözött testvért, akit csak a vérség kötött hozzájuk, a szegény gazdagokhoz, mert lélek és igazság szerint a Rainer Maria Rilke és a Hugo von Hofmannstahl, a Thomas Mann és George, Péterfy Jenő és Babits Mihály testvére volt. Az is bolond, aki Magyarországon költő lesz — mondotta Csokonai Vitéz Mihály jó száz esztendő előtt, hát még milyen bolond — Sándor bankár és Ignác gazda bölcsessége szerint — aki *dús élte kincsét* a szegény írókra és költőkre hagyja, a nincsetlenekre, a kaszakapakerülőkre, a mordályégetőkre, a csillagosokra és a bélyegesekre.

— *Nagy az én bűnöm, a lelkem* — énekelte átkozott-áldott Ady Endre e század elején és Baumgarten Ferenc még tetézte ezt a nagy bűnét a bolondsággal, hogy dúsgazdag létére nem csupán szerette és megértette ezeket a kincses koldusokat, de még maga is közéjük számított és nekik végrendelkezett. Mert Baumgarten Ferenc valódi író volt az Isten és Alfred Kerr szíve szerint, tudós és tehetséges. Baumgarten Ferenc írta a legszebb és legjobb könyvet Conrad Ferdinand Meyerről, aki nem bankigazgató volt Budapesten, hanem mély és nemes költő a szabad és dicső Svájcban, aki Hutten Ulrik szabad gondolatainak lázadó lendületéről írt ércnél maradandóbb strófákat, aki a nagy halottak hatalmát hirdette a kis élők fölött, aki a germán reformáció és olasz reneszánsz álmodóit és hőseit örökítette meg regényeiben, amelyeknek minden lapjáról a történelem viharos szele és a sors tragikus fuvallata árad felénk.

Baumgarten Ferenc azon kevesek közül való volt, akik egy beteg és fáradt kor művészietlen és üzletes színházi törekvéseinek bátran és nyíltan hadat mertek izenni és aki az örökkévaló szép

és igaz jogait hangoztatta a mulandó divat amerikanizmusával szemben. Ennek a Baumgarten Ferencnek persze édes kevése köze és semmi benső kapcsolata nem volt és nem is lehetett Sándor bankárral és Ignác gazdával, akik előtt őrülség az eszme, hagymáz az ideál és bolondság az, amit Ady-Endre úgy nevez, hogy „éhe a szépnék”. E két úr és számtalan hozzájuk hasonló úr számára csak a vaskos, reális valóság létezik, az egyszerű, a haszon, a többi néma csönd és megvető hallgatás. *Pedig több dolgok vannak földön és égen, Ignáció, mintsem bölcsel-metek álmodni képes!* És a magyar kultúra jövődője is valami ám és a magyar zseni sorsa se egészen bitang jószág, legalább is Baumgarten Ferenc nagyszerű végrendelete szerint nem az! Ez a testamentom pedig az új magyar testamentum, amelyet nem szabad engedni, amelyet az apostolok részére meg kell tartani, az apostolok részére, akik a magyar ígét, az örök eszmét hirdetik a világ minden népének e földön.

Ha van jogos és igazságos örökség, ha van áldásos és termékeny hagyaték, akkor Baumgarten Ferencé az: amely ezer év óta először hajlik az irodalom és költészet magyar árvái felé. Ezt a szent örökséget nem szabad és nem lehet elpörölni. Egy ország reménye és bizalma néz és vigyáz reá és az egész művelt világ protektorátusa védelmezi. Ez nemzeti ügy, ez kultúrkérdés, itt csak egyetlen méltó válasz képzelhető el. A fölháborodás és méltatlankodás elemi vihara söpörje el a többszörös milliárdos Sándor bankár és a többszörös ezerholdas Ignác gazda oktalan és jogtalan, szívtelen és kegyetlen akadémikuskodását. A magyar Aristophanes és Juvenalis egyesüljenek és a legmaróbb epébe és ecetbe mártott tollal végezzék ki ezt a két Zemganno fivért, akik nyakát akarják szegni a leggyönyörűbb magyar indulásoknak és lendületeknek, amelyek a dicsőség és örökkévalóság tündöklő egébe tartanak ezen a tájon.

Délmagyarország, 1927. szeptember 3.

109.

BÉKÉTTLENEK

110.

MÓRA FERENC JUBILEUMA

Helyesebben és igazabban a magyarság jubileuma, amelynek egyik legdrágább értéke, legszebb dicsősége, legfőbb erőssége Móra Ferenc lelke, szelleme, írása és szava. Nemzeti kincsünk ő mindnyájunknak, akik itt szenvedünk és remélünk ezen a földön. Az ő művei ünnepi kalácsnak és mindennapi kenyérnek egyaránt kedvesek és örvendetesek, vigasztalók és erősítők. Áldott termés, gazdag termés, magyar termés. Egy kivételes elme tündöklő bölcsessége, egy Isten szíve szerint való szív melengető jósága ölelkezik Móra Ferenc írásaiban, amelyek mai magyar irodalmunkban Jókai és Mikszáth legszebb napjait és lapjait pótolják nekünk. És milyen ez az ezüstös fejű, aranyos kedélyű és gyémántos lelkű ember, mennyire benne él, mosolyog és könnyezik a magyarság ősi, örök kedve, a szavaiban a nagy magyar Alföld verőfénye és borongása sírva-vigad. Móra Ferenc ma tanítómestere a magyar tudásnak, szépségnek és igazságnak, aki szelíden és csöndesen tanít, igazi hasznos mulattató e nehéz és hús időkben.

Ő nábobi kincseket adott nekünk, szegény magyaroknak és mi úgy állunk előtte, mint a gyermek, aki a köszöntő versbe kezd. Egyelőre szép álmokat, boldog derűt, víg erőt, minden jót kívánunk neki, hiszen akkor mi is tovább kapjuk a magyar élet sok gyönyörű vásárfiát, Móra Ferenc ajándékait, amelyek soha, soha el nem törnek és meg nem fakulnak.

Október elején rukkolt be huszonöt év előtt Móra Ferenc Szeged és vele az ország szolgálatába és ez a jubileum valóban hetedhétországra fog szólani. Hisszük és reméljük, hogy a hivatatos város se szegényjogon fog ünnepelni.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1927. szeptember 12.

111.

INTERJUH A MŰVÉSZNŐVEL

112.

HALÁLTÁNC

A század végén Ibsen drámáiban szerepeltek olyan jelképes rekvizitumok, mint az a görögös fehérselyem szalag, amely halálos öleléssel fonódott Isadora Duncan nyakára a szeptemberi verőfényben ragyogó Nizza útján, a robogó autóban. Olyan ez,

...mint Hedda Gablerben az a revolver, amelynek golyója a züllött
...ángész hasába téved, vagy az a másik, amelynek lövése a kis
Hedviget sebzi halálra a Vadkacsában. A gép által hal meg a
...hervatag szépségű Isadora Duncan, aki a szép életet akarta. Ez a
...kaliforniai lány, aki a varrógépes Singer felesége lesz, majd az
antik tánc szerelmese és végül az orosz forradalom költőjének
hitvese: szimbólum, egy elmúlt világ szimbóluma, aki mellett
meg kell állanunk, emlékezve és a jövőbe nézve, egy pillanatra.

Miss Isadora Duncan annak a kornak gyermeke és hősnője,
amelyet *fin de siècle*-nek neveznek. Éppen a múlt század utolsó
esztendejében bukkant föl izmos és karcsú alakja hellén köntös-
ben és mezítelen lábakkal az ismeretlenség ködéből. A világ,
amelybe hirtelenül és váratlanul beletáncolt, az új római biro-
dalom hanyatlásának a rothadás százszínű szivárványában
csillogó világa volt. Az egyéniség kultusza tombolt minden téren.
Különbözöm, tehát vagyok — hirdette az új filozófia. *Én vagyok*
én — kiáltotta elszántan Sudermann hősnője Nietzsche után szaba-
don. A kapitalizmus pohos és a militarizmus szikár Übermenschei
igyekeztek alaposan és kellemesen kiélni az életet. A tömegek
sötét nyomorúsága beleszakadt a kiváltságosak fényes palotáinak
tengerébe. A tudomány gyártotta a háború gyilkos argumentu-
mait és öldöklő szerszámaikat, a művészet az elefántcsonttoronyba
menekült az élet és világ nagy szédülete elől. Ekkor jött, táncolt
és győzött Miss Isadora Duncan, aki azt hirdette, hogy ő az
antik görög világ ritmusát kelti életre és a hellén szépség ideálját
valósítja meg. A tíbiák, oboák és hárfák lágy dallamára ringott,
az idő és a tér határait kitolva abba a világba, amikor még Sappho
dalolt, Phidias faragott, Demosthenes beszélt és Perikles
cselekedett. Lelki testvére volt ennek az Isadora Duncannak az a
márványarcú és párdüctestű széplélek, aki az élet királyának
vallotta magát, aki a szerelemben is görög példákat követett és
aki a judeai királykisasszony és a Dorian Grey végzetében a
saját sorsát pecsételte meg. Mert nem lehet többé visszahozni
azt, ami elmúlt, nem lehet büntetlenül az idő kűllőjét meg-
fordítani, nem lehet hellén tavaszt varázsolni a napnyugati
alkonyatába.

Mert jött a *különös, különös éjszaka*, amely megint csak hirte-
lenül és látszat szerint váratlanul szakadt le erre a világra. Jöt-
tek az Apokalipszis rettenetes lovasai, jött az irtózatos Big
Parade, a borzalmas Nagy Szüret, jött éve csudáknak, nem is

egy, de egész sor és a régi Európa emberei egyszer csak értetlenül és céltalanul állottak a nagy forgatagban. És keresték elveszített magukat és igyekeztek megtalálni valamit, ami újra tartalmat és formát tud adni elrontott, elkallódott életüknek. Isadora Duncan a háború táncába fogott Athénben, a vérbe és a halálba próbálta ringatni Themistokles és Alkibiades kései semleges utódait.

És amikor a nagy forradalom győzelmi zászlói lobogtak a moszkvai kupolákon, Isadora Duncan, a Szép hajdani szerelmese, a Nép szolgálatába akart állani, mint az új tömeghit milliőkat meghódító urának alázatos szolgáló leánya. Többé nem tibiák, oboák és hárfák, de üstdobok és harsonák hangjai mellett táncolt Isadora Duncan, de csakhamar csalódtak egymásban, a Tömeg és a Művész. Nagyon fiatal volt ez a Tömeg a maga friss, töretlen, rendületlen és kérlelhetetlen hitében, akaratában és lendületében és nagyon öreg volt ez a Művész, a maga ötven évével, a maga önmagába visszatérő Szépségimádatával, egy fáradt, beteg, kiélt világ emlékeivel az ismeretlen egekbe és jövőkbe néző reménytelen tekintetével.

És azután jött a régi világ üszkös romjain a régi játék: két korszak meredek ösvényén imbolygott tovább Isadora Duncan. Már nem táncolt, már csak úgy ment lehajtott fővel, lemondó lélekkel a halál elé, mint a keskeny pallón az ibseni hősnő, a szegény Rebeka West. A szép halált kereste a szép élet után, amelyre szomorú és szürke napok végtelennek tetsző sora következett. Most már hiába volt a görög vázák nemes és finom ritmusa, hiába az antik világ visszfénye, a menekülő nő mindenütt a halált látta, az ő álmai és reményei halálát. A verőfényben tündöklő szeptemberi napon a nizzai vénasszonyok nyarában az autó tovarobogott a halott nővel, mint ahogy az élet és a történelem tovább robog, új csodákat, új szépségeket, új hiteket, új ideálokat teremtve.

A Tömeg tovább táncol, új indulók dallamára. *Az idő gépét nem lehet megállítani.* Isadora Duncan életének és halálának ibseni szimbóluma ott áll intő jel gyanánt, két kor határsorompójánál. Aki az eke szarva mellől visszanez, az elveszett. Aki a jövőbe tart, az tekintsen bátran, egészen, igazán előre.

Délmagyarország, 1927. szeptember 17.

MÓRA FERENC EZEREGY ÉLETE

Írta: Juhász Gyula

A lebontott szülőház

Ha én valami múlt századbéli literátor lennék, azzal kezdeném az egészszet, hogy 1879 július 19-én ragyogó üstökös jelent meg *Kiskunfélegyháza* fölött. De hát én csak amolyan gyalogjáró ember vagyok, Móra Ferenc se szokott kacérkodni az üstökös-sel, éppen ezért egyszerűen bejelentem, hogy az említett napon nagy volt az öröm Félegyházán a Daru utcában, mert *Móra Mártonnak* felesége, *Juhász Anna* egészséges fiúgyermeket szült, akit Ferenc névre kereszteltek. Gazdagszívú, szegény szűcs volt Móra Márton, töméredek gonddal-bajjal nevelte föl kis családját. Az idősebbik gyerek, az *István*, tizenhat évvel előzte meg a Ferkót. Szelíd és csendes kiskunok voltak, de a Ferkó különösen komoly és szótalán gyerek. Nem messze tőlük, az ódon templom mögött állott a földszintes ház, amelynek a helyén *Petrovics* mézárós és korcsmáros Sándor fia töltötte gyermekése legszebb idejét és hallgatta dajkája dalát, a *Cserebogár, sárga cserebogárt*. Ezen a tájon játszadozott a kis Móra Ferenc is a Barta-gyerekekkel, itt röpítette az első sóhajt és az első sárkányt.

Nagyon jámbor elemista lehetett, mert *Horváth* tisztelendő úr, aki Sodoma és Gomora mellett Herculanium és Pompeii sorsát is elmesélte a hittan órán, a tízéves fiút el akarta vinni Kalocsára a jezsuitákhoz, hogy egy új Pázmány Pétert faragjanak belőle. (Különös véletlen, hogy *Ady* Endre is pap akart lenni Kalocsán, életének egy furcsa fokán.) Az édesanyja már kimosta ingeit, megfoltozta ruháit a fiúnak, de mire a nagy nap hajnala fölvirradt, holtan találták Horváth tisztelendő urat a parókián.

Móra Ferenc tehát tovább tanult a szülővárosában és titokban megírta az első verseket is. A millennium parádés évében jelent meg először a nyilvánosság előtt, az *Új Időkben*, de álnéven. A Móra nevet egyelőre illő tisztelettel átengedte István bátyjának, akinek *Földszint* című első szép verses könyve után néme-lyek a Petőfi koszorúját ígérték. (Az ígélet azonban ígélet maradt.)

A szülőház, amelytől Móra Ferenc a középiskola után búcsút vett, ma már csak emlékkben él. Lebontották, mint ahogy nálunk általában a nemzeti sportok közé tartozik a költők szülőházának lebontása. Pindarosét még az ellenség is megkímélte, de nálunk félnek tőle, hogy a példa vonz és még egy költőnek kedve támad, hogy megszülessék benne. Könnyű volt *Tömörkény* Istvánnak — mondogatta egy szegedi poéta, amikor Dugonics András szülőházának lebontása után az övére került a sor — *Tömörkény* a ceglédi állomáson született. Az állomásokat pedig bajosabb lebontani.

A nagy pályatévészett

A pesti egyetemi tanulmányok elvégzése után (miközben az újságírás előízét is érezte egy darabig, mint a Magyarország korrektora) a komoly tanári pályára lépett Móra Ferenc és pedig *Felsőlvőn*, a század első két esztendejében. Főleg természettudományokra tanította a felsőlövői ifjúságot a fiatal segéd-tanár, akinek hatvanhat forint és hatvanhat krajcár volt a fizetése. De mivel a katonasággal is akadt eligazítani valója és mert házasodni is készült, gondolt merészet és nagyot: Szegedre pályázott főigazgatósági tollnoknak. (Ez időben már egy költő működött e téren: a váradi *Dutka* Ákos.) De *Platz* Bonifác, aki pap létére nagy ellensége volt Darwinnak, úgy látszik a költőkkel szemben is tartózkodó álláspontot foglalt el. Túlságosan beajánlották neki Móra Ferencet, aki akkor már versben és prózában szolgált az irodalmat. Hiába volt életében először és utoljára audencián bátyjával együtt Móra Ferenc, nem jelölték a tollnoki állásra és így történt, hogy 1902-ben a szegedi sajtó munkásai közé állott be, a *Szegedi Napló*hoz, amelyet *Engel* Lajos adott ki és *Kulinyi* Zsigmond és *Békefi* Antal szerkesztettek. Ennek a lapnak olyan jó híre és olyan tekintélye volt abban az időben a magyar vidéken, mint a *Daily Mail*nek vagy a *Corriere della Serának*. *Mikszáth* és *Gárdonyi* asztala állott a redakciójában és ehhez az asztalhoz *Tömörkény* mellé Móra Ferenc is letelepedett. A bűvös asztal ott is marasztotta Szegeden és vitte, lassan, de biztosan, előre.

(Megint egy furcsa véletlen, hogy éppen *Ady* Endre is jelentkezett az időben a Szegedi Naplónál és kis híjja, hogy nem őt ültették le a Mikszáth asztalához.)

A város mindenese

Közigazgatási riporternek szerződött le Móra, hatvan forint volt a fizetése, de csakhamar ő lett a lap mindenese. Békefi fődözte föl benne a költőt, aki *Csipke* néven hosszú esztendőök során minden vasárnap jelentkezett, mint az újság ünnepi kalácsa. Móra Ferenc 1902-ben adta ki első könyvét, *Az aranyszőrű bárány* címen, kedves, derűs verses mesét Mátyás király korából, amely később, a *Petőfi Társaság* egy ünnepi ülésén a legmagasabb hallgató tetszését is megnyerte. Huszonöt éve jelent meg, tehát az első Móra-könyv, csöndesen, minden különösebb feltűnés nélkül. Mint ahogy csöndesen, minden különösebb feltűnés nélkül dolgozott tovább a szegedi művelődés mezején Móra, aki hamarosan fészket rakott Szegeden, elvette szíve régi választottját, *Wallshausen* Ilonkát, aki nemcsak méltó élet-társa, de egyben író-társa is lett, hiszen Móra Ferencné írta a legjobb szegedi szakácskönyvet. 1904-ben Móra a *Somogyi Könyvtár* és a *Városi Múzeum* őre lett, 1917-től kezdve igazgatója. Amit Tömörkény nem egészen dicstelenül kezdett, azt ő folytatta teljes dicsőséggel. Különösen a régiség-tár és a néprajzítár páratlan gazdagsága és eredetisége az ő érdeme, de a *Közművelődésnek* emelt Tisza-parti palota minden egyes szöglete az ő lelkének és kezének gondosságát és pontosságát hirdeti.

A gyermekek barátja

Jöttek és mentek az évek, a béke csöndes és a háború hangos évei. Móra rendületlenül állott a poszton, írt, olvasott, tanult, dolgozott. Ő lett a mindentudó Szegeden. Polihisztora az összes tudományoknak. A hivatalos életrajzában olvasom, hogy leginkább zoológiával és arkheológiával foglalkozik.

De ha botanikáról van szó, akkor ő *Linné* és *De Candolle* tudományában otthon van, ha csillagászatról beszélnek, akkor ő *Kopernikus* és *Flammarion* mesterségében teljesen tájékozott, hogy az okkult ismeretekről és az erotikus irodalomról ne is szóljunk.

És közben egyre jönnek ifjúsági könyvei, meséi, regényei. A legnehezebb műfajt választja magának, de a jobbik részt, mint az evangélium mondja: a gyermekeknek ír.

Az öreg diófékről, a Mindenki Jánoskájáról, a Csilicsali Csalavérről, a kincskereső kis ködmőnről, a Filkőről mesél a leghálásabb és — a legfinnyásabb olvasóknak és ezek egyszerre a szívükbe fogadják és nem győzik hallgatni. Egyszer, makói tanár koromban, népszavazást rendeztem az alsó osztályokban, hogy melyik a legkedvesebb olvasmány.

Nagy szótöbbséggel győztesen elsőnek került ki a versenyből a *Rab ember fia*, Móra Ferenc ifjúsági regénye Apafy Mihály fejedelem idejéből.

Akadtt olyan fiú, aki szóról-szóra elmondotta az egész könyvet és ha valahol elakadt, vagy hibázott, mindjárt egy csomó kéz emelkedett a levegőbe: — Nem úgy van, tanár úr kérem! Ezenkívül én még egy olvasmánynak láttam ilyen mély és erős hatását az iskolában: A kék madár meséjének.

Móra és Maeterlinck — egészen jó társaság.

A legendás dolgozó

Kitört a nagy háború és az egyetlen újság a magyar vidéken, amely az első órától végig a vezető helyen mindig a békét siratta, mindig a magyar vért sajnálta, mindig a jövőt féltette, a *Szegedi Napló* volt. Móra Ferenc írta ezeket a szó legnemesebb értelmében vett pacifista vezércikkeket, amelyek a maguk hazai családi körében éppen úgy szorgálták az emberiség ügyét, mint Romain Rolland tiltakozásai a nagy világban. A háborúban a tollal küzdők sorában a legtisztább magyar hősök egyike volt a mi Móra Ferencünk.

Tömörkény halála után (1917) egészen az ő birodalma lett a szegedi *Kultúrpalota*, ahová hetedhét országból zarándokolnak a hívek: tanulni és gyönyörködni. Ő pedig ott üldögél szivarszó mellett a csöndes irodában és dolgozik tovább. A jövő Móra Ferenc száz év múlva nagy zavarban lesz majd: hova tegye, hogyan osztályozza azt a tömérdek Móra Ferencet, aki itt alkotott és munkálkodott.

Legenda alakul itt lassankint, mert hiszen emberileg lehetetlen, hogy ugyanaz a Móra Ferenc írta a verseket, a tárcákat, a regényeket, az újságot, az iskolai tankönyveket, őrizte és gyarapította a könyvtárat és a múzeumot, közgyűlésen és a Dugonics Társaságban ünnepi beszédekkel mondott és a szegedi, kunágotai és csókai föld alatt ásatott ezeréves hunok és magyarok nyomában, Itáliában és Erdélyben utazott és mellékesen ő írta a legjobb és

legszebb elemi iskolai olvasókönyveket is *Betű ország virágos kertje* címen. Nagyapa, nők bálványa, gyermekek öröme, költő és tudós.

Az aradi vértanú

Még a színpaddal is megpróbálkozott, de eddig éppen csak a névjegyét adta le kétszer. Makón mutatták be *Csöszfogadás* című ragyogóan mulatságos színpadi tréfáját. A színészek alig tudták végigmondani a nagy kacagástól. Réti Ödön és e sorok írója szerepeltek még az estén, előadás előtt levették magukat a szerzők négy másik művészbemlékkel együtt. Mikor a nevezetes arcképcsarnok megjelent egy makói kirakatban, a tanyai népek megállottak előtte és találgatták, kiket ábrázolhat?

— Ezök bizonyosan az aradi tizenhárom lösznek — vélte B. Papp Imre, mire a szomszédja óvatosan megjegyezte:

— De hiszen itt csak heten vannak!

— A többieket alkalmasint már kivégezték — hagyta helyben az előtte szóló. (Igen ünnepélyes és tragikus volt a helyzet, mint a leuti ábra mutatja.)

Aranyszájú Ferkó

Külön tanulmányt érdemelne Móra Ferenc, az élő szó hatalmának embere.

Talán *Dickens* tudott úgy beszélni a pódiumon a közönséggel, úgy játszani a szívekkel, mint ez az *Anatole France* a *Kiskunsgőről*. Édesbús gordonkaszó a hangja, amelybe mintha annak a templomnak harangja is belebongana néha, amelynek muzsikáját félálomban hallgatta az a félegyházi nádparipán lovagoló csodagyermek egykor.

És amilyen csodálatos az élő beszéde, olyan különös a *kézírása* is ennek a Móra Ferencnek. A leggyönyörűbb hieroglifákat rójja, csupa gyöngy, csupa ékesség, csak szedő legyen a talpán, aki hibátlanul elolvassa. Igazán ilyenkor látja a olvasó, milyen nagy áldás az emberiségre és külön a magyar literatúrára annak a mainzi *Gutenberg* Jánosnak találmánya.

Isten kezében

Móra Ferenc kincse szegedi véka alá rejtve világtított, melegített egészen 1921-ig, amikor is *Supka* Géza kéziratot kért tőle az akkori *Világ* számára. Ettől fogva azután ország-világ megismerte,

megszerette és hogy ma mit jelent nekünk, szegény magyaroknak ez a mi kincsünk, arról ne én beszéljek, arról egy egész ország tesz most vallomást neki.

Én inkább még azt mondom el, hogy Tömörkény István, holtig jó *gazdája*, hogyan mentette meg két ízben is „véletlenül” Móra életét a mi számunkra. Egyszer a telefonhoz hívta sürgősen a „bojtárját”, aki alig lépett az igazgatói irodába, a könyvtárteremben lezuhant a többmázsás bronz Ferenc József mellszobor, éppen Móra Ferenc hült helyére, az íróasztal mellé. (Ebbe a Ferenc Józsefbe az ég villáma csapott Sándorfalván, azért helyezték a megrökkant bronzot a múzeumba.) Más alkalommal pedig csöngetett Tömörkény Mórának, aki az anyakönyvtár emeletén rendezgette az *exlibriseket*. Móra sietett a gazdája hívó szavára, eközben pedig a felső polc leroskadt és megint csak a könyvtáros hült helyére dőltek le a könyvek, rettenetes dördüléssel, mint a Sámson oszlopai.

Éljen a jubiláns!

Mosolyogva mondja ezt ma már a szelíden szivarozó jubiláns, akinek egyszerű és mégis olyan csodálatos élete karmája ott van abban a kis könyvtárban, amely *Móra Ferenc összes műveit* adja a magyar olvasónak, aki őszinte szívből kívánja, hogy a szivar még nagyon sokáig jól szeleljen, a kis unoka sok örömet szeressen és hogy *Jókai* és *Mikszáth* még igen-igen hosszú ideig várjanak erre a hatalmas harmadikra abban a magyar Pantheonban.

114.

NYÍLT LEVÉL PEKÁR GYULÁHOZ
A PETŐFI TÁRSASÁG ELNÖKÉHEZ

Mélyen tisztelt Elnök Úr,

novemberben lesz a magyarság egyik legnagyobb költőjének, *Ady Endrének* félszázados születési évfordulója. Ez alkalomból kérem, hogy a *Petőfi Társaság* novemberi ülésének programján egy számot tartson föl *Ady Endre költészete* című fölolvasásom részére. Kérésemet ismételve maradok tisztelettel

Szeged, 1927. október 8.

Juhász Gyula, a Petőfi Társaság tagja.

„Juhász Gyula ezzel a nyílt levéllel kapcsolatban a következőket mondotta:”

— Ady nagyságáról ma már gyerekes dolog vitázni. *Makkai Sándor* erdélyi püspök írása pontot tett minden ilyen polémia után. A *Petőfi Társaság* még életében be akarta választani Ady Endrét tagjai közé, de ő *egyedül* akart maradni. Ma már egy magyar irodalmi társaságnak nemzeti kötelessége leróni iránta az emlékezés, a hódolás adóját. Ha az eleven *Babitsot* és *Móriczot* meg gondolatlanul kizárta és *Szabó Dezsőt* nem vette még be a Társaság, *legalább a halhatatlan Ady Endrének meg kell adnia, ami őt ország-világ előtt megilleti.*

Ady költészete egyik legerősebb oszlopa a magyar jövőnek és én hiszem, hogy a novemberi emlékezés minden igaz magyarnak szíve szerint való lesz.

Magyar Hírlap, 1927. október 9.

JUHÁSZ GYULA VÁLASZA

A PETŐFI TÁRSASÁG ELNÖKÉNEK AZ ÚJ ADY-HARCBAN

„*Az én vétkem : előadást akartam tartani a Petőfi Társaságban Ady Endréről!*”

„(A Délmagyarország munkatársától.) *Juhász Gyula Nyílt levele*, amelyet a Magyar Hírlap és a Délmagyarország vasárnapi számában a Petőfi Társaság elnökéhez írt, és amelyben a Társaság novemberi ülésének műsorán helyet kért a félszázados Ady méltatásának, élénk visszhangot keltett a hivatalos és nemhivatalos irodalmi körökben. Sőt czeken túl a magyar ifjúság táborában is. *Császár Elemér*, a társaság alelnöke a külföldön tartózkodó *Pekár Gyula* elnök helyett a kormánypárti esti félhivatalosban nyilatkozik és *Juhász Gyula* jelentkezését *pressziós jellegűnek* nevezi, kijelentve, hogy *Juhász Gyula valósággal revolvert szegez a Petőfi Társaságnak.* *Császár Elemér* felfogása szerint a Petőfi Társaságnak nem szabad tudomásul vennie ezt a nyílt levelet. *Juhász Gyula*, aki tagja a Petőfi Társaságnak, a következő választ küldi az alelnöki visszautasításra:”

— Ha humorista lennék, azt mondanám, hogy *az ajánlott levél költségeit akartam megtakarítani ezzel a jelentkezéssel.* Tudtam, hogy az elnök úr távol van hazájától, és attól tartottam, hogy

ha nem nyíltan levelezek, elkésem ezzel a már is elkésett Ady-ünnepléssel. Különbben is, én a nyíltság embere vagyok. Ha a formát megsértettem, ha az etikettet nem tartottam be, bocsánatot kérek a Társaság előkelő uraitól, de tudomásom szerint az a nagy garabonciás, akiről a Társaság nevezi magát, nem egyszer követett el nagyobb formásértéseket is.

Én a *lényeg* embere vagyok. Császár Elemérnek tudnia kell az irodalomtörténetből, hogy Juhász Gyula éppen a hagyomány és a haladás összekötője az új magyar költészetben, aki mint Beöthy Zsolt és Riedl Frigyes tanítványa, bizonyára tudja, mit kell elmondania Ady Endréről az örök magyarság igazi nevében a Petőfi Társaság dobogóján. Pár év múlva, mert az idő nem áll meg, még a Társaság fölött sem,

Ady Endre úgyis végérvényesen és diadalmasan bevonul az egész magyarság szívébe, Vörösmarty, Petőfi és Arany társaságába, hogy világraszóló nagy értékeink egyike maradjon, az idők végezetéig.

Hogy a magyar ifjúságnak mit jelent Ady és új költészetünk, ékesen mutatja az a levél, amelyet a *Híd* körül csoportosuló *székely egyetemi fiatalság* irodalmi vezetőitől kaptam pár nap előtt „Nyílt levelemre”, amelyben kérnek, hogy „a Petőfi Társaságban elhangzó, vagy — *Isten őrizz* — *el nem hangozható* előadásomat Adyról leközlés végett a *Híd* rendelkezésére bocsássam, hogy azt szétterjessék az egész országban.”

— Mellékesen megjegyzem, hogy én *minden politikától mentesen* akarok Adyval foglalkozni, mert ma már, a világ összeomlása után Ady *par excellence* irodalmi probléma.

— Ezek után remélem, hogy a Társaság tagjai közül *Petri Mór*, aki annak idején magyar irodalomra tanította Ady Endrét, *Hege-düs Lóránt*, aki először vetette föl az Ady-költészet méltatásának kérdését az akadémikus irodalmi társaságok kebelében, *Oláh Gábor*, aki velem együtt harcolt Ady Endre táborában és a Társaság többi Ady-tisztelői *mellém állanak* ebben az ügyben, amely hitem szerint *a magyar kultúra ügye is*. Ha Császár Elemér forradalmat lát benne, emlékezzék Gyulai Pálra, aki Petőfit és Katona Bánk bánját és Arany Jánosra, aki Madách Ember tragédiáját hivatalos irodalmi fórumokon keresztül egyetemes győzelemre vitte.

— Illő tisztelettel *mégegyszer megisméllem kérésemet*. És még-
egyszer hangsúlyozom, hogy egy irodalmi társaság *nem sóhivatal*,
ahol formahibák miatt elutasítják a jelentkező lényegét. *Minde-
nek fölött pedig én előadást akartam tartani Ady Endréről a Petőfi
Társaságban. Ez az én vétkem.*

Délmagyarország, 1927. október 15.

115.

LUGOSI DÖME ÚJ KÖNYVE

116.

EGYÉNI AKCIÓ

117.

JONNY SPIELT AUF

Ez egy opera címe, amelyet világraszóló sikerrel mutattak be a berlini nagy operaházban. Hangos premier volt ez, még pedig annyira hangos, hogy az utolsó fölvonás után félóráig dübörgött a taps és üvöltött a fütty. Az operát véletlenül egy cseh muzsikuskus írta, fiatal ember és a magyar királyi Operaház igazgatója is jelen volt a bemutatóján. (Mellékesen az európai zenevilág egész sereg hivatalos és választott képviselője szintén.)

Az új opera arról szól, hogy Jonny, aki egy zseniális néger jazz-band muzsikuskus, hogyan hódítja meg új és ősi, barbár és örök vad zenéjével a túlságosan művelt Európát, a Spengler alkonyodó napnyugatját.

— *Húzd rá cigány* — rikoltotta szent örületében a vén magyar vátesz, amikor odalett az emberek vetése és körülbelül ezt jelenti ez a furcsa cím is németül, európaiul: Jonny spielt auf! Jótét lelkek idegenül, megrendülve, fölháborodva és méltatlan-
kodva állanak meg egy új világ, egy új zene, egy új tánc előtt, amely a nagy összeomlás után, a füstölgő vulkánok tetején kezdődött Európában. Jonny spielt auf. A vad nyugat jött, látott és győzött a művelt nyugaton.

Amerikánizmus — hebegi ijedten és tanácstalanul a régi világa és élete romjaiból megmenekült ember. És ez az amerikánizmus minden erejével és gyarlóságával, minden erényével és bűnével, minden értékével és lomjával ellepi, elárasztja, ösztönösen és tervszerűen behálózza lassankint az egész maradék Európát. A gazdasági élet, a kulturális levegő, az erkölcsi és szellemi területek mind érzik és éreztetik ezt az új honfoglalást, ezt a tengerentúlról jövő inváziót, ezt a nyugati tatárjárást, ezt az európai bevándorlást. *Jonny spielt auf*. Idegen tőke, idegen hatalom, idegen varázs ez a mi kontinensünkön, amelynek hatása alatt riadtan és bővölten áll az óvilág. Hollywood Jupiter-lámpái reflektoroznak át az Óccánon, tudás, művészet, technika, gazdagság, mind Amerika intésére lendül és indul. A jazzzene ellen hiába protestálnak a klasszikus muzsika derék és becsületes puritánjai, az amerikai ponyvát hiába próbálják visszateregetni a Magyar Filmalap osztrák-német támogatói, még a hazai szerzőnek is át kell mennie a nagy tengeren a kaliforniai paradicsomba, hogy onnan, mint diadalmas és világhíres nagyság kerüljön vissza a magyar vászonra, tapsokat és dollárokat aratni.

Columbus fölfedezte, az angolok és egyéb gyarmatosító nemzetek elfoglalták Amerikát. Amerika most busásan vissza akarja adni a kölcsönt Európának. Egy fiatal, szertelen és kiforratlan, de forrongó és szédületes tempójú kultúra indult hódító útjára, egy kultúra, amelyben egy Edgar Allan Poe és és Walt Whitman rejtelsei és hatalmai az indián és néger ősi erőkkkel egyesültek. Lassankint London, Páris, Berlin és a többi mind gyarmatává lesz az új konkvisztádornak. *Jonny spielt auf*! Edison és Griffith, Lindbergh és Eugen O'Neil, Ford és Taft: ki tudja, hol áll meg és mi lesz ennek az új anabázisnak a folytatása?

Az öreg Európa, fölszántott csatatercivel, összelövődözött katedrálisaival, leomlott ideáljaival és széthullott egységével vajon meddig állja még az új világ tankjainak elsodró és elgázoló rohamát? Nyugat és kelet felől szörnyű behemótok toroktátog feléje. És amikor a *Jonny spielt auf* diadalmas hangzavara zendül föl minden metropolisban, minden orkeszterben, nekünk valahogy eszünkbe jut, hogy az ősi és örök, az új és barbár erőnek, szépségnek, igazságnak és hatalomnak micsoda csodáit és kincseit hozza föl a világ színe elé egy *Bartók*, egy *Kodály*, egy

Ady, egy Móricz Zsigmond! Élünk ám még cimborá! — ezt kiálthatná oda méltán és nagyon a magyar, a kelet népe, az európai rokontalan az úgynevezett művelt világnak.

Termékeny ugar és áldott rög ez a magyar, különös lélek él és teremt hosszú századok óta ezen a tájon, idegen parancsok és bilincsek rabságába verten is. Európa Kaliforniája és Hollywoodja, szellemi és erkölcsi újjászületésének bölcsője lehetne e föld és e nép, ha külső és belső gátlások mindenféle Trianonja nem emelkednék tiltakozva ellene. A magyar Jonny még nem játszotta el azt a nagyszerű, új muzsikát, amelyet a hegedűje rejteget keserves, küzdelmes, rettenetes és fergeteges századok óta!

Délmagyarország, 1927. október 15.

118.

SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG
(Kép a közeljövőből)

119.

ÉPÍTKEZÜNK

120.

BÉCSI OPERETT

121.

SZEGEDI HALOTTAK

122.

EZ IS FAJVÉDELEM?
(Levél a szerkesztőhöz)

Uraságod talán idegen? kérdezték a magyar ifjak Kossuth Lajos halála napján azoktól, akik este a színházba igyekeztek. A szegedi fajvédelem hivatalos lapjában kritikát olvastunk Endre Béla és társai művészetéről. Ez a kritika értetlenül és értelmetlenül áll meg és gorombáskodik tiszta, finom és igaz alkotásokkal szemben, amelyek a magyar földnek és égnek, a magyar tájnak és léleknek megkapóan és meghatóan őszinte,

bensőséges megnyilatkozásai. Minden, de minden *magyar* ezeken a képeken, mélységesen, gyökeresen magyar, az érzés, a szellem, a kifejezés magyarsága csak úgy árad ki belőlük. És akkor jön egy fajvédő rajztanár, akit Pfeifernek hívnak, és lepocskondiázza a szomszéd város kiválóan értékes festőköltőjét, a magyar színek Tompa Mihályát. Nem a magam nevében, de minden magyar érzésű látogató nevében, aki Endre Béla művészetében gyönyörködött, írom ezeket a sorokat, és tiltakozom az ellen az egyre veszedelmesebb és kihívóbb *pfeiferizmus* ellen, amely a maga tehetetlenségét magyar érdemek és szépségek lekicsinylésével akarja kiemelni. *Uraságod talán idegen?* — kérdezzük méltán az ilyen törekvőtől, és ez az idegenség talán az egyetlen védelem P. E. számára, aki éppen a jelszavas fajvédelem lapjában talál hajlékot a maga ellenérzései publikálására.

Délmagyarország, 1927. november 4.

Egy csöndes szemlélő

123.

UTAZÁS EGY SZOBOR KÖRÜL

Kossuth Lajosnak végre szobra van Budapesten. Jó sokáig kellett rá várnia Kossuth Lajosnak is és Budapestnek is. Hentzi Henriknek előbb volt szobra, pedig Hentzi Henrik nem volt se a szabadság hőse, se a magyarság édes apja, de talán éppen azért kapott olyan könnyen és olyan hamar emléket az ország szívében, amely nem az ő hazája volt. Hentzi Henrik hűségesen szolgálta a császárt, már pedig ezt a hűséget annak idején szívesebben jutalmazták, mint azt a másik hűséget, amely a néphez ragaszkodott.

De most már valahára Kossuth Lajos is szobor lett, ami nem is olyan különös dicsőség számára, hiszen gróf Pálffy Jánost is bronzba öntötték annak idején, Zrínyi Miklóssal szemben. Mondják, hogy Kossuth Lajos budapesti szobra nem fejezi ki azt, amit Kossuth Lajos neve jelent minden igaz magyar ember számára. Mondják, hogy ez inkább a kétségbeesés szobra, mint a lelkesedésé. Még az egységes párt körében sem egységes a lelkesedés a legújabb alkotással szemben. Vannak, akik egyenesen azt hangoztatják, hogy a szobrot le kell bontani és az egyes alakokat az ország különböző vidékein kell fölállítani. Akadnak, akik szerint csak Kossuth Lajost kell kicserélni és akkor rendben lesz a dolog.

Egy bizonyos: a leleplezés után nem ült el a vélemények vihara, a legkülönbözőbb fölfogások harcolnak a szobor körül, amely egyszerre a magyar érdeklődés és izgalom középpontjába került. Különös azonban, hogy éppen azok hallgatnak, akik a legilletékesebbek volnának arra, hogy ítéletet tegyenek ebben az ügyben. Mintha nem is volna gazdája ennek a szobornak, mintha csak úgy magától teremtődött volna oda a most már nevérről elkeresztelt térre! Pedig bizonyos, hogy országos, sőt nemzetközi zsűri szavazata alapján bízták meg a szobor kivitelével a művészt, aki most mindenképpen igazolni próbálja, hogy miért lett olyan az alkotása, amilyen! A legóvatosabban a kultuszminisztérium cselekszik, amely szerényen és halkán elhárít magától minden felelősséget. Ő nem csináltatta a szobrot, neki semmi része benne és semmi köze az egészhez.

De akár helyes, akár helytelen, ahogyan Kossuth Lajost az ország szívében a világ elé állították, ezt a kérdést talán mégis csak jó lenne valamiképpen elintézni. Mindenesetre különös, hogy a hivatalosak és választottak, az illetékesek és érdemlegesek serege csak most veszi észre, hogy ez a baj, vagy az a hiba, holott a szobor még sem máról holnapra virradóra nőtt ki a budapesti aszfaltból, hanem hosszú évek óta dolgoztak rajta. Már most, ha csakugyan az az igazság, hogy a szoborcsoportozatot a maga idejében Ferenc József szellemében gondolták el és valószínűbbé tették meg és ha ez a szellem ma nem az a szellem, amely kell, hogy eltöltsön, vigasztaljon és fölemeljen bennünket, akkor talán el lehetett, sőt el kellett volna tekinteni ennek a műnek leleplezésétől és talán akadt volna még szobrász e hazában, aki megfelelő Kossuthot adott volna nemzetének. De ha ez a mostani Kossuth az, akire a mai idők emberei vártak, akkor ezek az urak álljanak bátran és nyíltan a közvélemény elé, az ország és világ színe elé és mondják meg kereken és határozottan, hogy ez az ő ideáljuk, hogy ők igenis ezt akarják!

És miért hallgatnak olyan mélyen és alaposan a kritikusok, akik máskor minden dologhoz olyan gyorsan és biztosan hozzászólnak? Művészi tekintetben eddig úgyszólván egyetlen értelmes és kielégítő, hozzáértő és megnyugtató véleményt sem olvastunk sehol. A politikus publicisták után most már mégis csak és méltán kíváncsiak lehetünk a magyar képzőművészeti kritika Gyulai Páljainak szakavatott ítéletére is! Elvégre egy

szobor elsősorban műalkotás és ha a politikusok nem bírnak megegyezni, még mindig ott vannak az esztétikusok! De nálunk, sajnos, újabban a politikusok esztétikai hibákat keresnek, az esztétikusok pedig politizálnak. Közben pedig lelepleznek egy szobrot, amely leleplezi azt a szellemi és erkölcsi bizonytalanságot, amely kezd egyre jobban konszolidálódni mindenféle téren.

Délmagyarország, 1927. november 11.

124.

GRAZIA DELEDDA

Szükszavú távirat jelenti, hogy az irodalmi Nobel-díjat az idén Grazia Deledda olasz író nő kapta. Tunney és hasonszórú társai diadalairól kevésbé szüksézkavú táviratok értesítenek bennünket. Akik aeroplánon repülnek, azok is jóval több sort kapnak, mint akik a Pegazuson száguldanak a jövőbe. (A jövőbe, amely oly bizonytalan, különösen az irodalom számára.)

A szüksézkavú távirat nyomán meglehetősen egyértelmű kérdés támad a legtöbb újságolvasó ajkán: — Ki ez a Grazia Deledda? Ki az a szerencsés szerző, aki a világ minden részének írói és költői elől elnyerte a legnagyobb irodalmi díjat. Mert a Nobel-díj az. (A mi Kiss Józsefünk halkán sóhajtva emlegette egyik verseskönyve előszavában.)

Ezt a híres-nevezetes díjat Nobel Alfréd svéd kémikus alapította, aki a dinamit nevű világmegváltó háborús szérumot találta föl. 50 millió svéd koronát tesz ki ez a valóban *nobel* alapítvány, amelynek évi kamataiból a stockholmi tudományos és irodalmi akadémiák jutalmazzák a tudomány és irodalom, valamint a béke egy-egy kitűnő emberét. (Néha természetesen az asszonyát is.) 1901-ben ítélték oda először az úgynevezett irodalmi Nobel-díjat és azóta *francia, norvég, provençal, spanyol, lengyel, olasz, angol, német, svéd, belga és indus* írók fölváltva kapták ezt a páratlan jutalmat, amely a megjutalmazottat egész életére megszabadítja az anyagi gondoktól és bajoktól. Magyar író még egyszer se kapta ezt a díjat, még véletlenül és tévedésből se!

Már most itt van ez a Grazia Deledda. Az új *Irodalmi Lexikon* öt sorban ezeket mondja róla: Olasz író nő. Született 1875.

A legkitűnőbb olasz regionális írók közé tartozik. Műveiben szülőföldjének életét rajzolja. Magyarul megjelent: Varázs alatt. A mi urunk. Mint szélben a nád.

Ennyit a lexikon. Ettől még lehet a világ egyik legkülönb szelleme ez a Grazia Deledda, de aki olvasott tőle valamit, az tudja róla, hogy minden érdeme és értéke mellett egy egész sor mai magyar író elsorolhatunk, akik eredetibbek, erősebbek, érdekesebbek, mélyebben és maradandóbban, ennél a Grazia Deleddánál. Mi úgy tudjuk, hogy a magyar tudós társaság, szóval a mi Akadémiánk hivatalosan jelölt két magyar író erre a mindennél jelentékenyebb és kivételesebb világirodalmi díjra, de — a jelek szerint — a svéd akadémiának egészen más véleménye volt ebben a tekintetben, mint a mi tekintetes Akadémiánknak. Persze *Babits* Mihály, *Móricz* Zsigmond, *Szabó* Dezső, *Kárinthy* Frigyes, *Kosztolányi* Dezső, *Kassák* Lajos és más mindenféle akadémiától elrugaszkodott és hivatalos tekintélyeket nem tisztelő nevek szóba sem kerültek a mi hazai tudós társaságunk jelölési alkalmából, mint ahogy természetesen *Ady* Endre neve sem jöhetett számításba akkor, amikor a közepes *Sully Prudhomme* és mellette még legalább három-négy olyan név nyerte el a dicsőséges és busás svéd koronákat, akik *Ady* valóban egyetemes és döbbenetes eredeti költői nagysága mellett egészen egyszerűen és elmúlóan eltörpülnek.

A kis nemzet nagy fiának tragédiája rejlik ebben is, a társtalan és testvértelen nép és nyelv magányos és árva géniuszának végzete, amelyet éppen a mi *Ady* Endrénk énekelt meg minden időkre szóló szépséggel és igazsággal. De hogy is vegyen ezekről a mi elrejtett kincseinkről tudomást a nagyvilág, ha itthon a hivatalos hatalom vagy észre sem veszi, vagy pedig vakon és értetlenül üldözi őket? *Grazia Deledda* regionális író, aki a sardíniai népéletet ábrázolja tiszta realizmussal. *Tömörkény* István is regionális író volt, aki . . . de ne menjünk tovább, a példa fáj, az emlék sajog.

Magyarok vagyunk, emberek!

Délmagyarország, 1927. november 12.

AZ ÖTVENÉVES ADY

Az ötvenéves *Ady* ma már a magyar szellem történetének egyik dicsőséges és diadalmas részese. Goethe szerint a lényeges ember jelképekben él. *Ady* Endre a magyar sors lényeges embere, akinek élete és műve a magyarság szimbólumává nőtt. A fiatal *Ady* még elégtelenül és reménytelenül állott szemben a magyar ugarral. Úrnak érezte és vallotta magát, fajából kinőtt magyarnak. A Tisza-parton mit keresek? Páris az ő Bakonya, de éppen Páris ébreszti a magyar szegénység és szolgaság és ezzel együtt a maga költői elhivatásának tudatára is. Jönnek, tűnnek az évek és a *vér és arany* költője ráeszmél arra, hogy neki vállalnia kell a szolidaritást a magyar sorssal, a magyar néppel, véreivel, a dübörgő ezrekkel, a magyar proletárokkal. Dosztojevszkij mondotta: Oroszországot nem lehet érteni, Oroszországban hinni kell. Ezt hirdette *Ady* Magyarországról.

A millenium mámore után ő volt az első költő, aki meglátta a valóságot és aki az igazságot ki merte és ki tudta mondani ezen a tájon. A két hagyomány közül, amely a magyar életbe nyúlt, ő a kurucot választotta, a népet és földet megváltani akaró Dózsa György, a szegénylegénységet fölszabadítani vágyó *Esze Tamás* és a polgár és ember új kátéját hirdető *Martinovicsék* hagyományát folytatta, amely *Petőfiék* és *Kossuthék* szabadságharcában tetőzött.

Ady új magyar mítoszt teremtett, új értelmet adott a magyar igéknek, a közösség új parancsát hozta erre a földre. A háború előtt ő adta ki először *Petőfi* forradalmi verseit és ő volt az, aki a magyar tragédiát előre látta és elfordítani próbálta. De a vezető politikusok vagy vakok voltak, vagy sűrke hályogosak, és a költőt üldözték, aki új *Kasszandra* volt. Az idegen szellem, az idegen célok, az idegen hatalom zsarnokságát jóval a háború előtt látta, tudta, jajgatta *Ady*. Hiába, hiába, hiába! Ő volt talán az egyetlen, aki halálos biztosan megjövendölte a magyar halált. 1914 júliusa előtt úgy remegett ez a finom és nemes, ősi és új ösztönű magyar lélek, mint a szeizmográf a földinduláskor. A magyar *Jeremiás* a pusztába kiáltott, a hatvanhetes, kiegyezéssel, rövidlátó vezérek vitték a magyart a háborúba, a halálba, a pusztulásba, idegen szóra, idegen érdekekért.

Veszendőbe ment az a nagyszerű reneszansz, amelyről 1909-ben ezeket írta Ady Endre: „Bizonyos, hogy soha magyarabbul, hátrabban nem ébredt föl még a sokszor félreismert magyar géniusz. Bizonyos, hogy Apáczai Csere, Kazinczy, Kemény Zsigmond és — mondjuk — Arany János korszaká után jött el egy terhesebb, de gyönyörűbb korszak. A politika ellenére és kedvetlenségére Magyarországon olyan intellektuális kultúra indult, amely méltó volna egy skandináv államhoz.”

De hát a földi istenek másképpen végeztek. A különös, különös nyáréjszaka a magyar gyász szörnyű bakacsinjával vonta be a halálba hanyatló Ady Endre lelkét. Ember maradt az ember telenségben, magyar pacifista, aki előtt a magyar vér és élet szentsége és kímélése mindenekelőtt való! Ő nem akart és nem tudott beállani abba a kórusba, amely magyar jövődőt várt attól a háborútól, amelynek hadai élén Ferenc Ferdinánd szelleme járt. Habsburgi és mitteleurópai lakájok Petőfi végzetét szánták ekkor Adynak, aki körül külön harcok viharoztak.

A magyar öncélúságnak, a magyar életakaratnak legnagyobb költője ő, valóban Petőfi mellett, de hogy *melyik dicsőbb, melyik nagyobb?* ez fölösleges és meddő kérdés. Minden lángész „*magánvaló*” és nem hasonlítható. Ady új magyar verset és nyelvet hozott, az ezeréves fajnak új erejét, szépségét és igazát mutatta meg. Mélyebbről jött, mint akárki más költészetünkben, a biblia, a népdal, a kuruc nóta frissült meg ajakán, az egyéni fájdalom és öröm szépségeitől az egyetemes közösség nagy érzéseinek hirdetéséig jutott el, az Értől az Oceánig.

Mint talán leginkább szimbolikus jelentőségű versében, a *Hunn, új legendában* énekli, ő több volt, mint versek költője, sokkal több, magasztosabb és mélységesebb, ő minden volt, a magyar életben: csók és ostor, próféta és apostol, élet és halál hirdetője, ő egy nép lelke és egy kor lelkiismerete volt, aki ma már a történelemnek része lett. Holnap már bálványt is faraghatnak belőle.

Az idő pedig nem áll meg, a föld mégis csak mozog tovább, Ady Endre új és új nemzedékek kincse, vigasza és emelője lesz, a legjobbak és legnagyobbak sorában tudjuk és szeretjük őt és én azt hiszem, az ő életet szellemének áldozom, ha hiszem és vallom, hogy a magyarság és az emberség tovább is megtermi a maga új énekeseit és zsoltárait és ha kimondom, hogy éppen most és éppen a legmélyebb rétegekből támadt egy erős, bátor,

győzedelmeskedő dalosunk és harcosunk, aki a lobogót öntudatosan és önérzetesen emeli tovább és viszi a végső harc diadala felé: *Kassák Lajos!*

Délmagyarország, 1927. november 16.

127.

SHAKESPEARE A GAZDASÁGI HIVATALBAN

128.

ÁRGIRUS SZÜLETÉSE

Ma ötven éve született Ady Endre. 1877 november 22-én. A huszonhatéves Ady Lőrinc és a húszéves Pásztor Mária elsőszülött fia a Szilágyság egy kis falujában, Érmindszenten, nádfödeles, gémeskutas, diófás, alacsony házban jött e világra. Sötétsárga bőré, hatujjú, formátlan csecsemő volt, de nagy, sötét szemei csodálatosan és ígéretesen ragyogtak. Ma ötven éve született a táltos, akinél mélyebben s maradandóbban senki se élte és énekelte a magyarság végzetét, akinek híre ma, ötven év után, világgá szól. Ma nem négy-öt magyar, de magyarok milliói hajolnak össze innen és túl, esett, szép, szomorú fejekkel, egy nagy érzésben, egy szent gondolatban, és idézik a lelket, dalolják a zsoltosmákat és a zsoltárokat, amelyek a magyarság, a szerelem, a halál, az Isten titkairól zengenek, rejtelmesen, főnségesen és dicsőségesen. Ady Endre ötven éves és ma már hinni kell, sőt tudni illik, hogy ez az ötven esztendő csak küszöbe az örökkévalóságnak, amely reá várakozik.

Délmagyarország, 1927. november 22.

129.

KÜLVÁROS

130.

A MŰVÉSZET SZABADSÁGA

Ilyen is van és rendes körülmények között ezt a szabadságot tisztelni és védeni szokták azok, akiket illet. A művészet szabadság nélkül nem az élet virága, hanem az unalom kórója, a művészetnek szabad levegő kell, a boldog, büszke és bátor hit az

örömben, a szépség, az erő, a hatalom teljességében és gazdagságában. A művészet nem lehet a lélek bőjtje, hanem az élet lakomája, a művészet nem a megszokás koldusa, de a lehetőségek királya. Persze, ahol a reakció az úr, ott ennek szolgájává próbálják nyomorítani és alacsonyítani a művészetet is.

A művészet szabadságával szoros és mély összefüggésben van a kritika szabadsága is. A kritika is akkor kritika, ha bátor és őszinte, ha független és szókimondó. A valódi kritika nem huny szemet és nem hajt derekat a hivatalosan támogatott vagy dédelgetett, a társadalmi illem vagy divat szabályai szerint elismert tekintélyek előtt, hanem nyíltan és egyenesen a szemükbe néz és kerekén és komolyan megmondja róluk a maga véleményét. Nálunk ma megesik, hogy ezért be akarják verni a fejét, és kellemetlennek találják, ha valaki a társasági ünneplés tömjének füstjén túl meg meri és meg tudja látni a szerényen vagy önérzetesen elrejtett művészi hibákat és fogyatékoságokat. A kritikának éppen olyan szuverén joga van megírni, hogy mit gondol valakiről, aki a nyilvánosság világossága elé áll, mint ahogy a művészetnek szuverén joga, azt csinálni, amit akar és amit bír. A kritika is művészet, Alfred Kerr óta egészen tudatosan és szándékosan az és minden kritikusk a maga temperamentumán keresztül nézi és ítéli meg a művészetnek azt a darabát, ami éppen elébe kerül. A kritikusk is tévedhet, mert ő is ember, a fő, hogy jóhiszemű legyen, hogy meggyőződéssel beszéljen, őszintén és becsületesen. Péterfy Jenő tévedett Jókai Mór megítélésében, de még e tévedésében is több erő, érték és igazság van, mint egy kritikai favágó legifjabb szászkárolyos osztályzataiban.

De egyet nem szabad és nem lehet a kritikának csinálni: toll helyett gummibottal, érvek híján búzbombával, vélemény nélkül erőszakkal és tettegességgel dolgoznia. Ez a legjobb és legszebb törekvést is csak diszkvalifikálja, ennek semmi értelme és semmi célja, valamint semmiféle okos és helyes eredménye nem lehet. A színpadon Cyrano de Bergerac, a nagy kilengő, a kalandos és kegyetlen, megteheti azt a tréfát, hogy a világot jelentő deszkákról botjával kergeti el Champfleuryt, a színészt, mert nem tetszik neki az orra vagy a pocakja, de talán a művészeti kritikának ezt a tetteges és életveszélyes módját mégis lehetőség szerint kerülni kell és illik a szegedi városi színházban, ahol utóvégre magyar színészek dolgoznak és ala-

kítanak nehéz és állandó robotban, testi és lelki erejük folytonos megfeszítésével, meglehetősen szerény fizetés mellett és nem sok kilátással a boldogabb jövőre. Ezek az urak és hölgyek, ezek a fiúk és lányok, ezek a derék és tehetséges művészemberek valóban több kíméletet érdemelnek, több méltánylást és jóakaratot, éppen azok részéről, akik egyéb alkalommal szeretnek az úri modorra, a született úr előkelőségére és tapintatára hivatkozni!

Meg azután mi lesz a világból a világot jelentő deszkákon, ha minden egyes színdarab és minden egyes színművész a személyes és ellenséges föllépés és tiltakozás esélyeinek, a tettekkel tényezők föllépésének lesz kitéve? Nem, kérem, nem vagyunk az erdőben és ebből a követelőző és akadékoskodó kultúrfölnépből nem kérünk többé városunkban! Hogy egy előadás mehet-e vagy sem, hogy egy szerző jó-e vagy se, hogy egy szereplő játszhat-e vagy ellenkezőleg, ezt talán még sem *Herzsenyák* úrra bízták Szegeden! Herzsenyák úr lehet jó orvostanhallgató és lehet jó puritán, de ha Herzsenyák úr Gyulai Pál és Francisque Sarcey babéraitra pályázik, akkor méltóztassék a Széphalom című revűnél jelentkezni *Erkölc és művészet* című korszakalkotó tanulmányával, vagy kegyeskedjék a Dugonics-Társasághoz fordulni *Morál és szépség* című alapvető értekezésével. Mindenki olyan puritán lehet, amilyen csak tud lenni, de legyen puritán a saját szakállára. Ne tessék irigyelni a mások örömét és gyönyörűségét, ne tessék elvenni azt a kis jókedvet, ami még a kurzus után megmaradt és főképpen ne tessék beleavatkozni a mások dolgába, akár Klebelsbergébe, akár a színházéba.

A puritánok uralma a legszomorúbb és legsivárabb unalom korszaka volt, például az angol irodalom és színház történetében, amelyről Taine nagy művében, mint valami szellemi barbárságról beszél. 1642-ben az angol parlament, a kerek fejűek és a sötét szívűek parlamentje egyszerűen becsukatta az összes színházakat, hogy megőrizze és konzerválja a jó erkölcsöket. (Soha annyi titkos és tilos kicsapongás nem tombolt Angliában, mint ezekben az időkben.) A puritánok diktátora 1684-ben rendeletet adott ki, amelyben minden színészt csavargónak bélyegez és büntet. Shakespearét kiátkozták, a templomok üvegfestményeit szétzúzták, az országos képtár Tiziánjait és Rafaeleit eladták, a temetők csendjét és rendjét hozták be a műzsák berkeiben.

Herzsenyák úr, s'il vous plaît, talán a polgármester úr, akivel ön kedden úgylis hosszabb bizalmas megbeszélést, sőt valószínűleg eszmecsere-t is folytatott, megbízhatná uraságodat a színügyi bizottmány átszervezésével, diktátori hatalommal és dicsőséggel. Talán egy új, szebb és jobb, békésebb és boldogabb korszak virradna erre a szegény szegedi házi kezelésre? Nem volna kedve megpróbálni? Az első lépést már megtette, bátorság, fiatalember, Bonaparte se kezdte mindjárt tábornoksággal, előbb ő is csak egy kisebb különítmény parancsnoka volt.

Délmagyarország, 1927. november 25.

131.

RIPPL RÓNAI

A napi politika törpe csahosai és kopói hallgassanak el egy pillanatra, a nagy hallali lármája némuljon el egy kevéssé, a perccemberkék dárídóján legalább pár percre csönd legyen: halottan fekszik egy magyar zseni, aki maga volt a diadalmas és termékeny élet és aki több szépséget, igazságot, értéket, ragyogást és meleget adott ennek a szegény országnak, mint amennyi bajt, bánatot, kárt és vereséget jelent számára néhány tucat ágáló és gajdoló úgynevezett közéleti tényező. Legalább ilyenkor térjenek kissé magukba és ébredjenek valamennyire tudatára annak, hogy milyen mulandó és kártékoony az ő oktalan és céltalan handabandázásuk és érezzék át és gondolják meg, hogy a sokat emlegetett és sokat kompromittált kultúrfölényt mégis csak azok teremtik és azok tartják, akik csöndes műtermek magányában, szelíd és boldog álmok révületében vagy eszmék és igazságok keresésében viszik előre a nemzetet, a népet, a fajt és vele az emberiséget.

Rippl Rónai József, aki most örökre lecsukta nagy, mélytüzű szemeit és eldobta ragyogó és borús színeket varázsoló ecsetjét, kétségen kívül és vitán felül a modern magyar festőművészet egyik legnagyobb alakja volt, aki európai viszonylatban is sokat jelentett és méltán foglalt helyet klasszikusan nemes és egyszerű önarcképével a firenzei Uffizi-gyűjteménynek világraszóló galériájában.

Ez a csodálatosan meleg kedélyű és mélységesen bensőséges kaposvári művész alapjában véve forradalmat csinált a hazai

piktúrában, olyan forradalmat, amely sok tekintetben rokon azzal az irodalmi ribillióval, amelyet valamivel későbbben a fiatal *Ady* Endre föllépése okozott. Mikor Rippl Rónai megjelent a magyar művészet ugarán, sivár, szomorú akadémizmus csöndje feküdt rá a lelkekre, a nagy hagyományok kopott köntösében hivalkodtak és tetszelegtek a hivatalosak, a tekintélyesek. Unalmas barna szósz terült el a nagy képeken, az atelierek homályában fülledt volt a levegő, amikor Rippl Rónai a nyugati frissont hozta, derűsen, fiatalosan, bátorságosan és mégis szenteséges komoly hitével és vállalásával annak, amit csinál. Valami hallatlan életkedv és életerő lobogott benne, valami isteni könnyelműség, amely nem törődött az ócska salabakterek dörmögésével és mormogásával, az értetlenek és tudatlanok fölháborodásával és elképedésével, amely füttyült a hülye konvencióra és végezte a maga dolgát, festette tovább a maga látomásait és álmait, csak arra a szóra hallgatva, amely a bensejében intette és buzdította.

Rippl Rónai József nem lett tragikus hőse a magyar művészetnek, mint például *Szinyei Merse* Pál, aki meghasonlott és elhallgatott a hazai közöny és gúny miatt és mint ahogy tragikus hős lett *Ferenczy* István és *Izsó* Miklós, a két nagy úttörő magyar képfaragó, vagy *Gyárfás* Jenő, akit az igaztalan támadás a székely erdők és hegyek komor magányosságába és a téboly kísértetes csöndjébe száműzött. Rippl Rónai József mosolygó és győzelmes forradalmár volt, aki előbb a világ fővárosát és szívet hódította meg és azután jött haza, vígan verekedni, nevetve harcolni, játszva diadalmaskodni.

Szép feje bölcsen és derűsen magaslott ki a vásári forgatagból, pipázó és nótázó filozófiája megvárta, amíg elcsöndesedik a fölháborodás és az ellenkezés. Sorra behódolt neki a magyar közönség, a honi hatalom, a kritika és ma már a *Szépművészeti Múzeum* néhány termében fogadják java termését jelentő képei a jelen és a jövő föltétlen és maradandó hódolatát. Piacsek bácsi nyugodtan pipál, a Böcklin-felhők a bogáti kastély fölött nyugodtan bólintanak, Maillol és Zorka arcmai nyugodtan néznek, a párisi és dunántúli tájak nyugodtan derengenek és boronganak: *Rippl Rónai József beérkezett az örökkévalóságba*, sápadt, fáradt, ezüstös, álmatag magyar művészeje a végső nyugalom párnáira hanyatlott, de a képek élnek, beszélnek, a képek századokra szólnak: a képek a magyar szellem diadalát

hirdetik, olyan finomságról és nemességről, olyan gyöngédségről és erőről tesznek tanúságot, amelyek mindig büszkeségei és boldogságai lesznek a mi gazdag szegénységünknek és közös kincsei az egész emberiségnek, amelyhez mostanában olyan hiába folyamodik a politika, de amelynek szívét mindig meg tudja nyitni a szelíd, a békés, a csöndes, az örök művészet!

Délmagyarország, 1927. november 26.

132.

IFJÚ SZÍVEKBEN . . .

Egy meghívót kaptunk a szegedi egyetemi ifjúság egyik csoportjától, amely komolyan és lelkesen, hittel és bizalommal dolgozik a mi legszentebb és legdrágább épületünknek, a magyar jövődönnek emelésén. Ez a meghívó szellemi tornára hív, a szív és a lélek ünnepeére, egy nagy és örök magyar zseni kincseinek megmutatására és értékelésére. A kolozsvár—szegedi *Bethlen Gábor kör* hívja az érdeklődőket második vitaestjére, amelynek egész műsorát az ötvenesztendő, dicsőséges és diadalmas Ady Endre költészetének szenteli. Bethlen Gábor, a magyar szabadság és haladás nagy vezérének, a magyar hit és jog harcos és munkás fejedelmének égisze alatt tömörülnek ezek az ifjak, akik most a modern magyar költői szabadságharc hatalmas vezérének, az új idők új dalai fejedelmének hozzák el a hála és hódolat adóját.

Jól esik ezt olvasni és tudni ma, amikor annyi oktan és céltalan, meddő és üres viaskodásba és erőlködésbe próbálják beszervezni a jobb jövő egyetlen reménységét, a magyar élet megmaradt zálogát, a fiatalságot. Beszervezni próbálják reménytelen küzdelmekbe, ártalmas heccekbe azok, akik maguk soha se voltak igazán fiatalok, akik annak idején az élő Adyt próbálták elnémítani, sőt agyonverni, most pedig a magyar jövődőt iparkodnak ledorongolni és pedig éppen a magyar ifjúság által. A reakció csatlósai és kopói még mindig nem mondtak le arról, hogy itt egy csonka országnak és egy koldus nemzedéknek magas lázát kihasználják és fölfokozzák, hogy ők nyugodtan, kárörömmel és kielégülten halásszanak a zavarosban. Sajnos, a trianoni tragédia leple alatt nem nehéz, sőt nagyon is könnyű a felelőtlen és értelmetlen akciók szítása, amelyek a világ előtt csak még nehezebbé teszik amúgy is súlyos helyzetünket.

De a magyar ifjúság termő elve még ép, erős és a fájdalom és megpróbáltatások új nemzedékének lelke minden csalódáson és tévedésen, tragédián és katasztrófán túl meg fogja találni az egyenes utat, az igaz ösvényt, amely a jövő szabadabb és boldogabb világába elvezet. A magyar kálvária útján nagy elődök, dicső vezérek intenek feléje és ezek között van a magyar sors legmélyebb és legigazabb költője, Ady Endre, aki ma már valóban megérkezett a szívekbe és uralkodik a lelkeken. Magyarságot és emberséget senkitől se tanulhat őszintébbet és tisztábbat ez a generáció, amely a háború poklán és az összeomlás nyomorán keresztül új hittel és új céllal indul az új élet kapui felé.

Mi nem akarjuk befolyásolni az új, a mai, a szenvedő, a vergődő, és vágyódó magyar fiatalságot, hogy mit keressen és mit szeressen Ady Endrében, de örömmel és elégtétellel, hittel és bizalommal látjuk, hogy megkeresi és megszereti Adyt, aki oly gazdag, oly sokszólamú, oly ezerarcú és oly végtelenbe sugárzó szellem, hogy minden igaz magyar és emberi törekvés, akarat megleli benne a megváltó igét, a föl szabadító eszmét, a megvigasztaló gondolatot.

Mi itt csak idézzük Ady Endre méltó társának szavait, amelyeket a *Halál fia* költője, a békesség énekes a debreceni Ady-ünnepen mondott, éppen a magyar fiatalságot aposztrofálva: „A mai szomorú és nyomott kor apró politikai gátjai és árcai közt botorkáló nemzedék talán nem bírja Adyt követni, mégis az ő politikája a különb. Ne tegyük szomorú, bátor-talan lelkünk sötét üvegét az ő fénye elé: mert ő nem megfoghatott nap, hogy sötét üvegen át nézzük. *Ő a szabad nap*, hasonlatos, ahhoz, amelybe a szabad Turul szemei néztek hajdan s ha a magyar méltó még a Turul ősi szimbolumához, *akkor mernie kell az ő fényébe benézni!*”

Az új magyar ifjúság bizonyára méltó akar lenni és ha akar, tud is méltó lenni az ősi szimbolumhoz és tekintetét nem fordítja el gyáván és balgán a jövő elől, amely új világot hoz és amely lassan minden sötétséget és homályt, babonát és gyűlöletet elűz erről a tájról, amely a szabad és boldog emberek földjének ígérkezik.

Délmagyarország, 1927. december 2.

133.

MÚMIÁK A TORONY ALATT

134.

LAPPÁLIA

135.

VÁRAD

136.

NAGY CÁPA VÁROSUNKBAN

137.

BEM APÓ

138.

TERESCSÉNYI GYÖRGY: DÉLIBÁB

(Új versek)

Az új és fiatal irodalom nagy ígérete gyanánt jelentkezett néhány éve a szegedi *Terescsényi* György, aki most a Szajna partjáról érkezett vissza, kiteljesedve, meggazdagodva írói erőben és elmélyülve lélekben és igazságban. A magyar élet és világ az ő áhítatos és bensőséges érdeklődésének tárgya, ez melegíti líráját és prózáját egyaránt, de valami komoly, egyetemes emberi magasságból és szélességből szemléli a dolgokat. Akár szegedi parasztot, akár párisi katedrális énekel, a maga hangján szól és úgy beszél, hogy ez üzenet minden rendű és rangú embereknek. Ízes és izmos magyarság és tág, meleg öleléssel teljes európaiság lüktet írásaiban. Most megjelent könyve új verseit tartalmazza. Első verskötete, a *Dávid hegedűje* után emelkedés és gazdagodás ez az újabb termés, amelynek java egyúttal a mai magyar lírának is gyarapodását jelenti. Különösen a *Zomotor* és a *Csárda*, valamint az *Adyról* szóló megrázóan erőteljes óda mutatja egészen eredeti értékeit, de a kötet többi versei is harmonikusan hirdetik egy nemesen emberi és finoman

magyar szellemű költő jelenvalóságát. Terescsényi György friss kötete a karácsonyi könyvpiac jelentős eseménye, és örömet, vigaszt, ünnepet hirdet a szépért és jóért lelkesedni tudó olvasóknak.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1927. december 12.

(j. gy.)

139.

[VAN-E KÜLÖN ERDÉLYI IRODALOM?]

140.

INTERJÚ

141.

KARÁCSONY BÖJTJÉN

A múlt század kilencvenes éveinek végén egy érdekes kis könyv jelent meg vidéken, amely az idealizmus újjászületését hirdette, egy új ideális irány hajnalát köszöntötte a modern irodalomban és művészetben. Ezt a könyvet, amelyet alig vettek észre néhányan és még kevesebben méltattak, egy katolikus tábori lelkész írta, Kozári Gyula dr., aki később Váradon az első[k] egyike volt, akik Ady Endre és a holnapos költők jelentőségét fölismerték és méltányolták.

Azóta egy nagy világhatasztrófa történt, ideák és ideálok pusztultak és keletkeztek, de Kozári páter jóslata egyre közelebb került a megvalósuláshoz. Nem lehet tagadni, *egy új idealizmus adventjében* élünk. Egy új lelkiség van kialakulóban, egy új spiritualizmus szelleme lebeg az európai romok és káosz fölött. A háború vad és véres leckéje nagyon kiábrándította az igaz és őszinte embereket annak a civilizációnak és annak a kultúrának hazugságaiból és gonoszágaiból, amely ezt a szörnyűséget hozta reánk. Bizonyos, hogy az új század fordulatot jelent a világ történetében és nem csupán abban a históriában, amely diplomaták és hadvezérek sima és rögzös útjait jelenti, hanem abban a belső fejlődésben is, amelyet az emberiség lelkiismerete szokott megtenni nagy tanulságok után.

Látszatra a gépek korszaka a miénk, külsőségek szerint a technikai haladás jegyében megy itt minden, de aki mélyebben

és alaposabban belenéz korunk leglelkébe, az tudja és érzi, hogy micsoda reneszánsz készül. Nem véletlen, hogy éppen karácsonyra jelennek meg teljes magyar fordításban Renan hatalmas könyvei a kereszténység kezdeteiről és külön kiadásban látnak napvilágot Ady Endre istenes, helyesebben istenkereső versei. Korunk lírájának élén Rainer Maria Rilke és Paul Claudel halad és az a forradalmi ekszpresszionizmus is, amely a háború végén és az összeomlás idején különösen Németországban diadalmaskodni látszott, lényegében és természetében irodalmi és színpadi reakció volt a kiélt és kifáradt naturalizmus, a gondolattalan és céltalan esztétaság ellen, amely a századvég dekadens levegőjében irizált és opalizált, míg jött a rettenetes valóság tébolya: a háború.

A pozitívizmus egyelőre kimerítette erőit és lehetőségeit és most ismét a végtelen felé nyitja ki ablakait a szemlélet és az érzés, a tudomány és a művészet. Új kultúra alapjait rakják le az új szellem harcosai és álmodói, új rendet akarnak teremteni a káoszban, új bort kell önteni a világ új tömlőibe. Hiszen nem éppen véletlen és nincsen minden jelképeség nélkül, hogy a mi korszakunknak két legkorszakosabb gondolkozója, Bergson és Freud, a filozófus és a pszichológus, éppen a lélek legtitkosabb, legmélyebb csodáit vizsgálják és magyarázzák, mint az emberi eszmélet és ösztönök új Columbusai. A gépek korában ébred a lélek új öntudatra és nem csupán Lindbergh ezredes repüli át az Óceánt, de a képzelet és érzelem is új szárnyakat öltve kering az örök rejtelmek tengere fölött.

Nem a dogmákról van szó, nem a merev és halott múlt múmiáinak föltámasztásáról és nem jelszavakról, amelyeket éppen a közelmúltban egy levitézlett kurzus üzletesei és vámszedői, prókatorai és agitátorai a kereszténység álarcában dobtak nálunk világgá. *Életről és igazságról van szó*, a fejlődés, a haladás egy új lendületéről, a gondolat és tett egy új üteméről, amely hitet ad, eleven és termékeny hitet, hogy az élet értelmet és értéket nyerjen megint, hogy a hétköznapi munkája ne legyen merő robot és az ünnepek csillogása öntudatos és önérzetes homlokot ragyogjon be a jövőben.

A mi korunk újból érezni és vallani kezdi, hogy az élet csoda, az ember szent, a munka méltóság, a jóság isteni és a haladás hite nélkül nincsen üdvösség ezen a földön. A tizenkilencedik század a pozitív tudományok és találmányok diadalmas alap-

vetése volt. Az ember végre birtokába vette a földet, hatalmába kerítette a természet erőit, kimérte a megismerés határait és fölosztotta parcelláit. Csak önmagát nem tudta legyőzni és kiismerni egészen.

Az új századnak kell vállalnia ezt a férfi munkát, *a humanitás új reneszánszát*. Mindnyájan, akik ma élünk és gondolkozunk, szegődjünk ennek a nehéz és dicső föladatnak szolgálatába. *Az emberméltóság sugára*, amelyről Vörösmarty dalol, már ott tündököl az emberiség hajnali egén és kell, hogy mindenki érezze egyszer világosságát és melegségét.

Délmagyarország, 1927. december 24.

142.

KARÁCSONYI ÁLOM

143.

KARÁCSONY

144.

KARÁCSONYI ÁLOM

145.

CSÍZÓ

A költő beszélgetése a százesztendő's jövendőmondóval

146.

FÉLEGYHÁZA UTÁN . . .

Móra Ferencet díszpolgárává választotta meg a nagy magyar Alföld egyik városa és természetesen nem kell azt gondolni, hogy talán Szeged, a Tisza-parti metropolis lenne ez a város. Szegednek is vannak díszpolgárai, de Szeged mindent meggondolva és mindent megfontolva, csak olyan férfiúnak adja oda ezt a koszorút, akinek politikai, helyzeti energiájától remélheti és elvárhatja, hogy a viszonyosság elve alapján kellőképpen meghálálhatja ezt a rendkívüli kitüntetést.

Móra Ferencet Félégyháza választotta díszpolgárai sorába, az a város, ahol a magyar szellemi élet e kiváltságosa először látta meg a napvilágot, ahol először mondott magyar szót az ajka, ahol a föld porában játszadozott, mint az a másik nagy és csodálatos gyermek, aki az öreg templom mögött lövögolt nádparipáján, fűzfasípot fújva és esti harangszóra a dajkája ölében a népdal varázsától elbűvölve tért nyugovóra. Dicsőség és hála adassék Félégyházának, amely fölnevelte nekünk *Petőfi* Sándort és még életében, pályája delclőjén megadja a tisztességet Istentől megáldott másik fiának, Móra Ferencnek, *a búzamezők énekesének*.

A szeretet és elismerés, a hála és hódolat aranyszörű bányát tereli a félégyházai kiskunok nemzetének gyűlése Móra Ferenc elé és neki bizonyosan a legkedvesebb és legboldogítóbb ez a meghódolás, amely nem a hatalom parancsszavára, nem a politikai divat intésére, hanem a szívek és az elmék ösztönzésére történt. Igaz, *két ember akadt*, akik ezt az ünnepet is meg akarták rontani, akik ebbe a meleg és fényes megnyilatkozásba is a malomalatti politika hangzavarát próbálták keverni, de ezek is Szegedről hozták érveiket, abból a se eleje, se vége memoárból, amely egy előkelő szegedi úr üres óráinak unalmából és időtöltéséből született. Móra Ferenc különben már régen díszpolgára az egész országnak, mindenütt vigasztalás, és fölemelkedés az ő szava, akár a kiskunfélégyházai kunyhóban, akár a budai királyi palotában figyelnek föl reája. Móra Ferenc ma már minden magyaré, akinek az igaz magyar humor derűje és borúja kedves, akinek a valódi magyar kultúrához köze van.

Igaz, Móra Ferencnek nagy bűne, hogy a szabadság és a haladás nevében szót emelt olyan időkben, amikor későbbi haragosai és irigyei ott sütkéreztek vagy ott lapultak az ő dicsőséges és diadalmas ékesszólásának verőfényében. Még nagyobb bűne Móra Ferencnek, hogy a szabadság és haladás érdekében fölemelt szavát sohasem vonta vissza, sohasem tagadta és sohasem másította meg, hogy a megismert igazságot vallotta akkor is, mikor farizeusai és írástudói cserbenhagyták és legnagyobb bűne Móra Ferencnek, hogy magasságosan és mélységesen különb azoknál, akik sánta és kehes Pegazusukat a mindenkori kurzus és hatalom jászlában abrakoltatják és akik a maguk egyeduralmát és boldogulását összetévesztik a magyar nép örök érdekeivel és vágyaival.

Móra Ferencnek egy tárcájában több magyarság, több szépség, több igazság és több zseni van, mint ezeknek a politikus csizmadiáknak egész tartalmatlan és értelmetlen életében, de volt idő és nem is olyan régen, amikor egy azóta országosan levitézlett és [városu]nkból is kitessekelt senki majdnem sikeresen és eredményesen tört annak a díszünknek és értékünknek a kenyerére, akit íme most a legmagyarabb és legfüggetlenebb városaink egyike a legnagyobb elismerés babérkoszorújával illet.

Ezek után Szeged már *csak elkésve siethet* a méltó hála és hódolás adójával, és Szeged e tekintetben és ez alkalommal se tudta megtagadni magát. Az a Szeged, amely annak idején legkiválóbb írójának, az áldott és halhatatlan emlékü *Tömörkény* Istvánnak megzavarta és megkeserítette szelíd és csöndes napáldozatját, amikor közgyűlésén (amely ma is él, azaz hogy haldoklik még) egy bagatell finansziális kérdésben nem szorosan vett alkalmazottja gyanánt kezelte és sértette meg a végtelenül szerény, de önértékes nagy író, aki egész munkás és lelkes életét ennek a városnak javára és dicsőségére fordította.

Szeged lebontotta — *Dugonics* Andrásának szülőházát és szegényjogon való temetést akart rendezni legdúsabb lelkű művészfiának. Itt éhen fordulhat föl a legnagyobb tehetség is, ha csak a művészetben nagy és nem a kijárásban és a törleszkedésben is. Tragikus példákat tudunk, de a példák fájnak és mi kímélni akarjuk városunkat, amelyet reménytelenül szeretnek azok, akik legméltóbbak lennének az ő szeretetére.

Lám, ha Szegeden egy életrevaló terv támad, amelyen például a városi színháznak házi kezelésbe vétele, akkor nem egy percig, de egy pillanatig se gondolnak arra a hivatalosak és illetékesek, hogy talán mégis esetleg véletlenül egy szegedi ember is akadna, akinek irodalmi vagy művészeti tudására, ízlésére, lelkesedésére és hozzáértésére rá lehetne bízni a szegedi színház vezetését? Ó nem, inkább keresnek a pesti színházi álkultúra dzsungeljében egy előkelő idegent, akiről addig nem is hallottak harangozni, de aki jó fiú és akinek éppen jókor jön ez a kitűnő és ritka alkalom, De ne panaszkodjunk, amikor dicsekednünk lehet és éppen Móra Ferencsel, akinek félegyházi ünneplése nekünk is házi ünnepünk.

Móra Ferenc egyébként se az az ember, aki tragikusan venné a maga dolgát, mert hálaistennek, az ő színarany humora megóvja lelkét minden fölösleges és szükségtelen keserűségtől.

Ő nyugodtan és bölcsen halad tovább a maga útján, amely a kiskunfélegyházi szalmaföldeles kunyhótól csodálatos ívben vezet abba a magyar Pantheonba, amelyből pár esztendő előtt még olyan veszekedett buzgalommal szeretették volna kilakoltatni őt azok, akik ma hallgatagon és kelletlenül kénytelenek statisztálni az ő ünnepén, *amely a magyar géniusznak örökkévaló hatalmát és uralmát jelenti ezen a földön.*

Délmagyarország, 1927. december 30.

147.

MŰPÁRTOLÁS

148.

[SZEVEDI ÍRÓK, ÚJSÁCIRÓK]

1928

149.

B.U.É.K.

150.

A LATIUMI CSATA

151.

HAUPTMANN

Most hatvanötéves. Szép komoly fejét, amely egy sziléziai lelkipásztor és egy Goethe vonásait egyesíti, már behavazta az idő, de szelleme oly friss és fiatal, hogy megirigyelheti az új nemzedék, amely kissé nagyon is elfáradt a háborúban és a forradalmakban. Hauptmann még mindig tud mondani valami újat és szépet, valami érdekeset és érdemeset a világnak. A költészet ősi és örök formáiba új bort és új vért ereszt: pár éve Anna címen megírta a Hermann és Dorottya modern mását: a szerelem halhatatlan himnuszát. Most pedig a Till Eulenspie-

gelt adta nemzetének és az emberiségnek, a német erő és az igazság apológiáját, egy megújított klasszicizmus szellemében, amelyben valami különös goethei varázs és báj rejtőzik.

A hatvanötéves Hauptmann még mindig előre megy és fölfel halad, pedig már régen olyan ormokat ért el, amelyek a mai világirodalomban szinte elérhetetlen magasságoknak tetszenek. Hiszen első nagyszerű sikere a színpadon forradalmat jelentett a szónak nem csupán művészeti, de szociális értelmében is. A sziléziai *Takácsok* tömegtragédiája jóval a világháború előtt a világforgóadalom földalatti dübörgését érezte. A naturalizmus hangjával és színeivel jött az ifjú Hauptmann, de csakhamar felcsendült műveiben egy távoli, titokzatos, mély és tiszta dallam, amely a romantika szellemeit idézte és álmait és vágyait intónálta. *Hannele* a naturalizmus legsötétebb ingoványából emelkedik fel a megváltó költészet legtündöklőbb egébe:

*Lágy csöndesen úgy repülünk veled el,
Eja popeja, a mennybe fel!*

Első drámáinak nyomasztó prózáját lassan, de biztosan a német vers ragyogó tökéletessége váltja fel, amely az *Elsüllyedt haragban*, a *Szegény Henrikben* és a *Fehér megváltóban* valóban klasszikus erővel zendül meg. Hauptmann szereti váltogatni a hangot, az ő fejlődésének útja nem egyenes, hanem valósággal szerpentinszerű. Szegényszagú családi drámák után a *Takácsok* egyetemes nagy zendülése, majd a *Hannele* túlvilági látomása, utána a *Florian Geyer*, amelyben a középkor alkonya és az újkor hajnala csatáznak, majd két sírvavigadó scherzo, a flamand művészet fanyarédes humorára emlékeztető *Crampton mester* és a *Bunda* és így tovább, olyan távolságokkal, mint például a *Pippa táncol* alvajáró csodahite és a *Patkányok* véresen nyers modern realitása. Antik világ és kereszténység, történelem és álom, Mexikó és India mégis hatalmas és diadalmas egységbe olvadnak Gerhart Hauptmann művében, amely korunk egyik legjellemzőbb és legmaradandóbb alkotása lesz, a századokkal és a mérföldekkel dacoló.

Minden robusztus és néha kíméletlen germán érdekesség mellett van valami mélységesen meleg és bensőséges és ez igaz *humanitás* ebben a költőben, őt a legnagyobbak sorába emeli és a hódolaton túl a szeretet koszorúját is megszerzi számára.

A *Henschel fuvaros*, amelyet ma a szegedi színház hosszú hallgatás után ismét műsorára tűz, a fiatal naturalista legerőteljesebb és legkészebb dolgai közül való, a nyomordráma miliójében *egy lélek ébredését* megragadó és megrendítő szépséggel és igazsággal ábrázolja. Ahogy a vad, a szilaj, az ösztönös emberállatból a szenvedély és a szenvedés, az elmúlás és az emlékek kiváltják jobbik énjét és ahogy ez a lélek megtisztul és megnemesül, szinte fölmagasztosul a tragikus végben: ez olyan nagy és ritka élmény, amely csak kivételes művészet adománya e földön.

Délmagyarország, 1928. január 4.

Juhász Gyula

152.

VÍZKERESZT

153.

AZ ÖTVENÉVESEK

154.

TERESCSENYI GYÖRGY: DÉLIBÁB

Új versek 1928.

Az Ady után következett új magyar költőknek két nagy föladat jutott. Ady nemzedéke olyan tökéletesé csiszolta a magyar verset, hogy ezen túl már a lélektelen forma merev szépsége fenyegetett. Nem volt tovább, ezt a verset szét kellett robbantani, vagy föl kellett szabadítani. Maga Ady pedig roppant egyéniségével valósággal ránehezült a mondanivalóra. Menekülni kellett a hatásától, a múltba vagy a jövőbe. Kassák Lajos és Szabó Lőrinc ez utóbbit tették. Erdélyi József Petőfihez ment vissza, Fodor József Vajda Jánoshoz, Sárközi György Vörösmartyhoz. Ma már kezd kialakulni egy új tartalom és az új formák is mutatkoznak. Ady kortársai közül Babits és Kosztolányi is a szabadvers tengerén ringatóznak már, föloldották a ritmust és a rímet, a költészet játékát az élet valóságára fordították. Ady immár a történelemé, más szelek nyögetik a magyar fákat és más horizontok libegnek az új énekesek elé.

Terescsényi György, aki néhány esztendővel ezelőtt *Dávid hegedűje* című verseskötetével lépett az új költők sorába, a *Délibáb* című második kötetében azon a megváltozott és megújult emberi hangon szól, amely egy egész világ valóságát érezteti, de csak mintegy hangfogóval, halkán és szelíden, szinte szemérmesen. Valami mély és bensőséges áhítat lebeg ezeknek a verseknek lágyan hömpölygő árja fölött. Ezek a tisztán csobogó versek valamennyien az élet örök csodáját énekelik, zsolozsmásan és litániásan. Az új költő szent álmélkodással nézi és imádja az életet, amelynek rejtelvei és örvényei ijesztő szépséggel és hatalommal tárulnak föl előtte. Terescsényi Györgynek az éjszakai Tisza és a szegedi csárda éppen olyan nagyszerű titkokat jelent, mint a párisi Szajna-part temploma, vagy a Père Lachaise temetője. Gyermeki tisztaság és áhítat ez, nem a Szép Ernő pesti szépelgése, hanem az alföldi pásztorfiú andalgása. Keserűédes versek ezek, az élet öröme a halál árnyékában, a megtalált éden a valóság szörnyűségei után. Ezek a versek nem akarnak szépek lenni, ezek egy meggyötört lélek mélyéből áradoznak elő, huzogva, mint a sebből a vér, mint a sziklából a patak. Van közöttük néhány, mint a *Vizek*, a *Szerelem*, a *Csárda*, az *Ady* (ez a legnagyobb magasztaló versek rengeteg kórusából is messze és magasan zendül ki), amelyek egészen sajátos arcát és hangját éreztetik e nagyon nemes és rokonszenves új magyar és szegedi költőknek, aki talán Csokonai legméltóbb utóda a mai lírában. A *Délibáb* a szerző saját kiadásában *Tardos-Tauszig* Ármin hangulatos címlapjával jelent meg és méltó minden figyelemre.

Délmagyarország, 1928. január 15.

(j. gy.)

155.

SZIGLIGETI

156.

A CSONKA PETŐFI

Jánossy Gábor, az egységes társulatnak ez a rendkívül rokonszenves és becsületos öreg naivája roppant elcsodálkozott és nem akart hinni a füleinek, amikor a képviselőház szerdai ülésén Kéthly Anna, akitől parlamenti illetet és erkölcsi

bátorságot tanulhatna sok egységes országházi kórista, elpanaszolta a munkásság tudományos, művészi és oktató előadásain állandóan előforduló sérelmeket. Mikor az interpelláló elmondotta, hogy az egyik munkáselőadáson a rendőrtisztviselő nem engedte meg, hogy az eltört gramfonlemez helyett Händel Messziás-oratóriumából a kéznél levő lemezt játsszák le, Jánossy Gábor lelke mélyéből kiáltott közbe: *Szinte lehetetlen!* Pedig több dolgok vannak földön és égen, Jánossy Gábor, mintsem egységespárti bölcselemetek álmodni képes és ha a kapanyél is elsül néha, miért ne volna lehetséges, hogy az a Händel néhány olyan forradalmi lendületű taktust csempészett bele abba az oratóriumba, amely alkalmas lehet Újpesten vagy Csepelen a főnnálló állami és társadalmi rend ellen hangolni az elégedetlen és megbízhatatlan munkáshallgatót?

Mert lám azt is fölpanaszolta az interpelláló, hogy a munkáselőadások rendezőinek a Zrínyi utcai engedélyosztályon fogadalmat kell aláírni, hogy a nemengedélyezett Petőfi- és Ady-verseket nem adják elő. Amire persze megint csak kitört a derék, becsületes Jánossy Gáborból a férfias indignáció: Hihetetlen, nem tudom elképzelni! Pedig úgy van és nem másképpen, a huszadik század harmadik évtizedében nem mindenkinek szabad nálunk Petőfi Sándor összes költeményeit előadni és meghallgatni, nem is beszélve Ady Endre minden verseiről. Jánossy Gábornak szabad olvasni Petőfit és Adyt, őt nem féltik attól, hogy egységes szellemét megrontja az *Apostol* komor keserősége, szilaj haragja, vagy hogy egységes kedélyét elbúsítja a *Hortobágy poétájának* káromkodása vagy füttyürészése.

Jánossy Gábornak és a Fejbólintó Jánosoknak még Schubert halhatatlan balladáját is nyugodtan el lehet játszani, amelyet a most újra világszerte ünnepelt bécsi zeneköltő Heine remekére írt és amelyben a Marseillaise néhány üteme is fölcsendül. No nem nagyon és nem igen hosszasan, de ami gyújtó, az gyújtó és ami vérforraló, az vérforraló, már pedig a Marseillaiséről, amelyet több mint száz éve egy francia hazafi szerzett, igazán nem lehet azt mondani, hogy altatódal vagy rokkánotha. Éppen ezért, mivel az említett Schubert műben nem lehet helyettesíteni a *Páros csillag* ártatlan ütemeivel, ennél fogva munkások számára előadni rendőrileg tilos.

Hanem ami Petőfit és Adyt illeti, velük szemben talán mégis csak túlságosan szigorúak és igazságtalanok a hivatalnak pac-

kázásai! Mert azt hirdetni országgá, világgá Petőfi Sándorról, hogy ő a legnagyobb magyar költő, hogy ő a nemzeti lélek legdicsebb és legmagasztosabb kifejezője, hogy ő szerette legjobban a magyar földet és a magyar népet és egyben megcenzúrázni érzéseit és gondolatait, szellemének megnyilatkozásait megnyírbálva és megcsonkítva engedni át azoknak, akikhez elsősorban szólott, akiket leginkább a magáénak vallott: ez talán mégse egészen az a Petőfi-kultusz, amelynek az igazság kultuszának kellene lennie minden tekintetben.

De lám, még a szegény Gyóni Géza sem talál kegyelmet a hivatalos és hatósági ügybuzgóság színe előtt, neki is csak olyan háborús verseit akarja szavaltatni, amelyekben a fiatal magyar vért Ferenc Ferdinánd nevében a halálba küldötte és nem azokat, amelyekben az örök magyar sorsot átkozza Szibériában.

Hiszen bizonyos, hogy az a huszonhatesztendős szókimondó és karakán fiatalember, aki *Petőfi Sándor* volt, sok kellemetlen és kényelmetlen igazságot vágott a hatalom és a nagyurak szemébe, amely igazságok még ma is, még ebben az egységes világban is kellemetlenek és kényelmetlenek lehetnek egynémely potentátoknak. Például amit abban a bizonyos Apostolban mond a cenzúráról, amely, mint éppen a képviselőház szerdai interpellációjából kiderült, a maga módján és a maga helyén még mostanság is él és uralkodik:

*Soh' sem hallotta ön hírét
A cenzúranak? hogyha nem,
Hát megmondom, mi az:
Az a pokol cséplője, mely alá
Kévéinket kell tartanunk s ez
Az igazságot, a magot
Kicsépeti belőle, aztán
Az üres szalmát visszadobja
S ezen rágódik a közönség.*

Ezt természetesen nem mi mondjuk, ezt valóban Petőfi Sándor írta, még pedig 1848-ban, amikor nem volt cenzúra, sajtószabadság volt, amelyet egy idő óta az egységes párt néhány elégedetlen kilengője is kezd immár erélyesebben követelni.

Délmagyarország, 1928. január 20.

A SZÍNHÁZ VÁLSÁGA

Ne tessék megijedni és ne tessék tiltakozni, nem a szegedi színház válságáról van szó. Hanem általában a színház válságáról és különösen a magyar színházak, elsősorban a vidékiek válságáról. Mert annyi kétségtelen, hogy hiba van a színház körül, baj van és nemcsak Kőpecen.

A színház csődjét alig tudják ma már leleplezni azok, akiknek üzleti érdeke és számítása a világot jelentő deszkák körül forog. Arról van szó, hogy a háború óta nagyon megváltozott a közönség, amely színházba jár és nem tudott hozzá idomulni, fejlődni, a tegnapi ittfelajtott theátrum, amely mégis csak a közönségért van és a közönségből él.

Minden kornak megvolt a maga színháza és a mi korunk még eddig nem találta meg a magáét. A görög színház Isten szabad ege alatt az egész nép művészi istentiszteletét jelentette. A római színház a kenyeret és cirkuszt követelő tömegnek mulatsága és vigasza volt. A középkori színház megint az Isten szabad ege vagy az istenháza ívei alá vitte a hívők seregét és örök dolgokkal feledtette a múlt életet. A reneszánsz színháza északon és délen egy gazdag és erős kornak hatalmas látványa volt. A barokk és rokokó színháza fejedelmek és udvaroncok gyönyörűségét szolgálta ki. A tizenkilencedik század színháza a boldog és békés polgárság álmait és problémáit mutogatta.

De ma? Hol vagyunk ma már a házassági háromszög komoly és víg kérdéseinek és változatainak idejétől, kit érdekel ma már, értelmes és igaz embert, hogy a házasságot hogyan törik vagy nem törik, a különböző barátok és feleségek? És az az egész hazug és csinált romantika, amely a vagyárosok, szegény ifjak, trónörökösök és huszártisztek, primadonnák és kaméliás hölgyek körül keringett a rivalda lámpáinak fényében, ma már olyan ócska és olyan kopott, hogy hozzá képest Aischylos és Aristophanes valósággal a futurizmust képviselik. Mivé öregedett az operett, amely félszázadon keresztül kiélte minden lehetőségét és most a sablon ijesztő vázát igyekszik mindenféle bakugrásokkal életre galvanizálni. A mai színház — itt egyelőre csupán a vidéki átlagról beszélünk — egészen elmaradt a kortól, annak szellemétől és formáitól. A múlt századból maradt díszleteivel és kellékeivel, a múlt században megkövesedett szerep-

köreivel és a múlt századból áthárított műsorával úgy fest Edison és Lindbergh, Tairoff és Pitoeff, Bartók és Stravinszky, Chaplin és Griffith korában, mint egy kiérdemesült és levitézlett talyiga Renault és Citroen mellett.

A mai színházi épületeket egy elmúlt világ ekskluszív közönségének építették, az akkori elitnek, az úgynevezett középosztálynak, annak a rétegnek, amely ma vagy nem tud, vagy nem akar színházba járni. A kisgazda és a munkás menne ma elsősorban oda az iparos és kereskedő mellett, de az ő színházát még csak ezután fogják megcsinálni, vagy részben már régen áll is a mozi képeben. Mert hiába minden, egyelőre a mozi ma a tömegek színháza, az igazi népszínház, ahol egy egész világ tárul állandóan és változatosan a szomjas szemek és az éhes lelkek elébe.

Külföldön, a művészeti kultúra nagy és új centrumaiban, már megindult a színháznak egy minden eddiginél erőteljesebb és ígéretesebb reneszánsza. Berlinben Piscator új színpadot és új játékot teremtett, Jessner az állam nevében reformálja a világot jelentő deszkákat, Párisban egész sereg fiatal és bátor kísérlet döngeti diadallal és dicsőséggel az ódon kulisszákat, keleten eddig nem látott és nem hallott stílusok alakulnak ki, Reinhardt és Antoine ma már a múlt tekintélyei, a tegnapi klasszikusai. Ezzel szemben valóban nehéz volna megmondani, hogy mit jelent a mai kultúra, a modern művészet szempontjából, egyszóval a jelen emberének igényeit és érdeklődését tekintve, az a színház, amely Beniczkyné Bajza Lenke és Bús Fekete László tartalmát és formáját igyekezik, néha jobb ügghöz méltó buzgalommal megőrizni és általadni maradékainknak?

Itt egy önmagát túlélte intézmény igyekezik rózsaszínűre festeni Ripp van Winkle-szakállát és teljesen idejét múlt és hitelét veszített jelszavakkal próbálja felejtetni, hogy az élet és a művészet évek alatt századokat lépett és hogy ma egy *megváltozott világ megváltozott* arca mered a színpadra, ahol a maga örömeinek és maga bánatának visszfényét akarja látni és visszhangját hallani.

Délmagyarország, 1928. január 21.

158.

SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG

A SZEGEDI BOSZORKÁNYOK

Könyves Kálmán királyunk ugyan — állítólag — már a sötét középkor egyik világos percében azt mondta volna, hogy nincsenek boszorkányok, de bizony azért még jóegynéhány század múlva is vígan máglyára hurcolták és elégették őket. Szeged szabad királyi városát illeti az el nem múló dicsőség, hogy utoljára itt gyújtattak tüzet a *strygák* alá, mégpedig az Úr 1728-ik esztendejében. Az idén tehát nagy ünnepe lesz a mi Tisza-parti metropolisunknak, kerek kétszáz esztendő jubileumát tartja ennek a nevezetes kultúrhistóriai eseménynek, amelynek aktáit nagy gonddal őrzi a nemes város titkos levéltára.

Ma már megállapította a történeti oknyomozás, hogy a kétszáz esztendő előtt a boszorkányszigeti erdő tisztásán megégetett boszorkányok, akik között férfiak is voltak feles számban, egy idegen kurzus áldozatai. Ez az idegen és ellenséges kurzus a habsburgházi katonai és papi uralom jövevényei és települői révén szakadt az ősi város kuruc benszülőtteinek nyakába és egy külföldi kánoni törvénykönyv alapján adta a hóhér kezére a szerencsétlen szegedi áldozatokat.

De ez régen volt, kétszáz év óta nagyot haladt a világ, különösen Szegeden, hol előre, hol hátra. Ma már a Boszorkányszigetnek nevezett erdőt is kiirtották és a kétszáz esztendő *justizmord* kegyetlen és keserves emléke megenyhülve és elbájolva olvadt át a múlt század nyolcvanas éveiben annak a fülbemászó nótának dallamába, amelyet Pósa Lajos versére Dankó Pista szerzett és amelynek alapján a boszorkányok hamarosan főköttő alá jutottak és a boldogság révébe eveztek.

Tempi passati: mondja a jámbor szegedi adófizető polgár, ha a régi aktákat újra előszedik és a régi történet megint napvilágra kerül. De mintha a szegedi história hasonlatos lenne a világ közönséges históriájához, amely szerint semmi új sincsen a nap alatt és minden megismétlődik a maga módján. Mintha nem egészen tűntek volna el a múlt komor kódébe, mintha nem teljesen enyésztek volna belé a máglya füstjébe azok a szegedi boszorkányok! Mi úgy érezzük, hogy a torony alatt még mindig meg lehet találni és üdvözölni őket. Mégis, a helyzet ma lényegesen megváltozott. Mindjárt sietünk hozzátenni,

hogy a boszorkányok javára. Ma ők ott az urak és ők a parancsolók. Az egész város körülbelül arra szolgál, hogy az ő szavukat lesse és kövesse, hogy az ő intésüknek engedelmeskedjék, az ő akaratukat teljesítse. Ezek a bűbájosok egyáltalában nem olyan ijesztő jelenségek, mint ahogy a régi boszorkánypörök adataiból ismerjük őket. Sőt ezek a bűbájosok néha egészen bűbájosak, akiknek daliás termetén jól áll a díszmagyar vagy egyéb pompa. Ezek a boszorkányos ügyességű és praktikájú varázslók meg tudják állítani az időt, sőt vissza tudják fordítani, ha kell, ezek a tündéri bábák egyszerűen ráolvasnak a törvénykönyvre, és abból azt olvassák ki, amit akarnak, ezek úgy eltüntetik a deficitet, hogy helyébe színházi díszletek erdejét bővílik és Ripp van Winkle tengerentúli legendáját csodálatos hűséggel és természetességgel ismételik meg a közgyűlés ragyogó csillárai alatt.

Az új szegedi boszorkányok nem félnek se tűztől, se víztől, ők csak a kritikától félnek, amelynek ellensúlyozására kitűnő automatikus öndicsérő készülékeik vannak, amelyeket házilag kezelnek. A mi új szegedi boszorkányainkat nem a máglya fogadja, hanem az egységesen szervezett ünneplés fáklyászenés szerenádjá. Igaz, hogy idővel minden bűvölet elszáll, minden varázis megtörik, minden rontás megszűnik és minden lidércnyomás elmúlik, de egyelőre még nem érkezett el az új szegedi boszorkányok farsangjának böjtje. A torony alatt még vidáman és hangosan tart a boszorkányszombat, áll a valpurgishál, a denevérek gondtalanul suhognak, a baglyok boldogan huhognak, a kétszáz esztendő emlék varázsa alatt megilletődve és önérzetesen vezényeli tovább a haláltáncot az érdemes és rokonszenves boszorkánymester.

Délmagyarország, 1928. január 27.

160.

A MEDVE ÉS A BARLANG

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN ÉLETE ÉS MŰVEI

A Dugonics Társaság megbízásából írta: Juhász Gyula

Szeged 1928.

BEVEZETÉS

Ki jól rejtőzött, jól élt — mondja a latin bölcsesség és Tömörkény élete mintha csak ennek az antik bölcseségnek klasszikus magyar fordítása lenne. Mert ő valóban jól rejtőzött, a vidéki magyar író termékeny magányában, távol a világi dicsőségtől, de közel az Istenhez, aki a teremtés titkait megsejteti azokkal, akik feléje fordulnak. Tömörkény híre nem igen vert életében, igazi nagysága a halála után mutatkozott meg. „*Halhatatlanok bírója az idő*”, Vajda János szerint és ez a bíró neki ítélte a legfőbb tisztességet: a magyar szellem képviselőinek sorába emelte. Az első tíz esztendőt a legnehezebb kivárni a halhatatlanság posztján és ez az első évtized egyre növelte Tömörkény tekintélyét az irodalomban.

Halála napján mondja róla Kosztolányi Dezső: Ilyen súlyos nevet még a háború alatt se írtunk az irodalom veszteséglistájába, és egy másik fővárosi író szerint: „A kutató fölfedezés dolga lenne az egyszer, hogy a nemzetek literatúrájában a magyar Tömörkény is elfoglalja a maga érdemes, komoly helyét.”

Mi a magunk erejével vállalkozunk most arra, hogy ezt a nagy becsületbeli tartozást leröjjük, ezt a szép kötelességet teljesítsük: Tömörkénynek méltó helyét kijelöljük a magyar szellem történetében.

Nem kis föladat Tömörkény igénytelen életének megírása. Már a Szegedi Napló nekrológja megjegyzi: „A jövő irodalomtörténet írójának sok gondot fog adni ennek az eseménytelen életnek az irodalomtörténeti metódusokkal való szálakra bontása.” És maga Tömörkény így kezdi rövid önéletrajzát: „Ez az életrajz kissé zavaros, de nem én zavartam össze, hanem az élet.”

Mi nem szálakra bontottuk ezt az életet, hanem igyekeztünk összefogni, nagy vonásaiban és tanulságaiban és a zavaron túl iparkodtunk megtalálni a rendet, az értelmet, a küldetése tikkát és csodáját.

A ceglédi állomástól az örökkévalóságba vitt ennek az életnek az útja, amelynek stációit könyvek jelzik, a magyarság igazságainak és szépségeinek világgá ragyogó szemaforjai.

Az embert a közösségben mutatjuk be, életének állandó háttérével, a szegedi utcákkal és földekkal, a szegedi közélet és irodalom alakjaival.

Hiszen az ő indulása és emelkedése együtt tart a városéval, amelynek egyik leghűbb és legnagyobb fia lett és az ő élete és műve egyik legdrágább darabja annak az épületnek, amely a szőke Tisza partján a magyar műveltség csillagos égébe tör.

Az a tizenkét kötet, amely az ő negyedszázados írói termésének java foglalata, nem csupán egy nagy írókat mutat, de ezen fölül egy darab magyar világot és életet örökít meg számunkra és ez ma mindennél több és kedvesebb nekünk.

Alakokat és szokásokat, crényeket és szépségeket őriz ez a tizenkét kötet, akik eltűntek volna végképpen, és amelyek elmerültek volna visszahozhatatlanul, ha egy hű szem meg nem figyel és egy gondos kéz meg nem rögzíti őket.

Tömörkény humora, amelyet egyik kritikusa találóan magyar eszritnek nevez és nyelve, amely külön drága kincse népünknek, maguk is méltók arra, hogy állandó tanulmány tárgyai legyenek.

Az a páratlan művészet és bölcsesség, amely Tömörkény alkotásaiban megnyilatkozik, kell, hogy nemzeti műveltségünk eleven erői között éljen és hasson tovább és itt az ideje, hogy a művelt világ is megismerje ezt a csöndes, mély magyar kedélyt, mert az ő ismerete közelebb visz a mi népünk, a mi tájunk, a mi lelkünk szeretetéhez, a mi igazaink megértéséhez.

Tömörkény útja még nem ért véget, neki el kell érkeznie minden magyar palotába és kunyhóba, és el kell jutnia a világ szívébe is, mert ez a tiszai bögőshajó a szívnek és elmének olyan csodálatos borát és bűzját szállítja, amelyek közös javai lehetnek az egész emberiségnek.

Szeged, 1928 február.

Juhász Gyula

Az első állomások

Írónk életének indulása valóságosan egy állomásról történik, még pedig a ceglédiről. Steingassner József, az apa, a keresztlevél tanúsága szerint váltóőr, a múlt század hatvanias éveinek közepén néhány esztendeig az osztrák vasúttársaságtól bérelte a ceglédi vasúti vendéglőt, a restit. 1866-ban Königréc évében fehér karácsony borult a magyar alföldre. Ekkor született, amint az anyakönyv mutatja, december 21-én Steingassner József és Stróbl Mária fia, akit a magyar irodalom története Tömörkény István néven fog elkönyvelni örökre. Nagy öröm a kis családban ez a karácsonyi gyermek, akit öt nap múlva tartanak keresztvíz alá a római katolikus egyház szertartása szerint, mivel az állomás akkor olyan messze esett a várostól és olyan kemény tél volt, hogy a papot hívták ki, bizonyos Vida Ferenc káplánt, aki az első vértanú emlékünnepén Istvánnak keresztelte a kisdedet. Burger Zsigmond volt a koma, aki könyvekkel és földműveléssel is foglalkozott és ez a körülmény szinte jelképezte az újszülöttnék élete sorát és irányát. A keresztanya, Stróbl Magdolna, az anya testvére, szegedi vendéglős patricius család sarja. Egyébként a születés körül némi legendák keletkeztek, egyik szerint utközben történt volna, másik szerint írónk maga úgy említi, hogy 23-án jött a világra. Bizonyos az, hogy szent karácsony gyermeke volt és egész életén keresztül megőrizte lelke a fehérséget és az angyali ének tiszta dallamát. Saját szavai szerint világeletében soha sem volt benn Cegléden, a városban, amelyben született. Két esztendeig maradtak még Steingassnerék az állomáson, azután „hazakövetkeztek” Szegedre. Petőfi alföldi poézisének prózai trónörökösét egyelőre nem fogadta semmi különösebb ünnepélyességgel a tiszaparti metropolis, melynek porában és csöndjében, néhány megszakítással, tovább folytatódott és bevégeződött ez az élet.

Steingassner József törekvő és iparkodó férfi volt, jó apa és polgár, aki öt gyermekének békés, boldog otthont teremtett és példás nevelést adott. Az anya pedig igazi nagyasszony, aki valóban párja és fele az urának. Szegeden a Fekete Sas utcában van a vendéglőjük és a felsőtanyai Balástyán birtokuk, jókora darab föld, amelyre visszagondolva mondotta később az író: „ha most megvolna, nem volnék kezelába senkinek”. Mégis csak ez lett az igazi szülőföld, ez a televény, áldott, szegedi anya-

föld, amely az elemi iskolás tanévek végén, egész nyáron át, olyan tágasan és naposan fogadta a gyereket, akinek ámuló tekintetében először tükrözött a délibáb és kicsi szívében először mozdult meg a határtalan szeretet. A többi testvérrel (három fiú volt és két leány) sokat évődött, mert azok őt ceglédi bicskásnak nevezték komolykodó tréfásan, holott ő is szegedinek vallotta magát, azt a kis kísit neki! A gimnázium első osztályát (1876/77) a szegedi kegyesrendieknél végzi a fiú, de a sorsa innen a szomszéd Makóra szólítja. A hetvenes évek vége felé Makón, mint a csanádi püspökség vendéglőjének bérlője, a legszebb kilátásokkal nagyvendéglős lesz Steingassner József. A kis város kellős közepén van a Korona, amely abban az időben olyan volt, mint valami karavánszeráj. Nagy forgalom, különféle népek jöttek ide és szálltak meg, utazók és kereskedők tanyája ez a Korona és a Pista fiú alaposan szemügyre veheti az élet mindenféle vándorát. Úri vadászok éppen úgy megfordultak ebben a makói csárdában, mint a hallgatag ben[n]szülött polgárok, medvetáncoltató oláhok és majomtáncoltató szavojaiak váltakoztak torontáli svábokkal, belgrádi fuvarosokkal, mindenféle vásárosokkal, baráberekkal és csiszárokkal. Magyar, német, francia beszállók érkeztek itten, hazai és idegeni arcok mutatkoztak, Gömbe Sámuel presbiter és Diós Szilágyi uram elmélkedtek a világ dolgai felől, egy leendő író számára a legjobb iskola volt ez.

De azért persze a másik iskola se hiányzott, a református kis gimnázium, amelynek négy osztályát becsülettel kijárta a kis Steingassner. Összesen négy tanára volt az egész intézetnek, azok közül is egyik igazgató volt, egyik meg Szalárdi Antal református tiszteletes és így, ha a papnak temetésre kellett mennie, akkor a mi Istvánunk „húzta ki” az első vagy a második osztályban az órát, ami némi tekintélyt szerzett részére a többiek előtt és arra vall, hogy a gyerekeknek nagyobb becsülete volt a tanárai szemében is. Ezekből a tanulóévekből különösen egyik diáktársára emlékezett meghatott szeretettel, egy szegény tanyai fiúra, aki mindig eminens volt és aki még maga tartotta a kis testvérét és mindig elsőnek érkezett az osztályba, hogy begyűjtson télen a kályhába, mert a szállása fűtetlen vackában didergett. A paraszti szólásmondásokat már ekkor igen figyelte a gyerek, az iskolában egy László Gazsi nevű tanyai fiú és a Korona előtt az ott ácsorgó dologtalanok vagy a kaszinózó

pihenő népek révén. Különösen egy Félkezű Nagy János nevezetű férfiú eredeti kiszólásaiban gyönyörködött.

Ekkor kötött benső barátságot azokkal is, akik élete végéig hűségesen elkísérték: a könyvekkel. Első olvasmányai a keze ügyébe eső képes lapokon, kivált[k]éppen a népszerű *Vasárnapi Újságon* kívül, amelyben kedves *Vernéjét* találta, *Robinson* története, *Jelky András kalandjai*, a szép *Meluzina históriája*, *Szent Genováva élete*, *Rübezahl*, idősebb testvéreinek iskolás könyvei és különösen *Tatár Péter*, ez a klasszikus ponyva, amely ezidőben a vásárok könyvpiacán állandó vendég gyanánt szerepelt. Mélyebb és maradandóbb hatással voltak a kis olvasóra *Cooper* híres indián történetei és *Ferry Cserkésző* című, hasonló tárgyú regénye, majd *Goldsmith* falusi idillje a wakefieldi lelkészről és a *Vasárnapi Könyvtár* kiadásában megjelent *András, a szolgálégény* meg a *Boldogfalva*, ezeket később rendkívül becses és derék kiadványoknak nevezi, amelyeket, ha rajta állana, ingyen osztatna szét az ifjúság között. De akkoriban mégis csak *Verne* Gyula volt az, akinek utazási könyveit „imitt-amott támadt” pénzén meg is vásárolta titokban, noha előzőleg már olvasta őket a *Vasárnapi Újság* folytatásaiban. Később sorra került *Vas Gereben*, a magyar nép szellemének és nyelvének ez a nagy értője és tudója, majd *Jókai*, mindakettő nagy hatással, de *Jókainak* összes művei közül a *Kalózkirály* nyerte meg tetszését leginkább. *Az ifjú Anacharsis utazása* szintén a kedves olvasmányai közé tartozott a diáknak, aki egy állomáson született és később nem akart soha kimozdulni szűkebb hazájából.

A makói élet tarka képeit egy alkalommal fekete gyász komor színe váltotta föl. 1879 március 12-én a nagy víz elöntötte ezt a szűkebb hazáját, Szegedet és ő az öreg Sándor huszárral kocsin ment a romokban heverő városba, hogy az atyafiakat és ismerősöket áthozzák Makóra.

A romváros és a haragos Tisza sokszor kísértett a gyermek álmaiban és ébren is állandóan ráterelték az érdeklődését mindenféle beszédek, legendák, amelyeket az átutazó vendégek szövögettek a fehér és piros abroszok fölött.

Az omnibusz jött-ment, hozta, vitte a Korona-szálló vendégeit, egy nap megérkezett a Zsiga is, a brüder, aki tíz évvel volt idősebb öccsénél és aki Bécsben német szóra volt oda, de úgy, hogy most már nem értették meg az egymás nyelvét. Történnek ilyen csodák a világon.

A patikától a redakcióig

A nyolcvanas évek elején megint Szegeden vannak Steingassnerék. Istvánnak pályát kell választania, egészen fiatalon és egészen komolyan, mert az élet nehéz, de élni kell. Ő az Ibsen mesterségét választja, patikusnak készül. Félig művészet ez, félig tudomány, ahol a megfigyelés és a meggondolás szükségeltetik. István ilyen fából van faragva és hajlamot érez e hivatáshoz.

1882-ben beáll az egyik belvárosi patikába* és e munkás élet kezdetét veszi. A tizenhatéves gyógyszerész gyakornok ismét jó helyre kerül. Kovács Albertnek, az egész városban ismert és kedvelt Papsnak gyógyszerésztára a város szívében van, a barátságos, derűs patika valóságos kis kaszinója a társaság embereinek, minden hír ide fut be és innen terjed, urak és parasztok egymásnak adják a kilincset, maga a gazda csupa tréfa és elméség és ha dolgozni nem kellene, paradicsom lenne az élet ebben a patikában. De az ifjú gyakornok dolgozott is szorgalmasan, tanulta a neveket, keverte a mérgeket, bár az éjszakai inspekció üres óráiban már írogatta első tárcáit a Szegedi Híradó számára, egyelőre még egészen reménytelenül. De 1884-ben már nyomdafestéket is látott írása. A tirociniumot hamarosan letette és a segéd úr most már világot akart látni, mert szűk lett neki a szegedi Macedónia. Egyelőre falunak nevezték ezt a világot és pedig Kisteleknek, ahol igazán csönd volt, nyugalom, minden embert meg lehetett ismerni és az irodalommal is behatóbban lehetett foglalkozni.

A főnök szigorú ember volt, aki az Oppodeldoc Camphorata készítési módja tekintetében más elveket vallott, mint segédje, aki viszont meggyőződéséért kész volt fölládozni kisteleki boldogulását és egy heves disputa után otthagya az egész nagyszerű kondíciót és egyszerűen kiment József bátyjához a csöngőlei pusztára, aki éppen ott gazdálkodott és aki újra megtanult magyarul, a bújdosó Istvánt pedig emberül fogadta.

A balástyai pusztát a gyermek szemével bámulta annak idején, a csöngőleit már az ifjú tekintetével szemlélte. Ennek az emlékei nem sokára frissen és élesen fognak jelentkezni első történetei leírásaiban.

* a Götz-féle gyógyszerésztárba.

De alig szellőztette ki lelkéből a patikák fanyar illatát és alig fürdött meg a végtelenség levegőjében, egyszerre csak megjelent egy pusztázó lovasember — akár a novellákban — és hozta a város üzenetét. Egy szegedi rókusi gyógyszertár gazdája öngyilkos lett és most őt kérték fel, hogy vegye át a patika vezetését.

És István ment, mert hívta őt a városa.

Egy darabig ment is a dolog, igen tanulmányos ember lett ifjú Steingassnerből, aki a gyógyszerészeti szaklapokba kezdett cikkeket írogatni, de azért álnéven és névtelenül a megkezdett szépirodalommal tovább is kacérokodott.

(Hogy ebből a flörtből támad az egész életre szóló nagy, komoly szerelem, azt talán maga se hitte volna.)

De Nagy Sándor, aki a *Szegedi Híradót* szerkesztette, első novelláját nem közölte, kosarat adott a fiatal irodalmi szeladonnak és ekkor megesküdt, hogy azért is megmutatja. Már néhány írása jött, sőt némi figyelmet is keltett a lapban, mikor váratlanul meghívást kapott a kiadótulajdonostól, Burger Gusztávtól, aki rokona volt, hogy lépjen be hozzájuk — belső munkatársnak. 1886 február végén történt ez a nevezetes fordulat, amelyet a *Szegedi Híradó* vasárnapi száma e pár sorban adott tudomására olvasóinak: Lapunk szerkesztőségi személyzetében változás állott be, amennyiben Törös Tivadár úr a mai naptól fogva megszűnt munkatársunk lenni. Helyébe a lapnak belmunkatársául Steingassner István urat, fiatal földinket nyertük meg, akinek ügyes, eleven tollát Tömörkény név alatt lapunkban megjelent tárcaközleményekből ismerik olvasóink.

Csakugyan, ez a Tömörkény már nem volt egészen ismeretlen azok előtt, akik ezen időben az új és igaz hangokra fölfigyeltek.

Különösen egy tárcza *Havas utcákon* címmel (1886 január 19) érdemel figyelmet, amelyben a kezdő író oroszlátkörmei villannak meg. A hídról nézi a várost a téli „napáldozatban” (mennyire az ő szava lett ez), csupa erős megfigyelés, nyers realizmus, fanyar humor, (persze még cum grano salis, patikamérlegesen) és a végén egy kis érzelmes romantika, de az is átcsap meleg és mély emberi részvétbe a pincelakás szegény betege iránt. Nyelvében még fölös számban találhatók a korszerű idegen szavak, de néhol már megleli a maga hangját, amely természetesen, kamaszosan változékony. Már folytatásos tárcája is jön, *Pusztai szívek* címen egy elbeszélés, ekkor éri a meghívás a laphoz.

A patikus provizor, akinek legnagyobb olvasmányi élménye *Turgenyev* kis remeke, *Egy vadász naplója* volt, természeti képeinek igazságával és a szegény nép szeretetével, egyszerre újságíró lesz, aki a tollat mindhalálig forgatja, végig becsülettel és mindig dicsőséggel.

A riporttól a regényig

A *Szegedi Híradó* a mindenkori kormányt támogatta. A kormány polcán akkor Tisza Kálmán ült, akinek szegedi helytartója Tisza Lajos gróf volt, az *urbis conditor*, a város árvíz utáni nagy rekonstruktor. A fiatal városban erősen lüktetett az élet, épült és szépült itt minden, a haladás és fejlődés szokatlan tempójában. Ez az idő volt a szegedi hírlapírás hős-kora. Ennek a katonája lett a Szegedi Híradó új belmunkatársa, aki a rendőri riport műfaját vállalta. Rendőri riport: egyelőre így hívják a kezdő Tömörkény muzsáját, de ő rövidesen megmutatja, hogy nem a műfaj teszi, hanem a fajsúly.

A szerkesztő, Nagy Sándor, régi érdemes újságíró, aki az Öreg és Senex álnevek alatt sok érdekes dolgot figyelt meg és sok hasznos eszmét pengetett, szigorúan, de igazságosan bánt az új növendékkel, akinek írásai új szint adnak a régi lapnak. Ez a régi lap a szerkesztőségét irodának nevezte, ahol a belmunkatárs urak hivatalos órákat tartottak, tekintélyes lepedő alakban jelent meg, igen komoly ábrázata volt, állandó rovatai között szerepel a *Vegyes* és a *Csarnok*, a szegedi híreket *Helybeli újdonságok* címmel közölte, volt benne rendes vezércikk, tárca, mellékletet is adott és „lapunk barátai” sorába számította városunk fiatal tudós tanárait, akik leginkább a szegedi váracs bárányának problémáján vitatkoztak.

Tömörkény szinte két kézzel dolgozott. Rovogatta a rendőri híreket és ezzel egy csapásra megteremtette a színes riportot a Szegedi Híradónál. A rendőrségen szemtől-szembe került azzal a néppel, amelynek legnagyobb ábrázolója lett. Napról-napra találkozott itt a modelljeivel, akik a tanyáról, a külvárosokból, messze földekről és mély odúkból jöttek elő, rapportra az örökkévalóság riportteréhez. Megindul a verseny Tömörkény és Békefi Antal között, aki az ellenlapnak, a *Szegedi Napló*nak belső munkatársa, hasouló minőségben és aki Bíró előtt című

könyvébe gyűjtötte össze a kapitányi szobában szerzett tapasztalatait.

Tömörkény rendőri riportjai lassacskán kerék rajzokká és történetekké nővik ki magukat, amelyek valóságosságában és zamatában van valami *Bret Harte* kaliforniai beszélyeinek és *Mark Twain* históriáinak levegőjéből és szelleméből. (Ezek voltak, *Dickens* és *Theuriet* után, utolsó nagy irodalmi élményei.) De ő valahogy magához magyarítja ezeket a távoli hatásokat is. Egy március idusa utáni riportban elmondja, hogy az „iskola utca elején levő *Zum Soldaten*-hez címzett ősi pálinkamérés ajtajára pingált bakának a kezéből elfújta a szél a kupicát”, olyan nagy zivatar volt. Mit kellene írni? című tárcájában témát keres. Talán Főrgeteg Sándorról kellene novellát írni? No itt van, az ifjú Tömörkény már megtalálta a hőse vezetéknevét és nemsokára rábukkan magára a hősére is. Az év végén a lapban rövid hír számol be arról, hogy Halbőr Varga János és Varga Halbőr János alsótanyai juhászok birkatolvajlásban találtattak. A név és a jelleg már megvan, csak a Főrgeteggel kell a Vargát kicserélni és íme a jelek szerint 1886 karácsonyán, a húszesztendőes szegedi író lelkében megszületik a halhatatlan alak, a nevezetes Halbőr Főrgeteg János.

Közben azonban a „komoly” irodalmat is művelni kell és így jönnek sorra azok a folytatásos elbeszélések, amelyek *Pusztai szívek*, *Margit* és *Nincsen szívek* címmel jelennek meg, a *Szegedi Híradó* hölgyolvasóinak örömére. Ez a három hosszabb elbeszélés, amelyet ma kis regénynek neveznének, a fiatal Tömörkény leszámolása a korábban divatos romantikával és szentimentalizmussal. Ilyeneket is kellett írnia, hogy hamar és végleg túltegye magát rajtuk. Ezeken a falusi és tanyai szerelmi történeteken még megérzik a régi jó Gartenlaube, amelynek díszes kötetei ott sorakoztak Steingassnerné asszony könyvespolcán, a nagy német klasszikusok mellett, de már van bennük valami a *Theuriet* harmatos és búzavirágos kedvességéből is.

És van valami az ifjú író kisvárosi és tanyai emlékeiből és van valami a magányos fiatal lélek elrejtett és elfojtott lírájából is. Mert itt még egészen komoly szerelem áll az események középpontjában. Mindegyikben Margitnak hívják a hősnőt, mindegyikben egy félszeg, zárkózott, de alapjában véve derék és nemes lélek küzd a leányért, egy hódító külsejű, de alapjában véve hitvány férfi ellenében. De a divatos és sablonos keretet

néha széttöri a valódi tehetség jelentkezése és például a *Margit*-ban (amely a legsikerültebb és amelyet élete végén, mint regényt újra kiad az *Érdekes Újság* 1916-os pünkösdi mellékletében) a szép Solymos Margit, a jó Érdy és a gonosz Böck szerelmi triójának háttére gyanánt a magyar alföldi pusztá végtelen nyugalmit megkapó erővel és bájjal érezteti az író néhány tájrajzában, amelyek a szolnoki művészet alkotásaira emlékeztetnek.

Ezenközben Dankó Pista, a fiatal szegedi népzeneész zenekara játszott esténként a Hungáriában, halpaprikás mellett, *Nem jó mindig, minden este a fonóba eljárni és Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom*, addig, addig, amíg egyszerre csak egészen Tömörkény István lett a Steingaszner gyerekből.

Az a három esztendő

A patikusságnak végleges búcsút mondott Tömörkény, de utoljára, engesztelő áldozat gyanánt kiadott egy különös munkát *A Franke-féle konyha vegytana* címen, javított és bővített kiadásban, mint ahogy annak idején Gárdonyi Géza népszerű orvosi művekkel igyekezett „komoly” színben tűnni föl a közönség előtt. De az elhagyott hivatás mégis megbosszulta magát, a nyurga, sudár újságíró 1888-ban a harmadik sorozáson bevették katonának. Az akkori idők szerint elvesztette önkéntességi jogát és így történt, hogy a három esztendőre besorozott regruta mérgében még azon napon folyamodott, hogy a novibazári csapathoz tegyék le.

— Gondolja meg a dolgot — mondotta neki katonai jóindulattal az őrnagy, aki a sorozást vezette. — Jobb lesz itthon, majd valami irodában eltelik az idő. Miért akar Boszniába menni? Nem jobb volna itthon?

— Nem — felelte az újdonsült baka, aki irtózott a nagy, szögletes sárga háztól, amit közös kaszárnyának neveztek és inkább az ismeretlen idegenbe vágyott, ott túl a kék hegyeken, messze.

Beöltözött a mondúrba és négy nap múlva teljes felszereléssel, százhusz szegedi negyvenhatossal, bandaszóval kivonultak az állomásra, hogy meginduljanak Bosznia felé.

Sikojtozva ment az vason az bagony. Magyar nóták harsog-

tak a vonat ablakából az éjszakába, két éjszaka is elmúlt, mire Sarajevoba érkeztek. Most még csak nyolcnapos gyalogmars kellett és ott voltak Novibazárban, hogy az odalentvaló kiszolgáltakat fölváltásák. Ez már itten Spanyolviaszkország, ahogy Tömörkény sírvavíradó kedvében elnevezte. A legszebb völgybe értek, amit valaha látott. A legnyomorultabb néphez, akit valaha ismert. Mikesként vallotta ebben az önkénytelenül önkényes száműzetésben, hogy a jó Isten e kövek közé hullatott el néhány darab kenyeret, amit megegyen és annak érte kellett mennie. Ide kellett jönnie, hogy most már végképpen megismerje és megszeresse a szegedi népet, a magyar parasztot, akivel együtt élt, együtt robotolt, együtt szenvedett és együtt túrt ebben az idegen világban. Bizony itt tarkább karavánszeráj volt, mint a makói piactéren. Itt találkozott össze infanterist Csupakkal, aki tévedésből se tudott volna hibásan célozni és aki rövidesen „hazaszimulálta” magát a kis családjához, infanterist Alexander Hézsóval, aki török nőbe szeretett, káplár Pappal, aki a kis bosnyák lurkókkal játszadozott és a maga porontyaira gondolt, az oláh Ruszanddal, a „szimulánssal”, akit megölt a honvág, a kis Omárral, aki meghalt a katonák után és a különféle Istvánokkal, Mihályokkal, magyarokkal és emberekkel, akik lassan mind megnyilatkoztak fürkésző tekintete és érző szíve előtt. Az emberi közösség hitvallására nevelte és tanította minden.

Így telt el tizenkét hónap, nehéz katonasorban, egy bataillonban, ahová az ezred büntetésből küldte a bűnös embereit. A mi Pistánk úgy élt közöttük, mint nagy orosz társa, Dosztojevskij a szibériai halottas ház rabjai között. A szíve melegével magához ölelte és fölemelte őket. Innen kezdett el írdogálni a *Budapesti Hírlap*ba. Innen, ahová két hét múlva érkezett meg a magyarországi újság, ha ugyan megérkezett, mert télen a patrul nem bírt elvergődni a nagy havakban a szomszéd állomásig. Mikor egy év múlva jött a megváltás, mehettek haza, egy csomó jó ismerős között az Izmail bég, aki gróf volt, de mezítláb, a derék Mahmud aga, szintén előkelőség, de hússzállító, a fehérlábú Dánákkal és Jókákkal együtt siratta meg az eltávozót.

A görbe hegyek országában úgy járt Tömörkény, mint a bibliai Saul, aki atyjának szamarát kereste és királyságot talált. Itt élte át az első nagy témáit, de még nem írta meg őket. Alakok és tájak rajzolódtek fogékony fiatal lelkébe, amely szüzi ámulattal fogadta a benyomásokat. Magas jegenyefák integettek

felé a távolból és a Lim vizének zúgásából a szőke magyar folyó üzenetét hallotta.

A második kis esztendő otthon telt el, részint különféle ki-
maradásokért kapott áristomokban, amelyekből sikerült ki-
fognia kilencvenhét napot, részint az országban való utazásokkal,
amelyek révén bejárta Krassó Szörényt, Csanádot, Aradot,
Bihart, mint „játszi csapongó”, míg végre a harmadik esztendő
kiszolgáltatására Bécsbe érkezett. A császár katonája a császár
városában megint új világot látott. Ferenc József aranykorát
élte akkor a kedélyes és pompás birodalmi székhely, ahol a
Mirclik és a német gyerekek szeretettel fogadták a karcsú, nyalka
magyar vitéz urat, a vendéglőben helyet szorítottak neki ünne-
pestén, a szegény katona a vidám városban sok jó napot töltött.

Nagy olcsóság volt, sok látványosság, a Nagy Terka vendég-
lője a Burg Színház mellett, ahová csak magyarok jártak:
testőrök, katonák, vadászok, iparosok, színházi munkások.
Itt látott először európai színházi kultúrát a Burgtheater estéin,
azóta se igen látott többet. Közben Bruckba mentek, majd Bécs-
újhelyre, ahol egy kissé szűk lett a német ruha rajta, mikor a
helyet nézte, ahol Zrínyi Pétert kivégezték és a tornyot, ahonnan
Rákóczi Ferenc megszökött.

A három kis esztendőnek egyszer csak vége lett, a szabadságos
kis könyvet kiadták, és a legények mentek hazafelé. Mire haza-
került, őrmester lett a Steingaszner, de a katonaládában olyan
marsallbot volt már elrejtve a jövőendő számára, mint a paran-
csolat.

„A két Pisták”

1891-ben került haza véglegesen Tömörkény és most megint
csak ott volt, ahol három év előtt. Megállott a keresztútnál,
a katonablúzban és a katonaládjával, amelyben minden földi
kincse elfért. Megint lehet pályát választani. A Megváltóhoz
címezett gyógyszerár hatvan pengő forintot és lakást ígért
neki, a *Szegedi Napló*, amely szemet vetett reá, ötven pengő
forintot. Leginkább mindkét hivatalt elvállalta volna, mert
hiszen nappal ráérne mérget keverni a patikában, éjjel pedig
folytatni a dolgot a redakcióban. Patikába úgyse megy éjszaka
okos ember! Hosszas tanácskozás után elfogadta Bába Sándor
kiadó és Kulinyi Zsigmond szerkesztő ajánlatát és a Kószó
Istvánét is, aki meg a lakását akarta megosztani vele. Kószóval,

aki katonaviselt fiatal gyakorló ügyvéd volt, a tanyák szülötte, már Boszniaából levelezett és csakhamar testi-lelki jó barátok lettek. A Pusztaszeri utca 7. alatt volt a rezidenciájuk, amely ügyvédi irodául és magyar író otthonául egyaránt szolgált. A katonaláda az ágy alá került, a blúz a szekrénybe. *Juventus ventus*, ha hébehóba összezördültek, Tömörkény a katonaládát a szoba közepére tolta és ezzel „fölött mondva a lakás”. Tulajdonképpen Tömörkény volt a rangidősebb, mert ő fölvitte az őrmesterségig, míg ezzel szemben Kószó csak fráter maradt.

Ez a disztinkció érvényesült még a szekrényben is, ahol a Kószó mundérjának föltűzött karja állandóan szalutált a Tömörkény blúzának. — Ez tetszik nekem az egészben, ez a szép szubordináció, mondogatta az őrmester úr büszkén. Fiatalok voltak, a béke verőfénye ragyogott életük egén, a gondok fellegeit tréfával és évődéssel űzték el messzire maguktól. Tömörkény egyre gyakrabban járogatott át a szomszédba, a Sabja korcsmárhoz és amikor ezért kérdőre vonta a lakótárs, Pista csak ennyit mondott:

— Tudod, kriegskamerádom volt a Sabja, odalenn Spanyolviaskországban, hát csak pártolni és támogatni illik a bajtársamat.

Hamarosan kiderült, hogy sok ilyen bajtársa akadt, a Martonosi is Fölsővároson, a Hubert is, meg a többiek.

— Több bormérő volt abban a században, mint amennyi a békebeli létszám — dörmögte a bajusz alatt Kószó, de azért mindent megértett és megbocsátott. Néha bizony együtt támogatták a bajtársakat. Fiatalok voltak és Tömörkény már akkor kezdte emlegetni, hogy úgy szép a legény, ha ballag. Néha egészen komolyan elköltözött a lakásból Tömörkény, de egy két nap múlva rendszeren ott találta este Kószó a szoba közepén a katonaládát. Egyszer Szilveszterkor Kószó István nem leli az asztalára kikészített újévi gratulációkat. Már-már elhatározta, hogy azonnal fölmond a takarítónőnek, amikor se szó, se beszéd, Tömörkény elővesz egy névjegyet a zsebéből, amelyen a következő nyomtatás áll:

<p>KÓSZÓ ÉS TÖMÖRKÉNY PISTÁK, lakótársak, szabadúszók, szobatornászok</p>

Kiderült, hogy ezeket a félhivatalos című és jellegű gratulációnak küldötte el a másik Pista nevében.

Gyakran voltak nagy vacsorák a „háznál”, krumplistarhonyával, Beck Pista, Pillich Pista, Kátay Sándor, Bende Tóni, Tűzoltó Jóska, Taschler Bandi és Jóska és más szegedi aranyifjak és szegény legények részvételével.

Kedves helye volt ez időben Tömörkénynek a Tisza-parti Hubert korcsma, amelyet gyékénykaszinónak és csöpögi csárdának neveztek, mert a padlójára gyékény borult és egy nagy petróleumlámpás csöpögött a mestergerendája alatt. A fehérre meszelt falon pedig az obligát Ferenc Jóska és Kossuth apánk. Egy nap leszáll a két Pista a csárdába (mivel több lépcsőn kellett egy pincébe lemenni) hát, mit látnak szemeik? Gázláng ég az asztalok fölött, a falon tarka tapéták, a padlón puha szőnyeg.

Tömörkény állva kért két decit[,] utoljára a világ legridegebb hangján tette hozzá:

— Üssön bele az istennyila az ilyen civilizációba!

Egy más alkalommal Török Auréllal, a jeles antropológussal melegedett össze az ifjú Tömörkény. A koponyák nagy szakértőjének különösen megtetszett Kószó István feje.

— Igazi tatár típus. Ez a legmongolabb koponya az egész határban — állapította meg Török Aurél és ez a megállapítás viszont szöget ütött Tömörkény fejébe. Úgy érezte, itt az alkalom egy jó tréfára, amelyet nem szabad elszalasztani.

— Tudod mit, — mondotta a tudósnek, amikor ketten maradtak a borok fölött — én teszek neked egy kedvező ajánlatot. Neked és a magyar antropológiai tudománynak is nagy szükségetek van egy ilyen alkalmas fejre, mint a Kószó Pistáé, hát én szépen eladom neked illő áron és így én se járok rosszul, a tudománynak is haszna lesz belőle.

Török Aurél nézett egyet, majd ő is elérte a tréfát és másnap Tömörkény dicsekedve emlegette, hogy milyen jó vásárt csinált.

— De az én fejemmel mégis csak én rendelkezem, még pedig kizárólagos joggal! — méltatlankodott Kószó.

— Igen ám, a haláloed előtt — replikázott a szobatárs, — de a haláloed után már nem, mert így egyeztünk meg. És még sokáig évődtek azon, hogy mennyiért is adta el Tömörkény a Kószó koponyáját?

• *A Szegedi Naplónál*

A *Szegedi Napló*nak éppen új korszaka kezdődött, amikor Tömörkény a lap munkatársai sorába lépett. Az 1878 derekán megindult lap mindig a függetlenségi eszme és a városi közérdek szolgálatában állott és a vidék legjobb újsága gyanánt szerepelt. Volt neki egy hőskora, az árvíz után, amikor utat tört és épített, amikor Mikszáth írta benne a prózát és Pósa a verset és most jött el a fénykora, a modern hírlapírás érvényesülése minden vonalon. Kulinyi Zsigmond szerkesztette ekkor a Szegedi Naplót, aki okos és józan publicista és kiváló lapvezér volt, érdemes múlttal és duzzadó munkakedvvel.

Szeged új korának ő írta meg pragmatikus történetét és jó részben ő irányította ebben az időben Szeged jelen életét, az újságja révén. Bába Sándor, a kiadó, kedves, derék ember, igaz barátja a betűnek és a betűvetőknek. És a lap gárdája, az örökké vidám Lipcsey Ádám, aki versben és prózában egyaránt jeleskedett, az örökké komoly Thury Zoltán, aki később a magyar elbeszélő és drámai irodalom korán elmenő nagy réménysége lett, Kabos Ede, akinek lelkében szintén forrongott már a jövődő és sok eltűnt robotos mellett, akik aranyat adtak ólomért, a különös, magányos, hallgatag, sírvavigadó „láthatatlan ember,” a fiatal Gárdonyi Géza, aki három évvel idősebb Tömörkénynél. És — last, but not least — itt van már Tömörkény István is, megérkezett az idegen országokból, a véletlen folytán éppen akkor, amikor a magyar irodalom fejedelme, Jókai Mór is meglátogatta városunkat. A Szegedi Napló 1891 július 30-án jelenti Gárdonyi Géza távozását az Arad és Vidékéhez, és hogy „szerkesztőségünkben egy jeles és már elismert fiatal író, Tömörkény István foglalja el helyét”.

Az új munkatárs hamarosan oszlopa lesz a lapnak. Riporternek szegődött, de a lap mindenese lett. A vonal fölött bírálatot mondott az ország és a világ nagy dolgairól, a vonal alatt a város és a tanya dolgairól számolt be. Ő írta a közgyűlési tudósítások bevezetését és pedig olyan tartalmasan és ötletesen, mintha Mikszáth írta a Tisztelt Ház üléseiről, a rendőri riport művészetében már nagy gyakorlata volt.

A humorista Tömörkény is kedvére tréfálkozhatott a Hüvelyk Matyiban, amely ez időtől kezdve, mint a *Szegedi Napló* vasárnapi élclap melléklete jelent meg. *A Kecské szaval* és az *Infan-*

terist *Elias Csamangó* dolgait rovogatta, nagy és állandó gyönyörűségére magának és az olvasónak.

Az ellenlap *Szegedi Paprikája* kénytelen volt beszüntenni a csípést Tömörkény borsos iróniája következtében.

Mert ellenlap is volt bizony, olyan nemes verseny folyt a Napló meg a Híradó között, amely Kecskemét és Nagykőrös küzdelmét is meghaladta, kurucok és labancok igyekeztek lemarasztalni vagy fölültetni egymást, de a cél közös volt: Szeged szebb legyen, mint volt és ennek a szent célnak érdekében a legragyogóbb eszközzel harcoltak, a tollal, amely a választottak kezében aranytollá változott.

Tömörkény nem volt politikus, nem is avatkozott soha politikába, de azért a szíve is inkább ide húzott, az öreg Naplóhoz, amely mindig fiatal tudott maradni és amelynek függetlenség volt nem csupán a jelszava, de a szelleme is. Az új munkatárs első nyomai a lapban igen érdekesek és jellemzőek. Megindult hangú beharangozó Lajos napra. (Eddig Tisza volt a Lajos, ezután leginkább Kossuth lesz.) Baklevél a nyári háborúból. (A rezervista egy időre bevonult a hadgyakorlatra.) Kálmány Lajos, „a mi papunk” népköltési gyűjteményének ismertetése. Az egyetlen irodalmi kritika ez a tárca, amelyet valaha Tömörkény írt és íme, ez is a szegedvidéki nép költészetével foglalkozik, nagy gonddal és szeretettel. Külön kiemeli a *Szűcs Marisról* szóló ballada szépségét (amely a székelynek szegedi változata) és idézi a bohókás népmesét: *Miért nincs Szilveszternek nadrágja?* Mark Twainből tárcát fordít (persze németből) tárcasorozatot indít az új tanyavilágról és folytatásos cikke jelenik meg a kultúrpalota kincseiről, amelyeket akkor még Reizner János őrizett a reáliskola épületében. Ez volt a városi múzeum föltekintése.

Ebben az időben divatban volt az álnevek viselése, mint ahogy a bálakban álarcot tettek föl az előkelőségek is. Már Mikszáth kezdte ezt a Kákay Aranyos No. 3-[m]al, amely néven Tisza Lajost és udvarát öröktette meg az ő csodálatos nagyítva kicsinyítő és kicsinyítve nagyító humorával, majd Hariri és Pluvius néven folytatta a fővárosból, Sebők Zsigmond a szelíd és érzelmes novellista Plautus néven karcolt, Kulinyinak is volt két álarca Zajgó és Stock-mágyár, Lipcsey Ádám Pasquino, Robin és By-tang néven csatangolt a kroki hímes mezején, mire Tömörkény *Hóeke Menyhért* és *Pista* jelzéssel írta meg azokat

a tárcáit és cikkeit, amelyeket nem szorosán vett szépirodalomnak gondolt.

Tömörkény maga jellemző modorában így emlékezik cunek a korszaknak újságcsinálására: „A szerkesztőségekben nem ültek nyolcan, tízen, rendszerint három emberből telt ki egy szerkesztőség, de a lapot meg bírta csinálni kettő. Éjjeli szolgálat nem igen volt, aki éjjelzett, be-be tekintett ugyan a nyomdába, vagy az íróasztalhoz éjjél-tájon is, de nem kötelezett ez senkit. Egy pesti sürgöny a ritka madarak közé tartozott.

Helyben egyedüli hírforrás a városháza meg a törvényszék volt, amik elég kedélyes módon voltak szivattyúzhatók”.

Az első könyv

Az író végre egészen komolyan szót kér és helyet a napon, az országos nyilvánosság előtt. 1893-ban megjelenik első könyve *Szegedi parasztok és egyéb urak* címen, Bába Sándor kiadásában. Ennek a könyvnek már a címe maga fölér egy jó mondással és aki akkor olvasta, először, értő szemmel és érző lélekkel, az az érzése lehetett, mint ami Stanleynek vagy Sven Hedinnek, amikor egy-egy ismeretlen földet meghódítottak a világ számára. Parasztokról, katonákról és egyéb urakról szól az író a könyv fejezetei szerint, de ez a huszonnégy rajz és egyéb elbeszélés a szegedi nép és föld fölfödözése a magyar irodalom részére.

Ilyen közelről és ilyen belülről még eddig senki sem nézte és különösen senki sem látta őket.

Új hang ez, igaz és erős, még a fővárosban is meg kellett hallani. Ez az író nem az irodalomtól tanult, hanem abba a teli életbe nyúlt, amelyet Goethe emleget.

Mindenekelőtt föltűnik éles, átható, biztos tekintete. Szeme van, amely az élet apró jelenségeiben is meglátja a jellemzőt, a lényegét. És ez a tekintet már az első könyvben határozottan és eltökélten egy bizonyos irányban jár: a népet figyeli. És ennek a tekintetnek nem csupán világító fénye van, de szerető melege is: megértő jósággal a szenvedés, a nyomorúság és megbocsátó irgalommal a bűn és a tévedés iránt.

Jó és igaz ember ez a jó és igaz író.

Mindjárt a kötet első darabja *Megöltek egy legényt*: kész kis remek, amelyben Tömörkény művészetének elemei in nuce

szinte hiánytalanul jelentkeznek. Bélteki Mihály számadó juhász és társai agyonverik a csárdában Duhaj Kis Miklós csikóst. A végén visszajön a csárdába a számadó és megkérdezi illendően:

— Hát az mit ivott? Kifizetném.

Kerek egész ez a ballada történet, ez a tragikus eset, amelynek hátterében az Alföld nagy, téli nyugalma dermed, az író néhány mondattal alakokat és sorsokat rajzol ki, megkapó és megindító erővel.

Már ebben az első könyvben megjelenik Förfeteg János, a tanyai juhász, akit Kószó pusztázó közérőnek hív az algyői munkára. Meglepő az a humor, amellyel ez a fiatal író ábrázolja ezt a kedves emberét, aki első tekintetre érdekel bennünket és aki egész pályáján elkíséri.

A *Subavásár*, a *Bicskavásárlás*, az *Alku* a mikszáthi klasszikus kaszavásárlás után még mindig egészen eredeti módon mutatják meg a tanyai ember megnyilatkozását élete egyik döntő eseménye alkalmával. Nem csupán parasztfurfang az, amit Tömörkény ezekben a jelenetekben élénk tár, több és mélyebb ez annál, a föld emberének, a tanyai léleknek ősi és természetes idegenkedése a várostól, az egyszerű életforma örökletes védekezése a kultúrával szemben. *Förfeteg a kompaktornál* szinte jelképesen mutatja ezt az antagonizmust. Az író friss katonaemlékei is megszólalnak már a könyvben, de még egy kissé nyersen, formátlanul, mintegy jelezve, hogy megvannak, de még nincsenek készen.

A magyar nyelvet már ez az első könyv is gazdagítja, ismeretlen szavak, szólás-mondások, fordulatok egész seregével. A szegedi nyelv vonul itt be az országos viszonylatba, külön ízeivel, saját zamatával. A Förfetegek és Jegenyék vonala (így nevezik feléjük a vonatot) megindult és a magyar nyelv-kincs dús rakományát szállítja a nemzetnek.

Intermezzo

Két évig laktak együtt a két Pisták és miután Kószó letette a legénységet (Tömörkény volt a vőfély a lakodalmán), az ifjú író-társ is házasodni készült. Ebben az időben rendszeren a Kiss Palcsi híres vendéglőjébe jártak, ahová nem csupán a magyaros étel és ital vonzotta a Szegedi parasztok és egyéb urak szerzőjét,

hanem a takaros szép lány is, aki azokat neki fölszolgált. A népszerű vendéglős leánya volt, az Emma, akire ha ránézett, „majd kiapadt a szeme.” Már a nyolcvanas évek végén ismerték egymást, de most Tömörkény egészen komolyan beleszerelmese-
dett a Kiss Palcsi lányába és egész egyszerűen megkérte a kezét. Kószó István vállalta a násznagy szerepét és 1894-ben Tömörkény István, úgyis, mint a *Vendéglősök Közlönyének* szerkesztője, házas ember lett. Ettől a jelentős fordulattól kezdve — mint Móra Ferenc találó hasonlata mondja — életpályája szelid és egyenletes folyású volt, mint a szegedi Tiszáé — a szabályozás után.

A Jegenyék alatt

A családi boldogság és a nyugodalmas élet határozottan hasznára vált a fiatal írónak. Amit eddig a robot lázában írt, azt most az alkotás csöndes ihletében folytatta. Az újságírás napi munkája után maradt elég ideje erre is. Nem sietett, a második könyvet 1897-ben jelentette meg. *Jegenyék alatt* a jellemző címe, a Szegedi Napló karácsonyi melléklete gyanánt adta az új kiadó, Engel Lajos, aminél szebb karácsonyi ajándékot valóban nem kívánhatott az irodalomkedvelő olvasó. Huszonhat válogatott novellát tartalmaz a kötet, öt esztendő termése legjavából. Míg az első könyvben még inkább a tanyai paraszt jön be a városba, mindenféle bevásárlások és elintézők végett, addig most inkább az író maga megy ki a jegenyék alá, otthonában keresi föl a föld népét, a saját környezetében mutatja meg, munkája és pihenése közben.

Ez a kötet leginkább elbeszélő műve Tömörkénynek. Itt már igazi novellák találhatók, (az egyiknek a címe is Novella), kerek történetek, a művészi alakítás komoly és sikeres szándékával.

Az író kompozícióra törekszik és láthatóan kedvét leli az elbeszélés fordulataiban és csattanóiban. A goethei *lust zum Fabulieren* egy könyvében sem olyan erős, mint ebben.

Itt klasszikusa lesz annak a műfajnak, amit a szegedi *Mikszáth* kezdett és vele és utána *Palotás* Fausztin, *Sebők* Zsigmond, *Békefi* Antal, *Irányi* Dezső, *Újlaki* Antal, *Csoór* Gazsi és *Bite* Pál több, kevesebb hivatottsággal és szerencsével folytattak. Ebben a kötetben jelent meg a *Csata a katonával*, ez a miniatűr remek, amely a babonás paraszti léleknek kísérteties erejű és igazságú

képét adja. Ezt a kis mesterművet Tömörkény is különösen nagyra tartotta (már amennyiben nála ilyesmiről szó lehet) és az Érdekes Újság Dekameronjában, mint legjobb dologát közölte. Karl Kraus, a Fackel szerkesztője, a szigorú bécsi kritikus Tömörkénynek ezt az írását Stephan I. Klein fordításában fölolvastó körútjain állandóan műsoron tartotta és a legteljesebb elismeréssel említette.

A *Budapesti Szemle* egy még szigorúbb kritikusa, aki V. Z. jelzéssel 1904-ben bírálja Tömörkényt, azt írja, hogy a *Csata a katonával* „inkább naptárban foglalhatna helyet, gyermekek mulattatására”. Mintha csak azt a régi szakértőt hallanók, aki szerint Arany János Toldiját ő is meg tudta volna írni. Felnöttek mulattatására megjegyezzük, hogy az ismeretlen V. Z. szerint „a gazda az üszőt föltekinteni megy gulyára.” Mint ahogy Tömörkény szokta mondani: „Hát ilyenek is csak lönni köll!”

A *ravasz Kabók*, *A Duna lánya* és a *Tiszai legenda* szintén erősen megkomponált novellák. Külön lapra tartozik a *Nazarénusok*, amelyben ennek a kornak egyik szociális talajból fakadó vallásos népmozgalmát mutatja be nagy megértéssel és meleg emberi együttérzéssel.

Az alföldi nazarénusok először Újlaki Antal éles riporteri tekintetét hívták föl magukra. Újlaki köztük élt egy ideig és egész könyvet írt róluk *Bibliás emberek* címen 1896-ban, de azért mégis Tömörkény István vitte be őket az irodalmi halhatatlanságba. Szinte tolsztoji egyszerűséggel mondja el, hogy támad az új hit, hogy terjed, hogy alakítja át a lelkeket, hogy lesznek megrögzött bűnösökből szelíd, jóságos megigazultak. Ami pedig Tolsztojt illeti, a nagy jaszna-polyanai apostol Mindennapra szóló laikus breviáriumában századunk elején Tömörkény István egyik írását idézi, amelyben egy délvidéki öreg honvéd-ről beszél, aki visszaadja a jegyzőnek a nyugdíjat, amelyet mint kiszolgált háborús katona kapott, mivel ő most már megtalálta a legnagyobb kincset, a királyok királyát, aki azt mondta, hogy aki fegyvert fog, fegyver által fog elveszni.

A *Jegenyék alatt* az első kötetnek fanyar és érdes hangjain túl néhol a tiszta líra meleg és édes dallamait is megpendíti. A *Pusztai harangszó* például a legszebb beharangozó, valóságos „költemény prózában” Turgenyev szíve szerint. Még a „nagy érzés”, amely később egyre ritkábban és egyre rövidebben jelent-

kezik Tömörkény mindenképpen férfias és szemérmes írásaiban, a szerelem is megindítóan mélységes kifejezést talál az *Asszonykérő* című novellában, amely klasszikusan igénytelen előadással olyan, mint valami magyar paraszti Énekek éneke.

Halbőr Fürgeteg János ebben a kötetben is beállít a *Vallatás*-ban, az ostobaság subájába bűvő furfang c páratlanul derűs rajzában, amelyet azóta annyi boldog, boldogtalan népieskedő próbált utánozni.

Ebben az esztendőben még egy könyv hagyja el a szegedi sajtót Tömörkény tollából, a *Betyárlegendák*. Az alföldi szegénylegények, Rózsa Sándor és társai kalandos bujdosásait és hősködéseit gyűjtötte egybe, a kortársak és a későbbi emlékezetek alapján, nem annyira a maga, mint inkább a kiadója kedvéért, Békefi Antallal együtt. Az író azonban ebben a kolportázs-munkában sem tagadja meg magát, noha még a nevét is elfelejti megemlíteni és csak később vallja be a szerzőséget.

Az írással nem csupán kevés pénzt és némi elismerést szerez magának az ember, hanem a hírlapirodalom néha a vádlottak padjára is leülteti a tollforgatót. Ez a dicsőség egyszer fordult elő Tömörkény több évtizedes zsurnalisztikai működése alatt. Egyik törvénytöréstől riportjában egy notórius kisteleki férfiúról azt írta, hogy büntetett előéletű. A férfiút éppen ez alkalommal bizonyítékok hiánya miatt fölmentették, ő viszont bepörölte a „rágalmazót”. Budapesten volt az esküdtszéki tárgyalás, amelyen Kószó István dr. védte a másik Istvánt és fulmináns beszédében a főmagánvádló fejére olvasta összes hírlapilag nyugtázott bűneit, amelyek között nem egyrendbeli gyilkosság is szerepelt. A bíróság, amelynek elnöke Zsitvay Leó volt, a vádlottat fölmentette a vád és következményei alól. A két Pisták, a védő és a védenc azonnal siettek a postára, ahol a következő sürgönyt menesztették Szegedre: Vádlottat fölmentették, a várost kivilágították.

A Város szolgálatában

Kulinyi Zsigmond után a *Szegedi Napló* szerkesztője Békefi Antal lett és nem Tömörkény István, akinek ez a mellőzés hosszú ideig fájt, de a sors úgy akarta, hogy ő más téren szolgálja a város és kultúra érdekeit. 1899-ben Szeged törvényhatósági bizottsága a tragikus végű Lázár Béla utódául őt választotta a

Somogyi-könyvtárhoz és a Városi Múzeumhoz könyvtárossá. Ennek a gazdag és egyre fejlődő intézetnek lett hivatalnoka haláláig. A polgári élet így egészen a maga részére hódította az író, aki azért mindvégig hivatalos pontossággal írta a Szegedi Napló vezércikkeit és a fővárosi újság tárcáit.

De új hivatásának is megfelelt emberül és a régi intézetbe új életet, friss szellemet vitt. Szorgalma és tudása révén a közművelődésnek emelt palota rövidesen valóban a magyar kultúra szegedi temploma lett, ahová azonban belépni csizmában, sőt mezítláb is szabad. Tömörkénynek kiváló mestere volt Reizner János, az érdemes, tudós igazgató, aki a régi Szeged történetét írta meg nagy monográfiájában, amely inkább adatainak teljességével és a tárgy szeretetével tűnik ki, mint előadása formájával. Reizner János vezetése mellett vett részt először a szegedvidéki ásatásokban is. Reizner János halála után Tömörkény lett a városi múzeum igazgatója.

Komolyan és alaposan végzi nehéz és sokoldalú munkáját. Mindenekelőtt a néprajzi múzeum európai jelentőségű gyűjteménye őrzi maradandó módon emlékét. A szegedi népélet minden jellemző darabja együtt van itten hiánytalanul és példás rendben, szerető gondnal, tudással és lelkesedéssel összehozva. Az író érdeklődése és tanulmánya szerencsésen találkozott itt a tudós föladatával. Senki nála jobban nem ismerte ezt a területet, amelyet hiszen ő fődözött föl írásaiban a magyar olvasó számára. Banner János a szegedi egyetemen tartott előadásaiban Tömörkény etnografiáját az írásai alapján rajzolta meg és ezekben az írásokban valóságos kincsestárát találja a magyar néprajznak, amelynek tudományát Tömörkény művészete egészen átlelkesíti és megleveníti.

Eltűnő mesterségeket és szokásokat mentett meg a feledéstől a jövő számára ezzel a mintaszerűen tökéletes néprajzi gyűjteményével, amelyben a tiszai bögöshajótól a Csonka Bukoca Tanács Ignác menyecskefejű bőrdudájáig ott van szép rendben minden, amit a szegedi nép keze, lelke az idők során megalkotott.

Az etnografiának közeli rokona az archeológia, amelyet szintén buzgón és sikeresen művelt Tömörkény mint igazgató. Hiszen itt is a népről van szó, az ősről, akik a föld alá kerültek. (Az ősről, akiknek emlékezetét olyan megkapó szavakkal vési a különféle magyarok szívébe azokon a fölhívásokon, amelyeket mint a Pusztaszeri Árpád Egyesület főtitkára készített.)

És a szegedkörnyéki régészeti kutatások, az ódon sírok föltárása megint csak közelebb hozta a néphez a népies író, aki a pusztán, az Isten szabad ege alatt érezte igazán és egészen az élet szépségét és végtelenségét és a föltárult ősök hamvai mellett tett hitet arról, hogy a magyar jövővért kell dolgozni, amíg a mécses ki nem alszik. A hun, avar és árpádkori sírok neki az örök magyar életről beszéltek, az elmúlás számára a maradandóságot hirdette.

Irodalmi téren is munkálkodott a néprajz és a régészet körében. Az *Ethnographia* és a *Múzeumi Néprajzi Értesítő* állandóan hozta etnográfiai munkáit, amelyek különösen a temetések rendjével a szegedi határban, a szegedi vízenjárók életmódjával, a tanyai orvosságokkal foglalkoztak.

Az *Archeologiai Közönyben* rendkívüli akribiával írt dolgozatai egész sorát találjuk, amelyekben szegedvidéki ásatásai eredményéről számol be, mint jó sáfára a földalatti kincseknek. A bilisicsi, a kenyérváró dombi, a szőregi, a domaszéki, a röszei, az öthalomi, az oroszlámosi és köröséri leletekről ad mindenre kiterjeszkedő, pontos leírásokat, amelyeket érdekes és tanulságos etimológiai és néplélektani fejtegetésekkel és magyarázatokkal fűszerez.

Maga ezekre a dolgaira volt igazán büszke és a Szinnyei József szerkesztette *Magyar írók élete és művei*-ben az adatok közül nem felejt el, hogy a „tudományos irodalomban az entomológiával, magyar nyelvészettel és régészettel foglalkozik.” A magyar nyelv nagy ismerője Szily Kálmán fölszólítására három-ezer „elkönyvetlen” magyar szót gyűjt össze a nép ajkáról és cikkeket ír a verselő parasztokról, a német szavakról a pusztán, a német nyelvből meghonosodott szólásmódokról, a bakanyelvről, valamint a pásztorírásról. Mert ez is az ő birodalmához tartozik.

De hadd beszéljen a leghívebb tanú, Móra Ferenc, a mindenben méltó utód, aki így jellemzi Tömörkényt, az igazgató urat és hivatását:

„A szegedi kultúra reprezentánsa az európai kultúrközösségben, régiségbúvár és írnok, megfizethetetlen kincsek kezelője és magarubrikázta papírosokon ötvenfilléres tintásüvegek számadója . . . Szeged magasabb kultúrájának szálai az ő kezében futnak össze. Tömörkény a maga aere perennius monumentumának föllállításával a kultúrpalotában megelőzte a hálás várost.”

Bizony, a hála nem mindig jelentkezett és a háború alatt meg kellett érnie a nagyszerű embernek, a város mindenesének, hogy akadt olyan városatya a közgyűlésen, aki sajnálta tőle, a nem szorosan vett tisztviselőtől a hetedik fizetési osztály szinekúráját, aki az Atilla király kincsei sírját szerette volna megtalálni a szegedi múzeum számára.

Ez persze nem sikerült neki sem, de az az emléktábla, amely a kultúrpalota könyvtárának falán Móra Ferenc szavaival* örökre hirdetni fogja a hálás utókornak a nagy igazgató el nem múltó dicsőségét, akinek szelleme ott lebeg az öreg könyvek, a fiatal pillangók, a régi fegyverek és az új képek fölött, a halott dolgok lelkében a diadalmas magyar kultúra életét őrizve a jövő számára.

Termékeny évek

Tömörkény termő éveinek hosszú sora következett azután, hogy a kultúrpalotában biztos kenyere volt és egy kis otiumhoz jutott. A családi boldogság és a polgári rend egyaránt hasznára voltak az ő komoly, csöndes múzsájának. A két gyermek, László és Erzsike, vagy ahogy ő becézte állandóan őket, Lász és Csin-nadratta, sok tiszta örömet okozott szívének és az elismerés is meglátogatta néha az Oroszlán utcai meleg, nyugodalmas fészket.

A termékeny munkásság eredménye majdnem minden esztendőben egy-egy új kötet, van olyan év, amikor kettővel lép a könyvpiacra. 1902-ben jelenik meg a *Vízenjárók és kétkézi munkások*, Szegeden, Engel Lajos kiadásában, 1904-ben a *Gerendás szobákból*, Budapesten, Singer és Wolfner-nél, 1905-ben a *Förgeteg János mint közérő* és a *Jegenyék alatt* második kiadása ugyanott, 1907-ben a *Különféle magyarok és egyéb népek*, 1908-ban a *Napos tájak*, 1910-ben a *Homokos világ* és a *Ne engedjük a madarat s más holmik*, 1911-ben a *Bazsarózsák* és 1913-ban az *Egyszerű emberek*, ez utóbbi az *Élet* kiadásában. Tíz esztendő alatt kilenc új könyv, az író egyenletes termő erejének beszédes bizonyítéka. A *Vízenjárók és kétkézi munkások* új tartományt

**E kincses háznak szentelte kincses életét
mint könyvtáros és könyvtárigazgató*

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

1899—1917.

*Nagy fia emlékének hálás szívvel emelte
Szeged sz. kir. város közönsége 1925-ben.*

hódít meg a Tömörkény-birodalomnak: a tiszai hajósok külön világát, amelynek gondjait és örömeit, munkáját és pihenőjét annyi szeretettel és megértéssel rajzolja az író.

Ebben a kilenc könyvében egészen kifejlődik és megállapodik Tömörkény művészete. A novellából egyre inkább a rajz felé halad és inkább a régi kötetek egy-egy kiválóan sikerült elbeszélő remekét menti át az új kötetekbe, de új „mesét” már nem igen akar mondani. A meséhez való kedvet egészen és tökéletesen a rajzolás öröme, az élet és világ valóságának ábrázolása váltja föl.

Tömörkény művészete olyan ezekben a könyvekben, mint a nagy magyar Alföld, egyenletes síkság, amelyen a dolgok látszólagos egyformasága azok végtelenségét és maradandóságát érezteti a szemlélővel. Tisztaság és világosság mindenütt, semmi nyugtalanság és semmi bizonytalanság. Ebben az íróban — első pillanatra talán különösnek tetszik ez a megállapítás — nincsen semmi irodalmárság. Pedig úgy igaz, hogy soha sem szegődött irodalmi irányokhoz, mozgalmakhoz és éppen olyan távol tartotta magát az akadémikusoktól, mint a forradalmároktól. Olyan egyszerű és igaz a műve, mint maga a természet. Még csak a népiességet se keresi vagy csinálja, számára az nem izmus, hanem élet. Ha soha semmi se látott volna tőle nyomdafestéket, akkor is a legelső elbeszélők egyike maradt volna. Mert az ő írásait olvasva akár vezércikk az, akár tárca, akár komoly, akár tréfás, mintha az élő hangját hallaná az ember. Meleg, bensőséges hangot, mely egyaránt megragadja az értelmünket és a szívünket. Tömörkény nem tud, de nem is akar mesélni nekünk, mint Jókai, akinél az egész világ és minden ember egy keleti ópiumáloni fantasztikusan színes kódéba olvad át, Tömörkény nem anekdotázik, mint Mikszáth, aki alakjait és történeteit a maga bölcsesége és elméssége pórázán vezeti, Tömörkény nem novellázik, mint Gárdonyi, aki a tanító körülményességével bogozza a szálakat, Tömörkény beszél. Semmi sincs tőle távolabb, mint a mesemondás. Egyenes és józan szelleme nem bírja rá magát az anekdota fordulataira és csattanóira. És a novella se az a köntös, amelyben otthonosan is kényelmesen érezhetné magát.

A novellában mindig van valami kitalálás, valami kikerekítés, valami költés, valami különös: Tömörkény csak azt mondja, amit lát és csak úgy mondja, ahogy látja. Ez az ő erőssége és biztossága. Semmi romantika, semmi a népszínmű vasárnapi sallangjából és sujtásából, kikészített és megrendezett hangulatából.

Nem volt még eddig írónk, aki annyira egy lett volna az alakjaival, lélekben, sorsban és szemléletben, mint éppen Tömörkény István. Hogy intellektusa magasan fölötte állott Halbőr Förgeteg Jánosnak, ez a dolog érdemén nem változtat. Jókai Mór a komáromi nemes patríciusnak mintegy atyai szeretetével nézi a magyar föld népét, a Fabula Jánosokat, valami földesúri fölény érződik ebben a szeretetben a fölszabaduló jobbágy iránt. Mikszáth Kálmán is fölülről szemléli a kis embereket, valahonnan az Országos Kaszinó vagy a Tisztelt Ház magasságából és távolságából. Gárdonyi Géza a tanítói tekintély tisztaságát őrzi meg mindig a néppel szemben.

Tömörkény ellenben ott üldögél a maga mintáival és alakjaival a söntésben, ott álldogál mellettük a rakparton és ott bandukol közöttük a jegenyék alatt. Ez a szinte páratlan beleérzés és veleérzés az ő emberi és írói nagyságának alapja, ereje, ez teszi kivételes eredetiségét. A magyar géniusznak kétségtelenül egyik legsodálattamértőbb és legmaradandóbb hódítása ez a mi Tömörkény Istvánunk, aki Steingassnerből válik lelki kincseink, örök értékeink és büszkeségeink egyikévé. Mert a lélek a fő, az a fontos, az a szellem, amely teremt és elevenít. *Az Úr lelke lebeg vala a vizek fölött*, és a magyar Tiszának vizei fölött Tömörkény lelke lebeg, megszentelve a földet és folyót, amelynek érintése a művészet tiszta, derűs magasságaiba emelte. Milyen magyar például a *gerendás szobák* és *napos tájak* írójának tartózkodó szemérme a szerelem dolgaiban. Az élet és a munka komolyságának és nehézségének mély átérzése és átlátása nyilatkozik meg ebben, hiszen igaz, amit a magyar Arany az angol költő tolmácsaképpen mond:

*Zsák a foltját lelje meg,
Jancsi Pannit nyerje meg,*

de, emberek, erről nem muszáj annyit beszélni és az írónak vannak még más mondanivalói is, kivált a magyar sors válságos fordulójánál.

Vannak, akik a nagy oroszokkal (Gogol, Tolsztoj, Csehov, Gorkij) hasonlítják minduntalan össze. Mindenesetre ezekhez áll a legközelebb. Lélekben rokon velük az igazság alázatos és buzgó keresésében és a tiszta, mély részvétben, amellyel nézi és becézi alakjait és sorsukat. De sokkal férfiasabb, keményebb kiállású és kedélyesebb természetű ezeknél a több-

nyire misztikumba tévedő és túlzásokra hajló nagy orosz lelkéknél. Maga bevallása szerint a három amerikai humorista (Bret Harte, Mark Twain és Aldrich) inkább hatott rá, de ezek is csak az indulásnál.

Tömörkény talán soha életében nem írta le ezt a két szót, hogy emberi szolidaritás, de mindegyik sorában ezt szolgálja, ezt vallja, ezt akarja.

Mennyi gyöngéd, meleg együttérzéssel viseltetik kiváltképpen azok irányában, akik erőtlenek és védtelenek. Az állatokat és a gyerekeket hogy ajnározza, hogy babusgatja, hogy öleli magához írásaiban ez a nagy, ez a jó ember. A nincsetlenek sorsát mennyire szívén viseli, mennyire vállalja velük a testvéri és bajtársi közösséget! A magyar földműves szegénységnek legnagyobb írója Tömörkény. Egészen a tolsztoji evangélium szellemében való az a tanítás, amelyet Megállás közben című rajzából Hódi bácsi, az ősz tanyai ember hirdet a „közönségnek” a dorozsmai fürdőben:

— A munka, a munka . . . fogatlan koromtól fogatlan koromig az egész élet — munka! Ez a cél, ez a testvérisülés. A cél: a munka. Nincs más cél. Jegyözzék mög maguknak, hogy nincs más cél. Öreg embő mondja. Én maguktól tanulhatok, tudom, de maguk is tanulhatnak éntőlem. Ez a testvérisülés.

És a maga módján, vagy még inkább a Tömörkény módján is, hozzáteszi szépen az öreg hitese ember:

— Hanem — csak lassan, lassan. Csak lassan, lassan.

Mert Tömörkényben nincs semmi idegen szentimentalizmus és józan, okos mértéket tud tartani még a megindulásában is. Mint ahogy egyik humoros alakja mondja: úgy szép a legény, ha ballag. E tekintetben Tömörkény a legférfiasabb író és nem csupán a magyarok között. Még Mikszáth is szeret néha ravasz palócosan incselkedni a menyecskék és lányok fodrai és csipkái körül, de a szegedi föld és nép tisztaszívű íróművészenek alig akad néhány korábbi novellája, amelyben a szerelemnek döntő jelentőséget juttatna. Akkor is valami tragikus felhő borul rá és valami balladás elhallgatás. (*Megy a hajó lefelé.*) Az egyre gyűrűlő novellák között, amelyek újabb kilenc könyvében szerepelnek, a most említettten kívül a *Bábocskai szelet hever*, a *Fecskék*, az *Etel a dobban*, a *Valér a földbe megy*, Tömörkény alkotó erejének mesterműveit, végső kifejlődését és beteljesedését jelentik. Ha mégis valami irányú fejlődésről lehet beszélni nála, akkor azt

mondhatjuk, hogy az addig megszokott és elhasznált irodalmi formákon túl a tökéletes rajzig jutott el, a realista ember és élet ábrázolásnak egészen egyéni, mondjuk röviden, tömörkényi művészetéig.

Nem nagy világ az övé, de egészen az övé. Tömörkény az az erdőkerülő, aki a maga birodalmában minden fát és bokrot, minden embert és vadat ismer, számontart és meg is mutat nekünk.

És a legelőkelőbb, mert legtisztább érzés, amely benne élt és munkált, a részvét, elvitte őt azokhoz is, akik mintegy a társadalom kerítésein kívül rekedtek, a nincsetlenekhez, a magyar vidék pusztai és külvárosi elhagyottjaihoz és kitagadottjaihoz és ezzel Tömörkény írói művészete nagy emberi, szociális értéket is nyert, amelynek történeti jelentősége csak nőni fog a szálló és haladó idővel.

Voltak írók, akiknél az ember a grófnál kezdődött, nála befogadást és vigasztalást talált minden teremtett lélek ezen a földön. Róla is áll annak fele, amit a biblia nyomán egyik klasszikus költőnk mondott a világ első drámaírójáról: *nagy vagy a kicsinyekben*. És amit Tolsztojnál olvashatunk, (aki egyik könyvében idézi Tömörkényt), hogy a művészi alkotás nagyságát soha sem a téma nagysága adja meg, arra éppen Tömörkény néhány kis remekében találhatunk példát.

Ebben a jóságos és igazságos emberben nem lakozik semmiféle fölény, de csupa érdeklődés, csupa részvét él benne minden lélekkel és minden dologgal szemben. Humora az igazi könnyek közt mosolygás. A ballagó és a darvadozó magyar humora ez, azé a férfié, aki a tréfához is komoly arcot vág és aki a legsiralmasabb állapotnak is megtalálja a maga orvosságát. Sehogy még sohase volt, ez a magyar bölcsesség szívérványlik minden írása fölött, és még a föld alatt, a barlanglakó zsellérek odújában is elhinti a holdog, békés napáldozat néhány meleg és fényes aransugarát. Ha igaz Maeterlinck mondása, hogy a dolgok annyit érnek, amennyi szeretettel nézzük őket, akkor Tömörkény írásművészete valóságos aranyművesség: zománcot és szépséget ad igénytelennek és kicsinyesnek tetsző dolgoknak is. Az *Öreg embőr napáldozatja* (amelyet elejétől végig szegedi tájszólásban írt) egyik legjellemzőbb példát adja erre. A néphumor nála olvadt bele hiánytalanul és meggazdagodva a magyar irodalomba. Mikor az ő Kismarton Mihály a azt mondja a nagy hidegre, hogy:

— Az se volt igaz ember, aki kitalálta, vagy amikor *János megját[s]za magát* és két rendőrrel viteti be személyét:

— Az én adómbul vagytok, húzzatok és amikor a kihágási bíró, a Kocorság vallatóra fogja, hogy miért rúgott ki ilyen nyilvánosan a hámból, ő, aki különben mindig rendes ember volt és akkor János a tanyáról azt feleli:

— Még a csillag is mögszalad néha az égön, ezekben az ilyen kiszólásokban és jeles mondásokban a Tömörkény humora ölelkezik a szegedi nép kedélyével. Az ő nyelvének kincseit nem tudja fölváltani senki. Ez a nyelv maga külön gyönyörűség és tanulság, lefordíthatatlan és utánozhatatlan. Melyik más nyelv adja vissza „az ő földes ízű” szavait és sajátos fordulatait? Erőt és bájt, régiséget és örökséget egyesít magában ez a nyelv, mint ahogy a nagy magyar Alföld termékeny öle tele van fejedelmi sírok aranyával, ezüstjével.

És van valami rokonsága ennek az egyetlen és egyenletes beszélő stílusnak a kanyargó Tiszával. Ez is szeret nyugodalmasan és csöndesen hömpölyögni, de szeret néha áradni is és olykor ki-kicsapni a medréből és szeszélyesen el-elkalandozni. Tömörkény mindent körülményesen elmond, töviről hegyire, mert egészen benne él abban, amiről beszél és mert azt akarja, hogy mások is éppen úgy lássák és úgy szeressék.

Ezt néha szemére vetették neki, de hiszen ennek a „hibának” köszönhetjük mindazt a szinte megmérhetetlen és fölbecsülhetetlen adalékot, amellyel a szegedvidéki népek életének, szokásainak és erkölcsének, munkájának és művészetének ismeretét gazdagította és szinte hiánytalan teljességgel megörökítette minden időkre.

A fehér asztalnál

Ez a hallgatag és zárkózott férfi csupa bájos közvetlenség és elragadó kedvesség tudott lenni a nekivaló és hozzá méltó társaságban. Nem gombolkozott ki egészen sohasem, de — mint Móra mondja — az ötletek aranymuslincáival jókedvében telerajzolta baráti körét. Az első alkalom, amely őt az asztal örömeire kapatta, bizonyosan a régi Hungária törzsasztala volt, amely a surbankó újságíró szívesen látta és derűsen marasztalta. Az a bohém-tanya volt ez, amelyben Pósa Lajos frogatta a szövegeket Dankó Pistának, a fiatal és tehetséges népzénesznek, akit csak a szak-

értők nem akartak elismerni. Téli esteiken vágni lehetett a füstöt ebben a szegedi Pilvaxban, amely a rekonstrukcióból ittmaradt gentrynek éppen olyan meleg fészke volt, mint a napi robot után pihenő újdondásznak. Pósa után Lipcsey Ádám, ez a mokány, köpcös tréfacsináló vette át az asztalt és megalapította a zónaakadémiát. A komolyságot örökre száműzték ettől az asztaltól, amelynél még a mélabús Sebők Zsigmondnak és a komor Thury Zoltánnak is vig arcot kellett vágnia a játékhoz.

De mi volt az a híres *császári és királyi köztársaság*? Semmi más, mint ürügy és alkalom arra, hogy a szegedi élet és irodalom kiválóságai a fehér asztal mellett szabad folyást engedjenek a bennük rejtőző és a hétköznapi gondok pusztáján bujdosó jókedvnek. Nem volt ennek a társaságnak semmi komoly alapja és szervezete, csak a rokonszenv és a barátság tartotta össze. Akik kedvelték egymást és kedvelték a jó bort meg a jó szót, amely a jó borból árad, azok összegyűltek. A vezérük, akár akarta, akár nem, Tömörkény volt. Ahová ő leült, ott ő elnök ür lett.

Azért volt némi alkotmánya is ennek a császári és királyi köztársaságnak, mivelhogy röndnek muszáj lönni. Az alapszabályok 2733. számú paragrafusa szerint például (az előző paragrafusok ismeretlenek) az ülés határozatképes, ha egy tag is van jelen. A 2001. paragrafus kimondja, hogy az elnöknek eggyel több szavazata van, mint az összes jelenlevőknek. Az 503. paragrafus alapján minden tag köteles indítványt előterjeszteni, tekintet nélkül arra, hogy meghallgatják-e vagy sem?

Végezetül, de nem utolsónak a 131. számú paragrafus elrendeli, hogy pótgyomrot hozni tilos!

A régi Bitó híres csárdájában voltak a kezdetei ennek az alakulásnak, amely alakját és helyét állandóan változtatta. A Kopp szanatórium, a Bagits Rozál, az Onozó, a Csányi Ágó és az alsó és felső Tiszapart különféle halászcárdái voltak tanúi ezeknek a történelmi nevezetességű tanácskozásoknak és feledkezéseknek.

A Cserzy Mihályéktól alapított *Irodalmi Tető* is csatlakozott később Tömörkényék „mozgalmához” és ekkor egy puccs alkalmával Városházát, a kedélyes papot tették meg miniszterelnöknek. Az ülésekre illusztrált meghívókat küldöttek (Skultéty Rezső volt az udvari festő), rendes tárgysorozatuk volt, elnöki megnyitóval, a pénzügyminiszter jelentésével, határozati ja-

vaslatokkal, előterjesztésekkel, indítványokkal, az összkormány lemondásával és sajátkezüleg újra való kinevezésével.

Egy kicsit a nagy politika és a magas közélet ártatlan és kedves paródiáját adták ebben a mulatságos köztársaságban, amelyben éppen úgy volt koalíciós minisztérium és technikai obstrukció, mint annak idejében az ország házában.

Az is megtörtént, hogy Beck Pista jópálosa után, amely a szegedi juhászok nemzeti tánca, Tömörkény is kedvet kapott, hogy saját szerzeményű gólyatáncát ellejtse, amely tánc az erdélyi csürdöngölőnek volt alföldi változata.

Mulandó minden e vidéken, bizony ennek a császári és királyi köztársaságnak is vége lett egyszer, de hiszen nála sokkal komolyabb és szilárdabb alkotmányok és intézmények is hasonló sorsra jutottak. Eltűntek az életből, mint a Csonka Bukosza Tanács Ignác kecskedudája, amelyet nem egyszer hallgatott a tiszaparti halászcárdában az elnök úr, amiről különben, mint ahogy az öreg dudás mondotta, „könyveket” írt Tömörkény. No ami azt illeti, annyi bizonyos, hogy ezek a „könyvek” megmaradnak.

Mikor Engel Lajos vette át a Szegedi Naplót, megkezdődtek a Lajos napok, amelyek minden esztendőben maradandó események voltak. Nagy áldomást csináltak ilyenkor, a népszerű kiadó mellett a másik Lajost is áhíttal emlegették és Lipcsey Ádám akkor is megjelent a gyülekezetben, amikor már régen a fővárosi redakciók küszöbét koptatta. Kulinyi, Békefi, Balla Jenő, Sz. Szigethy Vilmos, Kisteleki Ede és a mindenkori munkatársak voltak részvevői ezeknek a nyári hajnalokba kinyúló estéknek, amelyeknek lelke mindig Tömörkény volt, az Elnök Úr, aki, ha szólni kívánt, mély csönd és figyelem fogadta, amelyet csak a szünni nem akaró derültségek és hosszan tartó, meg-megújuló éljenzések szakítottak félbe.

Itt született meg a hőrszobor eszméje, amelyet a Sándor emlékbizottság ápolt és a cs. és kir. köztársaság vett át. Úgy kezdődött az egész, hogy Lázár György, a kiváló szoboremelő polgármester Lipcsey Ádámmal utazott és a furfangos diák azt ajánlotta neki: állítson már egyszer szobrot Szeged legnagyobb fiának is.

A lelkes podeszta megütődve kérdezte, hogy ugyan ki lehet az a legnagyobb fiú, akiről eddig megfeledkeztek volna és ekkor derült ki, hogy Sándorról van szó, Rózsa Sándorról, aki csakugyan a leghíresebb ember hét határban, sőt azon túl is és akinek

eddig csakugyan nincsen méltó monumentuma. Tömörkény a tréfát hivatalos komolysággal átvette, ő különben is krónikása volt Sándornak a *Betyárlegendák* révén, a szoborbizottság megalakult Tömörkény elnökletével, Balla Jenőt kinevezték pénztárossá, nagy ankétek voltak az ügy érdekében, szakértőket is meghallgattak, sőt egy különítmény helyszíni szemlét is tartott Kisteleken, azon a történelmi nevezetességű helyen, ahol a szegedi tanyák hőse az ötvenes években megállította a vonatot.

A hallgatag ember az ilyen gyűléseken rakétázott és sziporkázott, egyik ötlete a másikat kergette, de a legnagyobb jókedv tetőfokán is mindig az illendőség határain belül tudott maradni. Pajzánkodott és dévajkodott, ha kellett, de lelkének született nemessége és tisztasága ezekben az órákban is tiszta maradt, mint a patyolat.

A Dugonics Társaságban

Tömörkény szerette a társaságot, de legjobban szerette azt, amelyet *Dugonics* nevére és emlékére alapítottak. Szeged első irodalmi társasága, amely hosszú vajúdas után 1892-ben született, Lázár György, a nagy polgármester lelkes buzgósága révén, már bölcsője mellett ott találta Tömörkényt, aki mint a Szegedi Napló ifjú munkatársa az első irodalmi díját nyerte el, a novellára kitűzött kétszáz koronát, *A leány játszik* című elbeszéléssel, amelyet 1894-ben mutatnak be a Társaság ünnepi ülésén. Hamarosan rendes taggá választják, sűrűn jelenik meg a felolvasó asztalnál, elbeszélésekkel, rajzokkal és Békefi Antal után 1904-ben ő lesz a Dugonics Társaság főtitkára. Mindig a legnagyobb buzgalommal és odaadással vezeti a Társaság ügyeit, amelyek szívügye neki. Mindig ünnep volt az, amikor komoly alakja föltűnt és gordonkahangja megszólalt a díszes teremben, a puszták szabad levegőjét, a vadvirágok illatát és a vadgalambok bűgását idézve föl és ilyen ünnep igen gyakran került sorra, hiszen, ha csak a *Dugonics Társaság* 1904 elejétől vezetett naplókönyvét nézzük, akkor is tizenhat olyan alkalom kínálkozott, hogy a lelkes és megértő szegedi irodalomkedvelők hallgathatták őt és gyönyörködhetek e ragyogó elme és meleg szív délibábos és szívárványos megnyilatkozásában.

1905 február huszonhatodikán a véletlen összehozta egy felolvasó ülés keretében *Ady* Endrével, aki Tömörkény *Rajz a nép-*

életből című munkájának fölolvassása után néhány új versét mutatta be a szegedi közönségnek. Nincs róla emlékezés, hogy e két nagy magyar hogyan és miképpen találkozott, de az bizonyos, hogy nem sokkal később a Vér és arany költője ezeket írta A magyar Pimodan című megragadó vallomásában: „Az, aki Szegeden, sőt Szegedében, ugyanazt csinálja a tanya-nyelvel s tanya-gondolattal, mint a városival és raffinálttal a legvárosibb, legraffináltabb és legbetegebb író-zseni, ő is az én emberem és tanúm”. Tömörkény főtítkári jelentéseit azzal a szeretettel és gondnal írta mindig, amellyel mindenféle írói munkáját végezte.

Érdekes fölolvásos volt Tömörkény. Szinte szabódva, önmagával ellenkezve, kezdett bele az első mondatokba, úgy tetszett, mintha zsörtölődne vagy durúszolna, de ez a hang lassacskán kellemes zsongásba olvadt, cirógatni kezdte a szíveket, magához vont a érdeklődést, egy ember hangja volt, aki sokat tapasztalt, vox humana volt, amely kis dolgokról is nagy szeretettel beszél. A végén szinte sajnálta a hallgatóság, hogy nincs tovább, olyan szívesen elringatóztak volna még e hang hullámain.

Utolsó szereplése a Dugonics Társaságban és utolsó nyilvános föllépése az életében 1916 január 30-án volt, amikor a Lázár emlékünnepen *Emlékezések az Alsótanyáról* címen a nagy podesztával töltött szép napokat idézte föl derűs borongással.

Halála után a Dugonics Társaság mindig nagy hálával és kegyelettel gondolt reá és kultuszát állandóan ápolta és terjesztette. Emlékezetének szentelte 1918 áprilisi fölolvásos ülését, amelyen Szalay József, Szávay Gyula, Balassa Armin és Móra Ferenc versben és prózában idézték alakját és szellemét, 1921 április 24-iki ülését, amelyen Szalay József elnök megragadó bevezető beszéde után Erzbrucker Aladár kegyesrendi tanár Tömörkény stílusát és nyelvét méltatta, 1922 április 30-án dr. Banner János Tömörkény néprajzába vezette be hallgatóit, 1927 április 24-én, halála tízéves fordulóján Szalay József elnök nagyérdékű bevezető beszéde keretében bemutatta a nagynevű kortársak levélbeli hódolatait Tömörkény nagysága előtt, Juhász Gyula fölolvasta Tömörkény művészetéről szóló tanulmányát és az elnök bemutatta Móra Ferenc *Steingaszner a poszton* című megindító emlékezését.

Maga Tömörkény is megszólalt, legszebb dolgaiból néhányat tolmácsolt Banner János és ezek a remekművek olyan elevenen, olyan frissen hatottak, mint maga a múlhatatlan élet.

1906-ban a *Petőfi Társaság* is tagjai sorába választotta a magyar népiesség prózai Petőfiét, de a székfoglalóján kívül, amelyet tartozó kötelességének tekintett, nem szerepelt a fővárosi irodalom társaság ülésein. Még a székfoglalót követő banketről is megszökött, sietett ki a vonathoz, nehogy ráesteledjen és a sötétben eltévedjen a mozdony.

A világot jelentő deszkák

Tömörkény és a színház: ezek sohasem voltak egymással rossz viszonyban. Nem hántották egymást, az író éveken át csak kívülről látta Fellner és Helmer szép bécsi stílusú épületét és fiatal újságíró korában is, amikor mások elsősorban a színházi kritikában akarják megmutatni, mit tudnak, ő ezt a műfajt következetesen és szándékosan elmellőzte. Ami a drámaírást illeti, gyakran hangoztatta, hogy a magyar paraszt esztendőszámra se beszél annyit, mint amennyit egy este mondatnak vele a népszínművekben.

Éppen azért némi meglepetésül szolgált, amikor a budapesti Nemzeti Színház, az ország első műintézete egyszerre csak egy Tömörkény darab bemutatóját hirdette. Az egész ugyan csak egy fölvonás, de azért csak darab az mégis.

A dolog úgy történt, hogy 1912-ben egy banket után az Európa kávéháznak egyik csöndes sarkában összekerült a társaságból menekülő Tömörkény Szalay Józseffel és Almássy Endrével. Az érdekes irodalom pártoló (aki később maga is írt drámát) és a lelkes színikazgató ostromolni kezdték Tömörkényt, hogy miért nem próbálkozik meg már egyszer a színpaddal? Talán bizony attól tart, hogy nem menne a drámaírás? Addig szorították a sarokba, amíg végre is megadta magát és kijelentette, hogy ha úgy tetszik, akár négy óra alatt is megír ő egyet. Így született meg a *Barlanglakók* című egyfölvonásos, amelyet a szerző életképnek keresztelt és kipróbálás végett mindjárt a nemzet első színházának nyújtott be. (Igaz, hogy Somló Sándor is unszolta erre.) A darab keletkezését illetőleg a szerző maga megjegyzi, hogy: „az erkölcsi bünszerzés cselekvénye itt Almássy Endrét és Szalay Józsefet illeti” és hozzáteszi, hogy „le nem foglalt lámpakarók akadnak még Magyarországon Almássy

és Szalay urak részére”. E szerzői enyvelés teljesen céltalannak bizonyult a bemutató alkalmával.

A *Barlanglakókat* egyik novellája alapján írta. Szegedvidéki erdőirtó munkások földalatti lakása a színhely, ahol a balladai tömörségű dráma lejátsszódik. Néhány ember sorsát érezteti a költő, a szűk, sötét odúból kilátással az élet végtelen távlataira. Az öreg Tandari ustorral megütötte könnyűvérű fia fattyát, akit ez eltitkolt előle. A fiú az apára támad, el akar menni örökre, hogy elvehesse azt, akit szeret, hogy a szülőtte mellett lehessen és az öreg Tandari ekkor látja, érzi, hogy mi lakozik valójában az ő fiában, magára eszmél, kitör belőle a mély, erős, igaz apai érzés, röviden, de határozottan kiáltja oda a legénynek:

— Hozd ide azt a kis kölyköt!

Ennek a nagyon emberi kis színpadi remeknek fürgeteges sikere volt a *Nemzeti Színház* bemutató estéjén, 1913 január 22-én. Őszinte, mély és maradandó siker, költő és közönség ritka bensőséges találkozása és öröme egymásban, amelynek csak külső jele az a tizenhat kihívás, amellyel a szerzőt a lámpák elé kényszerítették. (Ezek a lámpák mégis csak karó nélkül való lámpák voltak.) Igaz, hogy az előadás is méltó igyekezett és tudott lenni az alkotáshoz.

Csathó Kálmán rendezte, az öreg Tandarit a felejthetetlen Pethes Imre ábrázolta, és Alszegehy Irma, Mátray Erzszi, Rajnay Gábor, Rózsahegyi Kálmán és Gyenes László szerepeltek benne. A kritika is egyhangú elismeréssel fődözte föl Tömörkény Istvánt, a drámaíró, Keszler József a háromfelvonásost követelte tőle, (ilyen telhetetlenek ezek a pestiek), Lengyel Menyhért szívetrendítő látványnak találta, amint a vidéki költő végtelenül szerény meghajlással jött a közönség elé. A vidéki költő pedig már akkor arra gondolt, hogyan lehet leggyorsabban megszökni a fővárosi dicsőség elől és az első éjszakai vonattal szerencsésen hazaindult Szalay József és egy üveg bor társaságában. De a dicsőség Szegeden se hagyta nyugodtan, következett a szegedi bemutató 1913 február 28-án és az előadások előtt a szerzőnek bele kellett ülnie a színpadi gondolkodó székre és el kellett mondania, hogy született meg a darabja? A premier után nagy áldomás volt, amelyen régi és új barátai és tisztelői jelentek meg és derűre borúra köszöntötték az ünnepeltet, aki válaszában kijelentette, hogy az ünnepelt egyáltalában nincs meghatva, bár azt nem tagadhatta, hogy amikor a színházban a tapsok és

éljenek viharában a szívére tette a kezét, egy forró, fényes gyémánt csillant meg a szemén.

A *Barlanglakók* országos sikerén fölbuzdulva magyar filmet is készítettek belőle, amelyből persze kevés haszon és öröm háramlott Tömörkényre.

De Tömörkény is kedvet kapott a drámaíráásra és nemsokára egy másik egyfelvonásos is elkészült, *Bábockay szelet hever*, az ismeretes novellából.

Egy bőgőshajó fedélzetén játszódik le ez a hol enyelgő, hol komoly dráma, amelyben a vízenjárók sorsa éppen olyan erőteljes és valószerű vonásokkal domborodik ki, mint a Barlanglakókban az erdővágóké. Itt is a gyerek körül forog a harc és itt is a gyerek iránt érzett szeretet mélységes érzése oldja meg a tragikus csomót. A Nemzeti Színház örömmel fogadta ezt a második kopogtatást is, de technikai okokból a háború alatt elállott a színrehozatalától. Ami ezután még jött volna, azt a halál korán és végképpen visszaparancsolta.

Aki pedig csodálkozik azon, hogy Tömörkény, ki éppenséggel nem volt színházi ember, mégis ennyire értette a mesterséget ezen a téren is, annak csak azt felelhetjük, hogy az igazi költő mindenütt megállja a helyét, akár az életet jelentő földön, akár a világot jelentő deszkákon.

Az író napáldozatja

A nagy háború zajában ez a csendes ember elvonulva figyelte az itthonmaradt magyarság életét. A front mögötti Magyarországnak népének sorsát, a halálos nagy viadal kis gondjait szemlélgette és jegyeztette.

Hétről hétre pontosan beszámolt róluk a pesti újság tárcájában. Az Onozó sarkában, az Arany Páva szögletében látta meg a háborús világ új embereit, akik leginkább régi emberek voltak, de a nagy fölfordulásban és földrengésben színük és lelkük elváltozott.

A haza elkövetelte tőle a fiút is, Lásd az iskolából a frontra került, az aggódó apa maga is jelentkezett az ország szolgálatára. 1916-ban Tömörkény István ben[n]maradt az ötvenévesek sorozásán, mint régi boszniai negyvenhatos katona.

A szentséges öreg csontban megmozdult az ifjú vér, az egykori virtus és egészen komolyan és határozottan be akart vonulni a régi csapathoz, csak Somogyi Szilveszter polgármester mint hivatali felsőbbség tilalma tudta ettől a kései szándéktól nagy nehezen visszatartani. Már próbálgatta az új fegyvert, már átadta Móra Ferencnek a múzeumi és könyvtári hatalom kulcsait, mikor a Veszter parancsára mégis csak itthon maradt. Hiszen itthon volt rá nagy lelki szükség, vigasztaló írásaira a népekről az ország használatában. Már úgylis közeledett a napáldozat, az árnyékok megnyúltak, az alkonyat utolsó „ragyogványa” is búcsúzóban.

Még néhányszor elnézegette és meghallgatta, amint a tanyáról meg a külvároshól jöttek a magyarok a régi kincsek és a régi csaták föltekintésére, még megérte, hogy öreg német népfőlkelő tisztak a Balkán felé vonulva Jókai után érdeklődtek a Somogyiban és hogy a Lász is visszajött egyszer a lövészárkok poklából, mellén a vitézség érmeivel, de elérkezett 1917 tavasza, az utolsó. Hajadon fővel sétálgatott a Tisza partján, áhitattal üdvözölte a napocskát és a vizecskét, megfázott és beteg, lázasan tovább végezte napi dolgait a két hivatalban. Utolsó derűs estéje a Dugonics Társaság Arany János ünnepén volt, a vacsorán a maga humoros közvetlenségével sírvavigadó felköszöntőt mondott Magyar Jánosra, akin Arany Jánost értette és Jakab Ödönre, aki vendége volt. Mikor a lázas beteget Móra Ferenc nagy nehezen ágyba parancsolta, Tömörkény egészen utolsó percéig mindig arra gondolt, hogy írni kell, hogy a Szegedi Naplónál ma ő a soros vezércikkíró és hogy a Magyarország vasárnapra tárcát vár. Az erős meghülés következtében tüdőgyulladást kapott, amely mellhártyagyulladással párosult és a szívgyöngöseség aggasztó tünetei is mutatkoztak. Az elhasznált szervezetenek nem volt elég ellenálló ereje és végül is kámforinjekciókkal tudták csak orvosai elodázní a közeledő véget. A lázban égő nagy beteg még egy végső üzenetet diktál fiának a stochodi frontra, és amikor leánya az utolsó reggelen gyöngéd szeretettel simogatva megkérdezi, hogy érzi magát, Tömörkény csöndesen mosolyogva mondja: — Általános depresszió. Majd nemsokára rá még hozzát teszi: *A nap elfogyatkozik.*

1917 április 24. volt, kedd reggel, kilenc óra előtt néhány perccel. A tanyáról egy öreg vajákos asszony lélekszakadva sietett az Oroszlán utcai házba, valami rejtelmes orvossággal,

hogy meggyógyítsa a célszerű szegény emberek nagy barátját és jóltevőjét, de már elkésve érkezett. Tömörkény napja örökre elfogyatkozott.

Ezen a napon Hőfer altábornagy jelentése szerint egyik harc-
térén sem történt jelentős esemény.

A frontokon nyugalom volt, de a front mögött a magyar szellem és a magyar írás hősi halottja a legnagyobb háborús veszteségeink egyikét jelentette.

Gárdonyi Géza, a régi jóbarát, *Bibi* című életregényében, egy tanító följegyzései gyanánt ezeket írja a halál után:

„27. Péntek.

Napos.

A fák virágzása jó egy két hetet késett az idén.

Tömörkény István író meghalt. Egynehány kedves novelláját olvastam. Szerető szemmel nézett a föld népére és ez a szeretet napsugárként játszik a sorain.”

Tömörkény ott feküdt szelíden és nyugalmasan a halotti ágyon, amelyre most egy egész ország népének részvéte borult.

És megindult a zarándoklat a ravatalhoz, nagy urak és nagy írók és kis emberek, híres valakik és ismeretlen senkik jöttek, hogy elbúcsúzzanak a csöndes embertől, aki jó ember és igaz író volt. Szeged városa megérezte, hogy a legfájóbb háborús vesztesége Tömörkény és méltó végtisztességet adott nagy halottjának.

A kultúrpalotából vitték utolsó útjára a szegedi földbe, a temetési szertartást Várhelyi József apátplébános végezte, Balassa Armin a Dugonics Társaság nevében mondott búcsúbeszédet, Pakots József a Petőfi Társaság gyászát tolmácsolta, Szakács Andor az egész magyar sajtóét, Móra Ferenc pedig a szegedi újságírás és a szegedi kultúra veszteségét parentálta el a koporsó előtt, amely ezután lassan elindult, ezek könnyes seregétől kísérve.

És ekkor fölzendült a szegedi honvédszenekar gyászindulója. Az öreg katonának Perneczky Jenő kerületi parancsnok adta meg ezt a temetési díszet és az emberek lelkében hirtelenül egy régi, gyönyörű Tömörkény-novella emléke kísértett, Valérról, aki a földbe megy és akinek a katonák tisztelegnek. „*Valér, ha te ezt hallanád!*”

Amit életében nem igen keresett és olyan ritkán kapott, az elismerés őszinte, meleg szavait teszik az író társak a koporsóira. Elkésve sietnek hódolni és hálálkodni Tömörkénynek. Majdnem fölfedezik őt, a magyar föld, a szegedi nép páratlan művészt. „Ilyen súlyos nevet még a háború alatt se írtunk az irodalom veszteséglistájába”, mondja róla Kosztolányi Dezső a Pesti Naplóban. „Acélos összefogó erő lakozott benne. A németek kritikusai a puszták prózaíró Petőfijének nevezték el.”

„Akármelyik külföldi megismerheti az ólomkatonáról szóló elbeszéléséből a magyar paraszt lelkét.” — „A kutató fölfedezés dolga lenne az egyszer, hogy a nemzetek literatúrájában a magyar Tömörkény is elfoglalja a maga érdemes, komoly helyét” — állapítja meg Révész Béla a Népszavában. És végezetül Krúdy Gyula meghatottságtól remegő hangú nekrológiájának megkapó szépségű sorai: „Az Alföld felett álmoként tűnik el a látóhatár felé egy fehér kócsagmadár. Ez volt a Tömörkény lelke.”

„Népek az ország használatában”

Arany János írja egyik kései versében, hogy nem akar úgy elmenni, mint a koldus, aki semmit se hagy itt maga után és valóban, az öregség legszebb költészete maradt ránk tőle a posthumus Őszikékben. Az ötvenéves Tömörkény is halála után adta nemzetének a legdrágább örökséget utolsó könyvével, amely 1917-ben a Táltos kiadásában, *Népek az ország használatában* címmel, Móricz Zsigmond előszavával jelent meg. Ez a könyv Tömörkény háborús írásait tartalmazza, rövid tömör rajzokat, kis dolgokat a nagy időkből, amelyek azonban mindenféle háborús riportnál jobban érzetetik egy népnek sorsdöntő esztendeit. Mint az előszó mondja:

„Forrásmunkája lesz ez annak az életnek, mikor a magyar nép egész életfelfogása s maga az élete tökéletesen átalakult, mikor nemcsak új ideák, de egészen új világnézet, új filozófia kezdi gyökeresen kifordítani a magyart régi sáncaiból.”

— Bizony, hosszú az út a *Szegedi parasztok és egyéb urak* fiatal derűjétől a *Népek az ország használatában* érett komorságáig.

Halbőr Fürgeteg János, aki az első könyvben még csintalanul

évődik a pusztázóval, aki közérőnek hívja, most már öregen és elhagyatva áll a pusztán, amely igazán puszta lett számára és mint új Diogenes, egy hordóban keres menedéket az isten hidege és a szél elől. (*Mindenek változnak.*) A tanyai asszonyok dolgoznak a földeken a férfiak helyett, akik külső országokban harcolnak és pusztulnak. Új emberek jönnek, idegenek, ellenségek, akik éppen olyan áldozatok, mint akiket elvittek innen.

A muzska és a magyar lelkek különbségét és közösségét mesteri módon érezteti a szegedi író, akinek legszebb emlékei közül való Jermoláj, a jószívű muzsik, akit Turgenyev művészte tárt föl előtte, valaha régen. Tömörkény magyarjai beszélgetnek az úton. „Azt mondja a szomszéd a Jánosnak:

— De hát akkor mért törtek ránk fegyverrel, az ördög bújjon a fatornyos hazájukba?

— Ugyan már — védi János a muzskáját — hiszen a kecske se a maga jószántából mögy a vásárra.

Ilyen nézetek és beszédek vannak a lapos sipkás, idegen fogáságos emberek felől. Kedvelik őket, mint elhagyatottat, de mégis csak úgy, mint valami kisebbfajta, mint valamely gyermeket, mint gyámoltalant”.

Az író meglátja a tatár honvágyát, amint a vendéglőben egy képre bámul, amelyre egy falu van rajzolva. „Talán otthon a Krimben is ilyen vályogfalkerítéses falvaik vannak. Nyedgin kaukázusi történeteiben az ottvaló falvak egészen úgy vannak rajzolva, mintha magyar faluk volnának: Petőfi kék köpenyegén, Damjanich vérpiros attiláján akad meg a szeme. A gólyafészkeken, a jegenyefákon. Kis padok a házak előtt, a padlásablakon kidugva két cső veres kukorica. Mit gondolhat ilyenkor a szóotalan tatár? A kezefejét végighúzza a homlokán.” És a levelek, amelyeket Tömörkény új emberei váltanak egymással a nagy fürgetegben, világok távolságain keresztül. „Szeretnék bötű lönni, hogy hozzád eljuthassak . . . nem iszok, nem káromkodok . . . fölségös Isten, mérhetetlenök az intézkedéseid.” És a távolságok, amelyek eltűntek, tisztára eltűntek. „Az öreg Veron azt kérdezi: — Aztán a te urad is oda van messze a Szibériába? — Dehogy. Csak ide van nem messze az Asztragánba. Nem messze. Az Asztragánba. A Kaspi tó mellett. Az ősök is tanyáztak arra felé valamikor. Régebben, mikor még Krisztus urunk a földön járt.” És a nagy csaták, amelyeknek emlékével terhesen támolyognak a sebesültek és a

rokkantak, nem találva többé a békességet. *A kraszniki csata* képét mutogatja és árulgatja egy kalapos kisasszony a vendéglőben, ahol pihenőre itthon levő öreg katonák beszélgetnek éppen. Az egyik katona kissé eltartva magától a képet, nézi.

— Hát — mondja — hát . . . tudom is én. Ilyenforma volt. De mindön csata ilyenforma.

A másik is nézi, nézi.

— Ilyenforma is lehetett. Ki ért rá akkor széjjelnézni? Csata: csata.

Az öreg katona visszaadja a képet, mondván:

— Nem vőszöm én, kéröm. Elég volt azokat egyszerű látni, nem-hogy még a szoba falára is fölakgassam. Hanem tudja, ha majd azt a képet áruli, amelyikön a királyok mög a császárok mind szerbuszólnak egymással . . . aztat a képet majd mögvőszöm . . .

Igaza van Ady Endrének. Ez a szegedi író tanyai nyelven, tanyai lélekkel ugyanazt fejezi ki, amit a világvárosok költője a maga módján. Halk hangja a viharban a magyarság gyászát és aggodalmát tolmácsolja mindenkinek.

Nyári képe 1916-ból egy fiatal vak katonát ábrázol, amint az üres korcsmában leül egy nyári délután és akinek a gazdaszszony behozza az eresztet alól a gerlék kalitkáját s leteszi az asztalára, hogy a világtalan vitéz gyönyörködjék a turbékolásukban. „Szép az, gerlék bűgását hallgatni. Az örök éjszakában élő fiatal katona mellette zöld erdő hűvös ölébe álmodhatja magát.”

Ilyen gyöngéd, ilyen finom, ilyen tiszta és ilyen nemes hűrokat penget a háború vad harsogása mellett Tömörkény tiszaparti költészete.

Ebben az utolsó könyvében a tökéletes egyszerűségig fejlődött az a tömörkényi műfaj, amelyet legtalálóbban magyar rajznak lehetne elnevezni.

A kispasztika irodalmi formája ez, olyan, mint a vásárhelyi Pásztor János népies szobrai. Egy-egy mozdulatba tömörít egész életeket és sorsokat, bizonyos rejtett lírával és teljes együttérzéssel, a közösség mély átéréssel. A maga intim egyszerűségében mégis éppen olyan monumentális hatású, mint amilyen az osztrák Schönherr nagyvonalú tragédiája, a *Volk im Not*.

Állóképek ezek, a háború mögötti pillanatólvételek, amelyek a magyar sorsot mutatják be zord idők forगतagában. Egy magyar íróat látunk, aki megtalálta a tulajdon hangját, amely

senki máséhoz nem hasonlítható és amely a világirodalom nagy zenekarában is szót kérhet eredeti színezetével.

Egy elmúló világ panasza, amely nem múlik el soha többé, mert örök szószólóját megtalálta Tömörkény Istvánban.

Tövisek és virágok

Tömörkény első könyveit, amelyek Szegeden jelentek meg, nem vette észre és nem méltatta a fővárosi kritika. Legelső könyvéről, a Szegedi parasztok és egyéb urakról az egyetlen *Vasárnapi Újság* emlékezik meg néhány sorban, az új író folyékony írás]modorát dicsérve. Az első országos elismerést *Vincze József* dr. könyvében találjuk, amely *Népies elbeszélők* címen 1901-ben jelent meg és amely Eötvös Károly és Móra István között jelöli ki helyét a magyar irodalomban. Külön kiemeli a *Pusztai harangszó*, a *Búcsú a homokon*, *A szárnyékember*, *A ravasz Kabók*, *Az elesett ember* és *István kutyái* című elbeszéléseit és rajzait.

A *Budapesti Szemle*, a konzervatív akadémikus irodalom e komoly orgánuma több alkalommal behatóan foglalkozik Tömörkény műveivel. Több-kevesebb megértéssel és szeretettel.

Egy V. Z. jegyű kritikusa 1904-ben meglehetősen kicsinyes kifogásokat tesz szerinte túlzott népieskedése miatt, és különösen a szegedi tájszólás fölösleges használatát kárhoztatja. A tudós bíráló szavai szerint az egyik rajzban „a gazda az üszőt föltekinteni megy a gulyára”, amiből nyilvánvaló lesz, hogy a recensens nincsen tisztában a népies alapfogalmakkal.

Több gondnal és szeretettel „tekinti föl” Papp Ferenc, az érdemes irodalomtörténész a Tömörkény féle *Homokos világot*, a *Budapesti Szemle* 1911. évfolyamában és végül megállapítja, hogy a „németalföldi művészet” puritán realizmusával erős rokonságot tart Tömörkény emberábrázoló és tájképfestő magyar alföldi művészete.

A *Homokos világ* két modern kritikust ösztönzött arra, hogy elítélő hangon nyilatkozzanak Tömörkényről. Kuncz Aladár a *Nyugatban* és Pogány Béla a *Renaissanceban* (mindakettő 1912-ben) vádolják meg azzal, hogy külsőséges és érdektelen etnográfiai kicsinyességekbe tévedt kétségtelen tehetsége. Ezt a

vádat már Salgó Ernő is hangoztatta, a *Szerda* 1906. évfolyamában, a Förgeteg János mint közérő megjelenésekor.

„Tömörkény István mindig a néprajzi jelleg felé tart, a csoportélet látványaiából merít és csoport-karaktert tüntet fel és mint az ethnographiai gyűjtés tárgyainál, a művész személye nála is eltűnik munkájában, a munka pedig felolvad az általános jellegben.” Ez ha úgy vesszük, mai szemmel tekintve a dolgot, fölér egy meglehetősen ritka elismeréssel.

A *Budapesti Szemle* 1917-ben szokatlan melegséggel értékeli Tömörkény posthumus könyvét, amelyet Móricz Zsigmond háborús írásaival szemben emel ki, akinek a Tömörkény könyvéhez írt előszavát is megrójjá: „mintha legalább is Tolsztojt búcsúztatná” és ugyanez a kritikus (*Kéky Lajos*) ír tartalmas és terjedelmes nekrológot Tömörkényről, amely az író egyéniségének és munkásságának tökéletes ismeretéről és megértéséről tesz tanúbizonyosságot.

A Tömörkényről szóló irodalomnak legértékesebb alkotása *Móra* Ferenc remekbe készült emlékezése, amely Magunk között és Tömörkény címen külön is megjelent. Az ember és a művész páratlan szeretettel megrajzolt arcképe ez a tanulmány, amelynek egyik mondata így foglalja össze Tömörkény István irodalmi jelentőségét: „Isten tudja, valahogy mintha alkonyodóban volna nekünk, magyaroknak, az árnyékok barna pókjai nagyon megszorodtak a falon, sodorják a denevérek az erezsünket, este lesz, este lesz — és minél jobban sűrűsödik a sötét, annál fehérebben világít az ezüstitámpája annak a holdnak, amely Tömörkény néven úszik a magyar firmamentumon.”

A Tömörkényről szóló nekrológok különben szinte egyhangúan megadtak minden elismerést és tisztességet az írónak és a Nyugatban maga *Ady* Endre és *Móricz* Zsigmond siettek elkésve kipótolni azt, amit a modern magyar irodalom e vezető folyóirata hosszú időközön át mulasztott vagy hibázott a „vidéki” író ellen. *Ady* Endre 1917 szeptember végén a szegedi Korzó moziban egy emlékünnepen személyesen hitet tett Tömörkény nagysága mellett. „Pár verset hoztam le Szegedre — mondotta —, hogy Tömörkény emlékére, ünnepére fölolvassam őket, ha rekedt hangon is . . . Tömörkénnyel nekem pöröm van, nem akart pöröm, s hogy most itt vagyok, magamra vállaltam egy expiálást . . . melyet fáradtan, betegen s bűn nélkül is olyan szívesen adok meg a nagyszerű, szép és eleven halottnak . . . Olvasójának

hűségesebb senki se volt nálam . . . Ahogy ő látta, hallgatta, megjelentette és megszólaltatta a tanyai magyart, azt csak diabolikusnak mondhatom, vagy Szegeden lévén: boszorkányosnak.” (*A Szegedi Újságírók Egyesületének Tömörkény-matiné-ján.*)

Azóta a hivatalos irodalomtörténet, az akadémikus és a modern, egyaránt elismeréssel említi Tömörkényt, de mintha teljes értéke és érdeme felől még nem jött volna egészen tisztába. *Pintér* Jenő a magyar irodalom történetének kézikönyvében (1921) ezeket írja róla: „A szegedi tanyák világát örököltette meg. Az alföldi magyar parasztemberek eszejárása pompás élethűséggel nyilatkozik meg elbeszéléseiben és rajzaiban.” Ez igaz és helyes, bár mindezt a maga egészében éppen úgy el lehetne mondani, minden változtatás nélkül, akár *Sebők Zsigmondra*, akár *Cserzy Mihályra*.

Benedek Marcell A modern magyar irodalomban (1924) már többet és jellemzőbbet tud mondani róla: „Alakjai típusok, de hány típust tud meglátni. Maga is eggyé olvad velük s ha *Mikszáth* mikszáthul beszélgeti alakjait, *Tömörkény* maga beszél a nép nyelvén, maga gondolkozik a nép örök gondolkozó formái szerint. Szociális szólamai nincsenek, de meg tudja mutatni a nincsetlen szellér helyzetét.” És amit az *Irodalmi Lexikonban* (1927) hozzátesz. „Pontosan látja jó és rossz tulajdonságukat, elhelyezkedésüket a társadalomban, vagy sok esetben a társadalom — mellett; látja és megmutatja, hogyan árthat a leghumánusabb szándékú törvény is a közösségtől elszakadt, iskolázatlan embernek. T. rajzai már messze járnak a falusi vagy tanyai idilltől.”

Tömörkény művészetének gazdag és nemes anyagával, a nyelvével, amely külön szótárat érdemelne, eddig tüzetesebben a fiatalon elhalt szegedi tanár, *Lányi Béla* a Magyar Nyelvőrben és *Erzbrucker* Aladár piarista egy tanulmány keretében, foglalkoztak.

Az iskolai olvasókönyvekben néhány remek elbeszélése és rajza érezteti a fiatal és fogékony lelkekkel, hogy itt egy író beszél, akivel öröm és tanulság megismerkedni és akivel még érdemes lesz találkozni máskor is.

Az irodalmi kritika nem mindig megértő és néha kicsinyes véleményén túl a magyar és európai élet és művészet néhány elsőrendű nagyságának elismerése is osztályrészül jutott *Tö-*

mörkénynek, még életében. Így *Jászai Mari*, a legnagyobb magyar tragika feltétlen hódolata, aki a Szegedi parasztok és a Jegenyék alatt írójáról egész kis, remek tanulmányban számol be és ösztönösen megérzi, az elsők között, e könyvek szerzőjének rendkívüli népies szellemét, erejét és igazságát.

Jászai Mari hívja föl *Görgey* Arturnak, a magyar szabadságharc egykori hadvezérének figyelmét is a szegedi elbeszélőre és *Görgey* 1903 október 20-án Visegrádról meleg elismeréssel köszöni meg Tömörkénynek a Jegenyék alatt és a Vizenjárók és kétkézi munkások két könyvét, amelyeknek magyarsága „párját ritkító élvezetet” nyújtott neki. *Szalay* József dr.-nak a Dugonics Társaság elnökének birtokában egész sor levél van, amelyeket a hazai és külföldi kultúra elismert kiválóságai intéztek a szegedi íróhoz és amelyek mind arról tanúskodnak, hogy Tömörkény hatása igen általános és igen mély volt, és nem csupán az irodalmi érdeklődés határain belül.

Tömörkény emlékét hálás szeretettel őrzi Szeged népe és az egész magyar irodalom. Halála után röviddel a nevéből keresztelték el az utcát, amelyben háza volt és ahol csöndes nyugalomban és termő munkában töltötte élete hét esztendejét és ahol az örök pihenőre hajtotta fejét. A Tömörkény István utca 6. számú házban a Tömörkény asztaltársaság kegyeletéből emléktábla hirdeti, hogy „*E házban élt a szegedi föld és nép tisztaszívű tróművésze Tömörkény István 1901—1917.*” Sírját minden esztendőben fölkeresi a hálás tisztelők hódoló emlékezése a temetése évfordulóján és a halottak napján. A sír egyelőre még jeltelen, de a város kötelességének érezi, hogy hamarosan méltóképpen megjelölje legnagyobb írójának hamvait. Tömörkény szobra is állani fog nemsokára. A városi múzeum igazgatói irodájában függ *Nyilassy* Sándornak, a kiváló szegedi festőművésznek jellegzetes Tömörkény-mellképe, amely elgondolkozó állásban, fehér mellényben ábrázolja az író. Életében soha sem festette vagy mintázta senki, de több arcképe maradt ránk különböző korszakaiból és ezek alapján próbálkoztak néhányan megörökíteni őt. De leghívebb és legméltóbb emléket maga állított magának, a műveiben, amelyekből egy rendkívül rokonszenves, őszinte, igaz lélek arca mosolyog felénk, egy kissé szomorkásan, az élet és világ dolgain darvadozva.

A TÖMÖRKÉNY IRODALOM

Önálló művei

1. *Szegedi parasztok és egyéb urak*. Szeged, 1893. (Huszonnégy rajz és egyéb elbeszélés.) Bába Sándor kiadása. Fejlécekkel.
2. *Jegenyék alatt*. Elbeszélések. Szeged, 1897. A Szegedi Napló 1896. karácsonyi melléklete, Pataky László címlaprajzával. Bába Sándor kiadása.
Jegenyék alatt. Második kiadás. Budapest, 1905. Singer és Wolfner.
3. *Jegenyék alatt*. Elbeszélések. Magyar Írók Aranykönyvtára. V. kötet. Budapest. Franklin Társulat. 1908. Harmadik kiadás.
4. *Betyárlegendák*. Az alföldi rablóvilág történetei. Első könyv. Szeged, 1898. Bába Sándor kiadása. (A névtelen szerző — Tömörkény István.)
5. *Vízenjárók és kétkézi munkások*. Szeged, 1902. Engel Lajos kiadása. Vágó Pál kubikos-címkéjével. A Szegedi Napló húsvéti ajándéka.
6. *Gerendás szobákból*. Elbeszélések. Budapest, 1904. Singer és Wolfner kiadása.
7. *Förgeteg János mint közérő és más elbeszélések*. 1905. Budapest. Singer és Wolfner.
8. *Különféle magyarok és egyéb népek*. 1907. Budapest. Singer és Wolfner.
9. *Napos tájak*. Elbeszélések 1908. Budapest. Singer és Wolfner.
10. *Homokos világ*. Elbeszélések 1910. Budapest. Singer és Wolfner.
11. *Ne engedjük a madarat és más holmik*. 1910. Budapest.
12. *Bazarózsák*. 1911. Budapest.
13. *Egyszerű emberek*. 1913. Budapest. Az Élet kiadása. (Bibliotheca vitae.)
14. *Margit*. Regény. 1916. Budapest. Az Érdekes Újság pünkösdi melléklete, az író arckéjével. (Először mint elbeszélés a Szegedi Híradó 1886. évfolyamában, majd a Magyar Szalonban, illusztrációkkal.)
15. *Népek az ország használatában*. 1917. Budapest. Táltos kiadása, Móricz Zsigmond előszavával, Haranghy címlaprajzával.
16. *Célszerű szegény emberek*. 1922. Szeged. Délmagyarország kiadása, Móra Ferenc előszavával és Cs. Sebestyén Károly fedőlapjával. (A legjava Tömörkény írásokot tartalmazza.)

Ide sorozható még:

16. *A Franke-féle konyha vegytana*. Szeged, 1887. Javított és bővített kiadás Tömörkény Istvántól.

17. *A kincs a földben*. Budapest. Méhner Vilmos: Legjobb olvasmányok című népies gyűjteményében. (17. szám.)

18. *A tiúkot még a tyúk is kikaparja*. Ugyanott.

Színművei:

1. *Barlanglerakók*. Egyfőlvonásos életkép. Új Idők. 1913. Bemutatta a budapesti Nemzeti Színház 1913 január 22. a szegedi Városi Színház 1913 február 28-án.

2. *Bábocskay szelet hever*. Egyfőlvonásos. Új Idők.

Szépirodalmi művei a következő lapokban jelentek meg: *Szegedi Híradó, Szegedi Napló, Hüvelyk Matyi, Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, Országos Hírlap, Pesti Napló, Magyarország, Magyar Szalon, Új Idők, A Hét, Jövendő, Érdekes Újság*.

Tudományos dolgozatai:

Archeologiai Értesítő, Ethnographia, Múzeumi Néprajzi Értesítő, Magyar Nyelvőr, Gyógyszerészeti szaklapok évfolyamaiban.

A Tömörkény írói egyéniségéről és művészetéről szóló jelentősebb tanulmányok a *Dugonics Társaság* kiadásában 1918-ban megjelent emlékbeszédeken kívül:

Móra Ferenc: Tömörkény. Szeged 1922.

Vince József dr.: Népies elbeszélők. 1901.

Kéky Lajos: Tömörkény István. Budapesti Szemle. 1907.

Szőke Gyula: Tömörkény lelke. 1927.

Erzbrucker Aladár: Tömörkény István stílusa és nyelve. Szeged, 1921. A Dugonics Társaság ülésén.

Banner János dr.: Bevezetés Tömörkény néprajzához. 1922. A Dugonics Társaság ülésén.

Márki Imre: Tömörkény mécses. Szeged 1927.

A Tömörkény nekrológok sorából: *Dettre János, Móra Ferenc*, (Szegedi Napló) *Krúdy Gyula*, (Magyarország) *Kosztolányi Dezső* (Pesti Napló) *Barta Lajos*, (Világ), *Révész Béla* (Népszava) *Liptai Imre* (Pesti Napló), többnyire névtelenül megjelent írásai válnak ki.

TARTALOM

Bevezetés.
Az első állomások.
A patikától a redakcióig.
A riporttól a regényig.
Az a három esztendő.
A két Pisták.
A Szegedi Naplónál.
Az első könyv.
A jegenyék alatt.
A város szolgálatában.
Termékeny évek.
A fehér asztalnál.
A Dugonics Társaságban.
A világot jelentő deszkák.
Az író napáldozatja.
Népek az ország használatában.
Tövisek és virágok.
A Tömörkény irodalom.

162.

TONELLI SÁNDOR: EMBERI PROBLÉMÁK

163.

GYÜN A CSUSZPÁJZ

164.

KÖZADAKOZÁS

PRO ARTIBUS

Az év elején megalakult Szegeden az *Alföldi Művészek Egyesülete*. Ezt az alakulást hosszú évek meddő küzdelmei, sikertelen kísérletei előzték meg. A szegedi festők, szobrászok, építészek, grafikusok és iparművészek minden összetartás és szervezet nélkül, elhagyatva és eltemetve küzdöttek a létért, loholtak a kenyérért. Nem volt egy olyan fórum, amely megértse és megszeresse, amely buzdítsa és támogassa őket. Mostoha gyermekei voltak a hivatalos városnak és a közönségnek. Helyiségük sem volt, ahol piacot teremthettek volna termékeiknek és nem volt egyesületük, amelyben a közös célok érdekében, a magyar kultúra nevében összeállhattak volna.

Igaz, volt egy feledésbe merülő nevű, régi, öreg társulat, amelynek hivatása és kötelessége lett volna a szegedi művészet apraját, nagyját, a megindulókat és a megérkezőket erősíteni és gyarapítani, nekik helyet biztosítani a nap alatt és levegőhöz juttatni őket, de hát ez a hosszú múltra visszatekintő társulat esztendőök óta téli álmát aludta és csak most, Gyertyaszentelő táján mozdult meg ismét. Ez a megmozdulás is azért történt, mert az év elején megalakult az új szegedi művészi egyesülés és a régi meg akarta mutatni, hogy az ő sokesztendőös téli álma csupán tetszhalál, amelyből van még ébredés.

A szegedi kultúra szempontjából mindenestre örvendetes, hogy annyi mulasztás, halogatás, húzódozás és hallgatás után végre mégis csak kezd történni valami, hogy a szegedi művészi glóbusz is mozogni próbál, hogy a palettás és vésős lobogót emelgetik és lengetik városunkban és nagyon kívánatos lenne, hogy végre-valahára csakugyan megindulna a művészi élet a Tisza partján, mert ami mostanában folyt, az inkább vegetálásnak nevezhető. Pedig egész sor fiatal és javakorbeli festőnk, szobrászunk és egyéb képzőművészünk dolgozik, termel és alkot ennek az alföldi metropolisznak falai között, amelyet ember, világ, természet, istenek egyaránt művészeti centrumnak teremtettek, ahol a magyarság nagy és sajátos értékeinek kellene kivirulnia és gyümölcsoznie.

Már régen művésztelepnek kellett volna létesülnie Szegeden, amelynek olyan áldott földje és vize van, már régen műtermeket

kellett volna építeni városunkban, amely *Tóth Molnár* Ferencet, *Károlyi* Lajost, *Szőri* Józsefet, *Heller* Ödönt teremtette; hogy csak az elköltözötteket említsük, már régen a magyar Münchennek kellett volna itt megcsinálni, mint ahogy Szolnokon, Nagyban, Kecskeméten magyar Medant, Barbizont és Fontenebleaut létesítettek. A szegedi művészet bábái között azonban eddig, sajnos, még mindig elkallódott a gyerek és a képzőművészeti című alakulatok és társulatok teknőjéből rendszerint kiöntötték a szegény művészeket.

Mindenestre igen örvendetes és biztató jelenség, hogy most már maguk a művészek is észretértek és összefogtak és a maguk nevében, a maguk érdekében, a maguk színeivel igyekeznek tömörülni. A hivatalos város és a műpártoló közönség figyelmét ezzel legalábbis fölhívják és mintegy életjelt adnak, hogy lám, ha már odafönn olyan fontos és lényeges a kultúrfölény hirdetése és fő[n]tartása, akkor talán ideleenn is kellene és lehetne valamit tenni az érdekében és pedig nem csupán klinikák építésével, de például azzal is, hogy élő és alkotó szegedi művészeknek megillető teret és alkalmat ad a város arra, hogy legjobb tudásuk és tehetségük szerint tegyék minél szebbé e falak között az életet, gazdagabbá a kultúrát és ezzel biztosabbá a hitet és reményt a föltámadásban.

— *Eppur si muove* — egyelőre, úgy látszik, megmozdult a szegedi közöny és kényelem földje, valami készülődik és ki tudja, mire a tavasz palettája kibontja a határban az új színeket, talán a régóta és hiába várt művészeti *ver sacrum* is megnyílik végre, a maga pompájával és diadalával.

Délmagyarország, 1928. február 7.

166.

ROMEO SZMOKINGBAN

A héten megint megforgatták sírjában a szegény Sekszpírt, ebben a szezonban másodsor, de remélhetőleg nem utoljára. Hát csak hadd forogjon az öreg, akiről ugyan azt sem tudjuk egészen bizonyosan, hogy vadorzó volt-e, vagy lordkancellár és hogy ő írta-e darabjait, vagy pedig ő írta a másokéit? Különösen a *Romeo és Julia* technikája sokkal fejlettebb, mint ebben a

műben a brit óriásé. Éppen azért nem ártana egy kicsit megfejteni és megtalálni ezt a históriát, korunk szellemében és a hazai viszonyokhoz alkalmazva. Például a következőképpen:

Montag Romeo ötödéves orvostanhallgató és lírai költő halálosan szerelmes *Kaposi Julia* elsőéves medikába, *Kaposi Márta* szép és művelt nővérébe. *Julia* a *Mefhosz* tagja, ellenben *Romeo* másvallású és nem tagja semminek se. A szülők, mindkét részről hevesen ellenzik a dolgot, az öreg *Montag*, mint a *Pallavicini*-uradalom bérlője és az öreg *Kaposi*, mint bélistás nyugalmazott öszekötő miniszter faji és felekezeti ellentétben állanak egymással. De *Julia* mindenáron módosítani akarja a numerus klauzust *Romeóval* szemben és a *Zrínyi*-bálon kikoszorúzza a többszörös földbirtokos *Páris* Pápai Aladár kék lovagot. A szerelmesek csak titokban találkoznak a városháza erkélyén és *Klekner* anyakönyvvezető szobájában és *Ady* *Endre* verseit idézik. Az egyetemi igazoltatások alkalmával *Romeo* barátját, *Merkucz* *Izsót* eltanácsolják, mire az ifjú *Montag* bánatában *Lőrinczy* gyógyszerárában nagyobb mennyiségű veronált vásárol, amelyet *Júliával* közös elhatározással elfogyasztanak. A gyorsan előhívott mentők gyomormosást alkalmaznak, a numerus klauzus módosítását az egységes párt túlnyomó többsége megszavazza, a szegedi színház csővezetőjét áthelyezik az ország első műintézetéhez, és ezzel az ügy a lovagiasság szabályai szerint elintéztét nyert.

Délmagyarország, 1928. február 12.

Gyalu

167.

CSERZY BÉLA: KÉSŐ ARATÁSOM

A kedves emlékezetű *Cserzy Mihály* (Homok) fia lírai versekkel jelentkezik a szegedi irodalomban és rokonszenves hangja mindjárt megkapja érdeklődésünket és megfogja a szívünket. Egy tiszta, nyílt, bátor és igaz fiatal lélek álmodik ezekben a versekben boldog emberségről, jobb és szebb világról és panaszkodik a mai élet nyomora és durvasága miatt. Édes anyjának ajánlja fiúi szeretettel zengő bánatát, de a háború utáni csalódott és fáradt ifjúság is megtalálja ezekben a harmóniát kereső strófákban a maga kétségeinek és reményeinek visszhangját. Nem kiforrott és nem egyenletes még ez az első verskötet, de az értő és érző olvasó mintha a fiatal *Ady* *Endre* indulásos könyvé-

re emlékeznek, ahogy Cserzy Béla vallomásait hallgatja. Formában erősödni, tartalomban gazdagodnia kell még, de már van néhány verse, mint *A hetedik nap emberei*, *Fiatok enyém is*, *Elébe*, amelyek többet adnak, mint egyszerű ígéretet. Cserzy Béla szavára figyelni érdemes, a jelek szerint egy poéta indult el, akinek mondanivalója van a jövő számára.

Délmagyarország, 1928. február 12.

(j. gy.)

168.

ÍRÓI BECSÜLET

Ha eddig nem tudtuk volna, vagy talán másképpen hallottuk volna, csütörtökön délben a szegedi királyi tábla tárgyalótermében végre egy fiatal ébredő ügyvéd beszédéből értesültünk, hogy mi okozta a frontok fölborulását és összeomlását, az októberi és a márciusi forradalmat, a trianoni nyomort és szenvedést, a nemzeti szellem gyengülését, a tekintélyek tiszteletének hanyatlását és mindazt a szörnyűséget, amelyet korunk fölmutat.

Péczei József magyar író egy kis komédiája, az hozta ezt a rút időt. *Péczei József* húsz esztendő óta műveli a magyar irodalmat becsülettel és tisztességgel, fővárosi napi és heti lapokban sorra-rendre jelennek meg népies szellemű és hangú elbeszélései és rajzai, kevesen ismerik és szeretik nála jobban a magyar parasztot, a falusi élet alakjait és szokásait, néhány könyve is meglehetősen erkölcsi sikert aratott, nem is lett volna semmi különösebb baja az egész dologból, ha egyszer Dévaványán egy műkedvelőkből álló társaság elő nem adja — a szerző tudta és engedelmével — *Péczei József*nek azt a kis komédiáját, amely már egy ifjúsági színműtárban is napvilágot látott, amelyet már a koronaörök estéjén is bemutattak egyszer és amely a falusi kupak tanács ártatlan, de mulatságos karikatúrája. *Péczei József* vesztére Dévaványán él egy szigorú kritikus, egy falusi *Alfred Kerr*, aki tanítónő is, a főjegyző felesége is és aki a levitézlett kurzus frazeológiájával ment neki a kis komédiának, mint amely a vörös kommunista uralom szállás csinálója és a magyar nemzeti becsület és tekintély meggyalázója.

A szegedi királyi tábla nem találta ilyen veszedelmesnek a *Péczei József* jóízű mókáját, amelyet a dévaványai *Sarcey* védője, a fiatal ébredő ügyvéd fulmináns beszédében az országban

való sok romlásnak okául igyekezett föltüntetni. Öblös hangon, széles mozdulatokkal mennydörgte és fuvolázta el mindazokat a szólamokat, amelyek a boldogult kurzus idejében olyan páratlan népszerűségnek és kelendőségnek örvendettek bizonyos fehér és piros asztaloknál, bizonyos újságok hasábjain és bizonyos táborozások alkalmával.

Ma már üresen és elárvultan, oktalanul és céltalanul konganak ezek a frázisok, ma már az elmondójuk is úgy érzi, hogy kárba veszett fáradságot jelent az ismételtetésük, más levegő, más világ ez ma már, mint az, amelyben néhány olcsó és könnyű jelszó hánytorgatásával karriért lehetett csinálni a közélet terén és szónoki diadalt lehetett aratni a fórumon. A fiatal ébredő ügyvédnek látnia kellett, hogy ma már nem lehet egy húsz esztendő szeptőlétlen irodalmi munkásságot a destrukció emlegetésével tönkresilányítani és a nemzet és a haza érdekeinek hangoztatásával a magyar nép nyelvén magyar szellemben megnyilatkozó író t kitagadni. Az irodalom tükröt tart az emberek szeme elé és ha a tükör nem mutat csupa tökéletes Adonist, azért még nem egészen a tükör a hibás. A tekintély tisztelete sem jelenti azt, hogy most már a falusi kisbíró olyan szentséges istenség legyen, mint egy kínai anyacsászárné vagy egy tasmániai tabu és ha Molière kifigurázhatta az orvosokat akik emberek, Péczeli Józsefnek is joga van kifigurázni a falusi kupaktanácsot egy kis bohókás komédiában és ezért még nem kell okvetlenül Benes uramat és Hatvany Lajost, Trianont és Moszkvát, a Népszöveget és a vörös veszedelmet emlegetni.

Ami pedig az ifjú és túlbuzgó vidéki ébredő lesújtó vádját illeti, hogy Péczeli József pénzért írta ezt a kis komédiát, és hogy egyáltalában pénzt szokott kapni az írásaiért, ez, bár nem először hallottuk magyar íróval szemben a törvény előtt, mégis rendkívül mulatságos és megindító. Micsoda gyermeked kedély az, amelyik úgy képzeli el az író t, mint aki magyar nemzeti ambroziát eszik és nektárt iszik és ha az életben véletlenül egy íróval találkozik, aki rendes honoráriumot kap műveiért, azt haraggal vagy megvetésével sújtja! Persze, a dévaványai műkedvelők kritikusa, az alkalmi tollforgató nem fogad el díjazást kritikai elmeszüleményeiért, ő ingyen és önzetlenül áll ő t a nemzeti génusz és tekintély dévaványai védelmében.

Délmagyarország, 1928. február 17.

ADY SÍRJA

Patroklos holtteste fölött nem tombolt olyan ádáz tusa, olyan elkeseredett küzdelem, mint amilyen most kezd megindulni és dúlni a magyar szobrászat és műkritika mezején Ady Endre még eddig díztelen sírja fölött. Arról az emlékről van szó, arról a szobrászati és építészeti alkotásról, amelyet a legnagyobb magyar költő porladó szíve fölé akarnak állítani, a főváros megbízásából a Kerepesi temetőben, ahol kilenc éve pihen Jókai Mór közelében.

A földadat valóban nem mindennapi és inkább Ady Endre jelentőségét mutatja az a körülmény is, hogy nyolcvannál több művész száznál több tervvel vett részt a pályázaton. A mai magyar szobrászatnak majdnem valamennyi régi és új képviselője, hírnevesek és ismeretlenek hozták el munkáikat és állították ki a Múcsarnok összes termeiben. A konzervatív akadémikus iskola mesterei és tanítványai csakúgy képviselve voltak ezen az olimpiai versenyen, mint a modern ekszpresszionista irányzat hívei és harcosai. És az eredmény az volt, hogy a bíráló bizottság, amely szintén egészen vegyes összetételű elemekből állott, nem talált egyetlen olyan pályaművet sem, amelyet jó lélekkel és őszinte meggyőződéssel méltónak érdemesített volna arra, hogy *hors concours* hirdesse Ady Endre sírján az örökkévaló költő dicsőségét és a fájdalmat, amelyet eljövendő nemzedékek is érezni fognak a magyarság titkainak oly korán és oly tragikusan eltávozott énekese és jósa hamvai fölött.

De ez az eredménytelen pályázat is csak egyet bizonyít. Ady nagyságát és rendkívüliségét. Értékmérő ez az eredménytelenség, jelzi, hogy a sokat bántott és sokat szenvedett vátesz milyen magasan trónol, milyen megközelíthetetlen magányosságban uralkodik. Pedig a mai magyar szobrászok új nemzedéke sok kitűnő, európai viszonylatban is értékes és érdemes művészt számíthat, büszkén és joggal, a tagjai közé. Különösen a kis plasztikában számos mesterral dicsekedhetünk. De lám, amikor egy olyan egetverő és földetrázó zsenivel kerül szembe ez a generáció, mint amilyen a *Vér és arany*, az *Illés szekerén*, a *Halottak élén* költője, akkor megtorpan a bátorság, akkor megvonaglik a véső, akkor meghibban a lendület, akkor megbicsaklik a képzelet, és akkor kiderül végképpen és tökéletesen, hogy a zsenit csak

a zseni tolmácsolhatja hiánytalanul és hogy a magyar líra Ady Endréjéhez mérhető és fogható hatalma nincsen ma a magyar szobrászatnak. A hangulatos és finom Pásztor Jánosnak a valódi művészet jellemző önkritikájára vall, hogy nem vett részt a föladat vállalásában, amely meghaladja a mostani erőket. Zala György is igen bölcsen óvakodott attól, hogy szárnyaló allegóriáival kifejezni próbálja azt a magyar mitológiát, amely az Ady-élet, az Ady-halál és az Ady-költészet csodálatos szépségét és nagyságát teszi.

De hiszen a legkritikább eset, hogy az emlék ne csupán méltó, de stílusos is legyen ahhoz, akinek állították. Ilyen ritka találkozás történt, amikor a lángoló lelkű Izsó Miklós mintázta meg Debrecennek Csokonai Vitéz Mihályt, a magyar barokk képfaragó a magyar barokk versírót és ilyen szerencsés véletlennek köszöhető Szegeden Dugonics András nemesen egyszerű monumentuma, valamint Vásárhelyi Pál és Dankó Pista emlékműve. Már például Rákóczi Ferenc lovasszobrán alig érezhető valami a magyar nemzeti fölkelés vezérlő fejedelméből, a szabadság hőséből, inkább egy osztrák birodalmi herceget mutat nekünk. Hiszen még Petőfi Sándornak se tudtak méltó ércet emelni az Eskü téren és Kossuth Lajost 1928-ban úgy vésték márványba, hogy nem az ő titánságát, de a mi törpeségünket jelentse a késő unokáknak.

Ady Endre sírjára is sok mindenféle csodát akartak állítani a versengő mesterek és inasok, utolsó bölényt és garaboncást, szárnyas géniuszt és szerelmes párt, csak éppen magát Adyt nem bírták megmutatni. Reviczky sírja a legjobb példa arra, hogyan lehet legegyszerűbben megoldani a kérdést. Reviczky sírján ez az egy sor áll: *A világ csak hangulat.* És ebben az egy sorban az egész ember és az egész költő. Ady sírjára tessék rávézni ezeket az ércnél maradandóbb szavakat: *Magyar nyarak bennem alusznak.* Ha ezek a szavak nem is adják Ady egész nagyságát, de megsejtetik a veszteséget, amely elmúlásával ért mindnyájunkat, akik e földön magyarul és emberül érezzük és gondolkozunk!

Délmagyarország, 1928. február 18.

170.

A KRÉTA KÖRÜL
(Kínai komédia)

SZÁZ ÉV UTÁN

Mostanában a centennáriumok idejét éljük. A jelen nagyságai és dicsőségei elől szívesebben vonulunk vissza a múltba, hogy onnan merítsünk erőt és reménységet. De azért megesik, hogy egyik-másik centennárium nem túlságosan örvendetes és kedvező a mai hatalom embereinek, a mostani közélet jeleseinek, a jelenkor ünnepeltjeinek. Mintha Petőfi is kissé feszélyezte volna a pekári köröket és mintha a negyvenyolc közeledő kísértete is kellemetlenül jönne egynemely hazai kontrásoknak.

Most megint elmúlt felőlünk egy magyar centennárium, minden ünneplés, minden komoly visszapillantás nélkül. Tegnap volt száz esztendeje, hogy Debrecenben meghalt *Fazekas Mihály*, a költő és tudós, a bátor katona és derék ember. Fazekas Mihály a hadseregben főhadnagyságig vitte, de amikor hosszú évek harcai és győzelmei után a messze idegenből hazaérkezett szülővárosába, ahol Csokonai Vitéz Mihály várta, a tarsolyában mégis elhozta a marsallbotot. De nem a háborúsat, hanem a békését. Litterátor lett, mégpedig a javából. Ő írta, Földi János példáján és a nagy Linné művein buzdulva, Diószeghy Sámuellel a híres nevezetes Debreceni Fűvészkönyvet, ő szerkesztette a népszerű Debreceni Kalendáriumot, de amivel nevét örökre beírta, nem csupán a magyar nemzeti litteratúra történetébe, hanem minden haladó érzésű és szellemű ember lelkébe, ő írta a *Ludas Matyit*. Ez a klasszikus mértékben írott komikus eposz, amelynek hőse egy földhözragadt, de talpraesett jobbágyfiú, a nép egyszerű és nagyszerű gyermeke, aki háromszor veri vissza Döbrögi uraságon a vett gyalázatot, nem csupán remek és eleven irodalmi alkotás, tele zamattal és derúvel, de annál jóval több, bátor és igaz politikai tett, amelyben az elnyomott és kizsákmányolt magyar jobbágyosság, a misera plebs contribuens fájdalma, keserősége, haragja és elszántsága olyan erővel és hatalommal robban ki az irodalmi formák zengő bilincsei közül, amely szerzőjét a magyar demokratikus haladás első hősei közé emeli, minden időkre. Csak a Katona József Tiborcának dübörgő és süvöltő panasza és Kisfaludy Károly pórjának (a Stibor vajdában) siráma foghatók hozzá, bár ezek is későbbi keletűek.

Petőfi Sándor demokratikus géniusztát idézi előre ez a Fazekas Mihály, ez a katonaköltő, a Csokonai barátja, ebben a feledhetetlenül kedves és merész költeményében, amelyet Balogh Istvántól Mészöly Gedeonig számos változatban próbáltak a világot jelentő deszkákra vinni, de amely a maga emberségéből és igazságából él és hat ma is, ha a mai hivatalos irodalom és közélet nem is akart és nem is mert tudomást venni halhatatlan költőjének centennáriumáról. Persze, ez manapság nagyon is plebejus dolog, nem úri tréfa, igen pórias és közönséges alak ez a *Ludas Matyi*, aki még csak nem is egységes kisgazda képviselő és nem is kormányfőtanácsos, csak afféle jobbágy, amolyan *Kukorica Jancsi*, akit bizony nem lehetne az Országos Kaszinóba beereszteni, aki a tekintélyek tiszteletét félretéve, a szó szoros értelmében megdögönyözi a mindenható uraságot és végül is ő marad felül az úr és a paraszt küzdelmében. Bizony meglehetősen destruktív munka ez a költemény, — hiába burkolja klasszikus redőkbe a leleményes és furfangos szerző és hiába ültetett violát és nárciszt száz tavasz az auktor sírja fölé.

Ha ma írta volna és ha ma adta volna ki ezt a *Ludas Matyi* nevezetű komikai eposzt, alaposan meggyűlne a baja azokkal a férfiakkal, akik éberem őrködnek az irodalmi és művészeti közrend és közerkölcsök fölött. Az Országos Kaszinó klasszikus költője, a hivatalos irodalom vezérlő fejedelme valószínűleg vezércikkben tiltakoznék ellene és mozgósítaná az akadémikus mezei hadakat és az országgyűlésen Jánossy Gábortól egészen Kontra Aladárig háborogna ellene az egységes fölháborodás.

Szerencséjére Fazekas Mihály nem kapott soha előleget Hatvany Lajostól, nem vett fel fehér pénzt a szovjettől, sőt destruktív lapokba se írt világeletemben, hiszen az ő idejében még konstruktív lapok se igen valának. Szerencséjére Fazekas Mihály száz éve meghalt már a *Magyar Remekírók* sorozatában szerepel régóta és legrosszabb esetben az a baj éri, hogy megfeledkeznek az ünnepléséről a centennáriumán. Ennyit pedig egy klasszikus elviselhet valahogy, hiszen Petőfi Sándor még azt is kibírta, hogy Pekár Gyula emlegette egy álló esztendőn keresztül.

Délmagyarország, 1928. február 24.

HERCZEG VILMOS JUBILÁL

Vilmos mesterről kihirdették barátai és tisztelői, szóval az egész város, hogy huszonöt esztendeje papja Tháliának. Még pedig áhítatos, elhivatott, nagyon méltó és nagyon érdemes papja. *Herczeg Vilmos* igazán igazi művész, ő nem sztár, ő csak mester, akinek minden alakítása és minden mozdulata a született nagy színjátszót revelálja a közönségnek. Ő a legnépszerűbb emberek egyike ebben a városban, ahol a népszerűséget igen nehezen és ritkán adományozzák. Melegszívű, tisztalelkű ember ez a mi művészünk, arany a kedélye és gyémánt a jelleme. Jubileuma ünnepe lesz a szegedi múzsahajléknak, amelyen mindenki ott lesz, aki a szépet és jót szereti és a komoly, értékes művészmunkát megbecsüli. *Herczeg Vilmos* egyénisége előtt a legszigorúbb kritika is elismeréssel és köszönettel tisztelg. Nem is *Herczeg Vilmos* jubilál március-elején, hanem mi jubiláljuk őt. (j.)

Hétfői Rendkívüli Újság, 1928. február 27.

EGY KIRÁLY, EGY CIGÁNY

A SZEGEDI ÉVFORDULÓ

MÁS BAJUNK NINCSEN?

A nemzetközi fajvédelem berkeiben nagy az ijedelem és a fölháborodás a néger veszedelem miatt. *Hannibal ante portas*, a szerencsen portások után a néger művészet inváziója zúdul rá a szerencsétlen Európára. Miről is van szó tulajdonképpen? *Josephine Baker* kisasszony banánköntösben táncol Bécsben, ahová Párizsból jött, látott és győzött és most úton van, egyenesen Budapest felé. (Már a viharágyúkat föl is vontatták ellene a fővárosi közigazgatási bizottság ülésén.) *Húzd rá Jonny*

címen jazzoperettet játszanak a budapesti Városi Színházban. A darab hőse néger muzsikus, aki a jazz hangjai mellett meghódítja az egész kontinenst. Egy szép, fiatal és kecses táncosnőről van tehát szó és egy ügyes, fiatal és vakmerő zenészről, akik mind a ketten négerek és mind a ketten korunk érdeklődésének középpontjába kerültek. Az egyik egy eleven ördög, a másik egy képzeleti operahős.

Nagyon gyöngén állhat annak a kultúrának igazsága, amelyik halálos veszedelmét találja ennek a hölgynek és ennek a férfiúnak térfoglalásában — a varietékben és a színpadokon. Már pedig Josephine Baker ellen a harangokat is megkongatják és pedig nem csupán a sajtóban a hírharangokat, amelyek csak reklámul szolgálnak és az ő malmára hajtják a vizet, hanem a valóságos harangokat is. Íme az Apokalipszis rettenetes jelenése, a veres fenevadon ülő nő, akinek homlokára egy név van írva, a Titok, a nagy Babilon. Jonny ellen pedig a budapesti fajvédelem mezei hadát vonultatják föl a zavarosban halászó és a háttérben meglapuló maradék ébredők és a meglehetősen idegen nevezetű névtelenek ráhúznak a békésen járókelő polgártársakra és a fekete veszedelem örve alatt a vörös veszedelemnek kinevezett munkás újság ablakait tisztelik meg köveikkel.

Ez a mostani négergyűlölet határozottan a beteg Európa egyik lázas tünete gyanánt jelentkezik. Valamikor minden rokon-szenyv és érdeklődés feléjük fordult, elnyomott és üldözött, rab és szenvedő fekete testvéreink felé, akiknek sötét testében éppen olyan lélek él, mint édesmindnyájunkban. A nemes Las Casas atya óta a fehér emberek társadalmának legjobbjai mindig szeretettel és rokonérzéssel karolták föl fekete társaink ügyét. Az irodalom történetéből ki ne ismerné Becher Stowe Henriette szép könyvét, amely több ennél, hasznos és derék tett, kulturális és humánus cselekedet. Mikor a Szerecsen Ira Aldridge eljászotta Shakespeare Othellóját, ujjongó lelkesedéssel fogadta egész Anglia és egész Európa. Nálunk is járt, rendkívüli tetszéstől kísérve és az akkori Petrováczok közül nem akadt egy sem (pedig Petrováczok mindig voltak és lesznek), aki föl-szóalt volna az akkori fórumon és Egressy Gábor vagy Szigeti József kenyerét és jövőjét, avagy éppen a magyar kultúra biztonságát és boldogulását féltette volna ettől az idegen színját-szótól, akinek nem volt szüksége arra, hogy koromszínűre subickolja be az ábrázatát, amikor a velencei mór hadvezéri

öltönyében megjelent a rivalda lámpái előtt. Nagy erkölcsi gyöngeség és szellemi szegénység jele az a jobb ügysző méltó buzgalom és riadalom, amellyel mostanában a modern élet és világ jelenségeit bizonyos körökben fogadják. Mint ahogy oktalan és céltalan szélmalomharc volna, ha valaki a solti vallásos propagandamozzi katasztrófája miatt most egyszerre a film ellen indítana elszánt és kitartó küzdelmet, vagy ha valaki a közelmúltban történt repülőgépbalestek miatt a repülés betiltása mellett kezdene agitálni, éppen ilyen meddő és hiú vállalkozás bizonyos művészeti irányok vagy divatok erőszakos és erőltetett megakadályozása.

Egy korszak erkölcsének és szellemének csupán kifejezője, de nem megteremtője és alakítója egy bizonyos tánc vagy egy bizonyos muzsika és ha azt a táncot le tudnák is tiltani az összes parkettekről és dobogókról és ha azt a muzsikát ki is tudnák úzni az összes hangszerekből, vajon az erkölcs és a szellem nem keresne más irányban és más formában kifejezést és kielégülést?

Persze a *petrováczi bölcsesség* nem hallgat az ilyen észokokra, a petrováczi bölcsesség nem keres és kutat, ez a bölcsesség mindjárt a fején találta a szöveget, jobban mondva a szarva között a tőgyit és *nagyot üt gummibotjával a néger fejére.*

Délmagyarország, 1928. március 23.

176.

A HÁLÁS UTÓKOR

Ágyúdörgések jelezték a századik születésnapját Ibsen Henriknek, a modern dráma koronázatlan királyának Norvégiában. Mikor 1828-ban megszületett, egy nappal a hivatalos tavasz érkezése előtt, bizony nem igen hirdette semmiféle ágyúdörgés és örömjongás, hogy íme, fejedelem jött e világra, aki valóban Isten kegyelméből fog uralkodni a lelkeken. A kis Skienben csak a szomszédok és rokonok, ha értesültek Ibsen Henrik jöveteléről és később is, sokáig nem törte magát szülővárosa és szülőhazája a legnagyobb északi magus elismerése után. A grimstadti patikus, aki nappal mérgeket kevert és éjjel drámákat írt, nem valami nagy népszerűségnek és rokonszenvennek örvendett a jámbor polgárok előtt, akik tisztelték a tekintélyeket és megadták a felsőbbségnek, ami a felsőbbségé. Hogy vannak ám

szellemi felsőbbbségek is, akik minden hódolatra méltók, azt éppen úgy nem tudták az akkori grimstadtiak, mint ahogy nem tudják, mondjuk a mostani abádszalókiak.

Bizony hamarosan szűk lett Ibsen Henriknek a maga ködös és komor Macedóniája, ahol a forradalmi hangokat hallató ifjú drámaköltő rövidesen nagyon destruktív hírbe keveredett. Ő bizony nem tisztelte a tekintélyeket, akik nincsenek, csak kinevezik őket, hanem egész igazságkereső szelleme erejével és hatalmával hadat üzent mindenféle előítéletnek, babonának, konvenciónak és hazugságnak, amelyeket némelyek a társadalom támaszai gyanánt emlegetnek. A bergeni rövid dicsőség után emigráns lett a költő, akinek egy hosszú és munkás életen keresztül nem volt többé hona hazájában.

A legnagyobb norvég önkéntes száműzetésben alkotta meg legnagyobb műveit, amelyek többet használnak a norvég névnek minden viking kalandnál és hősiségnél. A napderűs Róma és a sörderűs München levegőjében teremtette meg a modern lélek hatalmas drámáit, ezeket a csöndes és mély tragédiákat, amelyekben Nóra és Alvingné, Hedvig és Hedda Gabler, Wangel Hilda és Irene, Rank doktor és Oswald, Hjalmár Ekdal és Eilert Lőwborg, Solness mester és Rubek szobrász élnek soha többé el nem múló életet. És mellettük és velük egy egész világ, Solweigtől Ellidáig, Peer Gynttől Stockmann doktorig, Brandtól Rosmerig és Brendel Ulriktől John Gabriel Borkmannig. Micsoda galériája a teremtett és eleven alakoknak, micsoda új föld és új egek, csodálatos és igaz panoráma, amely bátran és bizton megállhat a legelső drámaköltők oeuvr[e]je mellett!

De senki se próféta a saját hazájában és így Ibsen Henrik mester csak Délen alkothatta meg Észak legkülönb remekeit. Rómába és Münchenbe csak elhalkulva és elfáradva ért hozzá a szitok és az átok, a tiltakozás és megkövezés lármája, amellyel jámbor és istenfélő polgártársai illették a legnagyobbat. Doktor Ibsen Henrik haragosan és nyugodtan hújta tovább az idegen kávéházakat és olvasta a hazai lapokat, amelyek az ő „merényleteit” a konstruktív kritika ékes jelzőivel kommentálták. Mikor egy alkalommal valami kegydíj irányában folyamodott az akkori norvég kultuszminiszterhez, az akkori norvég országgyűlés illő megbotránkozással utasította el a vakmerő kérelmet és a jó hazafi Björnson úrnak adták, ami Ibsent illette volna Isten és emberek előtt.

De most már egészen megbékült Norvégia az öreg szakállással, aki ma legfőbb büszkesége és ékessége és a hálás utókor elkésvesiet megadni neki minden hivatalos és világraszóló tisztességet. Ma már nem veszedelmes Ibsen Henrik, akiről a magyar kultusz-miniszter is vezércikkben emlékezett meg egy keresztény nemzeti újságban, szinte tüntető elismeréssel hódolva a halott orosz-lánnak. Ma már annyira rubrikázott nagyság ez a bálványdöntő és tekintélyromboló forradalmár, ez az anarkista és nihilista lángész, hogy szinte csodálkozunk rajta, mért feledkezett meg róla Jánossy Gábor bátyánk a magyar parlamentben és miért nem róttá le az egész egységes párt nevében hálás kegyelete adóját az iránt a költő iránt, aki a *kompakt majoritás* halálos ellensége volt világeletemben és aki szerint akkor legerősebb az ember, ha egyedül van! Igaz viszont, hogy ugyancsak ez az Ibsen Henrik írta azt is, hogy *ha mi halottak föltámadunk* és ezt a munkapárt poraiból megélemedett egységes féniksz nyugodtan írhatja jeligének a maga zászlajára. Különösen pedig abban a változatban, amely valahogyan még sokkal hívebben adja vissza az eredeti mű címét és jellegét: *Ha mi halottak fölébredünk!* Hiába, a nagy poéták és próféták is, ha talán nem is mindig a maguk hazájában!

Délmagyarország, 1928. március 24.

177.

BABITS

A Kisfaludy Károlyról elnevezett hivatalos irodalmi társaság a legrégebb és legelőkelőbb ebben a nemben a csonka ország határain belül. Olyan előkelő és olyan zárkózott, akár a Nemzeti Kaszinó. Nem annyira irodalmi tekintetben, inkább abban az értelemben, amelyben a mágnások társasköre az. A Kisfaludy Társaságnak például nem lehetett tagja Ady Endre, aki magyar lángész volt csupán, korának legnagyobbja, de sok tekintetben nem értett egyet az akkor uralkodó hatalom érdekeivel és törekvéseivel. És ezt meg is mondta, versben és prózában, amelyek ma már a magyar irodalom elmúlhatatlan értékei. A Kisfaludy Társaságnak nem tagja Móricz Zsigmond, nem tagja Kosztolányi Dezső, nem tagja Szabó Dezső, nem tagja Karinthy Frigyes, nem tagja Tóth Árpád és nem tagja még egy sereg kiváló

író, országos híró, sőt európai jelentőségű nevek, ellenben tagja a Kisfaludy Társaságnak Jakab Ödön és Lampért Géza és tagja Szász Károly, a legeslegifjabb, valamint Szász Béla, szintén ebből a dinasztziából. Véletlenül beválasztották annak idején Molnár Ferencet is, aki noha világhíró és diadalmas szípadí szerző, még mindig tagja maradt a Kisfaludy Társaságnak.

E derék öreg Társaság vezetői sorában akadtak olyanok is, akik elhatározták magukban, hogy végre egyszer már egy igazán igazi nagy költőt is befogadnak a társaságukba. Berzeviczy Albert és Voinovich Géza, az érdeemes historikus és a jeles esztétikus jutottak erre a forradalmi gondolatra, erre a karakán ideára, erre a veszedelmes ötletre, amelynek pusztá elképzelése is lázba hozta és mozgalomra ösztökélte az irodalmi akadémia véneit és bölcseit. Babits Mihályt jelölte Berzeviczy és Voinovich és erre a jelölésre kitört a Kisfaludy Társaság palotaforradalma.

Nem, nem, soha! lobogtak és háborogtak ellenzéki hévvel a szürkéek hegedősei. Jakab Ödön és a Szászok kitűzték az irodalmi ellenállás lobogóját. Nekik nem kell Babits Mihály, aki költő és valaki a legjavából. Jakab Ödön, aki soha világeletemben még tévedésből se írt le olyan mondatot, amely valami újat és érdekeset jelentett volna, valamit, ami az átlagon fölül emelkedik, aki egyetlen egyszer se gondolt vagy érzett valamit, amit egy másik rendes ember nem gondolt vagy nem érzett volna, Jakab Ödön, akinek bizonyos közismertséget biztosított az, hogy nevért egy időben a magyar élclapok meglehetősen sűrűn emlegették, Jakab Ödön nem tartja méltónak Babits Mihályt arra, hogy vele egy irodalmi kanapén üljön.

Mert ki is az a Babits Mihály? Egy költő, akinek tudása és tehetsége rendkívüli és nem csupán magyar viszonylatban az. Egy költő, akinek minden sora egy kivételesen fogékony és tevékeny szellemnek eredeti és megkapó megnyilatkozása, egy nemes és választékos léleknek kijelentése. Egy költő, aki a világ legnehezebb, mert legmélyebb és legmagasabb poétájának, az isteni Dantenak korszakalkotó hatalmas alkotását teljesen és tökéletesen tolmácsolta magyar nyelven, páratlan tartalmi és formai hűséggel, utánozhatatlan művészettel, az összes európai fordításokat messze és magasan felülmúlva. Egy költő, akit Ady Endre méltó társának tekintett, aki egy sor maradandó verseskönyv mellett néhány megindítóan és megrendítően szép regényel kincselte föl irodalmunkat.

De Babits Mihály nem kell Jakab Ödönnek meg a Szászoknak, mert Babits Mihály nem rendes ember nekik. Babits Mihály többet tud, többet gondol és többet érez, mint ahogy az szabályszerűen illik, Babits Mihály rendkívüli dolgokat lát és beszél, már pedig rendnek muszáj lenni. Hol volna akkor a tekintély és a fegyelem, ha már a Kisfaludy Társaságba is beengednének olyan egyéneket, akik háromszor egymásután mondták egyik költeményükben, hogy fekete és akik még a forradalom alatt se mentek el gerslit hámozni és krumplit kapálni, hanem az örök és egy magyar irodalom történetét tanították tovább, rendületlenül és lelkesedve? A Kisfaludy Társaságba a Jakab Ödönök szerint olyan emberek valók, aki nem akarnak az égbe nőni, olyan költők, akik a becsületes és tiszteletreméltó hagyományok szellemét ápolva tovább zengik, hogy a tavasz virágokat terem, hogy nyáron nagyon meleg van, hogy az őszt ködös és szomorú, hogy télen hull a hó. A Kisfaludy Társaságba jó fiúk kellene, akik szépen megférnek Jakab Ödön mércéje alatt és szorgalmasan elolvassák a legeslegifjabb Szász Károly színházi kritikáit a félhivatalos újságban.

Petőfi Sándor szerint a költészet templomába bocskorban, sőt mezítláb is be szabad lépni. Jakab Ödön szerint, akinek szakálla szakasztott olyan, mint Petőfi Sándoré, a Kisfaludy Társaság csarnokába csak irodalmi vaskalappal és császárkabátban szabad a bemenet. *Császár Elemér hívei természetesen előnyben részesülnek.*

Délmagyarország, 1928. március 20.

178.

PROLÓGUS IBSEN EPILÓGUSÁHOZ

Az öreg Ibsen ebben a rejtelmes remekében búcsúzik az élettől és a művészettől. Öntudatos és férfias leszámolás ez a drámai epilógus, a nagy költő maga érezte és vallotta, hogy ez után a többi néma csend, hogy többször nem fog már új alkotással megjelenni a világot jelentő deszkákon. Ami Goethének a Faust második része, az Ibsennek a Ha mi halottak föltámadunk. Egy élet és egy költészet summája, az utolsó szó, amelyet a világ számára mond. Utána még évekig él, magánya és keserősége

barlangjában, mint John Gabriel Borkmann, de hallgatagon nézi, hogy változik meg lassan, de biztosan minden, amit ő forradalmi műveiben támadott, kikezdett, megrendített és megtagadott. A fájdalmasan gyönyörű gossensassi nyárutónak késci fénye és melege bujkál és füled ebben a csodálatos színpadi költeményben, egy nagy és igazi ember vallomása a halál előtt, amikor az elmúlás árnyéka borul a lélekre, mely mindig a köd és ború régióiban bolyongott.

Ibsen utolsó drámájában valóban a legmagasabb ormokra jutott vándort látjuk, mindaz, amit előző munkáiban adott, mintegy tökéletessé szublimáltan jelentkezik itt. *Rubek* szobrász és *Irene* története magának Ibsennek és művészsorsának szimbóluma lesz. Örök tragédiája a művésznek, aki elfelejtett élni, mert alkotásokba ölte minden örömét és erejét és aki elfelejtett szeretni, mert emberek helyett mindig művekkel foglalkozott. Akkor döbben rá elveszett életére és elvetélt szerelmére, amikor késő, amikor már este van és az éjjel közeleg. A halálba menekül, hogy megdicsőüljön a megsemmisülésben.

Ibsen a szép halál költője, mert a szép élet számára nem volt lehetséges, Hedda Gabler is ezt a szép halált hirdeti, Solness mester is ezt a szép halált keresi, John Gabriel Borkmann is ezt a szép halált találja meg. És *Rubek*, a szobrász, azzal a nővel megy a lavina sordába, az enyészet örvényébe, akiben végül megellete az élete értelmét, mint a fiatal Ibsen első nagy hőse Brand, az Isten vitéze. És *Irene* asszony mintha csak a Wangel Hilda komolyabb és nemesebb nővére volna, a goethei örök asszonyi, akinek mosolya és sóhaja megaranyozza és megszenteli a tragédiát. És mellettük a másik pár, a vad élet és nyers ösztön híme és a nőténye, mint egy éjszakai Brueghel kegyetlen igazsággal megfestett alakjai.

Ibsen páratlanul egyéni színezetű és szinte titokzatos távlatokba révedező hangulatú dialógusa is ebben az utolsó drámájában, ebben a végső kinyilatkoztatásban aratja legteljesebb diadalát. Minden mondat mögött egy örökkévalóság hallgat és vár, minden fordulat végtelen mélységekbe tár ablakot. Hegyi magaslatok levegője vibrál a *Ha mi halottak föltámadunkban*, a nagyság szférája ez, amely el nem múló dolgokról zenél. Ez az *Epilógus* valóságban a halhatatlanság *prológusa*!

A PASSIÓK MŰVÉSZE

Nagypéntek komor és főséges gyásza az idén egyúttal egy nagy művész emlékezetét is megújítja, aki a krisztusi drámának, a golgotai misztériumban egyik világraszóló elhivatású, művészi ábrázolója volt. *Dürer* Albert ma négyszáz esztendeje költözött el a földről és az ő alakja bizonyos vonatkozásban bennünket magyarokat különösebben is érdekelhet. Mert a nagy germán alkotó mester magyar származása ma már kétségtelen történeti bizonyosság. Maga írja meg naplójában, hogy nagyatyja, aki ötvös volt, a magyar királyságban Jula (Gyula) községben Eytas (Ajtós) nevű részében született és hogy atyjának, aki hasonlóképpen az ötvösséget űzte, egyik testvére Laszlen, az Unger nevet nyerte. (Szóval Magyar László volt.) Persze, a germán reneszánsz nagyszerű művészenek egyébként nem sok köze és kapcsolata volt a magyar földhöz és néphez, ő már Nürnbergben látta meg a napvilágot, Magyarországon nem fordult meg soha, inkább érzett valami rejtelmes és mélységes honvágyat a messze Dél napja és tájai iránt és mint később Goethe és Ibsen, Thorwaldsen és Wagner, ő is lejött Velencébe és a nagy olasz központokba, hogy északi zsenije megtermékenyüljön a déli szépségektől.

A négyszázados emlékezés frissen és egészen találja ennek a csodálatos erejű és igazságú művésznak hagyatékát, amely az európai világvárosok képtárainak legfőbb díszei, legelső értékei között foglal helyet. *Dürer* egy egész világot teremtett képzeletével és érzésével, ő valóban gazdagabbá tette a földet, amely éppen az ő korában egy kivételesen dús virágzású szellemi tavasznak tanyája lett. Ez a *Dürer* Albert, akinek apja még a békésgyulai elővárosból vándorolt világgá, a germán géniusznek olyan eredeti és hatalmas kifejezője lett, mint a piktúrában senki más. *Puritán művész*, aki a dolgok lényegét keresi, a világ titkát ragadja meg és az igazság fanatikus tiszteletével és követésével alkot. Minden munkáján rajta van a vallásos áhítat jegye, amellyel nézi a dolgokat és megörökíti őket. Mint festő, nem tartozik a valódi koloristák közé. Nem érzi a színeknek azt a mámorát és tobzódását, amely egy *Tizian* vagy *Tintoretto* egyik legfőbb varázsa és dicsősége. Őt inkább a forma érdekli, a vonalak és mozgások ritmusa, a kompozíció tisztasága és lendülete.

Dürer nagy képein (gondoljunk csak a Mindenszentekre, a Krisztus levételére a keresztről, a híres kenderhajú germán Madonnára, a Négy apostolra, a Megfeszítettre) elsősorban a lineáris és kompozíciós értékek ragadnak meg. Gótikus művészet ez, szigorú, kemény, a gondolat bélyegével homlokán.

Innen van, hogy Dürer legmaradandóbb és legjellegzetesebb dolgait a fametszetek terén készítette. Krisztus magasztos élete és halála állandóan foglalkoztatta kedélyét és fantáziáját, a Szeretet és Szenvedés legdicsebb hőséne drámáját dolgozta föl a *Nagy* és a *Kis Passióban*, amelyek a fametszet nehéz és komoly művészetében mindig páratlanok maradnak. Sorra megjelenülnek ezeken a rajzokon a passió jelenetei, a töviskorona, a megostorozás, az út a Golgotára a súlyos kereszttel, az isteni misztérium minden nagyszerűsége, szörnyűsége és fönsége.

A vonalak puritán nyelvén beszél hozzánk ez a germán ki nyilatkoztatás, amelynek nagypénteki varázsa alól érző és vérző lelkünk nem vonhatja ki magát sohasem. Embernek és mesternek egyaránt a javából való volt ez a nürnbergi A. D., ez a négyszázéves halhatatlan, akinek ősei magyar tájon sóvárogtak a nyugati műveltség földje után és aki, mivel legelső sorban a passió ábrázolója volt, a magyarság nagypéntekén, úgy érezzük, közelebb van hozzánk, mint ahogy eddig gondolta a világ.

Délmagyarország, 1928. április 6.

180.

ELTÖRÖTT A HEGEDŰ

Április elején volt huszonöt esztendeje, hogy a legnagyobb magyar nótafát, *Dankó* Pistát eltemették a szegedi földbe. Országgraszoló temetés volt ez, amelyet csak mi tudunk rendezni, akik holta után nagyon meg szokták becsülni azokat, akiket életükben ebek harmincadjára juttattak. Az ország is nagyobb volt bizony akkor még és a magyar cigányok királya valóban meg is érdemelt minden végső tisztességet.

Egy cigány, aki szobrot muzsikált ki magának, páratlan dicsőség ez az egész világon. *Dankó* Pista az Isten kegyelméből való költők kiváltságos rendjéből eredt. A nótákat úgy hozta magával erre a földre, a szíve mélyéből, gazdagon, tékozló gyönyörű-

séggel. Amihez ő hozzáért, az muzsikálni kezdett, amit ő érzett és gondolt, abból melódia támadt. Példátlanul dús termés az övé, a magyar nóta zenészei időtlen időkig arathatnak belőle. És ez a tanulatlan cigány, aki csak az ősi ösztönére hallgatott, aki csak a szíve dobogását és a vére lüktetését leste, aki a madarak pajtása volt és csak trillázott boldogan és mámorosan egy éle-ten keresztül, soha két egyforma nótát nem csinált, mindnek más a színe és az íze, öröme, bánatnak, emlékek, reménynek, játszi kötődésnek, pajzán dévajságnak, sírvavigadásnak, keserűségnek és fekete gyászunk mindenféle hangját meg tudja ütni és sokáig zsongatni a lelkünkben. Áldott művész volt, nábobja a magyar dallamkincsnek, gazdag szegénységünk egyik legigazabb és legkedvesebb megvigasztalója. Ő csakugyan tudta, értette és gyakorolta a valódi *boszorkánytudományt*, amelyre ma nagyobb szükségünk van, mint valaha. A szegedi föld és szellem szülötte volt Dankó Pista, a szegedi akácok illata leng költészetében, a szegedi nyárfák susognak nótáiban, a szegedi géniusz öltött testet az ő művészetében.

Április elején kellett volna ünnepelni a huszonöt éves halhatatlanságát, de ebből az ünnepelésből egyelőre nem lett semmi. A házi-kezelés városi színháznak kellett és illet volna többek között és elsősorban az emlékezés mécsesét meggyújtania, a hála és hódolat koszorúit megfonia. Nem tudjuk, miért maradt el ez a beígért és szinte kötelező ünnepe a szegedi nótafának? Úgy látszik, az intendánsválság hullámai söpörték el az egészséget, az élő bürokraták harcában elvérzett a halhatatlan cigány megdicsőülése. Pedig milyen párját ritkító alkalom kínálkozott itten, a magyar nótának micsoda hatalmas propagandáját lehetett volna megcsinálni ezen a Dankó-napon!

Mert mi tagadás, veszélyben van a magyar nóta, pedig ezt az eredeti és páratlan értékünket nem szabad veszni engedni és mindent meg kell tenni, hogy el ne némuljon a magyar érzés cimbalma és el ne némuljon a magyar virrasztás hegedűje! Úgy gondoltuk, hogy erre az ünnepi alkalomra le kellett volna hívni Rákosi Jenőt, akinek bizonyára igen a szíve szerint való dolog a Dankó-kultusz ápolása és úgy véltük, hogy a mai legelső cigányok és legkülönb nótafák áldoztak volna a szegedi muzsikusz zsenijének.

A szegedi színháznak vannak jellegzetesen szegedi föladatai és kötelességei és ez a Dankó-este elsősorban ide tartozik. Együttal a magyar népszínműirodalomnak is megadhatta volna a

magáét ezen az estén a szegedi városi színház, amely eddig az egész szezonban egyetlen egyet se adott, csak ízelítőnek se ebből a legsajátosabb hazai műfajból, amelyben Gárdonyi Bora is ott van, a legjobb magyar dráma, amely nélkül egy vidéki színház repertoárja nem lehet teljes soha. A kultúra kötelez és a színház vezetésében a szegedi művelődés programjának is meg kell nyilatkoznia. Persze, Dankó Pista nem volt se alispán, se intendáns, még csak István se volt, ő csak egy népzénesz volt, de hiába, azért mégis csak szobor lett belőle és a szobrok tekintélyét mégis csak tisztelni muszáj. Mindenesetre nem ártana, ha a színház mai vezetősége egy előjegyzési naptárt tartana, amely a szegedi irodalom és művészet pirosetűs ünnepeire figyelmeztetné a hivatalosakat és illetékeseket.

A *genius loci* szavát is meg kell hallani néha, a magunk cigányát is meg kell becsülni olykor, a saját portánk természetét is szeretni kell. Dankó Pista pedig különösen az a jelenség, aki maga a szeretetreméltóság, az ő tisztelete igazán szívből jön, magától, mert ha valaki volt a magyar művészet nagy virágos kertjében, aki mindenkinek eltalálta a maga nótáját, akkor az elsősorban Dankó Pista volt. Magunknak tartozunk vele, hogy minden módon ápoljuk emlékét és ne szalasszunk el egyetlen kevező alkalmat se, amikor az örök magyar nóta kultuszában egyesülhetünk.

Délmagyarország, 1928. április 13.

181.

A POKOL GÉPE

Gyermekkorunk egyik legmélyebb hatású szenzációja volt a vásári panoráma viaszcsoportozata, mely Sándor cár halálát ábrázolta, akit a pokolgép ölt meg. A mutatványos bódé közepén meredt a szemlélőre ez a jelenet és a fogékony lelkű néző rémülten látta, mint hörög utolsókat a tragikus sorsú uralkodó és még nagyon sokáig lidércnyomásos álmok kísértették az embert utána.

A milánói pokolgép robbanása ilyen régi rossz emlékeket riaszt föl a lelkünkben. Sasulics Vera, Ravachol, Cesario, Lucchenni, Princip árnyékai támadnak föl és bár mi tanúi voltunk a

legszörnyűbb és leggyászosabb, a legnagyobb és legörültebb merényletnek, amelyet gonosz és ostoba hatalmasok egy egész világ ellen követtek el, mégis megrendül a velő agyunkban az olaszországi detonációra. Minden merénylet örütség és minden merénylet oktalanság. Minden merénylet a józan ész ellen történik, az élet ellen támad, akár egyéni akció műve, akár politikai propaganda szülötte.

Valamikor a görög óda magasztalta Harmodiust és Aristogitonot, akik megszabadították a zsarnoktól hazájukat és népüket. De ha a zsarnokot eltették is, nem tudták eltávolítani magát a zsarnokságot. Mennyi új tirannus jött és ment azóta, mennyi új bilincset tettek kezekre, lábakra, szellemekre és igazságokra mennyi elnyomás és megalázás következett. És ott vannak a világtörténelem legkülönb és legbátrabb zsarnokölői, Brutus, akit nemes ellenfele is derék, becsületes embernek emleget, a sáppadt Cassius, az érdeemes Casca, mind, akik Julius Caesart, a római diktatúra megalapító mesterét ledöfték, ama nevezetes március idusán Pompeius oszlopának tövében! A hazafiság és a nemzet érdeke adta kezükbe a gyilkot, ők legalább így gondolták és így hirdették. És mégis, mi történt? Akár Plutarchost olvassuk, akár Mommsent forgatjuk, akár Ferrerot tekintjük, bizony mind azt éreztetni velünk, hogy itt mégis csak azért is Julius Caesar győzött, a halálában lett legnagyobbá, a diadalmas hazafiak feje fölé nőtt, a csillagokba és a világhírbe és Philippinél már az ő szelleme kergeti a kétségbeesés kardjába Brutust és Cassiust.

Nem jó dolog és nem okos politika halottakat csinálni az ellenfelekből és igaza van az egyházatyának, aki szerint a vértanúk vére a kereszténység élesztő kovásza. Aki pokolgéppel dolgozik, az a pokol tornácát kövezi tovább. És van valami pokoli logika abban, hogy az ilyen merényleteknél rendszeren egészen érdektelenek és ártatlanok pusztulnak el, akiknek semmi közük az egész dologhoz. A merénylet értelmi szerzőjének éppen az értelme hiányzik és tette valahogy úgy hat, mint az elemi katasztrófák, a földrengés, az árvíz, a tűzokádó kitörése, de éppen az hiányzik belőle, amely ezeket mégis bizonyos természeti monumentalitás nagyszerűségével és hatalmával ruházza föl.

És amikor mélységes emberi részvétellel és szolidaritással tekintünk a milánói merénylet szerencsétlen áldozatai felé, bizonyos elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy a magyarság lelkétől milyen távol van, mennyire idegen az effajta cselekedet. A mi legigazabb

nemzeti tragédiáinknak, a *Bánk bán*nak egész levegője és szelleme egy nagy tiltakozás az ilyen erőszakos és önkényes megoldások ellen és a másik nagy hazai tragédiánk, Teleki László *Kegyencének* is az a gondolat adja meg alaphangját és kiemelkedő motívumát, hogy a bosszú kétélű fegyver, amely egyaránt sújt ártót és ártatlant.

De persze, az ilyen merényletek, mint amilyen ez a mostani olasz *massacre* is, egyúttal szeizmográfjai bizonyos belső rengéseknek és remegéseknek, amelyek jelzik, hogy valahol valami nincs egészen rendjén. Nagyon beteg világban lehet csak ilyen nagyon beteg dolgokat elkövetni és igen jól tudjuk a históriából, hogy minden örültségben van valami rendszer és minden rendszer örültségeket terem, amely nem számol az emberi természet jogaival és igazságaival. A beteg társadalmat, az örült világot csak a jóság és okosság orvosai gyógyíthatják, csak ők találhatják meg azt a remédiumot és azt a szérumot, amely az embert a pokolgéptől az üdvösség kertvárosába vezeti, ahol nem a bomba és a tör, a gyűlölet és a bosszú uralkodik, hanem a művészet, tudomány és munka szentháromsága.

Délmagyarország, 1928. április 14.

182.

(ELŐSZÓ MAGYAR LÁSZLÓ GRIMASZ CÍMŰ KÖNYVÉHEZ)

*A szokrateszi filozófiának, amely az ismerd meg magadat elvében elvében tömörül, legközvetlenebb formája a karrikatúra, amelyet magyarul torzképnek neveznek. Igaz, hogy nem mindegyik áldozat ismeri meg magát ebben a tükörben, de ennek viszont nem mindig a karrikatúra az oka. A legtöbb ember ezen a földön csak többé-kevésbé sikerült torzképe saját magának, igazi lényének, valódi énjének. Valami homályos ösztön dereng ugyan benne e tekintetben, ezért igyekszik a lehetőség szerint valamilyen javított és bővített (néha rövidített) kiadásban megjelenni a világ színe előtt. Az egyik *Es ist erreicht* bajuszt kunkorít, a másik császárszakállt ereszt, a harmadik bubira, a negyedik etonra fogja a haját. Egy kissé mindnyájan álarcot viselünk és talán azért van az, hogy a halotti maszkunk olyan idegenül hat, akár a karrikatúránk. Megesik az is, hogy az ember különbnek sikerül,*

mint amilyennek lennie kellene. Hány üres és szépember hódít és hódít közöttünk, aki egyedül ideális arcképe révén boldogul ebben az életben. Ellenben vannak okos és derék emberek, akiknek a karrikatúrája megszépítő messzeségben tünteti föl a rideg valót.

A jó karrikaturista tulajdonképpen nagy igazságtevő, aki az emberi egyenlőtlenséget megszünteti, aki a *szép a rút és rút a szép* elve alapján megmutatja, hogy kiben mi lakozik, aki a szépséglencséből dinnyét növeszt és az anyajegyet kenyérgeggyé varázsolja. Rendkívül sokoldalú tudomány és művészet a karrikírozás mestersége, a torzképcsínálónak értenie kell a lawateri frenológiához, a darwini zoológiához és a méhelyi fajbiológiához.

Magyar Lászlónak én jól ismerem a keze járását, a szokrateszi filozófia tekintetében megdöbbenően sokat köszönhetek neki, akit ő lerajzol, le van rajzolja és ezért jó lélekkel, tiszta szívvel ajánlom új könyvét mindazoknak, akik a maguk kárán akarnak önismeretet tanulni vagy pedig a más kárán óhajtanak örvendeni. Önismeret és káröröm: *hasznos és kellemes*, szóval a horatiusi elv megtestesülése: szívem, mit kívánsz egyebet?

Magyar László: Grimasz (Szegedi panoptikum 2.) 3—4. l. Juhász Gyula

183.

GRIMASZ

Magyar László karrikatúrái
(Szegedi panoptikum 2.)

184.

TAINÉ

Ma száz éve született Hippolyte Adolphe Taine, aki nem volt se sztár, se bokszbajnok, se generális, mégis egyike volt azoknak, akik a tizenkilencedik század második felében a legnagyobb hatással voltak az emberiség fejlődésére. Szürke, csöndes, komoly és szerény pápaszemes tudós volt ez a Taine, aki egy hosszú életen keresztül ott ült a könyvtárak olvasótermeiben és íróasztala mellett és egyre-másra alkotta alapvető és korszakalkotó műveit.

A politika, a filozófia, a művészet és az irodalom történetében új irányt és új fejezetet teremtett, amely az ő nevéből és egyéniségéből immár örökre elválaszthatatlan. A materializmus világszemléletét vitte bele ezekbe a tudományokba és ezzel új vért, bármily paradokszul hangzik is: új szellemet, új levegőt hozott, amely nemzedékeken keresztül elevenen és eredményesen érezte a maga hatását. Marx és Darwin korának szülötte volt ez a nagy francia tudós, de egyúttal ennek a kornak tanító mestere is lett az említett diszciplínák gazdag területén. Taine tanítása szerint a bűn és az erény éppen olyan produktum, mint a vitriol és a cukor és ugyancsak az ő elmélete értelmében a faj, időpont és környezet (race, moment, milieu) határozzák meg, végzetesen és végérvényesen, még a világ legnagyobb lángeszének is alkotásait. Ez a híres elmélet, amelyet röviden *miliő-elmélet* néven emleget a történelem, az egyéniségnek ez a határozott és következetes tagadása nagy bátorság volt az individualizmus klasszikus idejében, viszont az a merőben természettudományos szemlélet, amely ez elmélet alapja, meglehetősen egyezett a kor követeléseivel.

Taine maga az igazságot kereste, minden megalkuvás nélkül, mint ahogyan azt latin-nyelvű sírfölrata is hirdeti, de viszont éppen az ő nagyszerű teóriája hangoztatja mindenféle igazságnak relativitását. Sainte Beuve utóda és Renan kortársa maga is érzi, hogy az ő szellemében és kedélyében van valami erőfölösleg és értéktöbblet, amely akaratlanul és öntudatlanul is a szobatudósok és könyvmolyok fölé emeli és ez az imponderabilis és irreális valami a művészet, amelynek géniusza ott él és ott munkál Taine lelkében és ott érezhető minden művében, amelyek stílus dolgában is a francia irodalomnak szinte hibátlan és hiánytalan remekei.

Ez a művészi vonás a Lafontaineról és a Titus Liviusról szóló ifjúkori dolgozataiban is jelentkezik, de szokatlan erővel és szépséggel mutatkozik meg az olasz művészet történetéről, Franciaország klasszikus filozófusairól és a jelenkori Franciaország kezdeteiről szóló főműveiben. Micsoda hatalmas képzelettel festi meg például [a] középkori szkolasztika szórszálhasogató vitakozásait, az angol reneszánsz vérben és aranyban tobzódó, örömtől és erőtől duzzadó világát, amelynek Shakespeare csak egyik, bár legsodásabb és legdúsabb hajtása volt, a puritanizmus színtelen és íztelen, képmutató és rejtvenősző idejét (amelynek sok vonása korunkra üt), milyen eleven rajzát adja a phidiaszi

szobrászat, a memlingi festészet vagy a mantegnai festészet talajának és természetének. Sokat utazott, de frásztala mellett még több világot járt he, tájakat és korokat és embereket látott, akik már nem élnek, és akik minden élőnél elevebben és marandóbban beszélnek hozzánk a tainei opera omnia hatalmas lapjairól. A francia forradalmat olyan közel hozta a tizenkilencedik századvég olvasójához, hogy az szinte megrettent a közelségtől és nem akart hinni a szemeinek. Mirabeau, Danton, Marat, Robespierre, Desmoulins, Saint Just, Bonaparte Napoleon valószággal szennyesekkel (hiszen a mosószámláikat is tekintetbe vette) szerepelnek, Taine a modern tudományos kutatás nagytító üvegevel nézi a pórusaikat és az apró, jelentéktelennek látszó, elkallódásra ítelt adatok, e csiripcsup emberi dokumentumok rengeteg halmazából építi meg a históriaírásnak olyan monumentumát, amelynek arányai és tartóssága felől Aulardnak és Seignobosnak lehetnek kétségei, de amely előtt minden idők minden műértője csak azzal az érzéssel és gondolattal időzhetik, hogy ez művész munkája, olyan művészé, aki a Balzac és Zola fajtájából való.

A mi korunk egy új idealizmus hajnalát hozta, a mi világunk a szellemtörténet jegyében indult, a mi időnk egyelőre nem kedvező a százesztendő HIPPOLYT ADOLPHE TAINE számára, de ő, az igazság fanatikusa már életében sem törődött vele, hogy milyen szelek fúznak, ő soha sem akart az árral úszni, ő soha sem tudott megalkudni, ő valóban mindig azt kereste, amit mestere, Spinoza keresett és a maga módján meg is találta azt.

Mi magyarok különösen hálásan gondolhatunk erre a tiszta, bátor és erős szellemre, mert hiszen legnagyobb esztétikusunkat, a vele lélekben rokon *Péterfy Jenőt* Taine néhány könyve a róluk szóló remek bírálatokra ihlette és mert legkülönb irodalomtörténetírónk, *Riedl Frigyes* és legszellemesebb kritikuskunk, *Keszler József*, az ő méltó tanítványai voltak.

Délmagyarország, 1928. április 21.

185.

DR. TÓTH KÁROLY TRAGÉDIÁJA

186.

BÍRÓ ELŐTT

A FÖL-FÖLDOBOTT KŐ

A Magyar Tudományos Akadémia márványarcú elnöke, aki egyúttal a Kisfaludy Társaság elnöki székében is ül, a napokban megint nyilatkozott abban a nagy pörben, amely a magyar irodalom vénei és ifjai között folyik és amelynek, a látszat szerint sohasem lesz vége. Az elnök úr ismét megróttta Ady Endrét, aki az Olympus örökkévaló magasságából hallgatja egy idő óta ezeket a megrovási kalandokat.

De most már nem elégedett meg Ady Endrével, hanem egyúttal kiterjesztette haragját és elégtelenségét a megszállott területek magyar íróira is, arra az új fiatalságra, amely nem akar a Berzevitz Albert régi receptje szerint boldogulni, hanem a maga lábán jár, a maga hangján beszél és a maga szíve szerint cselekszik. Ez az új fiatalság bizony nagyon megváltozott új levegőben, új világ viharában nőtt fel, ez az ifjúság bizony már az Ady Endre serege és akár elítéli, akár nem a Kisfaludy Társaság elnöke, de kénytelen róla tudomást szereznii és megállapítani, hogy ezek már nem akarnak többé a régi kótára énekelni és nem hajlandók még egyszer balekja lenni annak a szörnű csalásnak és csalatásnak, amely legnagyobb katasztrófánkhoz vezetett.

Egyébként még eddig nem érkezett semmiféle válasz a szigorú elnöki megrovásra se az erdélyi, se a délvidéki vagy felföldi magyar irodalom művelőitől. Ők különben is el vannak foglalva az alkotással. Ők a kritikát egyelőre ráhagyják a márványarcú férfiakra, akik e csonka ország szűk keretei között még mindig túlságosan egésznek és tágnak érzik azt a lelket, azt a szellemet, amely Ady Endre prófétai erejű és lendületű költészetében büszkén és bátran megnyilatkozott.

Az a csönd, amely a legújabb támadást követte, különben is a legméltóbb válasz, amit erre a hiábavaló erőlködésre adni lehetett. Mert hiszen ma már a vak is látja, hogy Ady Endrét nem lehet többé kitiltani a magyar klaszikusok sorából. A magyar irodalom történetének egy fejezete — mindig bővülő és egyre jelentékenyebb fejezet — az övé. De hiszen most már nem is a verseinek szépsége és értéke ellen hadakoznak, ezen a téren már sorra-rendre letették a fegyvert még a legjakababb ödönök is.

Hanem megmarad a politikai vád és ebből szintén meg lehet élni egy darabig. Mit van mit tenni, el kell ismerni, hogy Ady

nagy poéta volt, de viszont vitatni lehet, hogy jó magyar volt, meg lehet állapítani, hogy Hatvanyt és Ignotust inkább szerette, mint Fröhwrth Mátyást vagy Bleyer Jakabot és ki lehet mondani, hogy a Galilei Körbe szívesebben járt, mint a Zrínyi Gárdába, hogy a háborúban nem írt egyetlen csatadalt sem és hogy életében a Mammont tisztelte, amit néhány versén kívül az is bizonyít, hogy gyakran kért pénzt kiadóitól, ha nem is kapott olyan gyakran tőlük. Még az is ellene szól, hogy halála után a forradalom temette el és hogy az első szobrot nem a Császár Elemérék budai irodalmi szövetkezete állította neki, hanem az idegen Goga Oktávián.

Nagy az én bűnöm, a lelkem — énekelte valaha fiatalon és ezt a bűnét még a halhatatlanságában sem hajlandók megbocsátani neki azok, akiknek életében nem túlságosan iparkodott megadni a köteles tekintélytiszteltet dézsmáját és porcióját.

Annyi bizonyos, hogy annak a szervilis, lefelé megalázó, fölfelé megalázkodó világnak, amely ma uralkodik és szolgál, nem lehet kedves és kellemes az a szabad és igaz zseni, aki Ady Endre. De az is bizonyos, hogy a szabadság és igazság lelke, amely költészetéből árad, egyre ígézetesebb erővel bővíti magához a fiatalságot, amely a jövő. Ha ez nem így volna, *akár Budapesten, akár Szegeden, akár Erdélyben, akár délen, akár északon*, akkor le kellene mondani véglegesen arról a reményről, hogy a magyarság föltámad és diadalmaskodik és ismét együtt marsol az európai élen, mint a haladás merész és dicső avantgardistája.

Délmagyarország, 1928. április 28.

188.

SZERECSENMOSDATÁS

Megtörtént. Minden ellenkező híradással szemben jelentik, hogy Josephine Baker mulatt művésznő minden baj nélkül megjelent a budapesti mulató színpadán, jött, látott, látták, táncolt, énekelt és győzött.

A világ nem dőlt össze, még a fővárosi forgalomban sem történt semmi különösebb akadály, legföljebb a Balkánon volt egy kis földrengés, néhány halott emberrel és egy pár halott várossal, de mi ez, hogy Czakó Zsigmondunk szavait idézzük, mi ez a ten-

ger sima tükréhez képest? Szó sincs róla, nagy dolog a háború, ám a háború is kismiska ahhoz, ahogyan Josephine Baker felizgatta és fellendítette a petrováczi kedélyeket Budapesten. Hogy ki az a Petrovác, aki az egésznek kezdője volt? Hát az a Petrovác, egy olyan egyszerű és közönséges Petrovác, mint amilyen nem is olyan egyszerű és közönséges Zeidel Vencel, az a Zeidel Vencel, aki húsneműeket és egyéb disznóságokat árul a nagykörúton.

De persze annak a Zeidel Vencelnek soha az esze ágába se jut, hogy ő az erkölcs őre és az ország támasza, meg talpköve legyen, mert ő csak egy rendes hentes Pesten. Nem lehet tagadni, hogy ez is valami! Ám a Petrovác bele akarja írni a maga nem egészen tökéletesen magyar nevét a magyar erkölcsök történetébe és e célból fölszólal a magyar ország házában és kifogásolja, hogy a Josephine Baker kisasszonynak szerinte nem eléggé elegendő alsószoknyája lesz hazánk fővárosában, amikor föllépend az egyik orfeumban és a másik varietében és éppen ezért kéri a belügyminiszter úr ő kegyelmességét, hogy a magyar jövő érdekében méltóztassék ebben az irányban megtenni a kellő lépéseket.

A magyar jövőendő ugyan egészen, de egészen más irányban szunnyad, sőt, ha szabad a szót használni, teljesen ellenkező irányban ébred, de hát ami komoly, az komoly és aki Petrovác, az Petrovác és éppen ezért rendkívül szigorú és bizalmas zártkörű társaság szállott ki a tett helyén, amely alsó és felső fehérneműleg az erkölcs minden követelményeinek megfelelőleg felruházta az úr szegény kis szerecsen szolgálóleányát, azt a bizonyos Josephine Bakert, akit némely kongregációs próféták és apostolok hajlandók valának összetéveszteni ama hölgygel, aki az unicornis nevezetű szörnyetegen lovagolt és aki Babilon leányának neveztetett.

A mezők liliomát bizonyára nem ruházták úgy fel, mint ahogy Josephine Baker kisasszonyt felöltöztették. Csak a jótékony asztaltársaságok gyermekfölruházási akcióin történnek ilyen investációk, amelyek ennek a mulatt nőcskének budapesti föllépésénél előfordultak. Mit mondjunk? *Jéger inget* kapott az őserdő leánya, mamuszban lépett a nagyérdemű és vékony-pénzű pesti publikum elé, a forró afrikai őserdő mélyéből meleg prémekben és egyéb kötött és szövött öltönyökben lebent elő, mint egy fókavadász nő vagy egy cethalidomítóné.

Mert a petrováczi erkölcs és illem így követelte. Minimális életörömmöt és makszimált életkedvet ír elő ez a legújabb ellenforradalmi káté, amely sanda irigységgel tekint minden népmozgalmi hajlandóság és vágyakozás felé és amely a temetők csendjét, rendjét, nyugalmit és boldogságát iparkodik megteremteni ezen a földön.

Egy-két bűzbomba biztosította a petrováczi erkölcsök teljes és tökéletes sikerét. Mert mindig vannak igen érzékeny és föltűnően nemes lelkek, akik csak akkor tudják élvezni a maguk fölényét, ha egy kicsit *büdösítenek* maguk körül. Ezzel a cselekménnyel mintegy az öntudatuk és az önérzetük erősödik és igazodik, mert hiszen valamiféle emléket mégis csak kell terjeszteni a világ előtt, hogy ne tűnjenek el teljességgel nyomtalanul és jeltelenül.

A szegedi petrovácizok is készültek és készülnek egy kis demonstrációra bizonyos nászéjszakák ellen és valóban itt az ideje és helye, hogy erkölcsünket megvédjük az idegen házi kezelés bomlasztó és romlasztó szelleme ellen, amely minden intendánsi és művezetői jóindulat és széplélek ellenére átkosan kétértelmű szójátékaival az egyre jobban fellendülő egykeel- lenes mozgalom föllendülését és kilengéseit igyekszik a maga ledér és ildomtalan póreségével ellensúlyozni.

Délmagyarország, 1928. május 4.

189.

KULTÚRFÖLÉNY

190.

NYÍLT LEVÉL

Kedves Shakespeare, azt hiszem, eleget forogtál péntek este, amikor Venetianer Mórról szóló szomorújátékodat hozták színre két nászéjszaka között. Amióta Téged is házi kezelésbe vettek városunkban, azóta nagyon rád jár a rúd. Nem, mintha éppen mostanság túlságosan sokat háborítanak síri nyugalmaidat, mert hiszen a régi üzletes, kufár és kalmár magánszínház- igazgatók között akadt olyan is, aki annak idején minden héten egyszer beadott Téged a nagyérdemű közönségnek és a nagyérdemű közönség is bevett. Most azonban mintha valami titkos

és titokzatos összeesküvés lenne ellened, mintha csak a boldogult Podmaniczky Friczi intendáns szállóigéjét akarnák mindenféle megengedett eszközzel rehabilitálni, házi kezelésben. Ez az intendáns mondotta, hogy Téged vagy jól kell adni, vagy sehogy, de adni kell! Úgy látszik, Szegeden valóban úgy adnak Téged, mintha sehogyse adnának és én azt gondolom, hogy itt az élők maffiája dolgozik ellened, halhatatlan! Én bizonyos helyi szerzők fekete kezét látom ebben az egész lejárátásban, Vilmos, titkos drámai aknamunka ez veled szemben, elfojtott irodalmi energiák próbálnak érvényesülni a Te költői holttesteden keresztül és nemsokára megérjük még, hogy *ammóniákkal* fogadnak bizonyos körök, ellenségeid, amelyek *penetratív* fantáziádat perhorreskálják.

Kedves Lándzсарázó, Téged *édes költőnek* nevez az egyik sírversed, de ha Te ma itt érvényesülni óhajtasz, akkor valamivel több sacharint és limonádét kellett volna a szereplők szájába adnod, hogy azt nyújthassák, ami lényegük. Hidd el, hogy én még mindig hűséges híved vagyok és maradok, de ha már veled óhajtok találkozni, akkor én egészen házi kezelésbe veszek és otthon, ágyban, párnák közt előveszem a csodálatos és mélységes szonetteket, amelyekben nagyságos elméd és fönséges lelked minden zavaró körülmény és közvetítő nélkül nyilatkozik meg és akkor ismét érzem, hogy milyen igaza van Sándornak, (tudod, a mi Petőfinkről van szó) abban, amit Rólad írt és nagyon szépen kérek, ne vedd tragikusan azt a ciklust, hiszen azok se veszik komolyan, akik csináltják.

Alas, poor William!

Délmagyarország, 1928. május 6.

Gyalu

191.

TUTAJOSOK

192.

ISTÓKOVICS

A legjobb név ma a magyar grafikában. Európai mértékkel mérve is elsőrendű. Fiatal ember, aki pár éve Szegeden is dolgozott. Csupa bátorság, újság és erő. A rézkarc mestere első sorban. A régi és örök bibliai és történelmi témákat merészen eredeti módon, egy új romantika lendületes előadásában mutatja be.

és eleveníti meg. Minden rajzában egy sajátos egyéniség megkapó és megrendítő vonalvezetését érezzük. Biztos tudása mellett abszolút művészi ösztöne ragadja el a szemlélőt, kritikust és laikust egyaránt. Amellett kompozíciós készsége és biztossága is bámulatraméltó. Hozzá még *magyar* ez a művészet, nem csupán gyakori motívumaiban, de a lelke szerint is az! *Istókovics* Kálmán neve ma azt jelenti nekünk a grafika terén, amit Rudnay Gyuláé a piktúrában. Örömmel és elégtétellel üdvözöljük szegedi kiállítása alkalmából a beérkezett, de még mindig fölfelé törekvő fiatal mestert, aki bizonyosan nálunk is megtalálja híveit, mint ahogy Firenzében, Velencében, Londonban és a többi nagy európai művészi központokban megtalálta. A Kass nagytermében vasárnap megnyílt Istókovics-kiállítás már is jelentős közönségsikerral dicsekedhetik. Egész héten nyitva lesz és reméljük, hogy az igaz és új művészet egyetlen barátja se fogja elkerülni.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1928. május 7.

(j.)

193.

MÁJUSI ZÁPOR UTÁN...

A magyar ifjúság felől, amely a magyar jövő egyetlen reménye, sok kétség hangzott el mostanában azok részéről, akik többkevesebb megértéssel és szeretettel foglalkoznak a sorsával, törődnek a dolgaival és érdeklődnek kívánságai és követeléseiről.

Nem mindig volt jogos és igazságos a panasz vagy a vád, amivel ezt a mindenféle[pp]en nehéz helyzetű, sok mindenféle idegen gyámságnak és illetéktelen beavatkozásnak kiszolgáltatott fiatalságot illették. Ez az ifjúság valóban jobb a hírénel és derekabb, mint azok az érdekeltségek és hatalmasságok, amelyek mindenféle úton és módon vezetni akarják és irányítani igyekeznek. Éppen az utóbbi évek kisebb-nagyobb eseteiből derült ki és pedig egyre világosabban, hogy ennek az ifjúságnak a számra és értékre nézve nagyobbik része távol áll mindenféle oktalan és céltalan vállalkozástól, mindenféle kalandos és komolytalan kilengéstől. Ez az ifjúság tanulni akar és dolgozni akar, ez az ifjúság csöndesen és szorgalmasan készül az életre, amely talán sohase volt még olyan felelősségteljes és nehéz, mint amilyenek éppen az ő számára ígérkeznek.

Megmondották százszor és ezerszer ismételni lehetne, hogy az a nemzedék, amely annyi tévedés és csalódás, annyi meddő küzdelem és katasztrófa után most lenne delelőjén, már nem sok reménységet fűzhet a maga jövődjéje iránt, a lemondás és bűnhődés nemzedéke ez, amely csak az ibseni szép halált érdemelheti ki.

De akik most jönnek, pirosuló arccal és piros zászlókkal, akik most veszik át az élet parancsát és most állanak a világ posztjára, azoké minden hit és bizalom, hogy nem hiába menetelnek az ígéret földje felé. Igaz, súlyos örökség nagy terhével menetelnek. Apáik bűneit kell még tovább vezekelniök, régi babonák baglya huhog még fölöttük, régi halitéletek denevére csapkod még körülöttük, vér és könny kiszáradt tengere várja tőlük, hogy bevessék a békesség, az igazság, a megértés magvaival és hogy ennek az aratásnak részesei legyenek.

Egy új nemzedék nő föl a magyar temetőben, a magyar romokon, egy új nemzedék, amelyet többé nem lehet a régi hazugságok mákonyával és a régi rabságok bilincseivel az élet útjáról eltéríteni. Ennek az új nemzedéknek egyik friss, bátor és bízó orgánumában, amely a mai magyar irodalmi és egyetemi fiataloságnak a mondvacsinált határokon innen és túl egyre jobban erősödő és egyre messzebbre kiterjedő szócsöve, olvassuk egy eddig névtelen ifjú vezető cikkében: „Más stílusban, roppant hibák láttán, az új nemzedék hiszi, hogy az öregeknél többet, jobbat tud. Értékelő módszerüket elégtelennek tartja s a jó gépek, kitűnő motorok, nagyszerű izmok évtizedében: *jobb gazdasági viszonyokat, jobb irodalmat, jobb politikát, jobb életet akar*. Nem bízik naiv hitekben s az irredenta verset is csak akkor hallgatja szívesen, ha jó is az a vers. Apái sírjánál nagyon megindul, de ősei kopjafájával is verekedni tud, ha a tudatlanság nagy korrupciója ellen kell megindulnia. Minden sejtjében benne érzi a »forradalmár« Adyt, mert a maga szeméi egészen úgy látják a szörnyű magyar átkot”.

Ezt a fiataloságot, amely itt kopogtat, nem lehet többé a tegnapi levitézlett ferencjózsefes akadémikus bürokráciának elnémítani és elszakítani a magyar nép akaratának és reménységének ölelésre kitáruló karjaitól. Ennek a fának gyümölcseire hiába feni a fogát a reakció. Ezek az ifjak már nem a *Gyurkovics fiúk* kába és léha levegőjében születtek és nőttek fel, de a nagy tanulságok és a nagy föladatok atmoszférájában. Ma még nem mindenki hallja

meg a szavukat, ma még nem is szívesen hallgatják őket bizonyos korban és bizonyos körben, de hogy övék lesz itt nemsokára és egészen az ország és a dicsőség, azt nem csupán várjuk, de akarjuk is. *Mert ez a magyar jövődő egyetlen érdemes célja és lehetősége.*

Délmagyarország, 1928. május 11.

194.

SZERZŐDTETÉSEK

195.

[MIKSZÁTH, GÁRDONYI, HERCZEG]

196.

A VALÓSÁG ÉS KÖLTÉSZET

197.

[SCHILLER TELL VILMOSÁRÓL]

198.

MAGYAR VERONIKA

199.

SZEGED ÉS AZ ANGOL KULTÚRA

200.

JUHÁSZ GYULA: JEGYZETEK ADY NYELVÉRŐL

A bolond hangszer, amelyen ő zenélt, a legmagyarabb instrumentum volt. Régi és népi nyelvünk minden erejét és báját egyesítette és fölolvasztotta a maga lelke lángjában. Ez a nyelv ősi múltakból szállott az örök jövő felé.

*

Északi ember volt Ady, akinek szava egyre tömörebben hangzott. Az ifjúság színes képeit a férfi komor víziói váltották föl. A koloristából grafikus lett, egy új apokaliptiszis rézkarcolója.

*

Az igék valóságát kevesen érezték úgy, mint ő. Megáldotta és megátkozta a szavakat és azok boldogítva, avagy kárhózzottan bolyonganak a szívekben. Aranycsinálója és boszorkánymestere volt a szavaknak.

*

Milyen új és mély értelmet adott például ennek az idegen jövevénynek: muszáj. A magyar sors egész szörnyűségét és keservét belevitte.

*

Vér és arany: Ady óta vesszük észre, hogy az a két szín milyen nagyszerűen uralkodik mindenfelé.

*

Az élet új fogalmait bátran és sikeresen alkalmazza költészetében. A nagy pénztárnok, a lakáj, a repülő hajó, a fekete zongora, az ócska konflis, az ő jachtja, mind, mind egy új mítosz elemei lesznek.

*

Külön tanulmányt érdemelne prózája, amely mindenképpen egyenlő szépségű és lendületű a verseivel. Vörösmarty és Arany a prózában nem mindig érik el a saját költői magaslataikat. Ady és Petőfi igen. Nem ismerek különösebb és hatalmasabb vallomást az egész irodalomban a magyar Pimodannál, valamint eredetibb és nagyszerűbb megnyilatkozást Petőfi III. Richard bírálatánál.

*

Ady prózájának idegei vannak, a Petőfiének izmai.

*

Olvassuk el figyelmesen Ady Baudelaire és Verlaine fordításait és vessük össze a francia eredetivel. A magyar költő egészen átlényegítette e verseket magyarrá, sőt Adyvá.

*

Mordályégető kedvében tudott kegyetlenül sebző szavakat találni kortársaira és ellenségeire. Talán ezeknek a szavaknak mérge dolgozik még most is, a halála után azoknak a nyilatkozatoknak fenekén, amelyeket különféle tekintélyek és potentátok időnkint, minden komoly ok és cél nélkül tesznek róla. Az agg rozmárok nem felejtenek.

Ifjú szívekben élek. A magyar fiatalság hitvallása Ady Endre költészetének történelmi tanulságai mellett. Budapest 1928. 50. l.

201.

A SZEGEDI VER SACRUM

Írta: Juhász Gyula

A nemes város, amelyet *Babits* Mihály egyszer az Alföld leányának, máskor pedig Porvárosnak nevezett (az első elnevezés prózában történt, a második versben és prózában), valóban két arcot mutat a világnak. Egy időben az *irodalom városának* tartották Szegedet, nem éppen azért, mintha lakói nagyon törték volna magukat az irodalom után, hanem mivel véletlenül, (vagy nem is egészen véletlenül), minden valamirevaló magyar kaszakapakerülő tollforgató tehetség ennek a városnak falai között hontogatta szárnyait és ebből a nagy fészekből repült az országos dicsőség ormai felé. Mikszáthot is innen váltották ki, még mielőtt el nem temetkezett a porba és a borba, innen ment hódító útjára a fővárosba, ahol hamarosan európai méreteket öltött, *Gárdonyi* is itt kezdte kanyargó pályáját a magyar Pantheon felé, egyelőre inkább különködő tréfáival hívta föl magára a kortársak és kiadók figyelmét. *Tömörkény* holtáig itt maradt a Kultúrpalota árkádjai alatt, úgyis mint nem szorosan vett városi tisztviselő, de ha életében razzíát tartottak volna az irányban, hogy hány szegedi polgár könyvtárában található legalább egy kötet *Tömörkény*: bizony nagyon szomorú statisztikára ébredtek volna az irodalom őrei. A könyv leginkább csak kiviteli cikk volt városunkban, már tudniillik innen mentek ki olyan könyvek, amelyek a marandóság jegyében készültek és a magyar nemzet irodalom történetébe is bekerültek.

Szegedről mint *a művészetek városáról* már kevesebb szó esett a múltban, de a jelek szerint minden reményünk megvan, hogy

annál többet fognak beszélni a közeli jövőben. Eddig a színházat tartották az egyedül üdvözítő művészetnek és az egyedül pártolandó kultúrának, holott ez a város a képzőművészetnek néhány igen értékes és érdemes képviselőjét tisztelhetette és becsülhetette volna tornyai alatt, ha igazán ismerte volna őket. Itt élt és alkotott a szentéletű, a nemes és finom lelkű nagy festőművész, *Károlyi Lajos*, aki élete művét szeretett városára hagyta gazdag és múlhatatlan örökség gyanánt, innen masírozott a hősi halálba *Szöri József*, a magyar haladás és szabad gondolat bátor és erős harcosa, a szegedi Daumier és innen indult a tragikus végzet élébe *Heller Ödön*, a Tisza és Tápé szerelmese. Az az új művészeti alakulat, amely *Alföldi Művészek Egyesülete* néven ez év elején toborozta egy táborba az eddig meglehetősen széthúzó és szervezetlen szegedi művészeket és amely egyúttal a magyar Alföld szomszédos városainak művészeit is a maga körébe vonja, a legszebb reményekkel bontotta ki lobogóját, amely egyesít minden szép törekvést és jó akaratot a szegedi művelődés szolgálatában.

A fiatal A. M. E. programjában van többek között a szegedi művészet kiváló úttörőinek és halhatatlan mestereinek állandó kultusza, akiknek alkotásaiból rövidesen kiállítást rendez és akiknek emlékét könyvben kívánja megörökíteni. Már pünkösd után szándékozik megnyitni *első reprezentatív kiállítását*, az élők lehetőség szerint teljes számú részvételével és a vidék java erőinek, valamint új, fiatal, először jelentkező tehetségeknek bevonásával. Mert ez a szegedi föld igen áldott televénye a magyar talentumoknak, csak meg kell keresni, föl kell karolni és meg kell mutatni őket. Az Alföldi Művészek Egyesülete e tekintetben máris eredményesen nézett szét a magunk portáján. De programjába vette egy forgalmas helyen lévő *Művészek Boltjának* megnyitását, a *szegedi művésztelepnek és művészháznak* létesítését és fölépítését, rendszeres ismeretterjesztő előadások rendezését és a népies művészeteknek propagandáját. *A mély kultúra*, amely a magyar nép szűz crőiből és ősi gyökereiből támad és amely minden kultúra alapja és éltető lelke, mindig szívügye lesz az Alföldi Művészek Egyesületének. Ebben az alakulatban már az iparművészek is méltó helyet találnak, hiszen a valódi művészet demokráciájából őket nem lehet többé kirekeszteni. Most már csak az kellene, hogy az ígét ne csupán hirdessék, de fogadják is be.

A szegedi magyar Medicieket várjuk, akiknek nem muszáj okvetlenül csak posztókereskedőknek lenni. Lehetnek azok hetvenezerholdas földbirtokosok is, tekintetes szabad királyi város.

Szegedi Szemle, 1928. május 26.

202.

GIOVINEZZA

203.

HÁZTŰZNÉZŐBEN

204.

MŰVÉSZET ÉS ERKÖLCŚ
(Levél a szerkesztőhöz)

205.

HANGADÓK

206.

COLUMBIA

207.

„MIKOR A GYERMEK JŐ”

Victor *Hugo* nemcsak nagy zseni volt, hanem egyúttal ő volt a kicsinyek legnagyobb zsenije is: a gyermekeké. A torony alatti podeszta állítólag állandó olvasója a világ legelső drámai költőjének, ami föltétlenül hasznára és dicséretére válik Szeged legelső polgárának, de nem ártana, ha különös érdeklődéssel és szeretettel fordulna a francia költő felé is, akinél jobban és hatásosabban eddig még egyetlen poéta sem szerette a gyermeket. Ahogy ez a csodálatosan villámló és mennydörgő Juppiter Tonans megörökítette a kicsinyek örömet és szenvedését, az emberbimbók fakadását és hervadását, azt a szépséget és igazságot többé sohasem lehet kitörölni az élet könyvéből és a világ-irodalom lapjairól.

Mindez pedig arról jut eszünkbe, hogy a magyar kultúra minisztere leiratot intézett Szeged szabad királyi város tekintetes tanácsához és ebben a magas leiratban mély fájdalom és szemrehányás foglaltatik, amiért az ország második városa nem törődik a gyermekekkel, akik játszani akarnak, elzárja előlük a jövőndő kertjét, tilalomfákat állít apró örömeik elé s szigorú, de igazságtalan kerubokkal űzi el őket a szent gyermekség paradicsomából. És éppen azért jut eszünkbe a *Notre Dame* és a *Nyomorultak*, a *Nevető ember* és az 1793 költője, mert vele történt meg az, hogy a Notre Dame előtt boldog önfeledtséggel hancúroztak a kis párisi emberpalánták, ugráltak, táncoltak, hintáztak, kacagtak, gőgicséltek, dalolgattak, amikor egy komor templompribék erélyesen leintette őket a magasból. Mikor Hugo találkozott az erények e rideg csőszével, olimpuszi mosollyal mondotta neki:

— Ön bizonyára elfelejtette már, amit a mi Urunk Jézus Krisztus mondott annak idején: *Engedjétek hozzám a kisdedekeket!* Megvallom, én végtelen gyönyörűséget találok játékaikban és engemet egy csöppet se zavarnak munkám közben. Lehet, hogy talán az én munkám is játék, nem úgy, mint az önök komoly erőlködése.

Mindenesetre igaza van a kultuszminiszternek, amikor több teret és egyáltalán szabad teret kér, sőt követel a szegedi gyermekek kedvtelése számára. Mi magunk éppen elégszer sürgettük ezt, néhány derék és érdemes közéleti pusztába kiáltóval együtt, de hiába! Amit az *igaz szó* nem tudott kivinni, azt talán majd a *hatalmi szó* végre valahára megvalósulás elé viszi.

Mert egyszer már meg kell tudniok és érteniök a torony alatt terebélyesedő potentátoknak is, hogy a gyermek a jövőndő, hogy a gyermekért van itt minden, még ők is érte vannak, hogy a jövő vetése minden áldozatot megér és hogy a siralom völgyében legalább a gyermek érezze egyelőre azt, hogy az öröm kertjéből is maradtak még rózsák ezen a földön. Tessék csak elnézni egyszer tanulmányi szempontból a nem is olyan túlságosan messzeeső Bécsbe, amelynek császári udvari kertjeiben ma a szegény dolgozók csemetéi üdülnek. Persze, az a Bécs egy vörös szocialista fészek, amely a *k. und k.* múlt dicsőségét hálátlanul feledve a jövőndő felé fordítja ábrázatát, de azért mi mégis úgy gondoljuk, hogy aki a gyermeket szereti, az rossz ember nem lehet és azt hisszük, hogy aki a szobrok után a kis-

dedek számára is megnyitja a parkokat, kerteket, sétányokat és tereket városunkban, az legalább is szerez annyi érdemet az utókor előtt, mint aki a tatai és pécsi szén kalóriája tárgyában interpellálgat a közgyűlésen.

Igen jó szívvel és igaz lélekkel merjük ajánlani a város illetékes tényezőinek, hivatalos és választott vezetőinek, első embereinek és számos más nagyságainak (így olvastuk legutóbb az egyik szegedi újságban a körmenetről szóló tudósításban) a valóban nagy Peter Bruegel képét, amely a bécsi művészettörténeti múzeumban a gyermekek játékait ábrázolja. Az életörömmek micsoda végtelen skálája hullámzik ezen a ragyogó és ujjongó alkotáson! Micsoda határtalan távlatokat éreztet ez a festmény, amely mintegy a jövőendő egébe tárja ki ablakait.

Tessék Szegeden is megnyitni a sorompókat a gyermekek játécai előtt! Tessék fölszabadítani minden teret, ahol a kicsinyek kedve megnyilatkozhatnak! Az ártatlan örömmök forradalmát proklamáljuk ebben a városban, amelynek nagy gyermekéi egyre rosszabbul érzik itt magukat és amelynek felnőtt kiskorúai egyre keservesebbé teszik számunkra az életet és a megélhetést! Legalább a gyermekek örüljenek és boldoguljanak! Legalább nekik legyen egy kis szabad mozgásuk és egy kis tiszta levegőjük.

A múlt századból ittfeljuttat közgyűlés és a boszorkányégető időkből hátramaradt magisztrátusi mentalitás legalább a jövő virágainak engedje meg, hogy nyíljanak és ne igyekezzék rendeletileg szabályozni a virágfakadást. Ez mégis több és különb, fontosabb és komolyabb, mint a színház, mert ez maga az élet és az örökkévalóság ígérete a földön.

Délmagyarország, 1928. június 9.

208.

„EDELKA KARJELBEN”

Az előkelő idegent, aki szeret bennünket és segítő kezét nyújtja felénk, az ünneplés minden fényével és melegével fogadtuk városunkban. Méltó és igazságos, hogy most a demokrata testvért is szívesen öleljük a szívünkre.

A balti országok velünk rokon fiai közül először az észtek látogattak el hozzánk és tekintették föl gazdag szegénységünket,

most pedig a finnek jönnek el közénk. A finnek, akik egy független köztársasági népuralom szabadságát és boldogságát élvezik és akikkel a kultúrközösségünk legtöbb szála köt össze bennünket, királytalan királyságban és szabadságjogokat nélkülöző csonkaságban élő magyarokat. Sajnos, a rokonság érzése és tudata egy kissé későn érkezett, de ennek nem mi vagyunk az okai, hanem a *magyar Romanovok* háromszázéves tilalomfája, amely nem engedte, hogy kelet felé hívó és hívő barátsággal tárjuk ki karjainkat *Suomenmaa* népe felé, amely az éjféle nap országában, a gránitos, a lápos, a mohos, a tavas országban a maga zsarnokainak minden elnyomása alatt is híven és épen megőrizte ősei köntösét, nemzeti lelkét, népi kincseit, faji erejét és élte a maga életét, dalolta a maga dalát és legfőbb örömét és dicsőségét nem abban kereste és találta, hogy legjobb, legigazibb, legkülönb fiait, akik kimagaslottak a fűzfák és nyírfák erdejéből, akik kinőttek az ódon bozótból, akik új ígéret és új nótákat mondtak, üldözze, kiátkozza, száműzze, hanem számon tartotta és megbecsülte, ajnározta minden tehetségét és zsenijét, a jövőre gondolva, amely szabad lesz egyszér.

Suomi földjén nem kallódott el idegen pribécek kezén az ősi, örök ének, a nép eposza, amelyben ez a szent, nagy gyermekség legszűzibb és legdúsabb erőinek emléit nyújtotta a világnak, a népek hazájának és némi kárpótlásul a miénk pusztulása miatt, nekünk is magyaroknak.

A finnek Kriza Jánosa és Erdélyi Jánosa szerencsésebb volt, mint a miénk. Elias *Lönnrot*, az áhítatos és ösztönös tudós (milyen kevés magyar ösztön van a mi legtöbb tudósunkban) még 1835-ben, faluról falura, kunyhóról kunyhóra járva, elleste és összeszedte, koszorúba kötötte és oltárra tette a finnek nagyszerű nemzeti hőskölteményét, a *Kalevalát*, amelyben a népdalok végtelen sorából kialakult az eposz, a népi, a régi, amelynek nyomait az idők avarában a mi Arany Jánosunk hiába kereste.

A mi népies dalkincsünket a kései Bartók és Kodály próbálták menteni, de az ő gyűjtésük máig lakat alatt porosodik, kiadatlanul. *Mert a kultúrfőlény neonacionalistáinak egyelőre germán orientációk szervezése fontos, a magyar paraszt csak várjon, ha már hosszú századokon keresztül vérezve és robotolva várakozott!*

No de azért mi illendően üdvözljük, testvéri szívvel, szóval köszöntjük az északi atyafiságot, noha már nem értjük meg

egymás nyelvét, mint ahogy, minden valószínűség szerint egymás alkotmányos és társadalmi formáit se túlságosan értjük. A mi Romanovjaink ittmaradt utódai igen szépen és jól elhelyezkedtek a különböző társadalmi egyesületek és alakulatok trónusaiban és mi fátyolokat teregetve a múltakra, lassan, de biztosan, visszahozzuk a gyönyörű középkort, amely nálunk különben is megmaradt, amikor más elvetemült országokban már a huszadik század jelszavai is megvalósultak.

Mi mindig találtunk okot és módot arra, hogy a magunk *Ilmarinenjeit*, akik a magyarság *Szampóját*, a boldogulás malmát, a világosság és melegség forrását kovácsolták, a kétésgbeesésbe és a halálba küldjük, akár Rákóczinak, akár Széchenyinek, akár Kossuthnak, akár Petőfinek, akár Ady Endrének nevezték őket, mi nem tudtuk és nem akartuk soha életre ébreszteni a mi *Lemminkäinenjeinket*, akiket magyar balság és magyar konokság a *Tuonelába* hajított, de azért csak és csak azért is kiáltsuk el a lelkes és szíves éljent finn testvéreink és barátaink elébe, akik az egészen elszegényedett és elhagyott atyafi látogatására jöttek.

Nem tudjuk, az illetékes tényezők mi mindent mutatnak meg nekik a szőke Tisza partján a halászlén és a homoki boron kívül, de talán nem ártana megszűnni nekik bizalmas poharazás közben, hogy több mint száz éve élt és írt itt e porban egy *Dugonics* András nevű kegyesrendi tudós szerzetes, a szegedi Elias Lönnrot, aki példabeszédeinket és közmondásainkat összeszedte, aki nagyon haragudott mindenféle habsburgi német pereputtyra és aki *Etelka Karjelben* című érzékeny játékában legelsőnek hirdette a világot jelentő deszkákon a magyar és a finn népeknek testvériségét. Még azt se ártana megmondani a derék és hűségese halebő rokonnak, kivált az etnografusának, hogy az a *Tömörkény* István, aki a szegedi föld és nép tisztaszívű íróművésze volt, megérdemli, hogy könyveiből ismerje meg igazán és egészen a magyar atyafit az a rokonság, amelynek Johannes *Linnankoski*-ját mi is meghatott érzéssel, mélyen szeretetünkbe fogadtuk.

Délmagyarország, 1928. június 15.

KÉT SZEGEDI KÖNYVRŐL

Írta: Juhász Gyula

1.

Valahányszor láttam és hallottam őt a torony alatt, a régi közgyűlés fölé magasodva, amint őserejű bölcsesége és kedélye megrengette a falakat és lenyűgözte a lelkeket, mindig eszembe jutott; kár, hogy ez a nagyszerű ember nyomtalanul el fog múlni ebből a mi világunkból és az utókor Hamletje az ő sírjánál legföljebb a dán királyfi sírvavigadó szavait idézheti, amelyeket a halott prókátorról mondott a helsingöri temetőben. De íme, jön a csodatevő művészet, amelynek fénye és melege halottakat ébreszt, rég porladó koponyákba az élet színét varázsolja vissza és rég elhangzott szavakat újra visszacsendít.

Az én nagyszerű szegedi nevető bölcsem azok közül való, akik ennek a boszorkány tudománynak a segítségével a fizikai elmúlásuk után tovább élnek és érdekelnek.

A testi képét (bár hiszen lélek él ezen az arcon) a szentéletű nagy szegedi festőművész örökítette meg. A rettenetes húsevőnek, az irgalmatlan bikaerejűnek vera imagoját egy szelíd vegetáriánus, egy vézna aszkéta hagyta reánk, most pedig ennek a piktornak szellemi testvére, *Czibula* Antal könyvet írt *A nagy diktátor (Egy ügyvédsegéd naplója)* címen az érdekes és érdemes nagy fiskálisról, aki a régi jó táblabírák típusának utolsó megtestesülése volt városunkban. A könyv majdnem olyan vaskos, mint annak termete, akiről szól és teljes hűséggel és eleveenséggel mutatja be hőnököt. Én-regény a *Czibula* Antal műve, de a szerző mindvégig szerényen húzódik meg a terebélyes főalak árnyékában és alázatosan áll az élet rejtelmes és végtelen tengerének partján, mosolygó torlaszt építve a színes kavicsokból, amelyeket a szeszélyes sors vihara dobált feléje. Az egész könyvet valami egészen egyéni kedvesség derűje lengi át, valami könnyeken keresztül való mosolygás, valami különös filozófia, fanyarédés zamat, amelyben a humor sava a rezignáció ízével egyesül.

Ha éppen úgy tetszik, a szegedi *Dickens*nek nevezhetném *A nagy diktátor* szerzőjét. A meleg részvét a kisemberek iránt,

a szegények és szenvedők ajnározása, a félszeg és balog alakok és sorsok megértése, a jóság és igazság optimista hitvallása végtelenül rokonszenves módon jelentkeznek Czibula Antal regényében, amely egy tapasztalásokban gazdag élet egész képét adja és egy tanulságokban gazdag lélek egész valóját érezteti. A főalak *Frans Halsra* emlékeztető erejű rajzán kívül az apostoli szívű és szavú festőművésznak is méltó emléket állít ez a könyv, amelynek egyik ragyogó fejezetében van egy dialógus az emberi haladásról, megragadó és meggyőző vallomás, akár a savoyai vikáriusé vagy az a másik, amelyet a *szilfák alatt* mondat Anatole France.

De engem Czibula Antalnak ez a második jelentős könyve mégis leginkább egy méltatlanul mellőzött magyar íróra emlékeztet és pedig rendkívül örvendetesen. Ez a régi író a legderekebb és legtevékenyebb férfiak közül való volt, félig harcos, félig bölcs, egészen és igazán ember a szó legnemesebb értelmében. Endrődi Sándor *hasznos írónak* nevezi, Fáy Andrásnak hívták. Czibula is mindig használni akar nekünk, de amellett gyönyörködtet is, még pedig a komoly irodalom puritán eszközeivel. Aki tiszta szegedi levegőt akar, amelyben az igazság és a jóság óziona üdít és emel, annak jó szívvel ajánlom az *ügyvédségéd naplóját*.

2.

Berczeli Anzelm Károly, akinek *Mise* című első verses könyvét tavaly ismertettük, az új szegedi irodalom legtöbbet ígérő fiatal tehetsége. Most *Mindenkiért* címen egy novellás kötete jelent meg amely tíz rendkívül eredeti és izgalmasan érdekes elbeszélését tartalmazza. Ezeknek a novelláknak szerzője elsősorban nem közönséges intellektuális erejével és mélységével ragadja meg az olvasót. Különös lelkek különös történeteire peregnék le előttünk. A mai divatos irodalom fecsegői és locsogói mellett jól esik hallgatni ezt a *Gondolkodót*. Mert Berczeli Anzelm Károly számára a gondolat a legelevenebb élmény, a legszigorúbb valóság, az ő hősei csakugyan elvérzenek egy gondolon, vagy legalább is egy rögeszmén. De ezen felül a *Mindenkiért* írója tud biztos és kemény vonalvezetéssel történeteket komponálni, amelyek emberek végzetét jelentik és az egyéni sorokon túl a végtelen élet mély távlatait nyitják meg szimbolikus jelentőséggel.

Berczeli Anzelm Károly tetőtől talpig modern szellem, avantgárdista, aki mintha kiábrándult volna a háború utáni nagy kollektív optimista lendületből és mintha újra az individuális magányosság nietzschei ormai felé indulna. Az ősember rousseau-i ideálját vetíti a jövőendő kárpitjára. Sok keserűség lázadozik még benne, de megvan nála minden lehetőség arra, hogy legújabb irodalmunkban külön lapra tartozzék nemsokára. Ebben a könyvében néhány olyan dolgát találtuk (*A gyöngye ember, Tűzvarázs, A fejedelem*), amelyek sokkal többek biztató ígéretnél.

Czibula Antal könyve Tardos *Taussig* Ármin művészi címlapjával a *Délmagyarország* kiadásában jelent meg, Berczeli Anzelm Károly kötete Békeffy György stílusos címrájzával *Prometheus-kiadás*.

Délmagyarország, 1928. június 17.

210.

BÉKEFFY GYÖRGY KIÁLLÍTÁSA A KASS HALLJÁBAN

211.

SZÍNHÁZ ÉS KULTÚRA

Néhány nap óta hasáboős tudósításokat olvashattunk a fővárosi sajtó legkülönbözőbb pártállású orgánumaiban arról a bizonyára országos jelentőségű kulturális eseményről, hogy Tőkés Anna egyszerre szerződött le a Magyar Színházhoz és a Nemzeti Színházhoz. Mi lesz ebből? — kérdezte valószínűleg hazafias aggodalommal a kukutyini kisgazda és a kutyabagosi kaszinótag, a rakamazi közjegyző és az abádszalóki szolgabíró. Napokon keresztül álmatlanul virraszthattak a csonka ország felelős tényezői és felelőtlen elemei, mialatt Tőkés Anna gömbölyű vállain tartotta a probléma súlyát, mint annak idején Atlasz az eget. Pókainé nem töprengett olyan hosszasan és körülményesen azon, hogy melyiket szeretem, melyiket szeretem, mint Tőkés Anna ama talányon, vajon a Wesselényi utcai magánműintézetet boldogítsa-e jelenlétével és föllépésével a jövő

szezon folyamán, vagy továbbra is az ország első színpadán folytassa teljes dicsőséggel szereplését, amelyet nem is olyan nagyon régen nem egészen dicstelenül kezdett.

Mi úgy gondoljuk, hogy ebben a megkülönböztetett figyelemben és térfoglalásban egy egészségtelen korszellem nyilatkozik meg őszintén és követelően. Mert beteg dolog az, amikor a színházat kezdik összetéveszteni és azonosítani magával a művészettel és egy színésznő egészen személyes és anyagi természetű ügyéből valósággal kulturális eseményt kerekítenek. Még hozzá az illető színésznő nem is azok közül való, akik legalább elsőrangú csillagok gyanánt bokorugranak és lejtveszőkellnek a világot jelentő deszkákon. Ez a Tőkés Anna lehet egy igen tehetséges színésznő, használható és ígéretes tag, de hol van ő még ahhoz, hogy egy ország érdeklődését és bámulatát maga felé irányítsa és ébrentartsa? Ő igen, a színház nagyon határozottan értékes művelődési tényező lehet a kellő irodalmi és művészeti tudással és ízléssel öntudatosan és célirányosan dolgozó vezető ember kezében, de maga a színház még nem a kultúra lényege és teteje, sőt — nem kell messze menni — megfelelő képességek, hites és komoly program híján bizony csak afféle vegyeskereskedés, amely a tömeg egy részének búfelejtő hajlandóságát iparkodik kiszolgálni több, kevesebb anyagi és meglehetősen minimális erkölcsi sikerrel.

Valami baj van azzal a kultúrával és azzal a kultúrfőlénnel, amelynek érdeklődési középpontjában napokon és lapokon keresztül Tőkés Anna áll, nem is a művészete, hanem az, hogy melyik színház lesz a boldog és a kiválasztott, amely őt bírhatja? Magyar zsenik éltek és pusztultak el ezen a földön, akikről hallgatással vagy megvetéssel vettek tudomást bizonyos orgánumok, magyar zsenik alkottak örökkévaló műveket, gyűjtöttak jövőbelángoló máglyákat, emeltek égbetörő piramisokat ezen a tájon, akiknek számára egyik-másik orgánumban egy némely hasábok csak azért szentelődtek, hogy még a tragikus elmúlásuk után is beléjük rúghasson, a sírjukra piszkolhasson egyik-másik nagyságos elme és szinte észrevétlenül és majdnem búcsúztató nélkül távozott el a siralomnak ebből a legsírni valóbb völgyéből egy *Thury Zoltán*, egy *Cholnoky Viktor*, egy *Tömörkény István*, akik pedig talán mégis adtak annyit a magyarság és emberiség számára, akik talán mégis termeltek annyi értéket és szereztek annyi érdemet egy keserves és küzdelmes alkotó nagy élet

során, mint a különben bizonyosan igen kedves és biztató talentumú Tőkés Anna.

Miért olyan égetően sürgős és olyan elsődrendűen fontos az, hogy egy mellett színész nő melyik műintézetnek kötelékébe fog tartozni, holott éppen nem tartják égetően sürgősnek és elsődrendűen fontosnak például azt, hogy egyéb teremtő művészeink, a festők, a szobrászok, sőt a költészet és zene hősiiesen elszánt és halálosan eltökélt művelői, az igazán igazi magyar értékek miből élnek, hogyan tengetik napjaikat, megvan-e a mindennapi kenyerük és lesz-e vajon nyugalmas párnájuk, amelyre rokkantan és bénán lehajthatják majd a fejüket?

Tőkés Anna esete a helyzet szignatúrájának, egész kicsinyes és beteges kulturális életünknek mosolygó szimbóluma. A színház a művelődés góca, mivel nők is szerepelnek benne. Az erkölcs-pribékek és erénycsószók elfojtott érzelmeiknek szabad folyást engedhetnek a színházzal kapcsolatban és ezek a lilomos hősök és ezek a szeplőtelen lovagok soha világeletükben nem gondolnak arra, hogy szép és jó könyvek és képek is vannak, a gondolatnak magasztos és mélységes monumentumai, amelyeket meg kellene ismerni és szeretni, pártolni és terjeszteni. De nekik azért mégis meg van a magukhoz való és reájuk valló eszük. Mert ők viszont igen jól értik és tudják, hogy a Marx Kapitalja, a Renan Jézus élete, a Swift és Shaw iróniája, a Millet és Meunier művészete, a Szabó Dezső és Kassák Lajos szókimondó bátorsága mégis csak veszedelmesebb és kellemetlenebb, mint az a bizonyos ág, amelyik abban a párizsi kirakatban illetlenkedik.

Délmagyarország, 1928. június 21.

212.

AZ ELSŐ SIKER

Húszesztendős voltam, télen bölcsész a pesti egyetemen, nyáron újságíró a Szeged és Vidékénél. Írtam vezércikket, tárcát, aktuális kroit és alkalmi ódát, híreket és törvényszéki karcolatot. Egy tehetséges fiatal költőnek — és engem annak tartottak — mindent tudnia kell és még azonkívül is sok mindent. Ma már nem igen emlékezem ezekre az írásbeli dolgozatokra, de egy van, amelyre halálomig büszkeséggel és elégtétellel gondolok. Mindig erősebben dobban a szívem, ha az eszembe jut.

Egy napon *Balassa Ármin*, aki mesterem volt a mesterségemben, fölszólított, hogy egy nagy vezércikket írjak, amelybe egy életfogytiglan elítélt fegyenc mellett kell lándzsát törnöm, akit szerinte — erre alapos okai vannak, — ártatlanul küldöttek fegyházba. Balassa védője volt a szerencsétlennek, aki családos ember volt és aki Szegeden átutazóban egy kis garni hotelben szállott meg és reggel egy ismeretlen halott nőt találtak mellette.

Nem részletezem ennek a páratlanul rejtelmes és izgalmas szegedi grand-guignolnak részleteit, a szakértői szemlét, a vádat, az ítéletet és a büntetést, az ártatlanul elítélt vergődését a darócruhában, elég az hozzá, hogy a vezércikket megírtam, az megjelent, az emberek megdöbbenve fogadták, többen a jóakaróim közül úgy tekintettek rám, mint akire több évi börtön vár, de — csodák csodája és irgalom atyja — az igazságügyminiszter másnap táviratozott az illetékes hatóságoknak, hogy az állítólagos meggyilkolt nő holttestét sürgősen ekszhumáltassák. Következő nap Minnich Károly országos szakértő megérkezett és a temetőben a szemem láttára megtörtént a tetemrehívás. Az eredmény alapján a szegény elítélt még aznap délután fölcserélte a fegyencek szürke darócát még szürkébb civil munkás-zubbonyával és tisztelegni és búcsúzni bejött hozzám a szerkesztőségbe. Sírt és nevetett egyszerre, az élet és szabadság hirdelen határtalan örömtől.

Én: egy kicsit úgy érezhettem magam, mint *Voltaire* a Calas-eset, vagy *Zola* a Dreyfus-pör után. Egy húszéves szegedi újságíró, aki egy vezércikkel egy ember életét adta vissza! Bárcsak minél több ilyen sikerünk lehetne ezen a nagyon keserves és mégis olyan gyönyörűséges pályán.

Szegedi Szemle, 1928. június 23.

Juhász Gyula

213.

KÍSÉRTETEK

Tizennégy esztendővel ezelőtt két fejedelmi holttest feküdt kiterítve Serajevóban. Ez a két halott millió és millió életnek elmúlásához járult hozzá, némán és mozdulatlanul. A habsburgi főherceg és cseh felesége, akiket a fekete hajú, sovány, tüdővész szerb diák, a fanatikus Gavrilo Princip golyói leterítették a Miliacka partján, a Fran Josip uccájában, számunkra

a végzetet jelentették, amely várt reánk: akár életben maradnak, akár a halálba mennek. Szabó Dezső a magyar ifjúság új sereg-szemléjén a tapsok viharától kísérve mondotta ki a nagy igazságot: *Ha ezt a szerencsétlen osztrák főherceget nem ölik meg 1914 június 28-án, akkor ő ölte volna meg a magyar nemzetet!* Hiszen így is éppen elég szörnyűség és gyász szakadt a nyakunkba érette, aki nem szeretett bennünket és akinek még a tragédiája is a katarzis fölemelő és megnyugtató érzései helyett csak újabb és nagyobb katasztrófáknak nyitányát jelentette.

Vasárnap volt, verőfényes nyárelő, a boldog béke látszata és káprázata ragyogott mindenütt, mikor, derült égből villámcsapás gyanánt, megjött a hír, amelynek nyomán egyszerre kardot kezdett csörtetni egész Európa. Tizennégy esztendő után már meglehetősen mélyen és világosan láthatunk bele abba az infámis és förtelmes boszorkánykonyhába, amelyben a mi sorsunkat főzték és a mi végzetünket pecsételték meg. Ma már meg lehet mondani, hogy a háborút el lehetett és el kellett volna kerülni, ha az akkori hatalom uraiban emberség van, józanság van, előrelátás van és különösen el lehetett volna kerülni, ha a népek sorsát, a milliók dolgát nem ostoba és gonosz diplomaták és egyéb bűbájosak és kuruzslók intézik, hanem maguk a népek és maguk a milliók! Fölháborodás és elkeseredés nélkül még ma sem olvashatjuk a jegyzékeket, amelyeket a mi tudtunk és akaratunk nélkül váltottak egymással rövidlátó és rosszindulatú felelős tényezők, akik később a felelősség elől a történelem ítélőszékének lábai alá menekültek. A népek élni akartak, szántani, vetni, aratni, iparkodni, kereskedni, dolgozni és dalolni, de a modern politika alkimistái a fekete halált akarták, a háborút kotyvasztották, az Apokalipszis rémeit idézték, a pusztulás ördögét hívták.

Péter-Pál ünnepén az arany nap sütött, az arany kalász rengett, a dalos pacsirta versenyt énekelt a nótás emberrel, a béke és áldás tündökölt tizennégy év előtt a magyar tájakon. És titokzatos idegen paloták mélyén, titokzatos idegen kezek szőtték a magyar fátum véres és sötét fonalát, a politika, amely Napoleon szerint a sors helyét foglalta el a modern életben, elindult a lejtőn, amely egy hónap múlva a világ háborújához vezetett. *Ferenc Ferdinánd, Serajevo, Cabrinovic, Princip, Miliacka, Vidovdan*: milyen kegyetlenül és milyen hidegen konganak a fülünkbe e nevek tizennégy év után, a most fölserdülő nem-

zedék úgy hallja és érti már, mint ahogy mi valaha *Rudolf, Vecsera, Mayerling* vagy éppen *Mayláth és Spanga, Pitél, Berez* neveit hallottuk és értettük.

Ó bár soha többé ne kellene ilyen értelmetlenül és meddőn végzetes és borzalmas históriákat megtanulni. Ó bár örökre vége lenne annak a világnak, amelyben egyes kiváltságos és kivételes hatalmasoknak szeszélye vagy szerencsétlensége kormányozza a népek életét és halálát, a közösség boldogulását és boldogtalanságát!

Mikor jön el az idő, az ország, amikor végkép[p]en kimúlik a lehetősége annak, hogy *Principék* döntsék el a nemzetek dolgát és nem *principiumok*? Még mindig kevesebb bölcseséggel kormányozzák a világot, mint amennyi kellene és még mindig több erőszakkal, mint amennyi illenék. És a serajevói halott hideg keze mintha még mindig szorítaná ezt a szerencsétlen, megpróbált, megcsönkített, megrabolt országot, amely századok óta másnak aratott.

Délmagyarország, 1928. június 29.

214.

INDÍTVÁNY A KÖZHANGULAT FÖLEMELÉSE TÁRGYÁBAN

215.

A JUBILÁNS ROUSSEAU

216.

CSAK TITOKBAN

217.

TITKOS PÖTYI KARRIERJE

Miután a szegedi színházat most egy kicsit becsukták, hadd nyissuk meg mi a Szegedi Színház hasábjait napról napra. Műsorunkon természetesen az elhunyt szezon különlegességei szerepelnek. Például most jut eszünkbe, hogy a minapában egy pesti lapban olvastuk, hogy a Gyurkovics gyerekeknek *rossz sajtójuk* volt Szegeden, de azért az édes, aranyos közönség nem hagyta cserben őket.

Meg kell vallani, hogy a szegedi színháznak egy idő óta határozottan jobb sajtója van hazánk fővárosában, mint itt helyben. A *Fészkes* fene jobban tudja, hogy lehetséges ez, de a tény nem lehet letagadni! Megtörténik néha, hogy Szegeden még be sem mutattak egy újdonságot és a budapesti sajtóban már a darab kivételes és rendkívüli szegedi sikeréről számolnak be a költői képzelet szárnyainál gyorsabb repülésű kritikuskok.

Olyan ez, mint a rádió. Az ember ül a szobájában és hallgatja a newyorki Metropolitan Opera House Turandot előadását Jeritza Máriával. A szegedi városi színház fővezére és csővezére is nyugodtan hever irodája pamlagán és olvassa, persze nem a szegedi újságokból, hanem az ország Fészkének híradásaiból, hogy milyen páratlan és váratlan kísérleti színházat teremtett ő a szőke Tisza partján, hogy micsoda hallatlan bátor és eredeti modern törekvéseknek zászlaját lobogtatja ő városunkban, hogy Stanislavsky és Tairov, Meyerhold és Wachtangov, — az öreg Reinhardtól és a vén Gemierrel ne is beszéljünk, hol van a tavalyi hó? — Piscatorral és Karl Heinz Martinnal egymásnak adják a kilincset a szegedi házi kezelés irodájában és Pirandello Lajos hosszú élete legnagyobb elégtételét látja abban, ha a Szegeden még egyszer színre kerülhet. A budapesti elsőrendű sztárok kilenc évig juhászkutyák lennének, ha a szegedi színházhoz szerződhetnének és a fővárosi kritikuskok kilenc hónapig juhászgylák lennének, ha a szegedi színház klasszikus estéiről és párisi éjszakáiról személyesen és sajátkezűleg írhatnák ki-merítő tudósításaikat.

Mialatt ezek a sorok papírra kerültek, a nagy melegtől egy kissé elbódulva szentiváni álomba merültünk. És íme, ekkor is egy fővárosi lap színházi híre terelte magára figyelmünket. Így szólt:

„A szegedi városi színházban óriási hatással vendégszerepelt *Tükös Pötyi*, akinek páratlan intelligenciája és kivételes temperamentuma egy csapásra meghódította a műértő közönséget. Nagy áldozatok árán sikerült a pompás megjelenésű és végtelemül behízelgő hangú művésznőt állandó fellépésre lekötni és így a jövő szezon hangos diadalai biztosítva vannak”.

Több kiváló és beváló attrakcióról a legközelebbi alkalommal.

Gyalu

Délmagyarország, 1928. július 5.

NEOPEDAGÓGUSOK

Péter Pál napján a fővárosban megnyílt a magyar pedagógiai kiállítás, amely muzeális alapon mutatja be, milyen kísérletekkel és eredményekkel dolgoznak a magyar nemzeti tanügy nap-számosai, a tanítók és a tanárok. A hét elején kezdte meg üléseseit a harmadik egyetemes tanügyi kongresszus Budapesten és ezen a kongresszuson számtalan szebbnél szebb beszéd és fölolvasás hangzott el, amelyek mind a magyar pedagógia nagy jelentőségét, a magyar tanítók és tanárok nagy fontosságát emelték ki.

Négyesy László elnöki megnyitója hangsúlyozta, hogy a közoktatás zászlaját magasan tartja ma egy bátor kéz és hogy soha az iskolaügy Magyarországon annyira közügy nem volt, mint ma. József főherceg hősöknek nevezte a magyar pedagógusokat, Serédi hercegprímás szerint neki minden magyar tanító és tanár kollégája, a kultuszminiszter szerint viszont a magyar tömegeknek a létért való küzdelemre való megerősítése a tudás hatalmával a nemzeti lét vagy nemlét kérdése.

Mindez szép, mindez jó, mindez igaz. A magyar tanárról e lap hasábjain nem egy himnuszot írtunk már hosszú évek folyamán, a tanítás és nevelés nehéz és komoly munkáját valóban fölösleges ma már az elismerő szölamok hervatag virágfűzérével fölékesíteni. Mégis, meg kell mondanunk, őszintén, nyíltan, kereken és magyarán valamit. Azzal az érzéssel, hogy az igazságnak használunk. Azzal a szándékkal, hogy a jövőnek szolgálunk. Egy idő óta aggasztó és csüggesztő jelenségeket lehet tapasztalni bizonyos iskolák és bizonyos tanárok munkája körül. Ezek a jelenségek nem általánosak, sőt kivételesek. De ha nem orvosolják őket, gyorsan és becsületesen, határozottan és végérvényesen, akkor előbb-utóbb veszedelmesek, sőt végzetesek lehetnek. A türelmetlenségnek, a gyűlölködésnek, az acsarokodásnak, a szeretetlenségnek szelleme szólal meg néha-néha némely pedagógusunk megnyilatkozásaiban és ténykedéseiben, amelyek sem a hangosan hirdetett kereszténységgel, sem a feltűnően hangoztatott magyarsággal nem hozhatók logikus kapcsolatba. Amelyek egyszerűen és teljességgel ellenkeznek a szeretet nagy tanítómesterének igéivel és tetteivel, amelyek

kétségtelenül ellenmondásban vannak a kegyesség fogalmával és nem felelnek meg annak a hagyományos szellemnek, amely a város falai és az iskolák falai között egészen az utóbbi időkig olyan példás sikerrel és olyan elismerésreméltó következetességgel uralkodott.

Mi úgy gondoljuk, hogy némely ifjú gyermekkertészek megtevése és túlbuzgósága, némely fiatal tanügyi kezdők járatlansága és kiforratlansága az oka az egésznek. Ezek az újdonsült pedagógusok a szerencsétlen 1920-as és következő évfolyamokból kerültek ki és jutottak a katedrára, amelyet még olykor-olykor mostanság is összetévesztenek egészen *más irányú dobogókkal*. A jelszavak és szólamok csökevényei mozognak még fogékony és gyűlékony lelkükben és a forrongó must erjedésével szolgálnak, miután óvatosan és nyugodtan leszűrt bort még egyelőre a legjobb akarattal sem tudnának nyújtani.

Szó sincs róla, sok kárt tehetnek most bimbózó és hajnalodó lelkekben, amelyek egy élet előtt állanak, ámulva és bámulva, szeretetre várva, megértést keresve, jóságért esengve. Mi mégse féltjük a magyar pedagógia vetéseit, amelyeket néhány kegyetlen és keserves esztendő szellemi és erkölcsi jégverése paskolt meg, de egészen el nem verhetett. Mi hiszünk és bízunk a magyar lélek és különösen a szegedi lélek józanságában, bölcsességében, igazságosságában és derekasságában, amely előbb-utóbb minden vonalon diadalmaskodik és amely elsősorban és mindenek felett a magyar pedagógus szívében és lelkében kell, hogy tradíció, parancs, termékeny élet és valóság legyen! E nélkül mindenféle pedagógiai kiállítás és kongresszus csak kirakat és vakparádé, e nélkül mindenféle nacionalista jelszó és mindenféle pozitív, aktív, produktív és konstruktív szólam csupán *zengő érc és pengő cimbalom* marad.

Mindenesetre az lenne az ideális állapot és az örvendetes haladás, ha abban a pedagógiai múzeumban spirituszban mutogatnák azt az utolsó nevelő-tanítót, aki különbséget tett gyermek és gyermek között, a gyűlölet bármiféle mértékét alkalmazva!

Délmagyarország, 1928. július 6.

MAGYAR RAPSZÓDIA

Baljóslatos, bús nép a magyar — énekelte, jobban mondva zokogta Ady Endre 1918 novemberében. Ha valaki, ő tudta, érezte, a maga tragédiáján keresztül is, hogy milyen nagyon baljóslatos és bús. Akkor a germán nagyság és dicsőség védelmében omlott össze a magyar front és a magyar anyák siratták fiaikat, akik a germán imperializmus áldozatai gyanánt pihentek idegen csataterek jeltelen tömegsírhajlók mélyén. Azóta tíz esztendő telt el, inkább búval, mint örömmel megrakodva.

Most vígan berreg a felvevőgép Mezőhegyesen, magyar alap pénzéből német rendelkezők és színészek csinálják a Magyar rapszodiát. No azért nem kell félni, magyarok is szerepelnek ám a filmen, amely a germán moziművészet diadalát fogja jelenteni a művelt világon, magyar parasztok aratnak német kommandóra, mint ahogy annak idején magyar bakák haltak meg német kommandóra. Hiába, mégis csak haladunk és mégis csak mozog a föld. (Sajnos, a mi földünk azóta meglehetősen elmozgott alólunk.) Mégis csak jobb az, ha a magyar paraszt arat (nem biztos, hogy magának arat), mint ha a magyar baka vérzik.

Gyönyörűséges látvány ez a neonacionalista munka ott az aranykalászos, búzavirágos Mezőhegyesen, a magyar határban, ahol négyszáz Ufa-kasza peng. Milyen nagyszerű lehet az elegáns Willy *Fritsch*, piros nadrágban, kék dolmányban, lakk csizmában, mint a valódi békebeli magyar huszártiszt originális képviselője, *made in Germany*, amint kultúrfőlényesen mosolyog a graciózus és filigran Dita *Parlóra*, aki a tűzrólpattant magyar leányzónak grandiózus megszemélyesítője. És ott látható és minden művelt moziban szemlélhető lesz Harry *Hardt*, aki szintén hazai specialitás és raritás. És ne feledkezzünk meg a nagy Leopold *Kramerről*, aki Koppány grófot alakítja, speciálisan és zseniálisan Koppány grófot. Ne tessék valahogy összetéveszteni ennek a neomagyar rapszodiának Koppány grófját azzal a bizonyos Koppány úrral, aki Somogyban szerepelt nem-sokára ezer esztendeje és akit Vencelin germán lovagjai győztek le és akit négy darabba vágtak és kifüggesztettek a világ négy tájéka felé, elrettentő példa gyanánt mindenfelé destruktív,

nem pozitív, nem aktív, nem produktív, és nem konstruktív magyar maradéknak. Hans *Schwarz* főrendezi azt a germán-magyar filmjátékot, amely minden valószínűség szerint hivatva lesz ország-világ előtt megmutatni, hogy a derék, becsületes, magyar paraszt milyen pompásan tud vezényszóra aratni és hogy a kitűnő német kultúra milyen okosan és ügyesen tudja a maga üzletét megcsinálni ezen a termékeny magyar talajon!

— Merem állítani — mondja ez a Hans *Schwarz* — soha filmen ilyen monumentális aratás nem volt... nézze, milyen nagyszerű movizsínész a magyar paraszt, milyen intelligensen fogja fel, miről van szó, milyen igaz, milyen őszinte.

Kár, hogy egyéb felvételek hiányozni fognak. Például egy képviselőválasztás, amelyen szintén milyen nagyszerűen viszik az egységes választókat az urnák elé.

És ezt magyar pénzen csinálják és pedig akkor, amikor *Csortos Gyula*, *Hegedüs Gyula*, *Somlay Artúr*, *Szerémy Zoltán*, *Dezséry Gyula*, *Rajnay Gábor*, *Palágyi Lajos*, *Rózahegyi Kálmán*, *Odry Árpád*, *Sugár Károly*, *Kiss Ferenc*, *Varsányi Irén*, *Fedák Sári*, *Bajor Gizi* és még egy hatalmas légió jobbnál jobb magyar művész tudná megmutatni egész világ láttára, hogy mi az a magyar alak, magyar lélek, magyar élet, magyar művészet, de persze *Erich Pommez*, *Fred Majo*, *Pfeiffer*, *Deschan*, *Hoffmann* és *Kettelhut* mégis csak közelebb vannak a neonacionalista húsos fazékhöz és mégis csak megbízhatóbb reprezentánsai a *germanico hungaricumnak*, mint a nemzet hazai nap-számosai.

Mezőhegyesen tehát peng az Ufa-kasza, folyik az Ufa-aratás és robusztus *Pekár Gyulánk* bizton néz a jövő bizonytalan színe elébe: a magyar Filmalap megint csak alaposan teljesítette hivatását ezen a földön.

Délmagyarország, 1928. július 10.

A ZÖLD VADÁSZ

Minden csoda három napig tart, különösen a Duna-Tisza táján és így nem kell túlságosan csodálkozni rajta, hogy a hazafias magyar közvélemény, sajtóstól, mindenestől rövidesen napirendre tért Széchenyi György gróf destrukciója fölött, aki a Bangha páter lapjában, amelyet *Magyar Kultúrára* kereszteltek, meglehetősen tiszteletlenül és kegyetlenül elbánik Kossuth Lajos emlékével.

Széchenyi György gróf különben is visszaeső bűnös a Kossuthgyalázásban, ugyanazon a helyen és ugyanazon a hangon tavaly ősszel már elítélőleg nyilatkozott a magyar nemzet apjáról, a magyar szabadság vezérééről, a magyar jövő oszlopáról. A nemes gróf, aki a legnagyobb magyar nevét — *noblesse oblige*, hát még az ilyen nemesség! — bámulatos hidegvérrel és egykedvűséggel viseli, eddig más téren nem igen tudott fölmutatni érdemeket és alkotásokat. Megírta hát hírhedt cikkeit Kossuth Lajos szelleme ellen és így elérte, hogy a góthai almanachon és a Nemzeti Kaszinón kívül is tudomást vegyen róla a misera plebs contribuens, hogy ő él, létezik, hogy neki külön véleménye van, hogy ő nem ért egyet a magyar nép millióiával és az egész világ sok száz milliójával abban, hogy a *monoki születésű és turini végű férfiú* a nemzet küldetéses fia és a függetlenség hivatásos apja volt, hogy amit egy nagy és hosszú élet során tett, fáradt, teremtett, írt, beszélt, túrt, szenvedett, hogy mindaz a csodálatos munkásság és dicsőség valahogyan a magyarság és emberiség történetének legdicsőbb és legmaradandóbb lapjaira tartozik.

Széchenyi György gróf különvéleményt jelent be a közvéleménnyel szemben, ami még magában igen tiszteletreméltó dolog volna, hiszen, hogy csak a múlt század históriájánál maradjunk, Stirner, Nietzsche, Sören Kirkegaard és Tolsztoj és Ibsen is külön véleményt jelentettek be koruk szelleme és társadalmuk rendje ellen, de ezek a nagyságos elmék valakik voltak és valamit adtak ezen a földön, ellenben ez a bizonyos *Széchenyi-epigon* csak politikai és osztályelőítéletei és elfogultságai, babonái és bosszúságai mérgét és keserűségét önti ki haragos írásában, amelyek egyenesen legszentebb érzéseiben és legmélyebb kegyeletében sértenek vérig minden becsületes és igaz magyart.

És erre a szerencsétlen jobboldali kilengésre, amely a Magyar Kultúra nevével kérkedik, mi történik? Néhány liberális és demokratikus újságban néhány tiltakozást olvashatunk és a többi néma csend! Az egységes és szélsőséges hazafiak hallgatnak, mint a dinnye a fűben. Semmi fölháborodás, semmi megmozdulás, semmi ellenkezés! Amikor a szegedi Kossuth-szobor koszorúját egy kis osztrák szoldateszka eltávolíttatta annak idején, Ferenc József korában, a monarchia hatalmának és dicsőségének delelőjén, a közös hadsereg uralma alatt, akkor egyszerre viharosan és egyértelműen fölzúdult és fölzengett az egész ország, az egész nagy Magyarország és hirtelen megindult a zarándoklat, koszorúkkal, dalokkal, esküvésekkel és fogadalmakkal az ország minden tájáról, a nép minden rétegéből, *Pozsony, Kassa, Arad* és a többi város is mind elhozta a maga hódolatát és elküldötte a maga tiltakozását és amikor Szekfü Gyula Rákóczi alakját túlságosan reális világításba helyezte egyik könyvében, akkor ezt a könyvet máglyára kívánta a szegedi hazafias elszántság és még jóval előbb micsoda egyetemes harag és elemi ellenkezés söpörte el a Lepsényi páter iratait, amelyekkel ez a dühös klerikális a szabadkőműves és szabadságharcos Kossuth fejéről akarta letépni a babért.

Ma, úgy látszik, szelídebbek lettünk, óvatosabbak vagyunk, nyugalmasabbak és kényelmesebbek. Ma, úgy tetszik, szabadabb a kritika, már tudniillik, ha jobbfelől jön és ha balfelé vág. Egy gróf kivételével a többi grófoknak engedélyük van *parforce vadászatot rendezni* a maguk külön területén nemes vadakra, dicső oroszlánokra, királyi sasokra. (A császári és királyi sasokat persze kímélni kell!)

Hogy a most hallgató, mert meg nem kérdezett magyar népdolgozó és gondolkozó tömegeinek mi a véleményük az ilyen arisztokrata kedvtelésekről, az majd elvállik a közel jövőben! Mert lesz még szőlő, lágy kenyér, jön még a kutyára dér és a *Kossuth Lajos országa is eljön majd egyszer ezen a földön!*

Délmagyarország, 1928. július 13.

224.

QUATORZE JUILLET

225.

MAJD HA FAGY...

226.

HÍRES GYEREKEK

227.

KULTÚRPROPAGANDÁT!

228.

SZILÁGYI ALADÁRT KIHAGYTÁK

229.

A SZEGEDI BOSZORKÁNYOK A kétszázadik évforduló alkalmából

230.

TANYÁRA MAGYAR! (Saját külön népiesüinktől)

Ezer éve várta a tanya, hogy a magyar ige hirdetői kijöjjenek a homokra, a Melo kocsmájába, színművet adni a népnek. Mert eddig volt itt a jegenyék alatt sok minden, volt jazz-band és rádió, charleston és mozi, olvasták itt John Stuart *Millt* és *Tormay* Cecilet (ez utóbbit angol eredetiben), de Csepreghy Ferenc neve és műve nem került ki a gerendás szobákba. *Zerkovicz* melódiáin andalgott Halbúr Főrgeteg ivadéka és a világot jelentő tanyai deszkákon az új osztrák—magyar operettekben domborítottak és homorítottak a műkedvelők. (Akár a városi színházban.)

A hegy, akarom mondani a homok nem akart bemenni Mohamed ben Házi Kezeléshez, így azután maga Mohamed ben Házi Kezelés személyesen ment ki a homokra, hogy egy kis zamatos, magyaros, törülmetszett, tiszta levegőjű, fővárosi nívójú és jellegű népszínműelőadás keretében mutassák meg végre valahára az alsótanyai választó polgároknak, hogy milyen a valódi, hamisítatlan műparaszt, *azt a kis halbicskáját és azt a jó matinéjét neki!*

Megesett a nagy eset, a magyar népies nemzeti színészeti művészet története egy új fejezettel és a szegedi házi kezelés

pénztári rapportja egy új tapasztalattal gazdagodott. A drámát a *Meloban* mutatták be, válogatott közönség jelenlétében. Volt ott mindenféle és fajta társadalmi osztály, egyházi és világi nagyok, zászlósurak, kormányfőtanácsosok, állatorvosok, végrehajtók, tanyai kézbesítők, okleveles szülésznők, titkos drámaírók, szabadúszók, szabadjegyesek, sőt beavatott szemek néhány parasztot is észrevettek az előkelő publikum soraiban. De ezek is valamennyien kisgazdák voltak, akik közül az egyik az oksfordi egyetemen végezte többtermelési tanulmányait.

Fővárosi tudósítónk jelentése szerint *skótok* is voltak a nézőtéren, még pedig igen stílusosan könnyű magyarban. Az előadás minden nagyobb baj nélkül zajlott le, a legények a körülményekhez képest elég tisztességtudóan viselkedtek. A szereplők közül *Szilágyi* Aladár eszményi nívón állott, bár *Kisguczi* Illés tanyai kritikus megjegyezte, hogy ezt az embőrt már valahol látta, alighanem, amikor a porcióját fizette az adóban és ha nem téved, alighanem Biczók sógor társaságában.

A hangulat előadás után óráról órára jobban emelkedett, amelyet a különféle paprikások és kadarkák is fokoztak. Nagyon jó volt még az intendáns népdalegyvelege, amelyet a fehér asztal mellett még a *legzordonabb skótok is lelkesedéssel ünnepeltek*.

Délmagyarország, 1928. július 25.

Gyalu

231.

GYEPŰN INNEN, GYEPŰN TÚL

Ég a napmelegtől a kopár szik sarja, a kánikula, amely már hetekkel ezelőtt beállott, most már hivatalosan is bekövetkezett. A kopár közélet nem igen ad olyan eseményt, amelyen örvendező lélekkel tudna elmerengeni és elmélkedni e forró napok íródiákja. Nálunk a legszebb álomból is szomorú valóság lesz és a legjobb szándékból is suta kivitel.

Itt van a Baumgarten Ferenc csodálatos öröke, amelyről már másfél esztendeje álmodoznak a magyar költők és írók, a magyar lélek és szellem szegény, szerencsétlen garabonciásai. Mikor végre a hazai kultúrfőlny fölkent vezére nagy sokára és nagy nehezen aláírta az alapító oklevelet, két különös dolog derült ki, amely egy kissé kiábrándította a vakmerő reményeket. A nagy és nemes alapító határozott intenciója szerint ebből

a hatalmas örökségből csak azok a tehetséges és érdemes magyar írók részesülhetnek, akik mindenféle felekezeti és faji előítéleten fölül állva szolgálják az emberi haladás ügyét.

Mint most értesülünk, a kultúrfőlény minisztériumában lefolyt tanácskozások eredménye gyanánt ennek körülbelül az ellenkezőjét foglalták írásba: csak megbízható íróknak szabad odaadni a jutalmat és hogy kicsoda a megbízható író, azt a hivatalos hatalom minisztere fogja végső fórumként eldönteni. Szóval előbb majd az illetékes tényezők igazolni fogják, hogy az illető egyén előlétele a mindenkori kurzus szempontjából kifogástalan-e és hogy eddigi művei alapján elég garanciát nyújt-e arra, hogy ezután is jól fogja magát viselni?

Nesze neked Baumgarten és nesze neked modern magyar író, aki a magad útján jársz és a magad igazságait hirdeted! A másik különösség, hogy azok a bizonyos illetékes tényezők, akiknek szavuk van a döntés körül, már is többen hangoztatják, hogy ez az örökség a fiatal ígéretekkel illeti, tehát a negyven éven túl járó „öregek” már nem igen reflektálhatnak rája. Szóval az *Ady Endre nemzedéke*, a magyar költészet legtermékenyebb és legértékesebb évjárata, amely a szenvedések és csalódások rettenetes éveit túlélte, immár hagyjon fel minden reménnyel. Tóth Árpád és Szép Ernő, Oláh Gábor és Tersánszky Józsi Jenő, Karinthy Frigyes és Kassák Lajos és a többiek, az új irodalom megteremtői és gazdagítói, ha eddig nem tudtak sarokházakat szerezni és bankigazgatóságot vállalni, most már csak robotoljanak vígan tovább, a magyar poéta Csokonaitól megátkozott és Adytól megszentelt végzete szerint.

És most hirtelen fordítsuk el tekintetünket a csonka ország kopár tájaitól és nézzünk északra, ahol a csehszlovákiai magyar főiskolás cserkészek csapatai készülnek a sajóvölgyi táborozásra. A prágai, brünni és pozsonyi magyar egyetemi és főiskolai hallgatók cserkész szervezetének fölhívásában olvassuk ezeket a hitet és reményt energiázó sorokat: „A gombaszögi tábor le akarja fektetni a népi gyökerű magyar cserkészlet alapjait, hogy a kisebbségi magyar ifjúság a földből és a faluból őserőt merítve egészséges munkásként állhasson be a *haladó kor egyetemes demokráciájába*”. Hallga csak, hallga, micsoda biztató és bátorító hangok ezek a Sajó völgyéből! Ezek az új és erős, ezek az igaz és komoly magyar fiatalok nem akarják a népet megtanítani arra, hogyan kell játszani népszínművet, ezek maguk akar-

nak tanulni a néptől, ezek azért mennek a faluba, hogy gyökere-
sen megismerjék azt és a végtelenül gazdag és mély *magyar
népi kultúra* (népmesék, népdalok, népszokások, népművészet,
népjátékok) kincseit átmentsék a maguk életébe és hogy a föld-
ből merítsenek erőt a jövő nagy demokratikus fölépítésére !
Ennek a csehszlovákiai magyar ifjúsági tábornak tervezetében
*nagy Mikszáth és Ady táború*z, Bartók és Kodály népdalainak
kultusza és gyakorlati néprajz is szerepelnek.

Germán—magyar kultúrföleány neonacionalistái, nézzetek
északra és tanuljatok ! A magyar jövő a magyar demokrácia !
De ehhez nem egyenfokos kell és halbiológia, hanem szabadság,
jog, föld, a magyar és emberi igazságok és szépségek minél
nagyobb és minél diadalmasabb kiteljesedése !

Délmagyarország, 1928. július 27.

232.

STATUS ANIMARUM

233.

PETŐFI

234.

OLIMPIÁSZ

Amstelodamum : a humanizmus és a reneszánsz óta ez a város
a könyvek és a képek városa volt az emberi lélek és szellem
olimpuszi küzdelmeinek színhelye. Itt élt és itt alkotott, itt
szenvedett és itt dicsőült meg ama csodálatos Rembrandt
Harmens van Rhyn, akinek fényei és árnyai nélkül ma már nem
tudjuk többé elképzelni a képrás történetét. Itt élt és itt gondol-
kodott elrejtőzve és kiátkozva ama mélységes Spinoza Baruch,
akinek filozófiája nélkül nem lett volna teljes Goethe költői
világnézete és a bölcsészet históriája. Ennek a nagy művészek
és ennek a nagy elmének emléke örökké ott lebeg Amsterdam
fölött, de most e nevezetes város nem a szellemi erő és dicsőség
hőseit egyesíti falai között, hanem a testi ügyesség világrekord-
jaiért versenyzőket.

Az olimpiai játékok az egész föld kerekiségének érdeklődését
Amsterdam felé terelik most és természetesen a magyar bizalom

és remény, aggodás és lelkesedés hullámai is erre tartanak. A testi kultúra fontossága és érdekessége nagyon megnövekedett a háború óta. A sport jelentősége ma már vitán felül áll és állam és társadalom egyaránt siet a sport pártolására és fejlesztésére. *Az ép testben ép lélek* klasszikus értelmét soha olyan általánosan nem méltányolták, mint napjainkban. Az egészség jel-szava hódít mindenütt, az izmok és idegek edzése korunk leg-főbb föladatai között foglal helyet.

Éppen ezért némi csalódással és fájdalommal és bizonyos keserőséggel és kiábrándulással fogadják lépten-nyomon és napról napra azokat a híreket, amelyek az amsterdami olimpiászról beszámolva, a magyar győzelmekről és eredményekről nem túlságosan sokat beszélnek. Be kell vallani, a magyar trikolornak nem igen volt eddig alkalma arra, hogy a föld minden népeinek sokadalmától rengő stadion árbócára fölrepülve, egész világnak megmutassa, hogy a magyar dicsőségnek ezen a téren sincsen elmúlása. A finn testvér, Paavo Nurmi mögött bizony elmaradtak a mi futóink és a többi távolsági és magassági rekordokban sem igen mutatkoztak különösebb sikereink. Lehet, hogy itt is igaza van a régi nagy magyarnak, aki a kard és a lant hőse volt: *sors bona, nihil aliud* és az sem lehetetlen, hogy az amsterdami olimpiászon is a genfi népszövetség mintájára érvényesülhetnek a kis és a nagy, a győztes és legyőzött nemzetek törekvései és igazságai. De egy jelenség szinte szimbolikus erővel ragadja meg érzésünket és képzeletünket.

Mikor most először húzták fel a nevezetes amsterdami árbócra a magyar lobogót: egy szellemi olimpiai diadalt ünnepeltek. Egy magyar szerző művének szólott ez az első elismerés, egy könyvnek, amely a sport lelki tényezőiről szól és amelynek magyar írója, Mező Ferenc, a szellemi olimpiász világbajnokságát nyerte el.

És erről eszünkbe jut, hogy milyen ünnepélyesen, mennyi szeretettel és megértéssel búcsúztatta el a magyar kultúra minisztere a magyar sport képviselőit, akik a magyar színek becsületéért messze idegenbe indultak. És eszünkbe jut, hogy vannak nekünk, még pedig nagyon szép számmal, szinte példátlan bőséggel szellemi hőseink is, a magyar irodalom, a magyar költészet, a magyar művészet, a magyar tudomány világraszóló képviselői. És hogy ezeket a magyar kultúra hivatalos vezérei eddig még nem igen ünnepelték és nem nagyon búcsúztatták

hasonló szeretettel és megértéssel, amikor hódító útjukra mentek, hogy a magyar géniusz erejét és hatalmát megmutassák a művelt emberiségnek. Minden tisztelet övezze mindnyájunk részéről *Dany Babát*, aki mint bájos hölgy és mint bajnoki vívó egyaránt lovagias hódolatunkra érdemes, de mi egészen szerényen és egészen csöndesen bátrak vagyunk azt gondolni, sőt azt állítani, hogy a mai magyar líra és a mai magyar dráma kitűnő és érdemes reprezentánsai szintén megérdemlik, hogy egy kis nemzet nagy érdeklődése és szeretete kísérelje diadalaikat és hogy a hivatalos elismerés látható jeleit ne sajnálják tőlük se azok, akik minden áldott nap hirdetik kultúrfőlényünk jelszavát, de eddig még egészen sajátos módon és teljességgel különös módon elkerültek minden olyan alkalmat, amikor, mondjuk egy *Móricz Zsigmond*nak, egy *Babits Mihály*nak, egy *Bartók*nak, egy *Kodály*nak és a számunkra ma mindennél drágább és szentebb magyar kultúra egyéb alkotó és termelő hőseinek és bajnokainak kézzelfoghatólag kifejezhetnék volna szeretetüket, tiszteletüket, hálájukat és elismerésüket!

Délmagyarország, 1928. augusztus 4.

235.

BÜCSÚFIA

A havibúcsú, amelyen jámbor hívők serege zarándokol a csodatevő *Fekete Mária*hoz, a komoly egyházi szertartásokon kívül derűs világi mutatványokban is bővelkedik. Mint ahogy a középkor vásári bolondja áhítatos lélekkel vetett bukfencet *Miasszonyunk* képmása előtt, e vidám rovat írója hadd emlékezzék régiekről, mulatságos epizódjairól a boldog béke havibúcsújának.

Abban az időben még a lehető legjobb viszonyban voltak a barátok és a sajtó városunkban. Mondhatom, hogy a barátok egyúttal „lapunk barátai” is voltak. És pedig kivétel nélkül. Már tudniillik minden lapnak kivétel nélkül. Éppen olyan szeretettel és megértéssel (és természetesen megbocsátással) fogadták a destruktív liberális újság erre a nagy napra kiküldött tudósítóját, mint a — *pardon, bocsánat*, de éppen most jut eszembe, hogy klerikális újság akkor még egyáltalában nem létezett Szegeden. (Destruktív klerikális pedig különösen nem!)

Faji és felekezeti különbség nélkül csak csupa szépet és jót írtak az akkori tollforgatók a Fekete Mária fogadalmi ünnepéről. A szegedi újságírónak akkor is mindent kellett tudnia, de azon kívül ezen a nagy napon még bizonyos teológiai és egyéb kánoni ismeretekkel gazdagon fölkinccselve kellett a vendégszerető barátok fehér asztalánál megjelennie. Magam legalább húsz nagyobb méretű riportot írtam annak idejében eme nevezetes eseményekről, de a legemlékezetesebb számomra mégis az a havi búcsú, amelyen személyesen nem vettem részt, csak a szerkesztőségben dolgoztam föl az óránként befutó anyagot. A legliberálisabb lapnál dolgoztam akkor *Csuka* Ferencel, aki később Kanizsai Ferenc néven a legkatolikusabb hetilap kedvenc írója lett. Csuka Feri egész nap és egész éjjel az alsóvárosi barátok körében tartózkodott és mint keresztény szakértő tanítgatta a hírlapíró új nemzedéket a nap különféle érdekességeinek és látványosságainak jelentőségére. Az egyik voluntőr a kolostor ajtókon levő G. M. B. fölírás eredete és értelme után érdeklődött. Csuka Ferenc kultúrfőlényesen mosolyogva csak ennyit mondott neki:

— Fiam, ezt igazán tudni illenék. A barátok a sajtó iránt való figyelemből jegyezték ezt ide, hogy *garmond*, majd *borgisz*. A búcsúról szóló riport egyházi részét garmondból, a színes, meleg világi részét pedig borgiszból. (Persze, nagyon is jól tudta azt a jeles férfiú, hogy Gáspár, Menyhért, Boldizsár nevét jelenti a három nagy betű.)

Éjfél felé egyszerre megszakadt az összeköttetés a liberális redakció és az alsóvárosi rendház között. Csuka Ferenc egyszerűen elemében érezte magát és ebből az elemből nem volt hajlandó kilépni. Egészen elszigetelődött benne. De azért pontosan a lapzárta előtt egy másodperccel még egy utolsó híradás kijött tőle, mint valami vidám és biztató S. O. S. üzenet.

Egy ministráns gyerek hozta a rövid, de velős tudósítást, amely a következőket tartalmazta:

— A hangulat éjfél óta állandóan emelkedik. *Hora canonica* kizártnak tekinthető. Zarándokok *duplán* jönnek elő. Áldásom rátok. *Ferenc rendes*.

Akkor keletkezett az a szegedi bohém példabeszéd, hogy: *hallgat, mint Csuka a búcsún*. Szegény jó Csuka Ferenc azóta már régen a föld alatt hallgat.

Délmagyarország, 1928. augusztus 5.

Gyula

AMÍG NEM KÉSŐ

Nekem ugyan semmiféle beleszólásom sincsen a nemes város dolgaiba (azaz hogy beleszólásom még talán volna, ellenben meghallgatásom nincsen), mégis, nem hagyhatok szó nélkül valamit éppen Szeged érdekében. Nálunk irodalmi kérdésekben úgyszólván a telekkönyvvezetők az illetékesek és színházi ügyekben a tánc- és illemtanárokkal értekeznek. Miért ne érdeklődjem tehát most éppen én az iránt, hogy vajon nem feledkezett-e meg Szeged szabad királyi város vezetősége és nem fog-e továbbra is megfeledkezni arról, hogy a jövő 1929-es év *jubiláris* esztendeje lesz a vizeiből új életre föltámadott fénikszenek és hogy ezt a város történetében olyan fontos dátumot, ezt a kivételes ünnepi alkalmat, *a nagy árvíz ötvenedik évfordulóját* nem lehet és nem szabad a városnak kihasználatlanul hagyni, ellenkezőleg, minden alkalmat meg kell ragadni arra, hogy a jövő évben Szeged felé irányozzuk az egész ország, sőt a világ figyelmét és érdeklődését, hogy az idegenforgalmat emeljük (jobban mondva megalapozzuk), hogy az ország e második és a vidék ez első nagy városa megmutassa, mit tud gazdaságban, iparban, kereskedelemben, irodalomban, művészetben, hogy ez az esztendő Szeged ipari és kulturális erőfejlesztésének legmagasabb fokát jelenthesse minden vonalon!

De ehhez, kérem szeretettel, már régen hozzá kellett volna fogni és ma már teljes gőzzel kellene folynia az előkészítés, a tervezés, a rendezés nagy és komoly munkájának. Lehet, hogy ez már a maga idejében megindult és valószínű, hogy már vígan megy is, mint a karikacsapás, csak jó szegedi szokás szerint *a suba alatt*, akarom mondani a torony alatt történik és bennünket, nagy nyilvánosságot és a közönséget majd csak a befejezett tények elé állítanak, mint a színházi kezelés esetében. Mert eddig legalább hétpecsétes titok mindnyájunk előtt, hogyan, mivel, mikor akar jubilálni ez a szép és nagy város, ez az épülő és fejlődő közösség, még halvány sejtelmünk sincsen felőle, miféle meglepetéseket és látványosságokat tartogat számunkra és az ámuló világ számára a szegedi rendezőség, amelynek létezését is gondosan elrejtették eddig előlünk. Pedig ha valaha, akkor jövőre kell a Tisza-parti metropolisnak megmutatnia, mit

ér, mit tud, mit akar, mit jelent? Népies és városi erőinek minden hatalmát és gazdaságát föl kell vonultatnia, ötven év fejlődését bemutatnia Bécs, Berlin, Párizs, Brüsszel, Róma és London meghívott követei előtt.

Kiállítások, ünnepi játékok, fölvonulások, előadások és versenyek egész során kell a jövő esztendőnek végighaladnia, de ehhez előre és tervszerűen készülni kell és ebből a készülődésből bűn volna kihagyni bármely szegedi érdemes tényezőt és eleven értéket is. Magamnak igazán nem kérek és nem várok semmiféle szerepet, (anélkül is vagyok, aki vagyok ebben a városban és ennek a városnak) de éppen a szülőhelyem iránt érzett ösztönös szeretet és kegyelet készlet arra, hogy ezekkel a kérdésekkel sürgetően kopogtassak a bezárt kapukon: uraim, mi lesz azzal a jubileummal, az Istenért, nehogy erről is elkéssenek, mint ahogy éveken keresztül le méltóztattak késni minden kedvező alkalmat és csatlakozást.

Délmagyarország, 1928. augusztus 9.

Juhász Gyula

237.

TESTAMENTOM

Vigyázó Ferenc grófot, aki életében nem igen hallatott magáról, de halálában a Magyar Tudományos Akadémiára testálta nemcsak a maga, de édesapja több milliárdos vagyonát, a legnagyobbakat megillető tisztességgel kísérték utolsó útjára a boldog örökösök és sírjánál a magyar kultúra minisztere, mint *második Széchenyit* emlegette.

Kétségtelen, hogy Vigyázó Ferenc gróf a leghelyesebb módot választotta, amikor rengeteg vagyona felől rendelkezve, elsősorban a magyar tudományra gondolt. A tudósok mind szegények, mondotta a költő, aki maga is tagja és pedig főtikára volt a magyar tudós társaságnak és a trianoni Magyarország tudományának különösen kevés a vágott dohánya, nem szellemiekben, hanem anyagiakban. Igaz, hogy a Baumgarten örökséget, amely a magyar irodalom szegénységén, sőt nyomorán lenne hivatva segíteni, nem fogadta ilyen egyetemes és tökéletes hódolattal a hivatalos körök kara, noha ennek a hagyománynak alapítója a tudósoknál is elhagyottabb és keservesebb sorsú seregnék megmentésére és győzelemre juttatására sietett.

Őszintén szólva bizonyos korszerű *szervilizmus* nyilatkozott meg abban a határtalan és mértéktelen tömjénezésben, amellyel bizonyos urak a Vigyázó-féle végrendelet hallatára a legnagyobbakat és legdicsőbbeket megillető jelzők egész garmadját és özönét zúdították a megboldogult örökségagyó fejére. Egy kissé különösen hat ez az abszolút behódolás a nagy pénzek előtt, éppen azok részéről, akik minden alkalmat megragadnak, hogy az idealizmus dicsőségét és dicséretét zengedezzék, akik egyremásra tiltakoznak a közönséges anyagi érdek uralma és hatalma ellen, akik az *auri sacra fames* hófehér tógás ostorozói és akik, hogy többet ne mondjunk és egyebet nem említsünk, szegény Ady Endrének a halála után is szemére vetik és nem tudják megbocsátani, hogy a Mammon imadására is voltak lantjának húrjai és bizonyos élő mecénásoktól is elfogadott pénzeket és ahelyett, hogy a tiszta idealizmus követésében szépen éhen halt volna, egészen egyszerűen igyekezett emberhez, sőt Adyhoz méltó életlehetőségeket kiverekedni magának.

Az olyan óriás vagyon, amilyen a Vigyázó grófoké volt, igen természetesen nem juthat ebek harmincadára és szintén igen természetesen a legjobb kézbe kerül, ha nagy nemzeti célok szolgálatába állítják. Már most csak az a kérdés, vajon a Magyar Tudományos Akadémia vezetősége mélyen és igazán át tudja-e érezni és világosan és határozottan át tudja-e látni, hogy ezt a horribilis örökséget milyen irányban lehet a leghasznosabban és legeredményesebben fölhasználni. Mert az ablakon dobnák ki e hatalmas vagyont, ha a régi módon *holmi germán, román és egyéb filológiai csodabogarak* belterjes tenyésztését segítenék elő vele, ha holmi habsburgi szellemű és érdekű történethamisítások ösztönzésére és jutalmazására fordítanák, mint ahogy az a múltban nem egyszer megesett már, a mindenkori hatalom alázatos igazolásában. Az élettől és jövőtől elforduló köldök-néző tudomány nem érdemli meg, hogy egy veszekedett garast adjanak neki és az a tudomány, amely a múlt kísérteteit ébresztgeti, a múlt bűneit szépítgeti és mentegeti, mindent megérdemel, csak azt nem, hogy hivatalosan gyámolítsák.

Már hallottunk arról is és pedig hivatalos és illetékes helyről, hogy nagyszabású távoli ekspedíciókat akarnak szervezni a hirtelenül jött Vigyázó-testamentom kincseiből. Magyar áldozattal, magyar erőfeszítéssel óhajtanák föl kutatni az északi és déli sarkot, a legsötétebb Afrikát, a legmagasabb Csimborasz-

szót, talán még a Holdba és a Marsba szándékoznak küldeni magyar tudományos különítményeket. Mi úgy gondoljuk, a magunk közönséges elméjével, hogy éppen elég fölfedezni, kikutatni és tanulmányozni való akad e kis ország határain belül is, hogy az Alföld társadalmi és gazdasági viszonyai, népének és földjének kultúrája vannak olyan fontosak és érdekesek, olyan sorsdöntők és életbevágóak a számunkra, hogy a magyar tudományos kutatás minden erejét és buzgalmát ezek felé fordítsa.

Mindig is mondtuk és most különösen erősen kell ezt hangsúlyozni, hogy *előbb a fundamentum és azután a kupola!* A nép legmélyebb rétegéig kell a magyar tudomány gyémántfúrójának elérkeznie, a kincseket innen kell merítenie és csak azután tessék a magyar Malmgreen és a magyar Nobile végzetét és dicsőségét áhítoznia!

Délmagyarország, 1928. augusztus 10.

238.

MIKOR A FILM BESZÉLNI KEZD . . .

Repülj hajóm, rajtad a Holnap hőse: hirdeti vígan és bátran a legújabb művészet, a *beszélő film* számtalan vállalkozója, akik a jövő szezón elején, a jelek szerint, világszerte bemutatják és diadalra akarják vinni a huszadik századnak talán legjelentékenyebb és legmaradandóbb kulturális csodáját.

A beszélő film pusztá ígéretére egyszerre lázas munka és óriás küzdelem indult meg a mozik és színházak világában. Sztárok fognak lehullani a hollywoodi égről és új csillagok lépnek a helyükbe, műfajok lesznek és műfajok vesznek, egy új esztétika körvonalai bontakoznak ki az új művészet nyomán. Mert ma már nem lehet letagadni, a színház világválsága itt van, a háború óta tart és most éli legnehezebb napjait. Ez a válság a magyar földön különösen érezhető és mélyen összefügg azzal a nagy társadalmi, gazdasági és kulturális változással, amely korunk egész ábrázatát készül megváltoztatni és amelyet csak azok nem látnak, akiknek lelki szemeit hályog borítja el. A szellem és a technika új világa kezdődött, amely a régi sablon mindenféle megrögzöttségeit fölrobbantotta.

Ami a színházat illeti, a mai ember idegeinek és ízlésének, érdeklődésének és igényeinek nem felel meg többé az a boldog békebeli típus, amelynek kényelméből kinőttünk és megszokásait elfelejtettük. Ha például modern néző öntudatosan körülnéz abban a régi szép hodályban, amelyet Helmer és Fellner urak a monarkia fénykorában építettek a ferencjózsefi közönség számára, valahogy olyan érzése támad, mint hogyha az egykori Pilvax kávéházba tévedne, ahol a kellner a *Honderút* és az *Életképeket* teszi az arszlánok asztalára a tubákos szelence mellé. Ezt a régi színházi épülettípust természetesen egy régi társadalmi hierarchia részére szánták, ezen a színpadon egy elmúlt kor elmúlt gépezete mozog és mi a huszadik század világokat rendítő eseményeinek nézői, valami újat kérünk, valamit, ami a magunk formanyelvén beszél, a magunk életének és törekvéseinek kifejezője, valamit, ami annak a kornak anyagából és lelkéből való, amely legyőzte az időt és a teret, meghódította a levegőt és fölfedezte a rádiót.

Szó sincs róla, a színház lényegében és természetében konzervatív intézmény, amely nem szívesen engedi, hogy megbolygassák az ő köreit és amely nem egykönnyen tanul új nótát és ölt új köntöst magára. De az élet örök törvényei, a haladás kemény parancsai őt is kötelezik és őt is kényszerítik. Ma már Reinhardt maga egy letűnőfélben levő bálvány, akinek korai naturalizmusa és kései impresszionizmusa fölött elvágtatott a szálló idő, és akinek minden színháztörténeti érdeme és jelentősége mellett, amelyek őt Gordon Craig, Antoine, Gémier és Sztaniszlavszkij mellé emelik, ma már nincsen többé új szava és új tette abban a csodálatos reneszanszban, amelyet a legújabb keletű orosz színházművészet teremtett meg és amelyről a budapesti színházi kirakatrendezőknek egyelőre csak halovány segédfogalmaik vannak.

Az új színháznak előbb-utóbb meg kell találnia a maga formáját és hangját, az új tömegek életérzését kell megszólaltatnia és pedig egy egységes új művészet alakjában, amely nem különféle más művészetek rongyait és maradékait lopkodja össze, hanem amely autonómiát teremt magának és egyenrangúvá lesz akár a szobrászattal, akár a zenével. A színház válsága termékeny jövő végtelen lehetőségei számára készíti elő a talajt és semmi okunk és jogunk siránkozni azon, hogy az elmúlt világ szerelmi kettősei és házassági háromszögei unalmas geometriáját variál

színpadi ipartermékek lassankint egészen elvesztik piacukat és ha egyelőre a különféle Gyurkovics fiúk és Antónia nénik, régi nyarak és egyéb levendulák és limonádék még mindig meg tudják főzni a gyengébb lelkeket, ez már csak a vég kezdete, a hazugságok és ostobaságok alkonya, amely csupán a tehetetlenség törvényét igazolja.

A beszélő mozi világcsodája a művészet páratlan és beláthatatlan forradalmát indítja meg, a világot jelentő vászon döntő csatáját vívja meg a világot jelentő deszkákkal és a színház, a legősibb és legkomolyabb játéka a homo sapiensnek, olyan változások küszöbén áll, amelyekhez képest a shakespearei színpad újsága a középkori dobogó után szinte elenyészően csekély.

Newyork, London, Páris, Berlin, Bécs, Róma, Budapest és Szeged, igen, Szeged is, várják az új esodákat és készülnek az új idők új dalainak meghallgatására.

Délmagyarország, 1928. augusztus 11.

239.

A HELYI OLIMPIÁSZ

240.

MAGYAR TEHETSÉG

241.

MAGYAR KIRAKAT

Mikor a házi kezelésbe került szegedi városi színház Budapest-ről szerződötett művezetője a legszebb reményektől kísérve elfoglalta helyét, egy igen örvendetes ígérettel kezdte. Azt monddta, hogy a szegedi színházat függetleníteni fogja a fővárosi magán műintézetektől, hogy eredeti műsorra fog törekedni, hogy kísérleti színházat igyekezik megteremtteni és hogy a régi kolozsvári nemzeti színház hagyományait iparkodik folytatni.

Megvalljuk, ez a program igazán a szívünk szerint való volt, és a legfőbb ideje volt, hogy végre valóra váljék. A színházi kultúra a háború óta és különösen a háború után rohamosan és szégyenletesen zülleni kezdett Budapesten, amely pedig a század kezdetén a modern dráma és színpad fejlődésének legszebb és legbiz-

tatóbb jeleit mutatta. Valóban minden komoly és igaz oka és joga meg lett volna, a magyar vidék első színházának, hogy önállósítsa és nagykorúsítsa magát, hogy eredeti célokat tűzzön ki, hogy a maga lábán járjon és ne legyen a pesti külvárosi műintézetek depója, amelyek maguk se egyebek egy idő óta, mint a bécsi és párisi bulvár mulatók lerakatai. Sajnos, a kilátások, amelyek a szépreményű művezető biztatásai nyomán támadtak, egyelőre füstbe mentek és a szegedi színház fennállása óta még soha se volt annyira szolgálai másolata a budapesti játékszínnek, mint az elmúlt esztendőben.

És ha most végignézzünk azon a kirakaton, amelyet Szent István ünnepére rendeznek hazánk fővárosában a színházak mai vezetői, mélységes szomorúság és szégyenkezés fog el bennünket és úgy érezzük, egyelőre és jó időre minden reménnyel föl kell hagynunk a magyar színházi kultúra jövőjét illetőleg. Mert az csak bizonyos, hogy egy ilyen nagy és nevezetes nemzeti ünnepen, amelyen az egész művelt világ figyelmét fokozottabb mértékben akarjuk fölhívni magunkra, amikor a legkülönb és legsajátosabb értékeinket kell a külföld és a vidék ámuló tekintete elé tárni, akkor a színházaknak is alaposan ki kell tenni magukért és megmutatni, hogy mit tudnak és mindenekelőtt eredetiségünket és újságunkat kell megfelelő módon bizonyítani.

De mit látnak szemünk, ha a budapesti szentistvánnap „*ünnepi játékok*” programját, ezt a nemzeti kirakatot végigfutjuk? Miféle remekek tündökölnék ezen a színházi olimpiászon? Az ország első műintézete, a Nemzeti Színház három alaposan agyonjátszott műsordarabját hozza, az Ocskay brigadérost, a János vitézt és a Kossuthot. Az Operaház nem is nyitja meg kapuit. A Vígszínház a sablonos Szenes-darabot vonszolja újabb szériák felé. A Magyar Színház a Hotel Imperiált, Bíró Lajos háborús darabját szellőzteti újra, ezt az intelligens ponyvaromantikát, amelynek osztrák-magyar garnizonja és orosz cári garderobja ma már merő anakronizmus. A Király Színház egy elcsépelet Christiné operettet nyúz tovább, a Budai Színkörben természetesen a Régi nyár tart még mindig és a Fővárosi Operettszínház az Ábris rózsájával bátorkodik Szent István magyar nemzeti ünnepének hangulatát emelni. De talán több ez, mint bátorság, inkább vakmerőség. Mi a művészet szabadságának hívei vagyunk, de amikor a székesfőváros alpolgármestere hazafias szempontokra hivatkozva tiltja be egy kétségtelenül nem

elsőrendű berlini színház vendégszereplését, hol késik az éji homályban az a kritikai szellem, amely *az Izlés nevében* tiltakozzék az ellen, hogy éppen ezt az Ábris rózsáját mutogassák országnakvilágnak hazánk szívében a legelső magyar ünnepi alkalommal?

Pirulva kell gondolni arra, hogy például az orosz színházművészet ma is mennyivel nemzetibb, eredetibb, egyénibb, gyökere-sebb, mint a mienk, amelynek csak ágensei és spekulánsai vannak, de hívő és rajongó alkotó mesterei és vezérei hiányzanak. A magyar színházat ma kár a kirakatba tenni.

Délmagyarország, 1928. augusztus 18.

242.

A BAJNOK ÉS A DALNOK

243.

ÉGI ÍRÁS

Az irodalom történetének egészen új fejezete kezdődött kedden Szegeden. Ilyet még nem pipált se a szent öreg Dugonics, se a jó palóc Mikszáth, se a darvadozó Tömörkény. A helyi szerzők pedig egyszerűen elbújhatnak a legújabb irodalmi esemény előtt.

Délután hat és hét óra között történt. A láthatatlan író megjelent az alkonyati égen és szép csöndesen, ezerméteres betűkkel fölírta a magas menny boltozatára a hat betűt, amely, ha nem is váltja meg a világot, de mindenesetre több olvasót szerez, mint a magyar író, aki összegyűjtött műveivel kopogtat minden művelt család asztalán.

Franck: így hangzott a bűvös égi írás és a földi halandók szájátva nézték a belvárosi paloták és külvárosi kloakák fölött az ezerméteres betűket, amelyek füstből lettek és lassan füstbe mentek. Az égi írás nem teljesen ismeretlen az emberi nem történetében, de Szegeden kétségtelenül kedden volt a bemutató előadása. Az első ilyen jelet tudvalevőleg Káin apánk látta a magasban és előle a föld alá igyekezett elbújni, de hiába. Később Noé apánk gyönyörködött egy hétszínű mennyei látványban, amely azóta számtalanszor föltűnik, részint mint bibliai emlékeztető, részint mint légköri optikai csalódás. Nem beszélünk most arról a jelről, amely a Pons Milvius fölött ragyogott föl

valaha régen, csupán a modern költészet történetéből említjük meg a destruktív Heine Henrik blaszfémiáját, aki az Aetnába akart mártani egy fenyőfát és ennek a lángoló penkalának segítségével óhajtotta az ég boltjára följegyezni, hogy: *Szeretlek Agnes!*

A szegedi égi írásnak határozottan rengeteg közönsége és roppant sikere volt. Majdnem akkora, mint egy jótékonycélú zártkörű népünnepélynek Mars mezején. Voltak, aki vizionárius szemekkel egészen mást láttak és olvastak ki a legmagasabb körökből, így két úr azon különbözött össze a boldogult Próféta sarkán, hogy Ottót vagy Bélát írt-e a rejtelmes kéz a levegő-égbe? Annyi bizonyos, hogy néhány perc alatt az egész világirodalmi alkotás eloszlott, mint a buborék, s maradt, mi volt, a rekkenő hőség és a felhőző por, városunk két állandó nyári vonzereje és nevezetessége.

P. S. Egyik virilis városatyánk káprázó tekintetében az egész lőpornélküli füst e három borzalmas szóban revelálódott: *Mene, tekel, fáresz!* Hiába, közeledik a virilis jogon ülő városi képviselők kicserélése!

Délmagyarország, 1928. augusztus 29.

Gyalu

244.

G. B. SHAW A KARZATON

Mindenféle látszatok szerint csend és rend van mostanában a művelt világon és a kapcsolt részeken. Legalább is az utolsó napokban elpihentek a nagyobb szenzációk. Már a Balkánon is annyira előrehaladt a konszolidáció, hogy Albániában minden külső és belső baj nélkül koronázhattak. Máról holnapra királyság lett ott lenn és még csak flottatüntetést se rendezett az albán köztársaságiak pártja. Lehet, hogy talán csak azért nem, amiért másutt se igen mozgolódnak, mert hogy nagyon belefásultak már a különféle világtörténeti változásokba és végre pihenni akarnak maguk is. Még a kínai forradalom is mintha elcsendesedett volna, nem lehetetlen, hogy ez meg azért van, mivel az egymással szemben álló tömegek és seregek egyelőre nem tudják világosan megállapítani, hogy melyik a nacionalista a kettő közül? Ezzel szemben dunántúli és tiszántúli vidéki lapjainkban

égyaránt olvashatunk vezércikkeket, amelyek szóról-szóra meg-
egyeznek egymással és amelyeket Kerenszky Sándor volt orosz
miniszterelnök írt. Ezekben a vezércikkekben az illusztris pub-
licista az orosz szovjet közeli bukását jóslja. Ha valaki, ő bizo-
nyosan a leginkább illetékes ebben a dologban, hiszen még nem
felejtettük el egészen, hogy tizenegy év előtt ő volt az, akit
viszont az orosz szovjet buktatott meg.

Más nevezetes dolgok nincsenek is mostanság, se elmúló-
ban, se készülőben. Ami a hazai állapotokat illeti, itt igazán
olyan szélcsönd uralkodik, hogy még az adózók sóhajtásait
is meg lehet hallani. A dolgok ilyen szerencsés fordulata mellett
az ember kénytelen érdeklődését Genf felé fordítani. Calvin és
Rousseau városában legalább a Népszövetség ülésezik, bár be-
kell vallani, hogy az se túlságosan erőlteti meg magát egy idő
óta, hiszen éppen a napokban esett meg az a furcsa eset, hogy
egyetlen szónok se jelentkezett és így minden beszéd nélkül kény-
telen volt az elnök az ülést elnapolni. Szerencsére az urak aludtak
egyet és másnap már volt mit beszélni és hallgatni is volt mit.

A hallgatóság sorában a karzaton egy igen kíváncsi és szigorú
öreg úr jelent meg, aki a magasból meglehetősen fölényesen
szokta nézni az ember tragikomédiáját. (Olyan magasból szem-
léli, hogy úgy érzik, mintha a legnagyobb mélységekből törne
föl csodálatos szava.) Ritka vendég ebben a nevezetes terem-
ben, maga George Bernard Shaw ült a karzaton személyesen és
figyelte, hogy a különböző lordok, márkik és egyéb diplomáciai
urak és szolgák hogyan intézik a világ sorsát, az országok és
nemzetek pörös ügyeit. Mit keres a Candida szerzője a Nép-
szövetség ülésén? Bizonyára akadtak nagyképű és kicsinyes
diplomáták, akik gyanakodva tekintettek föl a lengő szakállú
modern Aristophanesre, aki korunk képét a legvilágosabban
mutatta meg a világot jelentő deszkákon. Bizonyosan egy új
színjátékához keres anyagot és alakokat. Ne tessék megijedni!
Bernard Shaw érdeklődése egyetemes, mint minden zené és a
népszövetségi tanácskozásokra éppen úgy kiterjed, mint a beszélő
film fejlődésére, a fiatalítási kísérletekre, az északi sark meghódí-
tására vagy a legújabb teozófiai irányzatra.

Megvalljuk, mi G. B. Shaw urat legszívesebben nem is a kar-
zaton szeretnénk látni, hanem sokkal inkább az elnöki székben.
Platon annak idején ki akarta tiltani az Államból a költőket.
De Platon maga is költő volt, a legnagyobbak egyike, akinek

tanácsát Syracuseae tirannusa is kikérte és bizonyosan nem is bánta meg. G. B. Shaw pedig nem abban az értelemben költő, ahogy a letűnőben levő nyárspolgári romantika holdvilágevőnek és ibolyafalónak látja azt, aki versben és prózában a teremtés nagy művét folytatja tovább. Mi úgy gondoljuk, hogy ez a Shaw, aki a szocializmus első józan és igaz hirdetője volt Angliában a háború előtt, aki a világ egyetemes örülete alatt okosan és emberségesen tiltakozott az oktalan és embertelen mézszárlás rendszere ellen, aki egy életen keresztül halhatatlan művek gazdag sorában hirdette az igazság igéit, az talán van olyan méltó, olyan érdemes, olyan alkalmas arra, hogy a világ népeinek gyülekezetében prezideáljon, legalább is azon a jogon, amelyen a világ népeinek nagy összevesztői, az óriás mézszárszék hentesei és pecérei ott feszítenek. Ezek az urak úgyis elég jó ideje páholyból nézik a véres színjátékot, nem ártana, ha végre a karzatra kerülnének.

Pascal bölcsesége azt kérdezte egykor, vajon hogy alakult volna a világ történelme, ha Cleopatrának pisze lett volna az orra? De talán az se egészen hiú és ostoba kérdés, amely arra vár feleletet: mi lenne, ha valahára az ostobák és gonoszok helyett a bölcsesség és jóság ragyogó képviselői vinnék a szót, az emberiség koncertjében?

Délmagyarország, 1928. szeptember 7.

245.

A SZÁZESZTENDŐS JÖVENDŐMONDÓ

Bármilyen triviálisan hangzik is ez a népies kalendáriumi kifejezés, *most* a szónak legnemesebb értelmében ráillik arra a szent öregre, aki éppen száz év előtt, 1828 szeptember 9-én (az ónaptár szerint augusztus 28-án) született Jasznaja Polyanán. Mert ez a százesztendős halhatatlan valóban jövendőt mondott és jóval a nagy háború előtt, sőt még e század kezdete előtt megcsinálta az európai civilizáció és kultúra prognózisát, amelynek diagnózisát utána és az özönvíz után Oswald Spenglernek nem volt nehéz megállapítani.

Leo Nikolajevics *Tolsztoj* grófnak született, katonának nevelték, írónak indult és mint apostol végezte. Hatalmas élet, diadalmos élet, ez a grófból lett muzsik valóban örökkévaló példáját

mutatja Goethe mondásának: „*Der wesenhafte Mensch lebt in Symbolen.*” Ez az élet attól kezdve, hogy a maga öntudatára ébred, állandó és lankadatlan küzdelem az igazságért, a bibliai Jákob viaskodása az angyallal.

Mi az igazság? — ez az evangéliumi kérdés kísért egyre visszatérve Tolsztoj lelkében és erre a kérdésre akar megnyugtató — nem csupán magát, de az egész világot megnyugtató — választ adni Tolsztoj élete. Senki olyan mélyen és fájdalmasan nem látta az európai világrend és világnézet hazugságait és ellentmondásait, tévedéseit és bűneit és senki olyan világosan és bátran nem kiáltotta ki azokat, mint ez az orosz zseni. *Nem hallgathatók tovább*: ez is az ő jellegje és az őszinteség, amellyel szól, a nyilvános gyónás megrendítő szépségét kölcsönzi szavainak.

Tulajdonképpen művésznck indult, mint nagy elődei és társai, Puskin, Gogol, Goncsarov, Dosztojevskij és Turgenyev. Az embert és a világot nézte és ábrázolta olyan erővel és gazdagsággal, amely csak a legnagyobb teremtő művészek kiváltsága. Első nagyszerű és egész munkássága során legjelentékenyebb alkotása, a *Háború és béke* a szó klasszikus jelentésében vett világkép, amely Napoléontól az orosz jobbágyig egy korszak teljességét tükrözi, csakugyan mozgó tükör az országúton, még pedig azon az országúton, amelyen a világtörténelem egyik legvégtetesebb és legdöntőbb serege menetel sorsa felé. A nagy regény ez, amelynél finomabbat és érdekesebbet, formásabbat és kellemesebbet adhatott a napnyugati irodalom, de hatalmasabbat nem, soha.

Aki így látta az embert és a sorsot, az nem maradhatott meg a szemléletnél. Annak kiáltani kellett, mint Keresztelő Szent Jánosnak a pusztában. Minden nagyorosz lelke mélyén egy vallásos fanatikusszelleme lobog, Nagy Péter cártól Lenin diktátorig. Az orosz költő orosz próféta. De Tolsztojból ezt a szent tüzet valami különösen mély és mindhalálíg tartó szenvedély lobogtatta. Még egész sorát alkotja meg a világirodalom történetében is a legelső helyre számot tartó költői műveinek (elég csak a Karenin Annára, az Iljics Iván halálára, a Kreutzer szonátára és a Föltámadásra emlékezni), de a múlt század hetvenes éveitől kezdve szinte évről évre jobban előtérbe nyomul Tolsztoj apostoli és prófétai küldetése, amely az asztapovói állomás halálos ágyán a megdicsőülés fényét árasztja az aggastyán homlokára, aki két szóval hagyja el a síralom völgyét: *Emberek milliói!*

Igen, ez a nagy munkás, ez a jó bajtárs, ez a hű testvér mindig az emberek millióira gondolt, nekik beszélt, értük dolgozott, és miattuk szenvedett. Ő se volt tökéletes ember, ő is ember volt, nagy erényekkel és hibákkal, de tökéletességre törekedett. És meg akarta váltani embertársait is a nyomortól, a bűntől, a szolgaságtól és a kárhozattól. Mert a világ akkori rendjét őriütségnek találta. És ezt meg is mondotta a világ akkori urainak. Tolsztoj szerint a legszentebb és legtisztább érzéseket, a vallásosságot és a hazafiságot egyaránt meghamisítják a hatalom érdekében és az evangélium igazsága helyébe a Mammon hazugságait állítják. Tolsztoj kíméletlen kézzel tépte le az állami és egyházi, társadalmi és művészeti élet cafrangjait, nem ismert más tekintélyt, mint a lelkiismerete szózatát. Igaz, hogy ő maga úgy érezte és — ma már látni lehet — emberek milliói úgy érezték vele, hogy az ő lelkiismerete az *Emberiség lelkiismerete* és ha ő megszólal, milliók beszélnek. Ez a zseni joga és kötelessége volt és ezzel együtt járt a zseni kálváriája és glóriája. Ma már tisztán áll előttünk jelentősége, amely őt a világ díszévé teszi, az emberiség egyik legnagyobb hőisévé és szentjévé.

Jasznaja Polyana, ahol száz éve született és ahol örök álmát alussza, magyarul annyit jelent: *világos tisztás*. Igen, Tolsztoj élete és műve világos tisztás a barbár babonák rengeteg őserdejében, amely még mindig körülvesz bennünket. Tolsztoj, a száz-esztendő s jövőmondó, aki a szeretet országát jósolja, az erőszak és vér nélkül való szellemi forradalom vezére. Ő a valódi kereszténység, az evangéliumi tanítás új és bátor hirdetője, a munka vallásának proklamálója, a jövőre áldott magvetője.

Egyik könyvében, amelynek címe *Mindennapra* és amely a modern ember vigasztaló és javító breviáriuma akar lenni, igazi lelki olvasmány, ezt olvassuk egy helyen: A magyar író, *Tömörkény István* beszéli . . . (Itt egy Tömörkény idézet következik az öreg nazarénus negyvennyolcas honvédről.)

A magyar Moszkvából ezért külön is hálás és meghatott üdvözlötünket küldjük a száz-esztendő s Leo Nikolajevicsnek, a világos tisztás álmodójának.

Délmagyarország, 1928. szeptember 8.

A SZÍNLAPOK MARGÓJÁRA

A szegedi városi színház most már egészen és igazán a városé lett, a *kommunitás* színházává avatták, többé nem „rablóéhségű magánvállalkozók” kizsákmányoló területe, hanem a közösség intézménye. Éppen ezért ma fokozottabb figyelemmel kell fordulni feléje és éppen ezért ma a nyilvánosságnak nagyobb és teljesebb ellenőrzését lehet gyakorolni vele szemben. Kulturális és erkölcsi jelentőségében megnövekedett a város kezelésébe került színház és illik, hogy a kritika követelései és kifogásai is készen és vértelve találják.

A színház mindnyájunké és ha eddig többé-kevésbé felelőtlen üzletemberek vezették és igazgatták, ma már felelős tényezők ízlésének és tudásának kell vezetnie és igazgatnia, öntudatos és céltudatos program alapján, a hagyomány és haladás tényezőinek harmónikus fölhasználásával, a magyar kultúra modern erőinek és értékeinek birtokában.

Most, hogy egy nap múlva újra kaput nyit ez a színház, nem lesz talán felesleges és érdektelen egy előzetes kulturális követelmény hangoztatása, amelynek eddig nagyon kevésé vagy egyáltalában nem tudtak és nem akartak eleget tenni. A színház, legalább ahogy az ünnepi frázisok hirdetni szokták, nem csupán mulató és szórakozó hely, hanem a kulturális nevelésnek egyik népszerű és hatalmas eszköze. De akkor ennek a kulturális nevelésnek minden vonalon és minden tekintetben meg kell nyilatkoznia! És nem szabad semmiféle esztétikai hibának és csorbának rontania a nevelés hatását és sikerét. A színlapokra és a kommunikációra gondolunk többek között, amelyeket a színház hivatalosan megjelentet és nyilvánosan terjeszt. Ezeknek a szelleme és stílusa, tartalma és alakja nem ellenkezhetik egy kulturális alapon nyugvó közintézmény céljaival és jellegével. Ha egy marhapasszustól meg lehet követelni, hogy a helyesírás elemi szabályainak betartásán túl a magyar nyelv, a logika és az ízlés törvényeinek is eleget tegyen, akkor a hivatalos városi színházi közleményektől is elvárhatjuk, hogy az irodalmi és művészeti követelmények minimális igényeinek megfeleljenek.

A színlap és a színházi kommunikáció igenis szintén teljesíthet bizonyos kultúrmissziót, de viszont ízlést is ronthat és az általa-

nos műveletlenség terjesztését is elősegítheti. A darabok címét és szerzőjét például nem lehet taláalomra kitalálni. Csepreghy Ferenc *A piros bugyelláris* című népszínművet írta és nem írt *Piros bugyellárist*, valamint Szenes Béla is *A házibarát* című darabot hagyta hátra és nem *Házibarátot*, mint ahogy a szegedi színpal jelzi őket. Azt is illenék tudni színházunk irodájában, hogy *Bakonyi Kálmán* nevű diadalmas szerző nem létezett, ellenben volt egy Bakonyi Károly nevű szegedi származású érdemes író és van egy Kálmán Imre nevű világhíres magyar komponista. Madách Imre pedig nem *öt szakaszban* írta meg drámai költeményét és nem Hevesi Sándor vitte azt színpadra, hanem Paulay Ede.

A színpal valamikor — remélhetőleg — kultúrtörténeti dokumentum lesz és miért ne lenne az, miért legyen szegénység bizonyítvány?

És mit szól a nagyérdemű művezetés ahhoz az úgynevezett szegedi színházi újsághoz, amely — szerencsére a meglehetősen korlátolt nyilvánosság mellett — szubvenció és monopólium kivételes kiváltságait élvezve, hivatva lenne a színházjáró közönség érdeklődését fölkelteni és tudásvágyát kielégíteni és amelyik e helyett a ponyvairodalom mélypontján alul, minden ízlés, tudás és szellem nélkül az öntudatlan *mucsai* humor magaslatán mételeyezi vagy bosszantja azokat, akik véletlenül a kezükbe veszik ezt a megkerült elmeterméket?

A szegedi városi színháznak minden tekintetben adnia kell magára, a kulturális hivatás felelősségének teljes tudatával kell példát mutatnia, nevelnie és tanítania. Nem szabad tehát tudva valótlant állítania és azt állítania hivatalos kiadványában, hogy Madách halhatatlan remekművét Európa és Amerika minden nagy színpadán állandóan műsoron tartják. *Az ember tragédiája*, sajnos, ma nincsen műsoron — rajtunk kívül sehol a világon, adni is csak Prágában és még néhány kevésbé jelentős külföldi színházban adták és nem mindig a hozzá méltó módon és sikerrel. Sajnos, a Drégely Gábor *jólszabott frakkja* bejárta a világot és mindenütt tetszett, a szegedi színház pedig jobb szolgálatot tesz Madáchunknak, ha ilyen hangzatos és valótlan reklámok helyett valóban a „*legjobbaink*” legjobb igyekezetével olyan előadásban tolmácsolja a magyar szellem legmélyebb és legmagasztosabb alkotását, hogy a világ figyelmét egy kissé erre a méltatlanul elhanyagolt kincsünkre terelheti! . . .

Mindezeket a mai magyar és a szegedi városi kultúra érdekében mondtuk, előzetesen és egyelőre, nem fölényesen, de komolyan véve azt a missziót, amelyet eddig inkább csak tósztokban hallottunk és amelynek gyakorlását ettől a meginduló szezontól is várjuk, remélhetőleg nem olyan hiába, mint amilyen hiába vártuk a tavalyitól!

Délmagyarország, 1928. szeptember 14.

248.

PATYALA

Fejedelmeket megillető hódolat fogadta hazánk fővárosában Bhupindar őfenségét, Patyala maharadszáját, aki távoli országa trónusáról leszállva, közénk ereszkedett és patyalai palotájának mesés indiai pompáját néhány napra fölcserélte a budapesti Duna-palota tizenhét modern kényelmű szobájával. A hagyományos magyar vendégszeretet és tekintélytisztelet szinte tótággast állott előtte, aki a világháborúban ellenünk harcolt az antant oldalán az angol hadseregben és aki most az angol birodalom fő[n]hatósága alatt igázza le saját fáját, a patyalai népet és szolgálja a hódító világbirodalom érdekeit a maga országának megmozdult lelkiismeretével és öntudatával szemben.

Patyala maharadszája Budapesten nem akar tudni arról a csodálatos és hatalmas mozgalomról, amelyet India új szentje és hőse, a nagy *Gandhi* indított, a lelkek vezére, a szellem fejedelme, az igazság hercege és amelynek eljövendő közeli diadalától már is méltán félnek a Hyde-park londoni urai. A patyalai maharadsza selyemturbánban, gyémántokkal és egyéb drágakövekkel ékesítve, egész sereg kísérettől követve sétál a világban és most vörös szalonjában fogadta a budapesti közvélemény képviselőit. Az indiai nábob, kincsek és lelkek ura igen elismerően nyilatkozott fővárosunk kellemességeiről. Megállapította, hogy Budapest szép város és Magyarország érdekes állam.

Valóban egy patyalai maharadszának egészen jó dolga van ebben a mi gyönyörű országunkban. Nem nyomja a fejét a bú, inkább a puha, lágy selyemturbán simogatja. Nincsenek lakás-mizériái, a Ritz hotel tizenhét szobás apartamentjában egészen kényelmesen elfér, ha egy kicsit összébb húzza magát. Anyagi

gondjai sincsenek, azt a pár ezer pengőt, amit egy éjszaka a Rákóczi úti mulató páholyában tokaji borra, francia pezsgőre, néger muzsikára és magyar hölgyekre elkölt, játszva behozza egy nap az alattvalóin. Ő igazán nem alkalmatlan idegen, mint holmi menekült vagon vagy cserjelakó, hiszen ő teljes jóindulattal viseltetik irántunk, tanulmányozza kiránduló és szórakozó helyeinket, barátságosan szóba ereszkedik riportereinkkel és engedi, hogy fényképészeink főnséges ábrázatát, amelyről a fejlődési kegy dióbarna mosolya sugárzik, megörökítsék a bámuló jelen és a hálás utókor számára. Patyala maharadzsájának érdeklődése persze nem igen terjed ki nappali kultúránk jelességeire és értékeire, Bhupindar őfenségét nem érdekli például Babits vagy Kosztolányi, Bartók vagy Kodály, Rudnay vagy Pásztor művésze, ő szerényen beéri az éjjeli nevezetességekkel.

A kérdőíven energikus mozdulattal húzza keresztül az olyan indiszkrét kérdéseket, hogy mi van a Gandhi-féle vallásos és nemzeti mozgalommal, mi van az elnyomott és szenvedő hindu néptömegek széles rétegeinek spirituális és szociális törekvéscivel, mi van az angol és a hindu ellentétekkel és más egyéb ilyeneket és hasonlókat. Patyala ura nem politizál, ő csak uralkodik és kormányoz. Ő egyszerűen és határozottan kikéri magának az ilyen bizalmas kérdéseket. Ezek belső ügyek, ezekben nem lehet beleszólása senkinek. Majd elintézi mindezeket ő maga, akár angol kartácsokkal is, ha kell és ha már az ígéretes kalácsaival nem akar jóllakni és megelégedni az istenadta és átokverte nép. Mikor Rabindranat Tagore felől is érdeklődött valaki, a nábob csodálkozó tekintettel válaszolta: *Ő nem az én alattvalóm! Ő Bengáliában lakik.* Valahol messze, valaha régen, Indián innen, a Balkánon túl így akarta elhárítani magától a kormányzói felelősséget egy bizonyos Pontius *Pilatus* nevű római helytartó, akit egy názáreti vándortanfó kiadatási ügyében megkérdeztek.

És ezeken túl eszünkbe hozza ez az előkelő idegen vendégünk, ez a keleti úr a mi saját külön hazai atyalai és patyalai maharadzsáinkat. Ők is nyugodtan és kényelmesen terpeszkednek az élet kerevetein és ők se szívesen hallanak azokról a bizonyos kényes kérdésekről, amelyeket a kor követelése, a tömegek nyomora és szenvedése időnkint és egyre sürgetőbben hozzájuk intéznek.

Valahogyan csak lesz, ezzel az államtudományi és szociálpolitikai filozófiával menetelnek az ismeretlen és bizonytalan jövőndöbe

és időnkint örömmel és elégtétellel állapítják meg, hogy megint oda érkeztek, ahová annak idején az a bizonyos *mádi réalpolitikus*.

Délmagyarország, 1928. szeptember 15.

249.

ISMERETTERJESZTŐ

250.

NURMI

Paavo Johannes Nurmi — hogy szakszerűen fejezzük ki magunkat — befutott Budapestre. Még talán a patyalai maharadzsa sem fogadta olyan nagy és őszinte érdeklődés, mint a turkui futót, a szőke finn bajnokot, akinek a világon a leggyorsabb lábai vannak ezidőszerint. Lehet ugyan, hogy az ő rekordját hirtelenváratlan a legközelebb megdönti egy még szélvészesebb szaladó, de egyelőre övé a pálmák pálmája és a koszorúk koszorúja.

A fővárosi lapok részletesen és alaposan foglalkoznak a nagy Paavo személyi adataival, megírják, hogy hány centiméter magas, milyen színű a haja és a szeme, mikor született, mikor futott először, de azt is elárulják, hogy mik a kedvenc ételei és italai, hogy az anyanyelvén kívül más nyelven nem tud hallgatni (mert az anyanyelvén is rendszerint hallgatni szokott), hogy a színházban az operetteket és zenében a könnyűt szereti. Még azt is megtudjuk, hogy a nők közül a szépek az ideáljai, akár szőkék, akár barnák, akár molettek, akár karcsúak és hogy leginkább olvassa Anatole France és Maupassant műveit, de mindenekelőtt Jack Londont. (Ez utóbbit különösen elhisszük neki.)

Mi teljes tisztelettel hajolunk meg Nurmi nagysága és dicsősége előtt, bár valahogyan úgy gondoljuk, hogy a lábnál nemeesebb és tartalmasabb része is van az embernek, például a fej, amelyben a gondolat tanyázik és hogy vannak ma fejek e világon, amelyekben valóban egy világ képe tükröződik és egy világ gondja forr és hite születik. Például nem is olyan régen ugyancsak Budapesten járt egy Gerhart *Hauptmann* nevű költő, aki legalább is olyan magasan és mélyen szárnyal, mint amilyen gyorsan Nurmi fut és őt nem fogadta olyan szétszedő érdeklődés, olyan egyetemes kíváncsiság, mint a gyorslábú Achilles finn utódát. Igaz,

hogy ez a Gerhart Hauptmann, aki a legörökebb álmokat álmodta korunkban, nem is óhajtotta ezt a hangos lelkesedést, valamint az is bizonyos, hogy a valódi nagyság és a maradandó érték nem is szorul az efemer lármára és a múlt sikerre. A színésznek mindjárt kell és kijár a taps, mert holnap esetleg már az ördög se veszi észre, a Katona Józsefek, Madách Imrék, a Heinrich Kleistek, Georg Büchnerek pedig a haláluk után is meg fogják találni a maguk számítását.

De azért kétségtelen, hogy a mi korunkban ritka kevés becsülete van a szellemnek, a lélek javainak. Mi teljességgel elismerjük és értékeljük a sport jelentőségét és hódítását, látjuk és tudjuk, hogy ma a közérdeklődésnek úgyszólván középpontjába került, úgy, hogy még a politika és a színház primadonnái is meglehetősen háttérbe szorultak miatta. (Ez határozottan a sport javára írandó és egyik legszebb vívmánya és legjobb rekordja neki.) De ugyancsak teljes tárgyilagossággal kénytelen megállapítani a mai idők elfogulatlan szemlélője, hogy a testi erők és ügyességek egyre növekvő és terjedő kultusza határozottan összefügg azzal az általános és mélységes kiábrándulással, amelyet a háború és az összeomlás után az emberi gondolat, az eszmék és eszmények irányában kezdett érezni az emberiség. Ez volt az igazi *debâcle*, amikor a Gondolat kárba ment, az Eszme bitangságba került, a Szellem ebek harmincadjára jutott. A lámpás és csillagos homlokok fénye elborult a világ viharában, a viszály ködében és a zászlók a porba és a sárba hullottak és egyszínűre festette őket milliók és milliók kiomló vére. Ennek a szörnyű farsangnak szürke szerdáját sínyli még mindig a beteg emberiség és ezért van az, hogy ma még mindig az Izom és az Ököl, a Könyök és a Boka hatalmát hirdetik világszerte.

A szellem munkásainak hosszú és hősies erőfeszítéssel kell lassan, de biztosan ismét trónjára helyezni és újra elismertetni a Gondolatot, amely egyedül méltó, hogy uralkodjék ezen a földön. Egy boldogabb és igazabb utókor így is tudomásul fogja venni, hálásan és hódolattal, hogy a mi napjainkban a verhetetlen és halhatatlan rekordot mégis csak az a H. G. Wells, az a Romain Rolland, az a Stefan George, az az Ady Endre teremtette meg, akik az el nem múltó szépségek és igazságok után futottak, isteni lázban égve és örök fényben tündökölve.

CHAPLIN MŰVÉSZETE

1

Mikor megjelenik fura figurája a fehér lepedőn — New Yorkban vagy Tokióban, Párisban vagy Moszkvában, Rómában vagy Abádszalókon, akárhol a kerek világon —, az emberek arca felderül, a tetszés moraja zsong a rejtelmes és kellemes félhomályban. Jön, látják és győz. Nagyobb hódításai vannak, mint Cézárnak és Napoleonnak. A mi nagy Vörösmartynk azt énekelte Liszt Ferencről:

Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hú rokon.

Charlie *Chaplin* ilyen értelemben még inkább hírhedt művésze a világnak. Mindnyájunknak barátja, testvére, jóltevője, vigasztalója. Az udvari bolond a királyokat mulattatta. *Charlie Chaplin az egész emberiség mulattatója*. Esetlen, félszeg, csetlő-botló alakját milliók és milliók hálája öleli körül.

2

Művészete bármennyire népszerű és akármilyen egyetemes is, a legmagasabbrendű tulajdonságokból alakult. Mindenekelőtt ebben a csodálatos komédiásban egy mély filozófus szunnyadozott, aki az idők során és az alakítások rendjén egyre jobban ébredezik.

Chaplin filozófiája az élet és művészet komoly szemléletén alapul, könnyes és véres valóságok talajából fakad. Rengeteg szomorúság, szenvedés és csalódás fejlesztette ki ezt a halk, lemondó, bizarr és groteszk bölcsességet. A kis kalap és a nagy cipő, a tarka mellény és a rongyos nadrág embere a nincstelenek sorsát példázza, az örök emberi balekség végzetét jelképezi. Az élet mindig félretaszítja, felökleli, megpofozza, megtépázza a szegényt, de a művészet, az álom megvigasztalja, megnyugtítja. Szivárványos művészet a Chapliné: könnyeken keresztül mosolyog. A komédia és tragédia kötélén táncol. Az ő élheteretlen alakja közeli rokona, talán édes testvére az elmés, nemes manchai lovag *don Quijote* halhatatlan figurájának.

Chaplin mindig fejlődik, egyre mélyül, folyton tökéletesedik. A klasszikus egyszerűség irányában halad. Egy mozdulattal egy életet fejez ki. Egy hallgatással egy sorsot mutat meg. Fintora mögött fájdalom remeg. Mosolyában a mulandóság beszél. Egy rúgása olyan, mintha a világ fenekét akarná kilyukasztani. Utánozhatatlan és felülmúlhatatlan mester, aki már messze maga mögött hagyta a mesterséget. A teremtő nagyon meredek ösvényén megy végtelen távlatok felé.

Nagy utat futott meg eddig, megalkuvás és megállás nélkül.

Eleinte a könnyű burleszkek bohóca volt. De ezen a téren a legnehezebb dolgokat játszva győzte a lehetetlen és a hihetetlen föladatokkal úgy birkózott, mint a macska az egerrel. Ezer ötlete, csínye, tréfája, mozdulata, fordulata volt, mind eredeti, új, váratlan, meglepő, az ösztönösség és tudatosság ragyogó keveredése és kavardása. A kacagások tomboló viharait támasztotta, a tömegek testvéri nevetésben egyesültek az ő látára, mindenféle rend és rang különbsége nélkül.

Chaplin egyetemes demokráciáját teremtette meg ezen a földön az általános, élénk derültségnek.

4

Az *Aranyláz* után jött a *Cirkusz*. Ez az új alkotás Chaplin művei között olyan helyet foglal el, mint Shakespeare oevurejében a *Szentivánéji álom*. A meséje végén rejtőző és a végén tisztán és diadalmasan kicsendülő alapeszmére gondolok: *az élet óriás színház vagy cirkusz, a szerelem szép bolondság, a dicsőség nagy örültség, az ember végre is magára marad, egyedül a bánattal és az elmúlással*. Egészen egyedül. De míg a néző eljut odáig, halálra neveti és sírja magát egy édesbús, isteni komédiás kegyelméből. A világ mai szegénységében és szomorúságában jólesik tudni és látni őt, aki a legnemesebb és legeggyetemesebb művészet varázsával ringat el mindnyájunkat.

Színház—Színházi Újság, 1928. szept. 30.

Juhász Gyula

KARLHEINZ MARTIN RENDEZ

Írta: Juhász Gyula

Első házi főpróba a budapesti *Magyar Színházban*, díszletekkel, jelmezekkel, világítással, zenével. A homályos és üres nézőtéren kísérteties fehér lepedők borítják a páholyokat és a székeket. Senkit sem engednek be a lezárt ajtók. A földszint közepén kis asztal, rajta finom pálinkás üveg. Karlheinz *Martin*, a Reinhardton is túljáró tanítvány, a világhírű berlini rendező, egy szőke, izmos, fiatal ember, csupa erő és tűz, helyet foglal az asztal mellett, *Kosztolányi* Dezső, a *Danton halála* fordítójának társaságában. Én az utolsó sorban ülök, a szereplők környezetében. Karlheinz *Martin* megfújja a rézsípot és hármat tapsol. A bíborfüggöny lassú morajjal szétválik és egyszerre kigyullad és fölragyog a színen a forradalmi Páris. A paloták oszlopai és a templomok kupolái egymásra dőlnek és a háttérből, eleinte halkán, majd egyre hangosabban, végre is viharosan harsogva, dübörögve, mennydörögve felzendül és szól, mint egy vérben fogant új világ vakmerő és diadalms indulója, a *Marseillaise!* Most már világosan látható a színpad felső és baloldali állandó kerete is: a francia trikolor, amelynek drapériáját néha egészen elfakítja a reflektorok vörös sugárözöne. A *Marseillaise* és a *Ça ira* — az ujjongás és a gúny — adja meg a zenei aláfestését az egész előadásnak, amelynél különbet még eddig nem láttam magyar színpadon. A *Danton halála* egy kamasz Shakespeare-nak megrendítő halálkiáltása a kietlen semmisségbe és a dráma vigasztalan világnézetét a nagy francia forradalom tizenkilenc jelenete illusztrálja. Már pedig a *Marseillaise* nélkül a francia forradalom olyan, mint a magyar március idusa Nemzeti Dal nélkül. Bizony lobog és lelkesít *Rouget de l'Isle* dallama ma is, kivéve, ha újabb szegedi színpadi szokás szerint a *Káka tövén költ a ruca* dallamára nyekergetik, zenekíséret nélkül.

Karlheinz *Martin* nyugodtan áll, kis rendezői marsallbotjával verve a taktust és mikor elhal a melódia, fölrohan a színpadra, valamit súg *Vaszary* Jánosnak, a famulusának és újra előlről kezdik az egészet. És harmadszor is újra előlről. És ha kell, hát

százszor is. Egy óriás germán akarat és elszántság lendülete ragad itt magával minden embert.

Karlheinz Martin a tömegek csodálatos mozgatója. Félelmetes tenger az ő népe, amely árad és apad, az égbe tör és a pokolba ront. Úgy dirigálja ezt a népet, mint Gusztáv Mahler egy szimfóniát. Mozgóképeket varázsol a színpadra, művészi ihlettel és ízléssel és egy tömegjelenetében százakkal ezrek és ezrek illúzióját tudja fölidézni, a Marseillaise eleven apoteozisában messze túlszárnyalja Eugène Delacroix híres *Barricadeját*.

Képzőművészeti tekintetben minden egyes képe a stílus tökéletes egységével hat. A párisi utca, a jakobinusklub, a mulatóhely (ezt a pesti cenzúra később törölte), Danton háza, a nemzeti konvent, a Luxemburg, a forradalmi tribunal, a jóléti bizottmány, Concièrgerie, az igazságügyi palota, mind, mind, az élet és történet levegőjével, színével és hangjával ragadják el a néző érzékeit és szellemét. Igaz, ennek a büszke és bátor rendezőnek kezében matéria lesz a darab, de ő imádja és szereti ezt a nemes, nagyszerű matériát és amit hozzátesz és amit elvesz, az mind a költemény sikerét szolgálja. Vacak anyagból akármilyen pazar találással és körítéssel se lehet remeket csinálni és én bizonyos fájdalommal és keserűséggel gondolok arra, hogy mikor jó el már a magyar Karlheinz Martin, aki a mi *Bánk bánunk* és *Az ember tragédiája* roppant színházi lehetőségeit valóra váltja és végső diadalra viszi nálunk és az egész világon!

A *Danton halálának* budapesti rendezése mintha a wagneri *Gesamtkunst* demonstrációja lenne. (Az egyes színészi alakítások páratlan nagyszerűségéről nem is beszélek.) Piktúra és plasztika, muzsika és mozgás bámulatos összeolvadása ez az előadás. A reflektorok kevert színeit először alkalmazza itt a német rendező. A jupiterlámpák tündöklését szintén. A premierplanokra emlékeztető megvilágításokat hasonlóképpen. Danton utolsó szavait ötven dob pörgése nyeli el . . .

És hogy a nagy francia forradalom lelkét még közelebb hozza és még közvetlenebbül szólaltassa meg: Saint Justtel elmondatja eredeti nagy beszédét, amely a forradalom filozófiáját adja. (A pesti cenzúra ezt a beszédet a maga egészében törölte.) Érdekes. Még ennél a geniális drámánál és kongeniális rendezésnél is érdekesebb. Saint Just százharminc évek után még mindig veszedelmes — Budapesten. Az a Saint Just, akinek *Esprit de la Révolution et de la Constitution de France* című, 1791-ben

megjelent könyvére a mi Nemzeti Dalunk költője ezt írta saját kezével: *Petőfi Sándor kincse, 1848*. De persze, azóta sok minden történt, 1928-at írunk és Tomcsányi őröködik a költők álmai és a polgárok nyugalma fölött.

Délmagyarország, 1928. október 7.

253.

[MI A SZÉP A LUCSKOS, CSÚNYA ÓSZBEN?]

254.

UTAZÁS A NOBEL-DÍJ KÖRÜL

255.

ÁLSZERKESZTŐ

Nincsenek többé álhírlapírók. Ma már csak álszerkesztők léteznek. Mert az árhírlapírónak mégis csak dolgoznia kellett valamit az álhírlapban, amely rendszerint nem is jelent meg, ellenben az álszerkesztő a rendes munka nélküli jövedelem klasszikus irodalmi típusát teremtette meg városunkban és vidékén.

Az álszerkesztő úgy bukkan föl a messzeségből és az ismeretlenségből, mint az egykori fiumei cápa. Valamelyik szomszédos vadászterületről érkezik és vele együtt néhány bűnvádi följelentés. Ő természetesen erdélyi menekült gyanánt bolyong a különféle kávéházak és éttermek között, elmeséli, hogy az oláhok üldözték, mint most a balszerencse. Az álszerkesztő hamarosan megértő lélekre talál egy másik álszerkesztőben, aki egy időszaki színházi és sport szemle hatósági engedélyével kezében és egyetlen vas nélkül zsebében haladéktalanul föl akarja virágoztatni és gyümölcsöztetni a szegedi városi színházi kultúrát.

Miután a kellő számú hirdetésekre előlegeket vettek föl és a szent szövetségbe harmadiknak beszervezték azt a férfiút, aki a tanyák egyszerű gyermekeire Eschstruth Natália összes műveit és Übrik Borbála életét szokta részletfizetésre rásózni, hogy a magyar kultúrfölényt megkösse a homokon, most már vígan

mehet a lap, amely először hetenkint egyszer, majd havokint kétszer, végül évenként háromszor jelenik meg a nyilvánosság kizárásával. Az álszerkesztők sajtótermékének gazdag programjából kiemelkedik a tiszai komp, a második víztorony, a szegedi színházi kamara, a tanyai vágóhíd, a tápéi csillagda, a vásárhelyi tengeri kikötő, az újszegedi csillagbörtön, a szőregi egyetem, a külvárosi kövezet petrifikálásának követelése.

A színházzal szemben szabadjegy, az irodalommal szemben helyesírási hibák. Az álszerkesztőség elmetermékében regény-melléklet is van, amely folytatásokban ecseteli a trencsényi tót tutajosok szenvedéseit és a nyitrai fenyőpálinka romboló hatását a cseh szervezetre.

Az álszerkesztő különösen föltűnő ismertetőjele, hogy *írni, olvasni nem tud*. Élete végén rendszerint megtér és mint egyszerű, ismeretlen sarokháztulajdonos fejezi be földi vándorlását, — ha addig komolyabb összeütközésbe nem kerül a fönnálló rendiséggel.

Egyébként az igazi álszerkesztő egyenesen utóda a történeti álendréknek és áldemetereknek, csak hogy ők kard helyett revolverrel harcolnak a maguk jogáért és igazáért.

Délmagyarország, 1928. október 21.

Gyula

156.

SZEGEDI ŐSKERT

Írja: Juhász Gyula

1. Szinéri

Az ember, ahogy megy, mendegél az élet útján (föl is út, le is út, de már csak inkább lefelé) egyszerre csak megáll és visszanez. Nini, csakugyan túl vagyunk a derekán és lám, lám, mennyien elmaradtak. Ha csak a szegedi temetőket veszem is sorra, milyen sok atyafi, jóbarát, bajtárs és ismerős vár rám. Ott darvadozik *Tömörkény* és nem mondja többé soha, hogy ballagjunk, ballagjunk, úgy szép a legény, ha ballag.

Ott pihen *Békefi* Antal és nem ajánrozza többé a kezdő poétát, aki nyomdafestéket akar látni a lapjában. Ott alszik *Hegedüs*

Pál, aki már soha nem csinál nappalt az éjszakából. Ott nyugszik *Újlaki Tóni*, akit ugyancsak nem nyugtalanít már az, hogy holnap lemarasztalják. Ott álmodik *Balassa Ármin*, *Palotás Fausztin*, *Cserzy Mihály*, *Kálmány Lajos*, *Várossy Gyula*, kiki a maga örökös parcellájában.

A pompás és pazar piktor, az ősz, a hervadás gyönyörű színeivel díszíti a hantokat, amelyek ölén *Károlyi Lajos* és *Heller Ödön* várja a föltámadást. Így halottak ünnepére a visszanező vándor ellátogat hozzájuk a nyugalom városába, a csönd kertjébe, ahol *Urbán Lajos* helyett a hűvös esti szél hangolja halk muzsikára a ritkás lombokat és október, november sárguló névjegyei mellett meggyújtja az emlékezés szelíd és bánatos mécsvilágát.

*

A halottak gyorsan lovagolnak. Hányan emlékeznek a mai emberek közül *Cserey Zsigmondra*, a kedves öreg orvosra, aki *Szinéri György* néven egész sereg írással gazdagította a szegedi irodalmat? Én nem fogom feledni soha ezt a különös embert, aki ifjúságom viharos napjaiban a ma érett bölcsességével, józan értelmével, atyai jóságával és szigorával mérsékelte, irányította és helyes útra terelte romantikus és tragikus kilengéseimet.

A fiatalságnak mester kell, kivált az érzés és képzelet emberének. Így találtam én rá az öreg *Cserey* doktorra. Valami öngyilkossági kísérletem után történt, hogy ő nagy megértéssel, mély emberi részvétellel cikket írt az esetről egy szegedi híradóban. Ettől fogva úgy kísérte figyelemmel és aggódással életem mindenféle kanyarodóját, mint egy második apám. Ódon butorokkal, könyvekkel és műszerekkel teletömött dolgozó szobájában hány-szor elbeszélgettünk a világ mindenféle dolgairól, irodalomról és politikáról, az élet és halál kérdéseiről.

Ő még a régimódi orvosok közül való volt, aki az orvosi tudományt kizárólag gyógyítás céljaira használta. Szenvedélyes muzsikus volt és a zenével is igyekezett mélabús kedélyemre hatni.

De legnagyobb szerelme az *irodalom* volt. Ennek a kedvéért egy másik nevet is választott magának, a *Szinéri Györgyöt* és egy hosszú, tanulásban és munkában eltöltött életen keresztül igyekezett ezt a nevet maradandó módon belefírni a magyar olvasó köztudatába. Nem sikerült. Reménytelen szerelem maradt

az ő rajongása mindvégig és a halás utókorban is csalódott az *Avarházy* és sok más regény és dráma szerzője. Mert irodalmi munkássága egész kis könyvtárt tesz ki, nem is beszélve azokról a műveiről, amelyek kéziratban heverve, hiába várják az üdvözítő nyomdafestéket.

Csak 1894-ben három regénye és egy drámája jelent meg. Később egyre jobban lemaradt a versenyben, keserű, fájdalmas lemondással nézte, mikor divatos, üres és ügyes senkik, hízelegve és hajbókolva a tömegízlésnek, elvitték előle a babért. Mert Szinéri György eredeti és komoly egyéniség volt, aki az orvos nyílt szemével, mélyreható tekintetével figyelte a magyar életet. Ő igazán a közéleti beteg pulzusán tartotta kezét és a sebész gyógyító könyörtelenségével tárta föl a kor fekélyeit. Nem ismerem embert, aki az igazságnak nagyobb fanatikusa lett volna, mint ő és nem ismerem magyart, aki a fajtájának lángolóbb imádója lett volna nála. Hiszen éppen ebben volt az ő életének tragikumuma. A szörnyű világrengés és összeomlás előtt ő már érezte, hogy itt valami baj van.

A diagnózisa talán nem volt egészen helyes, de mikor maguk a legfőbb orvosok is halálos tévedésben voltak a betegség okai és orvossága tekintetében. Mint író, nem volt művésze a szónak, de emere volt annak, amit mondott.

Nem akart soha tetszeni, mindig használni akart. Igaz ember volt, jó orvos, hű magyar, akinek az emlékét kár volna végképpen elfelejteni és a példáját jó lenne megszívlelni. Alacsony termetű, szemüveges, tömpe orrú szokrateszi alakja örökre eltűnt a szegedi tekintetek elől, de néhány igazságát mindig hálásan fogja őrizni a tanítvány, akinek az élet zavarában tisztán megmutatta az utat Damaszkus felé.

Homokóra, 1928. október 27.

257.

SHAW

George Bernard *Shaw* irodalmi pályáját kritikával kezdte. Wilde és Kerr után ma már jól tudjuk, hogy a kritika is művészet, sőt a művészet is kritika. A művész az életről és világról mond bírálatot, a kritikus pedig az élet és világ bírálatáról, a művészetről. G. B. Shaw nem a kis irodalmi kalózokat üldözte (az üldözés

csak bátorítja ezeket), hanem a nagy költői forradalmárok útját egyengette hazájában: *Wagner* és *Ibsen* elismeréséért küzdött. Kezdetől fogva szocialista volt, mint igazi író és mint igazi író. A szocializmus szerinte az igazság vallása és ez a hit vezette őt több mint harmincéves háborúba a hazugságok ellen. Az irodalomban a romantika, az életben a kizsákmányolás, a tudományban a sarlatánság ellen harcolt.

A *színpadot* találta a leginkább alkalmas terepnek ehhez a háborúhoz és a komédiát a legkomolyabb fegyvernek ebben a hadviselésben. Arról nem tehet, hogy véletlenül a legkitűnőbb dramatikuskok egyike az egész világirodalomban. Ilyen csekély-sége ő nem sokat ad, ha céljai tekintetében megfelelőbbnek és hasznosabbnak találná, akkor egy templomi szószerkről hirdeté né az utilitárizmus ígét. Vannak, akik destruktívnek bélyegezik őt is és Voltaire mellé állítják pellengérré. Pedig semmi sincs tőle távolabb, mint a tizennyolcadik század lélektelen és esztelen (mert túlságosan értelmes) materiálizmusa és cinizmusa. (Bár annak is megvolt a maga történeti küldetése.) Shaw költő a kritikus álarcában, költő, mint Wilde, aki földije és szellemben rokona. Gondoljunk csak a *Candida* végső jelenetére, *Az orvos dilemmája* Dubedatjának vallomására és a *Caesar és Cleopatra* rejtelmes afrikai hangulatára.

Szent Johanna csodálatos egyéniségének valódi varázsát eddig *Shakespeare*, *Schiller*, *Anatole France* együtt nem tudta úgy éreztetni, mint az öreg Shaw, aki most hetvenkét éves és még mindig forradalmas kedvvel rombolja a régi világot, hogy újat építsen a helyén.

A *Szent Johanna* a modern drámaköltészet egyik legméltóbb emléke lesz és egyik legszebb diadala marad minden időkre. A dialektikának páratlanul érdekes és izgalmas mesterműve ez, az élet és világ legnagyobb dolgairól van benne szó, mint a platói dialógusokban, de az élet és világ olyan elevenségével, fényével és melegével, amilyennel csak vérbeli költő beszél hozzánk. Költő, harcos és álmodó, aki győzedelmeskedett önmagán és föl-ébredt az illúziókból. Fölébredt és a schilleri mondást igazolja: *Az élet mégis oly szép!*

Homokóra, 1928. október 27.

(j. gy.)

SZEVEDI ÓSKERT

Írja: Juhász Gyula

2. Szöri

S ki gyűlölt minden gyűlöletet
 s minden szeretetet szeretett,
 nem élhet, aminek született,
 mert ölni kell neki, ölni.

A békevágy nagy magyar költőjének verssorait mormolom egy jeltelen és igénytelen hant előtt, amely a novemberi napfény vérző aranyában fürdik. Egy fiatal katonáról írta Babits Mihály ezt a gyönyörű verset, a halál legdúsabb aratásának esztendejében és egy fiatal katona sírjánál búsulok én most. Dr. Szöri József hadnagy pihen itt, távol a hősök sírjaitól, amelyek mind mécszet és koszorút kaptak, holott Szöri a hősök hőse volt, aki egy heroikus élet vergődései és alkotásai után egészen ifjan, 1914 szörnyű őszén esett el a becsület kárpáti mezején. Virágos és pántlikás katonavonat vitte dalolva és robogva a halálba. Alig vagonírozták ki Uzsoknál a fiatal hadnagyot, egy orosz golyó találta és rettenetes sebekben kínlódva pusztult el benne a magyar élet és művészet egyik legszebb és legigazabb reménysége.

Szívet cserélt, aranyat vasért,
 oly kincse volt, ami többet ért,
 mihez a föld aranya talmi:
 arany szíve, arany mosolya —
 mind értünk ingyen adta oda
 s győzünk-e, meg se tudja soha,
 mert halni kell neki, halni.

Ifjú szép özvegye szíve alatt hordozta magzatát és sokáig nem is tudta, hogy férje, a férfiak remeke, a nefelejcsszemű hadnagy már az anyaföld ölében álmodik felőle tovább. Szöri József, a festő és rajzoló, a művészeknek abból a ritka fajtájából való volt, akik szentségnek tartják a hivatásukat, akik mélységes

komolysággal, egész lélekkel készülnek pályájukra. Kristályos öntudatú művész volt Szöri, aki sokat és erősen töprengett és vívódott, aki állandóan harcban állott önmagával, aki a tudatos-ság és ösztönösség harmóniáját kereste. Ez a szegedi fiú, aki végigjárta a nyugati kultúra mindenféle stációját és végigszenvedte a modern szellem mindenféle kálváriáját, évekig hallgatott és tusázott magában, a polgári kötelesség és a művészi küldetés nagy harcában már-már győzedelmeskedett, amikor

Véres, szörnyű lakodalomba
Részegen indult a Gondolat,
Az Ember büszke legénye,

és a háború első szele örökre elsodorta.

Szöri a béke utolsó éveiben az ifjú Magyarország ígéretes hirdetői és küzdői sorában az elsők között vitézkedett Szegeden, a por és közhöz klasszikus földjén.

Mindig a szegény, az elnyomott dolgozók érdekében. Mindig a haladás nevében. A munkáskultúra magvetője volt. A robot után összegyűjtötte a robotosokat és beszélt nekik a szépség és igazság megváltó erejéről. *Zolát* éppen olyan szeretettel és megértéssel mutatta föl nekik, mint *Tömörkényt*. *Ady* Endrének ő volt első méltó ismertetője városunkban. Ábrázoló művészete is elsősorban a nyomor és a szenvedés felé fordult. A kis emberek nagy dolgait örökítették meg rendkívüli eredetiséggel és megragadó erővel Szöri József rajzai és képei.

A nyárspolgári ostobaságnak és gonoszságnak, a kizsákmányoló képmutatásnak megrendítő karikatúráit alkotta. A gúny és részvét vezette biztos és bátor kezét. Úgy indult, mint *a magyar Daumier*. Egész egyéniségében, törekvéseiben és vergődéseiben rokonságot tartott kedves írójának, Zolának egyik hősével, a feledhetetlen Claude Lantierrel *a L'oeuvreben*. Korai tragikus elmúlása egyik legnagyobb háborús veszteségünk. Emléke elevenen él minden jó és igaz szívében, aki ismerte és szerette őt, a legszeretetre méltóbb embert és művészt.

Nefejejskék szemének búcsúzó tekintete elkísér engem is és biztat, emel, vigasztal, ha az igazság nagy háborújában egy percre csüggedés fog el.

Homokóra, 1928. november 3.

260.

ÉLJEN A HONI!

261.

MOLNÁR FERENC A SZEGEDI EGYETEMEN

262.

TÓTH ÁRPÁD MEGHALT

A magyar költészetnek, az új magyar lírának mélységes gyásza van. Egy végtelenül fáradt, végtelenül finom hegedű szava némult el a nagyszerű koncertben, amely immár világra szól: Tóth Árpád, a debreceni születésű poéta költözött el negyvenkét esztendőskorában. A szegények betegsége, a tüdővész pusztította el, szinte egész élete reménytelen harc volt a fenyegető elmúlással. Csokonai sorsa érte el a költőt, aki a magyar szomorúságnak és a modern fájdalomnak legtisztább és legdallamosabb húrjait ütötte meg, gyöngéden, nemesen, szelíden és szemérmesen. A legnagyobb öt mai magyar költő között volt ő és jelentőségét csak most kezdi majd látni a közönség és hirdetni az irodalom története. Magányos és tartózkodó egyéniség volt, de verseiben mégis egy lélek tükrét hagyta ránk, örökkévaló szépségek fényével. Végzete tragikusan magyar végzet: a pusztába kiáltónak szava és korai távozása nagy bajtársának, Adynak megrendítően igaz strófáit idézi a szívárvány haláláról. De nálunk csak ankéteznek és banketteznek az irodalom és művészet dolgairól, kultúrfőlényesen ünnepelik egymást a hivatalos és illetékes tényezők, míg a magyar lángész, az igazi és az isteni, gyászosan roskad korai sírjába és még jó, ha nem üldözték életében, csak megfélekedtek róla.

Délmagyarország, 1928. november 8.

263.

MUTAMUR

A belga lapok hevesen tiltakoznak az ellen, hogy Thomas Mann, a nagy német író az irodalmi Nobel-díjra jelölték. Ez a tiltakozás éppen nem irodalmi jellegű, hiszen a legbelgább belga tollforgató is tisztában van Thomas Mann kiválóságával és jelen-

tőségével. A *Buddenbrook*, a *Tonio Kröger*, a *Királyi fenség*, a *Halál Velencében*, a *Fiorenza* és annyi más remek regény és novella költője kétségtelenül a legelső helyek egyikén áll a mai német irodalomban és legutolsó hatalmas regénye korunknak legtisztább tükrét mutatja. Mint művész és gondolkodó egyaránt elsőrendű ez a müncheni mester, e tekintetben tehát minden fő[n]-tartás nélkül méltán jelölhetik őt a legnagyobb európai írói jutalomra.

A belga lapoknak más téren van bajuk a német szellemóriással. Nevezetesen azt kifogásolják, hogy Thomas Mann a háború mellett írt 1914-ben. Mindenesetre van bizonyos pacifista jellege és intenciója is a Nobel-díjnak, amelyet egy ágyúgyáros alapított és eddig a lehetőség szerint olyan írókat tüntettek ki vele, akik egyúttal az emberi közösség nagy gondolatát szolgálták és az örök béke világmegváltó eszméjének szellemében hirdették a szépség és igazság ígét. De a belga lapoknak bizonyára nem volna semmi különös ellenvetésük, ha a *Kék madár*, a *Szegények kincse*, a *Méhek élete* és annyi más remek dráma és költemény kitűnő költőjét, Maeterlincket akarnák megint a Nobel-jutalomra kijelölni. Pedig Maurice Maeterlinck, a halk finomságú hangulatok, a titokzatos és csodálatos érzések álmodó lelkű költője, ugyancsak a háború szolgálatába szegődött, amikor 1914 őszén a hódító germán imperializmus szöges csizmái dübörögtek végig Löwen, Antwerpen és Brüsszel utcáin és terein. Igaz, Maeterlinck a hódítók elnyomása és önkénye ellen emelte föl szavát és védtelen kis hazája szabadsága és élete érdekében küldötte harcba lángoló szavait. A kifosztott és fölperzselt, a porbadöntött és lemészárolt Belgium égbekiáltó haragja harsog a *La Belgique Sanglante* lapjain, amelyek Victor Hugo pamfletjéhez teszik méltóvá ezt a fájdalomtól és keserőségtől lihegő könyvet.

De, a belga lapok szerint, Thomas Mann azt a háborút helyezte, amely a hódítás nevében indult országok épsége és nemzetek szabadsága ellen. Kétségtelen, hogy az írókat, a gondolat, a szellem embereit, a lelki vezéreket nem lehet kivonni a háborús felelősség vállalása és viselése alól. Bizonyos, hogy ezeknek a vezéreknak a legtöbbje vétkezett a Békesség és a Szeretet isteni gondolatával szemben, amikor a tömegőrület lázában maga is beállott trombitásnak és dobverőnek a szörnyű hangzavar közepette, amely a gyűlölet, a bosszú, a halál és pusztulás himnuszát zengette. De ennek a rettenetes kakofóniának majdnem min-

den valamirevaló európai szellemi vezér adott néhány hangot, kölcsönzött egypár ütemet. A jóság és részvét páratlan erejű költője, *Gerhart Hauptmann* az elsők között verte a marsot az oroszok, a franciák és angolok ellen, a finom és elmés *Alfred Kerr* gyilkos ötleteket dobált az ellenséges táborokra, *D'Annunzio* nem elégedett meg a szavakkal, hanem repülőgépre ült és úgy küzdött tovább, *Anatole France* se tudott ellenállni az egyetemes tébolynak és a maga módján ütötte a bocheokat. Csak az olyan hősiezen nagy és erős elmék, mint *Romain Rolland* és *Ady Endre* tartottak ki mindvégig és állhatatosan a maguk tiszta hite mellett, amely minden harcok fölött az emberiség egyetemes szolidaritását vallotta egyedül üdvözítőnek.

De a háború óriási iskoláját kijárva, ma már fölébredt részeg és beteg kábulatából a Szellem és *Thomas Mann*, aki a német imperiálizmus kristályos formuláját adta a Nagy Frigyesről írt háborús elmélkedéseiben, az összeomlás után a demokratikus köztársaságnak valóságos evangéliumát adta egyik tanulmányában.

Az emberiség nagy tévedése, irtó bűne volt a világháború. Az irodalom embereit a nemzetükhöz, fajukhoz húzó szolidaritás, a nagy veszélyben fölértő megmaradási ösztön vitte bele a „*véres, szörnyű lakodalomba*.” Ma már mindent másképpen kezdünk látni, ma már elvonultak a nagy csalatás füstfelhői és ködárnyai, ma már ismét a humanizmus igazai diadalmaskodnak és amíg az utolsó Hohenzollern csöndesen, fáradtan fát vág az idegen kastély udvarán, *Thomas Mann* őszinte vallomást tesz a *demokratikus haladás mellett*, amelynek egyetemes ütemére a nagy és erős német nép elindult élni és győzni a jövő felé. Mert ez az egyetlen, igaz út a végső diadalhoz.

Délmagyarország, 1928. november 10.

264.

MAKÓ LAJOS

265.

FENN AZ ERNYŐ, NINCSEN KAS

266.

A NAGY ROMANTIKUS

A BÁNK BÁN REVÍZIÓJA

Katona József, a legnagyobb magyar drámaíró egyetlen remekének, a Bánk bánnak ügye még politikumnak is van olyan fontos, hogy ezen a helyen, komolyan és becsületesen foglalkozunk vele. A *Bánk bán* nem csupán a legjobb magyar tragédia, nemzeti költészetünk díszé és dicsősége, de ennél sokkal különb és több, ez egy nagyszerű *politikai tett*, mint ahogy Vörösmarty Mihály *Zalán futását* nevezte annak idején Toldy Ferenc és pedig olyan politikai tett, amely messze túlélve korát, az örök aktualitás fényével és melegével világít és hevít minden időben.

Balsorsunk mai magyar éjjelében különös erővel és igazsággal ragyog ez a sötétben tündöklő drágaköve egy fájdalmas zseninek, egy kivételes lángésznek, aki huszonhárom esztendő fiatalságában a pusztába kiáltotta legmélyebb keserveinket és legmagasztosabb kívánságainkat. A kecskeméti szegény takács fia a pesti hónapos szoba halavány gyertyavilága mellett csodálatos világossággal és bámulatos tisztasággal meglátta a magyar sorsot, amely századok súlyával borul fölének, a magyar átkot, amely az égbe kiált, bár iszonyúan hallgat, a magyar tragédiát, amelynek hőse egy nemes és dicső nép, amely lassan, de biztosan elvérzik egy gondolon.

Ha semmi mást nem tett volna ez az ifjú és boldogtalan pesti jurátus, mint hogy a halhatatlan élet lehetését lehelte a büszke és szemérmes koldus Tiborc jobbágyi alakjába, akkor is múlhatatlan monumentumot állított volna az örökkévaló magyar parasztnak, a dolgozónak és szenvedőnek, a kizsákmányoltnak és kitagadottnak, de ezen felül ez a fiatal kecskeméti fiú egy *shakespearei mértékkel mérhető* színjátékot is ajándékozott nemzetének, amely kissé későn és lassan kezdett ráeszmélni arra, hogy mit nyert e művel és hogy kit veszített korán elkallódott és elpusztult szerzőjében. A Bánk bán sorsa is sírnivalóan magyar sors, a kolozsvári drámapályázatra vagy nem érkezett be, vagy, ha elkésve meg is jött, nem tűnt föl a hivatalos dramaturgoknak, akik a derék Tokodi János régesrégén hamvába holt darabjának, az elfelejtett *Pártosság tüzének* adták oda a gyér aranyakat. A cenzúra nem engedte, hogy a világot jelentő deszkákon fölrobbogjanak és fölvilanjanak

a Bánk bán megrendítően igaz és megkapóan szép érzésviharai és gondolatlávái, a kecskeméti Szentháromságtemető sírjának örök világossága fényeskedett már az elpihent szerzőnek, amikor a színpadi lámpák fényében először jelent meg Magyarország nagyura, akinek tragikus tettéhez nem csekélyebb, mint bánki sértődés kívántatott.

Való igaz, hogy e páratlanul álló remekművet egy huszonhárom éves kezdő alkotta, aki addig bizonytalan léptekkel botorkált Kotzebue és Iffland bénító és lesújtó hatása alatt. Való igaz, hogy e nagyszerű alkotásnak hibái és hiányai is vannak, amelyeket már első bírálója, maga Vörösmarty Mihály is jelzett és hogy ezek a hibák és hiányok egy lángész hibái és hiányai, aki még nem élt eleget és nem tanult meg mindent, aki forró ösztönét követve néha ingadozik és tévelyeg, aki szent lázában égve olykor dadog és egyszer-máskor megbicsaklik. Már most itt érkeztünk el ahhoz, hogy *Hevesi Sándornak* pártjára álljunk abban a kétségtelenül legtisztább szándékú és legbecsületesebb törekvésű elhatározásában, amellyel a magyar színpadon teljes sikert akar juttatni ennek a nemzeti kincsünknek, amely kilencven esztendő óta ostromolja agyunkat és szívünket, de a tökéletes megértésnek és az abszolút behódolásnak bizonyos némi híjjával.

Nem arról van szó, hogy a Bánk bánt kiforgassák valójából, még arról se, hogy megfejeljék, avagy megtalpalják! Ha valaki, akkor Hevesi Sándor (aki nem csupán legkülönb vezetője az ország első műintézetének, de maga is legjobb dramatikusaink egyike, az elmélet és a gyakorlat terén egyaránt) tudja és érzi, mit jelent nekünk ez a drága kincse népünknek, ha valaki, akkor ő az, aki egy jottányit se enged ebből a szentséges örökségből. De éppen Hevesi Sándor volt az, aki több, mint egy negyedszázada, a *Dráma és színpad* című úttörő bátorságú és eredetiségű könyvében meglepő biztossággal és készséggel mutatott rá a Bánk bán hibáira és hiányaira, amelyek ennek a különben világirodalmi viszonylatokban is csakugyan titáni nagyságú tragédiának hatását még eddig minden időben csökkentették és bénították.

Ezen segíteni, ha lehet, úgyszólván magyar becsületbeli kötelesség és ezért gáncsolni és bántani Hevesi Sándort, kissé furcsa és hebehurgya dolog. Magyar pénzen német színészekkel, német rendezővel magyar rapszodiát játszani, ez ellen nincs egyetlen szavuk se az illetékeseknek, de kígyót-békát kiáltanak arra, aki elég bátor és őszinte ahhoz, hogy egy magyar remeknek csorbáit

kiköszörülje! Talán a halhatatlan zseni mérhetetlen sikerétől félnek az élelmes kis élők, akiknek műveit nem lehet kiköszörülni, mert azok tökéletesen tökéletlenek!

Délmagyarország, 1928. november 16.

268.

FELVILÁGOSÍTÁS

269.

BŰNÖSÖK

Egy fiatalember áll földi bírái előtt. A legutolsó divat szerint öltözve, csontkeretes szemüveggel, elegánsan és fölényesen. Azzal vádolják, hogy halálra kínozta, többször megmérgezte és végül megfojtotta a feleségét, aki szép volt, ifjú volt, tehetséges színésznő volt és imádta ezt az embert. A vádlott egyelőre tagad, a halott hallgat, a tanúk vallanak. A fiatalember — akár-hogy akar imponálni — nagyon ellenszenves, kíméletlen, vakmerő, tüntetően szívtelenül és érzéketlenül viselkedik, még a bírával is felesel, egyáltalában nem akar alul maradni, ami különben érthető is, hiszen ez számára a halált jelentené.

A nagy pör tárgyalása szinte elnyel minden más érdeklődést, a fővárosi lapok már napok óta hasáboakat szentelnek az ügynek, és az olvasók mohón falják a színes, részletes, kimerítő tudósításokat. Aki nem képmutató, az természetesnek találja ezt a páratlan és egyetemes érdeklődést. Korunk tükre a sajtó és ez a tükör azt tükrözi, amire kíváncsiak az emberek! Ha egy nagy magyar költő meghal, aki egy egész fájdalmas és küzdelmes életten keresztül a szellem és a lélek csodálatos értékeit adta a magyarságnak és az emberiségnek, hát egy percre, kettőre ez is megállítja és meg is hatja egy kevéssé a mohón törtetőket, a lázasan tülekedőket, a kitaratóan könyöklőket, még az utolsó versét is elolvassák, amelyben elköszön az élettől és a szenvedéstől, de azután gyorsan tovább lapoznak és sietve tovább loholnak, mert nem érnek rá hosszabban időzni az égi szépségek földi tragédiái előtt.

De a szenzációs bűnügyi dráma az más. Amelyben nagyvilági csillogás van, előkelőség, izgalom, perzselő érzékiség, rejtelmes démonosság, az igen. Csak egy nagy hiba van a kréta körül, minél többet olvas az ember ezekről a modern életművészeti hőskről, annál siralmasabb és szánalmasabb pőreségben látja őket. Hiszen ez a nagy legény nem is olyan nagy legény és ez a szerencsétlen nő nem is olyan kivételes egyéniség. Bizony tucatjával gyártotta őket a kor, amelynek nem túlságosan tartalmas foglalatjai. Sajnos, százával és ezrével szaladgálnak olcsó és drága örömeik után, idegesen és elfásultan. Még csak azt se lehet mondani, hogy kiábrándulva, mert soha se találtak olyan hitet vagy ideált a kis életükben, amelyből ki lehetett volna ábrándulniok. Hitetlen és reménytelen világnak szülöttei ők, egy véres és végzetes borzalomnak gyermekei, amit közönségesen úgy neveznek, hogy *háború*. Ez a fajtalan behemót nemzette mindazt a szörnyűséget, amely ennek a korszaknak mocsarában tenyészik, dúsán, virulva, mint az óriási páfrányok az őserdők homályos mélységeiben.

A milstadi drámát is az a névtelen szerző írta, aki 1914 közepén, azon a különös nyáréjszakán a halálba indította az élet vonatát. De ez a szerző álarcot visel, mint a wedekindi Tavasz ébredésének fura figurája. Nem lehet nyomára jutni, nem lehet a vádlottak padjára ültetni.

Egy kissé mindenki ludas ebben a tragédiában, aki akkor élt és a fokozatos felelőség elve alapján a saját lelkiismeretének tartozik elszámolni. És a hiábavaló, késő *szánom, bánom* helyett meg kell fogadni az európai emberiség egyik nagy és igaz orvosának, Forelnek tanácsát: *Leromboltatok? Újjá kell építeni!* A világ nagy dómját, az emberi közösség gyönyörű katedrálisát hosszú esztendőkön keresztül állandóan és kíméletlenül lövöldözték a gyűlölet, a barbárság, a rombolás gránátjai és srappelljei. Újjá kell építeni a bűnösök és áldozatok világát a jóság és önfeláldozás templomává. Már régen el kellett volna kezdeni!

Délmagyarország, 1928. november 24.

HAUSER GÁSPÁR LEGENDÁJA

SZEGEDI ÓSKERT

3. Beniczky

VÖRÖSMARTY

Nem ártana egy *magyar kalendáriumot* szerkeszteni, amelyben a magyar művelődés nagy neveinek emlékezetét őriznék a napok. Mert igen feledékenyek lettünk a halhatatlan nagyságok iránt, az élők kultusza dühöng ma minden téren, annyira, hogy már az utcainkat és tereinket is a mostani hatalmasokról kereszteljük el, nehogy nyomtalanul menjen el nevükkel az idő hajója. A perc emberkéek dáridója tart, nem igen érünk rá megállni és megilletődni a múlt nagysága előtt.

Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban? — énekelte száz esztendeje a költő, aki ezen a napon, december elsején született a tovatúnt század első esztendejében. A magyar kultúra oltárain és munkahelyein áldozati tüzeket kellene gyújtani ezen a napon, a lángoló szeretet és lobogó büszkeség érzésével emlékezve a költőre, aki a magyar nyelv legnagyobb diadalát aratta verseiben és a magyar lélek legmélyebb rejtelseit tárta föl örökéletű alkotásaiban. De nekünk most más dolgunk van, nem érünk rá az időtlen értékek megcsodálására és a múlhatatlan kincsek fölbecsülésére. Pedig Vörösmarty költészetében sok tanulság van, amelyet ma is meg lehet szívelni és el lehet fogadni mindenkinek. Vörösmarty nagy nevelője volt a legkülönb nemzedéknek, amely valaha magyar históriát csinált és magyar hagyományt teremtett. E nélkül az örökség nélkül koldusok lennénk és ezt az örökséget hiánytalanul illik ráhagyni utódainkra.

Vörösmarty Mihály a *magyar humanizmus* legméltóbb énekese volt. Ő hitt, *rendületlenül* és állandóan az emberi haladás üdvöztető gondolatában, az emberi méltóság fölemelő és boldogító eszméjében. A kétség keselyűje az ő máját is marta néha-néha, de ez a nagy és nemes szellem mindig győzedelmet vett magán

és a bizalom zászlaját lengette a jövő felé. A nemzeti imádságot az ő szózatos ajka rebegette, a *munkás hazaszeretet* megváltó igéjét ő hangoztatta, maga is az első dolgozók sorában építve egy jobb kor számára a hazai művelődés égiséjébe palotáját. Ő a magyarság hivatását abban látta, hogy az emberiség számára sajátos értékeket kell kitermelnie, az egyetemes fejlődés nagyszerű lendületébe a maga külön ritmusával illeszkedve bele.

Vörösmarty a *jog nagy költője*, aki a magyarság jogát az élethez és szabadsághoz hatalmas erővel és igazsággal proklamálja. Nem forradalmas szellem, mint Petőfi, de nála [jobban] senkisémmel tesztíti meg azt az ideált, amelyet előtte Csokonai Vitéz Mihály rousseai szellemben így jelöl meg egyik legszebb költeményében: *Ember és polgár leszek!* A magyar szabadelvűség aranykorának profétája a Szózat poétája, aki Széchenyi reformtörekvéseinek ad hangot, amelynél ércesebb még nem zengett magyar lanton. Az *európai magyarság* eszménye lebegett mindig Vörösmarty előtt, az a vágy, hogy legyen minden magyar utód külön ember, mint apja volt. A nagy nemzeti tragédia után elborult lélekkel bolyong az óriás romokon, de még egyszer utolszor a remény húrjába kap és azzal az érzéssel távozik a fájdalmas földről, hogy lesz még egyszer ünnep a világon.

Az a nemzedék, amely most indul a magyar élet legnagyobb küzdelmébe, a magyar igazság leghatalmasabb harcába, ez a nehéz próbák előtt álló új nemzedék sokat tanulhat Vörösmartytól. Mindenekelőtt hitet az igazságban és a szépségben, amelyek nélkül sívó sivatag volna az élet, reményt a haladásban, amely örök és szeretet minden iránt, ami emberi. A kultúra költője Vörösmarty, aki a *Gondolatok a könyvtárban* című filozófiai magasságokat és mélységeket átívelő versében az öntudatos és önzetlen férfimunkát vallja az élet legfőbb javának, a leghozzáértőbb és legkomolyabb kötelességnek.

Ebben a hitetlen és reménytelen korban nem árt néha hozzá folyamodni, az ő erős és bizó lelkének borából inni és megittasodni csodálatos melódiáitól. Élő szobor az ő költészete, amely úgy zeng egy dicsőséges korszak fölkelő napjának sugaraitól, mint a Memnon szobra.

Bölcsesség és kedély, magasztos lendület és játszi szeszély, erő és kellem, villámló harag és szívárványos derű váltakoznak az ő világában, amely a költői képzeteknek leggazdagabb színű és ragyogású napkeleti szőnyegét terítette a magyar földre.

Ebben a világban mindig ott érezzük a magasság csillagait, a végtelenség ez őrszemeit, amelyek az örökkévalóság üzenetét küldik a hétköznapiok fáradt és fásult robotosainak és tekintetünket fölemelik oda, ahol a halhatatlan szépség harmóniája él és uralkodik mindenekfelett.

Délmagyarország, 1928. december 1.

274.

A TARNAY FIÚ ESETE DUGAN MARIVAL

275.

POGÁNY MARGIT ELŐADÁSA

276.

A MAGYAR KÖNYV VÁLSÁGA

A gróf a vízbe fúlt, mentsük meg őt! A magyar könyv válságáról ankétet rendeznek a kultuszminisztériumban. Mint ahogy ezer és egy ankétet rendeztek a drágaságról, a munkanélküliségről, a mai magyar élet tenger bújáról és bajjáról. Mindenesetre szép, hogy a magyar kormány szíve megesett a magyar könyv sorsán, amely valóban siralmas és reménytelen.

De valahogy másképpen gondoljuk a megoldást, a dolgoknak jobbrafordulását. Erre az ankétre az írók közül egyedül Herczeg Ferencet hívták meg például, akinek a feje tudomásunk szerint nem túlságosan fájhat a magyar könyv miatt, akinek legkevesebb oka és joga van aggódni az irodalom sorsáért, hiszen ő világeletemben igen jól megvolt és megélt, ha nem is éppen a puszta irodalomból, de már csak azért is, mert kezdettől fogva nagyszerű okossággal és ügyességgel tudott társadalmilag a legjobb pozíciókban elhelyezkedni és mindig magasabbra emelkedni, különösen a hatalom és a hivatalosság szemében. Ha a Nemzeti vagy az Országos Kaszinó válságáról lenne szó, akkor, nem mondjuk, valóban kitűnő szakértő gyanánt szerepelhetne Herczeg Ferenc, az elegáns és előkelő problémák mestere, de itt talán mégis csak arról kellene tenni, hogy a szegény magyar író

szájából ne vegyék ki az utolsó falatot és feje alól az utolsó vánkost!

A hivatalos irodalmi társaságok és körök, akiknek vezetőit szintén berendelték erre a magas ankétra, ismét csak *per tangentem* ha foglalkoznak a magyar könyv ügyével és bajával. A Pekár Gyula szíve se nagyon szorul el emiatt, ő is biztos fedezékből, a viruló jólét és kényelem elefántcsonttoronyából szemléleti keresztény részvétellel, hogy köhög ki foszló tüdejét a haldokló új Csokonai és hogy éhezik és fázik a kávéházrajáró modern magyar irodalmi avantgardista.

Hogy nagy bajok vannak a magyar könyvvel, az kétségtelen. Hogy a Wallacek és Dekobrák kelendőbbek minden Karinthynál és Kosztolányinál, hogy a Courts Mahlerek és Croocerek kapósabbak az összes Móricz Zsigmondoknál és Surányi Miklósoknál, azt mindenféle jobb- és baloldali statisztika élénken bizonyítja. Soha még a ponyvának és limonádénak olyan konjunktúrája nem volt a könyvek piacán, mint kultúrfőlenyes korszakunkban. És a magyar író, ha nem akar éhen fordulni föl, előbb-utóbb kénytelen lesz ezeket fordítani, vagy egyet fordítani a költő köpönyegén és a magyar Ellinor Glyn babérait és honoráriumaira törekedni. Meg kell nézni a könyvesboltok kirakatait, amelyek valósággal versenyeznek az olcsó és silány idegen személtliteratúra föltalálásában. Bűnös és beteg mulasztások történtek itt esztendőkön keresztül a magyar szellem, a hazai irodalom rovására és ezeket nem lesz könnyű hivatalos ankétekkel és rendeletekkel helyrehozni.

Mert miről van szó tulajdonképpen? A tudományos könyvek sorsa nem ide tartozik. Azoknak úgyis megvan a maguk felvevő rétege, a tudományos intézetek, iskolák és egyéb kultúrtényezők. Itt az úgynevezett szépirodalomról kellene tenni valamit. Persze beszélni könnyebb lesz róla. És a lehető legegyszerűbb elintézés módját is megtalálta az a derék tanácselnök, aki a napokban egyik tárgyaláson Kassák Lajosnak, a legkomolyabb és legerősebb tehetségű modern íróink egyikének, aki arról panaszkodott, hogy egy év alatt alig keres valamivel többet ezer pengőnél az írásaival, azt válaszolta főlényesen, hogy *írjon jobb könyveket, majd akkor többet fog keresni!* Aki tudja, hogy egy slágerkoplécért többet kap a szerzője, mint amennyit egy életen keresztül a verseivel keresett Tóth Árpád, az szerfölött problematikusnak fogja találni a tanácselnök klasszikus tanácsát, de sebjá, a költő

A modern tehnik a örökkévaló magyarság szolgálatába áll és az amerikai találmány Góg és Magóg fiainak gyönyörűségét és szomorúságát visszhangozza.

A magyar dal elindul, még egyszer meghódítani a világot és visszahódítani magának a magyart!

Délmagyarország, 1928. december 8.

278.

SZEGEDI ÓSKERT

Írja: Juhász Gyula

4. Heller

1921 júliusának közepén, egy forró délutánon szokatlan izgalommal üldögélt a rendes bohém társaság az egykori Korzókávész társaság elnökségében. Már kiolvastuk az összes újságokat, már elszívtuk az összes szivarokat, már letárgyaltuk az összes kérdéseket, csak egyre nem tudott senki felelni: hol lehet Dönci, akit már második napja hiába várunk? Heller Ödön a festő, nem jelentkezett. Végre is meguntuk a dolgot és este felé egyik barátommal fölkerestük a Liliom utcában levő műtermében. Az ismételt kopogtatásokra semmi válasz. A dörömbölésre néma csönd.

— *Halálos csönd* — mondtam önkénytelenül és hallhatóan dobogott a szívem. Mi történt Döncivel?

Megkértük a szomszéd lakót, hogy engedjen be a Dönci lakásába. Benyitottunk. Az előszobában senki. A műteremben művészi rendetlenségben minden a helyén. A nagy állványon egy befejezetlen portré. Egy ismert szép asszony mosolyog ránk a képről, mint aki most készül, hogy estére hódító legyen. A palletán még frissen kevert festékek virulnak, a széken hanyag eleganciával egy öltözet világos nyári ruha lóg, mellette egy pár új cipő kikészítve, nyakkendők tarka pántlikái a paravánon és a szekrény tetején néhány most töltött cigaretta vár.

A hálószobában a nagy ágy bontatlanul, a keces almárium tetején az óra egyhangúan jelzi a szálló időt, *mindörökké, sohatöbbé, sohatöbbé, mindörökké!*

Másnap délelőtt, a tápéi vízimalom alatt kifogták Heller Ödön holttestét és kerékpárját.

A festő fejét átlöve találták, Frommer-golyótól.

Minden jel arra vallott, hogy a szomolyai dűlőben épülő villájából a városba hazatérő piktort az este homályában a töltésen ismeretlen tettesek megtámadták, megölték, kifosztották és a Tiszába dobták. A nyomozás kezdetben a falu népe között kereste a gyilkosokat, de hiába. A falu népe csakhamar felelőtlen elemekről suttogott, de a bűnösök a mai napig elkerülték a megtorló igazság kezét. (De csak a földiét.)

Heller Ödön a tápéi föld és a tiszai part rajongó szerelmese volt.

Tájképei, zsánerei derűsen ragyogó színekben örökítették meg ezt a vidéket és ezt a népet, katonarajzai a háború magyar paraszt remek típusainak emlékét őrizik. Boszorkányos biztossággal vezette a vonalakat.

Végtelen szerénység, állandó kétségek jellemezték ezt az alacsony, nyurga természetű, fanyar mosolyú és melegszívű művészt, aki egész életében szinte kínos gonddal és aggodalommal készült arra, hogy megmutassa, mit tud, aki holtáig tanult és sohase volt megelégedve magával. (Nagybátyja, Glatler Gyula, öngyilkos lett művészi vívódásai miatt.)

Röviddel a halála előtt Dönci úr kocsin vitt ki engem és egy kis tápéi fiút a szomolyai építkezésekhez. Mikor arra a helyre értünk, amelynek közelében nemsokára végeztek velem, a lova megtorpant és a kocsival együtt visszafelé zuhant az árokba. Én kiugrottam, a gyerek a kasban maradt. Dönci a kocsin alá került. Az ijedtségen kívül egyedül neki lett baja: véresre horzsolta lábával bicegett föl a bakra.

— Hol a szemüvegem? — volt első siránkozó kérdése. Azonnal keresésére indultam. Pár lépésre bukkantam rá a töltés alján. Sértetlenül maradt. Mint ahogy sértetlenül találtak rá akkor is, amikor a gazdája, szegény, átlótt fejjel került ki halálos szerelme, a szőke Tisza öléből.

Sírján ma sűrű nád nő. A nád susog, susog és egyszer majd elárulja gyilkosa nevét is.

Homokóra, 1928. december 10.

SZEVEDI ÓSKERT

Írja: Juhász Gyula

5. Békefi

Szép, karcsú férfi volt, hanyagul elegáns, hullámos haja, ábrándos, mélytűzű szemei, dallamosan zengő hangja mind olyan tulajdonai voltak, amelyek abban az időben a költő hagyományos és elengedhetetlen kellékei voltak. Boldog, békés polgári romantika uralkodott akkor a szívekben, az ország nagy volt, a város kedves és *Békefi* Antal felelős szerkesztő úr felelőssége főleg abból állott, hogy az ellenséges lap riportere meg ne tréfálja a *Szegedi Naplót* az állványról leesett részeg tót napszámos életveszélyes sérülésének vagy a rózsahegy határban a farkasoktól elevenen megévett drótostót esetének preventív közlésével.

De Békefi Antal nem csupán a külső alakjában és modorában volt költői jelenség, szép lányok, asszonyok kedvence, a korzó szeladonja, hanem a szíve, lelke is csupa romantikus ábránd volt, rózsaszínű álmok tanyája, csipkefinom érzelmek fészke és egész életében altatgatott, csitítgatott, temetgetett egy reménytelen vágyat: a magas és tiszta irodalomét. Hiszen írt ő fiatalabb éveiben paraszthistóriákat meg betyárlegendákat, sőt az úri szalonok szerelmeit is megpróbálta tolmácsolni novelláiban és regényeiben, de *Tömörkény* Pista mégis csak jobban értett a néphez, a becsületeshez és a betyárhoz egyaránt, a hódító *Kamó* (Kemechey Jenő) pedig az úri házak belsősegeinek titkaiban volt járatosabb.

A szerkesztés örömei és bajai lassan, de biztosan leszorították Békefi Antalt a Parnasszusról, a *Szegedi Napló* ólombetűibe ölte napról napra a lelkét, de ez a lélek napról napra föltámadt a lapban. Békefi a legjobb és leglelkesebb újságcsinálók egyike volt a magyar vidéken, egész sereg kiváló író és publicistát nevelt föl, szerető szigorral, atyai gonddal, baráti jósággal és bajtársi hűséggel. *Ajnározt*a a lapot és a munkatársait: ez a kedves szava egész életének jeligéje és summája lett.

Ez az élet nem volt azért éppenséggel minden tragédia nélkül. De azok is romantikus tragédiák voltak. Gyönyörű és fiatal hitvese, Kükemezey Vilma, a szegedi színház szépreményű,

nagytehetségű naivája életét adta oda a gyermekéért, aki Békefi Antalnak szemefénye, vigasztalása és reménysége lett. A *Laci* gyerekből ugyan nem vált se Petőfi, se Arany, mint ahogy azt édesapja költői ábrándjaiban elképzelte, de lett belőle Nagy Endre méltó utóda, a kiválóan ötletes és népszerű konferanszié. A másik tragédiája a tüdejével volt a szegény Békefi Tóninak. A költők betegségét hordozta magában és hiába zarándokolt Itália örökké kék ege alá és hiába ballagott ki az áldott tanyai homokra, egyszer csak elfogyott a tüdő egészen. *A hegedűm majd megreperálom* — mondotta egyetlen és halhatatlan versszövegében, amelyhez Dankó Pista csinált csodálatos dallamot, de a tüdejét nem tudta megreperálni se San Remo, se Szatymaz. (Nemcsak a versírónak, a nótafának se.)

Első verseimet Békefi Antal közölte a régi *Szegedi Naplóban*. Első sikeremet tehát neki köszönhetem. Tizenhatéves diák voltam akkor, a piaristák váci noviciátusából hozott ki a vágy, hogy költő legyek. Az első elismerő kritikát ifj. *Móricz* Pál írta rólam, de a poétika tanárom még akkor se akarta elhinni, hogy teljesen tisztában vagyok az óda lényegével és természetével, amikor az önképzőkori ódapályázat mindakét jutalmát én nyertem el. Hiába, akkor még nagyon komolyan vették a poézist és ha néhai jó Békefi Antal nem karol föl a lapjában, ki tudja, ma talán kénytelen volnék miniszteri tanácsossággal keresni meg a mindennapi kenyeret!

Homokóra, 1928. december 15.

280.

ESZPERANTO

Az emberi szolidaritás e földön egyedül üdvözítő gondolatának egyik hordozója és hirdetője az a nyelv, amelyet dr. Zamenhof zsenije teremtett meg, nem a semmiből, hanem a művelt világ minden nyelvéből és amely ma már valóban világnyelv lett, a nemzetközi érintkezés általános orgánuma. Az eszperanto zöld csillaga diadalmasan ragyog a sarkoktól az egyenlítőig, mint a megértés, a testvéri közösség, az egyetértő munka világos és tiszta szimbóluma.

Kétségtelen, hogy az eszperanto nem pótolja, nem is pótolhatja az egyes nyelveket, amelyek a természetes fejlődés során

alakultak és amelyek ősi kultúrák, hatalmas és mélységes szellemi és érzelmi élmények eredményei, nemzedékek tapasztalatainak és küzdelmeinek, tudatalatti ösztönök gazdag emlékeinek színes és meleg kifejezői. Az eszperanto műnyelv, mesterséges alkotás, amelynek egyedüli célja egyelőre nem több és nem kevesebb, mint hogy a gyakorlati életben közlekedési eszköz gyanánt szolgáljon különféle nyelvű emberek számára. És ennek a célnak, amelyet nem lehet lekicsinyelni, teljesen és tökéletesen megfelel az eszperanto. Ma már a tudomány és irodalom nemzetközi eredményeit és értékeit is meglepő sikerrel közvetíti.

A világ, hiába akarják megakadályozni vagy megállítani ezt a mozgást a haladás ellenségei, úgysis egyre gyorsulóbb ütemben és egyetemesebb lendülettel törekszik a nagy egység és harmónia felé. A katasztrófák, mint azt napjainkban a világháború rettenetes fénye mellett láttuk, minden látszólagos visszaesés és összeomlás ellenére, csak még inkább erősítik ezt a folyamatot. Az emberek testvériségének gyönyörű álma lassan, de biztosan meg fog egyszer valósulni a vértől és könnytől megtermékenyült földön. A krisztusi gondolatnak még csak adventjénél vagyunk, a világ világosságát még sűrű ködök takarják, de az ige, az eszme már megszületett és mindig többen lesznek, akik igazságát és szépségét átérzik, megértik, magukévá teszik és a nagy tanítás szellemében élnek és cselekednek.

Az eszperanto nem mai keletű, hiszen a bábéli nyelvzavar előtt még megértették egymást a földnek összes népei és azóta a vágy és törekvés sohasem hiányzott az egység helyreállítására. Az apostolok, akikre ama pünkösdi tüzes nyelvek szállottak és akik elszéledtek a földön, hirdetni az evangéliumot, tanítván minden népeket, tulajdonképpen egy isteni eszperanto sugallatát követték, az örök javak megszerzésében segítették embertársaikat. A gyűlölet pogányai és vámosai egyre jobban kénytelenek elismerni, hogy a megértés és egyetértés eszperantoja világszerte tökéletesedik. A huszadik század technikai csodái folyton közelebb hozzák egymáshoz az embereket, a telefon, a telegráf, a film, a rádió, az aviatika eredményei a múlt utópiáit a jelen realitásaivá varázsolják, a tér és idő legyőzésében a végső diadal felé közelítik az emberiséget. Az elemekkel való reményteljes háború a mi századunk igazi nagy eposza, a modern kor valódi hőskölteménye, amelynek ritmusát nem hekszametekre vagy alekszandrinosok zenéje, hanem a gépek zúgása adja.

A mai ember a négy fal között ül a rádió mellett, a csöndben és magányban és egyszerre megszólal a távolok üzenete, mér-földeken keresztül száll feléje és hozzája a szó, az ének, a muzsika, a tudomány és művészet igéje, az élet és világ küldi üdvözlését neki és Robinson a senki szigetén az emberi közösség kellős közepében tudhatja és érezheti magát. Nincs többé egyedülség, nincs többé elszigeteltség, a testvériség szava ujjongva harsog ma bele az elzárkózás némaságába és napról napra omlanak a kínai falak, amelyeket genosz és ostoba kezek emeltek lelkek és népek, osztályok és fajok, ember és ember közé.

Az eszperanto is egyik építőköve az új toronynak, amelyet *az egyetemes szolidaritás* jövődjének holdog egébe építenek. Ma este millió és millió küzdő és dolgozó ember összehajol a föld minden részén, a sarkoktól az egyenlítőig és egy nyelven tesznek őszinte és mélységes vallomást a szeretet és békesség e földön egyedül üdvözítő gondolata mellett. A zöld csillag szelíden és bízaton ragyog, nyugodtan és derűsen várja, amíg a gyűlölet és a háború véres csillagai sorra-rendre lehanyatlanak a terméketlen semmiség ölébe.

Délmagyarország, 1928. december 15.

281.

KAMARA

282.

EL CYTHERÉBE?

283.

SZEGEDI ÓSKERT

6. Evangelista

DANKÓ PISTA

Írta: Juhász Gyula

Nem jó, nem jó minden este a fonóba eljárni . . .
 énekelte ablaktisztogatás közben egy kis cseléd a nyolcvanas évek vége felé az udvarunkban és én, óvodás gyerek, olyan áhítattal hallgattam, mint egykoron Gellért püspök a szolgálóleányt, aki a kézimalom mellet dúdolgatta a magyarok szimfóniáját. Nem is sejtettem, hogy ez a verbunkos ütemű nóta egy időben és egy uccában született velem és hogy az a viaszos arcú, tétova járású, fiatal cigány, aki esténként hóna alatt a hegedűvel az öreg Hungáriába sietett, a költője ennek a nótának. Hajnalodó lelkem sokáig ringatózott a búbajos ritmusokon, talán éppen akkor nyiladozott benne legelőször a poézis virága. Azóta sok víz lefolyt a Tiszán, sok dallam termett a cigány szívében, az Ipar uccai apró házak helyén a tudomány palotái emelkedtek, a nóták apjának márvány alakja méléz a szőke folyó partján, őt magát huszonöt esztendeje királyokat megillető pompával és a legjobbakat megsírató részvétellel kísértük utolsó útjára a szegedi temetőbe, de ami a legfőbb dicsőség, dalai élnek, szájról szájra, szívből szívbe szállnak drága kincseiként szegény magyarságnak.

Honnan jött ez a csodálatos ember, ez a varázsos művész, hogy így belopta magát egy ország hódoló szeretetébe? Onnan jött, ahonnan minden igazi nagyság, minden valódi érték támad, a népből, a mélységekből, a termőföld méhéből, a nyomorúság és a szenvedés betlehemi jászola mellől. Ott született a felsővárosi cigánysoron, a muzsikás *Hangász* uccában, amelyet azóta nagy elődjéről *Bihari* uccának kereszteltek. Az apja Dankó István primás volt, aki a szegények betegségében, tüdővészben pusztult el negyvenéves korában (a kis Pista nyolcadik évében járt akkor), az anyja Mijó Rozál, aki a gyerekével meszelőt árult a szegedi piacon. Az Erdélyiek, Murkáék rokona volt Dankó Pista (a Murkáék révén szegről-végről velem is atyafiságban). Az iskolából hamar kimaradt, a hegedüléshez nem volt valami túlságosan nagy a kezűgyessége, nem is igen bíztak a jövőjében (senki se próféta a saját pátriájában) így esett, hogy a surbankó

kölyök egy malacbandába állt, amelyik kivonult a szenthegyre, a szatymazi tanyák közé és ott próbált szerencsét.

Vidám világ járta akkor azon a tájon, a holdakat egymás után hegedülték ki a birtokosok alól, mindig akadt úrimuri, dínomdánom, lakodalom, tor, kárvallató és ahogy Tömörkény István beszéli, sokszor megtörtént, hogy a Dankó gyereknek föl kellett másznia az eperfára, hogy onnan hegedülje el a harmadnapos mámor rózsás ködében úszó gazda kedvenc nótáját, majd meg a vödörben kellett leszállania a kútba, hogy onnan húzza a sírva- vigadó vendégek fülébe a talpalávalót. Ilyen mélységeket és magasságokat járt meg a szegény cigányfiú, de mi ez a testi nyomorúság mélységeihez és a lelki vágyak magasságaihoz képest, amelyek oly korán ébresztették Dankó Pistában a szunnyadó zsenit?

A nagy érzés is hamar megdobogtatta szívét: *Joó* Ferencnek, az elkallódott piktornak serdülő leánya, a szép Ilona rajta felejtette a tekintetét. Kölcsönösen megtetszettek egymásnak és mivel az apa hajthatatlan maradt, Pista ősi szokás szerint megszöktette a lányt és a városban rövidesen egybekeltek. A schilleri kunyhó-teóriára alapították boldogságukat és éltek, mint két madár egy ágon.

Erdélyi Náci, a derék primás volt első megértője és mecénása Dankó Pistának, de Onody Kálmán, a jeles másodprimás is sokat tett az érdekében. Szeged aranykora kezdődött ebben az időben. Tisza Lajos udvarában szólt a nóta, *Urbán Lajos*, akit Kukaccá neveztek ki, szintén akkor tűnt föl, Ferenc József 1883 őszén az akkor épült gyönyörű francia barokk városháza dísztermében legmagasabb elismeréssel hallgatta Erdélyi Nácit, aki a király fülébe húzta Dankó Pista alkalmi darabját: *Szeged szebb lesz, mint volt.* Őfelségének nagyon megtetszhetett az ágrólszakadt cigánygyerek szerzeménye, mert a krónikás szerint, másnap egy ékszeret adományozott a dalköltőnek. (Ez az ékszer három napig tartott, mint minden csoda, azután odavándorolt, ahol annyi dicsőség maradványa hever: a zálogházba.)

Dankó Pista pedig hegedült tovább a szegedi rekonstrukció éjszakáiban és jó sorsa (*sors bonā, nihil aliud*) hamarosan összehozta a lelke felével: *Pósa* Lajossal. A Hungária bohémasztalánál sorra-rendre születtek a nóták, *Pósa* írta a szöveget, Dankó kipengette hozzá a dallamot. Erre az ideális költői frigyre méltán rá lehetett mondani, hogy: *Páros élet a legszebb a világon!*

(Ha úgy néha szelíd alkonyatkor eltűnődve áldogálok a márványcigány előtt, az az érzésem támad, hogy fáj neki ez a nagy magányosság, mintha a szomszédos tisztás felé integetne a hegedűjével, mintha mondogatná: nem jó a cigánynak egyedül lenni, emberek, szegedi magyarok, szobrot Pósa Lajosnak!)

Egy fecske nem csinál nyarat, abban a csodálatos szegedi tavaszban, amelynek azóta nem volt mása, seregestül jöttek a fülemilék, a pacsirták, a csalogányok, a sasok, persze a verebek is megtalálták a hangjukat.

Alig ment el Mikszáth, már jött a helyébe Tömörkény, jött Gárdonyi, Kemechey, Lipcsey, Békefi, Sebők, Thury Zoltán. Megszületett a szegedi irodalom, nem is rózsabokorban, hanem vendéglőben jött a világra!

Dankó Pista közben megtanulta a kottaírás magas tudományát és a fonóról szóló nóta után következtek a többiek: *Szőke, barna kis lány, csitt, csitt, csitt . . . Egy csillag se ragyog már az égen . . . Még azt mondják nincs Szegeden boszorkány . . . Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál . . . Hallod rózsám, Katika . . . Darumadár gyere velem*, majd Molnár György népszínművébe, a *Balassa Ármin Szegény Lacijába* írt nóták vadrózsabokra, mind. Mikor *Blaháné* egy bukott darabban elénekelte Dankó diadalmas dalát (*Habra hab siet . . .*) akkor már az országos dicsőséggé verőfénye hullott a szegedi cigány sok éjszakától sáppadt homlokára.

A csalogány és a pacsirta után jött a fülemüle: *Pósa Lajos* után *Gárdonyi Géza*, a hallgatag ezermester, az édesbús mindentudó lett a másik nagy szövegírója Dankó Pistának. A kilencvenes évek kanásznótái, a Göre nóták a magyar humor elragadóan kedves dévajságai örökítették meg ezt a társulást. (Most olvasom, hogy egy budapesti magánszínház Gárdonyi regényéből készült színjátékban eleveníti föl ezeket a pajzán remekeket, talán élkesve siet, hogy pótolja a szegedi városi színház nagy mulasztását, amely a huszöntödik évfordulón egészen elfeledkezett a szegedi nótafáról, aki pedig több népszínművet is írt. Ezek egyikében, a *Pataki lányok*-ban *Dezséri Gyula*, az istenadta magyar művész pályája egyik legzajosabb sikerét aratta). Még egy miniszterelnök népszerűségéhez is hozzájárult a szegedi cigány, akinek *Wekerle hozta törvénybe . . .* kezdetű recepciós dala diadallal járta be akkoriban az egész országot.

A millennium után Budapestre sodorta a sorsa a nótafát, aki

sohase tudott igazán gyökeret verni a számára idegen aszfaltban. Kerepesi úti kávéházak közönségének húzta a magyar nótákat, majd daltársulatot alakított (nők is voltak benne) és elindult velük a vidékre: 1900 őszén Nagyváradon egy fiatal, sápadt, égőszemű újságíróval került össze. Ez az ifjú legény mámoros lett a nótáitól és verset írt hozzá, amelyet egy ünnepi vacsorán olvastak fel a dalos cigány előtt. *Ady Endrének* — mert ő volt az ifjú — ez a legszebb, legigazabb, legerősebb verse a *Még egyszer* kötetében, egy kamasz zseni hódolata a másik nagyság előtt, aki eredendő magyarságát új lángra lobbantja a költőnek, akit *úgy, úgy húz magához az idegen isten, de aki mégis győztes, mégis új és magyar lesz nemsokára*. Ady Endre háromszor ismételi ebben a vallomásos, ébredéses versében:

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az Isten!

Még Élesdre is elkísérte a vándor hegedűst az ifjú Ady, aki pedig nehezen mozdult ki városából, a vak Gyulát hallgatva mindig: *kárhoztatni a váradí éjben*.

Dankó Pista útja a külföldre is ívelt, bizony még a messze *Moszkvát* is megjárta dalos csapatával, amelynek lelke *Helvey Gyula* volt, Helvey Laura öccse, zongorista, harmoniumos és kottafő. (A társulat egyik nőtagja még itt él Szegeden, a szép idők emlékeire andalogva.)

Közben múltak az évek és a fényes éjszakák meg a sötét nyomorok lassan-lassan elkoptatták a tüdőt, amely egyre foszladozott. Csokonai betegségét örökölte a szegény apától a magyarság legnagyobb cigánya, *az eltörött hegedűt megreperálhatta*, de foszló tüdejére nem tudott írt találni se San Remo tündéri ege alatt, se a csengődi puszta homokján. Mert azért egy kis birtokot mégis csak összehegedült magának a világ zenésze, aki valamikor az öreg Krausz bácsi tánciskolájában húzta a jópáloshoz a talpalávalót és aki a távoli Kreml száz tornya tövében a magyar Moszkva öreg harangját hallotta és Lisbeth *Stiegler Hölz* sanremoi szállójában, a *Hotel Victoriában* a szegedi jegenyék susogását figyelte:

Most van a nap lemenőbe . . .

Rengeteg feketét fogyasztott a beteg muzsikusz, aki egyre sápadtabban jelent meg a városban, ahonnan a dicsőség halálra fárasztó útjára indult. A magyar nóta kezdett elnémulni és egy rossz napon

Dankó Pista bejelentette a barátainak, hogy — *eb ura fakó* — ő is operettet fog írni!

— Megőrültél, te cigány! — förmedt rá Balla Jenő, aki jól tudta, mit jelent Dankó népies alföldi géniusza. Napokig nem beszéltek egymáshoz, végül is a nótafa adta be a derekát, oda-ment a kritikushoz és odasúgta neki:

— *A nyavalya ír operettet, nem én!*

1903 április elsején örökre visszajött.

Szép temetése volt. Először Budapest búcsúzott el tőle, akit visszavárt a szegedi televény. *Herczeg* Ferenc indította utolsó útjára az Alföld szívébe. Szegeden az egész város ott volt koporsója mellett, ahol *Tömörkény* István és *Pósa* Lajos istenhozzádja várta. Az özvegye és édesanyja ballagott a halhatatlan diadal-szekere után, *Úrbán* Lajos, a hűséges Kukac vitte az eltörött hegedűt s az összes cigányzenekarok húrjain felzendültek a soha el nem múló melódiák. Ott muzsikált a vásárhelyi Béla cigány is, *Czutor* Béla, akinek hírért egy *Dankó-nóta* adja által nemzedékről nemzedékre.

Az utolsó percben érkezett meg Temesvárról *Szabolcska* Mihály, a tiszteletes költő, aki a párizsi mulatóban és a salzburgi csap-székben is a kondorosi csárdára és a Tisza-parti kocsmára emlékezett.

Ma már a ruszkieai magyar márvány hirdeti a nótafa emlékét, az első cigányét, aki szobrot kapott a néptől, amelynek lelkéből lelkeztek dalai.

Fajából kinőtt cigány — ez volt valójában a mi Dankó Pistánk, akiről a *magyar népdal zenei fejlődésének* avatott történetírója, dr. *Fabó* Bertalan korszakos könyvében úgy beszél, mint aki a népiesen magyar nótának első mestere ezen a tájon. Ez a tanulatlan népzeneész onnan merített, ahol az ősi, örök szépségek forrása fakad: az *alföldi magyarság leglelkéből*. Maga szokta mondogatni, hogy ha a Tisza partján sétál, akkor *megduzzad a lelke*, mint tavasszal a szőke folyó. Dankó az első alkotó és az első igazi nótaköltő cigánya a magyar művészetnek, mert hiszen Bihari János palotás és toborzó táncokat szerzett, Lavotta az úri ren-dhez tartozott, Csermák germán hatásra komponált, Rózsavölgyi pedig, akit Petőfi Sándor verse is megörökített, zsidó volt. Az *ázsiai cigánylélek*, ez a rejtelmes, borongós és ujjongó géniusz itt a Tisza táján, a szegedi homokon ébredt *paraszt zsályaként magyarrá és teremtővé Dankó Pista muzsikájában*. Olyan szegedi

csoda ez, a magyar átlényegülésnek olyan boldogságos titka, mint az, amelyik a másik halhatatlan Pistát, a Steingassner-fiút *Tömörkény* Istvánná változtatta. Van itt valami a nyárfák zenéjében, a puszták csöndjében, *valami, ha azt ki tudnók mondani.* . .

Margó Ede finom remekművet formált a nagy cigányból. De a márvány hideg, a nóták pedig élő és éltető erői a magyar életnek, örömek és bánatok megszépítői és megszentelői. És én fájdalmas és keserű szívvel látom, hogy *e nóták kultusza* nem olyan erős és nem olyan meleg, mint ahogy illenék és kellene.

Éppen az idén a német dalkirály, Schubert százesztendőshalhatatlanságát egyre-másra ünnepelik Szeged művészi körei. A nagy bécsi zeneköltő emlékének áldoznak most derűre-borúra városunkban. Méltó és igazságos ez a kegyelet, ez a hódolat, ez az áhítat, ez az ájulat, de talán nem ártott volna *Dankó Pista huszonöt esztendőshalhatatlanságának is* szentelni egy kis időt és fáradságot. *A szegedi Schubert is* bevonulhatna a szegedi kultúra templomaiba, különösen mai napság, amikor vad idegen ritmusok szennyes árvize készül elönteni a magyar gátakat! Urak, úrfiak, válogatott cigánylegények, a *Dankó Pista* eltörött hegdűjét meg kell reperálni, mert különben nemsokára darabokra hasad a világ legfájdalmasabb és legdicőségesebb hangszere is: *a magyar nép lelke!*

Délmagyarország, 1928. december 25.

285.

DOROZSMAI SZÍNHÁZ

Az alföldi országút sártengerében ér be az autónk a községbe. *Darvas* Ernő színtársulata játszik most Kiskundorozsmán, Jenev Lajos nagytermében. A kis színház nézőtere zsúfolásig tele, vasárnap délután leventeelőadás van, a világ legszebb leventejátékát adják, a *János vitéz*. Kis leventék és lányok kipirult arccal, csillogó szemekkel lesik a függönyt, amely mögött, az apró színpadon készül a gyönyörűség. A színlapok igen gazdag és változatos műsort hirdetnek, a divatos operettek és vígjátékok mellett *Rovettától a Becstelene*ket és az *Ábris rózsája* is ott virul a repertoárban. *Húzd rá Jani, vagy kacagj Dorozsma* a címe a vasárnapesti bemutatónak, amely nagy látványos operett revű

tizenhét képben. Szilveszter estén helyi szerző is szerepel a sok minden egyéb között és a Végre egy úri asszony is megy a napokban.

Az öltözőben a kályha körül együtt készülődnek az előadásra a dorozsmai Dérynek és Egressy Gáborok. Nagy rend és fegyelem uralkodik Darvas direktor úr tizennyolctagú társulatában, amelyben nagyváradi és szegedi volt érdemes színészek is helyet találtak.

De már csöngetnek, a zongorás, hegedűs *Kacsóh* Pongrác nyitányába kezdenek, a függöny szétmegy és az előadás megindul. Ezek a lelkes, derék bablonkások a magyar színesztet hős-korát idézik. Mennyi hit, lemondás, türelem és áldozat kell az ő munkájukhoz és ők hirdetik az igét, rajongással és becsülettel. A dorozsmai Jancsi és Iluska finom, kellemes művésznők és a többi is mind kitesz magáért. A közönségük hálásan andalog és mulat Petőfi bűbájos meséjén és különösen a vasorrú bábát tapsolja.

A *katymári* színigazgatóval nézem a játékot. Fekete úr társulatát nem engedték be a Somogyi-telepre, pedig *Shakespeare*t és *Molièr*t is akart adni. Ő is teljes elismeréssel és nagy együttérzéssel beszél a konkurrens direktor teljesítményéről. Nem tudom, vajon az országos színészeti főfelügyelő látott-e már ilyen színházat Dorozsmán? Én valamivel több meghatottsággal és melegebb szívvel kuksoltam ott a zongorista mögött, egy hatalmas láda tetején, a kis Iluska babos kötényét és édesbús tekintetét figyelve, mint amikor a Burgtheaterben néztem *Roller* professzor díszleteit. Látni kell ezt a magyar kultúrheroizmust Dorozsmán!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1928. december 31.

(j. gy.)

1929

286.

SZEGEDI ÓSKERT

7. Fuszti

287.

VISSZHANG

VAGY A CSILLAGOK KÖLTŐJE SZEGEDEN

Tizennégy esztendő s korában a legjobb matematikus volt. Valóságos zseni. Igazi csodagyermek. Egy kis Pascal, aki egyszerűen megszegyenyítette és megdöbbsentette a tanárait.

Rendkívüli intuícióval foglalkozott a legszebb és legtökéletesebb tudomány kérdéseivel. Felelni próbált rájuk. Egy rövid könyve jelent meg, amely bámulatos tájékozottságról és elmééről tett tanúbizonytságot. Akkoriban — néhány év előtt — *Einstein* elmélete ragadta meg képzeletét, a *relativitás* tanába merült el, mint búvár a tengerbe. Innen is új gyöngyöket akart fölhozni. Majd a költészet birodalmába menekült. Versekert írt, roppant termékenyen, verseket fordított, német, francia, angol szimbolisták és dekadensek dolgait, teljes tartalmi és formai hűséggel.

Különös kedvvel és sikerrel *Stéphane Mallarmé*t, akit még honfitársai és kartársai is csak megfelelő szótár segítségével értettek meg.

*Mi búcsúzunk a napsugárral
és visszatérünk, mint a rózsák.
Aranykoszorú nem fog által,
mi búcsúzunk a napsugárral.
De napjaink naptalan órák,
el nem tűnhetnek soha már jaj!
Mi búcsúzunk a napsugárral
és visszatérünk, mint a rózsák.*

Ez a vers nemcsak Mallarmé lelkét, de a mi Sz. M.-unk végétét is tolmácsolja. A fiatal, szépreményű, mély érzésű, finom remegésű szegedi poéta egyre jobban elmerül a ködben, a bizonytalanban, a titokzatosban, mint ő ismételi maniákus monotóniával: a *végtelenbe*. A realitás világa lassan eltűnik tekintete elől, a költészet mágiája lesz számára a valóság. Nincs többé élet és világ, csak valami imaginárius tartomány, amelyből nem tért meg eddig az utazó. Aki az irodalom történetébe kíváncskozott, az hamarosan belekerült egy egészen más természetű könyv lapjába, amelyet tudós professzor *Szabó József* és *Nyirő Gyula*

írtak, a modern pszichiatria elvei alapján. A szépség betege lett a szegedi Sz. M., akár nagy elődje, *Hölderlin*, aki egy új görögség napját akarta felhozni az emberiség egére, vagy Gulácsy Lajos, a festő, aki a középkori primitívek áhítatával bolyongott a budapesti uccákon. Dementia praecoxnak, vagy schyzophreniának nevezik a doktorok azt a rejtelmes állapotot, amely olyan igen korán hatalmába ejti áldozatait és pedig igen jeletős számban a tehetséges, sőt zseniális ifjakat.

Sz. M. már néhány év óta a világegyetem költője lett, az univerzum vándora, aki verseiben egyre erősebben verbigerál és egyre gyöngédebben tükrözi a világot.

Misztériumokat is ír, amelyek banális szerelmi históriák keretében a modern technika mindenféle vívmányáról emlékeznek meg, szerepel bennük telefon, gramofon, rádió, autó, a szerzőjük görcsösen kapaszkodnék a valóságba, de az minduntalan kisiklik tétován remegő kezei közül.

A szegény fiatal szegedi *Hölderlin* még így is érezteti néha, micsoda kincsek hevernek ennek a lelki tengernek fenekén.

Egyszer kocsmában üldögéltünk, versekről beszélgettünk, én valami szigorú kritikát mondtam. Ő hirtelen elpirult, elmosolyodott és váratlanul ezekkel a szavakkal fordult hozzám:

— Mester, bocsássa meg, hogy most gondolatban oldalba rúgtam önt.

Rejtelmes, fájdalmas Sz. M., én pedig szeretném annyi gyöngédséggel megsimogatni a te beteg lelkedet, hogy meggyógyuljon és ismét teremjen tőle!

Homokóra, 1929. január 5.

(j. gy.)

FÖLIRAT ÉS KÖRIRAT

Hogy Bánk leüljön e sötét szövetség gyász asztalához, ahhoz nem csekélyebb, mint bánki sértődés kívántatik. Mert Bánk igen tekintélytisztelő legitimista főúr és így került szerdán délben inkább annak a fényes szövetségnek díszasztalára, amely a tekintetes szegedi városi tanácsnak hívatik. Mi dolga volt Magyarországnagyurának a torony alatt, talán a veszélyeztetett autonómia

védelmére kelt, vagy talán a külvárosi és tanyai Tiborcok nyomora érdekében emelte föl szavát?

Ó nem, egyszer a szabad királyi város nemes tanácsa ütött pártot és foglalt állást mellette. Úgy történt, hogy a híres Kecskemét, amely bölcsőjét rengette és sírját megásta *Katona* Józsefnek, feliratban tiltakozott a kultuszminiszter színe előtt a *Bánk bán* új rostája ellen, amellyel *Hevesi* Sándor doktor akarta új, diadalmasabb életre kelteni a legjobb magyar szomorújátékot, amelyet a kolozsvári pályázaton anno 1814 észre sem vettek, szóra se méltattak, amelyet a hivatalos cenzúra a költő életében színpadra se engedett és amelyet *Egressy* Gábor alakítása és *Gyulai* Pál elismerése mentett meg az örök haláltól.

Ám Kecskemét városa nem elégedett meg a kultuszminiszterhez intézett fölirattal, hanem egyúttal körirattal fordult a társ-törvényhatóságokhoz, így a szegedihez is és ilyen módon jutott ez a tiltakozó körirat a városi tanács asztalára. És most jön az, amiért *difficile est satiram non scribere*. Mert a tekintetes tanács komolyan és behatóan foglalkozott ezzel az írásművel, sőt többek hozzászólása után ő maga is úgy határozott, hogy föliratot szerkeszt a kultuszminiszterhez, amelyben állást foglal a Nemzeti Színház érdemes igazgatójának terve ellen! De vajon mi köze lehet egy városi tanácsnak egy tisztára esztétikai és dramaturgiai tervhez, amelynek lényegét és természetét nem is ismeri, mert még nem is ismerheti? Mit szólt volna a művelt világ ahhoz, ha annak idején a hatvannégy vármegye és a köztörvényhatósági joggal fölrüházott városok fölirati javaslatban és körirati áradatban tiltakoztak volna az ellen a készülő merénylet ellen, hogy *Paulay* Ede, hasonlóképpen a Nemzeti Színház igazgatója, a világot jelentő deszkákra dolgozza át *Az ember tragédiáját*, *Madách* Imre halhatatlan drámai költeményét, a nemzet közkincsét, amely szent és sérthetetlen? De mit szól ahhoz a tekintetes tanács, hogy *Radnai* Miklós, a magyar királyi Operaház igazgatója, éppen most nyilatkozik, hogy *Kacsóh* Pongrác remekét, a *János vitéz*t áttelepíti első dalszínházunk színpadára, a kellő változtatásokkal, különösen a hangszerelés tekintetében? És mit szól ahhoz a tisztelt toronyalja, hogy Shakespeare-t minden század a maga képére formálja, minden kor a maga szellemében teremti újjá, élővé és hódítóvá? És mit szól ahhoz, hogy ma az egész művelt világ színházaiban a régi köntösöket újakkal cserélik föl és a klasszikusokat, ahelyett, hogy tekintélyes és ijesztő múmiákká

balzsamoznák őket, mai életre galvanizálják, közel hozzák értelmünkhöz és szívéünkhöz.

Habent sua fata libelli: a színpadi alkotásra éppen úgy áll az élet és fejlődés törvénye, mint minden szerves lényre ezen a földön. Csak nem akarja megakadályozni Szeged szabad királyi város tekintetes tanácsa, hogy Katona József Bánk bánja az őt méltán megillető sikerhez és népszerűséghez jusson, Hevesi Sándor elismert színpadi ezermesterkedése révén? Érdekes különben, hogy jó ideje működik ott a szegedi torony alatt egy kifogástalan urakból álló színügyi bizottság, amelynek a házi-kezelés kezdetei óta soha egyszer sem jutott eszébe, hogy valami elvi, eszmei, komoly és szakszerű esztetikai, azaz dramaturgiai véleményt nyilvánítson a szegedi színház irodalmi és művészeti dolgaiban, így például *Katona József Bánk bánjának műsorra tűzése és sikerre vivése érdekében!* Úgy látszik, hogy a színügyi bizottság ügykörét most a város tanácsa vette át és a sóhivatal helyett, ahová való, ő fogta pártját a pusztába kiáltó kecskeméti szózatnak.

Kecskemét, úgy látszik, mindenféleképpen igyekszik kiengesztelni halhatatlan halottja szellemét, akivel bizony nem egészen emberségesen és igazságos módon bánt el életében. De a szegedi magisztrátusnak nem szabadna ilyen abderai játékokba belemerennie! Mindenki maradjon meg a maga kaptafája mellett és ne lovagoljon vesszőparipán az, akinek éppen elég gondja lehetne életbevágó kérdések sürgős és gyökeres megoldására. A legnagyobb magyar tragédiából kár lenne közigazgatási bohózatot csinálni és a magyar színpad egyik legsajátosabb és legjelentősebb problémáját talán mégse lehet közgyűlési határozattal vagy névszerinti szavazással elintézni! Még majd megesik, hogy a külvárosrendező százak halbicskás és tarhonyás küldöttsége külön vonaton rohog föl a grófi képviselő színe elé és hathatós közbenjárását kéri a kormánynál, hogy Tiborc panasza a maga csorbíthatatlan épségében és egészében, minden javítás és változtatás nélkül, maradjon meg és zokogjon fel az idők végezetéig.

Délmagyarország, 1929. január 11.

SZEGEDI ŐSKERT
Írja: Juhász Gyula

8. Homok

A kilencvenes években a Pesti Hírlap tárcarovatában, a vonal alatt gyakran találkozott a nyájas olvasó (boldog békevilág volt, miért ne lett volna nyájas az, aki olvasott) a *Homok* nevével és írásával. Ezek a hangulatos leírások és elbeszélések a szegedi levegő tavaszi fuvalmát hozták a pesti irodalomba. Akácillat és földszag volt ezekben a történetekben, az egészség és az egyszerűség lehellete.

— *Ki ez a Homok?* — kérdezte önkénytelenül a nyájas olvasó, akinek ilyen szíve szerint irdogált az ismeretlen szerző. Egyszer csak megindult az ostrom a legnépszerűbb hírlap szerkesztője ellen (*Jókai* és *Mikszáth* is ott díszelgett a munkatársak hatalmas gárdájában) és minden Homok-tárca után megismétlődtek a kérdések és megjött a sztereotíp felelet:

— *Homok* néven *Cserzy* Mihály ír, aki köztisztviselőként áll a borbélymester Szegeden.

Így vonult be lassankint Homok a magyar Parnasszusra. A szegedi iparosság adta őt a hazai irodalomnak. És ő tovább dolgozott műhelyében, a különféle fejeket formálva és tovább írt otthon, (ő is haláláig itt maradt Szegeden) a különféle történeteket fundálva. Egész sor könyve jelent meg, regény, novella, rajz, amelyek a szegedi népélet képét tükrözik mint a pusztai sömlék tiszta tócsái a mosolygó eget. *Tömörkény* mellett ő volt a leg-hűségesebb és leggondosabb krónikása annak a külön szegedi világnak, amely lassan, lassan eltűnedezik erről a földről, színei elfakulnak, dalai elnémulnak, szépen elmegy közanyánk ölébe és átengedi helyét új idők új embereinek és dolgainak. Valami meleg érzelmesség, könnyes és fátyolos ellágyulás jellemezte *Homok* beszédmodorát, írásban és szóban egyaránt, igazi bensőség, amely szerelmesen simogatja tárgyait, melyeknek lelkét megtalálta. Künn a pusztán a földművesek körében talált ő igazán és egészen magára és kis kocsmák szelíd, csöndes félhomályában, lámpagyújtás előtt, amikor az emlékek világítanak, mint a hó az estében. Igen gyökeres és ízes magyarság jellemezte az

írásmódját, amelyet még *Tóth Béla* is szeplőtlennek talált és fölötte kedvelt, pedig a magyar nyelv e páratlan értője igen szigorú volt ebben a tekintetben.

Szalay Józseffel együtt népszínművet is írt *Cserzy Mihály Ugarimádás* címmel, amelyben a magyar paraszt, vagy, ha úgy tetszik, kiszgazda földéhségét megkapó drámai erővel és igazsággal szólaltatták meg. Különösen az első felvonása szinte tökéletes ennek a darabnak, amely a szegedi színpadon is becsülettel sikerrel megállotta helyét. Még egy másik népszínműbe is belekezdett *Homok*, de már magányosan nem tudott boldogulni vele.

Cserzy Mihály a barátság és társaság embere volt, örökké szíves és derűs, az asztal örömeinek bölcs és hálás áldozója. (Csak utolsó éveiben borult el a kedve, a nemzeti és egyéni bajok és bánatok miatt.) Ő volt egyik alapítója és éltetője az *Irodalmi Tetőnek*, amely hol itt, hol ott, hol fehér, hol piros abroszos asztalok mellett úzte a gondokat és fűzte a vidámság tarka koszorúit. *Bagics Rozáltól* a Koppig minden jóra való bormérést kipróbáltak.

Élete végén meglátogattam egyszer abban az utcában, amelyet azóta róla neveztek el, a lugasban üldögélt *Városey Gyula*, a derék és vidám papíró és egy másik férfiú társaságában. Ez egy őszhajú, borotvált, talpig feketébe öltözött tisztes öreg volt, én bizony, majdnem a föltámadt *Dugonics*nak néztem: *Deréki Antal* volt, az érdemes pálcás színész, a nemzet nagyérdemű napszámosa, akinek magányos öreg napjait évenként a *Homok* magyaros vendégszeretete édesítette meg. *Cserzy Mihály*t utolsó útjára *Móra Ferenc* múlhatatlan szavai bocsátották a közművelődésnek szentelt palota csarnokából, a csöndes, nyugalmas, békés, boldog alsóvárosi öskert ölébe.

Homokóra, 1929. január 12.

291.

BEKORONÁZÁS

Manapság a versenyek korszakát éljük. Az egész világ egy nagy verseny, jóban, rosszban, szépben, rútban és sokszor megesik, hogy *szép a rút és rút a szép*, a költő emlékezetes igéi szerint. A rekordoknak ebben a idejében a női szépség se vonhatja ki

magát a küzdelemből az elsőségért. Most világszerte, minden országban megválasztják a szépségkirálynőt, vagy, hogy Pekár Gyulának kedvenc nyelvén fejezzük ki magunkat, a *reinet*, ezek azután egyesült erővel áthajóznak a nagy vízen és Amerikában is szerencsét próbálnak.

Most Vízkereszt ünnepén volt a magyar szépségkirálynő választás a bűnös Budapesten. Még a Duna jege is engedett merev álláspontjából ez alkalommal. Erre a nagy nemzeti eseményre egy francia újságíró is lejött hozzánk, bizonyos Maurice Waleffe, akiben konstruktív orgánumaink Móricot keresnek és találnak. De ott volt a szépség szabad királyválasztóinak sorában a nagy *Pekár Gyula* is, aki legitimista elveinek fönntartásával vállalta e nevezetes aktusban az ítélmesteri szerepet. Ha valaki, úgy ő is igazán alkalmas és hivatott erre a megtisztelő szerepre. Hiszen, az ő érett férfiszépsége állott modellt Stróbl Alajos mester Arany János szobrának daliás mellékalakjához, az erőtől és önérettől duzzadó Toldihoz, aki a pesti Múzeum-kert kései nevelőnői nemzedékeinek bálványá maradt időtlen időkig.

Pekár Gyula igazán tudja, hogy mi a szép, hiszen az ő rokokó idilljein és empire románcain tanulta meg a széptevés gálans mesterségét a kilencvenes esztendőök boldog és békés fiataltsága. Mint valami finom és kecses mári jelent meg irodalmunk hanyatló egén ez a szép szál férfiú annak idején, párisi eleganciával, okszfordi tudással, amerikai méretekkel és spanyol lendülettel. De viszont ő az, aki a jellegzetes faji szépségnek is egyik jeles ismerője és értője, hirdetője és terjesztője. Mert a háborúk és forradalmak után, fölbredve a latin kultúrák mákonyos álmaiból egyszerre, hirtelenül és váratlanul a nemzeti géniusz hívő és buzgó misszionáriusa lett ez a Fehér Házi és fehér lelkű író. Szakított összes addigi szerelmeivel és művészeti viszonyaival és mindjárt az ellenforradalom nem egészen rózsaszínű hajnalán *dupla zsidónak* nevezte az öreg Anatole *Franceot*. Az öreg Anatole France még egy darabig elviselte ezt a szigorú anatómát, sőt nagy a gyanúnk, hogy nem is ért föl hozzá Pekár Gyula kukorékolása. A párisi irodalmi szalonokban még csak észrevette Pekárt, mert hiszen lehetetlen volt egy ilyen jószemű megfigyelőnek észre nem vennie ekkora magassági rekordot, de száz Lampérth Gézát teszünk egy negyed Szabó Dezső ellenében, hogy a *Cranquebille* és *Putois* költője nem kísérté tovább figyelemmel a *Dodó főhadnagy* szerzőjének későbbi fordulatait.

Mindegy, vagy, hogy megint pekári modorban fejezzük ki mgunkat, *fi donc!*, a faji szépségek nagyszerű hazai barátja az emlékezetes szabad királyválasztó szépségversenyen páratlan intuíciójának és divinációjának adta ragyogó tanújelét. Sorrendre vonultak el a szépek, a szebbek és a legszebbek műértő pillantása előtt, piros rózsa, fehér rózsa, szőke leány, barna, ő szemlélt és ítélte — *szemöldököd ronthat, teremthet*, és ő, huszárosan és pekárosan, minden ellenkező véleményel és fölfogással dacolva, mint bástya feszült meg a romlott víztorony alján, és az egyik pályázati hölgy láttára kijelentette ország és világ, Incze Sándor és Waleffe Móric előtt, hogy az illető a magyar faj legméltóbb képviselője, a faji vonások legerősebb kidomborítója, a faji géniusz legigazabb megtestesítője. Már most kiderült a vallatásnál, hogy illető hölgyet *Lefkovics Daisynek* hívják, nem az angyalok oda-fenn, hanem az udvarlók ideleln, mint ahogy az első nyertesről is megállapították utólag, hogy ha nem is azoktól a Simon zsidóéktól származott, akikről Kiss József írt balladát, de az Azrák törzséhez közelebb áll, mint a Pekár turáni rokonaihoz.

Szegény jó Gyula bácsit most kíméletlenül és egyértelműen támadják konstruktív orgánumai, úgy írnak róla, mint valami Móricz Zsigmondról. Pedig ő ártatlan az egészben. Ő a szépség rajongója, aki valamiféle alkalmat el nem mulaszt, hogy ne áldozzon annak a kultusznak oltárán, amely nem ismer faji és felekezeti ellentéteket. A politika az más, ott azután rendületlenül kitart egységes meggyőződése mellett, vele ezen a téren nem lehet kukoricázni, Rothenstein Mórt ő sohase fogja összetéveszteni Adonissal vagy Antoniussal, de Lefkovics Daisy szép szemeiért miért ne engedne a merev fajvédelmi huszonnyolcból?

És különben is, ha a magasabb érdekeket tekintjük, akkor se árt egy kis ekszport a gyöngébb nemhez tartozó Simonokból és Lefkovicsokból. Lám az a *Molnár*, az a *Lengyel*, az a *Biró*, az a *Bródy*, az a *Heltai* is milyen jól megállották a helyüket azon a bűnös, művelt nyugaton! Hiszen, ha a Pekár Dantonja egyszer külföldre kerülhetne! De persze, az átkos internacionalista szövetkezés miatt ez egyelőre kizárt dolognak tekinthető. Hát legalább a Lefkovics Daisyet hadd küldje ki néha Pekár Gyula, a trubadúrok legitim utóda, aki francia királyi szeretők bódító parfümjének illatát szimatolta annak idején a trianoni kastélyban.

Délmagyarország, 1929. január 12.

BESZTERCE OSTROMA

LESSING

A német nemzet, amely bukásában mutatta meg igazi nagyságát, egy férfit ünnepel most, aki kétszáz esztendeje született és akinek emléke ma is eleven, alakja ma is vonzó, szelleme ma is termékeny. Gotthold Ephraim *Lessing* nevétől visszhangzik ma a német köztársaság és a német kultúra világával együtt érez e nagy név tiszteletében az egész művelt emberiség. Igaz, hogy Gustav Stresemanntól Alfred Kerrig az összes jelentékeny és hatékony politikai, társadalmi és művészeti tényezők mind megegyeznek abban a megállapításban, hogy Lessing művének fénye két századon keresztül halványult, de emberi jelleme, a hősiesség példa, amelyet munkás és harcos életével adott az utókor-nak, soha el nem múló szépségben és igazságban tündökl és minden időkben méltó a követésre.

Lessing, aki alacsony sorból emelkedett ki és akinek pályája szűk körre szorítkozva egyetemes hatást gyakorol, az igazság hitvalló és hűséges hirdetésének, a rendületlen bátorságnak és kitartásnak remek mintáját mutatta. Író volt, a toll embere, de mindig az élet, a világ szebbé, jobbá, szabadabbá, boldogabbá tétele volt minden művének alappondolata, minden alkotásának vezéreszméje.

Az igazi kritikus eszményképe volt ez a töretlen erejű férfi, de kritikája nem csupán az irodalom dolgaira terjedt ki, hanem az emberiség minden szellemi és erkölcsi megnyilatkozására. Mint irodalmi kritikus is a legegységesebb érdeklődésű. A dogmákká meredezett aristotelesi tanok bilincseiből ő szabadította föl a német költészetet és vele együtt az egész európaiat. Szabadságharczó volt az ő hatalmas lendületű és nagyszerű eredményű kritikái hadjárata, amelynek legdicsőségesebb és legdiadalmasabb fegyverténye a *Hamburgi Dramaturgia*. Lessing az első, aki öntudatosan és céltudatosan fordítja a világ figyelmét Shakespearere, a keresztény romantika mesterére, a természet és egyéniség titkainak hirdetőjére, egy új világ első ábrázolójára. A francia klasszikai

tragédia egyhangú szépsége mellé állítja a brit költőóriás ezerhúrú gazdagságát és ezzel megnyitja a végtelen lehetőségek virágos és gyümölcsös útját Goethe, Schiller és a többiek számára. A *Laokoonban*, másik nagy művében a költészet és képzőművészetek határait jelöli ki, végleges érvényességgel. A termékeny kritika embere Lessing, aki a feudális világszemlélet romjain a föltörekvő polgári világnézet alapjait veti meg.

A költő Lessing a kritikus édes testvére, harcos bajtársa, méltó párja. Egy racionalisztikus kornak gyermeke az ő költészete. Az angol és francia fölvilágosodás ringatja bölcsőjét, egy új humanitás levegője élteti s egy új criticizmus táplálja. Lessing a faji és felekezeti türelmetlenség, az előítéletek, a gyűlölet politikája ellen küzd egy nagy életlen keresztül, a tudás, a bölcsesség, az ész és a szív legtisztább, legragyogóbb fegyvereivel. Legjobb barátja az a Moses *Mendelssohn*, aki a modern zsidóságot a szellemi és erkölcsi gettóból kivezeti a haladás és szabadság napfényére. Lessing, aki a színpadot nem tekinti pusztá mulatság helyének, hanem az emberiség megváltó ideái megjelenési és megszólalási fórumának, mint drámaíró is mindig igehirdető volt és élete színpadi koronájában, *A bölcs Náthánban*, a fölvilágosult türelmesebb evangéliumának ad hangot, amely főlemelő és vigasztaló harangszó gyanánt zeng a változó korok és emberek mindenféle kavargása és tülekedése fölött. A shakespearei jambus itt szólal meg először méltó módon a német irodalomban és ez a nemes veretű drámai költemény így lesz egy új világtörténeti fejlődési korszaknak ünnepi nyitánya.

Kétszáz év nagy idő, országok tűnnek, népek vesznek, uralkodó fejedelmeket és eszméket detronizálnak, a kultúra arca, a civilizáció iránya megváltozik, de minden alkotáson és romboláson túl megmarad a nagy, a valódi személyiség, amit Goethe az *emberfiak legfőbb javának nevezett*.

Így néz reánk, örök tekintettel, halhatatlan mozdulattal két század fényén és ködén át Gotthold Ephraim Lessing ércnél maradandóbb alakja, aki bátor katonája, türelmes papja és győzelmes hőse volt az emberi jogok és igazságok szabadságharcának e földön.

Délmagyarország, 1929. január 25.

ADY ENDRE ÉS SZEGED

Most tíz esztendeje, hogy egy borús januárvégi napon *Ady* Endre halála hírért jelentette a budapesti telefon. A szegedi városháza tornyára néhány perc múlva fölrepült a fekete lobogó, a város vezetői teljesen tisztában voltak a veszteséggel, amely a nagy magyar lángész kilobbanásával az országot és a világot érte. Este a színházban szegedi költőtársa jelentette a megrendült közönségnek, hogy az új Jeremiás örökre elhallgatott.

A tizedik évforduló alkalmából hadd szedjük össze szép rendben mindazokat a vonatkozásokat, amelyek a *Vér és Arany* poétáját Szegedhez, a városhoz és embereihez fűzik.

Tíz év után hadd vonjuk föl képzeletben a szegedi városháza karcsú tornyára a dicsőség és diadal piros lobogóját, amely minden változás és elmúlás fölött büszkén és boldogan hirdeti *A halottak élén* a halhatatlanságot.

Ady Endre személyesen talán mindössze négyszer fordult meg városunkban. Első bevonulása az államfogházba történt 1902 nyarán. A vasasszentpéterucai komor épületbe egy hírlapi cikke hozta a költőt, aki 1901 tavaszán a *Nagyváradi Friss Újságban Séta a kanonok soron* címmel azt írta, hogy a káptalan urai minden földi jóban dúslakodnak, míg tőlük pár száz lépésre száraz kenyérresem jut sokaknak. Három napig volt Ady Endre a szegedi Concièrgerie lakója és itt ismerkedett meg közelről egyik híres nemzetiségi agitátorral. Majd augusztusban párbajvétség miatt ült néhány napot. Ebben az időben még egyszer megfordult Szegeden, állást keresett a Szegedi Naplónál, de a fizetés dolgában nem tudott megegyezni a kiadóval. Utoljára a háború végén, halálos betegen rándult le a Tisza-parti metropolisba, 1917 szeptember végén, hogy a néhány hónap előtt elköltözött *Tömörkény* István emlékezetének és szellemének hódoljon. Fáradtan, rekedten károgtá baljós nagy versét, az *Emlékezést egy nyár-éjszakára*, a Korzó Moziban. Hollós József dr., aki híve és barátja volt, már akkor pontosan bemondotta a korai véget.

Ami Ady életének és írásainak egyéb szegedi vonatkozásait illeti, 1900-ban Nagyváradon találkozott a mi *Dankó* Pistánkkal, meghallgatta, megszerette és verset írt hozzá, amelyet *Biró* Lajos olvasott föl egy ünnepi lakomán. (*A Még egyszer* kötetben

is megjelent.) Tömörkénnyel életében nem jött össze soha Ady Endre, de egyszer egy névtelen szegedi vezércikk frójában őt sejtette és ezért a váradi újságban kíméletlenül megtámadta.

(Abban az időben nagy szellemi tornákat vívtak egymással a különböző színű vidéki városok sajtóorgánumai.)

Tömörkény szó nélkül tudomásul vette az ügyet, Ady pedig később a *Magyar Pimodan* című remek prózájában egy rendkívül elismerő mondatot szentelt a szegedi tanyavilág íróművészenek. (Rendkívülibb elismerést Ady igazán nem adhatott Tömörkénynek annál, hogy magához hasonlította és lelki rokonának vallotta.)

A szegedi királyi ügyészséggel egy verse miatt gyúlt meg a baja a költőnek, közvetlenül a háború előtt. Nagy György, a lelkes és hűséges negyvenkilences magyar republikánus közölte ezt a bátor és erős verset a Magyar Köztársaság című vásárhelyi lapjában, de nagyobb baj nem lett belőle: sokkal nagyobb, mindennél nagyobb baj jött: a világháború és a magyar halál aratása.

Szeged különben nem ihlette meg soha Ady Endre műsáját. Megénekelte Mindszentet, Zilahot, Debrecent, Váradot, Budapestet, Párist, de a szőke Tisza nagy városának, az Alföld leg szebb leányának dicséretét más költőkre bízta.

Homokóra, 1929. január 26.

(j.)

295.

ADY

Tíz esztendeje, hogy a forradalmas Magyarország legnagyobb halottját temette a Nemzeti Múzeum ódon csarnokából, ahol valósággal megrohanta és szinte fölborította a szilaj gyász mohósága a ravatalt, amelyen az elmúlás néma föntségében trónolt a Mámorfejedelem, a vér és arany magyar vatesze, az utolsó költő, aki úrnak, magyarnak született, önmagát és önfaját ostorozva élt és úgy halt meg, mint az ázsiai pogány pusztákról napnyugatra barangolt hódító szittyá vitézek.

Tíz esztendeje, hogy eltemette a költőt Magyarország, amely temetni és gyászolni tud, mint senki más. Tíz esztendeje földelték el a föld legnagyobb siratóját, a magyar ugar, a magyar temető prófétái és apostoli énekesét, a hivatalosak és választottak, az ifjúság és munkásság beláthatatlan serege kísérte utolsó útjára és az elismerés koszorúját az egész nemzet nevében helyez-

ték sírjára az Illés szekeren a dicsőség egébe ragadott szellem földi porhüvelyének.

Tíz év után inkább, mint valaha, vigaszul és bátorításul (mint ahogy a fáradt és csalódott Kepler Adám bort kér famulusától), elő kell vennünk a költő verseinek végtelenül gazdag és és örökkön új termését, az *Új versek* fiatal és szikrázó lángboratótól *A halottak élén* békéltető mennyei nedűjéig és inni ebből a fölséges italból, amelyhez fogható Petőfi óta nem akadt a magyar költészet parnasszusi hegyén.

És emlékezni kell és nem szabad feledni, hogy Ady volt az első, aki a régi magyar világ nyomorúságán és szomorúságán széttekintve tudatára ébredt elmaradottságunknak, kulturálatlanságunknak és az ótestamentumi jósek lelkével és hangján fülébe dörögte hétszilavafás nemzetének a nagy ébresztőt és a hallgatás némaságával mondott vétőt az öngyilkos örületnek, amely egy megpróbált fajta maradék fiait dobta oda a lövészárkok poklába idegen urak hódító szándékáért.

Ady Endre azt hozta kora magyar költészetének, ami legjobban hiányzott belőle: egy vehemensen nagy egyéniség viharos újságát és egy abszolút költő lelkének döbbenetes mélységeit. Az újság mondanivalójában és formájában egyszerű, hogy úgy mondjuk organikus egységben jelentkezett. Másképpen látta a magyar glóbuszt és magyar életet, mint akár Petőfi és ezt az új látást olyan erővel és bátorsággal sugallotta, hogy az olvasók önkénytelenül vagy elfordultak e szokatlan fénytől, vagy pedig akaratlanul és elbűvölten — meghódoltak előtte. Petőfi méléző alföldje csupa idill, csupa szelíd és kellemes szépség, Ady halott ugar, a lelkek temetője. Petőfi csupa fiatal és naiv optimizmus, egy nép gyermekkorának gyermeteg rajongója, Ady a század nagy betegségének, a modern kétkedésnek és hitetlenségének nagy betege, fáradt, de lázongó és töprengő dekadens, aki egy pusztuló világban, egy haldokló társadalomban és egy szegény és kis hazában a nyugati kultúrák ópiumától és saját nagyságának boratótól mámorosan énekel. Ady egy gyönyörűen haldokló hatyú.

A mélység előtt pedig, amely költészetében megnyílik, úgy kell állanunk, mint Aranynek Dante vízei fölött. Soha költő e világon nem érezte hatalmasabban azt, hogy az életünk halál, hogy a szerelem gyűlölet, hogy isten és a démon bennünk él, soha költő nem fejezte ki egyénibb bűvölettel, hogy az Én egy világ és ha Én nem leszek, egy világ fog összedölni.

Az, hogy új ritmust hozott a magyar nyelv zenéjébe, hogy új szavakat adott és ősi igéket ujjávarázsolt, hogy a magyar nyelvnek Vörösmarty és Babits mellett legnagyobb sámánja volt, hogy új korszakot jelent, hogy világirodalmi értéket reprezentál, mindez hozzátartozik jelentőségéhez.

Tíz év után teljes történeti jelentőségében és egész emberi és költői nagyságában áll előttünk. Most indul új útjára, amely végtelen, hogy meghódítsa kis hazájának a nagy világot. Mert az ő titáni méretei túlnőttek Pusztaszeren, a Hortobágyon, Budapesten, a Lomnicon, ő a Mont Blanc és a Himaláják magasságai-ban száguld Illés tüzes szekeren.

Óvé az örökkévalóság!

Délmagyarország, 1929. január 27.

Juhász Gyula

296.

HALÁLOS FIATALSÁG

A budapesti leányiskolai razzia, amelyet a rúzs és a puder fölajtására rendeztek a növendékek retiküljeiben és amelynek során az egyik diáklány szegyenében levetette magát a második emeletről, többet beszél ennek a beteg és bolond világnak erkölcsöiről, mint minden morálprédikáció. A morált ma különben is leghangosabban és legszigorúbban olyanok prédikálják, akiknél kutya van a kertben. Az erkölcsöket nem lehet pusztá szóval megjavítani, az erkölcsök egy kornak éppen olyan természetes vagy mesterséges termékei, mint a bazsarózsa és az orkidea, a beléndék és a vitriol.

Földrengés után romok hevernek és megesik, hogy kő nem marad kővön. Már pedig volt-e nagyobb földrengés ezen a világon, mint az, amely trónokat söpört el, katedrálisokat döntött porba, országhatárokat sodort el és gránátokkal szántotta végig egész Európát? Bizony összeomlott itt minden, temető lett a televényből, milliók marsoltak a halálba, nem kell tehát túlságosan csodálkozni rajta, ha az emberi elmékben is, szívekben is megrendültek és megváltoztak a hitek, az eszmék, a vélemények és az ideálok. Most nő fel és már döngeti az ifjúság jogán a kapukat és falakat egy új nemzedék, amelynek apja a lövészárok vérében és sarában pusztult el és anyja a hadiözvegyesség sűrű glóriájában

éhezett és fázott. Ez az új nemzedék az idegeiben hozta egy rettenetes összeomlás minden szorongását és szenvedését, ez az új nemzedék az élet szelíd és békés örömeit a koravének emlékezeiből ismeri, mint a legendát és az idillt az iskolai irodalomelméletből.

És ezekre az örömtelen és reménytelen összeomlásban fogant fiatal és fogékony lelkekre egy új világ szörnyű technikai fejlődésének amerikai irama zúdul, a gépek százada dübörög, száguld és repül a bizonytalan jövődő alaktalan ködébe! Az ifjúság pedig élni akar, örök törvényét érzi a tavasznak, az újulásnak, a csírák és a rügyek zsendülésének. Az új öregek, akik nem is voltak, mert nem is lehettek fiatalok, értetlenül és idegenül bámulnak rájuk. A gyönyörű intellektuális ösztönök és vágyak, álmok és remények, eszmék és tervek minduntalan beleütköznek a tilalmak, az elhallgatások, az elvetélések kínai falába. A legszebb gondolatok, a legbátrabb elhatározások, a legigazabb törekvések egy elmúlt és elromlott világ cenzúrájának és vétőjének sóhivatalába kerülnek. Tilalomfák erdejében járunk és a fiatalság, amelyet még nem tört meg az élet mai kényszere és szüksége, igyekezik kikerülni vagy kijátszani ezeket a mindenféle jelszavakkal frissen mázolt tilalomfákat, a szárnyaló érzések és eszmék madárijesztőit. Innen azok a többnyire titkos és néma tragédiák, amelyekről merész ifjú német költők írnak és amelyekről nálunk csak a társadalmi riporterek próbálnak néha pillanatsfölvételeket eszközölni.

A lélek új meg új betegségeit termeli ki magából, egyre ijesztebb szaporasággal és változatossággal, ez a mi korunk, amelynek hőse az új Raszkolnikov, aki Napoleon szeretne lenni, de egyelőre a bokszbajnokság és a kokainizmus között ingadozik. Csupa gátlás ez a mi világunk, amely a régi minden bűnét és tévedését kezdi visszacsempészni és az új idők minden zavarával és nyomorával terhes. Az iskola pedig, amelynek erre az új életre kellene tanítani és nevelni, a boldog béke paragrafusai és sablonjai után kénytelen igazodni. A szülőket és oktatókat kellene először fölvilágosítani a mának feladatai és követeléseit tekintetében.

Új humanizmus szellemének kellene betöltenie a világot, amelyet az új barbárizmus elöntött. Új Rousseau és új Pestalozzi, mikor jön el a te országod, mikor takarítják el már végképpen egy elavult formalizmus végső maradványait, amelyekből a lélek már régesrégén kiszállt és mikor lesz az iskola az élet kertje,

a jövendő melegágya, embervirágok tavasza, amely a szabadság és boldogság nyarának gyümölcseit érleli? A morál komoly szemöldökét ráncoló erénycsőszök és erkölcsörök erre persze azt dohogják: utópia! Ők a felnőtt kiskorúak metódusát úzik tovább, ők az örök nádpálca és vaskalap hívei, ők epével és ecettel itatják az élet szomjúságát és a maguk kehes, vánnyadt filiszterségének vakondok-távlatából szemlélik a forrongó világ bús tengerét.

Az ifjúság elfojtott és elnyomott lázongása pedig erjed és terjed, a tavasz ellen hiába minden reakció, az élet ellen meddő minden negáció! Az elnémitás és az elhallgatás téli ködében ott dereng már az eljövendő kikelet biztos ígérete!

Délmagyarország, 1929. február 1.

297.

SZEGEDI ŐSKERT

Írja: Juhász Gyula

10. Bramin

Kazinczy Ferenc *pankratiaszta* férfinak nevezte Révayt és ha egyszer a szegedi Carlyle vagy Emerson megírja e város hőseinek és reprezentatív embereinek jellemrajzát, abból nem szabad és nem lehet hiányoznia Balassa Árminnak, aki a *sokoldalú tevékenység* csodálatos mintaképe volt és akinek minden munkája a teljes és tökéletes hozzáértés, elmélyedés, szeretet és gond műve. A tehetség és a tudás legkülönbözőbb forrásaiból buzgott föl az ő rendkívüli és gazdag egyénisége. Mint ügyvéd, az ország legelső kriminalistáinak sorában foglalt helyet, a kar dísze és dicsősége. Mint publicista, a városi és országos politikának egyik jelentős tényezője. Mint lapvezér, a szegedi sajtó új irányának útmutatója. Mint városmatya, a szegedi kulturális élet egyik ellenőre és vezetője. A színügyi bizottság esze és lelke minden alkalommal.

Mint író, a világot jelentő deszkákon, a sajtó hasábjain, a Dugonics-Társaság fölölvasó asztalánál egyaránt szép sikereket arat.

Az élő szó varázsával és a nyomtatott betű erejével évtizedeken keresztül közvéleményt teremt, közéleti küzdelmeket és győzelmeket provokál.

Harcos ember, hívő ember: a magyar és emberi kultúra egyik első szegedi fáklavivője.

Nagy humanista, akinek a jog és az igazság nem pusztá szó, nem merő fogalom, de élet és valóság, levegő és napfény, amely nélkül nem volna érdemes tengődni e földön. Balassa Ármin a magyar klasszikus liberálizmus iskolájába járt, a szabadság és haladás eszméi lelkesítették, a szép, jó és igaz szentháromságában hitt és bízott és amikor az összeomlás után az ellenforradalom felelőtlen hősei először az ő ablakait verték be, úgy állott ennek az új világnak kellős közepén, mint Hebbel Anton mestere: nem értette többé! De nem is akarta érteni, inkább szépen, csöndesen elköltözött a holdgöngyöskertbe, nem messze attól, ahol Dankó Pista és Tömörkény álmodoznak.

A legbájosabb emberek egyike volt ez a jó Balassa Ármin, színes és meleg egyénisége csak úgy sziporkázott és hevített a társaságban. Az anekdoták patakja csörgedezett szelleméből, ő volt az, aki mindenre tudott kadenciát. Rengeteg memóriájában zsúfolva és rendezve voltak alakok, adatok, események, idézetek. Az ő elméje valóban prókátor volt, de káptalan is egyben. Erre a kerkápolyi észre igazán illett az ő kedvenc szava: lucidus. Mint védőügyvédnek országos nagy sikerei voltak. Elég csak az Istenes Horváth János esetére emlékeztetni az olvasót.

Egy nap, a század első éveiben, (bezzeg Bramin pontosan tudná az évet, hónapot, napot, sőt az órát és a percet is!) a Szeged és Vidéke szerkesztőségében közölte velem, hogy óriási szenzáció készül. Fölkért, hogy azonnal írjak vezércikket Tetemrehívás címmel egy Mezei István nevű fegyencről, akit életfogytiglan elítéltek kéjgyilkosság miatt. Elég az hozzá, a vezércikket megírtam, az újságot elolvasták, az ügy folytatása az lett, hogy az igazságügyminiszter táviratilag elrendelte az állítólagos gyilkost huszonnégy óra múlva szabadlábra helyezték és az boldogan, megmentve mindjárt vonatra is ült, hogy hazamenjen Erdélybe, a családja körébe.

Balassa Ármin a szegedi újságírás nagy nevelő és tanító mestereinek egyike volt. Lapja a modern zsurnalisztika minden ügyességét és gyorsaságát igyekezett egyesíteni.

Új rovatokat teremtett, új tartalommal és új formával töltötte meg a régi kereteket. Magam is két új rovatot kezdettem a Szeged és Vidékében, amelynek hasábjain először jelent meg

nyomtatásban, versek és prózák alatt, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza és a modern magyar irodalom más jele-seinek neve. Balassa Ármin igen büszke volt arra, hogy *a szögedi dialektust ő beszéli a legszöbben és legröndösebben városunkban*. Pedig ő maga hódmezővásárhelyi születésű volt, a Nyizsnyay Gusztáv és Futó Mihály kezei közül került a Tisza-parti metropolishba, amelynek hűséges és alkotó polgára maradt mindhalál-ig.

Sok keserűség, csalódás, szenvedés és üldözés érte harcos és dolgos pályája során, de ő meleg családi fészkébe és a védő sáncai közé menekült. Baráti körben szívesen elidőzött, a jó bort és a szép nótát nem vetette meg, egyszer Váradon az irodalmi kávéházban népszínműénekesnek nézték, amint a legigazibb magyar népdalokat sorra elővette. Hadd jegyezzem föl itt, hálás kegyelettel, hogy ő volt az első verses könyvem kiadója és mecénása, neki köszönhetem, hogy 1907 őszén *Juhász Gyula versei* hamuszürke köntösükben, de ezüstös betűkkel a címlapon elindultak a vidékről a nagy világba, hogy bekopogtassanak a nyájas magyar olvasók szívébe és szállást kérjenek a lelkükben. Mennyi szeretettel és bizalommal simogatta Balassa Ármin atyai tekintete ezeket az első postagalambjaimat és hogy örült a szerencsés megérkezésüknek! Milyen fiatalos hévvel és férfias erővel tört lán-dzsát a mi nagy emberünk, Tömörkény István kiválósága mellett, egynémely pesti kritikussal szemben a Dugonics-Társaság emlékünnepe-n!

Akire szelleme világított, akit szívének melege ért: nem fogja felejteni soha!

Homokóra, 1929. február 4.

298.

VÉR GYÖRGY KÖNYVE

Az úr a pokolban is úr — mondja egy magyar közmondás. Az igazi, a vérbeli újságíró pedig a Markó uccai fogház magánzárkájában is riportot ír, eredetit, érdekeset, mint ahogy Plátó a borsón is szépet álmodik. Mert tartalom és forma tekintetében egyaránt a kitűnő riport minden erényével ékes *Vér György* első könyve, a *Rácsok mögött*.

Az élet színeivel, lírai melegséggel tárja föl ez írás a sajtóvétségért harminc napi elzárásra ítélt újságíró testi-lelki élményeit a fogságban, amelynek szenvedése valóban nagy művész volt, mert ezeket a megkapóan és meghatóan emberi vallomásokat sugalmazta a toll katonájának.

Mindenféle póz és nagyképűség nélkül, a közvetlen szemlélet és érzés ritka erejével és igazságával számol be itt egy ember lassan elmúló napokról, amelyek minden egyhangúságuk mellett a magára hagyott lélek meztelen igazságait nyilatkoztatták ki és a társadalmon kívül élők sorsát hozták elébe. Néhány élesen megvilágított arc, néhány rejtelmesen fölbukkanó és elsuhanó alak, közöttük a hírhedt Erdélyi Béláé, de mindenekelőtt az egész kivételes és félelmetes környezet, az egész nyomasztó és kietlen hely rajza az élet fanyar ízét és egyéni zamatát adja a naplónak. Az egész könyvön keresztül az emberi szolidaritás mindent megértő és megbocsátó érzelme lüktet, a kitagadottak és elesettek iránt való tiszta, mély részvét.

A szenvedés, a jószág maradandó riportja *Vér* György munkája, amelynek tanulása minden igaz ember lelkében továbbrezeg.

Az írója hangján megindulás érzik, friss és bensőséges ez a hang, valóban *vox humana*, semmi fölösleges, semmi érdektelen, mindig a dolog velejét mondja el, azon frissen, ahogy általélte.

Ez a könyv az olyan újságíró remekelése, aki egy költőt rejteget magában, de a szerelmet és a lírát megtiltani nem lehet, úgy látszik még a Markóban sem!

Szegedi Szemle, 1929. február 11.

(j. gy.)

299.

ÍGY ÍRTOK TI RÓLAM

Karinty:

Végre egy rendes, magyar íróval akartam beszélni, aki nem ír és nem beszél és e célból fölkerestem a drága Gyulát, akinél olcsóbban senki se énekelt a magyar tájon. Gyulának most saját külön kétágyas cellája van, az egyik ágyban a költő fekszik személyesen, egészen rendes vízszintes helyzetben, a másikat albérletbe adta egy úgynevezett ápolónak, tekintettel Apollóra. Szóval Gyula vízszintesen fekszik és az elmés szerkezetű ablakot nézi, amelyet a rácsos kapu mintájára készítettek. Az orvosa

biztosított, hogy a jó öreg fiú nem bántja még a kiadóját sem és a saját szakállára jött ide.

— Kérlek szépen — kezdettem el a szokásos bemutatkozás után, mivel néhány hét óta nem láttuk egymást, — egyáltalában ne zavartasd magadat és ha én azt kérdezem: hogy vagy? ezt ne vedd többnek egyszerű udvariatságnál, amellyel a való életben szoktuk pótolni a mondatok hiányát.

Gyulát nem ejtette gondolkodóba a kérdés, mert minden habozás és ingadozás nélkül, mint aki mindent meggondolt és megfontolt, nyögte: — Köszönöm kérdéstedet, jól szenvedek. A maga részéről ezzel már be is fejezte az előadást. És minden köntörfalazás nélkül a falnak fordult.

— Úgy látom, nincsenek különösebb irodalmi terveid. Bizonyára nem dolgozol nagyobb regényen, esetleg trilógián. Politikai vagy világnézeti válságaid sincsenek. Még csak az iránt sem érdeklődsz, hogy mi van a szerelemmel?

Gyula úgy hallgatott, mint a pinty, amivel egyáltalában nem akarom a halat kiselbíteni.

Fölhasználva beszédes némaságát, így folytattam az érdekes dialógot: — Nekem semmi kifogásom a te hallgatásod ellen, csak hallgass annyit, amennyi jól esik és beléd fér, bár inkább szeretném, ha e tekintetben némely államférfiak és politikusok is így elkényeztetnének. Ellenben engedj meg, barátom, hogy azzal a bizarr és fantasztikus ideával lepjelek meg: mi volna, ha te most egyszerűen megfordulnál, vízszintes helyzetet a kevésbbé kellemes függő helyzettel cserélnéd fel és mint egy közönséges ember kijönnél a többiek közé és azt mondanád: hát persze, *így is lehet csinálni*, nem is olyan nagy kunszt, hiszen eddig is sokszor megtettem életemben, miért ne, ha éppen így kívánjaktok? Nemde?

Gyula mélységes bámulattal hallgatott, a meglepetését alig tudta elpalástolni, egy negyed mozdulattal mintha valóban más irányt akart volna adni fekvésének, de közben rájött, hogy nincsen értelme semminek és tovább is hiába kereste a különbséget az élet és a lánchíd között.

Kosztolányi:

Ifjúságom óta ismerem és szeretem Gyulát. Ő az igazi költő, aki szentül hiszi és vallja, hogy az élet és művészet egy, aki, ha reménytelenül szerelmes, előbb verset ír és azután mellbelövi

magát (a sorrend néha változik), aki, ha boldogtalan, akkor megint csak verset ír és azután zárt intézetbe vonul melankóliájával (a sorrend itt is változik néha). Gyula a valódi költő, aki nem ismeri a költőpénz értékét, a vértelen költő, aki átmeneti kabátban bolyong egyedül a téli viharban és a gyakorlatjavító piros tintára áhítattal mondja: ez az én vérem !

Gyulát a főntemlített műintézet falai között kerestem fel és a körülményekhez képest elég jó színben találtam. Éppen olyan sáppadt volt, amilyenek egy századeleji dekadensnek kell lennie és éppen olyan szomorú volt, amilyenek egy elégikust illik elképzelni. Valami csödbement vendéglőssel tárgyalt, nagyon egyoldalúan, amennyiben ő hallgatott, a másik pedig kifogyhatatlan érvekkel próbálta rábírní, hogy vállalja el egy közeli jövőben meginduló divatlapnak a szerkesztését. Gyula hajthatatlan volt, mint észak csillaga, szigorúan ragaszkodott elveihez, hogy ő nem akar többé lapot látni és hogy hallgatni nem annyi, mint beleegyezni.

Mikor a levitézlett vendéglős engem meglátott, azonnal velem vette föl a megszakított tárgyalás fonalát és Gyula arcán mintha egy baldokló mosoly visszfénye csillant volna meg, hálásan fogott velem kezét és mint aki a sínek közül kiszabadult, egy rímet keresett ehhez a sorhoz:

Nem írok többé verseket.

Gyula

1932

300.

AZ ÖTVENÉVES HALHATATLAN

Írta Juhász Gyula

Ma van ötven éve, hogy Arany János megkezdte a halhatatlanság életét és róla igazán el lehet mondani a maga szavaival, hogy nőttön nő tiszta fénye. Arany soha sem számított a népszerű költők közé, de divatos se volt, mindig a választottak kis, lelkes tábora szította fel és ápolta kultusza tüzét. Petőfi harsány hangja túlzengte a tömeg előtt az ő csöndes panaszát és Arany, aki egészen a népből nőtt ki és tökéletesen kifejezte a nép lélkét, voltaképp[en] sohasem jutott el a néphez. Az iskola szelíd erőszaka (igen helyesen) belevitte a tanultak köztudatába Toldit,

amelynek csak nyelvi kincse is roppant dús és erős nevelő érték, de a Buda halálán és a balladákon kívül csupán néhány verse kerül e réven igazi szellemi forgalomba. Pedig Arany költészete rendkívüli gazdagság (amellett igazi mintagazdaság is), amely méltó rá, hogy a magyarság mélyebb és fölszínesebb rétegeit egyaránt áthassa és átformálja. Valódi jelentőségének egy időben szinte útjában állottak a szapora és bőbeszédű Arany-epigonok, akik csak a szavait lesték el és formáit öltötték magukra. Miattuk egy jó ideig még Ady is bizalmatlanul és ellenkezéssel nézett Aranyra és még a káprázatos északi fényű Buda halálában is keresgélte az elhamvadt szentjános tüzeket. Az aranyjánosi lélek meglehetősen illetlen maradt ezektől az epigonoktól, az a lélek, amely minden klasszikus nyugalma ellenére is mély örvényeket, fájdalmas sebeket, nagy vívódásokat és keserű vádakot takar. Mert ez a paraszti sorból goethei magaslatokra emelkedett magyar költő a legfinomabb és legérzőbb, legvérszűbb lelkek közül való volt, akik valaha éltek és szenvedtek.

Néha egy sora hirtelenül úgy hat, mint amikor a sötétségben villámfény hull valami mély szakadékra. Nincsen nála szemérmesebb költő ezen a földön, de éppen ezért, annál emberibbek és megkapóbbak az ilyen fölvilanások. Ez a szalontai hajdú ivadék, aki csak hajlott korában és véletlenül vetődött külföldre (Karlsbadon túl nem járt és oda is csak a kúra végett), aki élete javarészt vidéki tanári magányban és akadémikus tudós elvonultságban töltötte, állandóan a lét és nemlét nagy kérdésein töprengett és bár nem foglalkozott a hivatalos és hivatásos bölcsészettel, mégis tele van gondolati tartalommal. A legigazibb és legtisztább magyar filozófiának, a humornak aranya ragyog minden során, az életnek minden megértő és megbocsátó szemlélete, a hiúságok hiúságának mély átérzése lebeg az ő vizének mélységei felett. Milyen nagy magányos volt ez az igaz ember és költő! A nyilvánosság előtt alig szerepelt egyszer-kétszer, akkor is szokatlannul fontos alkalmak szólították elő (Széchenyi emlékezete), ő valóban jól rejtőzött, de íróasztalán egy egész világ született, élt, rajzott és agyában korának minden nagy kérdése és eszméje megfogamzott és alakot öltött.

Kivételesen öntudatos művész volt, tudósa is a mesterségnek, amelyet hittel és kétséggel űzött, nincs egyetlen sora sem, amelyet ne a legnagyobb felelősséggel írt volna, de azért az emberi melegség ott remeg minden szavában, noha márványból fara-

gottnak látszik is az! Ennek a tökéletes költészetnek legfőbb varázsa éppen abban van, hogy elhallgatással mond ki titkokat, hogy a sorok közé rejti könnyeit, hogy olyan belső zenéje van neki, amely állandóan, sokszor csak a vájt fülűek előtt hallhatóan nyomon kíséri a ritmusok és rímek pazar hangversenyét.

Ő az első modern költőnk tartalomban és formában, lélekben és szellemben, idegeivel és szemléletével egyaránt, aki a legősibb népi talajon, a legdúsabb televényen újszerű, egyéni hajtásokat hoz. Csak gondoljunk az Őszikék néhány kis remekére, a Bolond Istókra, az olyan balladákra, mint a Tengeri hántás, emlékezzünk csak lélekrajzának finomságaira. A szenvedő Arany, ahogy lassan előtűnik fájó, meztelen lelkével művészetének leple alól, olyan közeli hozzánk, annyira rokon velünk, oly igen örökké időszzerű! De ma talán még inkább, mint eddig bármikor. Ez az igazi Arany nem érvényesülhetett a maga egészében és lényé legmélyével a ferencjózsefi idők milléniumi ragyogásában. A lírikus Aranyt magát is háttérbe tolták az epikus kedvéért és Arany, a művész helyett inkább a népiest mutogatták.

Még egy dolog van, ami Arany Jánost ma különösebben érdemessé teszi a figyelemre és meghallgatásra. A mi korunk, a nagy repülések és nagy diktátorok ideje, a rekordok és reklámok világa önkénytelenül is e szép csöndesen ballagó, szemérmes és szerény, szelíd és szenvedő magányos felé fordítja azok érdeklődését, akiknek nem egészen ez az ő világuk.

Arany János nagyon sok mai lármás kérdésre megfelelt már régen; halkán és bölcsen, könnyek közt mosolyogva. A mai világ közönséges törtériját senki se írja meg különben, mint ő a Gondolatok a békekongresszus felől című versében. És milyen megrendítően és megindítóan emberséges ember tud lenni ez a doctus poeta, például abban a költeményében, amelyet a tragikusan korán elment Czakó sírján írt! A legigazabb versek egyike ez irodalmunkban, érzik benne Petőfi közelségének melege, egy sokat tűrő és vergődő ifjú férfi egész kitárulása (amely a legritkább, talán egyetlen ilyen látvány Aranynál), egy rövid lírai vallomás, amely hosszú eposzok zöngelmeinél több, maradandóbb, nagyszerűbb és bámulatosabb.

Ez a mi Aranyunk, a minden idők Aranya, akit a végzet számunkra tartogatott vigasztalásul és fölemelésül a nehéz és leverő napokban.

Délmagyarország, 1932. okt. 22.

1934

301.

JÓKAI EMLÉK

Tündöklő szeptemberi vasárnap délelőtt volt, az Akadémia dísztermében, ahol a Petőfi Társaság Kossuth Lajos születésének századik évfordulóját ünnepelte.

Jókai új versét olvasta föl, amelyben Kossuth szellemét idézte. — Én láttam őt — orgonálta csodálatos meleg hangján, és bennem följjongott a boldogság és büszkeség, hogy íme ez a nagy varázsló valóban itt van, közöttünk él, a mienk, ha merném, most kezét is csókolhatnék neki, hiszen ez a legkevesebb, amivel ennek a bűbajos mesemondónak tartozom.

Ez a gondolat mindig föltámadt bennem, ha láttam elsuhanni az utcán és amikor a koporsója megcsillant a májusi alkonyatban az öreg Múzeum előtt, úgy éreztem magam, mint az árva, aki nem tudott haldokló édes apjától elbúcsúzni.

Mikor Jókai századik születésnapját ünnepelte a Petőfi Társaság, nekem jutott a tisztesség, hogy ódát mondjak róla. Bizony mélyen megilletődve állottam a helyen, ahol őt először láttam és hallottam és amikor a vers végén meghajoltam szelleme előtt, nekem újra eszembe jutott a régi vágy és magamban azt gondoltam akkor: — Most végre mégis kezét csókoltaál neki.

1934. szeptember 5.

Juhász Gyula

1936

302.

OLÁH GÁBOR

Furcsa iróniája a sorsnak, hogy Oláh Gábor kimaradt Szerb Antal új magyar irodalomtörténetéből. Fiatal korában valósággal égette lelkét a dicsőség szomja és még 1909-ben is azt írta Rákosi Jenőnek a Holnap és Ady körül támadt polémia alkalmából, hogy a Rákosi-korszak után az Oláh-korszak következik a magyar irodalomban.

Nem mindennapi jelenség. Apja szegény bérkocsis volt Debrecenben, ő maga a legnagyobb nélkülözések között küzdötte föl magát, sokat koplalt, de valami római nyugalommal viselte sorsát, elvégezte az egyetemet, a debreceni kollégiumban könyvtáros lett, majd középiskolai tanár. Számtalan könyvet írt, verses és prózai műveket, lírát, regényt, drámát, tanulmányt, amelyeknek egy része, így egy Michelangeloról és egy Beethovenről szóló drámai költemény kiadatlan.

Az egyetemen a legcsöndesebb emberek egyike volt, hosszú alakja, magyar ruhája, pápaszeme egyik jellegzetessége volt az akkori egyetemi életnek, világfájdalmas arccal temetkezett könyvekbe és újságokba, rengeteget tanult és tanított, gyűlölte a nőket és imádta a magányt. Volt benne valami ellenállhatatlanul érdekes romantikus pátosz, sötét tekintete, mélységesen komor hangja olyan idegenül hatott abban a derűs, bizakodó világban. Kálvinista puritánság és byroni önérzet egyesültek benne, csodálatosan tiszta és gazdag nyelvművészete egy új Arany Jánost sejtetett. Beöthy Zsolt őt tartotta az egyetemre járó költők közt a legkülönbnek. Ha beszélt, ha írt, mintha a magyar nyelv géniusza szólalt volna meg.

Talán ez a különös tehetség volt az oka, hogy nem az lett, aminek indult. A nyelv vitte őt, a szavak, a kifejezések, az árnyalatok bősége, ereje, nem tudott ellenállani a saját tehetségének, mint aki a zsírjába fullad. Mert a tehetségnek is megvannak a maga veszélyei és hátrányai. Goethe szavaira kell gondolnunk, aki szerint: *In der Beschränkung zeigt sich der Meister.*

Oláh Gábor ki akarta élni írásaiban a maga bőségét, áradt, dagadt, hullámozott belőle a szép magyar beszéd, nem sajnálta a pazarlást, a fölösleget, a kifejezés vitte, ragadta magával, a jelzők, képek és hasonlatok tengerében gyönyörködött. Móricz Zsigmond is dús, de azért tud csínján is bánni azzal amije van. Oláh Gábor magyar nyelvi készsége és annak korlátalansága határozza meg elsősorban az ő írói munkáját.

De azért más tekintetben is jelent értékeket. A Szegény magyarok c. közvetlenül a háború előtt írt regényében azt mondta el, amit Ady a lírában. Igaz, hogy a sok szép mondatban néha eltéved az igazi mondanivaló. Ez a nagy regény különben Harasányi Kálmán Kristálynézókjével Szabó Dezső Elsodort falujának egyenes elődje. Oláh Gábor későbbi regényeiben túlságosan előtérbe kerül a célzatosság, a művészet rovására. De kor-

történeti szempontból nagyon érdekes és értékes dokumentumokat tartalmaznak.

Oláh Gáborban megvan a naiv és egyenes lelkek gátlásnélkülisége és elmond és kimond olyan dolgokat, amiket a társadalmi, politikai és erkölcsi óvatosság hallgatással szokott elintézni. És itt van ennek a különálló emberi és írói egyéniségnek kulcsa, ő talán az egyetlen kora irodalmában, aki minden tudása és műveltsége dacára valahogyan vad idegen maradt ebben a világban, amelybe nem tud beleszokni és beletörődni és amelyik nem is igen törődik vele. Lényegében egy rousseau-i ember ő a huszadik században, akinek lelke és sorsa a Vajda Jánoséhoz hasonlít. A versei csupa ábránd, szenvedély és képzelet, de különösebb egyéni vonás nélkül. Mert itt van az ő művészi tragikum: éppen a lírában, a közvetlenség és bensőség műfajában jelentkeznek gátlásai. Itt nem a valódi Oláh Gábor beszél, hanem az, akinek magát megálmodja. Ha gátlás nélkül vallana, akkor egy másik Ady lenne. A paraszt Ady az úri Ady mellett.

Regényeinek néhány részlete próbál kárpótolni a meg nem írt versekért. Drámáiban tiszta írói szándékok vezették, nem is került el egyik sem Debrecenen túl.

A tudós és művelt, a magányos és szenvedő Csokonaiban őset és rokonát tisztelheti. Nem hiába foglalkoztatja annyit a kollégium nagy számúzottjének alakja. Három drámát is írt róla és több tanulmányában újraértékelte.

Keletiek nyugaton című remek útirajzában annak idején a bécsi Burgszínház előtt annak a reményének adott kifejezést, hogy itt is fogják még drámáit játszani.

Madách költeményét játszották, pedig ő még a pesti színházra sem számított, amikor megírta. Ami késik, nem múlik?!

[1936]

Juhász Gyula

303.

[EGYETEMI TÁRSÁK]

Mikor a kilencszázas évek elején a pesti egyetemre kerültem, az irodalmi ifjúság szellemi érdeklődése szinte kizárólagosan esztétikai természetű volt. Még a filozófusok közül is azok hatottak leginkább, akik elsősorban jó írók voltak, mint Schopenhauer, aki a legformásabban fejezte ki gondolatait, vagy éppen

költő is volt, mint Nietzsche. E boldogtalan szellemnek különösen sok hódolója akadt, tragikus sorsa, mély és erős életérzése, művészi szelleme, amely a német nyelv egyik legnagyobb mesterévé és néhány csodálatosan tiszta szépségű vers költőjévé avatta, döntően hatottak az akkori ifjúságra. Kosztolányi néhány ezidőben írt verse, valamint Babits és Ady e korbéli költészete kétségtelenül mutatják a német bölcsész-költő szellemének hatását. Babits az egyetemen be is mutatott néhány részletet a készülő Zarathustra-fordításából és a *Délen* című gyönyörű Nietzsche-vers fordítása ugyancsak tőle jelent meg egy *Tűz* című folyóiratban, amelyet Mohácsi Jenő szerkesztett és amelynek egy száma jelent meg. Még egy filozófus kezdett hódítani ekkor, a korán elhunyt Ottó Weininger, aki Nietzsche-vel és Strindberggel együtt terjesztette a nőgyűlölet divatát. Ez időben egy német pantheista-mozgalom is élénk visszhangot keltett a fiatalok körében, különösen egy Bruno Wille nevű költő révén, akit azóta meglehetősen elfeledtek. Ez az irány a tolsztojizmussal társult, rajongó apostolai az igazság és a természet nevében beszéltek. A szociológia is ekkor lépett be az érdeklődések küszöbén, elsősorban Herbert Spencer tanításai révén. Forrongó kor volt ez, a fejlődés, a haladás gondolata hozta lázba a fiatal lelkeket, új szellem és új költészet után áhítoztak, ezt keresték és ezt hirdették mindenütt. Az egyetemi templom és katedra is megnyílt Prohászka Ottokár számára, aki elsősorban új mondanivalóival és egyéni hangjával, mondhatni költői lendületével ragadott el hívőt, kételkedőt és szabadgondolkozót.

Egyik előadását vita követte, amelyen Balázs Béla a művészet elsőségét próbálta védeni a vallással szemben. Oscar Wilde artisztikus világszemlélete ekkor állott delelőjén. Az élet és művészet egységét hangsúlyozták. Néhány debreceni fiatal, a *Bokréta* költői, Arany és Petőfi hagyományaira esküdtek, de a legkülönb köztük Oláh Gábor, titokban Ibsent fordította és gyalog ment Párisba. Etédi Gagyi Jenő tüntetően székely nemzeti viseletben járt az egyetemre és székely dalokat írt. A legnagyobb ellentétek szépen megfértek egymás mellett vagy békésen küzdöttek egymással, de az állásfoglalás általában esztétikai volt. Babits az egyetemen egy bírálatban erősen elítélte a szocialista költő verseit, mert nagyon szürkék voltak. Az egyéni-ség szót talán sohase hangoztatták olyan erősen, mint akkor. Ez az idő az individualizmus aranykora. Ekkor épült föl az a kép-

zeletbeli elefántcsonttorony, amelybe a művészek az élet bajai elől menekülni akartak. Persze ez többnyire csak addig sikerült, amíg az ihlet perce tartott. Meghatottan emlékezem arra a barátságra, amely Babitscsal és Kosztolányival összekötött. A költészet minden uralkodó szeretetében találkoztunk. Egymásnak olvastuk föl verseinket, szinte egymás jelenlétében írtunk, a leveleinkben egymást intettük, buzdítottuk, az élet és irodalom, a valóság és ábránd, hogy Kemény Zsigmond szavait használjam, szinte egymásba mosódott e korban, az élménynek is irodalmi színezete volt! A legfontosabbnak a verset tartottuk, mert a jó vers legtömörebb, legzártabb, legegységesebb és legidőállóbb kifejezése az élet lényegének, de különösen esztétikai ösztönből és meggondolásból vallottuk ezt, mert a vers mégis csak legművészibb irodalmi forma, ősi és örök. A magyar irodalomból a nagy klasszikusok természetes és szinte akaratlan hatásán kívül főképpen Reviczky és Komjáthy Jenő érzelmi és eszmei tartalma és néhány akkor divatos költőnek hangja ragadta meg az induló fiatalságot, de nagyon jól emlékszem, hogy egyszer az akkor még Nagyváradon élő Ady vidéki verseskönyve, a *Még egyszer*, véletlenül kezembe akadt és nagyon felfigyeltem rá.

Mindenek mélyén pedig ott volt a magyar föld és a magyar lélek, a szekszárdi szőlőhegy, a palicsi tó, a hortobágyi puszta, a Tisza partja, az anyánk csókja és a dajkánk dala, amely minden esztétikán és szociológián túl hangot és színt ad a művésznak és embernek.

Ifjúságomnak egyik legjobb barátja, legkedvesebb embere Zalaai Béla volt, aki Debrecenből került föl a budapesti egyetemre. Matematikus volt és nekem ehhez a tudományhoz nem volt semmi hajlandóságom. De barátságunknak éppen ez volt egyik titokzatos eleme, a nagykorúton bolyongva éjszakákon át beszélt a felsőbb matematika nagyszerűségéről, Pascalról, Eulerről, a Bolyaiakról, Henry Poincaréről, a kiváló Kőnig Gyuláról, akinek legjobb hallgatója volt, a fiatal Fejér Lipótról, barátjáról, beszélt nagy problémákról, amelyeket meg akart oldani, beszélt olyan lobogó lelkesedéssel, annyi hittel és szeretettel beszélt arról, hogy micsoda szépségek és igazságok rejtőznek a legszárazabbnak tartott tudomány mélyén, annyira, hogy én többször gondoltam arra, hogy megpróbálom a közelebbi ismeretséget vele és eljárók Kőnig Gyula óráira, aki különben is

kitűnő előadó volt, de ebből nem lett semmi. Zalai Béla filozófus is volt, az ismeretelmélet egy új rendszerén dolgozott, de nem fejezhette be élete nagy művét, (amelyről a magyar filozófiai irodalom hivatalos képviselői, köztük Alexander Bernát, a legteljesebb elismeréssel nyilatkoztak), mint hadifogoly pusztult el Omszkban. Hozzáértők szerint ő volt a magyar filozófiai irodalom legnagyobb reménysége. Még most is hallok harsány, életörömtől áradó kacagását, amint párisi és egyéb éhezéseit és nyomorát említette. Igen finom irodalmi ízlése volt, Babits, Kosztolányi, Oláh Gábor sokat adtak a véleményére, ő volt az ideális olvasó, akihez a költő elsősorban szól. Sokszor nem is mondott semmit, de egy arcjátéka vagy taglejtése többet elárult minden véleménynél. Levelei külön érdekesség. Többnyire óriási papiroson egy mondat hatalmas betűkkel. De ebben az egy mondatban össze tudta sűríteni egész mondani- valóját, testi, lelki állapotát, csalódásait és terveit. Minden félbe- maradt élet megrendítő, az övé különösen az. Mint mikor egy óriás repülőgép futni kezd, hogy magassági rekordot érjen el és egy csavara eltörik.

De ennek már idestova húsz esztendeje. És az idők távolából mégis fölhangzik egy életigenlő kacagás, Zalai Béláé. — Königin, das Leben ist *doch* so schön — Schiller szavait harsogta.

Nyugat, 1937. május.

JEGYZETEK

E KIADÁSRÓL

Juhász Gyula összes művei szövegkritikai kiadásának ez a kötete az 1927 és 1936 között frott, nem szépirodalmi jellegű prózai műveit tartalmazza. A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Bizottságának határozata szerint Juhász Gyula prózai írásainak válogatott közlésére kellett szorítkoznunk. Válogatásunk szempontjai megegyeznek az előző kötetekével. Igyekeztünk minden olyan írásnak helyet adni, amely a költő eszméi, politikai, művészi fejlődésének dokumentuma lehet; közöljük minden irodalmi vonatkozású írását, kritikáját, jelentős és jellemző színírálatát, egyetlen nagyobb méretű irodalomtörténeti tanulmányát, közéleti és irodalmi szatírát, beszéd- és előadásvázlátát, thematáit és játékos anagrammáit. Nem közöljük viszont azokat az írásokat, amelyek a kényszerű újságrói robotmunka föladataiként készültek, és amelyekben — ezek többnyire névtelenül megjelent írások! — akarva-akaratlan a liberális Délm politikai álláspontja jut kifejezésre egy-egy eseményről. Számos olyan írás nem került kötetünkbe, amely a jelzett időszak szegedi közéletének eseményeiről szól. Közülük több megjelent Juhász *Szegedi Színház* (1926) című kötetében is; ezek szatírák helyi érdekességű eseményekről; többségük a megjelenés után hamar elvesztette időszerűségét, s megértésük is nagyon sok, jelentéktelen magyarázatot igényelne.

A kötetünkől kihagyott írások címeit a szövegek között időrendben közöljük. Jegyzeteinkben címük mellett jelöljük pontos megjelenési helyüket, ha névtelenül jelentek meg, akkor a szerzőség bizonyítékait, röviden utalunk az írás tartalmára, és megemlítjük azok neveit, akik a cikkben szerepelnek. Ezzel a további kutatást kívántuk megkönnyíteni.

1

A kötetünkben fölölelt korszak nem külön egység Juhász életművében. Publicisztikai írásainak többségében ugyanaz a magatartásforma tűnik elő, mint megelőző kötetünk anyagából: szembenállás az ellenforradalmi rendszerrel, ennek kultúraellenességével; Ady, Petőfi, Kossuth emlékének és szellemének ébrentartása; támadás a kurzus helyi hatalmasságai ellen; tehetséges fiatal írók támogatása; a magyar kultúra hazai és külföldi sikereinek és sikertelenségeinek figyelemmel kísérése; Babits, Bartók, Kodály, Szabó Dezső, Kosztolányi, Kassák, Rippl-Rónai, Rudnay Gyula, Károlyi Lajos művészetének szenvedélyes propagálása az ellenforradalmi rendszer hamis értékeivel szemben — ezek mind-mind régibb írásaiban is megtalálhatók 1919 után. Szatirikus hangú írásainak többsége a szegedi közélet és kulturális élet sekélyességét gúnyolja ki. Feltűnő szeretettel fordul a szegedi irodalmi hagyományokhoz, ekkor írja legnagyobb terjedelmű irodalomtörténeti tanulmányát Tömörkény Istvánról, és 1928. okt. 27-én indítja a H-ban a *Szegedi őskert* sorozatát, melyben az ún. „szegedi irodalom” elmúlt jeleseit méltatja megértő és megbocsátó kritikálansággal. Újságrói figyelme most is rendkívül sokrétű, mindenre kiterjedő: napi politika, irodalmi viták, nemzetközi események, új könyvek és színielőadások, irodalmi évfordulók, sőt a képzőművészet és a sport is tárgya írásainak.

Életében azonban egyre kevesebb az olyan esemény, amely írói munkájá-

nak inspirálója lehetne. Szegedet csak ritkán hagyja el, tudomásunk szerint ebben az időben már csak Makón, Debrecenben, Hódmezővásárhelyen, Gyulán és Budapesten fordult meg. Baráti köre egyre szűkül, leginkább a fiatal szegedi újságírókkal, írókkal, festőkkel tart kapcsolatot, az utóbbiak érdekében szervezi meg az Alföldi Művészek Egyesületét, a fiatal írókat meg a Tömörkény Asztaltársaságban kívánja összefogni, egyszersmind Tömörkény emlékének ápolását szolgálja. A hivatalos város részéről most sem részesül tehetőségét és munkáját megillető megbecsülésben. Érthető, hiszen politikai magatartása, írásainak az ellenforradalommal szembeni erős kritikája nem tette őt szalonképessé. A HRkÚ 1927. ápr. 25-i vezércikkében ezt olvashatjuk: „Hogy van az, hogy ebben a városban csak emléktáblája jut az írónak, — az sem a várostól, — de Juhász Gyulának ez a város még nem adott egy kitépelt irkalapot s egy karéj kenyeret?” A szegedi fiatal írók baráti tiszteletén kívül bizonyára erős hatással volt rá a környező államokban szerveződő fiatal magyar írók mozgalma is, írásaiban többször utal rájuk elismeréssel. Az 1929-ben és 1930-ban kapott Baumgarten-díj mellett talán nagyobb elismerés volt számára, hogy az Ady nevében szervezkedő fiatalok, itthon és külföldön őt tekintik az Ady-örökség letéteményesének; ő volt 1928. máj. 20-án az Ady sírját megkoszorúzó fiatalok, köztük a Sarlóások szónoka is. Betegsége, mely 1929. febr. 6-tól kezdve szinte egyik napról a másikra elhatalmasodik rajta, már 1928 szeptemberétől érezteti hatását újságírói munkáján, ettől kezdve ritkul írásainak száma. Utolsó prózai írásai minden valószínűség szerint az [*Egyetemi társak*] (303. sz.) és az *Óláh Gábor* (302. sz.) címűek.

2

Publicisztikájának legfőbb megjelenési-helye a Délm, amelynek 1918-tól főmunkatársa, rendszeres napi vezércikkírója Móra Ferencsel együtt. A *Május ünnepére* (50. sz.) című névtelenül megjelent vezércikkének jegyzetében idézzük Pásztor Józsefhez, a Délm felelős szerkesztőjéhez írott levelét, melyben mentegetőzve írja, hogy a pénteki, szombati vezércikket nem tudja küldeni, csak a vasárnapot. A vezércikk-írásban — mint közös kollégájuk, Vér György (Juhász Gyula a redakcióban. Újságírók Újságja, 1941. karácsony) megírta — Mórával osztozott. Vezércikkeik többsége névtelenül jelent meg. De néha, mint pl. a Pásztor Józsefnek írott levélből vagy *A színlapok margójára* (247. sz.) című névtelenül megjelent írása körüli vitából kiderült, hogy Juhász rejtezik a névtelenség mögött. Az előző évekhez képest kevesebb színikritikát ír a Délm-ba, nem ő a rovatvezető; amint a Pásztorhoz írott levélből kitűnik, a humoros írások is főadatkörébe tartoztak, és néhány név nélkül megjelent hírfej szintén az ő kezénomára utal; ezeket egész újságírói pályafutása alatt szívesen írta.

Sokkal kevesebbet dolgozik most már a Délm hetenként megjelenő társ-lapjába, a Ligeti Jenő szerkesztette HRkÚ-ba. Munkatársa lesz viszont az 1928. okt. 27-én induló hetilapnak, a H-nak, amelyet a Délm munkatársa, Juhász fiatal barátja, Magyar László szerkesztett, és amely a szegedi fiatal írók lapjának indult. Első számában ilyen programot közölt: „A Homokóra bátorszavú, harcos orgánuma lesz a város társadalmának... Nem akar más lenni, mint mindig igaz szavú, mindig igaz szándékú szegedi újság... ”

Teret ad a fiatal szegedi tehetségeknek, akik a nyomorúságos gazdasági viszonyok miatt nem igen juthatnak el a nyilvánosságig..." A baráti kapcsolat mellett ez a program is vonzotta Juhászt a hetilaphoz. Egy-két írása megjelenik az 1928. ápr. 7-én induló SzSz-ben. E városfejlesztési hetilap szerkesztő bizottságában barátja Tonelli Sándor és Móra Ferenc volt. Három írása jelent meg az Alföldi Ipar és Kereskedelem című „független közgazdasági” hetilapban, és kétszer szerepelt a Színművészet és Kritiká-ban. Pekár Gyulához intézett nyílt levelét és Császár Elemérhez szóló viszontválaszát a Magyar Hírlap közölte. Egy rövid nyilatkozata a budapesti Színházi Életben jelent meg, Mórával ellentétben Juhász egyetlen pesti lapnak sem volt ez időben már munkatársa, publicisztikai írásai csak szegedi lapokban jelentek meg. Így érthető, hogy megjelenésük idején nem volt nagyobb visszhangjuk. Akiket bírált vagy dicsért, talán el sem olvasták ezeket az írásokat.

3

Itt található írásai közül 270 most jelenik meg először kötetben. A költő életében megjelent *Holmi* c. (1929. március) prózai válogatásban *Tömörkény* cím alatt olvashatjuk a *Tömörkény élete és művei* című írásának egy fejezetét; 15 írás pedig az *Órökség* (Budapest 1958. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta Péter László) 1. kötetében jelent meg. A *Tömörkény élete és művei* c. tanulmányt 1941-ben a DT adta ki. 1927. szeptember utolsó napjaiban jelent meg Szegeden Juhász szatirikus írásainak gyűjteménye: *Szögedi Színház. Gyalu műsorával. Tragikomédiák és komitragédiák*. A Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavidálla Rt. Kiadása, 1926. (A kiadás éve nyilván sajtóhiba!) A kis könyv 2. lapján ez olvasható: „Gyalunak ez a könyve Szegeden, a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavidálla Rt. kiadásában és könyvnyomdájában, 320 számozott példányban készült. A szerző minden könyvet aláírt.” A kiadásról szóló első hirdetés 1927. aug. 31-én jelent meg a Délm-ban, ettől kezdve szinte minden nap hirdeti az újság. Az első hirdetés szövege ez: „Gyalu. Szögedi Színház. Amatőr kiadás 300 számozott példányban a szerző aláírásával és utóhangjával. Ára négy pengő. Előfizetések a Délmagyarország Aradi utcai kiadóhivatalába küldendők.”

A kötethez frott utószót itt közöljük:

Utószó,

vagy ahogy tetszik

Miért nem előszó? Mert az előszót nem szokás elolvasni. Minél előkelőbb név írja, annál kevésbé. Az előszó rendszeren arra szolgál, hogy a könyv szerzőjével szemben bizalmatlanságot keltsen az olvasóban. Az utószó viszont alkalmat ad a szerzőnek, hogy a közönségtől bocsánatot kérjen.

Ez a SZÖGEDI SZÍNHÁZ úttörő kísérlet, amely a hiányzó szegedi kabarét akarta pótolni. A pesti kabaré egészen más, mint a párisi, ez a szegedi is ennek a mi városunknak aszfaltjából igyekezett kinőni.

Szabad-e írni a Kárpátok alatt? — kérdezte Ady Endre, én pedig azt kérdeztem, hogy szabad-e nevetni a torony alatt?

A szegedi szatíra nem volt, hanem lesz és talán némi érdeme a SZÖGEDI SZÍNHÁZ-nak, hogy ezt a műfajt elkezdte. Egy darab kortörténet van ezekben a kis darabokban és ha cserepekből olvassák ki Babilon és Ninive történetét, ki tudja, ezeknek a tarka szellemi cserepeknek is hasznát veszi még a jövőendő Reiznere és Czimere?

Mészöly után különösen nehéz dolog szatírárt írni városunkban, de azért még mindig könnyebb, mint komolyan megmondani az igazat. Én legalább soha nem kaptam sajtópórt senkitől ezekért a szegedi színházi dolgokért, amit más műfaji cikkeimről nem mondhatok. Minden szatírának annyi a fajsúlya, amennyi az általa kiszorított ostobaságok és félszepségek térfogata. Remélem, hogy ebben a tekintetben is elértem valamit.

Nem kell lenézni a kritikának ezt a lenge és játszi formáját. Nagy ősei vannak: Aristophanes, Juvenalis, Aretino, Molière. És a Hüvelyk Matyi Szegeden.

A Szegedi Színház valóban eszményi nivójú színpad. Nincsen házi kezelesben, nem ellenőrzi a színiügyi bizottság, nem ismer tekintélyeket és csak egy helyi szerzője van, Gyalu, akit Shakespeareből mindenki ismer és szeret. Ez a színház a város haladása érdekében dolgozik, tollal és tőrrel, iróniával és vitriollal. De az egész csak játék, tessék barátságos arcot vágni hozzá.

Ez a színház leginkább a színházzal foglalkozik, de a közéleti cirkusz akrobatái és bohócái is szerepelnek benne. Az elmúlt évek aktualitásai, apró és nagy komédiái adták a témát. Ha egyik-másik darabocská veszített aktualitásából, annyi baj legyen, a szegedi közélet csak nyer vele. A szatíra elérte célját, a szatíra mehet!

•

Ezennel ünnepélyesen bocsánatot kérek mindenkitől, kormányfőtanácsostól a helyi szerzőig, ha valakit megbántottam. És a béke és barátság jeléül, íme itt adom sajtókezü parolámat:

(Aláírás.)

A kis kötetről egyetlen méltatás jelent meg a Délm 1927. okt. 2-i számában (x) jellel.

Juhász publicisztikájának a kötetünktől fölfelelt korszakával az irodalomtörténet keveset foglalkozott. Inkább költészetének értékelését adja Kispéter András: Juhász Gyula. (Bp. 1956. 225—233. l.) Életrajzi adatokat tartalmaz a Juhász Gyula emlékkönyv (Budapest 1962. Szerkesztette Paku Imre) A termékeny magányban és A rím és remény fogytán című fejezete. (Itt főképp Magyar László, Péter László, Szelesi Zoltán, Nagy Dezső, Szabó Lőrinc, Féja Géza, Vér György és Juhász Endre írásaira gondolunk.) Ugyancsak életrajzi szempontból figyelemre méltó Magyar László: Milyen volt szökecsége? (Nagyvárad 1942.) című könyve. Juhász és a Délm kapcsolatával Péter László is foglalkozott: Juhász Gyula, a Délmagyarország munkatársa. = A Délmagyarország fél évszázada. Szeged 1960. 15—16. l.; Délm 1960. ápr. 27.; Tiszatáj, 1960. máj.

1943. okt. 25-én Klamár Gyula szegedi újságíró a Vajda János Társaságnak előadást tartott Juhász Gyuláról, az újságíróról. Szövegét nem ismerjük.

4

Kötetünk írásainak többsége név nélkül jelent meg. E korszakban Juhász teljes névalírásán kívül a következő névjegyeket, álneveket használta: *Gyulu*, (*Gyalu*), (*j.*), (*j. gy.*), (*-u*). A névtelen íráskor szerzőségének bizonyítását minden alkalommal a cikk jegyzetében adjuk. E munkában támaszkodunk a sorozat már elkészült köteteinek tanulságaira is.

A név nélküli íráskor szerzőségének bizonyításában több szempontot vetünk figyelembe. Legtöbb esetben kimutatható volt, hogy a névtelen írás rokonságot mutat Juhász más írásaival. Az összevetéskor olyan írása is hivatkoztunk, amelyek ugyan szintén név nélkül jelentek meg, de az előző kötetekben szerzőségüket már bizonyítottuk. Gyakran kimutatható volt a prózai írás rokonsága Juhász korabeli vagy régebbi verseivel. Bizonyítható mozzanatok tekintettük, ha a cikkben Juhász kedvenc szerzőire történt utalás: Ibsen, Tolsztoj, Nietzsche, Péterfy Jenő; különösen jellemző Juhászra, hogy gyakran idézi Adyt, nemcsak név szerint, hanem úgy is, hogy publicisztikájában fölhasználja Ady szavait. Juhász szerette az ellenforradalommal szembeállítani mindazokat, akiket igazán becsült, nagy művészeknek tartott; nevük sűrűn fölbukkan névvel és név nélkül megjelent írásaiban egyaránt: Bartók, Kodály, Babits, Kassák, Szabó Dezső, Rippl-Rónai, Rudnay Gyula, Károlyi Lajos; Kossuth és Petőfi kultusza is több név nélküli cikkben az ő szerzőségéről tanúskodik.

Juhász szerzősége melletti bizonyítéknak tekintettük azokat a lapkivágatokat és gépirásos másolatokat, amelyek a Kilényi-gyűjteményben fennmaradtak. Kilényi Irma, aki ebben az időben már mindennapos ügyintézője volt Juhásznak, még a költő életében megkezdte Juhász műveinek összegyűjtését; a lapkivágatokat nem lehetett volna utóbb megszerezni, ezt csak a megjelenés idején tudta elvégezni, minden valószínűség szerint magának a szerzőnek közlése révén, beleegyező és kontrolláló segítségével. Ezekre a lapkivágatokra a cikke jegyzeteiben is utalunk.

Szerzőségét bizonyító érvnek tekintettük, hogy néhány irodalmi vonatkozású névtelen vezércikkben a Nyugat nemzedékéről, Ady kortársairól

esik szó, de az írás Juhász Gyula nevét nem említi. Az ilyen cikket csak Juhász írhatta Szegeden, hiszen annál a lapnál, amelynek a költő is munkatársa volt, elképzelhetetlen, hogy egy ilyen fősorolásból az ő nevét valamelyik újságíró társa kihagyja (pl. *Gyepűn innen, gyepűn túl*, 231. sz.).

Nagyon fontos bizonyító anyagul szolgált a névtelen vezércikkek azonosításában Juhász prózastílusának már hosszú idő óta meglevő és újságíró társaitól egyénien elütő számos sajátossága. Juhász szerette a többnyire és kötőszavas, néha kötőszó nélküli szóhalmozást: szerette a rokon- vagy ellentétes értelmű, gyakran alliteráló vagy rímelő jelzők, határozók, főnevek és igék halmozását, főként kettőzését. Pl. a *Kegyelet* (Délm 1927. máj. 14.) című írásából egy csokorra valóit idézhetünk: *legismertebb és legnépszerűbb; öntudatlan és akaratlan; költészet és művészet; jelesei és remekei; élna és írna; komoly és kemény; kellemetlen és kényelmetlen; óvatosan és gondosan* stb.

Gyakran ezekben az és kötőszavas szóhalmozásokban Juhász kedvenc szavai, fordulatai tűnnek föl: *örömtelen és reménytelen; vér és könny; csöndes és derűs; fájó és vérző; mélységes szomorúságában és nyomorúságában; hivatalsak és választottak; bölcsen és derűsen; komolyan és becsületesen; elkallódott és elpusztult; fáradt és fásult robotosaink; a csendben és magányban* stb. Számos névtelen írásban találtuk meg Juhász kedvenc szavait, szókapcsolatait is, pl. *új csodák, új szépségek, új hitek; új világ, új zene, új tánc* — az új jelző megismétlése valószínű Adytól tanult sajátosság. — *Szép csendesen; opálos; gazdag szegénységünk* (Jókaitól); *előkelő ideger; fanyar bölcsesség; szürke szerda* — mindezek nemcsak publicisztikai írásaiban fordulnak elő gyakran, hanem verseiben is.

Hosszú újságírói pályája alatt megfigyelhető, hogy néhány szállóigét, kedves szerzőjétől vett idézetet, saját vagy mástól kölcsönzött fordulatot szívesen használ, ezeknek előbukkanását egy-egy névtelen írásban szintén a szerzőség bizonyítékának vettük. Ilyenek pl. *elszáll nevével az idő hajója* (Petőfi); *Hős vagy, fenséges, mind, ki a halál gondolatát agyadban viseled* (Vajda János); *Hallgat, mint Tóth Béla klasszikus dinnyeje a fűben; a kultúr-fölényt nem enlegetni, hanem gyakorolni kell; termő elve ép marad* (Arany); *hol van a tavalyi hó* (Villon); *szegény Tamás* (Shakespeare); *lesz még egyszer ünnep a világon* (Vörösmarty); *a szociális olajat csöpögtették; több dolgok vannak földön és egen* (Shakespeare); *az élet mégis szép* (Schiller).

5

A névtelen írások között van néhány, amely Vajda László: Móra Ferenc vezércikkei (Szeged 1961.) című bibliográfiájában Móra Ferenc írásaként szerepel. (A 2260, 2262, 2276, 2303, 2315, 2361, 2398 és 2406. számú tételei.) Jegyzetünkben külön-külön utalunk Vajda megállapítására, és közöljük azokat az érveket, amelyek alapján Juhász írásainak kell tekintenünk őket.

Nem közöljük e kötetben a Délm 1927. júl. 10-i számának Szögédi Színház rovatában megjelent *Költői verseny* című írást sem, mert mint versparódiák csokrát már közöltük (JGYÖM 3 : 208—210. l.).

Nem közöljük itt azt a klinikai följegyzését sem, melyet valószínűleg élete utolsó éveiben vetett papírra Byron Kain című művének olvasmány-élményéről. (Kilényi-gyűjt.) Ez az írás is megjelent már sorozatunkban (JGYÖM 3 : 376. l.).

Itt adunk számot egy olyan írásról, amely Juhász Gyuláé is lehet, de tárgyán kívül nincs bizonyítékunk szerzőségére: *Az átokházi remete a havi-búcsún.* (Délm 1928. aug. 8.) A névtelen írás (*A Délmagyarország munkatársától*) megjegyzéssel jelent meg; Juhásznak az alsóvárosi búcsú kedves témája volt (vö. *Búcsúfia*, 235. sz.).

6

Szövegközlésünk a klasszikusok kritikai kiadására vonatkozó akadémiai szabályzat szerint történik. Mindenütt igyekeztünk megőrizni a költő egyéni írássajátságait. Az egybe- és különírást változtatás nélkül hagytuk; megőriztük a tulajdonnevek és az idegen szavak írásmódját is (pl. Páris, Shakspeare). A kétjegyű hosszú mássalhangzóknál (pl. szsz) a mai helyesírási szabályt vettük figyelembe; ugyanígy a mai helyesírás szabályainak megfelelően javítottuk hosszúra az ékezeteket az olyan magánhangzókon, amelyeket Juhász nyilván a korabeli tipográfia visszahatásaként röviden írt: pl. *sziv*, *rimet*, *irok*, *lánchid*. A mai helyesírás szerint javítottuk a *külömböző* szó és az *ehez*, *ahoz* írását is. Változtatás nélkül hagytuk azonban a következő szavak írásmódját: *tehnika*, *anarkia*, *monarkia*, *önkényt* (azaz önként!), metr ez Juhász sajátos írásmódja, és gyakran fontos bizonyíték a névtelen írások szerzőségének megállapítására is.

A Tömörkény-életrajz kézírata Juhász néhány írássajátságára hívja föl a figyelmet. Ezek jobbára technikai jellegű sajátosságok, a mai helyesírás szerinti javításuk nem mond ellent a kritikai kiadás szabályzatának. Pl. az évszámot így írja: *1899ben*: a kötőjelet pótoltuk. Dátumleírásának módja: *1879 márc. 14 én*: a nap és a rag közé kötőjelet tettünk. Megfigyelhető, hogy Juhász az állapothatározó *mint*-je elé vesszőt tesz: *Tömörkény*, mint *igazgató*, *Förgeteg*, mint *közerő*. Vesszőt tesz a *vagy* elé akkor is, ha nem mondatokat kapcsol össze: *keresi vagy csinálja*. Mindkét esetben töröltük a vesszőt. A mai helyesírás szerint adjuk a következőket így szereplő alakokat is: *tiszaparti*, *szegedvidéki*, *árpádkori* (Tisza-parti, Szeged-vidéki, Árpád-kori). Az országrész neveként szereplő Alföld nevét kis a-val is írja, javítottuk. Néha következetlen a *Steingassner* név írásában, így is írja: *Steingaszner*. A *hétről-hétre*, *napról-napra* kötőjeleit töröltük. Már verseiben is föltűnt, hogy a *koldus* szót hosszú ú-val írja. Itt is így szerepel a szó, mint mindvégig megőrzött írássajátságot megemlíjtük, de a hosszú ékezetet töröljük.

A nyilvánvaló nyomdai hibát (betűkiesés, betűcsere, ékezethiány stb.) számadás nélkül javítottuk, a szövegcsonkulás vagy szövegromlás javítását viszont minden esetben jeleztük. Az idegen szavak ékezeit, melyek az eredeti szövegben a vidéki nyomdák betűkészletéből hiányoztak, ugyancsak külön számadás nélkül pótoltuk.

7

Itt mondunk köszönetet mindazoknak, aki a sajtó alá rendezés munkájában adatközlésükkel segítségünkre voltak: Ábel Péter filmkritikusnak, Bernáth Árpád könyvtárosnak, Cenner Mihály színháztörténésznek, Jenő István nyugdíjas újságírónak, Nádor Ferenc professzornak, Vezér Erzsébet irodalomtörténésznek, a szegedi városi Somogyi-könyvtár munkatársainak és végül e kötet lektorának, Garamvölgyi Józsefnek.

RÖVIDÍTÉSEK

Délm	Délmagyarország
DT	Dugonics Társaság
Grezsza	Grezsza Ferenc: Juhász Gyula egyetemi évei 1902—1906. Akadémiai Kiadó, Budapest 1964.
H	Homokóra
HRkÚ	Hétfői Rendkívüli Újság
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JGyE	Juhász Gyula 1883—1937. [Emlékkönyv.] Szerkesztette, a kísérő szöveget és a jegyzeteket írta: Paku Imre. Magvető Kiadó, Budapest 1962.
JGyÖM 1—7	Juhász Gyula Összes Művei. Szerkeszti Péter László. 1—3. Versek. Sajtó alá rendezte Ilia Mihály és Péter László. Budapest 1963. — 5. Prózai írások 1898—1917. Sajtó alá rendezte Grezsza Ferenc és Ilia Mihály. Budapest 1968.— 6. Prózai írások 1918—1922. Sajtó alá rendezte Grezsza Ferenc. Budapest 1969.—7. Prózai írások 1923—1926. Sajtó alá rendezte Ilia Mihály. Budapest 1969.
Kilényi-gyűjt.	A szegedi Somogyi-könyvtár Kilényi Irmárol elnevezett Juhász Gyula-gyűjteménye.
Múz.	A szegedi Móra Ferenc Múzeum irodalmi osztályának anyaga.
Ö 1—2.	Juhász Gyula: Örökség. Válogatott prózai írások. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta Péter László. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1958. 1—2. kötet
PN	Pesti Napló
SzH	Szegedi Híradó
SzL	Szegedi levéltár (Csongrád megyei 1. sz. levéltár)
SzN	Szegedi Napló
SzSz	Szegedi Szemle
SzSzi	Szegedi Színház
TE	Tömörkény Emlékkönyv. Szerkesztette Kovács Sándor Iván és Péter László. Szeged 1966.
l.	lap
r.	rovat
sz.	szám, számú

A CIKKEK JEGYZETEI

1927

1. [Önéletrajz.] Költemények. Írták a Petőfi Társaság tagjai című kiadványból. Budapest 1927. 104. l.

Juhász Gyula szülőházát 1926. augusztus vége és október vége között bontották le. (Vö. *Egy ház* JGyÖM 3 : 15. l.) — A kis életrajz mellett a kötet közli Juhász két Vojtina-versét (JGyÖM 2 : 355, 412. l.).

2. Csizió. A Délm 1927. jan. 1-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Vajda László Móra írásának tartja (2260. sz.). A cikk több stílusjegye és motívuma Juhász szerzősége mellett szól. Juhászra vall a nagyszámú és kötőszóval kapcsolt jelzőhalmozás: *hirtelen és váratlan kellemetlenségei; és minden oktalan és jogtalan erőlködés; vigasztaló és megváltó; érző és zenélő; átölelő és vigasztaló és fölemelő; főnév- és igealmozás az és kötőszóval: már él és már indul; váltáságot és szabadságot; dicsőséget és örömet; Úrnak és az Údvnek; hónapok és napok, az órák és percek; zokogni és ujjongani; viharában és szélcsöndejében stb.*

A vezércikknek ez a fajtája, amely az év első napján a várható eseményekről szól enyhén ironikus hangon, nem idegen Juhász Gyulától, szinte minden évben írt ilyet. Ez a vezércikke néhány motívumában megegyezik a Délm 1926. jan. 1-i számában megjelent *Csizió az 1926. közönséges évre* című írásával. Mindkét helyütt idézi *Nostradamust, a százesztendőös jövőmondót és Herschel angol csillagászt*. Mindkét írás játékos jövőmondása rokon a *Csizió az 1929. nem közönséges évre* című alkalmi Juhász-verssel is (JGyÖM 3 : 217—218. l.). *Nem mintha éppen Petőfi szellemét idézték volna köznök, inkább csak Petőfi nevét emlegették*. Ez a gondolat megtalálható a *Petőfi-centenárium* című versében is: *Nevét idézik, de a szellemét nem*. (JGyÖM 2:284. l.)

E vezércikk befejező része, mely Beethovenről szól, emelkedett líraiságával és frazeológiájában is erősen emlékeztet Juhász *Beethovenhez* című versére (JGyÖM 2 : 247. l.).

Locarno szelleme: 1925. dec. 1-én írták alá Londonban a locarnói konferencia (nov. 5—16.) egyezményét, melyben Anglia, Franciaország, Olaszország, Belgium, Csehszlovákia és Lengyelország nyilatkozott Németország nyugati határainak garantálásáról, de ez a garancia nem vonatkozott a keleti határokra, és ezzel Németországot a keleti terjeszkedésre, a Szovjetunió elleni készülődésre ösztönözték. — *Frankcsalás*: az ellenforradalmi rendszer 1925-ben szervezett és 1926-ban lelepleződött hírhedt frankhamisítási ügye, melynek élén Windisgraetz Lajos herceg és Nádosy Imre országos rendőrkapitány állott, de tudott róla és támogatta az akkori miniszterelnök, Bethlen István is. A frankhamisítás lelepleződése súlyos nemzetközi politikai vereséget jelentett az ellenforradalmi rendszernek. Juhász 1926-ban több írásában

Juhász szerzőségét bizonyítja az és kötőszavas szóhalmozás; az az elismerő ragaszkodás, amely Vajdáról szóló más cikkeiben is megnyilatkozik; Juhászra vall Ady nevének emlegetése is, a költő minden alkalmat megragadott, hogy a halott nagy kortárs példáját idézze. (Éppen ez zárja ki annak lehetőségét, hogy ezt a vezércikket Móra írta volna! Móra ugyanis csak nagyon ritkán írta le Ady nevét.) Ady és Vajda együttemlegetése is föllelhető más Juhász-írásban. Juhászra jellemző, hogy szereti szabadon idézni Vajda Emléksorok című versének ezt a két sorát: „Hős vagy, fenséges, mind, ki a halál Gondolatát agyadban viseled!” (Vö. *Evviva!* JGYÖM 7 : 315. l.) *Vajda János* 1897. jan. 17-én halt meg. 1862-ben Aristides álnév alatt jelentette meg az Őnbírálat és a Polgárosodás című röpiratait.

6. Rostand és Molnár. A HRKÚ 1927. jan. 17-i számából. 6. l. Színház r. Aláírás: (j.)

Rostand Sasfiók-ját jan. 11-én, Molnár Ferenc Játék a kastélyban című művét jan. 16-án mutatta be a szegedi színház. Ez utóbbi körül erős sajtópolemia keletkezett, a szerző bírói úton akarta letiltani a szegedi bemutatót, mert a premier jogát a budapesti Magyar Színház követelte. A bíróság Molnár Ferenc keresetét elutasította. *Pártos Klári* (1907—) Miskolcra került Szegedre az 1926—27-es évadban, 1931-ig játszott itt, majd külföldre távozott. Tehetséges színésznő volt, Juhászt nyilván különös szépsége is vonzotta. — *Herczeg Vilmos* (1883—1965) színművész, a szegedi színház örökös tiszteleti tagja, az 1922—23-as színi évadban került Szegedre, a főlzabradulás után ő szervezte meg a szegedi színház társulatát az itt élő színészekből és műkedvelőkből. Juhász Gyula baráti köréhez tartozott, a költő számos színikritikájában méltatta realista játékát. A színész 25 éves jubileumán (1928) versben köszöntötte barátját. (Vö. *Herczeg Vilmosnak* JGYÖM 3 : 49. l.) — *Szirmai Vilmos* (1890—) varieté műsorokban kezdte pályafutását, több vidéki színpadon játszott, eredeti tehetségű komikus volt. — *Hagymássy Miklós* (1900—) csak az 1926—27-es évadot töltötte Szegeden. — *Rónai Imre* 1926—1932-ig játszott Szegeden, többnyire buffo-szerepeket. — *Kaszab Anna* (1898—) tehetségét Juhász igen nagyra becsülte, kritikáiban számos alkalommal írt róla. A *Bár semmi jussom* című alkalmi Juhász vers keletkezésével kapcsolatban is emlegetik nevét (JGYÖM 3 : 203. l.).

7. „Vér és Arany”. Délm 1927. jan. 18. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja Ady szavainak kölcsönzése. A cikk a kínai polgárháborúval foglalkozik. A távolkeleti események mindig nagyon érdekelték Juhászt, több írásában foglalkozik velük. E vezércikkkel rokon: *Kínai dolgok* (Délm 1920. márc. 27.), *Killed...* (JGYÖM 7 : 311. l.), *Sanghai után* (17. sz.). Mind a négyben szól az európai ember Kína-szemléletéről; az 1920-as írás kivételével mindháromban szó van Szovjet-Oroszország szerepéről is.

Megtalálhatjuk benne Juhász kedvenc szóhasználatát, fordulatait, a kötőszavas vagy éppen kötőszó nélküli szóhalmozást is: *varázsos-sejtelmes távolából, a messzeség opálos függönyén keresztül, érihetetlen és megfoghatatlan, véres ktnok és verejtékes gyötrelmek, munkájuk és földjük, életük és javaik* stb. Nemcsak a címben, a cikkben is idézi Adyt: *a forradalom nászgyáiban* — írja egy helyütt.

8. A tehetségnek tisztelet! A Délm 1927. jan. 19-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja fölfokozott érdeklődése a magyar kultúra külföldi szereplése iránt. Számos írásában foglalkozik ezzel a témával, és mindig Kosztolányi, Szabó Dezső, Babits, Móricz nevét idézi, olyanokét, akiket méltónak tart a nemzetközi elismerésre.

E cikkével föltűnő rokonságot mutatnak a következő hasonló tárgyú írásai: *Emelt fővel*... (JGYÖM 7 : 246. l.), *Messze van odáig*... (JGYÖM 7 : 320. l.), *Grazia Deledda* (124. sz.). Amit ebben a cikkben Molnár Ferenc Liliomáról mond, az rokon a két nappal előbb megjelent írásának egyik megállapításával (6. sz.). Juhászra vall, hogy fölhasználja az alkalmat az ellenforradalom tehetségtelen író-képviselőjének, Zsirkay Jánosnak bírálataira is. Több helyt föltűnik jellemző stílusjegye, a szókettőzés is.

1927. január közepén avatta Gaston Doumergue (1863—1937) francia köztársasági elnök a becsületrend lovagjává Molnár Ferencet és Heltai Jenőt. — *Alfred Kerr* Molnár Ferenc Liliomáról: Franz Molnár: Liliom. 1914. febr. 17. Die Welt im Drama. Berlin 1917. 3. köt. 269—272. l. — *Zsirkay János* (1880—1940) újságíró, író, országgyűlési képviselő. Az őszirózsás forradalomban Juhász Gyulával és Bibó Lajossal együtt szerkesztette a szegedi Tűz című folyóiratot. Az ellenforradalom győzelme után a leghangosabb fajvédő lett. Juhász nemcsak mint politikai ellenfélét támadta számos írásában, hanem mint a kurzus tehetségtelen íróakarnokát is. *Numerus clausus*: zárt szám; az ellenforradalom hírhedt törvénye, mely szerint zsidókat korlátozott számban vettek föl az egyetemekre.

9. Tanár urak. A Délm 1927. jan. 21-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Több mozzanata vall Juhász szerzősége mellett: a tanárok sorsa, mivel hosszú ideig maga is élte, mindig izgatta. Több írásában megemlékezett Szabó Dezső híres székelyudvarhelyi fölhívásáról, 1910-ben ő maga is válaszolt rá és ismertette (*A magyar tanárság*, JGYÖM 5 : 401. l.). Rá vall, hogy a kurzussal szembeforduló Szabó Dezsőt mindig elismeréssel említette. E cikke negyedik bekezdése utolsó mondatának gondolatával az *Oktatók* című írásában is találkozhattunk: *A magyar kultúra legfőbb ormának, a magyar irodalomnak és tudománynak legtöbb művelője a tanárok sorából került ki — eddig! Irodalmunk második, új aranykorának legjobb neveit találhatjuk közöttük, ha mint oktatók talán B-listára, vagy még mostohább és még méltatlanabb sorsra jutottak is esetleg!* (Délm 1925. szept. 5.)

Szabó Dezső fogalmazta 1910 októberében a székelyudvarhelyi főreáliskola tanárainak föliratát az Országos Tanáregyesülethez. Ebben a föliratban olvasható a híres, sokat idézett mondat: „A Himnuszot éhes hassal csak egy bizonyos ideig lehet énekelni”. A szokatlanul éles hangú föliratra, mely a tanárság szociális bajait sorolta föl, maga Tisza István válaszolt a Magyar Figyelőben, melyre Szabó Dezső viszontválaszt jelentett meg a Nyugatban. Nagy Péter: Szabó Dezső. Budapest 1964. 60—61. l. — *Madai Gyula* (1881—1937) egységspárti képviselő, az Országos Középiskolai Tanáregyesület elnöke, író, irodalomtörténeti munkákat is írt. Juhász Gyula még egyetemi éveiből ismerte. Tagja volt a Bokréta körnek és Oláh Gyábor barátí köréhez tartozott. Juhász 1925-ben is írt Madairól, e cikkével rokon, elítélő hangon. (*Cenzúra*, JGYÖM 7 : 182. l.). — *Király György* (1887—1922) irodalomtörténész, műfordító és kritikus, az őszirózsás forradalom után

az iskolai reformbizottság vezetőjeként dolgozott, a Tanácsköztársaság egyetemi tanárának nevezte ki. Az ellenforradalom eltiltotta a tanítástól, robotos kenyérkereső munkában őrlődött föl élete. — *Babits Mihály* 1919 elejétől egyetemi tanár volt, de a forradalom bukása után megfosztották ettől, sőt tanári nyugdíj-jogosultságát is elvették. Juhász számos cikkében főleglegeti az ellenforradalom Babits-ellenes hajszeját, Babitsnak az irodalmi társaságokból való kizárását. — *Benedek Marcell* (1885—1969) író, esztéta, irodalomtörténész, 1919-ben a Tanárképző Intézet tanára és egyetemi tanár volt, az ellenforradalom megfosztotta állásától, és 1945-ig csak az irodalmi munkából élt. — *Dénes Lajos* (1879—1942) esztéta, középiskolai tanár. A polgári forradalom alatt budapesti főigazgató volt, emiatt az ellenforradalom eljárást indított ellene. — *Palágyi Lajos* (1886—1933) költő, a budapesti tanítóképző tanára volt 1920-ig. Az ellenforradalom nem bocsájtotta meg neki szocialisztikus hangú költészetét, a Petőfi Társaságból kizárták, tanári állásától és nyugdíjától megfosztották. — *Laczkó Géza* (1884—1953) író, a Tanácsköztársaság idején gimnáziumi igazgató, majd egyetemi tanár lett. Az ellenforradalom kizárta a tanári pályáról.

Juhász 1919-ben rendkívül találó kritikát közölt Szabó Dezső *Elsodort falu* című regényéről. (*Szabó Dezsőhöz* JGYÖM 6 : 239. l.). Föltűnő, hogy e mostani cikkében egyetértően, idézőjel nélkül használja föl Szabó Dezső véleményét saját regényéről, hogy ti. az *Elsodort falu* ... a legnagyobb politikai tettet vitte véghez 1919-ben.

10. *Chaplin búja*. A Délm 1927. jan. 22-i számából 1. l. Vezércikk. Névtelesen.

Szerzőségét a jellemző stílusjegyeken (és kötoszavas szóhalmozás, Shakspeare írásmódja) kívül a cikk tájékozottsága is bizonyítja. A Délm korabeli szerzői közül ő érdeklődött legintenzívebben a film iránt. Ez más írásából is kiderül. Van a cikkben néhány olyan utalás is, ami szerzőségét kétségtelenné teszi. Pl. szereti idézni Petőfi Egressy Gáborhoz című verséből ezt a sort: *elszáll nevével az idő hajója*. (Vö. *Koszorú*, JGYÖM 7 : 171. l.) Másik kedvenc idézete, mely e cikkben is föllelhető, Arany János Mária! bűncid meg vannak bocsátva című verséből való: *a morál komoly szemöldi*. (Vö. *Csevegés*, HRkÜ 1923. jan. 22.) E cikkben olvasható: *reménytelen tekintéssel réved a világba* — ez kedvenc fordulata volt Juhásznak; a *Búcsúk* (JGYÖM 2 : 84. l.) című versében is szerepel: *S reménytelen tekintetével Időz elszálló réteken*. De föllelhetjük az 1917-es klinikai jegyzeteiben, a *Patologiká*-ban is. Az is Juhászra jellemző, hogy Arthur Schopenhauert, fiatalsága nagy szellemi élményét így emlegeti: *a frankfurti bölcs*. Ezzel a kifejezéssel a *Vígaszalásul* (JGYÖM 1 : 218—19. l.) című versében találkozhatunk.

E cikke valószínűleg Fazekas Imre A szomorú Chaplin (PN jan. 19.) című írásának hatására született. Ez arról tudósította a lap olvasóit, hogy Charles Chaplin (1889—) beleszeretett Raquel Meller-be, és el akar válni feleségétől, Lita Grey-től. A magyar lapok a szokásos szenzációhajhászal közlik a válás körüli híreket. Vö. még: *Chaplin művésze* (251. sz.).

11. *Házi kezelés*. Délm 1927. jan. 23. 2. l. Szögedi Színház r. Alíírás: *Gyulu*. Megjelent: SzSzi 54—58. l.

Tréfás, gúnyos, párbeszédes írás a szegedi színház házi kezelése körül folyó vitáról. A város febr. 5-én házi kezelésbe vette a szegedi színházat, 30 színészt és statisztát B-listára tettek.

12. **Sors bona** ... A Délm 1927. jan. 26-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Jellemző fordulatok: *örömtelen és reménytelen; szegény és becsületes; finom és mély értelmű*; a hírlapírói munkát legtöbbször a *robotos* jelzővel illette; Ady szavait idézi: *szép, lámpás fejekre*. Számos írásában szólt e cikkkel rokon hangon a magyar író nyomoráról. Az is szerzősége mellett vall, ahogyan elismeréssel szól Babitsról.

Sic fata tulere: (helyesen tulerunt) — így hozta a sors (Vergilius Aeneiséből). — *Péterfy Tamás* (1871—?) író, újságíró. Juhász a Délm 1925. aug. 23-i számában megjelent *Szakállszártó*-ban is megemlíti, hogy megkapta Péterfynek a székely írásról szóló könyvét. — *Baumgarten Ferenc* (1880—1927) kritikus, esztéta. Végrendeletében irodalmi díjat és jutalmat alapított, amelynek kurátorává Babits Mihályt és Basch Lorántot jelölte ki. Juhász 1929-ben és 1930-ban is megkapta a Baumgarten-díjat. Vö. még: *Pörös atyafiak*, (108. sz.), *Gyepűn innen, gyepűn túl* (231. sz.)

13. **Bartos Gyula Lear királya**. A Délm 1927. jan. 26-i számából. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.)

Bartos Gyula (1872—1954) a Nemzeti Színház szegedi származású művésze 25-én vendégszerepelt a Lear királyban. Juhász nagyra becsülte Bartos művészetét; az 1924-es szegedi vendégszereplése alkalmával verssel köszöntötte: *Az ideál — Bartos Gyulának* (JGYÖM 2 : 348. l.). — *Dementia senilis*: agykori elmeegyensúly. — *Trauma*: súlyos lelki megrázkódtatás. — *Lucidum intervallum*: a régi jogban az elmebeteg „látszólagos józan pillanatát” jelentette. — *Delirium letalis exitus*: halálos kimenetelű tudatzavar. — ... a nemzet szegedi napszámossai ... akiknek holnapi kenyere is bizonytalan: a város nem kötött újra szerződést a színház igazgatójával, Faragó Ödönnel, hanem a színház házi kezelését határozta el, ez több színész elbocsátását is jelentette.

14. **Ady**. A Délm 1927. jan. 27-i számából. 5. l. Hírek r. Névtelenül.

A stílusjegyeken kívül Juhász szerzőségére vall, hogy szinte minden évben írt hírfejtet Ady születése és halála évfordulójára; a Délmagyarországon, amíg egészséges volt, mindig ő emlékezett meg Adyról.

15. **Eszményi nívó**. Délm. 1927. jan. 28. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségének bizonyítéka, hogy ez az írása sok rokonságot mutat azokkal a cikkeivel, melyekben a városi közgyűléseken elhangzott beszédek ürességét, sekélyességét és magyartalanságát ostorozta. Szerette csipkedni a korlátolt helyi hatalmasságok magyartalanságait, közéleti pózait. Pl. *A hivatalos stílus*, Nagyvárad, 1909. jún. 3., *Közgyűlésen*, Délm 1925. nov. 27.

Mostani cikkében olvasható: *hallgatnak, mint Tóth Béla klasszikus dinnnyéje a fűben* — ez a szólás már korai publicisztikájában is előfordul. (*D'Annunzio és társai*, JGYÖM 5 : 85. l.) Megírására a 27-i városi közgyűlés adott alkalmat.

16. **Bíbor és gyász**. Délm 1927. jan. 30. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzősége mellett szól a cikk jellemző címe, s az írásban nagy számmal fölkelhető szóhalmaz, közte néhány nagyon sajátos szóhasználat: *fényre és pompára; tompa és komor gyász borongott; ismeretlen és rejtelmes*. Juhászra vall, hogy az ellenforradalom hivatalos politikájával szemben elismerően ír Rákosi Jenőről; Széchenyi és Kossuth példáját emlegeti; nagyon jellemző,

hogy kedves és sokat idézett Shakespeare-darabból, a Szentivánéji álomból vesz hasonlatot.

A cikk az ekkor összeülő új nemzetgyűlésről és a magyarság előtt álló feladatokról szól.

17. *Sanghai után.* A Délm 1927. febr. 8-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra vezércikkének tartja (2262. sz.), Juhász szerzősége mellett szól azonban a köztisztelet szóhalmozás föltűnő gyakorisága; *a világ közönséges története* fordulat, melyet Juhász szeretett használni (JGyÖM 6 : 543), *Történelem* (40. sz.), *A szegedi boszorkányok* (159. sz.); a távolkeleti kérdések iránti érdeklődés („*Vér és Arany*”, 7. sz.). Mostani legközelebbi rokonságot a *Killed . . .* (JGyÖM 7 : 311. l.) című vezércikke mutatja. Mindkettőben hivatkozik Szovjet-Oroszország távolkeleti szerepére. Még egy rokon mozzanat: 1926-ban ezt írta: *A Távol Kelet felébredt az ezeréves álmából . . .* Most, 1927-ben: *Mert mi történik a távol Keleten? Ázsia ébredése sok ezeréves álmából . .*

Sanghai elesett: a kínai polgárháborúban részt vevő angol csapatok jan. 28-án átvonultak a városon, a hírek csak erről szólnak. — *Lloyd George* (1863—1945) angol liberális párti politikus, több angol kormányban volt miniszter; 1916-ban hadügyminiszter lett, majd ugyanekkor miniszterelnök 1922-ig. Az angol imperializmus érdekeinek volt képviselője, szovjetellenesség jellemezte. — *Gigantomachia:* az ókori görög-római mitológiában a gigászok harca az istenekkel. — *Montezuma* (?1466—1520) 1502—1519-ig az aztékok uralkodója volt a mai Mexikó területén. 1519-ben *Hernando Cortez* (1485—1547) spanyol konkviztádor fogságba vetette, és elpusztította az aztékok birodalmát. — *Vencelin*, wassenburgi gróf, aki István király szolgálatában állott, a hagyomány szerint 998-ban párbajban megölte az István ellen lázadó Koppányt. — *Chamberlain:* Austen Chamberlain (1863—1937) több alkalommal volt miniszter az angol kormányokban, 1924—1929-ig külügyminiszter. Szovjetellenes politikájának betetőzése volt, hogy 1927 májusában Anglia megszakította a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.

18. *Egy hős.* A Délm 1927. febr. 11-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzősége mellett szól a gyakori szóhalmozás; *a míg mécsse ki nem alszik* kifejezés, melyet egy Eörsi Júliához írott 1918-as levelében használt. (Vö. Eörsi Júlia: *Tied a sárg.* Szeged 1957. 95. l.); az, hogy Edisons Carlyle hőseihez hasonlítja, Juhász szerette fiatalkori kedvenc szerzőjét ilyen összehasonlításokhoz idézni; Edisonról *Szellemidézés* címmel írt már a Szeged 1920. nov. 20-i számában, e mostani írásával rokon hangon hódolt előtte. Az is Juhászra vall, hogy Edisons egyhelyütt *szegény Tamásnak* nevezi, számos publicisztikai írásában találkozhatunk e Shakespeare-től vett kifejezéssel. Jellemző a cikkben szereplő idegen szavak írásmódja: *tehnika, oligarha*. Rá vall az egész írás szelleme: a tudomány hőseit a béke hőseinek tartja több írásában is. Pl. *Mecsnikov* (JGyÖM 5 : 542. l.); *Salve dr. Hollós Józsefnek* (JGyÖM 2 : 159. l.). Nagyon jellemző fordulata: *vér és könny*. *Thomas Alva Edison* (1847—1931) az elektrotechnika és a távközlés számos új eredményének világhírű fölfedezője.

Juhász cikkének megírásához bizonyára hozzájárult a PN febr. 10-i írása Edisonról, itt látható az a fénykép, amely a 80 éves tudóst laboratóriumában mutatja.

19. Kritika. A Délm 1927. febr. 11-i számából. 2. l. Aláírás a cím alatt: *rtá: Juhász Gyula.*

Berczeli Anzelm Károly (1904—) szegedi születésű költő, drámaíró, műfordító. Annak a fiatalokból álló írókörnek volt tagja, amelyik 1919 után Szegeden több lapkísérlettel hívta föl magára a figyelmet. Juhász Gyula támogatta őket, Berczeli a költő baráti köréhez tartozott. *Mise* című verseskönyve 1926-ban jelent meg Szegeden. Juhász később is ír róla: *Két szegedi könyvről* (209. sz.). — *Se nem Berczeli, se nem Anzelm:* családi neve *Vyhnalek Károly*. — *Bombastus Theophratus von Hoherheim* azaz *Paracelsus* (1493—1541) svájci orvos természettudós, filozófus, a reneszánsz nagyhatású és jelentős alakja. — *Koroknay József* (1888—1955) irodalombarát szegedi nyomdász, fiatal írók műveit adta ki önzetlen segítséggel. *József Attila* első kiadója. A cikket idézi Péter László: *ItK* 1962. 100—101. l.

20. Vigyázat! Kultúrbotrány! Délm 1927. febr. 15. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Maurice Hennequin és Georges Mitchel Vigyázat! Női szakasz! című színművének 13-i bemutatója ellen. Fölháborodott hangja és megsemmisítő gúnyja rokon Juhásznak azokkal a színházi írásaival, melyekben számos alkalommal emelt szót a sekélyes és ízléstelen művek bemutatása ellen. A szóhalmazán kívül van benne két fordulat, mely régebbi írásaiban is gyakran föltűnik. Itt: *Bennünket egy világnézet választhat el például a szegedi Katolikus Körnek mai vezetőségétől . . . Egy indítvány körül* (JGyÖM 7 : 154. l.) című írásában ezt olvashatjuk: *Mi nem vagyunk egy párton Dobay Gyulával, bennünket a Nikoláj szerzőjétől meglehetősen nagy világnézeti, izlésbeli és gondolkozásbeli szakadék választ el . . .* Mostani vezércikkében olvashatjuk: *. . . hányszor mondjuk, hogy a kultúrfölnényt nem emlegetni kell, hanem gyakorolni?* Ezzel a fordulattal találkoztunk *A Nobel-díj* című írásában is: *Mert a kultúrfölnényt nem elég hangoztatni, azt gyakorolni is kell. . . .* (JGyÖM 7 : 158. l.)

21. Két hódolat. A Délm 1927. febr. 20-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Minden vonatkozásban szoros rokonságot mutat Adyról szóló más írásaival. Amíg egészséges volt, a Délmagyarországban az Adyt méltató, védő cikkeket Juhász írta. Jellemző stílusjegyei, kedvenc szavai is föllelhetők a cikkben: *fönséges és győzelmes; hervadt és kongó; gyűlölet és megvetés; csodálat és imádat túlzása és divatja; fájó és vérző* stb. A cikk befejező részében *egyszerű fejfátnak* nevezi Ady síremlékét, ezt a fordulatot használta jan. 27-i, Adyról szóló cikkében is: *Egyszerű, komoly székely fejfájáról . . .* *Vö. Fejfa, 1919. JGyÖM 2 : 189. l.*

Berzeviczy Albert (1853—1936) esztéta, történetíró, erős konzervativizmus jellemezte. Többször volt az Akadémia elnöke, ekkor a Kisfaludy Társaság elnöki tisztét is betöltötte. Művei, melyekre Juhász cikkében utal: *Beatrix királyné* (1908), *A cinquecento festészete és szobrászata* (1908). *Berzeviczy* a Kisfaludy Társaság febr. 6-i ülésén a magyar szépirodalom helyzetéről előadást tartott *Irodalmunk és a Kisfaludy Társaság* címmel, és kitért az Ady-problémára is. Többek között ezeket mondotta: „*Ady tehetségének és hatásának nagysága és rendkívülisége vita tárgya nem lehet . . . Az Ady-probléma a költő cinizmusának öszinteségén vagy tettetett voltán fordul meg . . . egy gyászos kor szomorú és sajnálatra méltó költője . . .*” (*Budapesti Hírlap,*

1927. febr. 8. = Budapesti Szemle, 1927. 595. sz. 321–328. l.). *Fenyő Miksa* az Esti Kurir febr. 8-i számában visszautasította az Ady-ellenes rágalmakat. — *Hinc illae lacrymae*: ez hát a könnyek oka; Terentius: Andria című vígjátékában előforduló szólás. — *Rákosi Jenő* ekkor Adyról: Értsük meg egymást. Pesti Hírlap, 1927. febr. 8. — *Hegedüs Loránt* (1872–1943) politikus, író, 1920–21-ig pénzügyminiszter, széleskörű publicisztikai munkát végzett, különféle irodalmi társaságok tagja volt. Számos írásában nyilatkozott Ady mellett a hivatalos irodalmi közvéleménnyel szemben (vö. *Nyílt levél Négyesy Lászlóhoz*, 49. sz.). Juhász régebbi írásaiban elismeréssel nyilatkozott róla (*Hegedüs Loránt*, Délm. 1925. nov. 13., *Hegedüs Loránt*, Délm 1926. dec. 19.). — *Legújabb véleménye* Adyról: a Pesti Hírlap 1926. okt. 10-i számában megjelent beszámoló szerint egyetemi előadásában nevezte Adyt Petőfi után a legnagyobb költőnek.

22. *Te csak pipálj*, Faragó! Délm 1927. febr. 20. 2. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Cyalu*. Megjelent: SzSzf 59–63. l.

Szatirikus jelenet a házi kezelésbe vett szegedi színház életéről.

23. *A hajléktalan műzsák*. Délm 1927. febr. 23. 1. l. Vezércikk. Névtelenül Elsősorban szóhalmozó stílusa vall Juhász szerzőségére; megtalálhatjuk benne Juhász jellemző fordulatát is: *hivatalosak és választottak*. A szegedi városi pártnak ahhoz az akciójához fűz megjegyzéseket, hogy König Péter zeneiskolai igazgató (Juhász sógora) beadványára egy zenepalota fölépítéséért mozgalmat indított. A cikk ezzel kapcsolatban végigtekint Szeged egész kulturális életén, a színház, irodalom és képzőművészet nagyobb megbecsülését követeli. E vonatkozásban számos más Juhász-írással rokonítható ez a cikk.

24. *A halott oroszlán*. A Délm 1927. febr. 25-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja, hogy szerette e cikkel rokon módon a kurzuslapok ostoba szerkesztői üzeneteit megficskázni (pl. *Báthory Erzsébet*, JGYÖM 7 : 300. l.). Rávall névanyaga is; az idézett szerzők Juhász kedves írói és filozófusai: *Brandes, Ibsen, Strindberg, Nietzsche, Tolsztoj, Dosztojevszkij*. Szerzősége mellett szól, hogy ezt az alkalmat is megragadja, hogy az Ady-ellenes támadásokat szóvátegye. Néhány példa a szóhalmozásra: *legelső képviselője és legfőbb vezére, aki . . . fölfedezte és aki diadalra segítette, gazdag tudású és határtalan szorgalmú, szellemi és erkölcsi, sajnálkozó és lekicsinylő, mélységes szomorúságában és nyomorúságában*.

Der Zar wird [aus] kratzen: megközelítő fordítása ez lehetne: a cár beadja a kulcsot. — *Georg Brandes* (Georg Cohen Morris, 1842–1927. febr. 19.) haladó szellemű dán esztéta, irodalomtörténész, kritikus. Nagy összefoglaló műve: A XIX. század irodalmának fő áramlatai, 1872–1875-ben jelent meg. Barátja volt Georges Clemenceau-nak, de a világháború alatt elítélte a politikus háborús törekvéseit, szakított vele. — Az idézett szerkesztői üzenet a debreceni Hajdúföld című szélsőjobboldali napilapban jelent meg febr. 23-án. — *De mortuis nil, nisi bene*: a halottokról semmit, vagy csak jót; Chilon görög filozófusnak (a hét görög bölcs egyikének) mondása. — *De gustibus non est disputandum*: az ízlésről nem lehet vitatkozni; az ízlések különbözők.

25. A magyar ifjúság. A Délm 1927. febr. 27-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja, hogy e vezércikke szoros rokonságot mutat a *Lesz gyümölcs a fán* . . . (JGyÖM 7 : 302. l.) című hasonló tárgyú írásával, különösen abban a vonatkozásban, hogy ott is az 1848-as fiatalságot állítja a maga korának fiatalsága elé példaképül, és ott is elítélően szól a kurzus lélekmergező szerepéről az ifjúság között. Van némi rokonság az *Öreged és fiatalok* (JGyÖM 7 : 273. l.) című írással is. Három kedvelt fordulatával is találkozhatunk a cikkben: *Tavasznak akar lenni* — (vö. Ö 2 : 231. l.) — . . . *termő elve annyira ép maradt* . . . *minden kurzus elmúlhatik, de az emberiség örökkévaló igazságait nem lehet száműzni* . . . Az előbbivel ilyen változatban találkozhatunk már 1926-ban: *ennek a nemzetnek termő elve ép marad (ez Arany János örök igéje) Sötét napok*, Délm 1926. jan. 16. A kurzus elmúlásáról pedig az ittenivel rokon módon sokhelyt szól.

Facies hippocratica: a haldokló arckifejezése. — *Mene, tekel, fáesz*: (mene tekel ufarszin) megszámláltatott, megmértetett, de könnyűnek találtatott; fenyegető értelmű bibliai idézet; — *Belsacar király lakomájakor ez a fölirat jelent meg a falon.* — *Legyen minden magyar utód* . . . : Vörösmarty Jóslat című verséből. — *Termő elve annyira ép maradt* . . . : Arany János Kies ősz című verse egy sorának szabad idézése. — *Erger-Berger*: az ellenforradalmi kurzus hírhedt zsidóellenes gúnydala.

26. A csodálatos mandarin. Délm 1927. febr. 27. 2. l. Szögedi Színház r. Alírás: *Gyalu*. Megjelent SzSzi 64—67. l.

Szatirikus hangú frás a városvezetés színházpolitikájáról.

27. Márciusi elégia. A Délm 1927. márc. 1-i számából. 1. l. Vezércikk Névtelenül.

Szerzősége mellett szól a cikk stílusának erős rokonsága verseinek szóhasználatával. Különösen az első és második bekezdés frazeológiája árukkodik erről a rokonságról. Hangulatilag és szóhasználatban is közel állt a *Tavasvárás* (JGyÖM 2 : 324. l.) és az *Esti fények* (JGyÖM 2 : 339. l.) című Juhász-versekhez. Szerzőségére vall Ady bensőséges idézése, a gyakori szóhalmaz, Beethoven ünnepének emlegetése, melyről korabeli írásaiban többször megemlékezett (pl. *Csizió*, 2. sz., *Hódolat*, Délm 1927. márc. 25., *A titán és a polgármester*, 36. sz., versben: *Óda Beethovenhez, magyar változatokkal*, JGyÖM 3 : 410. l.). *Az arany középszerről* (mely Horatius szavainak idézése) már egy régibb aforizmájában e cikkel rokon módon nyilatkozott: *Szakállszártó*, Délm 1925. máj. 31. Valószínű, hogy a cikk nem egyik vagy másik korabeli eseményhez kapcsolódik, az egész ellenforradalmi rendszer sivárságát idézi föl. Az a kijelentése, mely szerint *egyre-másra jönnek törvények, amelyek ebből a csonka szárnyunkból is mindig lemetszenek egy-egy darabkát* — már a *Művészet és rendészet* (28. sz.) című névtelenül megjelent cikkének gondolatát előlegezi itt. Megjegyzendő, hogy a *rab gólyák* és a *csonka szárnyak* kifejezéseket itt már nem a húszas évek eleji irredenta értelmében használja, hanem az ellenforradalmi rendszer elleni tiltakozásként.

28. Művészet és rendészet. A Délm 1927. márc. 4-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét a cikk rá jellemző szóhalmazán kívül a cím is bizonyítja:

1926-ban *Művészet és erkölcsrendészet* címmel írt cikket a hazai cenzúra, a hatalom művészetellenes intézkedéséről (JGyÖM 7 : 275. l.). A cenzúra kérdése mindig izgatta, pl. e cikkével rokon hangon szól róla *Cenzúra* (JGyÖM 7 : 182. l.) és az *Előzetes cenzúra* (Délm 1926. okt. 30.) című cikkeiben. A szatíraírás nehézségeit maga is tapasztalta a *Szögedi Színház* és a *Szakállszárító* írása közben, erről egyik aforizmájában is említést tesz: *Nehéz szatírárt nem írni. De szatírárt írni még nehezebb. (Szakállszárító, Délm 1927. máj. 29.)* A *levitézlet* jelzőt sokszor használta Juhász a kurzus képviselőinek minősítésére, még pörbe is keveredett miatta, amikor a „*Nem akarunk többé . . .*” (JGyÖM 7 : 147. l.) című vezércikkében Dobay Gyulát is így nevezte.

A PN 1927. márc. 3-i számának híradása szerint a Magyar Filmcenzúra Bizottsága egy órával a bemutató előtt betiltotta *Vajda Ernő* (1889–1964) író, színpadi szerző, filmíró A császárnő című, Amerikában készült filmjének bemutatását, mert a filmben szereplő királynő ábrázolását összeegyeztethetetlennek tartotta a királyi méltósággal. Ugyanilyen indoklással tiltották meg a Rettenetes Iván című orosz film bemutatását is. A PN-nak ez a közleménye megemlíti még, hogy a Filmcenzúra Bizottság a Metropolis című német film szövegét átíratta, megváltoztatta a fölíratait és sok részletet kivágott belőle.

Juhász két nappal később így reagált erre az eseményre: *A kínai anyacsászárnénak nem kell aggódnia, hogy tekintélyén valami csorba esik nálunk. A magyar Országos Mozgóképbíráló Bizottság mindig meg fogja védelmezni. (Szakállszárító, Délm 1927. márc. 6.)*

29. Arcübasev. Délm 1927. márc. 5. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhászra vall a korabeli Délm újságírói gárdájából a cikk orosz irodalmi érdeklődése és tájékozottsága, Gorkij, Dosztojevszkij, Csehov nevének emlegetése — ők kedves szerzői is voltak. Megtalálható a jellemző szóhalmozás is. Befejező része így szól: *A moszkvai Művész Színház, a nagy Sztaniszlavszki intézete majd színtrehozza ezt a tragédiát is, mint ahogy az óriási kínai drámát is megjátszotta, még mielőtt a sarló és kalapács győzedelmes seregei megindultak a végső harcra, amelynek, ki tudja, hol és mikor lesz egyszer vége? Juhász a Killed . . . című vezércikkében ezt írta: *Ordíts Kína! Szavalják mostanában Moszkvában Sztaniszlavszki művészei . . .* (JGyÖM 7 : 312. l.) Valószínű, hogy bécsi utazásai alkalmával tájékozódott Sztaniszlavszkij színházáról; ebben az 1927-es névtelen vezércikkében az 1926-os Juhász-írás egyik mozzanatának föltűnése Juhász szerzősége mellett vall.*

30. Űzveggy legények tánca. Délm 1927. márc. 11. l. l. Vezércikk. Névtelenül

Juhász szerette Ady verseit írásainak címéül fölhasználni vagy cikkeibe idézni. A cikk a bevezetésre kerülő agglegényadó kapcsán a magányos férfiakról szól, többek között ezeket olvashatjuk benne: *A szegénység önkénytelen fogadalma nem engedi meg, hogy családot alapítson az, aki magát se igen tudja föntartani. Fekete völegények országa lettünk, de ezek a völegények a nyomorral és a halállal jegyezték el magukat.* Ez önvallomásként hat. Jellemző írásmód: *önkéntelen*; ha a nyomdász nem módosította, az ő cikkeiben ezt a szót mindig így találjuk. Továbbá: *a magyar agglegények legnagyobbja Szabó Dezső.* Az ellenforradalommal szembe forduló Szabó Dezsőt mindig ő védi a Délm-ban.

31. Gergely napi darvadozás. Délm 1927. márc. 12. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Az 1879. márc. 12-i szegedi árvízről több évfordulón megemlékezett. Ezeket mindig aktualizálva a korabeli magyar életről, a városnak ebben betöltött szerepéről írt. Mindegyik utal a nagy nemzetközi összefogásra, amely segítséget nyújtott a város újjáépítésében; idézi a Szegedre látogató franciákat; Felicien Rops-t, Coppée-t, a korabeli Szeged közéletének akkor szereplő alakjait: Pósa Lajost, Nagy Ibolyát, Szabados Jánost. (Vö. *Évforduló, Szeged és Vidéke*, 1918. márc. 12., *A föltámadt város*, Délm 1920. márc. 12., *Ma negyvenöt éve . . .*, JGYÖM 7 : 92. l.) A névvel és névtelenül megjelent évfordulós cikkeivel való rokonsága, a hivatkozási anyag, a nevek azonossága, a szóhalmozás kétségtelenné teszik szerzőségét.

32. Szegényjogú temetés. A Délm 1927. márc. 18-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Megjelent: Ö 1 : 305—307. l.

Szerzőségét több adat bizonyítja: a cikk stílusa, különösen a negyedik bekezdés *De Károlyi Lajos hitt . . .* kezdetű mondatától kezdve erősen emlékeztet Juhász verseinek szóhasználatára, mintegy érzékeltetve kettejük közti rokonságot is; több helyütt előtűnik a jellegzetes szóhalmozás is. A cikk második bekezdésében ez a kifejezés fordul elő: *megdicsőült művész*. Juhász ezt a jelzőt használja Károlyit búcsúztató beszédében is: *Megdicsőült Mester . . .* (Eltemették Károlyi Lajost. Délm 1927. márc. 22.). Ugyanezzel a kifejezéssel találkozhatunk a *K. L.* (JGYÖM 3 : 48. l.) című, Károlyi Lajosról szóló versében is: *Egy megdicsőült művész derűs arca . . .* Juhász szerzősége mellett szól, hogy a költő e búcsúztató cikkével rokon hangon szólt más írásaiban is Károlyiról, akinek mindig fölemlegette szegénységét, a város hálátlanságát. (Vö. *Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában*, Délm. 1919 máj. 18., *Károlyi Lajos képei*, JGYÖM 6 : 380. l. *Margó*, Szeged, 1921. máj. 1., *Kultúra*, JGYÖM 7 : 85. l.) E névtelen cikkével különösen rokon a *Károlyi Lajos* című, névvel megjelent írása (107. sz.). Az első és az utolsó bekezdés jellegzetes és önmagára is vonatkoztatható gondolata több írásában, aforizmájában megfogalmazódik Petőfivel (Ö 2 : 215. l.). Csokonaival (uo. 219. l.) kapcsolatban.

Az előző nap elhunyt *Károlyi Lajos* (1877—1927) szegedi festőnek különösen táj- és önarcképei jelentősek. Nagy nyomorban élt, Juhász mindig figyelemmel kísérte munkásságát, és szinte önmaga sorsának mását látta Károlyiében. E rokonságot elmélyítette a szülőföld tájának azonos szemlélete és mindkettőjükben meglévő művészi hajlam az önarcképben való megnyilatkozásra. A fiatal Károlyi 1899 őszén fölkereste Tolsztojt is Jasznaja Poljanában.

1927. márc. 7-én ezt a levelet írta Juhász Gyulának:

„Kedves Gyula! Veszélyes vesekő-operációval benn fekszem a Rókus-kórház, Urológiai sebészet osztályán. II. em. 51. ajtó 21. ágy.

Nagyon kérem, — tekintve, hogy már dec. óta ágyban fekszem, — szegedi barátainkkal együtt egy társadalmi segély-akciónak megindítását.

Baráti szeretettel:

Károlyi Lajos
festőművész”

Halála után a Rókus kórház fölszólította a várost, hogy temettese el a szegedi illetőségű festőt. Somogyi Szilveszter polgármester a következő táviratot küldte a kórháznak: „A Rókus-kórházban elhalt szegedi illetőségű Károlyi Lajos festőművész részére kérek Szeged város költségére szegényjogos temetést engedélyezni”.

Művészete fölmérhetetlen kincseit már életében Szegednek hagyományozta: Károlyi 1921 áprilisában a szegedi múzeumra hagyományozta műveit, és külföldre távozott. Erről Juhász névtelenül már írt (*Margó*, Szeged, 1921. máj. 1.). — *Velasquez, Rembrandt, Beato Angelico, Michelangelo*: nemcsak Károlyinak, Juhásznak is kedves művészei voltak, nevüket számos írásában, verseiben is idézi. — *Theodore Rousseau* (1812—1867) francia festő, kiváló természetábrázoló, a barbizoni festőiskola egyik megalapítója. — *Hollósy Simon* nevét azért is emlegeti itt Juhász, mert Károlyi 1897 végén Hollósy müncheni festőiskolájába került, és hosszabb ideig élt ott, távoztakor a mester elismeréssel búcsúztatta.

Károlyi temetéséről végül is szegedi barátai, elsősorban Juhász Gyula, gondoskodtak. A Közművelődési palotában ravatalozták föl. A festőtársak nevében Dinnyés Ferenc, a város, az írók és újságírók képviseletében Móra Ferenc búcsúztatta. Idézzük a Délm 1927. márc. 22-i beszámolójának második részét:

Most Juhász Gyula lépett a ravatal elé, és Károlyi Lajos barátai nevében búcsúzott a koporsótól:

— *Megdicsőült Mester, Károlyi Lajos, a te koporsódnál nem az elmúlás fuvalmát érzem, hanem az örökkévalóság lehelletét.*

— *Hol van, halál, a te fullánkod és diadalmad, ó koporsó? Úgy állunk itt körül: tanítványok és hívek, barátok és tisztelők, mint Gotamo Buddhát állották körül. [a] Magasztosat, a Megvilágosítottat, aki legyőzte az életet és meghalalta a halált! Mélyen hiszem, hogy a te tiszta és boldog szellemed ma már a z i s t e n i m a g a s s á g b a n lebeg fölöttünk és ebben a koporsóban a földből vétetett test pihen csak, amely az örök törvény szerint ismét porrá lesz, hogy gyönyörű rózsákat teremjen egy új kikeletben és új hervadásban!*

— *Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes!*

— *Ezt az evangéliumi parancsot teljesítetted be egész áldott életed során, a művészet és a szenvedés lajtorjáján haladva mindig magasabbra, és mi, köszönjük neked a nagy vigasztalást, hogy téged látva, egy tökéletes emberi jellem és erköcs nagyságában és szépségében gyönyörködhetünk.*

— *Mint kedves költőd mondja: Az örök szépséget magát saját szemekkel láttad. Még egy nagy tanítást hagytál ránk: a munka szent. Alkotó munkás voltál, ki a jövőnek dolgozik, kinek vetése érik, ha a sírja fölött is lesz csak aratása. Mi itt megfogadjuk, hogy emberi és művészi értékeidet megmutatjuk a világnak, és életed karmáját, a z i g a z s á g s z e l l e m é t igyekezünk diadalra vinni!*

Juhász Gyula gyönyörű beszéde után a négyfogatos halotti kocsi emelték a virágokkal borított koporsót és a Vár utcán, a korzón és a Kárász utcán át a Dugonics térig ment a népes menet, ahol a halottas kocsi körül felállott a Munkásdalárda és elénekelték a „Lelkünk gyásza...” című gyászdalt. A dalárda éneke után megindult a menet a temetőbe, ahol elhantolták Károlyi Lajost”.

Szelesi Zoltán Károlyi Lajos című dolgozatában (A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1958—1959. Szeged 1960. 143—189. l.) részletesen foglalkozik Juhász

és Károlyi kapcsolatával, közli levélváltásukat, közzéteszi a Múzeum anyagából Juhász Gyula két kéziratát, mely szerinte Juhász Gyula Károlyi Lajos temetésén mondott beszédének vázlatja. Az első azonban nem Károlyi Lajos, hanem Endre Béla temetésén (1928. aug. 14-én) elhangzott beszédének vázlatja, a második kézirat pedig, bár Károlyi Lajossal foglalkozik, nem a temetés idején íródott, hanem később. A festővel való találkozásairól és kapcsolatukról tervezett, de meg nem írt cikk ún. tematája. Szövegéből kitetszik, hogy nem azonos az imént idézett gyászbeszéddel, és keletkezése sem Károlyi halála idejére esik, hanem valószínűleg 1927 szilveszterére. A szövegben szereplő *esztendő szombatján* — az újév előtti nap.

Juhász Gyula kéziratának szövege:

Találkozásaim Károlyi Lajossal

*Károlyi Lajos emléket fölidézni esztendő szombatján. Aki az élet értelmét meg-
lelte. A szent ember, aki a vita heroicat élte. A példaadó ember. A világ világossága
véka alatt? A szent kép a kertben. Az igazság a fő mindenben! Petőfivel társalog
este. A világháború forgotagában. A b e l s ő f é n y u t á n. A szentember.
Rózsa Sándor, Szent Jeromosban. A munka tisztelete és joga. A karakter és
a szépség. Baudelaire és Ady — Boldogok akik sírnak. Nem neki van szüksége
az emlékre, de a világnak a példára, a kultúrának reá. Önarcképe a falamon!*

Két Juhász-vers is őrzi Károlyi emlékét: *Károlyi Lajoshoz* (JGYÖM 2 : 341. l.) és *K. L.* (JGYM 3 : 48. l.)

33. Itt a tavasz. HRkÚ 1927. márc. 21. 5. l. Hírek r. Névtelenül.

A párosos lírai hangvételű írás több mozzanata Juhász szerzőségére vall: szeretett ilyen lírai köszöntőket, reflexiókat írni az év különböző fordulóira, ünnepeire. (Pl. *Zöldcsüörtők*, 44. sz.) Az egyik mondata így szól: *Az alanyi költők mindenestre zálogháza teszik a télükabátjukat. Már természetesen azok, akiknek van télükabátjuk. Az alanyi költő kifejezést szerette használni, legtöbbször önmagára vonatkoztató öngúnnyal. A tavaszról ezt írja: nem tudja, hogy az új erkölcsvédelmi rendeletek nem fogják-e őt is megrövidíteni.* Tudjuk, hogy ebben az időben Juhász foglalkozott ezekkel az új rendelkezésekkel és tiltakozott is ellenük (*Művészet és rendezés*, 28. sz.). Még ebben a rövidke írásban is föltűnik egy jellemző szóhalmozás: *gond és bú.*

34. Hódolat. A Délm 1927. márc. 25-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.* Megjelent: Ö 1 : 307—309. l.

Beethoven halálának 100. évfordulójára.

Egy Richard Wagner, egy Romain Rolland próbáltak közel férközni művéhez: Wagner 1870-ben írt Beethovenről; Romain Rolland Beethoven élete (1903) című műve 1911-ben Mikes Lajos fordításában magyarul is megjelent.

Vö. *Beethovenhez* (JGYÖM 2 : 247. l.) *Óda Beethovenhez, magyar változatokkal* (JGYÖM 3 : 410. l.), *Csúzó* (2. sz.), *A titán és a polgármester* (36. sz.).

A Délm 1927. márc. 6-i számában megjelent *Szakállszárítóban* írja Juhász: *Bizonyosan észrevették már, hogy Beethoven nevének annyi betűje van, ahány szimfóniát szerzett. Ez a világ legdicsebb és legmaradandóbb kilencágú koronája.*

35. A csövezető és a művezető. Délm 1927. márc. 27. 5. l. Szögedi Színház r. Megjelent: SzSzi 68—69. l.

Párbeszédessé szatirikus írás: a házi kezelésben levő szegedi színház élén igazgató helyett művezető lesz.

36. A titán és a polgármester. A Délm 1927. márc. 29-i számából. 6. l. Hírek r. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja a kis glosszának két utalása: Beethovent Petőfihez hasonlítja, ez az összehasonlítás megtalálható a négy nappal előbbi *Hódolat* (34. sz.) című cikkében; a *szegélyjogos temetés* emlegetése pedig a *Szegény-jogú temetés* (32. sz.) című vezércikkének itt is föltűnő indulata.

Márc. 27-én a Szegedi Filharmóniai Társaság a Belvárosi Moziban rendezett Beethoven-hangversenyt, műsorán a IX. szimfónia szerepelt. A műsor előtt Somogyi Szilveszter (1872—1934) polgármester tartott ünnepi beszédet.

37. Tömörkény. A Széphalom 1927. 4—6. számából. 195—196. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Alföld r.

A cikkhez fűzött jegyzet kézírata fönmaradt, a Petőfi Irodalmi Múzeumban van ma. Ebből kiderül, hogy a cikk eredeti címe ez volt: *Emlékezzünk Tömörkényre*.

Tömörkény István 1917. ápr. 24-én halt meg. *Juhász Gyula* számos írásában emlékezett rá: a róla írott cikkeinek száma vetekszik az Adyról szólókéval. Ezeknek állandóan visszatérő motívumai vannak (Tolsztoj véleménye *Tömörkényről*, *Tömörkény-novella* *Karl Kraus* előadói műsorában), és végül a *Tömörkény István élete és művei* című tanulmányban összegeződnek. — *Bret Harte* (1839—1902) amerikai novellairó, költő, volt tanító, drogista (mint *Tömörkény*!), nyomdász, híres és kedvelt író lett kaliforniai elbeszéléseivel, melyek már 1875-ben megjelentek magyarul. — *Kleinmalerei*: miniatűr festészet. — *Jászai Mari elismerő levele*: SzN 1902. febr. 23. = TE 81—83. l. — *Tolsztoj, naplójában sorokat áldoz Tömörkénynek*: Tolsztoj Mindennapra című művének orosz kritikai kiadásában nem szerepel *Tömörkény* neve, csupán a történet, melyet *Juhász* is említ jegyzetében. Csak a német kiadásban kerül *Tömörkény* neve a nazarénus 48-as honvédről szóló történet mellé, és innen magyar kiadásba is. Valószínű, hogy fordítók valamelyike (Schmitt Jenő Henrik vagy A. Skarvan) írta be *Tömörkény* nevét a német kiadásba. Vö. Fejér Ádám: Egy legendával kevesebb. = TE 350—354. l. — *Karl Kraus* (1874—1936) osztrák író, lírikus, esszéista, a *Fackel* című folyóirat szerkesztője, éles hangú kritikákban támadta kora társadalmi, művészeti viszonyait. *Juhász Krúdy* *Tömörkény-nekrológiájából* értesült, hogy *Kraus* előadói műsorába *Tömörkény-novellát* is fölvelt. (Vö. TE 159., 347—349. l.)

E cikk az első azok közül, amelyek már az életrajzi monográfia előkészületeinek időszakából, mintegy előzetes mutatványként időről időre megjelentek. — A Somogyi-könyvtárban található *Juhásznak* egy levéltöredéke, melyben a következőkről értesíti Szalay Józsefet:

A Somogyi könyvtár rengetegében ráakadtam Tolsztoj Tömörkény-ídezetre: Für alle Tage. Ein Lebensbuch von Leo Tolstoj. Herausgeber: E. H. Schmitt u. A. Skarvan. II. 109. Banzáj! — mint Pista mondaná és szíves üdvözléttel igaz híved:

Szeged, 1927. *Baumgarten* hava [január]

Juhász Gyula

Tolsztoj könyvének a Somogyi-könyvtárban levő példányában valószínűleg *Juhász* húzta alá piros ceruzával a *Tömörkényre* vonatkozó részt. Szini Gyula 1931-ben Mindennapra címmel németből fordította magyarra Tolsztojnak ezt a könyvét.

38. Finom kis cenzúra. A Délm 1927. ápr. 3-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségére vall, hogy itt is, mint számos más írásában e cikkkel rokon hangon szót emel a cenzúra ellen. (Vö. *Cenzúra*, JGYÖM 7 : 182. l., *Művészet és erkölcsrendészet*, JGYÖM 7 : 275. l., *Előzetes cenzúra*, Délm 1926. okt. 30., *Művészet és rendészet*, Délm 1927. márc. 4.) A művészi aktképek elleni rendőri intézkedésekről írt már a *Zsuzsánna a dutyiban* című vezércikkében is (Délm 1925. júl. 25.), 1927. márc. 4-i vezércikkében pedig e mostani írásának témájával rokon esetről írt. Juhászra vall, hogy az ellenforradalommal szemben liberális ellenzéki Rákosi Jenő nevét mindig elismeréssel emlegette. (Pl. *Rákosi Jenő*, JGYÖM 6 : 345. l., *Rákosi mondta . . .*; Szeged 1925. jan. 21., *Öregek és fiatalok*, JGYÖM 7 : 273. l., *A szobor és mellékalakja*, Délm 1926. dec. 3.)

A Fővárosi Operettszínház márc. 18-án mutatta be Auguste Achaume: *Finom kis lakás* című 3 fölvonásos bohózatát. (Stella Adorján és Lakatos László fordította magyarra.) A darabot a rendőrség márc. 30-án erkölcs-telenség címén betiltotta, és Tomcsányi Kálmán miniszteri tanácsos vezetésével belügyminiszteri bizottság alakult, amelybe meghívták szakértőnek Rákosi Jenőt és Hegedüs Gyulát. A bizottság zárt előadáson megnézte a darabot, és jelentést írt Scitovszky belügyminiszternek, aki a miniszteri tisztviselők, nem pedig Rákosiék szakértői véleményét vette figyelembe, és nem engedélyezte a további előadásokat. Minderről a korabeli pesti napilapok is hírt adtak, közlik Rákosi Jenő itt idézett szavait is. — *Volga hajósa*: Cecil Bloumont De Mille amerikai filmrendező 1926-ban készített filmje, A volgai hajós volt a címe. — *A milói Vénusz egy kirakatból bevitték a rendőrségre*: ez márc. 4-én volt, a „nagy erkölcsvédelmi razziáról” a PN 1927. márc. 5-i száma közölt részletes beszámolót. — *Monna Vanna*: Maeterlinck drámája (1902), 1916-ban Illés Jenő filmet készített belőle. — *Opasno je van se nagnuti*: kihajolni veszélyes (szerbül).

39. A nagy beszéd. Délm 1927. ápr. 3. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzf 70—72. l.

A szegedi külvárosok közművésítésének vitáját parodizálja Shakespeare-nek a szegedi színházban bemutatásra kerülő *Julius Caesar* című műve módorában.

40. Történelem. A Délm 1927. ápr. 8-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Alap gondolata a történelmünk haladó hagyományainak ébrentartása, tanulságainak idézése, a szeretetvallás motívuma Juhász számos publicisztikai írásában megtalálható. Stílusában, hangjában is rokonságot mutat az ő írásaival; föllelhető a szóhalmozás is. A *darvadoztak* igét is a Tömörkény-tanulmányon dolgozó Juhász használhatja ekkor már legtermészetesebben. A cikket záró latin idézet: *Ex trunco laetius florebit*: a csonk gazdagabban kivirágzik — melyet általában a mártírok emlegetésekor vagy Martinovicsokra vonatkozóan szoktak idézni, kedvenc fordulata volt, más írásaiban is fölbukkan: *Magyarország*, Délm 1918. dec. 18. — *In memoriam*, La Hongrie Républicaine, 1919. febr. 28.

Csaba Jenő (1894—1968) szegedi piarista tanár ápr. 6-án előadást tartott Batthyány Alajosról az Egyetem Barátok Egyesületének bölcsészeti szakosztályában. Az előadáson Juhász részt vehetett, és tőle származhat a Délm 7-i szá-

mában megjelent beszámoló is, amely *Egy forradalmár főnemes II. József korában. Dr. Csaba Jenő előadása gróf Batthyány Alajosról* címmel „A Délmagyarország munkatársától” jelzéssel az előadás rövid tartalmi kivonatát adja. Csaba Jenő műve, melyre Juhász is hivatkozik: *A forradalom története* Szegeden. Szeged, 1922.

Batthyány Alajos gróf (1750—1818) előbb jezsuita szerzetes volt, majd kilépett a rendből és politikus lett: *Ad amicam aurem* (1790—1791) című munkájában a kiváltságos rendek erőszakos intézkedéseinek megszüntetését követelte, különböző társadalmi reformokat javasolt. Műve elleni támadásokra az *Ad utramque aurem* (1791) című munkával válaszolt, s ezért pörbe fogták. Fő művéről Csaba Jenő 1917-ben tanulmányt jelentetett meg. — *Batthyány Lajos gróf* (1806—1849) 1848 áprilisától októberéig az első felelős minisztérium elnöke. 1849 januárjában Windischgraetz tábornagy elfogatta, 1849. okt. 6-án a pesti Újépületben kivégezték. — *Batthyány Ervin gróf* (1877—1934) az anarchizmus tanainak első magyar hirdetője volt, elveit a *Társadalmi Forradalom* című folyóiratában és a Huszadik Században fejtette ki. *Anarchizmus* (1905) címmel könyvet is írt. Bögötei birtokán anarchista iskolát szervezett, 1919-ben Angliába ment, és ott halt meg. Ady többször írt róla. — *Az élő Batthyány*: Batthyány Tivadar gróf (1859—1931) függetlenségi és 48-as párti politikus, 1918. okt. 31-én belügyminisztere lett a Károlyi kormánynak, és tagja lett a Nemzeti Tanácsnak is, de hamarosan lemondott. — *Szaicz Leó* (1746—1792) szervita szerzetes, katolikus hitszónok, egyházi és politikai műveket írt. A fölvilágosodás szenvedélyes ellenfele, egyik támadója Batthyány Alajosnak: „papramorgónak és bocskorbőr pofájú csűf embernek” nevezte.

41. Tanulmányok. Délm 1927. ápr. 9. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusában gyakori a szóhalmazás. Klebelsberg kultuszminiszter olaszországi útja kapcsán szól a „magyar kultúrfölnyről” is; értelmezése azonos Juhász hasonló tárgyú cikkeivel (pl. *A Nobel-díj*, JGYÖM 7 : 158. l., *Vigyázat! Kultúrbotrány!* 20. sz.)

A magyar kultúra külföldi fogadtatását és sikereit Juhász mindig fokozott figyelemmel kísérte, és számos cikkében reflektált a hozzá eljutott hírekre. Így pl. a magyar festők olaszországi sikereinek példájaként szokta idézni, hogy az Uffiziben önarcképek, festményeik megtalálhatók. Mostani cikkében ezt írja: *az Uffiziben nem egy nagyszerű új magyar festőnek önarcképe hirdeti kultúrfölnyünket*. Rippl-Rónairól írott vezércikkében (131. sz.) ezt írja: *méltán foglalt helyet klasszikusan nemes és egyszerű önarcképeivel a firenzei Uffizi-gyűjtemény világraszóló galériájában*. A *Csók István képe* (JGYÖM 5 : 533. l.) című régebbi írásában is megemlíti, hogy a festőnek képe van az Uffiziben. A cikk annak az eseménynek kommentálásával indul, hogy az ápr. 6-án Olaszországból hazatérő Klebelsberget az egységpárti képviselők a fasiszták köszönési módjával, fölemelt karral üdvözölték.

42. Az irodalom egyessége. A Délm 1927. ápr. 10-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 309—312. l.

Satellesek: testőrök; a csillagászatban a bolygók kísérői, holdak vagy mellék-bolygók. — *Az Akadémia elnöke . . . békejobbját nyújtja*: Vö. *Két hódolat* (21. sz.) című cikkel és jegyzetével. — *Infernói bolgói*: pokoli bugyrai. — *Zolnai Béla* (1890—1969) irodalomtörténész, nyelvész, műfordító, 1925-

től Szegeden a francia irodalom professzora, Juhász Gyula baráti köréhez tartozott. 1927—1942-ig szerkesztette és kiadta Szegeden a Széphalom című folyóiratot, amelynek Juhász Gyula is munkatársa volt. Zolnainak a folyóirat első számában megjelent Modern irodalmunk és az irodalomtudomány című tanulmányát a Budapesti Szemle 595. számában Mészöly Gedeon megtámadta, és ugyanitt Voinovich Géza, a folyóirat szerkesztője, szintén Zolnai ellen nyilatkozott. Mészöly Gedeon 1927. jún. 15-i levelében ezt írja Balogh Jenőhöz, az Akadémia főtítkárához: „Az a cikk, melyet az Ady-vita elején Zolnai politikai radikalizmusa ellen a Budapesti Szemlében írtam, igen ellenem bősztette Zolnai szegedi íróbarátjait, különösen Juhász Gyulát, aki a szegedi Rassay—Peidl-párti Délmagyarországnak (a Világ-Magyar Hírlap szegedi fiának) főmunkatársa és politikai szálak főzik a nyugatistákhoz”. (A levél Szöcs Sebestyén birtokában). — „Kazinczy korának klasszicizmusával . . .”: kissé átalakított idézet a Széphalom megalapítására és támogatására 1926 júniusában készült, a folyóirat 1. számában közölt fölhívásból.

43. Házikezelés saját szakállamra. Szép Ilonka hervadása. Tragédia dalban elbeszélve. Délm 1927. ápr. 10. 7. l. Szögedi Színház r. Megjelent: SzSzi 73—74. l.

Élcelődés a házi kezelése színház műsorpolitikájáról. Ápr. 9-én Szávay — Vágó — Szenes Béla Szép Ilonka című daljátékát mutatták be. Az írás így fejeződik be: *Jók voltak még: Vörösmarty Mihály versei. Jók még Ady Endre versei is. Jók lesznek még a Kassák versei is.*

44. Zöldesütörtök. Délm 1927. ápr. 14. 4. l. Hírek r. Névtelenül.

A húsvét előtti pársoros írás az utolsó vacsorát idézi Juhászra jellemző stílusfordulatokkal: *vírvaszt és imádkozik, hűvös és sötét, kenyérré és borra, teste és vére, lionardói hangulat borong.* Vö. Nagypéntekre . . . (45. sz.).

45. Nagypéntekre . . . Délm 1927. ápr. 15. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségére vall, hogy e cikke az egyházi ünnepekre írott számos írásával és vallásos tárgyú versével rokon. Föllelhető benne a szóhalmozás is. Az egyháztörténetnek azokat az alakjait idézi, akiknek neve gyakran fölbukkan hasonló tárgyú írásaiban és verseiben. Nagyon jellemző, hogy az egyház vértanúinak, hőseinek, Krisztus követőinek sorát *Renan, Papini, Wilde, Verlaine* nevével zárja; a Délm korabeli írói közül ez a gesztus mindenképpen Juhászra vall.

46. A húsvéti cikk. (Sajtóbemutató). Délm 1927. ápr. 17. 6. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzi 75—78. l.

A napilapok húsvéti cikkeinek modorában a *legérdekesebb és legérdemesebb húsvéti házi dolgozatok a világ minden tájáról*, melyeket *G. B. Shaw, Tarnai Ernő* (szegedi színgazgató), *Jules Romains, Csing Cseng Csung északi diktátor, Fedele, Almássy Endre, Palágyi Lajos, Andor Zsigmond, Faragó Ödön* (a szegedi színház volt igazgatói) és *Egy Baumgarten örökös* „írtak”. A cikket idézi: Kalmár Maron Ferenc: *Gyalu, a komédiás.* Magyar Nemzet, 1942. ápr. 9.

47. A babona meghal. A Délm 1927. ápr. 22-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségére vall, hogy számos írásával rokon módon szól ez a cikk a színházi sekélyesség ellen, bár nem ő a lap színikritikusa, csak ritkán ír színikritikát, de az ilyen jellegű, „elvi” cikkek legtöbbször tőle származtak. Ez az írás is harmonizál a *Vigyázat! Kultúrbotrány!* (20. sz.) című cikkének gondolataival. A Délm 1927. máj. 29-i számában megjelent *Színház* című *Szakállszártó*-ban is van rokon gondolat ennek a cikknek egy-egy mozzanataival. Pl. *A színházi babona szerint, ami irodalom, az unalom. Vannak színházi emberek, akik úgy gondolnak Shakespeare-re, mint egy nagy ástásra!* (Ö 2 : 237. l.) *A közönség nem olyan közönséges, mint egyik-másik színházi róka gondolja.* (Ö 2 : 238. l.) A Délm márc. 6-i számában megjelent *Élet és művészet* című *Szakállszártó*-jának egyik része így szól: *Egy színházi ember kérdezte tőlem: — Téged nem lehet látni a színházban mostanában! Egészen elszoktál tőle! Mire én válaszoltam: — De a színház is elszokott ám az irodalomtól!* (Ö 2 : 237. l.) Ez a gondolat is megtalálható ebben a vezércikkében. E mostani cikkének címe egy régebbi hasonló tárgyú írásának címére is utal: *A színház babonája.* (JGyÖM 5 : 428. l.) Ebben és a korábbi *Színház és szórakozás* (JGyÖM 5 : 428. l.) című írásában részben Ignotus cikkeinek hatására foglalkozik a színház irodalomellenességével, elüzettségével, színházról írott cikkeinek többségében ettől kezdve mindig fölbukkannak ezek a mozzanatok. Néhány szóhalmozás mellett megtalálhatjuk az egyik kedves Juhász-fordulatot is a cikkben, az új szó megismétlését a nyomaték végett: *új mondanivalók seregével, új hitek és akaratok lendületével, új formák és színek bőségével.*

Gyurkovicsok: Herczeg Ferenc Gyurkovics fiúk című színpadi művét 1899. jan. 17-én játszotta először a Magyar Színház, a Nemzeti Színház 1922. máj. 12-én mutatta be. Juhász több írásában gyakran emlegeti gúnnyal Herczeg Ferencet, mint a *Gyurkovicsok szerzőjét.* — *Hedwig Courths-Mahler* (1867—1950) német regényíró, népszerű, de igen sekélyes irodalmi értékű művek szerzője. — *Gartenlaube:* német képes családi folyóirat; a cím jelentése magyarul: lugas. — *Rostrum:* szöszék. — *A szegedi színház új embere:* Tarnay Ernő, (1886—1940) a házi kezeléssel színház igazgatója.

48. Jön a jövő. A Délm 1927. ápr. 23-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Szerzőségét bizonyítja a vezércikknek az a mozzanata, amely a perzsa sah magyarországi utazásának mulatságos eseményére utal, (hogy ti. a sah az operai stimmelést úgy hallgatta, mintha az előadás lett volna). Ez a történet annyira megragadta Juhász figyelmét, hogy több helyütt is fölhasználta írásaiban. Pl. *A korona* (JGyÖM 3 : 147. l.) című alkalmi versében ezt olvashatjuk: *A perzsa sah művelt fiú, Már látta Budapestet éjjel S operánkban a stimmelést Hallgatta nagy művészi kéjjel. A Mulatságos fejedelmek* (Szabadság, 1910. okt. 26) című cikkében pedig így tűnik elő ez a történet: *Mikor a perzsa sahnak a budapesti királyi Operaházban a stimmelés tetszett legjobban, bizonyára komikus színben tündökölt előttünk.* Már ebben az 1910-es írásban is megtalálhatjuk azt a gondolatot, amit számos későbbi cikkében különböző események kapcsán újra és újra föl idéz: *Sziám fejedelme ma még mulatságos csupán, egykor talán, ki látja mikor, majd nem szórakozni és mulattatni jön Európába, hanem diktálni és hódítani.* E mostani, 1927-es cikkének több mozzanata megtalálható azokban a cikkeiben, melyeket a „*Vér és Arany*” (7. sz.) című írásának jegyzetében idéztünk. (Pl. Ázsia szerepének megnövekedése az emberiség történetében, háborúinak és forradalmainak hatása az európai ember életére.) Vö. még: *Európai gondolatok*, Délm 1925. nov. 7. Ez az írása föltűnő gondolati rokon-

ságot mutat a mostanival. A *Hol van a tavalyi hó* fordulat is gyakori Juhász publicisztikájában, szerette Villonnak ezt a sorát, az *Ódon ballada* (JGYÖM 1 : 140–41. l.) című versében is idézi. A *keletről jött a fény* kifejezés Juhász forradalmi írásaiban is föltűnik (*Új hit*, JGYÖM 6: 157. l.). A Pesti Napló ápr. 22-i számában terjedelmes riport jelent meg a *kapuraltai maharadzsról*, aki fényes kíséretével Budapestre érkezett. (*Patyala* címmel a Délm 1928. szept. 15-i számában egy másik indiai fejedelemeiről is írt Juhász, de abban az írásban nem a Kelet új történelmi szerepéről, hanem a despotizmus elleni érzéséről ír. Vö. 248. sz.)

Sipuluszi humor: Rákosi Viktor (1860–1923) *Sipulusz* álnéven publikálta népszerű humoreszkjeit. — *Igaza van Wellsnek*: az idézett gondolat megtalálható Wells: A világtörténet alapvonalai című művének bevezetőjében. Budapest 1925. — *Monroei elv*: James Monroe (1758–1831) amerikai elnök 1823-ban előterjesztett külpolitikai alapelve: „Amerika az amerikaiaké”.

49. Nyílt levél Négyesy Lászlóhoz. A Délm 1927. ápr. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. Aláírás a cím alatt: *írta Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 312–315. l.

Négyesy László (1861–1933) egyetemi tanár híres stílusgyakorlatairól és Juhász Gyulával való kapcsolatáról Grezsa írt részletesen. Maga Juhász is számos írásában emlékezik vissza egyetemi éveire és Négyesyvel való kapcsolatra. Négyesy a Budapesti Hírlapban és a Pesti Hírlapban szólta bele az Ady-vitába; az Ady-kérdésben Hegedüs Loránttal való levélváltását az Irodalomtörténetben (1927. 3–4. sz.) közölte Reális és túlcsepontigó Ady-kultusz címmel. Még ugyanebben az évben önállóan is megjelentette Irodalmi valutarentás főcímmel. Juhász részint ifjúsága megszépült emlékeinek búvkörében, részint taktikai okokból megértőnek mutatkozott egykori tanára iránt, hiszen Négyesy álláspontja az Ady-kérdésben a konzervatív irány mérsékeltbb változata. — *Babits Goethe Ispilángi rózsza* című versének fordítását az 1902/03-as tanév valamelyik stílusgyakorlatán olvasta föl; Bresztovszky Ernővel való vitája az 1903/04-es tanévre esett (Grezsa: 25–26. l.) — Babits: *A kettőszakadt irodalom* (Nyugat, 1927. ápr. 1.) című cikkében válaszolt Berzeviczy Albert: Irodalmunk és a Kisfaludy Társaság című előadásra. (Vö. *Két hódolat*, 21. sz.)

A cikkből idéz a Széphalom 1927. 7–9. számának Visszhang rovata.

50. Május ünnepére. A Délm 1927. máj. 1-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra Ferenc írásának tartja. Számos stílusjegye alapján Juhásznak kell tartanunk. Indítása megegyezik az 1926. máj. 1-én a Délm-ban megjelent *Majális* című írásának kezdetével: *Szinyei-Merse Pál remekére gondolunk, a magyar ver sacrum e varázsos szépségű kivirulására, amely nem csupán a mi művészetünkben jelent új korszakot, de valahogy jelképez egy világot, amely letűnt és ki tudja, mikor és hogyan tér vissza újra? A lelünk szemébe — Hamletből idézett fordulat Juhász kedvelt idézetei közé tartozik, éppen előző írásában szerepel. Heine egy édesbús versében csodaszépnek nevezte májust — írja most Juhász; májusról szóló írásaiban többször találkozhatunk ezzel az utalással: *gyönyörű május elseje, melyről Heine legszebb dalait dalolta. (Május, JGYÖM 5 : 332. l.) ... május a szívünk csodaszép hava, május,**

amelyről Heine hársfaillatos és holdsugaras dalai ábrándoznak . . . (Majális, JGyÖM 7 : 264. l.). Egy verstörédéke: Csodaszép május elsejéről Daloktól egykor Heine . . . (JGyÖM 3 : 221. l.) Az is rávall, hogy májust a francia forradalmi naptárra hivatkozva Floréalnak nevezi. Ezzel él több írásában: Vasárnapi levél (JGyÖM 5 : 360. l.), Floreal hava (JGyÖM 5 : 423. l.), Majális (JGyÖM 7 : 265) és Forradalmi naptár című versciklusában (JGyÖM 2 : 399—405. l.). Mostani cikkének az a része, ahol véres, vörös, fehér, fekete, zöld májusról ír, erősen emlékeztet a Májusi óda (JGyÖM 2 : 184. l.) című versének ezekre a soraira: Vörös májusra vígan zöldelő Szabad májust hadd hozzon a jövő! A fanyar május is Juhász sajátos kifejezése, vö. Fanyar tavasz (JGyÖM 2 : 331. l.) . . . kiköt álmai szigetén, az új Cytherében . . . — Watteau Indulás Cytherébe című festményét Juhász nagyon szerette, elvágyódásának kifejezéséként versben is idézte: El Cytherébe, JGyÖM 1 : 144. l. A lesz még egyszer ünnep a világon Vörösmartyótól vett fordulattal sokszor élt Juhász a forradalom bukása utáni publicisztikájában. A vezércikknek az a gondolata, hogy eljő majd az idő, amikor a munka nem büntetés lesz a legtöbb ember számára, de fölemelő és vigasztaló alkotás és gyarapítás . . . — megtalálható pl. A Munkásonthon homlokára (JGyÖM 2 : 196. l.) című versében: S a munka ne legyen robot csak, de himnusz a dolgozóknak! És ez a gondolat tűnik föl a Délm 1928. szept. 23-i számában megjelent Szakállszártó-ban is: Mikor a munka nem lesz robot és a művészet nem lesz fényűzés, akkor jön el az az ország, amelyről a legjobbak jövendőlték. Ö 2 : 246. l. A szociális olajat . . . csöpögtetik fordulat is Juhászé, megtalálhatjuk A diurnisták (JGyÖM 5 : 241. l.), A diurnista (JGyÖM 5 : 549. l.) című cikkeiben is. Az egész íráson végigvonuló stílussajátosság a szóhalmozás.

Van még egy bizonyítékunk is. Juhász 1927. ápr. 27-én, szerdán Makóról a következőket írja Pásztor Józsefnek, a Délm főszerkesztőjének: Tisztelt Főszerkesztőség, a pénteki és a szombati vezércikket innen nem tudom írni, de a vasárnapi vezért és humort kellő időre szállítom. Így e hónapra a vezércikk többet elmarad, esetleg jövő hónapban pótolom. Szíves elnézést kér: Juhász és Gyula. (Pásztor József: A szerkesztőségben. = JGyE 362—364. l.) Az említett vasárnap: máj. 1. E vezércikken kívül közölte a lap a humort is (A három grácia. Epilógus, néhány változatban).

Szinyei Majálisát (Szépművészeti Múzeum, 1873) a kritika értetlenül fogadta. — Heine egy édesbús versében: In wunderschöner Monat Mai. Reviczky (Gyönyörű májusban) és Szabó Lőrinc (A csoda májusban) fordításában is ismerjük magyarul. — Ver sacrum: szent tavasz; a rómaiak vallási kultuszának az a mozzanata, amikor a nagy veszélyben a tavasz növényeit és állatait fölajánlották az isteneknek. Ez is kedvelt frázisa Juhásznak.

51. A három grácia. Epilógus, néhány változatban. Délm 1927. máj. 1. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: Gyula. Megjelent: SzSzi 79—81. l.

A házi kezelés szegedi színház három volt igazgatójának párbeszéde, akiknek panaszos beszélgetéséhez csatlakozik a negyedik elbocsátott igazgató is.

52. Május. HRKÚ 1927. máj. 2. 4. l. Hírek r. Névtelenül.

Lírai emlékezés egy régi májusra és egy szőke lányra. A történet a Régi szerelmes vers (JGyÖM 1 : 192—193. l.) élményének stilizált leírása. Ilyen sorokat olvashatunk benne: Szindbádót és Anyegint bújta még akkor a költő és hosszú verseket írt szőke szépéhez, megénekelve május meséktől mámoros szép-

ségét . . . Csak a szőke lány hallgatott szomorúan . . . És a költő hiába keresi azóta májust, az ünneplő piros selymek és virágok között. A szőke szépéhez kifejezés is Juhászra vall, versben is használja: *A szőke szépeket szerettem egykor . . .* (*Vallomás*, JGYÖM 2 : 418. l.). Az Anna-szerelem emléke is belejátszhat a kis írás megszületésébe.

53. Irodalompolitika. A Délm 1927. máj. 7-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben. A stílusjegyeken kívül olyan motívumokat őriz, melyekkel a szerző hasonló tárgyú írásaiban sűrűn találkozhatunk. Minden alkalmat megragad, hogy az Ady-vitában hallassa szavát; az is jellemző rá, hogy az ellenforradalmi rendszer hírhedt írófiguráját, *Zsirkay Jánost* kipellengérezzi; az a megjegyzése, hogy *Tömörkény Istvántól soha egyetlen sort se hozott* a Nyugat, fölbukkan a *Tömörkény István élete és művei* című könyvében is, melyet ekkor már írt. Ápr. 24-én tanulmányának egy részét fölolvasta a DT-ban, ez *Tömörkény művészete* címmel meg is jelent a Délm máj. 8-i számában. Juhászra vall, hogy kedves szerzőinek nevét (*Balázs Béla, Szomorú Dezső, Péterfy Jenő, Shakespeare*) idézi az ellenforradalmi rendszer irodalompolitikai értékrendjével szemben. *Rákosi Jenő* elismerő emlegetése is Juhászra vall. Vö. *Finom kis cenzúra* (38. sz.).

Pakfon: műzeüist. — *Nyáry Andor* (1890—) színműíró, *Nyúl a bokorban* című vígjátékát ápr. 22-én mutatta be a Nemzeti Színház. — *Zsirkay János* Pongrác mester című drámái játéka 1926. jan. 11-én mutatta be a Nemzeti Színház, Juhász írt is a dráma sikertelenségéről: *Pongrác mester* (JGYÖM 7 : 234. l.) — *Péterfy . . . fedezte föl nekünk Henrik Ibsent és Richard Wagnert:* Péterfy Jenő: *Két norvég dráma* (Vadkaca, Rosmersholm) 1887; *Színházi Szemle* (Wagner: *Rajna kincse és Walkür*) 1889. — *Koroda Pál* (1858—1933) költő, író, drámaíró, a Petőfi Társaság tagja, *Reviczky Gyula* és *Komjáthy Jenő* barátja volt, költészetében szakított a népnemzeti iskolával, társadalmi drámái gyöngye, érdektelen alkotások. — *Zulawszky Andor* (1904—?) a kurzus lapjainak munkatársa, az Auróra Kör alelnöke. 1943-ban megőrült, megölte nagyanyját, további sorsa ismeretlen. Irodalomkritikai munkásságát a szélsőséges konzervativizmus, Ady- és Nyugat-ellenessége jellemezte, még saját táborában is túlzónak tartották. 1927-ben jelent meg az *Új magyar irodalom problémái* című tanulmánykötete, amely nélkülöz mindenfajta esztétikai, irodalomtörténeti szempontot, teljesen az ellenforradalmi rendszer politikai érdekeinek megfelelően ítéli meg a Nyugat irodalmát. Juhász a *Hozmec és Zulawszky* (61. sz.) című vezércikkében is írt róla.

54. Kegyelet. A Délm 1927. máj. 14-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül; Szerzősége mellett szól, hogy a cikk lapkivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben. Jellemző szóhalmazok: *legismertebb és legnépszerűbb; öntudatlan és akaratlan; költészet és művészet jelesei és remekai; élne és írna; komor és kemény; kellemetlen és kényelmetlen; óvatosan és gondosan.* Itt is, mint *A Mont Blanc ember* (5. sz.) című vezércikkében, *Vajdának Aristides* álnév alatt megjelent röpirataira utal. — *Jánossy Gábor* (1870—?) egységespárti országgyűlési képviselő.

55. Repülj, hajóml! A Délm 1927. máj. 15-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja a cikk címe, szerette Ady szavait, címeit és sorait idézni; néhány szóhalmozás; rá vall a repülés hőséneke emlegetése, versben és prózában már sokszor írt róluk e cikkével rokon hangon (*Gyözelmi elégia*, JGYÖM 1 : 117. l., *A repülő dalol*, uo. 2 : 120. l., *Jubileum*, uo. 3 : 67. l., *És mégis . . .*, uo. 3 : 117. l.). Chavez pilótáról már tragikus halálakor is megemlékezett (*Repülés és gurulás*, Szabadság, 1910. szept. 28.), róla és Blériot-ról és a repülésről e cikkével rokon hangon írt már egy korai frásában is (*Új pünkösdi zúgás*, JGYÖM 5 : 433. l.). Szerzőségét bizonyítja a cikknek az az utalása is, amely Csengeri János Euripidész drámatörredékeinek fordítására vonatkozik. Erről az olvasmányélményéről másutt is megemlékezett (*Szakállszártó*, Délm 1927. márc. 6.).

Hiába keresik . . . a két hőst: máj. 13-án közli a Délm., hogy Nungesser és Coli francia pilóták, akik Franciaországból Amerikába akartak repülni, eltűntek az Atlanti Óceánon. Juhász a Délm 1927. jún. 9-i számában megjelent *Szakállszártóban* írja: *Nungesser és Coli nagy sírja fölött a dicsőség új koszorúi nyílnak.* — *Luis Blériot* (1872—1936) francia mérnök, aviatikus, aki 1909. júl. 25-én átrepülte a La Manche csatornát. — *Seneca egyik tragédiájában említi*: valószínű névelírás, Juhász másutt így utal erre: *Szofoklész megadolta, hogy lesz idő, amikor az emberek a távolságokon keresztül fognak majd egymással kezni.* (*A hődtő Ikarusz*, JGYÖM 5 : 272. l.). — *Henry Morton Stanley* (1841—1904) angol származású amerikai újságíró, Afrika-kutató és fölfedező. — *Roald Amundsen* (1872—1928) norvég sarkkutató, 1911-ben elsőnek érte el a Déli-sarkot, 1928-ban az olasz Nobile expedíciójának földterítésére indult, és eltűnt. — *Sir Ernest Shackleton* (1874—1922) angol Déli-sark kutató, 1914—1916-ban, majd 1921—1922-ben vezetett expedíciót a Déli-sarkra, ez utóbbi útján 1922. jan. 5-én meghalt. Haláláról Juhász is megemlékezett (*Csevegés*, JGYÖM 6 : 436. l.). — *Phaetonról Euripides*: Euripides drámájának törredékei. Budapest 1926. 171. l. Fordította: Csengeri János. — *Joseph Michel Montgolfier* (1740—1810), *Jacques-Étienne Montgolfier* (1754—1799) a léghajózás úttörői, 1783-ban meleg levegővel töltött léghajót bocsátottak föl, amelynek kosarában ember is tartózkodott. — *Géo Chavez* (1887—1910) francia pilóta 1910. szept. 23-án a Brieg—Milánó útvonalon átszállt a Simplon menedékház fölött, Domodossolánál lezuhant, és belehalt súlyos sérüléseibe.

56. Műpártolás hiányában. A Délm 1927. máj. 20-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra Ferenc írásának tartja (2276. sz.). A szóhalmozások Juhász szerzőségére utalnak. Rávall, hogy Klebelsberggről ezt írja: *konceptiója Kossuthtól Mussoliniig terjed és lázadó Koppánynak kell annak lennie . . . stb.* Ez a Klebelsbergre alkalmazott jellemzés Juhász régebbi publicisztikájából kerül ide. (*Kossuth és Klebelsberg*, JGYÖM 7 : 227. l.) Klebelsberg és Mussolini kapcsolatáról: *Tanulságok*, 41. sz. *A lázadó Koppánynak kell annak lennie*: utalás Klebelsberg *Az örök Koppány* (Pesti Napló, 1926. nov. 7.) című cikkére, melyre Juhász már korábban (*Új magyar klasszikus*, JGYÖM 7 : 318. l.) hivatkozott. Juhászra, és nem Mórára vall a színházi vonatkozás is. A befejezd részben a *kultúrfőlényre* vonatkozó utalás rokon ezzel: *Hányszor mondjuk, hogy a kultúrfőlényt nem emlegetni kell, hanem gyakorolni?* (*Vigyázat! Kultúrbotrány!* 20. sz.) Ugyanez a gondolat: *A Nobel-díj*, JGYÖM 7 : 158. l. — *Klebelsberg Kunó gróf* (1875—1932) 1922—1931-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, reakciós kultúrpolitikai elvek, neonacionalizmus jellemezték. Egyik

fő hirdetője volt a szomszéd népekkel szembeni sovinizmusnak, a magyar „kultúrfölénynek”.

Juhász, bár a *kultúrfölény* kifejezést maga is használja, sohasem sovinizta értelemben: a magyar kultúra igazi értékeinek megbecsülését követelte a kurzustól, és minden alkalmat megragadott, hogy bizonyítsa az ellenforradalmi rendszer kultúrfölényt hirdetõ propagandájának ürességét.

57. Menekülõk. A Délm 1927. máj. 21-i számából. 1. I. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyûjteményben. Szerzõségére vall még, hogy itt is rokonszenvvel ír az õngyilkosokról, az õngyilkosságról. Legközelebbi rokona az õngyilkosságról szóló *Csevegés* (JGYÖM 7 : 44. l.). A Babits regényére való utalás is Juhászra valló gesztus: barátai, író társai mûveit gyakran idézi publicisztikájában igaza bizonyosságául.

Megint egy dús gazdag ember dobta el magától az életet: a lapok szerint Egyed Lajos versenystálló tulajdonos máj. 20-án õngyilkos lett Budapesten. — *Szanzara* v. szanszára: a brahmanizmusban, buddhizmusban és más indiai vallásokban a lélekvándorlás neve. — *Baththyány Lajos . . . a megváltó tört akarta választani:* Baththyányt fogságában meglátogató felesége kontyában tört csempészett be hozzá; az elsõ magyar felelõs miniszterium elnöke õngyilkosságot kísérelt meg, súlyos sebeket ejtett a nyakán, de kíséreltetét felfedezték.

58. Egy szabadkai könyvrõl. A Délm 1927. máj. 22-i számából. 2—3. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Tamás István (1904—) újságíró, költõ, író, a szabadkai Bács megyei Napló munkatársa volt. Mint filmrendezõ gyakornok hosszabb idõt töltött Párizsban. Párizsi élményeit írta meg az *Õt világrész a Szajna partján* (Szabadka 1927.) címû kitûnõ riportkönyvében. — Henri Gréville *Durand* (1842—1902) Mme Durand sz. Alice Flery, francia regényíró, leányoknak és asszonyoknak szánt, csekély irodalmi értékû szórakoztató regények szerzõje. — *Bonhomme* Frédéric Lefèvre (1889—1949) francia író, a Nouvelles Littéraires fõszerkesztõje, kiváló újságíró. Kortársaival folytatott beszélgetéseit *Une heure avec . . .* címmel adta ki. — Szergej *Voronov* (1886—1951) orosz fiziológus, az ember megfiatalítására törõ kísérleteinek nagy visszhangja volt, Magyarországon is tartott elõadásokat. — *Maszukin:* valószínûleg nem sajtóhiba, hanem Juhász egyéni írásmódja az oka, hogy így szerepel a cikkben Ivan Mosjukin (1890—1939) orosz származású német-francia színész, kitûnõ jellemábrázoló; 1911-tõl filmekben is szerepelt. — *José Padilla* sikeres sláger-szerzõ, Mistinguette az õ slágereivel aratott világsikereket. — *Blasco Ibanez* (1869—1928) haladó spanyol regényíró, hosszabb ideig élt Párizsban. — *Ivan Meštrović* (1883—1962) világhírû horvát szobrász, akinek mûvészetét a monumentalitás jellemzi. — Petar *Dobrović* (1890—1942) pécsi születésû horvát festõmûvész. — *René Maran* (1887—1960) francia nyelvû néger novella- és regényíró, francia gyarmati hivatalnok volt. A Batouala címû regényét 1921-ben Goncourt-díjjal tüntették ki. — *Josephine Baker* (1906—) amerikai születésû világhírû néger szonézenekesnõ és revüszínésznõ. — *Fratellini testvérek:* Albert, François, Paolo, világhírû francia bohóchármas. — *Van Dongen* (1877—) holland festõ, 1897-tõl Párizsban élt, „a nagyvilág és a félvilág körülrajongott portréfestõje” — írja róla a Mûvészeti Lexikon

(Budapest 1965.) — *Last (but) not least*: utoljára, de nem utolsósorban; szállóige Shakespeare Lear királyából. — *Vértés Marcell* (1895—1961) festő, grafikus, kiváló illusztrátor és plakátfestő. 1919 után emigrált Párizsba. — *Kelen Imre* (1896—) győri születésű politikai karikaturista, német és francia világlapoknak volt munkatársa, ahová politikai, sport tárgyú rajzokat készített. 1919 után emigrált Párizsba. Tamás István könyvének több illusztrációját is ő készítette. — *Réth Alfréd* (1888—1966) festőművész, 1905-től él Párizsban, nagy szegénységből küzdötte föl magát neves festőnek. — *Csáky József* (1888—) szegedi születésű világhírű szobrászművész, hányatott élet után telepedett le Párizsban, a kubista szobrászat legelső képviselői közé tartozik. *Csáky . . . nem reflektál semmiféle ingyenjogú temetésre*: Vö. *Szegényjogú temetés* 32. sz.). Az utalás nyilván kapcsolatban van ezzel a hírrel: „A világ legnagyobb élő szobrásza, Csáky József többet nem akar haza, Szegedre jönni.” HRKÚ 1925. aug. 10. — *Géo Charles* francia költő, költészetének tárgya a sport, ő maga is sportolt, távgyalogló és futóbajnok volt. *Fuzsita* (Foujita) Tsugouharu (1886—1968) japán festőművész és illusztrátor, 1913-tól él Párizsban. Számos japán tárgyú irodalmi mű illusztrátora. — *Henry* (Henri) *Rotschild* (1872—1942) francia orvos, vagyonos család fia, aki d'André Pascal néven drámát írt, és színházat építtetett művei előadására. *Nyavalyás*: Tamás riportjában szó van betegségről. — *Mistinguette* (1875—1956) rendkívül népszerű francia revüszínésznő, számos nagysikerű revüfilm szereplője. — *Introitus*: (itt) bevezetés.

Tamás István a következő kevéiben köszönte meg Juhász elismerő kritikáját:

„Kedves Mester,

Páris, 927. VI. 12.

még Szabadkán kezdtem írni Önnek egy levelet, amelyet aztán az utolsó percben mégsem küldtem el. Úgy gondoltam: sokkal melegebben, őszintébben hangzik majd ez a köszönet Párisból, mint a bunyevácok fővárosából.

Semmiféle vitézségi érem vagy irodalmi érem nem tehetett volna ilyen büszke boldoggá, mint az a tárca a Délmagyarországbán. Tudom én jól, hogy ezek az újsághasábkából könyvbe emelt riportok nem érdemelnek meg ilyen kitüntető fogadtatást, de legfőként nem, hogy Juhász Gyula mondjon felettük dicséretet. Annál inkább igyekszem tehát ezt a szeretetet kiérdemelni a jövőben, más írásaimmal.

Fura nekem, hogy így egy apropóból frok Önnek. Köszönőlevélbe — tudom ugyan, hogy Ön nem reflektál rá, de (azt hiszem minden írónál) ösztönös megnyilatkozás, hogy megköszönjük a váratlan Jót — nem találom illőnek az efajta vallomást, mert könnyen alkalmi bóknak látszana. Inkább szeretném, ha még mint ismeretlen kisdíák rajongója (Szegeden jártam gimnáziumba) állítok be Önhöz, mint egy messzi, hű olvasó, aki álmodni se mert ilyen megtiszteltetésről, hogy Juhász Gyula felfigyeljen rá és írva üsse.

Úgy idekívánom Önt a boulevardokra, ebbe a csodálatos Páris-üstbe, amelyben emberek rotognak és főnek és amelyetől én titokban még egyre rettegek. Félek, hogy nem bírom ezt az őrjítő iramot a szerencsével és a gazdagsággal, amely talán schol sem ilyen elkeserítően dölyfös és megközelíthetetlen, mint Párisban. A címem: 75. Rue St. Louis en l'Île Paris (4e). Ha valamiben

szolgálatára lehetnék, nagyon boldoggá tenne. Igaz tisztelettel és szeretettel köszönti Tamás István". (Kilényi-gyűjt.)

59. Szentivánéji álom. HRkÚ 1927. máj. 23. 4. 1. Színház r. Névtelenül. Szerzőségére vall szóhalmozó stílusa, és az az ismert rokonszeny és érdeklődés, amellyel Shakespeare-nek e műve iránt viseltetett. Jellemző összehasonlítás: *Shakespeare modernebb, mint a Szenes és mulatságosabb, mint a Bús Fekete.*

Dicséri *Mátray Ernőt*, aki a Shakespeare-ciklust megtervezte, és *Baróti Józsefet*, aki ezt a darabot rendezte. A bemutató máj. 21-én volt.

60. Új hőrosok. A Délm 1927. máj. 24-i számából. 1. 1. Vezércikk. Névtelenül.

Szóhalmozó stílusa és tárgya, a repülés hősei iránti érdeklődése vall Juhász szerzőségére. (Vö. *Repülj, hajóm!* 55. sz.) A cikk címe is sajátos, már 1912-ben cikket írt ezzel a címmel (JGYÖM 5 : 460. 1.).

Charles August *Lindbergh* (1902—) amerikai repülőtszt először repülte át leszállás nélkül az Atlanti Óceánt. A Spirit of Saint Louis nevű gépén máj. 20-án indult Long Islandról; máj. 24-én jelentik a magyar lapok, hogy Doumergue francia köztársasági elnök a Becsületrend tisztí keresztjét adta neki. — *Eddi Polo* (1875—1961) olasz származású amerikai színész, előbb bohóc, majd kalandos és drámai filmek sztárja lett, 1928—29-ben Németországban játszott, a hangosfilm korszakában visszavonult. — *Wilbur Wright* (1867—1912) és *Orville Wright* (1871—1948) amerikai aviatikusok, nekik sikerült először repülőgéppel levegőbe emelkedniük (1903. dec. 17-én). — *Trasztrözni*: a pálya nyomvonalát kitűzni.

61. Hozmecz és Zulawsky. Délm 1927. máj. 28. 1. 1. Vezércikk. Névtelenül. Szerzősége mellett szól, hogy az ellenforradalom támadásaival szemben mindig védte Szabó Dezsőt; minden alkalmat megragadott, hogy az Ady-kérdésben hallassa szavát, és éppen Zulawskyról már nyilatkozott (*Irodalompolitika*, 53. sz.). Hozmecz Ferenc Károly, hírhedt tüntető és botrányhős diákvezér hírlapi nyilatkozatban megtámadta Szabó Dezsőt, amiért ez a Zeneakadémián elismerően nyilatkozott a 25 éves írói jubileumát ünneplő Móricz Zsigmondról. Zulawsky Andor Az új magyar irodalom problémái című könyvéről kiderült, hogy bizonyos részeit Zoltvány Iréntől (Érotika és irodalom) plagizálta. Szabó Dezső az Esti Kurir 1927. máj. 26-i számában nyilatkozott a két kurzuslovagról Ádám László újságírónak. Az Esti Kurirnak ez a száma fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben, valószínű, hogy Juhász szerezette meg magának, hogy a cikkíráskor kéznél legyen.

62. Egyenes vélemény a Tótágasról. HRkÚ 1927. máj. 30. 3. 1. Aláírás: (—u.—)

(—u.—) Juhász Gyula névjele, 1910. szept. 6-án használta először a nagyváradi Szabadságban. A kötetünk által fölőelt időszakban csak egyszer fordul elő. A névvel mögé rejtőzésnek az a magyarázata, hogy cikkében Mészöly Gedeont (egyébiránt barátját) támadja a Tótágas című darabjáért (vö. *Tótágas*, 63. sz.). A jún 5-i írásában a darab körüli vitát csipkedi meg szatírjában, itt Mészöly bizonyos parasztellenes tendenciáit és Ady-ellenes megnyilatkozását kárhoztatja, de már nem szatirikus hangon. (Vö. *Az irodalom egyes-*

sége, 42. sz.) Cikke végén azonban — a *gondolat szabadsága* nevében — megvédi Mészölyt a politikai támadásoktól.

63. Tótágas. A SzSzi-ból, 82—87. l. Először megjelent a Délm 1927. jún. 5-i számában.

Máj. 26-án mutatta be a szegedi színház Mészöly Gedeon: *Tótágas* című szatirikus bohózatát. *Mészöly Gedeon* (1880—1960) nyelvész, műfordító, író, 1922-től a szegedi egyetem nyelvészprofesszora. Bohózatának országos visszhangja volt, mert a kiszagda politikusok magukra vették gúnyolódásait. A Délm már máj. 29-én jelenti, hogy országos „kavarodás” támadt a Tótágas körül, a nemzetgyűlésben Berky Gyula képviselő szólalt föl ellene, mondván, hogy sérti Nagyatádi Szabó István volt kiszagda miniszter emlékét, és sértő a kiszagdákra is. Petry Pál kultuszminisztériumi államtitkár bejelentette, hogy vizsgálatot indít, és megtiltotta a darab további előadását. A Délm ugyanazon napi számában nyilatkozott Mészöly Gedeon is, és közölte Herczeg Ferenc és Kozma Andor elismerő véleményét a Tótágasról. Máj. 29-én ismét Tótágasvita volt a nemzetgyűlésben, többek között Klebelsberg Kunó gróf vallás-és közoktatásügyi miniszter is felszólt, és ismertette Mészöly hozzá frott levelét, melyben a szerző elismerte, hogy tévedett a darab megírásakor. Mészölyt az egyetemi tanács megidézte, és vizsgálatot indított ellene. — *Andris gazda:* Csizmadia András kiszagda képviselő jún. 1-én *Kuna P.* Andrással együtt felszólt a Tótágas ellen. — *Pocok Bálint*-ot nem tudtuk azonosítani egyik felszólalóval sem. — *Mándli Samu:* Mándy Samu képviselő ugyancsak jún. 1-én Mészöly-ellenes közbekiáltással hívta föl magára a figyelmet a nemzetgyűlésben. — *Májer gazda:* Mayer János (1871—1955) földművelésügyi miniszter a tiltakozó kiszagda képviselők élére állt. (Délm jún. 4.) — *Valami kalendáriumot is csinált:* Mészöly 1922-ben Bogárdy Gergely néven jelentetett meg egy kalendáriumot; a Magyar Újság, a szélsőséges kurzuslap a Tótágas-vitában, ezt tévesztette össze a Maró Gergely neve alatt megjelent 1905-ös darabont kalendáriummal, és azt is Mészölynek tulajdonította. — *Tűlfehér Újság:* Mészöly darabjában egy kurzuslap címe. — *Sokorópátkai Szabó István* (1878—1938) kiszagda képviselő, a Tanácsköztársaság bukása után több kormányban volt kiszagdaügyi miniszter. — *Patacsi Dénes* (1877—?) honvédelmi majd kiszagdaügyi államtitkár volt, ekkor kiszagdapárti képviselő. — *Pekár Gyula* (1867—1937) a Horthy-korszak hivatalos irodalompolitikájának nagyhatalmú képviselője, a Magyar Filmalap elnöke volt.

Juhász e cikkét ismerteti Kalmár-Maron Ferenc: Juhász Gyula politikai szatírái (Magyar Nemzet, 1941. jan. 28.).

64. [A költészet ma nem kell . . .] Kézirata (3 lap) Magyar László birtokában. Szövegét ugyanő közölte: Miért vesztette el Juhász Gyula tizenkétévi tanári nyugdíját? (A Reggel, 1927. jún. 7.) Megjelent még: JGYe 450—452. l. A nyilatkozat szövegét Magyar László még kétszer közölte: Juhász Gyula a kultúrpolitikus, a humorista és karikatúrista. Délm 1930. ápr. 24., Torzonborz önkarikatúrák, humoros strófák és komoly vallomások Juhász Gyula hagyatékában. Esti Kurir, 1940. ápr. 6. Az utóbbi helyen a nyilatkozat második és harmadik bekezdése elmaradt.

A kézirat azt bizonyítja, hogy önálló írásnak kell tekintenünk. Magyar László 1967. ápr. 5-én hozzám frott levelében ezeket írta: „Juhász kézirata valóban birtokomban van ma is. Története emlékezetem szerint az, hogy in-

terjűt csináltam vele, és föltett kérdéseimre — szokása szerint — írásba foglalta válaszát, rögtön a helyszínen.” Magyar László 1927-es riportjából nem derül ki, hogy mik voltak a kérdések. A kézirat hasonmása megjelent: JGYe 81—83. illusztráció.

Javítások a kéziraton:

óta <kia>
alakjában. <Egész sor versem, amelyeket szintén évek óta rejtegetek. Egy>
tenni <két szegedi értéket>
igazság! <Szinte vallomások érzés az>
nélkül. <A barbár és lapos>
A barbár <és szellem>
igazi <mű>

Egy kis regényem: az Orbán lelke 1925. szept. 15-től okt. 1-ig jelent meg a PN-ban, de kötetbe nem került. — *Egy másik kis regényemet a Nyugat nem merte közölni: Szüzek* című írását Babits 1926. aug. 3-án mentegetődző levél kíséretében visszaküldte, mert félt, hogy Juhász a Nyugat elleni támadásokra ad okot. Vö. Péter László, ItK 1959. 326—327. l. A *Szüzek* utóbb *A tékozló fiú* címmel mégis megjelent. (Juhász Gyula: *Holmi*. Budapest 1929.) — *Károlyi Lajosról* tervezett írásának vázlatát a *Szegényjogú temetés* (32. sz.) című vezércikkének jegyzetében közöltük. Vö. még 107. sz. — A DT 1927. máj. 24-i igazgatósági ülésén bírta meg Juhász Gyulát a Tömörkény-életrajz megírásával.

65. **Ébredő tótágas.** HRkÚ 1927. jún. 13. 4. l. Névtelenül.

Ritkán, de föltűnő szóhalmazása és a tárgy iránti érdeklődése vall Juhász szerzőségére. Lévay Ferenc és Széchenyi István szegedi fajvédő ügyvédek jún. 11-i bírósági tárgyalásához fűz megjegyzéseket. Juhász szerette ezt a glosszázó stílust; a két hangos fajvédő neve többször fölbukkan a húszas évek eleji írásaiban.

66. **Nyaralási gondok.** Délm 1927. jún. 16. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzi 88—90. l.

A színház vezetőinek szatirikus hangú párbeszéde a színház nyári terveiről,

67. **Ők jönnek.** Délm 1927. jún. 19. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzi 94—95. l.

Teljesen megbízhatatlan forrásból jelenti alkalmatlan tudóstónk, hogy Chamberlin és Levine, Budapest megkerülése után Szegedre érkeznek. Jún. 8-án jelentik a lapok, hogy az Amerikából Európába repült Levine Párizsban, Chamberlin Eislebenben szállt le. A szatíra a pilóták elképzelt szegedi utazásának és fogadtatásának gúnyos rajza.

68. **Párisba kéne menni . . .** Délm 1927. jún. 23. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzi 91—93. l.

Szatíra: a világ színházainak párizsi kongresszusán a szegedi színház Mészöly Tótágas című darabjával fog szerepelni.

69. **Pár szó az Akárkirőről.** A Délm 1927. jún. 24-i számából. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Aznap mutatta be a színház *Hugo von Hofmannsthal* (1874—1929) osztrák író *Jedermann* című drámáját. Hofmannsthal a darabot Max Reinhardtnak (1873—1943) írta, az ő társulata mutatta be 1912-ben először Magyarországon a Vígszínházban. Juhász a salzburgi bemutatóról is megemlékezett (*Jedermann*, JGYÖM 7 : 292. l.). — *Everyman* (Mindenki) Pater Dörländnak tulajdonított 16. századi angol moralitás, elterjedt európai misztériumdráma lett.

79. Gyóni Géza. A Délm 1927. jún. 25-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét a sajátos stílusjegyeken kívül az bizonyítja, hogy Gyóniról írott cikkeiben megértéssel viseltetik a tragikus sorsú költőtárs iránt, de mindig fölfigyel arra, hogy a konzervatív tábor Ady ellen igyekezett kijátszani. (*A költő*, JGYÖM 6 : 51. l.) E mostani cikkében ezt olvashatjuk: *Ferenc Ferdinánd lelkét állítja a magyar hadak élére*... Ugyanezt mondja egy évvel előbb: *Szegény jó Gyóni Géza, azzal lelkestette a magyar bakákat, 1914-ben, hogy Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén*... (*Szakállszártó*, Délm. 1926. márc. 7.). Juhászra vall, hogy tanárát, Riedl Frigyeszt idézi, kiről egy régebbi írásában is e mostanival rokon mozzanatot emleget föl: *Ha Petőfi élne — kedvenc témája volt ez Jókaitól kezdve Riedl Frigyesig sok jeles magyar költőnek és írónak*... (*Ha Petőfi élne*, A Munka, 1921. márc. 16.).

Gyóni Géza (1884—1917) vidéki újságíróskodásának színhelye Sopron és Szabadka volt. Rákosi Jenő 1915. okt. 14-én a Budapesti Hírlapban közzétette Adynak egy diákhöz írott levelét, amelyben Gyónit Ady-epigonak nevezi. Rákosi a háborút ekkor még igenlő Gyónit játszotta ki Adyval és a Nyugattal szemben, és támadás-sorozatot indított meg ellenük, többek között Babitsot is meghurcoltatta. Vö. Az Ady—Rákosi vita. Egy irodalmi per aktái 1915—16-ból. Debrecen, 1940. — *Kiss Menyhért* (1880—1934) író, újságíró, költő, az ellenforradalmi kurzus hangos, irredezizmust hirdető képviselője. Juhász a húszas évek elején a tehetségtelennek kijáró gúnnyal gyakran emlegeti, legtöbbször csak *Kiss Menyusnak* nevezi. — *Ferenc Ferdinánd lelkét állítja a magyar hadak élére*: Gyóni: Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén című verse 1914. júl. 30-i keletű. Ugyanezt a verset idézi még Juhász *A csonka Petőfi* (156. sz.) című vezércikkében is. — *Isten szolgájának készült*... *öngyilkosságot kísérelt meg*: Gyóni az érettségi után a pozsonyi ágostai hitvallású teológiára iratkozott be; egyik barátjával való vitájában alulmaradt, ezért az amerikai párbaj szabályainak megfelelően végezni akart magával. Öngyilkossági kísérletét fölfedezték, és távoznia kellett a teológiáról. — *Cézár, én nem megyek!*: Gyóni háborúellenes verse 1912-ből. — *A Forradalmat és a Vörös lobogót köszönti*: Utolsó tánc című versében (1917. márc. 22.) — Az idézett két sor Gyóni Sírvers-ének befejező sorai (1916). — *Kiutahia*: törökországi város, 1850—51-ig ide internálták a törökök Kossuth Lajost.

71. Akárki (Jedermann). HRKÚ 1927. jún. 27. 4. l. Színház r. Névtelenül.

A rövid színházi kritika örzi Juhász szóhalmazozó prózastílusának jegyeit; rávall a tárgy iránti érdeklődés is (Vö. *Pár szó az Akárkiről*, 69. sz.); Dicséri *Uty Gizella*, *Bardócz Rózi*, *Pártos Klári*, *Oláh Ferenc*, *ifjabb Rónai Béla* színészi játékát, de a legtöbb elismeréssel ugyanazt a két rendezőt—színészt illeti, akikről a *Szentivánéji álmom* (59. sz.) bemutatójakor hasonló módon szólt: *Baróti Józsefet és Mátray Ernőt*.

72. Magyar Bizanc. A Délm 1927. jún. 29-i számából. 1—2. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 315—318. l.

Kizökökenti az idő: Hamlet szavai Shakespeare drámájában, I. felv. 5. szfn. — *Szilágyi Dezső* (1840—1909) politikus, országgyűlési képviselő, jogász, egyetemi tanár, volt igazságügyminiszter is. Számos igazságügyi reform fűződik nevéhez, többek között az állami házassági jog törvénye is. — *Irányi Dániel* (1822—1892) politikus, 1848-ban már országgyűlési képviselő, Kossuth barátja. A szabadságharc bukása után emigrált, 1868-ban tért haza. Francia barátjával, Chasinnel, együtt megírta francia nyelven a magyar forradalom történetét (*Histoire politique de la révolution de Hongrie*). — *Désy Zoltán* (1862—1915) politikus, országgyűlési képviselő, a Kossuth-párt elnöke volt. 1915-ben az orosz fronton esett el Galiciában. — *Dulovics Árpád*: kultuszminisztériumi osztálytanácsos a polgári iskolai ügyosztályon. Hogy szobra hol állott, nem tudjuk. — *A szegedi egyetemi tanár levele*: Mészöly Gedeon levele Klebelsberg Kunóhoz. Vö. *Tótágas* (65. sz.).

73. **Öreg padok** — fiatal rovasok. Délm 1927. júl. 6. 5. l. Névtelenül.

A hangulatos kis írás a piarista gimnázium 1902-ben érettségizett diákjainak júl. 2-i találkozójáról, az iskolában tett látogatásukról szól. A Délm munkatársai közül Pásztor József felelős szerkesztő és Juhász Gyula vett részt. (Vö. Délm 1927. júl. 3.) Juhász a háborúban elesett piarista diákok emléktáblájára epigrammát írt, a tábla avatásakor verset olvasott föl. (Vö. *Hosszú éveken át . . . , Avatóvers*, JGyÖM 3 : 208., 410. l.) E név nélkül megjelent írás motívumai és stílusjegyei Juhászra vallanak; erős líraisága, szóhalmozása, kedvelt szavainak föltűnése és különösen Ady idézése szól szerzősége mellett. Így fejeződik be: *Az utolsóelőtti pad szélén hatalmas fekete betűkkel: A d y. Nemcsak ifjúsítvekben, de öreg padokban is él. Egészen bizonyos, hogy ő a fiatalság legkedvesebb költője. Ezt a nevet soha többé nem lehet kitörülni a lelkekből. Ezt a nevet rajongással és imádatul övezik azok, akik most indulnak az iskolák öreg padjai közül az örök titkú és zenéjű életbe és ennek az új magyar hamelni bűbájosnak a muzsikájára figyelnek, arra a csodálatos és egyetlen, tragikus és diadalmas, ősi és új muzsikára, amely a magyar sorsot hirdeti immár minden időkre és minden nemzeteknek.*

A padokba vésett nevek között idézi pl. az *Ili* nevet, ami nem véletlen, minden valószínűség szerint saját diákkori szerelmének Klima Ilinek emléke ébredt föl benne. Továbbá: *Az utolsó padok egyikében ezt találjuk: E v a M a y. Korunk hősnője*. Ez utóbbi megjegyzés Eva May neve mellett Juhász őszinte véleménye, az osztrák származású német színésznő öngyilkosságakor szép nekrológot írt róla (*Eva May*, JGyÖM 7 : 143. l.).

74. **Az ipar és én**. Az Alföldi Ipar és Kereskedelem 1927. júl. 9-i számából. 2—3. l. Tárca r. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

Túléltem az utcámat: 1926 nyarán a régi szegedi Palánk városrész lebontása közben az Ipar utca is eltűnt, augusztus vége és október vége között a költő szülőházát is lebontották. Vö. *Egy ház*, JGyÖM 3 : 15. l. — *Káló Antal* (1834—1913) Juhász Gyula anyai nagyapja, akit a költő számos írásában nagy szeretettel idéz, Petőfi Zoltán szállásadója volt 1866 őszétől 1867 februárjáig. Juhász Gyula apjának halála után Kálló Antal támogatta a félárván maradt diákokat, még egyetemi éveiben is ő segítette a költőt. — *Nekem is csináltatt egyet*: a JGyE 6. sz. képén látható Juhász Gyula ebben a zsinóros ruhában;

az utalásból most már az is bizonyos, hogy ez a fényképe 1896-ból való. — *Ferkó: Ótott Kovács Ferenc* (?—1939) Kálló Antal segédje, később maga is önálló gombkötőmester. (Csaplár Ferenc Ótott Kovács fiáról készített riportjában ír róla: Délm 1961. dec. 21.) — *Juhász György* (1835—1892) a költő apjának, Juhász Illésnek bátyja. Bútorasztalos volt, ő készítette a szegedi színház belső famunkáit, alapítványt tett az iparostanulók jutalmazására. 1876-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét.) — *Nekem a forgács illata tetszett leginkább: erről verse és thematája is van éppen 1927-ből.* Vö. *Forgácsillat*, JGYÖM 3 : 31—32., 297. l. — *Nagybátyámnak volt egy dicskardja: történetét Örökség című novellájában írta meg.* (Ö 2 : 56—58. l.) *Föhlívom a nyájas olvasó figyelmét a legközelebbi tanulmányomra: A költő esete a forgalmi adóval* (79. sz.). Am ez nem a kereskedelemhez való viszonyával foglalkozik.

75. Machiavellitől Mussoliniüg. Délm 1927. júl. 8. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Szóhalmozó stílusa, és különösen Mussolini és az olasz fasizmus megítélésének más Juhász írásokkal (*Vörös és fekete*, Délm 1926. júl. 2.; *Kultúrfőlny*, 189. sz.) való gondolati rokonsága vall Juhász szerzősége mellett.

A cikk Johann Wilhelm Mannhardt fasizmusról írott könyvéhez fűz megjegyzéseket.

76. Van, de nincs. A Délm 1927. júl. 9-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét ez a passzus bizonyítja: *Nemsokára egy esztendeje lesz már, hogy e lap vezető helyén megpendítettük azt az eszmét, hogy Szegednek a magyar Salzburg hivatását lehetne és kellene betöltenie . . .* Az egy évvel ezelőtti vezércikk: *Jedermann* (JGYÖM 7 : 292. l.). Szerzősége mellett vall a sok szóhalmozás az Adytól kölcsönzött kifejezés: *bús merészség*; jellemző fordulata: *hivatalosak és választottak*, JGYÖM 7 : 285. l.).

Javításunk:

A 4. bekezdés első mondatában eredetileg ez állt: *modern nagy költők és eszméket . . .* Ezt értelemszerűen javítottuk.

Alapi Nándor (1886—?) színész, színigazgató, a világháborúban megrokkant, 1944-ben külföldre távozott. 1923-ban Országos Kamaraszínház néven vándortársulatot alapított. Juhász nagyra becsülte Alapiék előadásait, 1925, 1926 és 1927 nyarán többször méltatta szereplésüket. A város később engedélyezte Alapiék szereplését, így júl. 26-án megkezdheték előadásait.

77. Előzetes házi jelentés a jövő kezeléséről. Délm 1927. júl. 13. 3. l. Szögedi zínház r. Megjelent: SzSzí 100—102. l.

Szatíra a házi kezelés és színház terveiről.

78. Értesítők margójára. Délm 1927. júl. 14. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Szerzősége mellett vall a szóhalmozásokon kívül, hogy az értesítők ismeretese kedvelt „műfaja” volt. Bírálta bennük a hivatalos oktatási rendszert, a konzervatív irodalomszemléletet, az élő irodalom kirekesztését a tanításból. Különösen Juhászra vall, hogy Tömörkény és Ady műveit hiányolja a középiskolai anyagból; ebben a Tömörkényről és Adyról írott cikkeivel rokon.

79. A költő esete a forgalmi adóval. Az Alföldi Ipar és Kereskedelem 1927 júl. 16-i számából. 2. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Önmagán ironizál; *Késő bánat és az Ez az én bajom: a Késő szüret és az Ez az én vérem* című kötetecimeinek parodisztikus változata.

80. Kultúrfölény. Délm 1927. júl. 16. 5. l. Névtelenül.

Szerzőségére vall szóhalmozó stílusa; a kultúrfölény problémája iránti érdeklődése (számos cikkében foglalkozik vele), Vajda János, Ady nevének idézése, mellettük, vagy inkább velük szemben szól többek között Goga Octavianról és Vrchlickyról. Ez utóbbit Szegeden minden valószínűség szerint csak ő ismerte, verset is fordított tőle (*Amarus*, JGYÖM 3 : 254—255. l.). A kultúrfölény szót olyan műszónak tartja, mint a *műtanrendőri bejárás-t*, ezt a szörnyszülött szót a *Szakállszárítóban* is idézi: Ö 2 : 221. l.

A cikk Siegescu József egyetemi tanár kinevezése és két, diákot verő tanító ügyének kapcsán szól a kultúrfölényről erős nacionalista felhanggal.

81. Emberi problémák. (Tonelli Sándor új könyve). Délm 1927. júl. 17. 7. l. Aláírás: (j. gy.)

Tonelli Sándor (1882—1950) közgazdász, műfordító, művelődéstörténeti író, a szegedi kereskedelmi és iparkamara titkára. Emberi miniatűrök (1925) című könyvét is méltatta Juhász (Délm 1925. júl. 16.). Vö. *Tonelli Sándor: Emberi problémák*, 162. sz.

82. Konferansz a Konferansziéről. HRkÚ 1927. júl. 18. 4. l. Hírek r. Aláírás: *Gyalu.*

Júl. 20-án konferansz-estet tartott a szegedi színházban Békeffy László kabarészínész és konferanszié, Békefi Antal szegedi újságírónak és szerkesztőnek fia. Juhász a közönség jóindulatába ajánlja egykori támogatójának fiát.

83. Szerenád. Délm 1927. júl. 23. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségére vall a cikk szóhalmozó stílusa, és különösen a kultúrfölény gyakorlására vonatkozó megjegyzései, melyek számos más Juhász-írással rokonítják. Rávall az *előkelő idegen* kifejezés használata is, írásaiban sűrűn bukkan föl: prózában, versben is megtalálható.

Lord Rothermere (vö. *Magyar Veronika*, Délm. 1928. máj. 19.) magyarországi útjának előkészületeihez fűz megjegyzéseket és hiányolja, hogy a magyar állam nem folytat *öntudatos és szervezett kulturális propagandát* külföldön.

84. A Zebra. Délm 1927. júl. 24. 8. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (Gyalu)

Kritika Armont és Nancy: a Zebra című bohózatának júl. 23-i bemutatójáról. Többek között ezt olvashatjuk: *Páger Antal vezetett a rakoncátlan pajzánsgóban. Elragadó volt mint ember és mint színész. E sorok írója latinra és magyarra tanította őt annak idején Makón, de akkor nem sejtette, hogy a Págergek ilyen kitűnő művész lesz.*

85. Alapiék dicsérete. HRkÚ 1927. júl. 25. 4. l. Hírek r. Névtelenül.

A pársoros híradásban megtalálható Juhász szóhalmozó stílusjegye: *esélyeit és kilátásait, büszkén és bátran, legnagyobb és legigazabb.* Alapi Nándor

színtársulatáról azt írja, hogy *tiszta irodalmat és tiszta művészetet ad* — ez megegyezik azoknak a színikritikáknak gondolatával, melyeket Juhász ebben az időben Alapiékről írt.

A cikkecske ahhoz a hírhez fűz megjegyzéseket, hogy Alapi társulatát nem engedték Szentesen játszani.

86. Sámson és Delila. (*Az Országos Kamara Színház első estje.*) A Délm 1927. júl. 27-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Sven Lange (1868—1930) a dán drámaíró nagy alakja, költő. Sámson és Delila című drámáját, Karinthy Frigyes fordításában júl. 26-án mutatta be Alapi Nándor társulata. — *Mágori Mária* (1904—) színésznő, ekkor az Alapi társulat tagja, jelenleg a Madách Színház sűgönője. — *Miskey József* (1882—?) színész, 1927-ben szerződött az Országos Kamaraszínházhoz, meghalt, de halálának évét nem ismerjük. — *Mátray Maczkonkay József* (1897—) színészi pályáját Alapi társulatánál kezdte, 1927 őszén a Vigszínházhoz szerződött. — *Verzár Zoltán* (1895—) színész, az Országos Kamaraszínház titkára.

87. Európa új lelke. Délm 1927. júl. 28. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szóhalmozó stílusa és néhány jellemző fordulata Juhászra vall: *sem a halottaknak, sem a halhatatlanoknak nincs nemzetiségük* — szerette ezt a szólást használni; *Zöld asztalok mellett találkoztak a tudósok . . . fehér asztalok mellett a politikusok* — ez jellemző fordulata; az új jelző Adya emlékeztető megisméltése is rávall, s a jelzők mellett jellegzetes Juhász-szavak: *új léleknék, új hitnek, új vallásnak messzezenegő, vigasztaló dokumentuma . . .* A cikk Beethoven szobrának Bois de Vincennes-ben történt fölállítása kapcsán az európai megbékélésről szól. Mind a Beethoven-kultusz, mind pedig az európai megbékélés gondolata Juhászra vall: 1927-ben több írásban utalt arra, hogy ez Beethoven éve; az új európai szellemről pedig még régibb írásai-ban is nyilatkozott a mostanival rokon módon (*Európai gondolatok*, Délm 1925. nov. 7. — *Romain Rolland*, JGyÖM 7 : 241. l. — *Páneurópa*, JGyÖM 7 : 305. l.).

88. A pirosruhás hölgy. Az Országos Kamaraszínház második estje. A Délm 1927. júl. 28-i számából. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Schöpflin Aladár vígjátékát júl. 27-én mutatta be Szegeden Alapi társulata. A másik Schöpflin-vígjáték 1926. aug. 1-i bemutatójáról is írt Juhász. (*Vége a szép nyárnak*, Délm 1926. aug. 3.) — *Szentiványi Béla* (1895—1959) színész, rendező, 1928-ig több színháznál működött (Szegeden is), egy évet (1927) az Alapi-társulatnál, melyből 1928-ban kivált, és Országos Művész-Színház néven maga is vándorló idényszínházat hozott létre. — *Fekete* színészről nincs adatunk. — *Gabányi Júlia* volt eredetileg a szövegben, valószínű, hogy a kereszt-név elírás, mert Alapi társulatánál Gabányi Erzsébet (1907—) működött. — *Vit Bőskér*ről nincs adatunk. — *Mihályi Mária*ról csak azt tudjuk, hogy az Alapi-társulatnál játszott, Szolnokon halt meg.

89. Dumas. Délm 1927. júl. 29. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra Ferenc írásának tartja (2303. sz.), Juhász szerzőségét mindenekelőtt jellegzetes szóhalmozása bizonyítja: *hangos és általános, ámulattal és bámulattal, jobb sorsra érdemes és szebb napokat látott, a magyar szó,*

a magyar írás, a magyar gondolat, dicsőségesen és diadalmasan, igazainkat, szépségeinket, életünket és erőnket. Jellemző stílussajátossága, hogy Dumas-t regényeinek címéből és tárgyából vett szavakkal jellemzi; Jókaihoz hasonlítja, akit nagyobb írónak tart — tudjuk, hogy Jókait mennyire szerette és milyen sokszor hivatkozott rá; Juhászra vall, hogy a folszínes irodalom példái között megemlíti Glyn Elinor nevét, akit ilyen alkalmakkor máskor is szeretett fölemlegetni.

Egy újsághírdetéshez kapcsolódik a cikk: Dumas műveit ajánlják „ingyen”, csak utánvétellel kell az árát megküldeni; Juhász többek között ezt a kommentárt fűzi a hirdetéshez:

A magyar könyv válságos napjaiban történik mindez, amikor elsőrendű írónk és költőink hiába kopogtatnak életük főműveivel a kiadók ajtaján és akkor történik mindez, amikor azt a bizonyos kultúrfölnényt vágják a jámbor ben/n]szülött literátor fejéhez, hogy arról koldul és akkor történik mindez, amikor minden követ meg kellene mozgatni, hogy a magyar szó, a magyar írás, a magyar gondolat levegőhöz jusson, teret kapjon, szárnyat bontson, dicsőségesen és diadalmasan hirdesse, künn és benn, a kis hazában és a nagy világon igazainkat, szépségeinket, életünket és erőnket!

Ez a passzus teljesen Juhász gondolatairól beszél, hiszen neki nem sikerült sokáig kötetet megjelentetnie, erről panaszkodott (*A költészet ma nem kell*) című írásában (64. sz.), a magyar könyv válságáról pedig később is írt (*A magyar könyv válsága*, 276. sz.).

90. Hamlet, dán királyfi, vagy a lángész diadala mindenben. (Az Országos Kamaraszínház harmadik estéje.) A Délm 1927. júl. 29-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Alapi társulata júl. 28-án mutatta be a Hamletet, modern öltözetben. — *Bombenerfolg*: bombasiker.

A Hamlet Juhásznak a Szentivánéji álom mellett legkedvesebb Shakespeare-műve. Vö. Madácsy László: Juhász Gyula és Shakespeare. ItK 1956. 78—80. l.

91. Szólások és írások. Az Alföldi Ipar és Kereskedelem 1927. júl. 30-i számából. 2—3. l. A cím alatt: Írta: Juhász Gyula.

Lumpácius Vagabundus vagy a három jómadár: Nestroy 3 fölvonásos vígjátéka. — *Dénes Gizella* (1902—) írónő, újságíró. 1927-ben Pécssett jelent meg a Csodálatos fazekas című műve, mely Zsolnay Miklósról, a híres porcelániparos család egyik tagjáról szól. — *Bernard Palissy* (1510—1589) francia keramikus, építész és üvegfestő. Művészi munkájáról és elveiről, küzdelmes életéről könyvet is írt.

92. Pardon. Délm 1927. júl. 30. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szóhalmozó stílusa vall leginkább Juhász szerzőségére, de jellemző a választott tárgy is: megcsipkedni „*a pesti esti kurzuslap*” tévedéseit, kioktatni a Mikszáth—Harsányi: A Noszty fiú esete Tóth Marival című színmű kisszerű gyulai kritikását, akit nagyon jellemző módon „*gyulai Sarcey*”-nek nevez (nemrég az Alapi-társulat ellen cikkező szentesi színikritikust *vidéki Sarcey*-nek nevezte). *Alapiék dicsérete* (85. sz.). Szerepel a cikkben az *álhírlapíró* kifejezés, tudjuk, hogy Juhász szerette használni a rossz újságírók minősítésére. (*Álszerkesztő*, 255. sz.)

93. Az orvos dilemmája. (Az Országos Kamaraszínház ötödik estéje.) A Délm 1927. júl. 31-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Shaw színművének bemutatója júl. 30-án volt. Már az 1910. nov. 3-i nagyváradai bemutató alkalmával is elismeréssel méltatta Shaw-nak ezt a művét (*Az orvos dilemmája*, JGYÖM 5 : 398. l., *Orvosok a bonckés alatt*, Szabadság, 1910. nov. 4.). — Eugène Brieux (1858—1932) francia drámaíró, folszínes társadalmi drámák szerzője. Juhász itt nyilván A vörös talár című drámájára utal, melyről Váradon ugyancsak kritikát írt (*Brieux és Molière*, Szabadság, 1910. máj. 21.). — *Ihász* László (1901—) 1925-től játszott Alapi társulatában. — *Pető* Endre (1905—) 1926-ban Alapinál kezdte pályafutását. — *Biró* László (1901—) színész.

94. 78. Délm 1927. júl. 31. 8. l. Hírek r. Névtelenül.

A Petőfire emlékező lírai hangvételű hírfej minden valószínűség szerint Juhásztól származik. Petőfi születése és halála évfordulóin, egészen betegséégig mindig ő emlékezett a Délm-ban (vö. pl. 77, JGYÖM 7 : 284. l.).

95. Megemlékezések. Tíz év Magyarország szomorú történetéből. (1914—1924) Kormányos Benő könyve. A Délm 1927. júl. 31-i számából. 11. l. Könyvek r. Aláírás: (j. gy.)

Javításunk:

Eredetileg a cím leírása pontatlan volt, a hiányzó *szomorú* szót pótoltuk.

Kormányos Benő (1871—1944) szegedi ügyvéd és városatya, hírhedt szöszátyár, közgyűlései hozzászóló volt. Juhász a *Szegedi ónarcképek* (JGYÖM 3 : 131—133. l.) című alkalmi versében is szentel neki egy strófát. — *Memorabiliák*: emlékezetes dolgok, nevezetes tettek. — *Sine ira et studio*: harag és elfogultság nélkül, pártatlanul. — *Leopold von Ranke* (1895—1886) idealista—nacionalista német történétíró. Elsősorban a 16. és 17. század történetével foglalkozott, ebből a korszakból megírta a pápák történetét is. — *Kelemen Béla* (1863—1944) ügyvéd, főispán, képviselő, a szegedi ellenforradalom vezető alakja, a különféle ellenforradalmi kormányok minisztere volt. Adatok a szegedi ellenforradalom történetéhez címmel megírta és megjelentette visszaemlékezéseit (1923). Juhász Gyula, aki maga is szerepel Kelemen könyvében, elutasítóan nyilatkozott róla (*Csevegés*, JGYÖM 6 : 541. l.).

96. Éjjeli menedékhely. A Délm 1927. aug. 2-i számából. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Az Országos Kamaraszínház aug. 1-én mutatta be Szegeden Gorkij drámáját. — *Armeleutestil*: a szegény emberek beszédét jól visszaadó stílus. — *Mágori Dóra*: valószínű, hogy itt hibásan szerepel a keresztnév. Az Alapitársulat előadásairól szóló Juhász-kritikákból az derül ki, hogy Mágori Mária szerepelt a társulatnál. Vö. *Hamlet, dán királyfi, vagy a lángész diadala mindenen*, 90. sz.

97. Magyar anziksz. Délm 1927. aug. 3. 6. l. Hírek r. Névtelenül.

Az utcai rongyos kisgyerekről szóló lírai hangú frás jellegzetes szóhalmozó stílusa vall Juhász szerzőségére: *magyar és modern, groteszkül kedves, fájdalmasan bájos, tragikusan furcsa, megalázott, megszenvedett, fölzaklatott és elnyomott népnek minden bánata és méltósága, cipője és cipója; magyar nin-*

csetlenség — írja egyhelyütt — ez jellegzetesen Juhász szóhasználat, Tömörkénytől tanulta; a kis cikk befejező sora: *Lesz még kikelet . . .* — e fordulat sűrűn szerepel Juhász 1919 utáni publicisztikájában.

98. A szabadság oszlopa. Délm 1927. aug. 4. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmozáson kívül Juhász szerzőségére vall, hogy Petőfiről írott régibb cikkeivel rokon módon a hivatalosak szemére veti, hogy elfelejtettek megemlékezni Petőfi haláláról (*Petőfi*, JGYÖM 7 : 122. l., *Petőfi*, JGYÖM 7 : 194 l., *A hivatalosak és választottak*, JGYÖM 7 : 285. l.). Utal arra, hogy csak a Délmban jelent meg megemlékezés (78, 94. sz.), itt is, mint Petőfivel kapcsolatos másik írásában, idézi a Szegedi Lap híradását Petőfi eltűnéséről, mely a költő halála előtt már megjelent (*A kis Petőfi Szegeden. A magyar Sasfiók*, JGYÖM 7 : 53. l.). Nemcsak Petőfi emlékének elhanyagolásáért korholja a hivatalosakat, hanem mint helyi hagyományra rámutat a szabadságharc utolsó csatájának, a szőregi csatának jelentőségére is.

99. A vadkacsa. A Délm 1927. aug. 4-i számából. 6. l. Színház és Művészet r. Alíráás: (*j. gy.*)

A bemutató aug. 3-án volt. Már az 1908-as nagyváradi bemutatóról is írt Juhász (*Vadkacsa. Ibsen drámája*, JGYÖM 5 : 299. l.).

100. Egy elfelejtett hagyomány. Délm 1927. aug. 5. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhászra mutat tárgya: az alsóvárosi Fekete Mária kegykép és a havi-búcsú iránti érdeklődése és tájékozottsága. A búcsúról számos cikket írt: *Magam legalább húsz nagyobb méretű riportot írtam annak idején eme nevezetes eseményről . . .* (*Búcsúfia*, 235. sz.). Rá jellemző, hogy a nép naiv vallásos hagyománya nevében szól bele a város és az alsóvárosi ferences rendház vitájába: ugyanis a búcsú alkalmával kirakodó vásárosok megadóztatását mindkét fél magának követelte. Juhászt jellemző ilyen kifejezéssel találkozhattunk: *Valaha a boldog béke csöndes és derűs éveiben . . .* Assisi Szent Ferencet itt is úgy emlegeti, mint egy régibb cikkében: *Poverello di Dio* — isten szegénykéje (*Pártitűs Arkangyal*, JGYÖM 7 : 258. l.).

101. Daliás idők. Délm 1927. aug. 7. 5. l. Szegedi Színház r. Alíráás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzi 103—105. l.

Aug. 14-től 16-ig rendezték meg Szegeden a 21. országos dalostalálkozót. E szatira a nagyszámú vendégcsereg elhelyezése körüli bonyodalmakról és a helyi község képviselőinek készülő szerenádokról szól. Vö. *A magyar dalosokhoz*, JGYÖM 3 : 37—38. l., *Dalosok ünnepére vezérlő kalauz . . .*, 103. sz.

102. Élet. A Délm 1927. aug. 12-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja a cikk föltűnő líraisága, mely stílusában erősen emlékeztet versei frazeológiájára, és sűrű szóismétlése is. A nagy életszeretet, mely előnti az egész cikket, a krisztusi, tolsztoji szeretetvallás egyedüli jogosságának hangsúlyozása, Juhász számos más írásával rokonítja. Jellemző, fiatal korától megfigyelhető írásmód: *anarkista*.

Nicola Sacco (1891—1927) és Bartolomeo Vanzetti (1888—1927) Amerikai Egyesült Államokba vándorolt olasz anarchista munkásforradalmárokat gyilkosság hamis vádjával 1921-ben halálraírték. Megmentésükre nagy

nemzetközi tiltakozó mozgalom indult, de a munkásság megfélemlítésére 1927. aug. 23-án mégis kivégezték őket. Juhász arra reflektált, hogy aug. 12-én hírlul adták a lapok: a kivégzést elhalasztották.

103. Dalosok ünnepére vezérlő Kalauz, vagy a szegedi idegenforgalmi a mellényzebben. Délm 1927. aug. 14. 6. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: SzSzi 106—108. l.

Szatirikus kalauz a Szegedre érkező dalosoknak.

A *Szegedi trók és művészek* címet viselő rész így szól: *A szegedi trók üres óráikban hírlapírással és öngyilkossági tervekkel foglalkoznak. Ezek a tervek néha lapalapításban vagy könyvkiadásban merülnek ki. A szegedi képirók és képfaragók nomád életet élnek Páris és Tápé között, leginkább növényevők, de egy mást is kénytelenek megenni. Zálogházba járnak és szegényjogos temetésben részesülnek. (L. A festő halála). A muzsikuskok többnyire szegény flótások. A színeseket legújabbban házilag kezelik. Vö. Daliás idők, 101. sz.*

104. Kelettől nyugatig. A Délm 1927. aug. 20-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2315. sz.). A szóismétlés, Ady idézése, különösen alapgondolata, hogy István király egy fölülről irányított forradalmat hajtott végre, Juhászra vall. Ez utóbbi, Istvánról szóló régibb cikkeiből már ismert: *Géza fia István volt az első nyugati magyar.* (*István király*, Szabadság, 1908. aug. 20.) Ebből a korai cikkből sarjadzik minden későbbi évfordulós írása, amelyek nagyobb része névtelenül jelent meg. (*A dicsőséges jobb*, Délm 1919. aug. 20., *A szent jobb ünnepén*, Szeged, 1924. aug. 20., *Hol vagy?* Délm 1925. aug. 20., *Legenda és valóság*, Délm 1926. aug. 20.) *Koppány, Tar Zerind, Thonuzoba, Ajtony, Gyula* nevei nemcsak a történeti hűség kedvéért szerepelnek itt: verseiben is sűrűn föltűnnek. E cikkében olvashatjuk: *abádi rév táján* — ezekkel a szavakkal kezdődik verse: *Thonuzoba strja felett* (JGyÖM 1 : 204. l.).

Horváth István (1784—1846) történész, nyelvész, egyetemi tanár. Munkásságának egyik ága a magyar őstörténet kutatása volt. — *Ipolyi Arnold* (1823—1886) történész, régész, néprajzi gyűjtő. Nagy hatású munkájában, a Magyar mithológiában (1854) a pogány magyarság hitvilágát és vallási kultuszát próbálta rekonstruálni. — *Kálmány Lajos* (1852—1919) szegedi születésű népköltészeti és -nyelvi gyűjtő, hatalmas gyűjteményekben adta közre a szegedi és Szeged vidéki nép körében gyűjtött népdal, népmese és népi hitvilág anyagát. Egyik kötetét Juhász ismertette (JGyÖM 5 : 505. l.). — *Sebestyén Gyula* (1864—1946) néprajztudós, a magyarság őstörténetének nyomait kereste a népköltészetben és a néphagyományokban. *Gesta Hungarorum* címmel öt kötetben dolgozta föl a magyar mondavilágot.

105. A gazdag város szegénysége. A Délm 1927. aug. 20-i számából. Könyvek r. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Czibula Antal (1879—1953) szegedi szociáldemokrata ügyvéd, szegény sorból küzdötte föl magát. A Tanácsköztársaság idején a szegedi direktórium tagja lett, ezért a bukás után börtönbe került, majd ügyvédi gyakorlatától is eltiltották. 1944 után az ügyvédi kamara elnöke, majd Szeged tiszteletbeli főügyésze lett. Verseskönyve, regénye is megjelent. Juhász méltatása az üldözött melletti kiállítás is. Vö. még: *Két szegedi könyvről*, 209. sz. — *Peidl*

Gyula (1873—1943) jobboldali szociáldemokrata vezető, Szeged szociáldemokrata országgyűlési képviselője. — *Remédiüm*: orvosság. — *Vir bonus*: derék ember. — *Dicendi peritus*: szónoklatban, beszédben jártas.

106. Sok hűhó semmiért, vagy mit akar a színügyi bizottság? HRKÚ 1927. aug. 22. 2. l. Névtelenül.

Juhász szerzőségére vall, hogy számos cikkében a mostani írásával rokon módon támadta a színház művészeti ügyeibe hozzá nem értéssel beleavatkozó színügyi bizottságot; a példaként idézett rendezőket *Tiukos Pötyi karrierje* (217. sz.) című cikkében is felsorolja: *Sztanyiszlavszkij, Reinhardt, Meyerhold, Tairov*.

107. Károlyi Lajos. A Széphalom 1927. 7—9. (július—szeptember) számából. 305—306. l. Alföld r. Alíráás: (*Szeged*) *Juhász Gyula*.

A vers: *Károlyi Lajoshoz*, JGYÖM 2 : 341. l. — . . . *az új művészetnek az igazat kell hirdetnie*: ez a gondolat Károlyi Juhászhoz frott levelében bukkan föl (1921. máj. 24. Külényi-gyűjt.). Közli Szelesi Zoltán: i. m. 158—160. l. — *Farbenlehre* színelmélet.

Vö. *Szegényjogú temetés*, 32. sz. — [*A költészet ma nem kell . . .*] 64. sz.

108. Pörös agyafiak. A Délm 1927. szept. 3-i számából. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílussajátosságaiban minden ízben Juhászra valló írás: szóhalmozás található benne, jellemző fordulata a Jókaitól kölcsönzött *szegény gazdagjaira*, de különösen övé a Tömörkénytől vett *nincsetlen* szóalak. Juhász mindig így használja, pl. egy nem régi cikkében is: (*A gazdag város szegénye*ge, 105. sz.). Szerzősége mellett szól, hogy kedves idézetét, Hamlet szavait (*több dolgok vannak . . .*) említi. Ady emlegetése, szavainak idézése is szerzősége mellett vall. Az a felsorolás, melyben Baumgarten Ferenc lelki rokonait emlegeti, olyan irodalmi tájékozottságra vall, amely Juhászra jellemző a Délm korabeli munkatársai közül. Nem véletlen, hogy a felsorolásban Babits neve is szerepel.

Baumgarten Ferenc Das Werk Conrad Ferdinand Meyers című könyve, amely nevét ismertté tette, 1917-ben jelent meg Münchenben. 1923-as végrendeletében irodalmi díjra és jutalomra tett alapítványt, a végrendeletet Baumgarten Sándor és Baumgarten Ignác megtámadták, és ebben az időben folyt a pör. — *Nagy az én bűnöm, a lelkem*: Ady Páris, az én Bakonyom című verséből. Vö. *A föl-földobott kő*, 187. sz. — *Conrad Ferdinand Meyer* (1825—1898) svájci német költő és prózaíró. Huttenről, a német reformáció nagy alakjáról frott műve: *Huttsen letzte Tage* (1871) elbeszélő költemény. Több elbeszélése és verse az olasz reneszansz alakjaival, korával foglalkozik. *A nagy halottak hatalmát hirdette*: a Halottak kara című versében. — *Az üzletes, amerikanizálódott színházról* ugyanilyen szellemben nyilatkozott: *Halálos fiatalság* (JGYÖM 7 : 166. l.), *Koszorú* (JGYÖM 7 : 171. l.) — *Több dolgok vannak*: Hamlet, I. felvonás 5. szín. — *A két Zemganno fivér*: a Goncourt testvérek 1879-ben megjelent *A Zemganno fivérek* című regényének cirkuszi artista hősei.

109. Békétlenek. Délm 1927. szept. 7. 2. l. Szögedi Színház r. Alíráás: *Gyula*.

. . . *egy testhezálló magyar históriai szomorújátéket bocsátunk a hazai szín-*

padok rendelkezésére. Itt adjuk a darab második fölvonásának nagy jelenetét. A szatirikus drámai jelenet szereplői a szegedi közélet képviselői.

110. Móra Ferenc jubileuma. A HRkÚ 1927. szept. 12-i számából. 4. l. Névtelenül.

Stílusa minden ízében Juhászra vall, még az az utánzó készség is jelen van, amelyet mindig megcsillogtat, ha valakiről ír, igyekszik az íróat annak stílus-sajátosságaival is jellemezni. A kis köszöntő hangjában és szándékában meg-egyezik a Mórát köszöntő másik írással (*Móra Ferenc ezeregy élete*, 113. sz.). Az írás befejező gondolata, hogy a város nem szegényjogon ünnepli majd Mórát — Juhászra vall (*Szegényjogú temetés*, 32. sz.).

111. Interjú a művésznővel. Délm 1927. szept. 16. 6. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

Elképzelt interjú a nagyzóld vidéki színésznővel.

112. Haláltánc. A Délm 1927. szept. 17-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A századvég és századelő hangulatát bensőséges lírával és föltűnő tájékozottsággal idéző cikk Juhász műveltséganyagával harmonizál, az ő szerzőségére vall. Sokat idézett kedves szerzőinek fölbukkanása (Nietzsche, Sudermann, Oscar Wilde műve, a Dorian Gray), de különösen az egész cikken végigvonuló Ibsen-motívumok az ő szerzőségét bizonyítják. Szinte saját művészetének önarcképét adja, amikor a századvég és századelő *elűfántcsonttoronyba* menekülő művészetéről beszél. Jellemző, hogy itt is Ady szavait használja: *a különös, különös éjszaka*. Stílusának sajátossága e jelzőisméltés is: *új csodákat, új szépségeket, új hiteket, új ideálokat teremtve*.

Isadora Duncan (1878—1927) amerikai származású angol táncosnő, nagy sikereket aratott görögös ruhákban és mezítláb előadott táncaival. Táncelméletét a *Der Tanz der Zukunft* című művében írta meg. Második férje Szergej Jeszenyin orosz költő volt. — *Rebeka West*: Ibsen Rosmersholm című drámájának hősnője. — *Aki az eke szarva mellől visszanéz*: némileg átalakított idézet Lukács evangéliumából (9, 62.).

113. Móra Ferenc ezeregy élete. A Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában levő kéziratról. A kézirat 10 számozott lapból áll. Megjelent a *Literatura* 1927. novemberi számában, 372—374. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Közölte az Emlékkönyv Móra Ferenc 30 éves írói jubileumára (Budapest, 1932. 46—54. l.) is, alcímek nélkül. Újabb közlése: Ö 1: 323—331. l. A kéziratot azért választottuk alapszövegnek, mert mindkét közlésből hiányzik a *Legenda alakul itt . . .* kezdetű bekezdés, és úgy tűnik, hogy ez a csonkítás nem a szerzőtől származik, hanem a közlés lehetőségeihez igazodó szerkesztői hűzás.

Javításunk:

A kéziratban eredetileg az áll, hogy Móra a *csókási föld alatt* ásott; Móra híres ásatásainak színhelye Csóka volt, ezért a jelzőt *csókai-ra* javítottuk.

Javítások a kéziraton:

(A < > jel közti szöveget az író kihúzta)

Ha én valami . . . kezdetű bekezdés

Ha én <Pekár Gyula volnék>
szótalan gyerek <volt>
földszintes ház <amelynek udvarán amelyben>
Petrovics <István>
Barta gyerekekkel <itt járta az iskolákat, és itt próbálta az első>
röpítette az első <sárkányt és>

Móra Ferenc tehát . . .

a szülővárosában <ahol a titokban>
jelent meg <az első>
egyelőre <testvéri szeretettel>

A pesti egyetemi . . .

első két <évében>

Daily <Male>

(Megint egy . . .)

véletlen, hogy <Móra>
Naplónál <de a debreceni>

Közigazgatási riporternek . . .

Csipke néven <min eszten>
minden vasárnap <beszámolt valami megszólalt>
első könyvét <az Aranyszörű>
tovább a szegedi <kultur>
mezéjén <szerzőj>
Walleshausen Ilonkát, <családi Hogy ennek a>
1904 <től a>
1904-ben <állott>
lelkének és kezének <nyomait gondja>
A gyermekek barátja. <Egy ember, aki mindent megtan mindhez ért Mentek>

Jöttek és mentek . . .

zoológiával és <arkeolo>
akkor ő <Copernicus>
mesterségében <otthon van és ha>
hogy az okkult <tudományokról és a>
ismeretekről és az <klasszikus>
ne is <beszéljünk>

És közben . . .

Gyermekeknek ír. <Öreg diófák>

Az öreg diófákról . . .

hallgatni. <Pósa>

Kitört a nagy . . .

amelyek a maguk <családi körében éppen úgy szolgálták az>

Legenda alakul itt . . .

újjságot, az <elemi>
iskolai <olvasókönyveket és egyéb>
közgyűlésen és a <irodalmi társaságokban>
Nagyapa, <filozófus>

Ezök bizonyosan . . .

a szomszédja <a bajusz pip>

A többieket . . .

tragikus <habitus>

Talán Dickens . . .

harangja is <beleolvadna>

Én inkább . . .

mondom el, hogy <Móra>

könyvtárteremben <hirt>

Mosolyogva . . .

van abban <a rengeteg>

szeleljen, <neki és hogy>

várjanak <Móra Ferencre, a hatal>

Az írás Supka Géának, a Literatura szerkesztőjének kérésére készült. Supka 1927. szept. 6-án írja Juhásznak:

„A Literatura folyóiratom számára fontos és főként sürgős kérésem van hozzád. Az október elsejei számunk Móra-számnak készül, éspedig olyanformán, hogy Herczeg Ferenc mint frót méltatná őt, Turi Béla mint az alföld krónikását mutatná be, Te pedig többszámú fénykép és még több számú anekdoták kapcsán Ferinek az életrajzát írnád meg . . . A külön kérésem még az lenne, hogy — periculum in Móra — legkésőbb 12-ig legyen a kezem között . . .” (Kilényi-gyűjt.)

Nyilván nem készült el határidőre, ezért került a novemberi számba. Amint Juhász korabeli írásainak ritkaságából is kitűnik, valószínű, hogy szept. közepe tájára lett csak kész vele, időrendi helyét itt jelöltük ki.

A *Daru utcában*: Mezösi Károly kutatásai megbizonyították, hogy Móra szülőháza nem a Daru utcában, hanem a Szarvas utcában van Kiskunfélegyházán. (Tiszatáj, 1955. aug.—szept. 278—285. l.) — *Móra István* (1864—1957) költő, író, tanító, számos napilap munkatársa volt, a szegedieknek is. Földszint című verseskönyve 1894-ben jelent meg. Juhász *Földszint* című vezércikkében írt Móra Istvánról (Délm 1925. jún. 13.). — *Az Új Időkben* Bartos Imre álnéven szerepelt Móra. — *Egy szegedi poéta*: maga Juhász, akinek szülőházát 1926-ban lebontották. Vö. *Az ipar és én*, 74. sz., *Építkezünk*, 119. sz. — *Platz Bonifác* (1848—1919) cisztercita pap, 1892—1906-ig szegedi tankerületi főigazgató volt. Természettudományi tanulmányaiban a modern természettudományos gondolkodást támadta. — *Engel Lajos* (1860—1912) nyomda- és laptulajdonos, a SzN kiadója. Móra a *Gazdám* című írásában emlékezett meg róla. — *Kulinyi Zsigmond* (1854—1905) újságíró, a SzH, majd a SzN munkatársa volt. Az utóbbinak 1884-től felelős, 1900-tól főszerkesztője. — *Békefi Antal* (1859—1907) szegedi újságíró, elbeszélő, költő.

1899-től haláláig a SzN szerkesztője. Egyik fölfedezője volt Juhász Gyulának (JGyÖM 1 : 363–364. i.). — *Ady Endre is jelentkezett . . . a Szegedi Naplónál*: Juhász másutt is idézi ezt az eseményt (*Ady Endre és Szeged*, 294. sz.). Ady tervéről, hogy a SzN-hez szerződik (1902. március) Balassa József írt (Literatura, 1927, 2. 377–378. l.), de a történet igazában Hegedüs Nándor kételkedik (Ady Endre nagyváradi napjai. Budapest 1957. 314–315. l.). — *A legmagasabb hallgató*: Horthy Miklós. — Móra Ferenc 1917-ben lett a Somogyi-könyvtár és a Városi Múzeum igazgatója, a kéziratban tollhibáként szerepel 1916; ugyanilyen hiba Tömörkény halálozási dátuma, mely a kéziratban 1907; mindkettőt javítottuk. — Augustin Pyrame *De Candolle* (1778–1841) svájci francia botanikus, a növénytan rendszerének egyik megalkotója. — Camille *Flammarion* (1842–1925) francia asztronómus, író. Irodalmi műveiben is a csillagászatot népszerűsítette. Juhász publicisztikájában sűrűn föl bukkan neve. — *Elsőnek került ki a versenyből a Rab Ember fiait*: ezt a történetet már elmondta Juhász (*Móra Ferencről*, JGyÖM 6 : 133. l.). — *Makón mutaták be Csószfogadás című . . . színpadi tréfáját*: 1924. szept. 18-án Juhász Gyula *Szép csendesen* és Réti Ödön (1871–1939, szegedi író, Juhász és Móra barátja) *Viora* című egyfelvonásosával együtt. Az *aradi vértanúk* fényképén Juhász, Espersit János, József Attila, Móra Ferenc, Károlyi Lajos, Réti Ödön és Vertán Endre látható. — *Supka Géza* (1883–1956) újságíró, író, régész, művészettörténész, polgári radikális politikus. Főszerkesztője volt az általa alapított *Literatura* című irodalmi és művészeti folyóiratnak. Mórával jó barátságban volt. Móra első cikke a *Világban*: *Dankó Pista*. 1922. nov. 16. (Móra és Supka kapcsolatára vonatkozóan l. Földes Anna: *Móra Ferenc*. Budapest, 1958. 118. l.)

114. Nyílt levél Pekár Gyulához, a Petőfi Társaság Elnökéhez. A Magyar Hírlap 1927. okt. 9-i számából. 15. l.

Közölte a Délm 1927. okt. 9-i száma is ezzel a megjegyzéssel: „A Magyar Hírlap vasárnapi száma közli Juhász Gyulának, az országos híró poétának Pekár Gyulához intézett nyílt levelét, amely kétségtelenül egyik legérdekesebb irodalmi eseménye az utóbbi időknek és valószínűleg új lendületet ad majd az Ady Endre költészete körül régóta folyó irodalmi harcnak . . .”

A *Nyílt levél* és a vele kapcsolatos nyilatkozat kézírata Magyar László birtokában van, közölte a JGyE 87–88. illusztrációjaként. Ezt írja a kéziratról: „Előadta a limbus annak a nyílt levélnek az eredeti kéziratát is — két papírból áll ez a kézirat, az első a József főherceg keserűvíz reklám-cédulája, a másik pedig a kisebbségi egyházak lelkesi karának a városatyákhoz intézett körlevele, — amelyet a költő Pekár Gyulához, a Petőfi Társaság elnökéhez intézett Ady Endre ügyében.” (Magyar László: *Juhász Gyula a kultúrpolitikus, a humorista és karikatúrista*. Délm 1938. ápr. 24.) A Magyar Hírlap közléséből kiderül, hogy a *Nyílt levéllel* kapcsolatos nyilatkozatra a lap szegedi munkatársa, tehát éppen Magyar László kérte Juhász Gyulát. A *Nyílt levélre* Pekár Gyula távollétében a Petőfi Társaság alelnöke, Császár Elemér válaszolt a 8 Órai Újság 1927. okt. 14-i számában: „A Petőfi Társaság nem veheti tudomásul Juhász Gyula formasértő jelentkezését az Ady-előadásra. Császár Elemér a társaság alelnöke Juhász Gyula szokatlan eljárásáról (Saját tudósítónktól). Juhász Gyula, a jeles poeta egyik reggeli lap vasárnapi számában Pekár Gyulának, a Petőfi Társaság elnökének szóló nyílt levelet közöltetett. A nyílt levélben Juhász Gyula, mint a Petőfi

Társaság tagja, helyet kért a társaság novemberi ülésének műsorán, hogy Ady Endre születésének félszázados évfordulója alkalmából Ady Endre költészetéről előadást tarthasson.

A Petőfi Társaság életében teljesen szokatlan, hogy a társaság valamelyik tagja a felolvasó üléseken való szereplésére egy napilap nyilvánosságán keresztül kérjen magának alkalmat. A 8 Órai Újság munkatársa, miután Pekár Gyula, a Petőfi Társaság elnöke ezidőszert Szófiában tartózkodik, Császár Elemérhez, az irodalmi társaság alelnökéhez fordult azzal a kérdéssel, hogy a Petőfi Társaság Juhász Gyula nyílt levele ügyében milyen állápontra helyezkedik. Császár Elemér a következőket mondotta:

Úgy tudom, hogy Juhász Gyula ezidőszert nemcsak tagja a Petőfi Társaságnak, hanem a társaság tagjaival is a lehető legjobb viszonyban van. Nem értem tehát, hogy Juhász Gyulának mi szüksége lehetett arra, hogy a novemberi felolvasó ülésen való szereplésre nyílt levélben jelentkezék. A Petőfi Társaság tagjainak megvannak a maguk jogaik és kötelességeik. Irodalmi társaságunk kitűzött nemes célokért munkálkodik és ez teljesen világos a nyilvánosság előtt. Semmi szüksége sem volt tehát Juhász Gyulának arra, hogy ilyen formában jelentkezzen a társaság novemberi felolvasó ülésére. A jelentkezésnek megvan a maga rendes formája, és ha azt Juhász Gyula betartja és ha idejében jelentkezik, akkor feltétlenül helyet kaphat a társaság felolvasó üléseinek bármelyikén.

A jelentkezésnek ez az új formája nemcsak szokatlan, de határozottan pressziós jellegű. Juhász Gyula valósággal revolvert szegez a Petőfi Társaságnak és ezzel azt a látszatot kelti, mintha szereplését ki kellene verekednie. Semmiképpen sem tett jó szolgálatot ezzel sem a Petőfi Társaságnak, sem annak az ügynek, amelynek zászlóhordozójául kilépett a porondra.

Az én felfogásom szerint a Petőfi Társaságnak nem szabad tudomásul vennie ezt a nyílt levelet. Nem szabad tudomásul venni a jelentkezésnek ezt a semmivel sem indokolható helytelen formáját”.

Okt. 15-én a Délm-ban (3. l.) és a Magyar Hírlapban (2. l.) egyszerre jelent meg Juhász viszontválasza: *Juhász Gyula válasza a Petőfi Társaság alelnökének az új Ady-harcban* címmel.

A nyílt levelet, a hozzá kapcsolódó nyilatkozatot és a viszontválaszt a Juhász Gyulától származó *Nyílt levél Pekár Gyulához, a Petőfi Társaság elnökéhez* cím alatt adjuk. A három részből álló írást közölte még Sz. Szigethy Vilmos: Juhász Gyula nyílt levele Pekár Gyulához és Császár Elemérhez. Délm 1944. jan. 23. Vö. még: Magyar László. És az idő nem állt meg... Juhász Gyula harca Ady Endréért. Kortárs 1970. 1310—1314. l.

Nagyon jellemző és érdekes dokumentum maradt fenn arról, hogy a Petőfi Társaság mennyire félt Ady nevétől, és hogy milyen igyekezettel próbálták Juhászt eltéríteni szándékától. Koroda Pál okt. 22-én a következő levelet intézte Pekár Gyulához:

„Kegyelmes Úram, holnap Zámoson leszek, ezért a Petőfi társaság ülésére nem mehetek, de e sorokban figyelmeztetek arra az ostromra, mely a társaság bástyái ellen irányul; faltörő kos gyanánt hírlapi közlemények szerint Juhász Gyula szerepel, ki az Ady csatakiáltással akarja lerombolni, amit félszázad óta építettünk.

Ha zárt ülésen bármiképp is foglalkoztok vele, és erről a lapokban közlemények jelennek meg, akkor ők már félig nyertesek. Ezért elég volna valamelyik titkárt megbízni azzal, hogy értesítse telefonon Juhász Gyulát.

Kívánja, hogy más tárgyról olvasson fel". (Közli Péter László: Hűség Adyhoz. Magyar Nemzet, 1963. ápr. 4.)

Javítások a nyílt levél és a nyilatkozat kéziratán:

számot <enged>
című <emlékező>
részére <A Petőfi Társ Még egyszer kérem>
kötelessége <megadni neki a>
a Társaság <a halhatatlan Ady>
ami őt <méltón>
jövőnek <amely>

Makkai Sándor (1890—1951) író, kritikus, tanulmányíró, 1926—1936-ig erdélyi református püspök volt. Nagy vitát és a hivatalos irodalom támadásait kiváltó könyve Adyról: Magyar fa sorsa (A vádlott Ady költészete) Kolozsvárott jelent meg 1927-ben. — A Híd körül csoportosuló székely egyetemi fiatal-ság levele Juhászhoz: erről a levélről nem tudunk. A Csanády György és Hajdu Dénes szerkesztésében megjelenő Híd nem közölte Juhász Ady-előadását, mely valószínű, hogy el sem készült; a folyóirat novemberi számában jelent meg Juhász *Adyra gondolok* című verse (JGYÖM 3 : 41. l.). — Petri Mór (1863—1945) költő, történész, a Petőfi Társaság tagja és egyik vezetője is. 1886—1894-ig előbb mint segédtanár, majd mint rendes tanár tanított Zilahon, így került vele kapcsolatba Ady Endre is.

A Kilényi-gyűjteményben fennmaradt Forgács Júlia levele Juhász Gyulához, melyben egyetértésének adja tanújelét. (JGYE 454. l.)

115. Lugosi Döme új könyve. Délm 1927. okt. 9. 12. l. Könyvek r. Aláírás: (j.)

Lugosi Döme (1888—1945) ügyvéd, színháztörténész Kelemen László és az első magyar Játszó Színi Társaság (Makó, 1927) című könyvéről.

116. Egyéni akció. Délm 1927. okt. 11. 5. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*
Egy *Felelőtlen Elem* nevében írott tiltakozó levél a szegedi színházhoz Oscar Wilde: *Lady Windermere* legyezője című drámájának bemutatója alkalmából. Juhász az ellenforradalmi rendszer lapjainak azt a csalását gúnyolja ki, hogy a nekik nem tetsző szerzők művének bemutatását ál-olvasói levelek közlésével támadták.

117. *Jonny spielt auf*. A Délm 1927. okt. 15-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílussajátságokon (szóhalmozás) kívül szerzőségére valló motívumok vannak a cikkben: az európai kultúrát, színházi kultúrát előntő *amerikánizmus* gondja más írásaiban is fölbukkan, a Délm munkatársai közül ő foglalkozik ezzel a jelenséggel (pl. *Halálos fiatalság*, JGYÖM 7 : 166. l., *Koszorú*, JGYÖM 7 : 171. l., *Pörös atyafiak*, 108. sz.). — *A világ színe elé* Juhász mindig azokat tartotta méltónak állítani a magyarság képviselőiként, akiket itt emleget (*A Nobel-díj*, JGYÖM 7 : 158. l., *Emelt fővel* . . . , JGYÖM 7 : 246. l., *Grazia Deledda*, 124. sz.). Tájékozottsága is az ő szerzősége mellett szól.

Jonny spielt auf: Húzd rá Jonny — Ernst Kfenek (1900—) cseh származású osztrák zeneszerző jazz-operája; szövegekönyvét is ő írta. — *A magyar királyi*

Operaház igazgatója: Radnai Miklós. — David Wark Griffith (1875—1948) amerikai rendező, színész és filmszövegíró, egyike Hollywood kialakítóinak, az amerikai filmvilág nagyhatású alakja volt, nevéhez számos filmtechnikai újítás is fűződik. Juhász már egy ízben említette nevét (*Csevegés*, JGYÖM 7 : 16. l.). — Charles Augustus Lindbergh (1902—) amerikai repülőtiszt, 1927-ben ő repülte át először leszállás nélkül az Atlanti óceánt. — John Ford (1895—) amerikai filmrendező, számos „vadnyugati” film készítője. Tehetségét az amerikai film üzleti szelleme korlátozta. — Taft William Howard (1857—1930) republikánus politikus, 1908—1913-ig az USA elnöke.

118. Színügyi bizottság. (Kép a közeljövőből.) Délm 1927. okt. 16. 2. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Szatíra a színügyi bizottságról, melynek a „keresztény nemzeti irányzatot” védő, művészetellenes működését Juhász mindig gúnyolta és támadta.

119. Építkezünk. Délm 1927. okt. 25. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

A szegedi építkezések kisszerűségéről. Így fejeződik be: *De tréfa nélkül, magamnak is kedvem támadt a földdel egyenlővé tett szülőházam helyett egy teszhezálló és mozgó bódét építeni, államköltségen és eszményi nívón! A bódében fűtőülöket árulnék, kizárólag tüntető magánhasználatra. Ez ma a legkeresettebb árucikk.*

120. Bécsi operett. Délm 1927. nov. 1. 4. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Szatirikus hangú párbeszéd a rendező és a szereplő között egy bécsi operett próbáján. Juhász a felszínes operetteken gúnyolódik. A kis pamflet megírására nyilván Bruno Granischstädt: *Fecskefészkek* című operettjének okt. 28-i bemutatója készítette.

121. Szegedi halottak. Délm 1927. nov. 1. 7. l. Hírek r. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja, hogy a szegedi temetőket *őskerteknek* nevezi és azokat a halottakat sorolja föl, akikről a *Szegedi őskert* sorozatában később meg is emlékezett. Szóhalmozó fordulatai között néhány nagyon rávall: *nevesek és névtelenek, ismerősök és ismeretlenek, szelíden és nyugodtan.* Juhásznak számos halottaknapi emlékező cikke van, szeretett ilyeneket írni.

122. Ez is fajvédelem? (Levél a szerkesztőhöz.) A Délm 1927. nov. 4. 6. l. Aláírás: *Egy csendes szemlélő*.

Okt. 30-án nyílt meg a Kass kávéházban Endre Béla festőművész és a vásárhelyi művészek kerámia telepének kiállítása. Juhász a megnyitót követően *Endre Béla és a vásárhelyi művészet* címmel előadást tartott a kiállításon. A fajvédők szegedi lapjában, a Szegedi Új Nemzedékben nov. 1-én a következő cikk jelent meg a kiállításról:

Endre Béla tárlata

A kijózanodás, a higgadt és okos elmélyedés, az óvatos és körültekintő haladás folyamata csendben működik. Legalább ezt a feltevést látszik igazolni a műcsarnok őszi tárlata, a tiroliai művészete és néhány külföldi megterés. Az eredetieskedő fenegyerekek, a liberális óriások, persze még handa-

bandáznak, még mutogatják izmaikat, de hovatovább már mindenki látja, hogy ez nem erő, csak beteges puffadság, a forradalmak utáni korok kulturális gyermekbetegsége, melyből már gyógyulni kezdünk. A mi hőmezővásárlási helyi emberünk azonban, aki most a Kassban mutogatja magát, illetve lelke gyermekeit, még nem akar meggyógyulni. Vergődik a progresszívek hagymázó lázában, és persze művészeti mondanivalóját is az egészségtelenség delíruma hatja át. Vannak ugyan dekoratív törekvései, de hiányzik az iskolázott tudás öntudatossága. Rajzban ugyan öntudatos, sőt annyira, hogy fittyet hány mindennek, amit eddig kenyerespajtásai produkáltak.

Hát bocsánatot kérünk, így nem lehet művészkedni. Mi is hívei vagyunk a haladásnak, mi is honoráljuk az egyéni törekvéseket, de akkor ne kérjük hozzá kölcsön Rudnay Gyula frakkját, mert ezt ő is csak úgy nyűtt állapotban kapta kölcsön Munkácsytól és Goyától. A majolikák se sokkal jobbak Endre alkotásainál. Az ornamentáció kompozíciójában a népiesség fanyar és nyers, falusi idill, amelyből azonban hiányzik az artisztikus dramaturg rendező keze. Színben egyhangúak és technikában nagyon kezdetlegések.

P. E.

Pfeifer Elek (1882—1966) festőművész, rajztanár írására Juhász Gyula válaszolt. Ez Pfeifernek a Délm nov. 5-i számában megjelent viszontválaszából tűnik ki:

Egy rajztanár esete a költővel

Az alábbi sorokat kaptuk, betűről betűre adjuk egyetlen mondat megjegyzéssel s csillag alatt.

Hát igen uram, én idegen vagyok: abban az atmoszférában és abban a világszemléletben vagyok idegen, amelyet ön a magáénak vall, és amelyben oly könnyen össze lehet keverni a kedvezőtlen kritikát a fajvédelemmel.

De mégis be kell látnia kedves jámbor, — azaz pardon —, csendes szemlélő úr, hogy a művészetek honában már csekély 22 évecskével ezelőtt megadták nekem az állampolgárságot, és hogy azóta is mindenkor, társadalmi és kulturális téren, mindig becsülettel szolgáltam a nemes tradíciókat ápoló konzervatív világnézetet, mikor fajvédelemről még szó sem volt. Ön készlet engem ilyen szerényletségre, de hát elvégre mégis csak úgy van rendjén, ha nem holmi inci-finci intellektuelek irányítják egy akkora város esztétikai közvéleményét, akiknek írásaik még a középiskolai stílusgyakorlat mértékét sem ütik meg, hanem szakemberek, kiknek hátuk mögött évtizedes tisztességes múlt van. Vagy talán úgy méltóztatik gondolni, hogy most az egyszerű a páciens gyógyítsa az orvost?

Az is meglehet, hogy a nevem nem tetszik önnek uram, de hiszen ugyanilyen kifogásaim lehetnének esetleg nekem is önnel szemben, ha lett volna elég bátorsága a nevét ki is írni. És ha már ilyen külsőségeken akadunk meg, ha már a névnél tartunk, nem volna szabad érdeklődnöm Endre Béla úr nevének az eredete után?

Látja uram, ha csak egy kis malícia volna bennem, akkor én most igen szépen bebizonyíthatnám önnek, hogy művészet és fajvédelem két teljesen inkomenzurábilis fogalom. Azt is szépen kimutathatnám, hogy önt elrontotta a politika, mert mindenben pártot lát, ott is, ahol csak jó vagy rossz művészet lehet: de hát nem bocsátkozhatom mélyebb fejtegetésbe, mert ön össze-

téveszti Afrikát a paprikával. És ha már ilyen messze földekre elkalandozunk, hát bizony könnyű volna arról is csevegni, hogy ezek a szóbanforgó képek, dacára a magyar tárgyuknak, erősen párisi szagúak és kozmopolita szelleműek, amit ugyan nem hibáztatok, csak ön erősítgeti a magyarságukat.

Egyébként hálás vagyok önnek uram ezért a kis operettheadakozásért. Ön annyira megtisztelt, hogy szerénységem nevééről egy új kritikai irányt nevezett el, a pfeiferizmust.

Csak egy dolgot nem tett jól: szerénységből nem írta le a nevét, pedig ezt sokan gyávaságnak minősítik.

Lássá én nem vagyok sem olyan szerény, sem pedig oly gyáva, mint ön.

Pfeifer Elek

Ezt az írásművet közöljük tegnapi sorai szerzőjének azzal a megjegyzésével, hogy

az ő neve Juhász Gyula.

— Kossuth Lajos halála napján: Vö. *Utazás egy szobor körül*, 123. sz.
— *Endre Béla* (1870—1928) szegedi születésű vásárhelyi festőművész, Juhász Gyula jó barátja. A költő számos publicisztikai írásában elismeréssel említi nevét. Pl. *Hódmezővásárhely*, JGYÖM 7 : 295. l. Két verse is van *Endre Bélához: Olvadáskor*. — *Endre Béla képe alá* —, JGYÖM 2 : 523., *Endre Bélának sírjára*, JGYÖM 3 : 54. l. A festő temetésén, 1928. aug. 14-én Juhász Gyula mondott búcsúztatót; 1926. ápr. 11-én a vásárhelyi festők tárlatán nevezte Juhász Gyula Endre Bélát a hazai piktúra Tompa Mihályának.

Juhász és Pfeifer vitájával foglalkozik Grezsa Ferenc: *Harc Endre Béla művészeté körül* (Csongrád megyei Hírlap, 1961. szept. 10.).

123. Utazás egy szobor körül. A Délm 1927. nov. 11-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja a címe: szerette ezt a fordulatot publicisztikai írásainak címében (*Utazás egy arckép körül*, JGYÖM 5 : 251. l., *Utazás egy sírdomb körül*, uo. 317. l., *Utazás a staggione körül*, uo. 440. l., *Utazás egy sírdomb körül* uo. 479. l., *Utazás egy sírdomb körül*, Szeged, 1924. jan. 20., *Utazás a Nobel-díj körül*, 254. sz.). A Kossuth-szobor ügye már akkor foglalkoztatta, amikor a pályázat eredményét kihirdették (*Színek és formák*, JGYÖM 5 : 208. l., *Vasárnapi levél*, uo. 211. l.). Szerzősége mellett vall, hogy a szobor leplezése alkalmából, nov. 6-án beszédet mondott a szegedi színházban. Az új földesúr előadása előtt. Ugyane napon Kossuth címmel közli aforizmáit a Délmagyarország Szakállszártó rovatában. *A hivatalosak és választottak* szókapcsolat is rá jellemző fordulat.

Nov. 6-án avatták föl Budapesten az Óperaház téren Kossuth szobrát. Készítőjét, Horvai Jánost Juhász, a közvéleménnyel egyetértően, már 1908-as cikkeiben is alkalmatlannak tartotta a földadatra. — *Hentzi Henrik* (1785—1849) osztrák tábornok. Görgey csapataival szemben védte Budát, és kegyetlenül lövette Pestet. 1849. máj. 21-én elesett. 1852-ben a budai Szent György téren a császár jelenlétében leplezték le emlékművét., de 1899-ben egy tiltakozó hullám hatására eltávolították. — *Gróf Pálffy János* (1664—1751) a Rákóczi-szabadságharcban Bécs oldalán állott, egyik előkészítője volt a szatmári békekötésnek, támogatója a Pragmatica Sanctiónak. Ferenc József rendeletére készített szobrát 1905. szept. 10-én állították föl Budapesten a Köröndön.

19. szept. 10-én avatták föl Budapesten a Köröndön.
Hentzi Henrik szobrát, avatták.

A Délm nov. 8-i száma beszámolt a Kossuth-ünnepről: „Telt ház, lelkes közönség ünnepelte vasárnap este a városi színházban Kossuth Lajos emlékét, akinek szellemét Juhász Gyula megnyitó beszéde idézte lángoló szavakkal. — Kossuth Lajos — mondotta Juhász Gyula — nem ember, ő a magyar nép szabadságának megtestesülése, ő a magyar nép szabadságának édesapja. Kossuth lejött a néphez, hogy fölszabadítsa . . . A beszéd méltatta Kossuth két szegedi szereplését. — A márványszobor azonban még mindig nem elég, a lelket a szellemét is várjuk, hogy jöjjön el közénk és maradjon velünk. Akkor a poklok kapui se vesznek erőt, ez a szabad, bátor lélek erősebb mindenkinél”.

124. Grazia Deledda. A Délm 1927. nov. 12-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kívágata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy megegyezik a Nobel-díjról írott cikkeinek alap gondolatával, hogy ti. magyar művészek is méltók rá (*A Nobel-díj*, JGyÖM 7 : 158. l., *Messze van odáig . . .*, JGyÖM 7 : 320. l., *Utazás a Nobel-díj körül*, 254. sz.). Mindig ezeket emlegeti, ha a magyar kultúra igazi értékeiről beszél, őket tartja méltónak a díjra. A szójáték is Juhász mellett szól: *A Magyar Tudományos Akadémia Herczeg Ferencnek szánta a Nobel-díjat. Bizonyos, hogy Herczegnél nőbelebb magyar író nincsen ma.* Ö 2 : 231. l. A szóhalmozáson kívül még jellemző stílusfordulat a *példa fáj* — ezzel a címmel vezércikket is írt (Délm 1925. aug. 14.). A cikk végén föltűnő gondolat, Grazia Deledda és Tömörkény összevetése megtalálható a Tömörkény életrajzához készített jegyzeteiben, melyeket éppen ekkor készített: *Grazia Deledda a sardíniai T.?* (Múz.). *Grazia Deledda* (1875—1936) olasz író nő a sardíniai nép nehéz életének regényírója, írói munkásságának utolsó korszakában a vallásos miszticizmus felé tért el. Gene Tunney ökölvívó profi világbajnok 1926-ban és 1927-ben legyőzte Jack Dempseyt, az addigi világbajnokot. — Sully Prudhomme (1839—1908) francia költő kapta 1901-ben az első irodalmi Nobel-díjat. — *Az új Irodalmi Lexikon:* A Benedek Marcell szerkesztette Irodalmi Lexikon. Győző Andor kiadása. Budapest 1927. — A Magyar Tudományos Akadémia 1926-ban Herczeg Ferencet ajánlotta a Nobel-díjra, ugyanakkor a Nobel-díj bizottság professzor tagjai Molnár Ferencet javasolták. 1927. évi magyar ajánlásról nem tudunk.

125. Takarékoság. Délm 1927. nov. 13. 6. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula.* — Szatíra a színházi takarékoságról.

126. Az ötvenéves Ady. A Délm 1927. nov. 16-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: „Juhász Gyula előadásából, amelyet a Munkásotthonban tartott”.

A Délm nov. 13-i számában a következő hír jelent meg: „Ady Endre előadással kezdődik a munkások ezidei előadási ciklusa. A szegedi szakszervezeti bizottság 15-én, kedden este 7 órakor kezdi el a minden évben tartani szokott tudományos és ismeretterjesztő előadásainak sorozatát. Az első estét Ady Endre szellemének szentelik, amikor is Juhász Gyula fog Ady magyarsága címen előadást tartani . . .”

Ő adta ki *elsőször Petőfi forradalmi verseit:* A forradalmár Petőfi. Petőfi válogatott forradalmi költeményei. Összeválogatta és előljáró írással ellátta Ady Endre. Bp. 1910. — „*Bizonyos, hogy soha magyarabbul!*”: Ady Magyar lelkek forradalma (1909). Megjelent: Ady Endre az irodalomról. Szerk. Varga

József és Vezér Erzsébet. Budapest 1961. 245—246. l. — *Hadai élen Ferenc Ferdinánd szelleme járt*: Gyóni Géza: Ferenc Ferdinánd jár a hadak élen (vers). Vö. *Gyóni Géza*, 70. sz.

Valószínű, hogy ebből az időből származik Juhásznak ez a thematája: *Az ötvenéves Adyról memento*. nov. Az emlékeztetőnek szánt följegyzést, nyilván a cikk megírása után húzta át.

Nov. 6-án a szegedi Belvárosi Moziban az Ady-matinén Péchy Blanka szavalt, Medgyaszay Vilma énekelt, Juhász Gyula mondott beszédet. „Juhász Gyula izzó lelkesedéssel és áhítatos szeretettel emlékezett meg Adyról, és szavaiból jóserővel emelkedett ki Ady költészetének jövődjé”. ([Lengyel Vilma] l. v. Délm nov. 8.)

127. Shakespeare a gazdasági hivatalban. Délm 1927. nov. 20. 9. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

Shakespeare szellemének beszéde a szegedi színházhoz a Shakespeare-ciklusról.

128. Árgirus születése. A Délm 1927. nov. 22-i számából. 5. l. Hírek r. Névtelenül.

A lírai hangú hírfej rokon *Az ötvenéves Ady* (126. sz.) című írással. Még ebben a kis jegyzetben is föltűnik jellemző stílusjegye, a szóhalmazás.

Javításunk:

A mélyebben s maradandóbban eredetileg sajtóhibásan így szerepelt: *mélyebben a maradandóbban*.

129. Külváros. Délm. 1927 nov. 23. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*. — A közelgő községi választások külvárosi propagandájának gúnyrajza.

130. A művészet szabadsága. A Délm 1927. nov. 25-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmazáson kívül Juhász szerzőségére vall a gondolati rokonság: számos esetben emelte föl szavát a művészet ügyeibe durván, tettlegesen beavatkozó kurzus politikája ellen. Alfred Kerr kedves szerzője volt. Péterfy Jókai-kritikáját többször idézi (*A kritika joga*, JGYÖM 6 : 206. l.), egyszer éppen a mostanival hasonló eset kapcsán (*Kritika*, JGYÖM 7 : 185. l.).

Nov 22-én a szegedi egyetem bajtársi egyesületei többnapos tüntetésbe kezdtek a numerus clausus mellett, a zsidó hallgatók ellen. Este a színházban, ahol a Párizsi kirakat és A szombatesti hölgy című francia vígjátékokat adták, újra tüntettek. Vezetőjük Herzsenyák Mihály egyetemi hallgató az előadáson megjelent Thiry Lajos rendőrtanácsost kérte, hogy „a közérkölciséget sértő” darabokat tiltsák be. Kérését nem teljesítették, a botrányt okozó diákokat a rendőrök vezették ki. Nov. 23-án a tüntetők a városházán jelentek meg, s amíg vezetők a polgármesterrel tárgyaltak, elfoglalták a közgyűlési termet. *Francisque Sarcey* (1827—1899) francia színikritikus, kritikái alapelve szerint azt tartotta jó drámai műnek, amely a közönség ízlését, tetszését kielégítette. — *S'il vous plaît*: legyen szíves.

131. Rippl Rónai. A Délm 1927. nov. 26-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Megjelent: Ö 1 : 318—320. l.

Kivágata a Kilényi-gyűjteményben. Szerzőségére vall a szóhalmazán kívül az elismerés *Rippl-Rónai József* (1861—1927. nov. 23.) festő és grafikus iránt. Verset írt egyik képeről: *Szomorú Friss István — Egy Rippl-Rónai kép alá —*, (JGYÖM 1 : 181. l.), riportot készített vele: *Beszélgés Rippl-Rónai Józseffel* (JGYÖM 6 : 351. l.). Említi Rippl-Rónainak az Uffizi képtárban levő önarcképét (vö. *Tanulságok*, 41. sz.). Adyval hasonlítja össze Rippl-Rónait, és Ady szavait idézi (*percemberkéék*). A *bölcsen és derüsen* szövegrészlet is őt jellemzi: verse van ilyen címmel (JGYÖM 2 : 58. l.).

Frisson: borzongás. — *Gyárfás Jenő* (1857—1925) portrék és történeti képek sikeres festője. — *Aristide Joseph Maillol* (1861—1944) francia szobrász és grafikus, a modern francia szobrászat nagy alakja. Portréját 1899-ben festette meg Rippl-Rónai.

132. Ifjú szívekben . . . A Délm 1927. dec. 2-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyűjteményben. Sőt: Kilényi Juhász Gyula nevét a cikk alá írta. Emellett stílusa, az Adyról szóló írásaival való rokonsága vall Juhász szerzőségére. Utal a debreceni Ady-ünnepségekre (nov. 27.), melyen részt vett, s Babits ott elhangzott szavait idézi. A Délm dec. 3-i beszámolója szerint, melyet talán szintén Juhász írt, dec. 2-án az egyetemi könyvtár előadótermében vitaestet tartott a kolozsvári és szegedi egyetem Bethlen Gábor Köre. Buday György elnöki megnyitója után Ady-verseket szavaltak. „Jó Tibor, a szegedi fiatal irodalom egyik erőssége, a Bethlen Gábor Kör főtítkára Kísérlet Ady megértésére címen tartott előadást . . . Végül Juhász Gyula Ady Endre nemzedéke nevében hálás örömmel üdvözölte az ifjakat, akik Ady Endrét, a magyarság és emberség nagy költőjét íme megértéssel és szeretettel fogadják, és az ő kincseivel gazdagodva indulnak a jövő új munkájába és küzdelmébe”. A vezércikkben az egyetemi esten mondott beszédének gondolata is megtalálható. A *termő elve* — Arany: Kies ősz című verséből. Másutt is idézi (pl. *Sötét napok*, Délm 1926. jan. 16., *A magyar ifjúság*, 25. sz.).

133. Múmiák a torony alatt. Délm 1927. dec. 4. 5—6. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyula*. — Szatíra a szegedi városi vezetőkről Az ember tragédiája egyiptomi színének modorában.

134. Lappália. Délm. 1927 dec. 8. 5. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyula*. — Szatirikus kérelem a sóhivatalhoz színházi lapengedélyért. A sekélyes színházi lapokat gúnyolja ki.

135. Várad. Délm 1927. dec. 10. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyűjteményben. Rokon Juhász Váradról szóló írással. Szerzőségének kétségtelen bizonyossága, hogy bensőséges emlékezéssel, a résztvevő tájékozottságával idézi Adyt és A Holnapot. Jellemző, hogy itt is Arany szavait idézi: *Várad kövecses utcáin . . .* (Arany: Szent László című verséből), mint egy régibb várad-i cikkében (*A nagyvárad nyitány*, JGYÖM 5 : 276. l.). Ezeket olvashatjuk még:

Néhány nap előtt Szeged költője áhítattal és megilletődve állott Debrecenben, a maradandóság városában egy emléktábla előtt, amely a nagytemplom tövében, Bocskay és Csokonai, a harcos és dalos magyarok szobraihoz közel az ifjú Ady Endre egykori hajlékát jelölte meg. Szeged költője Mikszáth, Gárdonyi és Tömör-

kény városának üdvözlete mellett a régi Váradnak, a Holnap városának köszönetét is hozta és tolmácsolta. A régi Váradot idézte, amelynek redakciói mélyén a fiatal Ady a magyar liberalizmus és demokrácia, a magyar szabadság és haladás hitét és reményét hirdette, lelkesedéssel és bizalommal. A Debreceni Független Újság 1927. nov. 29-i számában megjelent tudósítás így utal Juhász Gyula ottani beszédére: „Idézte Ady lelkét, amely egy a kollégium előtti két bronzalak lelkével, Bocskai és Csokonai: a harcos és dalos magyar lelkével”. A tudósítás és a vezércikk idézett részének hasonlósága nyilvánvaló. Bocskait, Csokonait, Adyt együtt említi a debreceni látogatáskor írt versében is (*Ady Endre köszöntése*, JGYÖM 3 : 42. l.).

E cikk részletét idézi és méltatja Hegedüs Nándor: „Nagyváradon 1927. dec. 7-én és 8-án tartott diákgyűlésen a fasiszta diákok súlyos zavargásokat és rombolásokat rendeztek. A szegedi Délmagyarország vezércikke ebből az alkalomból ecseteli Nagyvárad múltját és jelentőségét. A névtelen cikket minden vitán felül Juhász Gyula írta. A nagyszerű hangulatfestés egybefogja a két Adyt, az egyiket, aki mint újságíró működött Nagyváradon és a másikat, aki öt év múlva A Holnap nevű irodalmi alakulat élére áll”. (Ady Endre nagyváradi napjai. Budapest 1957. 356—357. l.) Hegedüs helyesbíti Juhász apró tévedéseit, pl. hogy Ady a váradi Kis pipa és Kék macska nevű éttermekbe rendszeresen járt volna.

E vezércikk nemcsak Várad múltját idézi, hanem kommentárokat fűz a román fasiszták zsidó- és magyarelles cselekményeihez.

A cikkből idéz a Széphalom 1928. jan.—februári száma (51. l.), úgy, hogy az idézet fölött közli Juhász *Nagyvárad* című versét (JGYÖM 2 : 223. l.).

136. Nagy Cápá városunkban. Délm 1927. dec. 11. 7—8. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — A századvég híres hírlapi kacsája, a fiumei cápa megélevenedett, és látogatást tett a szegedi színházban.

137. Bem apó. Délm 1927. dec. 11. 11. l. Hírek r. Névtelenül.

Szerzőségére szóhalmozó stílusa vall: nagyon jellemző, hogy a *szürke* jelzőt használja Bemre — Kis Józsefet és Bemet mindig ezzel a jelzővel illette; szerzősége mellett szól, hogy a Délm-ban rendszerint Juhász írta ezeket az évfordulós kis lírai megemlékezéseket, lexikális tudása jóval nagyobb volt újságíró társaiénál (erre számos kortárs visszaemlékezése utal), és azok a lapok, ahol ő dolgozott, legtöbbször rábízták ezt a feladatot. A kis emlékező írás Bem halálának (1850. dec. 10.) évfordulójára íródott.

138. Terescsényi György: Délibáb. (Új versek.) A HRkÚ 1927. dec. 12-i számából. 4. l. Hírek r. Aláírás: (*j. gy.*)

Terescsényi György (1890—1965) költő, újságíró, író. 1922-ig a Szegedi Napló munkatársa volt, vallásellenes vétség címén hathónapi börtönre ítélték, 1923-tól kezdve budapesti lapok újságírója lett. Ahhoz a fiatal szegedi írócsoporthoz tartozott, amely a húszas évek elején Juhász köré tömörült. Juhász figyelemmel kísérte Terescsényi útját, és többször írt róla elismerően (*Költővadász*, SzN 1920. ápr. 4., *Csevegés*, JGYÖM 6 : 292. l.) A Délibáb című verseskötényéről még egyszer írt (*Terescsényi György: Délibáb. Új versek 1928*, 154. sz.).

Terescsényi 1925-től párizsi irodalmi tanulmányokat folytatott, és franciáországi beszámolókat írt pesti és szegedi lapoknak.

139. [Van-e külön erdélyi irodalom?] Brassói Lapok, 1927. dec. 25. 38. l. A nyilatkozat kelte: Szeged, 1927. dec. 15.

Van-e külön erdélyi irodalom? Ankét az erdélyi irodalomról. Horvát Henrik riportja. Ezzel a címmel jelent meg Lengyel Menyhért, Pekár Gyula, Kosztolányi Dezső, ifjabb báró Wllasits Gyula, Harsányi Zsolt, Kardos Albert, Zilahy Lajos, Ritoók Emma, Oláh Gábor, Palágyi Lajos, Szekula Jenő és Sárközi György nyilatkozataival együtt. Juhász nyilatkozatát ez az alcím vezeti be: „Juhász Gyula a nagynevű lírikus”.

Juhász az erdélyi magyar irodalmat nem tartja különbözőnek a magyarországitól. P. Gulácsy Irén és Reményik Sándor nevét említi.

140. Interjú. Színészet és Kritika, 1927. dec. 21. 2. l. Szögedi Színház r. Aláírás: Gyula.

A színházról szóló tréfás öminterjú Magyar László Juhászárról rajzolt karikatúrájával jelent meg. A Színészet és Kritika Opré János újságíró színházi hetilapja 1927. szept. 9-én indult, 1928. jún. 18-ig jelent meg ilyen címmel, ettől kezdve Kritika lett a címe. Juhász igen súlyos vitába keveredett a színvonalasnak induló, de csekélyesedő hetilap szerkesztőjével (*A sztnlapok margójára*, 247. sz.).

141. Karácsony böjtjén. A Délm 1927. dec. 24-i számából 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A stílusán kívül Juhász szerzőségére vall a megmutatkozó műveltséganyag is (Ady, Renan, Rilke, Claudel, Bergson, Freud neve az ő írásaiban bukkán föl legsűrűbben a Délm korabeli munkatársai közül). Rávall Kozári Gyula (1864—1926) említése is: jól ismerte a váradi honvédeplébánost, egyik művéről elismeréssel emlékezett meg: *Emberi okmányok. Kozári Gyula könyve* (JGYÖM 5 : 389. l.). A vezércikk hatodik bekezdésének első mondata Juhász verseinek frazeológiájával rokon.

Kozári könyve, mely az idealizmus újjászületését hirdette: Idealizmus az irodalomban (1897) nem vidéken jelent meg, hanem Budapesten. — Renan hatalmas könyvei: A kereszténység eredete, 1—7. kötet. Fordította Salgó Ernő. Budapest 1927. — *Ady Endre istenes... versei*: A Sion-hegy alatt. Ady Endre istenes versei. Összeállította: Szabó Lőrinc.

142. Karácsonyi álom. Délm 1927. dec. 24. 5. l. Színház és Művészet r. Névtelenül.

Gárdonyi: Karácsonyi álom című drámai költeményének dec. 23-i bemutatójáról szól ez a szóhalmozó stílusban Juhászra valló színikritika; stílussajátossága mellett szerzőségét bizonyítja még az a föltétlen elismerő hang, amely minden Gárdonyiról szóló írását jellemzi; a cikk befejező mondata: *A házi kezelés nyugodtan kísérletezik tovább a mesékkel az írógepről*. Szomaházy István: Mesék az írógepről című darabjának bemutatásáról máshol is rosszállóan szólt. (*Művészet és erkölcs*, 204. sz.)

143. Karácsony. Délm 1927. dec. 25. 10. l. Hírek r. Névtelenül.

A rövidke lírai hangú hírfejtben sűrűn fölbukkannak a Juhászra jellemző szóhalmozások, s egy mondata karácsonyi verseinek frazeológiájára emlékeztet: *A magyar Bellehem, a hóban és a sárban, a fagyban és a ködben, virrasztva és sóhajtvá vár, vár*.

144. Karácsonyi álom. Délm 1927. dec. 25. 35. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Egy színházi előadás terve a szegedi közélet ismert alakjainak szerepeltetésével. A cím Gárdonyi dec. 23-án bemutatott drámai költeményének címe.

145. Csizó. A költő beszélgetése a százesztendő's jövődömonddóval. Színezet és Kritika, 1927. dec. 28. 4. l. Aláírás: *Gyalu*. — Tréfás jóslatok a szegedi színház jövőjéről.

146. Félegyháza után . . . A Délm 1927. dec. 30-i számából. 1. l. Vezércikk Névtelenül.

A szóhalmozás mellett Juhász szerzőségére vall, hogy a *Móra Ferenc ezeregy élete* (113. sz.) című írásában hasonlóan állítja párhuzamba Petőfit és Mórát. Még a kifejezést is megismétli, az előbbiben így: *Nem messze tőlük az ódon templom mögött, itt: az öreg templom mögött.* Rávall, hogy mindig főlemlegeti Szeged mostoha bánásmódját az itt élő írakkal, művészekkel: hogy Tömörkényt a városi közgyűlés egyszerű alkalmazottként kezelte, még annak idején bírálta (*Kultúra*, JGyÖM 5 : 528. l.) — Dugonics szülőházának lebontásáról éppen ebben az évben írt aforizmát: *Egy magyar tró született Szegeden, Dugonics András. Annak a szülőházát is egyenlővé tették a földdel.* (Délm jún. 12. = Ö 2 : 239. l.) *A szegény jogon való temetéséről is ő írt (Szegényjogú temetés, 32. sz.).*

Móra Ferencet dec. 28-án választották Félegyháza díszpolgárává. — *Két ember akadt:* Félegyháza 85 tagú képviselőtestületéből ketten meg akarták akadályozni Móra díszpolgárságát, és a beiktató ünnepségen sem jelentek meg. (Földes Anna i. m. 142. l.). — *Egy előkelő szegedi úr:* Kelemen Béla, memoárja: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (Szeged 1923), melyben Móra mint a szegedi forradalmak ismert képviselője sűrűn szerepel. — *Igaz, Móra Ferencnek nagy bűne:* ez a bekezdés erősen emlékeztet Juhász vallomására *Perelj Uram, perlőimmal*, JGyÖM 7 : 202. l.). — [városun]nkból: A szögletes zárójelben levő betűk olvashatatlanok; csak föltételezésünk. — *Dugonics András . . . szülőházát* 1911-ben bontották le.

147. Műpártolás. Délm 1927. dec. 31. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A stílusjegyek mellett az ő szerzőségére vall, hogy gondolatmenete (Szeged nem becsüli meg művészeit) rokon az előbbi írással. A vásárhelyi művészekről ír elismeréssel (Rudnay, Pásztor János), és Hódmezővásárhelyt itt is *magyar Fiesole*-nak nevezi. Az elnevezés tőle származik; *egy alkalommal nem egészen alaptalanul a magyar Fiesolének kereszteltem el (Hódmezővásárhely, JGyÖM 7 : 295. l.).* Nagyon jellemző az indítása is: *Esztendő szombatján, ahogyan december utolsó napját nevezik — így kezdődik a Találkozásaim Károlyi Lajossal című följegyzése is, melyet ugyanebben az évben írt: Károlyi Lajos emléké't földidézni esztendő szombatján.* (Vö. *Szegényjogú temetés, 32. sz.*) Rokon két aforizmájával is: *A szegedi művészek jórésze a részvétlenség és közöny elől Tápéra menekül. Ott legalább plein air van. — Szolnokon van művésztelep. Kecskeméten is van. Szegeden csak művésznymor van. (Szakállszárító, Szegedi mozaik.)* (Délm 1927. jún. 12. = Ö 2 : 239. l.)

A tehetetlen szegedi Képzőművészeti Társulat helyett új művészeti

egyesületet sürget, 1928 első napjaiban meg is alakult az Alföldi Művészek Egyesülete. (Vö. *Pro artibus*, 165. sz.)

148. [Szegedi írók, újságírók]. Kézirat a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának kéziratárában.

A 10 számozott lapból álló kéziratot Sz. Szigethy Vilmos adta el a könyvtárnak; az eladást igazoló lapon ezt a megjegyzést olvashatjuk Sz. Szigethytől: „Nekem írta Juhász Gyula egy nagyobb tanulmány számára, de olyan hézagos volt, hogy nem lehetett felhasználni. A 4-es számú lap hátán ceruzajegyzetek vannak tőlem kiegészítőként”.

A „nagyobb tanulmány” a Magyar Városok Monográfiája sorozatában megjelent Szeged című könyv volt, amelyet Kiss Ferenc, Tonelli Sándor dr., és Sz. Szigethy Vilmos szerkesztett. A monográfiának Szeged irodalma és műveltsége című fejezete, melyet valószínűleg Sz. Szigethy írt, erre a Juhász-íráásra alapozva készült, néhány részletének átalakított változatával találkozhatunk itt.

A kötet 1927-ben jelent meg Budapesten; mivel a kézirat keletkezésének pontos idejét nem tudtuk megállapítani, ezért helyezzük az időrendben 1927 végére, valószínű, hogy ebben az évben íródott és nem előbb.

Juhász a századfordulótól a megírás idejéig vázlatosan földolgozza a szegedi irodalom és újságírás történetét; mindaz, amit itt elmond, már sok írásában részleteiben és együttesen is megtalálható. (Pl. a Cserzy Mihályról, Balassa Arminről és Tömörkényről szóló írásaiban.)

1928

149. B. u. é. k. Délm 1928. jan. 1. 11. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu. Újévi jókívánság mindenkinek, többek között: b.u.é.k. a kultuszminiszter úrnak, aki nyugdíjamat az idén se adta meg, a munkanélkülieknek . . .*

150. A latiumi csata. Délm 1928. jan. 3. 7. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu.*

Tréfás beszámoló a krónikák modorában a szegedi Bástya Sport Egylet futballcsapatának olaszországi szerepléséről. A szegediek 3 : 1-re kikapnak az SC Laziotól (erre utal a cím), és 1 : 1-es eredményt értek el az AS Rómával szemben.

151. Hauptmann. A Délm 1928. jan. 4-i számából. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: *Juhász Gyula.* — E napon volt a Henschel fuvaros bemutatója. (Vö. még: *Hannele költőjének*, JGyÖM 2 : 285. l. — *Gerhart Hauptmannhoz*, JGyÖM 3 : 88. l.)

152. Vízkereszt. Délm 1928. jan. 6. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Sűrű a szóhalmozás, Juhász kedvelt szavai tűnnek föl (pl. *csöndesen és szelíden*); a befejező rész is az ő stílusára vall: *A Vízkereszt után, amelyet Heródeszeink készítettek számunkra a boldogtalanság és embertelenség esztendeiben, Vízkereszt napkeleti csillaga új fényvel, új értelemmel és új hatalommal ragyog ismét a virrasztó világ firmamentumán. Az új jelző többszöri ismétlése stílusának jellemzője; a firmamentum szó is kedves szavai közé tartozik, sokszor használja az ünnepélyesség érzékeltetésére az égbolt szó helyett. Szerzőségére vall, hogy számos vezércikket írt az egyházi ünnepek alkalmá-*

val, melyekben, mint itt, bibliai eseményeket idéz, de a jelenhez szól. Nemcsak a tárgy azonossága, de az egész frás líraisága és hangulata is rokonítja e cikket *Vízkereszt* (JGYÖM 2 : 321. l.) című versével.

153. Az ötvenévesek. Délm 1928. jan. 13. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Rudnay Gyuláról és Molnár Ferencről. Mindkettőjüket nagyra becsülte, Rudnay a barátja volt. A magyar kultúra méltó nemzetközi képviselőit látja bennük, mint már többször leírta. Az egész cikk zsúfolt a szóhalmazától. Juhász szerzősége mellett vall még az írás néhány apróbb mozzanata is: itt is leírja, hogy Rudnay önarcképe az Uffizi képtárban van, ezt a magyar kultúra nemzetközi sikerének tartja. (Vö. *Tanulmányok*, 41. sz., *Rippl Rónai*, 131. sz.) Rávall, hogy Molnár világsikerének felsorolásakor ezt írja: *Ady Endre még inkább megérdemelte volna a világ hódolatát* — Juhásznak Ady halála után alig van irodalmi, művészeti vonatkozású cikke, melyben Ady neve föl ne bukkanna.

A cikkből idéz a Széphalom 1928. márc. — áprilisi számának Visszhang rovata.

154. Terescsényi György: Délibáb. Új versek 1928. A Délm 1928. jan. 15-i számából. 11. l. Hírek r. Aláírás: (j. gy.)

Tardos-Taussig Ármin (1874—1936) államvasúti mérnök, grafikusművész. Vendégkönyve Juhász Gyulának, jó barátjának értékes följegyzéseit őrizte meg (JGYÖM 1 : 430—431. l., 2 : 492. l.). Tardos-Taussig linóleummetszetéhez Juhász verset is írt (*A doktor* JGYÖM 2 : 214—215. l.). Vö. *Terescsényi György: Délibáb. (Új versek)*, 138. sz.

155. Szigligeti. Délm 1928. jan. 19. 5. l. Hírek r. Névtelenül.

Hírfej Szigligeti halálának ötvenedik évfordulójára. Többek között ezt olvashatjuk benne: *Ő teremtette meg a magyar népszínművet. Abban az esztendőben, amelyben Petőfi Sándor föltűnt költészetünkben, 1842-ben mutatták be Szigligeti Ede Szökött katonáját, páratlan sikerrel. Ezt a darabot Petőfi Sándor szentelte meg azzal, hogy Gémesi nótárius szerepét játszotta el benne Egressy Gábor jutalomjátékán.* Ugyanezt olvashatjuk a Szökött katona Munkásotthonban tartott bemutatójáról: *És a Szökött katona éppen abban az esztendőben (1842) látott napvilágot (jobban mondva rivaldálampát), amelyben a tizenkilencéves Petőfi, akkor még Petrovics néven a Bajza József Athenaeumában először jelent meg . . . a nagy magyar lángész, a volt vándorszínész, ezt a népszínművet mintegy a színpadon való személyes jelenlétével is megtisztelte és fölszentelte, amikor barátja, Egressy Gábor jutalomjátékában a csélcsep Gémesi nótárius szerepét vállalta . . . (Csevegés, JGYÖM 7 : 7. l.)*

Tévedése, hogy Petőfi föllépése és a Szökött katona bemutatása ugyanabban az évben volt, már egy 1911-es írásában is fölbukkan (*Szigligeti. — Születése évfordulóján*, JGYÖM 5 : 414. l.). A Szökött katona bemutatója 1843-ban volt. Mindhárom frás közös motívuma biztossá teszi, hogy ez a kis emlékezés Juhásztól származik.

156. A csonka Petőfi. A Délm 1928. jan. 20-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2361. sz.). Stílusjegyei, főként szóhalmazai alapján Juhász írásának véljük, éppúgy, mint azt, amely ugyancsak Jánosy Gábor parlamenti szereplésével foglalkozik (*Kegelet*, Délm

1927. máj. 14.). Ennek az egységspárti honatyának naiv, tájékozatlan szereplését figyelemmel kísérhette, mert később (*A medve és a barlang*, 160. sz.) is szentelt neki egy bekezdést. Juhászra vall Ady nevének idézése is, bár tényszerű idézésről van szó, a parlamenti interpellációban elhangzottakról, Móra azonban csak nagy ritkán írta le Ady nevét. Juhász szerzősége mellett szól, hogy Gyóni versei közül éppen arra utal, amelyet szeretett idézni mint a költő háborúra biztató írását. (Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén.) (Vö. *Szakállszárító*, Délm 1926. márc. 7., Gyóni Géza, 70. sz., *Az ötvenéves Ady*, 126. sz.)

Kéthly Anna (1889—) Szeged szociáldemokrata országgyűlési képviselője jan. 14-én interpellált a belügyminiszterhez a munkásmatinék és kulturális estek előzetes cenzúrája miatt. Az irodalmi estek rendezőinek nyilatkozatot kellett aláírniuk, hogy Petőfi és Ady verseit nem szavalják. Gyóni Géza verseinek egy része is indexen volt, s a rendőrség nagy létszámmal jelent meg a matinékon. — *Schubert halhatatlan balladája . . . amelyet . . . Heine remekére írt*: A két gránátos. 1928-ban Schubert halálának 100. évfordulója volt.

157. **A színház válsága.** A Délm 1928. jan. 21-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Színházi tájékozottsága, a felsorolt nevek, melyek sűrűn fölbukkannak színházi vonatkozású írásaiban, vallanak Juhász szerzősége mellett. A Délm korabeli munkatársai közül ő írta a színházi vezércikkeket, bár a színházi rovatot Lengyel Vilma vezette. A színház válsága szinte újságírói föllépése óta izgatta, számos írásában foglalkozik vele. A mozi és a színház összevetését már egy régebbi írásában is megtalálhatjuk a mostani vezércikkkel rokon tanulságokkal (*Csevegés*, JGyÖM 7 : 16. l.). E régebbi írásában is a Kaméliás hölgy és a Vasgyáros példájával él. Az a megállapítása, amelyet itt tesz a mozi-ról: *a mozi ma a tömegek színháza*, rokon azzal, amelyet egyik aforizmájában mond: *A mozi a demokrácia színháza*. *Szakállszárító*, Délm 1925. máj. 21. = Ö 2 : 213. l. Vö. 5. sz. themata.

Alekszandr Jakovlevics *Tajrov* (1885—1950) a moszkvai Kamaraszínház világhírű rendezője. — Georges Pitoeff (1886—1939) orosz származású francia színész és rendező 1915-től Párizsban és Genfben működött saját színházi társulatával. — Erwin Piscator (1893—1966) német rendező, 1934-ig Berlinben működött, munkásszínpadokat hozott létre, a színpadi rendezés művészetében nagyhatású újításai voltak. — Leopold Jessner (1878—1945) színházi rendező, a berlini állami színházak főintendánsa is volt. Új rendezői stílusa az előadás ritmusában és stilizáltságában nyilatkozott meg. — André Antoine (1857—1943) francia színész, színiigazgató, a naturalista rendezés nagy hatású képviselője. — *Beniczkyné Bajza Lenke* (1830—1905) a főúri világban játszódnó történetek érzélgős írónoje. — *Bús Fekete László* (1895—) költőnek indult, majd színműíró lett, színművei a felszínes szórakoztatást szolgálják. Juhász gyakran emlegeti a sekélyesség példájaként. — *Rip van Winkle*: Washington Irving egyik művéből lett Planquette hasonló című operettjének hőse, aki húszéves alvás után kerül vissza az emberek közé.

158. **Színügyi bizottság.** Délm 1928. jan. 22. 3. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

A színügyi bizottság jan. 20-i ülésének paródiája. Az ülésről a Délm jan. 21-i száma közöl beszámolót. A satíra egyik mozzanata megegyezik előbbi

vezércikkének gondolatával: a színház és a színházi emberek alszanak, elmaradtak a kortól.

159. A szegedi boszorkányok. A Délm 1928. jan. 17-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Jellemző stílusfordulata: *a világ közönséges története*. (Vö. *Sanghai után*, 17. sz.) Első három bekezdése gondolatilag megegyezik az ugyanilyen című későbbi írásával (*A szegedi boszorkányok*, 229. sz.). Az *idegen kurzus áldozatainak* nevezi az elégetett szerencsétleneket, mindkét helyütt hangsúlyozza a Habsburg befolyás szerepét. Juhászra vall, hogy a kétszázéves történetet alkalmazza a város jelenére: legtöbb történeti tárgyú írásában föllelhetjük aktualizáló hajlamát. Az 1728. évi hírhedt boszorkányégetés nagyon foglalkoztatta (*A szegedi boszorkányok*, JGYÖM 2 : 295. l., *A szegedi boszorkányok*, uo. 3 : 52. l.). *Rip van Winkle* fölbukkanása sem véletlen, nemrégiben idézte (*A színház válsága*, 157. sz.). A boszorkányégetésre utal 2. 3. sz. tematája is.

— *Stryga*: boszorkány. — *Justizmord*: halálbüntetés téves bírói ítélet alapján. — *Tempi passati*: elmúlt idők.

160. A medve és a barlang. Délm 1928. jan. 28. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségére vall a *szociális olajcsöpp*: a sajátosan Juhász-kifejezés (vö. *Május ünnepére*, 50. sz.). Egy jellemző írásmód: *garaboncás*.

Az állatkert szökött medvéjéről és az egyszékes pártban történt szakadásról (Nagy Emil és Berki Gyula kilépéséről) szól.

161. Tömörkény István élete és művei. 1928. február. A Somogyi-könyvtárban levő kéziratról. A kézirat 94 számozott lapból áll. Megjelent a Délm 1941. ápr. 13-i számának húsvéti mellékleteként „Juhász Gyula posthumus [!] irodalmi rajza: Tömörkény István” címmel. Ebből készült különnyomat: *Juhász Gyula: Tömörkény István élete és művei*. Dugonics-Társaság kiadása. Szeged 1941. 76 l. A könyv belső címlapjának hátoldalán (verzóján) ez olvasható: „A kiadásért felelős Banner János elnök. Ablaka György könyvnyomdája. Szeged. Különlenyomat a Délmagyarország húsvéti mellékletéből. A címlapot Kopasz Márta grafikusművész tervezte”. A 3–6. lapon Ortutay Gyula Flószó című írása olvasható. Megjelent még: Ö 2 : 147–205. l.

Kiadástörténete

1927. ápr. 26-án Juhász barátja, Szalay József, a DT elnöke levelet írt a költőnek, melyben többek között ezt olvashatjuk: „Nem titkolom: nekem az a tervem, hogy a Tömörkény-életrajzot Te írd meg”. (Kilényi-gyűjt.) A DT 1927. évi titkári jelentésében olvashatjuk, hogy a május 24-i igazgatósági ülésen az igazgatóság felkérte Juhász Gyulát a Tömörkény-életrajz megírására. Az 1928. februári közgyűlésre készült titkári jelentés még egyszer visszatért Juhász megbízására: „Múltévi közgyűlésünk az elnökség és az igazgatóság előterjesztésére elhatározta, hogy Móra Ferenc javaslatát magáévá téve, megírattja néhai főtítkárának, Tömörkény Istvánnak életrajzát. E határozat alapján az igazgatóság a szokásos pályázat mellőzésével az életrajz megírására Juhász Gyula tagtársat kérte fel...” (A Dugonics-Társaság ötven éve 1892–1942. Szeged 1943. 228. l.)

Szalay József 1927. júl. 1-én írja Juhászhoz:

„Igen Tisztelt Tagtárs Úr!

A Dugonics-Társaság ez idei közgyűlésének határozata alapján felkérem Önt b.e.* tagtársunk és főtítkárunk Tömörkény István életrajzának megírására. A mű oktáv alakban kb. 10 nyomtatott ívre terjedhet.

Mivel ez év október havában tölti be a társaság harmincötödik évét, amely alkalommal rendkívüli közgyűlést is tartunk, kegyeletes és a gyűlés jelentőségét is emelő lenne, ha akkor a mű vázlatát s egy teljesen kidolgozott fejezetet be méltóztatnék mutatni.

Utalással ebben a tárgyban folytatott beszélgetésünkre és figyelemmel a Társaság óhajtására, kívánatos lenne, ha az életrajz értékét a szegedi milliő megfestésén túl, az író esztétikai méltatása is emelné.

Tájékoztatóul még közlöm, hogy adatok szolgáltatásában úgy Móra Ferenc úr, mint magam is szívesen állunk rendelkezésére.

Bár a tiszteletdíj tekintetében a közgyűlés nem kívánt nyilatkozni, mégis biztosíthatom igen tisztelt Tagtárs Urat, hogy annak mértéke úgy a témához, mint frójához méltó lesz.

Kérem, hogy a nemes feladat elvállalásáról értesíteni szíveskedjék.

Öszinte nagyrabecsüléssel vagyok igen tisztelt:
Tagtárs Úr kész híve

Dr. Szalay József
a Dugonics-Társaság elnöke”

(Múz.)

Juhász választát nem ismerjük, mivel a DT 1927. évi levelezése hiányzik a Társaság iratanyagából. (SzL.)

Szalay József Békéscsabáról 1927. okt. 5-én keltezett levelében írja Juhásznak: „Közeledik az október végi Dugonics közgyűlés, amelyen a Tömörkény-életrajz vázlatát és egy kidolgozott fejezetet leszel szíves bemutatni”. (Múz.) Az 1927-es titkári jelentésben ezt olvashatjuk: „Juhász Gyula a felkérésnek eleget tett s a tervezetet, egy kidolgozott részlettel együtt a rendkívüli közgyűlésnek be is mutatta. Az igazgatóság előterjesztésére a rendkívüli közgyűlés köszönetet szavazott a bemutatott életrajz megírásáért s a kézirat beadásának határidejéül a jelen közgyűlés hónapjának első napjait jelölte meg. A kéziratot Juhász Gyula a kijelölt időben az elnökségnél beadta s így az életrajz kiadásáról a rendkívüli közgyűlésen hozott határozat értelmében a jelen közgyűlésnek lesz kötelessége határozni”. (A Dugonics-Társaság ötven éve, 228—229. l.) A Délm okt. 25-én beszámolt a DT okt. 23-i rendkívüli közgyűlésről és arról, hogy Juhász benyújtotta a Tömörkény-életrajz vázlatát és a munka egy fejezetét: „Szeged nagy költője — írja — Szeged nagy novellistájának életrajzát a jövő évi rendes közgyűlésen bocsájtja rendelkezésére a társaságnak úgy, hogy Tömörkény halálának legközelebbi évfordulóján már ezt az ércnél maradandóbb emléket lehet a parasztrajzok legnagyobb mesterének sírjára helyezni”. Az iratanyag hiánya miatt nem tudjuk, hogy a benyújtott fejezet az elkészült mű mely része lehetett. Bizonyára nem azonos azzal az írással, amelyik a Délm 1927. máj. 8-i számában jelen

*boldog emlékeztető

meg *Tömörkény művészete* címmel, azzal a megjegyzéssel, hogy „Részlet egy nagyobb tanulmányból”. Ezt a tanulmányát Tömörkény István halálának tíz éves évfordulójára rendezett közgyűlésen olvasta föl a DT-ban 1927. ápr. 24-én a költő, s kevés változtatással beillesztette az elkészült mű *Termékeny évek* fejezetébe. *Tömörkény* címmel közölte a *Holmi*-ban is (101–106. l.). A DT-ban tartott fölolvashoz egy kis bevezetőt írt, ennek kézírata bizonyára Szalay József hagyatékából került a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Szövege a következő:

Tömörkény művészete

Szeged, 1927. április

Ma tíz esztendeje, hogy a hirtelenül elnémult szegedi íróra egyszerre csak fölfigyelt az egész magyar irodalom és a legnagyobb élő lírikus és a legnagyobb élő elbeszélő elkésvé siettek üdvözlésére a halottnak, aki csendes ember volt világéletében.

Hamisítatlan hazai tisztességtevés volt ez, de legalább őszinte és az őszinteség a legjobban illik hozzá, aki mindig az igazat kereste és mondta. Tömörkény halála a magyar halál legdúsabb évében következett el, amikor a népek az ország használatában ezrével sorjáltak a földre, amelyből vétettek. De az ő elmúlása még így is külön mérhetetlen veszteségünk maradt és trói jelentősége azóta csak nőtt a szálló évekkel. Ma már irodalmunk történetének egyik fejezete Tömörkény és a maradék utód nyugodtan és biztosan állapítja meg művének súlyát, értékét, helyét a történelemben.

Valószínű, hogy a Tömörkény-életrajz munkálataiba tartozik bele az az írása is, amely a Délm 1927. júl. 24-i számában jelent meg, és amelynek rövid összefoglalását adja a Tömörkény-könyv *Jegyenék alatt* fejezetében. Mivel a könyvben megjelent résztől eltér, itt közöljük:

Tömörkény a törvény előtt

Mi tagadás, bizony ő is leült arra a padra, amelyre engem is leültettek, kedves író társ, és amelyen Rákosi Jenő is helyet foglalt többek között. Nem szegyen az, kérem, csak arra kell vigyázni, hogy utána szépen hazaengedjék az embert és ne invitálják a szomszédba. Úgy történt a dolog, hogy Steingassner István róm kath. 27 éves, nőtlen hírlapíró, a Szegedi Napló belső dolgozótársa 1892 augusztus 27-én megírta, hogy Sisák József kisteleki csizmadia fölgyjúttotta a tulajdon házát, amelyet egy év előtt 400 forintra biztosított. Ez eddig nem lett volna baj, már mint az íróra nézve, azonban Sisákot, akit előzetesen letartóztattak és aki ellen bünvádi eljárást indítottak, a törvénytől fölmentette és erre Sisák rágal-mazásért sajtópört akasztott a Szegedi Napló nyakába. (Ettől a Sisáktól azóta igen magasrangú urak tanultak minálunk.) Mint rövidesen kiderült, azt a nyakait Steingassner István munkatárs hordotta, aki Tömörkény néven éppen az időben tűnt föl írásaival azok előtt, akik a vonal alatt is olvasni szoktak a régi Naplóban. Esküdtszék elé került az ügy, amelyet Budapesten tárgyaltak Zsitvay vezetésé mellett. A vádlottat dr. Kószó István fiatal szegedi ügyvéd látta el védelemmel.

De bajok voltak, a jó reggelét, olyan bajok, hogy majdnem meg kellett szüntetni az eljárást a hírlapíró úr ellen. A beidézett esküdtseknek a fele se jött el és a panaszos csizmadia se akart jelentkezni. Nagy ügyel-bajjal mégis csak meg-

indult a törvény kereke és az esküdtek sorában helyet foglalt egy humorista is a vidám dr. Guthi Soma (Gutius), valamint a nevezetes Piperkovics Bátor-Steingassner (Tömörkény) István nem tagadta és bevallotta, hogy az inkriminált irodalmi művet ő írta, adatait a magyar királyi csendőrség hivatalos jelentéséből vette.

— Mőgjegyzőm kéröm — mondotta az ifjú belmunkatárs nem minden célzatoság nélkül —, hogy Kisteleken olyanok az állapotok, miszerint ott az apagyilkosságtól kezdve lefelé a legkülönbözőbb bűnözések napirendön vannak és Sisák a szögedi törvényszéki rovatoknak legismertebb állandó alakja esztendőik óta.

Mint később kiderült a vallatásnál, Sisákot halált okozó súlyos testisértés miatt háromévi börtönre, egy más alkalommal hasonló esetért háromhavi fogházra ítélték. Le is ülte őket rendszeren. Kószó István védő mindezekhez hozzátette még, hogy Sisákot ezeken fölül még hatóság elleni erőszakért is kilenc hónapra és amiért a sógorának kiszúrta a szemét, háromévi börtönre ítélték. Egyszóval eddig összesen kerek hét esztendei fogság nézett ki az érdemes főmagánvállalóból. (Mellékesen az is kiderült, hogy ennek a Sisáknak is Kószó volt az ügyvédje. Hiába, egy jó prókátornak mindenkit föl kell vállalni, csizmadniát, újságrót, ahogy jön a sora.)

A dolog vége az lett, hogy a fulmináns vád- és védőbeszéd elhangzása után (abban az időben minden valamirevaló beszéd fulmináns volt, mint ahogy Ferenc József öfelsége mindig ruganyos léptekkel érkezett meg), az esküdtek félóra múlva nyolc szóval négy ellenében Steingassnert nem vétkesnek nyilvánították és a sajtóbírótság felmentő ítéletet hozott.

Tömörkény erre katonás gyorsasággal sietett a postára és földalta a rövid, de velős sürgőnyt a lapjának: Vádlottat felmentették, várost kivilágították. (Persze nem a szegedi külvárosokra értette.) A két Pisták (mert Kószó nem csupán védője, hanem lakótársa is volt trónknak) diadalmasan elindultak haza, hogy uthon Zum Soldaten kipihenjék a nagy pőr fáradaimait. Így védte meg annak idején Kószó Pista bátyánk az irodalmat. Fogadja érte a hálás utókor banzájkiáltását.

A DT igazgatósága 1928. febr. 13-án 2000 pengőt utalt ki a Tömörkény-életrajz kiadásával fölmerülő költségekre (SzL). Az 1928. márc. 25-i rendes közgyűlés jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: „elrendeli a közgyűlés, hogy amikor a Társaság nevében köszönetet mond Juhász Gyulának a Tömörkény életrajz megírásáért, egyúttal részére 1000 pengő tiszteletdíjat utalványoz. Megbízta az igazgatóságot, hogy az életrajz kiadásáról még az év folyamán gondoskodjék s annyi példányban nyomassa ki, hogy könyvtárusi forgalomba is kerülhessen. A kiadás végrehajtásával az igazgatóságot megbízza”. (SzL) Juhász elismervényét a tiszteletdíjről Csongor Győző őrzi:

Elismervény

1000 azaz ezer pengőről, amelyet Tömörkény István életrajza írói tiszteletdíja fejében a Dugonics Társaságtól fölvettem.

Szeged, 1928. április 9.

Köszönettel
Juhász Gyula

A Délm 1928. márc. 27-i híre szerint a DT márc. 25-i közgyűlésén Juhász Gyula *Tömörkény István élete és művei* című „most készülő könyvből olvasott fel két részletet”. A hírből, amely tévesen nevezi „most készülő könyvnek” Juhász kész művét, nem derül ki, hogy melyik két részlet került fölolvadásra. 1928. ápr. 24-én Juhász Gyula megkoszorúzta a Tömörkény házban levő emléktálat „és fölolvasta a Tömörkény evangélium erre a napra rendelt szakaszát, a nagy író utolsó perceinek balladaszerű elbeszélését az „általános depresszióról és a fogyatkozó napról . . .” [Magyar László] m. l.: Tömörkény és Dankó Pista emlékezete. Délm 1928. ápr. 25. Az emléktáblánál elhangzott részlet azonos az életrajz *Az író napáldozata* című fejezetével, és a fölolvását követően ugyanilyen címmel megjelent a SzSz ápr. 28-i számában. 1928. jún. 16-ára tervezte fölolvásó ülést a Tömörkény Asztaltársaság. A Délm jún. 7-i híradása szerint a fölolvásó ülés műsora: Beköszöntő, elmondja Juhász Gyula. Tömörkény tanulmány, írta és fölolvassa Juhász Gyula. Valószínű, hogy a fölolvásó ülés elmaradt, mert jún. 16 után sincs róla híradás a szegedi lapokban.

Szalay József és Móra Ferenc nyilván segített Juhásznak az életrajz megírásában. A DT 1928-as iratai között fennmaradt Szalaynak két levélmásolata, az egyikben Kiss István szegedi főgimnáziumi igazgatótól kér adatokat Tömörkény makai iskolaéveire vonatkozóan, a másikban a makai rendőrségtől segítséget a Tömörkény-család ottani dokumentumainak fölkeresésében. Azonban ezek a baráti segítségek elenyésznek a mellett a hatalmas anyaggyűjtő munka mellett, melyet Juhász önállóan végzett. A Móra Ferenc Múzeum őrzi Juhász 90 lapnyi kéziratát, amely a Tömörkény-életrajzhoz végzett kutatásainak jegyzeteit tartalmazza. Ezekben gondosan és pontosan összegyűjtötte a Tömörkény-család és az író élettörténetének minden adatát, műveinek lelőhelyét, elkészítette fontosabb műveinek tartalmi kivonatát, kijegyzetelte a Tömörkényre vonatkozó kritikákat, lexikonokat, az íróhoz szóló leveleket, Tömörkény szereplését a DT-ban, a társaság megemlékezéseit róla, a kortársaktól származó anekdotákat. Minden valószínűség szerint Tömörkény egykori legénypajtásától, Kószó Istvántól szóbeli fölvilágosításokat kapott, mert a jegyzetek itt nem jelölik a megjelenést, csak névszerint utalnak Kószó Istvánra. Kiténik belőlük, hogy nem csupán a kötetben megjelent Tömörkény-műveket olvasta, hanem fölkeresette a szegedi napilapok névjelét, álnevet, sőt névtelenül napvilágot látott írásait is. Kijegyzetelte Tömörkény régészeti, néprajzi, néprajzi szaktanulmányait.

A DT 1928. évi titkári jelentése írja: „Március 25-én tartottuk rondes évi közgyűlésünket . . . Ez a közgyűlés határozott a Juhász Gyula által írt Tömörkény-életrajz tiszteletdíjáról és a kiadást az igazgatóságra bízta. Az igazgatóság azonban, közbejött akadályok miatt a kéziratot sajtó alá nem rendezhette, s így annak kiadása erre az évre maradt”. (A Dugonics-Társaság ötven éve, 233. l.)

A DT 1941-ig nem tett kísérletet a Tömörkény-életrajz kiadására, Juhász Gyula pedig 1929-ben súlyosan megbetegedett, és többé nem tudta figyelmezel kísérni műve sorsát. A DT 1941. febr. 16-i igazgatósági ülésén Sík Sándor, a társaság alelnöke „megemlékezik arról, hogy Juhász Gyulának a Somogyi-könyvtárban kéziratban levő Tömörkény-életrajza kiadásra vár. Erre, úgy látszik, most alkalom nyílik, mert a Délmagyarország mint hűsvéti mellékletet szeretné a kéziratot leközölni, s ennek fejében a szedést átengedné a Dugonics-Társaságnak. Előszót vagy az alelnök vagy Ortutay Gyula írta

hozzá" (SzL). A Társaság 1941. márc. 2-i igazgatósági ülésének jegyzőkönyvéből: „A Társaság kiadja Juhász Gyula eddig kéziratban fekvő Tömörkény életrajzát, mégpedig olyképpen, hogy a Délmagyarország mellékleteként kinyomatja a kéziratot s ezért a jogért a szedést átengedi a Társaságnak. A kis könyv 1000 példányban jelenne meg és vételára 2 P lenne. Előszót hozzá Ortutay Tivadar [!] írna. Egyhangú hozzájárulás". Sík Sándor tehát az előszóról lemondott egykori kedves tanítványa, Ortutay Gyula javára, aki éppen Sík Sándorhoz készítette doktori disszertációját 1934-ben Tömörkény Istvánról, s akit 1940-ben Sík habilitált magántanárrá a szegedi egyetemen.

A DT 1941. évi iratanyagában megtalálható a Társaság és a Délm levélváltása a kiadás körülményeiről (SzL). A szerkesztőség ragaszkodott ahhoz, hogy a kiadványon szerepeljen a megjegyzés: Különnyomat. A Délmagyarország húsvéti mellékletéből. A lap a közlés viszonzásául fizet a Társaságnak 200 pengőt, és ad 1000 különnyomatot. A Délm részéről Vér György újságrót bízták meg a kiadás körüli ügyek intézésével.

Ilyen előzmények után jelent meg a tanulmány a Délm 1941. ápr. 13-i számában ezzel a megjegyzéssel: „Juhász Gyula, a szegedi magyarság és a szegedi föld nagy magyar költője tizenhárom évvel ezelőtt, 1928-ban írta meg a Dugonics Társaság felkérésére ezt az irodalmi és egyben életrajzot [!] a szegedi nép másik nagy művészeről, elődjéről és bajtársáról: T ö m ö r k é n y I s t v á n r ó l. A költő életművében társ nélkül álló önálló és egész mű azóta kiadatlannul pihent Juhász Gyula irodalmi hagyatékában. A Délmagyarországnak most módjában van egykori költő-főmunkatársának nagyvonalú posthumus írását — húsvéti irodalmi mellékletül — első ízben közölni. Az eredeti és eddig soha meg nem jelent művet olvasóink éppen úgy, mint az irodalmi világ bizonyára a legnagyobb érdeklődéssel és szeretettel fogadja. A Délmagyarország őszinte örömmel nyújtja át a nagy szegedi költő ismeretlen írását a nagy szegedi író életéről és művészetéről a nyilvánosságnak.” A Társaság és a Délm levélváltásaiból az is kiderül, hogy Ablaka György könyvnyomdájának 1941. máj. 15-ig kellett elkészítenie a Délm átengedett szedéséből a könyvet. Ablaka el is készülhetett, mert Banner János, a DT elnöke, 27-i levelében már arra kéri Pálffy József polgármestert, hogy a 2,40 pengőbe kerülő könyvből a városi közművelődési egyesületek számára vegyen meg a város 100 példányt. Kérése válasz nélkül maradt.

A kiadványnak nem volt sikere. 1941. szept. 6-án Kramer Jenő, a DT főtítkára, levelet írt a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület elnökéhez, hogy Juhász Gyula könyvéből vegyenek át 100 példányt. A DEMKE okt. 1-én válaszolt, csak 50 példányt vett át (SzL).

1941. okt. 1-én kelt levelében a Társaság följánlja a könyvet a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak, hogy vásároljon belőle a középiskolák és tanári könyvtárak részére. Az Országos Közoktatási Tanács Tankönyvi Bizottsága okt. 16-i válaszában nem a könyvet kérte, hanem 60 pengő bírálati díjat. A minisztérium, miután a Tankönyvi Bizottság véleményét meghallgatta, csak 1942. márc. 2-án válaszolt, Juhász könyvét ekkor sem rendelték meg az iskoláknak, helyette a DT-nak egy másik kiadványát kérték (SzL).

Négy méltatás jelent meg a könyvecskéről: R. Irodalomtörténet, 1941. 3. sz. 122. l., Kramer Jenő, Új Élet, 1941. 191. l., [Zempléni Fodor József] zsj. Délvidéki Szemle, 1942. 6. sz. 256. l., Irodalmi krónika. Magyar Nemzet, 1943. jún. 11.

A Tömörkény-életrajz kézirat, mely föltehetően Móra révén került a Somogyi-könyvtárba, erősen javított, de jól olvasható. A javítások első sorban stiláris jellegűek, terjedelmi okok miatt közlésüket mellőzzük. A Kélelyi-gyűjt.-ben és a Múz.-ban megvan egy-egy példányban a kézirat gépelt másolata is. Ezt valószínűleg Szalay József készítette, s ez szolgált a nyomtatott közlés alapjául.

Mind a Délm közléséből, mind pedig a könyvből hiányzik a költő által a tanulmányhoz készített bibliográfia és tartalommutató. Mindkét közlésben sok a sajtóhiba, a kézirattól eltérő jelölés; a különnyomat 36. lapjáról egy teljes mondat hiányzik.

Csak azoknak a Tömörkény-írásoknak lelőhelyére utalunk, amelyek nem jelentek meg az író életében napvilágot látott kötetekben, a halála után készült válogatásokban vagy a Szépirodalmi Kiadónál készült összegyűjtött művek 8 kötetes sorozatában (vö. TE 443—457).

Bcvezetés

Ki jól rejtőzött, jól élt: Ovidius: *Tristia*, III. 4,25. — *Halhatatlanok bírāja az idő:* Vajda János *Tünemények* című verséből. — *Halála napján mondja róla Kosztolányi Dezso:* névtelenül a *Pesti Napló* 1917. ápr. 25-i számában. Juhász jegyzetei között megtalálható a tanulmányban idézett mondat ezzel a megjegyzéssel: (*K. D. stílj!*) — *A kutató fölfedezés dolga lenne:* Juhász följegyzéseiben is megtalálható *A Népszava nekrológiájából*... (*Révész Béla stílusa*) megjegyzéssel. A nekrológ ápr. 25-én jelent meg. — *A jövődő irodalomtörténet írójának:* Móra Ferenc: *Gazdám* (SzN 1917. ápr. 25.) = TE 126. l. — „*Ez az életrajz kissé zavaros*...” Az *Érdekes Újság* Dekameronja, 2. Budapest (1913) 293. l. Juhász teljes egészében lemásolta. (Múz.) = TE 13—17. l. — *Tömörkény humora... magyar eszrit:* a Kosztolányinak tulajdonított nekrológ: „*Írásaiból a magyar eszrit sugárzik*”. — *Bögőshajó:* gabona vagy homokszállító tiszai hajó, amelynek az orra a bögő nyakára emlékeztetően van kifaragva.

Az első állomások

A fejezetcím változatai: *⟨Az első állomás — A balástyai pusztán — A makói diák⟩* Ezeket Juhász áthúzta.

Steingassner József (1825—1895) vasúti vendéglős volt Cegléden, nem váltóőr. (Juhász az anyakönyvbe bejegyzett *diversitor* szót fordította váltóőrnek. Erről Péter László írt: *Élet és Irodalom*, 1965. jan. 30.). — *Stróbl Mária* (1826—1894 előtt). — *Írónk maga úgy említi, hogy 23-án jött a világra:* Tömörkény önéletrajza, TE 14—17. l. Tömörkény születésének körülményeiről: *Hídvégi Lajos:* A szülőváros. TE 27—41. l. — Tömörkény makói éveiről: *Hantházi András:* Tömörkény Makón. SzN 1927. máj. 8. és *Diósszilágyi Sámuel:* Tömörkény makói diákévei. Marosvidék, 1960. jan. 18—19. l. = TE 42—43. l. (Hantházi írását Juhász is fölhasználja.) *Diósszilágyi Sámuel* makói főorvos, Juhász jó barátja 1928. febr. 15-én írt levelében a Tömörkény-család makai éveire vonatkozó adatokat küldött Juhásznak. Juhász már kész dolgozata kiegészítéséhez kért adatot (Múz.) — *Ha most megvolna, nem volnék kezelába senkinek:* Tömörkény önéletrajza, TE 14—16. l. — *Baráber:* vándorló munkás. — A makói református gimnáziumnak 1878-ban, amikor Tömörkény

ott tanult, nem négy, hanem 8 tanára volt. (Diósszilágyi: i. m. TE 42. l.) — *Emlékezett ... egy szegény tanyai fiúra*: Nagy Jancsira (Koldusdiákok. SzN 1906. jan. 14.). — *László Gazsi, Félkezű Nagy János*: ezekről Hantházi András: Tömörkény s a félkezű Nagy János... no meg a László Gazsi. SzN 1927. máj. 22. — *Jelky András* (1730—1783) sok kalandot megélt magyar utazó, Afrikában és a Táv-Keleten járt, utazásainak és kalandozásainak emlékeit németül írta meg, magyarra fordított és átdolgozott kiadásai igen népszerűek voltak. — *A szép Meluzina históriája*: francia mondta, mely a középkori francia regényekből került különböző ponyvakiadásokba, igen elterjedt és népszerű volt Magyarországon is. — *Szent Genováva élete*: német eredetű legenda, René de Ceritiers írt belőle népkönyvet, németből Lang Ádám fordította magyarra (1824). Számos műköltői feldolgozása is van (Tieck, Hebbel, Mme de Stäel; Robert Schumann operát írt belőle.) — *Rübezah!*: német mesékben és mondákban az Óriáshegység szellemének neve, és a arról szóló mesék és mondák címe. — *Tatár Péter* (1818—1878) prózai és verses ponyvahistóriák szerzője. — James Fenimore Cooper (1789—1851) amerikai regényíró, írói hírnevét a Bőrharisnya történetekkel alapozta meg, leghíresebb művei *A vadölő* és *Az utolsó mohikán*. Műveiben az amerikai gyarmatosítók és az indián őslakosság harcát ábrázolja izgalmas kalandokban, az indiánok iránti rokonszenvvel. — Gabriel Ferry (1809—1852) francia író, sokat utazott, hét évet töltött Mexikóban. Nyolc kötetben írta meg kalandokban gazdag utazásait, *Cserkésző* című műve volt a legnépszerűbb. — Oliver Goldsmith (1728—1774) angol író, Svájcban, Németországban, Franciaországban, Olaszországban tett vándorutat, tanult jogot, orvostudományt és teológiát, Angliába visszatérve volt újságíró, tanító is. Sajátos humorú műve, *A wakefieldi lelkész* (1766) írói sikert hozott számára; 1831-ben fordították magyarra. — *András, a szolgálégény, Boldogfalva*: Boross Mihály (1815—1899) művei. — Tömörkény maga nyilatkozott olvasmányairól a Gyalui Farkas szerkesztette *Legkedvesebb könyveim* című kiadványban (Budapest 1904. 147. l.) = SzN 1904. febr. 18. — *Az ifjú Anacharsis utazása*: Barthélemy abbé (1716—1795) francia író regényes utlcírása, amely a 4. századi Görögország életére vonatkozó ismereteket dolgozza föl egy elképzelt utazás keretében. Magyarországon is elterjedt ifjúsági olvasmány volt, Deáki Filep Sámuel fordításában 1820-ban jelent meg magyarul. *Anacharsis*: szkíta királyi család fia, akit a hét bölcs közé sorolnak. Utazásai közben megfordult Athénben is. — A szegedi árvíz dátuma a kéziratban tévesen márc. 14. Ezt márc. 12-re helyesbítettük. — *Zsiga ... a brúder*: Steingassner Zsigmond (1862—?) az író bátyja, aki nem tíz, hanem csak négy évvel volt idősebb nála. Juhász itt és *A patikától a redakcióig* című fejezetben is összetéveszti Tömörkény testvérbátyjait; az írónál tíz évvel idősebb Steingassner József (1856—1922) volt. Valószínű, hogy Zsigának kellett újra megtanulnia magyarul, de a *cöngölei puztára* a gazdatiszt Steingassner Józsefhez ment az író.

A patikától a redakcióig

A címben eredetileg még ez is olvasható: *(Irodalmi kísérletek)*.

1884-ben már nyomdafestéket is látott trása: Sugárúti séták. SzH nov. 16., 22., 29. és dec. 7. — Juhász a Götz- és a Kovács-féle gyógyszerértart egynek veszi, ez két külön patika volt: Götz-patika (vagy más néven Barcsay-patika) a Széchenyi tér 12. szám alatt; Kovács-patika a Kigyó utca és a

Kárász utca sarkán, más néven Kígyó patika. (Vö. Reizner János: Szeged története. 3 : 211. és 213. l.) — *Tirocinium*: inasév, próbaév; a szót Tömörkény önéletrajzából veszi Juhász. — *Oppodeldoc Camphorata*: „Régi ír volt ez, ma már alighanem híre-hamva sincsen a patikákban”. (Tömörkény önéletrajza, TE 16. l.) — Steingassner *József* neve mellé Móra ezt a megjegyzést teszi a kéziratra: „vagy Zsigmond?”; utalás ez arra, hogy Zsigmondnak kellett újra megtanulnia magyarul. — *Nagy Sándor* (1837–1919) újságíró, író, a SzH szerkesztője. 1893-ban Kállay Albert nyomására, aki nem találta elég jó mameluknak, megvált a laptól és a Budapesti Hírlap újságírója lett. — *Burger Gusztáv* (?–1910) nyomda- és kiadótulajdonos, a SzH kiadója, Tömörkény unokatestvére és keresztapjának fia. — *Lapunk szerkesztőségi személyzetében*: SzH 1886. febr. 28. — *Cum grano salis*: módjával, megfoutolva. — *A Pusztai szívek* című elbeszélést 1886. febr. 28. és márc. 7 között közli a SzH.

A riporttól a regényig

Tisza Lajos (1832–1889) az 1879-es árvíz után Szeged újjáépítésére szervezett királyi biztosság vezetője. Innen az *urbis conditor*: városalapító jelző. De csak 1883-tól lett gróf, Szeged újjáépítéséért kapta címét. — *A szegedi váracs báránynak problémáján vitatkoztak*: a kőbárány Szeged történetének sokat vitatott tárgyi dokumentuma (ma a Dömötör-torony bejárata fölött látható). Eredetéről Czimer Károly: *A szegedi vár építése és a vitás kőbárány* (SzH 1886. febr. 17.) című tanulmányával indult a vita. — *Békefi Antal: Btró előtt*. Szeged 1886. — *André Theuriet* (1833–1907) francia író, Tömörkényt nyilván mint a tájirodalom művelője érdekelte. — *Egy március idusa utáni riportban...* Az volt aztán a zivatar. SzH 1886. márc. 16. Hírek. Névtelenül. Juhász följegyzésében is idézi, de nem okolja meg, hogy miért tartja Tömörkény írásának. — *Mit kellene írni?* SzH 1886. ápr. 3. — *Halbör Varga János és Varga Halbör János*: SzH 1886. dec. 1. — *Margit*. SzH 1886. máj. 2. — máj. 12. — *Nincsen szívek*: SzH 1886. jún. 19–29. — *Dankó Pista, a fiatal szegedi népzene*: a híres szegedi cigányprimásra vonatkozó miújsítást Juhász a korabeli szegedi lapokból írja ki; jegyzeteiben idézőjelben találjuk. Nem messze ettől a megjegyzéstől olvashatjuk ezt is: *D. P. nótáiból megvolt már: Nem jó mindig, minden este a fonóba eljární. — Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom.*

Az a három esztendő

A konyha vegytana: Franke L. munkájának átdolgozott és bővített kiadása, fordította Komjáthy György. 3. kiadás, Szeged 1887. Vö. Péter László: Tömörkény konyhavegytana. Somogyi-könyvtári híradó, 1968. júl. 149–151. l. Az első (1875), és a második (1884) kiadás Tömörkény közreműködése nélkül jelent meg. Móra megjegyzése Juhász kéziratán: „pontosabban!”; nyilván a címleírást tartotta pontatlannak. — *Hézsó*: Juhász kéziratában eredetileg *Bézsó* — ez sajtóhibás, Tömörkény-kiadványból került Juhász írásába (sajtóhibásan szerepel Tömörkény: *Egy katonáról* című elbeszélésében, Szegedi parasztkok és egyéb urak. Szeged 1893. = Tömörkény István Összegyűjtött Művei 1: 185. l.). Tömörkény másutt gyakran és helyesen említi ezt a máig is használatos és jellegzetesen hódmezővásárhelyi családnevet. (Vö. Péter László *Infanteriszt Alexander Hézsó*. Csongrád

megyei Hírlap, 1964. máj. 31.) — *Ruszdand*: SzN 1891. szept. 20. — *Bataillon*: zászlóalj. — *Izmail bég*: kötetben is megjelent több írás mellett róla szól: Tavaly ilyenkor. SzH 1890. ápr. 6. — *Mircsi*-ről a Katonák idegenben II. című írásában olvashatunk. SzN 1903. febr. 1. Tömörkény bécsi katonáskodásáról Juhász Gyula: *Tömörkény Bécsben* (JGYÖM 7 : 270.l.).

„A két Pisták”

Bába Sándor szegedi nyomdatulajdonos, lap- és könyvkiadó volt Szegeden a századfordulón. — *Kulinyi Zsigmond* (1854—1905) író, újságíró, 1884-től a SzN szerkesztője. Műve: Szeged új kora. Szeged 1901. — *Kószó István* (1861—1931) szegedi ügyvéd, majd országgyűlési képviselő. 1921-ben ellenforradalmi szerepet vállalt, a belügyminisztérium politikai államtitkára lett. Juhász főljegyzéseiből látszik, hogy szóbeli fölvilágosításokat kapott Kószó Istvántól. E közös emlékekről nyilatkozott is Kószó: „Kószó és Tömörkény Pisták lakótársak, szabadúszók és szobatornászok holdog újjevet kívánnak”. H 1928. nov. 3. — *Juventus ventus*: fiatalság bolondság. — *Kriegskamerad*: háborús bajtárs. — *Kószó és Tömörkény Pisták*: először említi Móricz Pál: A bohém Tömörkény Pista. SzN 1913. jan. 28. = TE 237—242. l. — *Beck István* (1848—1912) szegedi városatya, tiszteletbeli tanácsnok, a katonai ügyosztály vezetője. A korabeli szegedi lapok anekdotáiban sűrűn szerepelt neve, magyaros ruhában járt. Juhász is szentelt neki egy strófát (*Szegedi ónarcképek*, JGYÖM 3 : 132. l.) — *Pillich Pista* a tápai révnel révpénztárnok. (Vö. Szegedi Híradó, 1894. november 9.). — *Kátay Sándor* kilétére nincsen adatunk. — *Bende Antal* (1849—1921) rendőrbiztos, majd Szeged városi alkapitány. — *Tűzoltó Jóska*: rendes nevén Kováts József (1854—1903), 1886-tól Szeged tűzoltó parancsnoka volt. — *Taschler* Endre (1862—1925) városi tanácsnok, majd főjegyző. — *Taschler József* (1867—1916) szegedi királyi járásbíró. Juhász jegyzeteiben olvasható: *Taschler Jóska*val a snapszbutikban *T. fizették az „ingyen ből” rengeteg témát adott Ta. T önek*. — *Török Aurél* (1842—1912) egyetemi tanár, anatómus és antropológus.

A Szegedi Naplónál

Mikszáth Kálmán 1878. júl. végétől 1880. dec. végéig volt a SzN munkatársa. — *Pósa Lajos* 1881—1889-ig dolgozott SzN-ba. — *Lipcsey Adám* (1864—1912) író, újságíró, egyike volt a DT megalapítóinak; Lim álnéven írt, Szegedről pesti lapokhoz távozott, szerkesztette a *Borszem Jankó* című élelapot is. — *Thury Zoltán* 1890 és 1892 között dolgozott a SzN-nál. — *Kabos Ede* (1864—1923) újságíró, író, Ady Endre barátja, 1890-ben volt a SzN munkatársa, azután több pesti lapba dolgozott. — *Gárdonyi Géza* 1888—1890-ig újságíróskodott Szegeden a SzN-nál és a SzH-nál. — *Beharangozó Lajos napra*: Lajos napja. SzN 1891. aug. 25. Névtelenül, vezércikk. — *A nyári háborúról* — *Bakalevél* az útról — SzN 1891. aug. 29. Aláírása: *Figura*. — *Kálmány Lajos*: Szeged népe. SzN 1891. okt. 2. (Juhász téved, Tömörkénynek több kritikája van). — *Mark Twainből tárcát fordít*: Interjú. SzN 1891. okt. 3. — *Az új tanyavilágról*: SzN 1891. okt. 27. — *Reizner János* (1847—1904) városi főjegyző, majd a Somogyi-könyvtár igazgatója, a város történetírója, a múzeum alapítója. Helytörténeti munkájának betetőzése: *Szeged története*. 1—4. köt. (Szeged 1899—1900). Tömörkény írása a *kultúr-*

palota kincseiről: Városi múzeum. SzN 1891. nov. 13—14. — *Mikszáth Kákay* Aranyos No 3. álnéven a Szeged pusztulása című könyvét írta, Tisza Lajos és udvara Szegeden. „Írta egy ismeretlen” jelzéssel látott napvilágot (Budapest 1880.) — *Sebők Zsigmond* (1861—1916) újságíró, ifjúsági író. 1884—1887-ig volt szegedi újságíró — *A szerkesztőségben nem ültek . . .*: A Szegedi Napló huszonöt éve 1878—1903. Kiadja Engel Lajos. Szeged 1903. 109—111. l.

Az első könyv

Sven Hedin (1865—1952) svéd földrajztudós és utazó, nevét irodalmi értékű útirajzai tették ismertté. 1903-ban és 1909-ben Magyarországon is fölolvasást tartott. Útirajzaiban az imperializmus terjeszkedő politikáját igyekezett igazolni. — *Abba a teli életbe nyúlt, amelyet Goethe emleget*: Goethe Faust-jának előjátékában a Komédiás mondja: „Csak nyúlj le az emberéletbe mélyen”. (Jékely Zoltán fordítása.) E goethei gondolat idézése megtalálható Juhász régebbi írásában is (*Bródy Sándorról. A Medikus mai bemutatójához*, JGYÖM 5 : 409. l.), — *In nuce*: röviden, dióhéjban. — *Kompaktor*: könyvkötő.

Intermezzo

Móra Ferenc találó hasonlata: Tömörkény: Célszerű szegény emberek. Szeged 1922. 3—26. l. = TF 185. l.

A jegenyék alatt

A fejezet eredeti címét: *⟨A második könyv⟩* — a szerző áthúzta. *A goethei Lust zum Fabulieren*: a goethei mesélő kedv (mint elemi emberi ösztön). Juhász kéziratában így: *lust*. — *Palotás Fausztin* (1855—1922) katonatiszt, hadtörténeti író, a szegedi népies elbeszélő iskola egyik képviselője. Juhász a *Szegedi őskert* sorozatában rajzolt róla portrét (*Fusztin*, H 1929. jan. 1.). — *Irányi Dezső* (1858—1900) vásárhelyi születésű ügyvéd, újságíró, a szegedi és vásárhelyi lapokba népies hangvételű elbeszéléseket írt. — *Újlaki Antal* (1867—1921) szegedi író, újságíró. Nyomdászként kezdte, 1900-tól a Szegedi Friss Újság szerkesztője lett. Több kötet elbeszélése, regénye jelent meg. — *Csoór Gázi* szegedi újságíró, 1926. aug. 1-én a Pesti Hírlapban szegedi emlékeinek közlését kezdte meg. — *Büte Pál* (1866—1950) tanító, a forradalmak idején tanfelügyelő, népies elbeszélő. — *Stefan I[sidor] Klein* (1889—1960) bécsi születésű német író és műfordító, gimnáziumi alsóbb osztályait Holicson végezte, itt megtanult magyarul. A 20-as években jelentős szerepet játszott a német proletárforradalmi irodalomban. Számos magyar író művét fordította németre, többek között Juhász Gyula verseit is. Juhászhoz írott levelei a Kilényi-gyűjt.-ben vannak. Juhász róla: *Holicsi porcelánok*, JGYÖM 5 : 481. l., *Egy új bécsi költő. (Anton Wildgans: Sonette and Ead)*, no. 488. l. Juhász és Stefan I. Klein kapcsolatáról: Szalantai Rezső: Juhász Gyula hatszáz napja. Budapest 1962. 148., 248. l. — *A Budapesti Szemle . . . V. Z. jelű kritikusanak* kilétét a Tömörkény-kutatásnak nem sikerült megállapítania. — *Betyárlegendák*. Az alföldi rablóvilág történetei. Első könyv alcímmel jelent meg Szegeden 1901-ben, név nélkül. Békefi Antal és Cserzy Mihály voltak Tömörkény társszerzői. — Tömörkény sajtópörének története kétszer is előbukkan Juhász jegyzeteiben, minden valószínűség sze-

rint Kószó Istvántól hallotta a történetet. — *Zsitvay Leó* (1841—1915) büntetőjogász, 1891-től a budapesti törvényszék alelnöke, majd a büntető-törvényszék elnöke lett. Különösen sok sajtópör tárgyalását vezette.

A Város szolgálatában

Békefi Antal 1899. okt. 1-én lett a SzN felelős szerkesztője. Kulinyi ettől kezdve haláláig főszerkesztő volt. — *Lázár Béla* (1854—1908) szegedi könyvtáros, 1899-től városi anyakönyvvezető, 1908-ban öngyilkos lett. — *Tömörkény* könyvtárösságáról: *Sáráné Lukátsy Sarolta*: A Somogyi-könyvtár élén. = TE 300—309. l. — *Banner János* (1888—) régész, egyetemi tanár, hosszabb ideig a DT titkára, majd elnöke is volt. Juhász jegyzeteiben ezt olvashatjuk: *Dr. Banner János Egyetemen I féléven át 1922/23 Tömörkény István etnográfiaja*. Banner a régész Tömörkényről is írt: A régész. TE 310—321. l. — *Csonka Bukosza Tanács Ignác* (1846—1927) szegedi vízimolnár, híres bőrdudás, alakja, neve sűrűn fölbukkan a szegedi írók műveiben. Juhász verse róla: *Ének Bukosza Tanács Ignácra*, (JGyMÖ 3 : 120. l.) — *Tömörkény . . . az őskről*: Tömörkény mint a Pusztaszéri Árpád Egyesület főtitkára 1897. aug. 8-án egy pusztaszéri kirándulás alkalmával emlékezett meg az őskről. (A Pusztaszéri Árpád Egyesület 25 éves története. Összeállította Raffner Dezső és Bárdos Béla. Kézirat a Somogyi-könyvtárban. Szeged 1922). Az 1895-ben alakult egyesület baráti társaságnak indult, de 1919 után nacionalista csoportosulás lett. — *Tömörkénynek az Ethnographiában és a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Értesítőjében* megjelent dolgozatai a Munkák és napok a Tisza partján (Budapest 1963.) című gyűjtemény kötetében olvashatók. Sajtó alá rendezte: Péter László. — *Archeológiai Közlöny*: helyesen: Archeológiai Értesítő. — A *bilisicsi* szó eredetileg hibásan így szerepelt Juhász írásában: *bilisítói* — javítottuk. *Móra Tömörkényről*: TE 185. l. — *Bizony a hála nem mindig jelentkezett*: erről Juhász már 1915-ben cikket írt (*Kultúra*, JGyÖM 5 : 528. l.).

Termékeny évek

Otium: nyugalom. — *Tömörkény László* (1895—) Kossuth-díjas főmérnök. — *Tömörkény Erzsébet* dr. Kőszegi Dénesné (1897—) tanítónő. — *Tömörkény művészete olyan ezekben a könyveiben*: az életrajznak ez a fejezete ettől a résztől kezdve kisebb változtatásokkal megjelent (*Tömörkény művészetéről*, Délm 1927. máj. 8.). — *Az Úr lelke lebeg vala a vizek fölött*: így kezdődik a Biblia teremtéstörténete. — *Arany az angol költő tolmácsaképpen mond*: Puck szavai Arany fordításában Shakespeare: Szentivánéji álom III. felv. 2. színében. — *Thomas Bayley, Aldrich* (1836—1907) amerikai költő prózaíró. — *A szegedi föld és nép tisztaszívű íróművészenek*: ezek a Tömörkényről szóló distichonjának szavai ([*Itt élt s darvadozott . . .*], JGyÖM 3 : 208. l.). — *Nagy vagy a kicsinyekben*: Arany írja ezt Shakespeare-ről; a szó-lás valószínű Pliniusztól származik. Juhász másutt is idézi (*Tömörkény*. Szeged és Vidéke 1918. ápr. 24.) — *Kocorság*: Koczor János (1855—1916) rendőrbíró hivatalát nevezték így; a századvég és a századelő szegedi napilapjaiban sűrűn szerepelt ez a hivatal, ahol a kihágási ügyekben vonták felelősségre az embereket. Tömörkény műveiben is sokszor föltűnik alakja, Békefi Antal Bíró előtt című kötetének történetei is a Kocorságon játszódnak.

A fehér asztalnál

Császári és királyi köztársaság: erre a jókedvű baráti társaságra már a *Találkozások Tömörkénnyel* (JGYÖM 7 : 104. l.) című írásában is utal. Jegyzeteiben is nagy részletességgel írja le a társaság történetét, valószínű, hogy valamelyik kortárs szóbeli emlékezését használta föl ehhez a részhez.

— **Irodalmi Tető:** az Oskola utca sarkán volt polgári bormérés eresze alatti részt hívták így, ahol szegedi írók, újságírók tartották szokásos összejövetelüket. Az Irodalmi Tető társaságába tartozott: Tömörkény, Cserzy Mihály (ő volt a titkár), Balassa Armin, Perjéssy László, Kisteleki Ede, Szmolány Nándor, Újlaki Antal, Várossy Gyula, Gaál Endre. Fölöszlásakor beolvadt a Császári és királyi köztársaságba, amelynek megalakítását Cserzy Mihály indítványozta. (Minderről bővebben: Gaál Endre: SzN 1925. dec. 25. és [Pór Tibor] p. t.: Szeged, 1922. jún. 4. — *Várossy Gyula* (1858—1926) kisteleki plébános, író, költő, országgyűlési képviselő. — *Scultéty Rezső* szegedi festőművész; a Szeged 1925. márc. 29-i számában Egy szegedi piktorról címmel megjelent riport szerint Tömörkény baráti társaságába tartozott.

— **Jópálos:** Szegedvidéki férfitanács. Juhász jegyzeteiben ezt olvashatjuk *Jópálos: Beck Pista 60 éveiben juhászok Tánca. Mégis huncut a német. Kackiás: kufercosan összeütni a bokát, toppantani, süveg, ringatózni.* — *Mulandó minden e vidéken: Juhász: Odon ballada* (JGYÖM 1 : 140. l.) című versének 5. sora. — *Mikor Engel Lajos:* 1896. nov. 21-től lett a SzN kiadója Engel Lajos (1860—1912). — *Balla Jenő* (1877—1935) újságíró, színikritikus, Móra és Juhász baráti köréhez tartozott. Juhász egy tréfás verset írt hozzá: *Szonett, színházi, Jenőhez* (JGYÖM 3 : 207. l.). — *Sz. Szigethy Vilmos* (1878—1956) újságíró, író, városi levéltáros, több kötete jelent meg. Írt verset, prózát, korrajzot, várostörténetet. Juhász Gyulával (akinek egyik fölfedezője volt) és Móra Ferencsel szoros barátságban élt, József Attila szegedi támogatói közé tartozott. — *Kisteleki Ede* (1861—1931) újságíró, mint költő a népnemzeti iskola epigonja volt. — *A bórszobor története:* Sz. Szigethy Vilmos: Bórszobor. Szeged 1918. 7. l.

A Dugonics Társaságban

Az eredeti cím: *A Dugonics Társaság szolgálatában* — Juhász a véglegesre javította.

Lázár György (1851—1915) 1904-től haláláig Szeged polgármestere, a DT alapító elnöke, művelt, irodalombarát ember volt. Ady Egy bűnös vers című cikkében „a legszeretnivalóbb literary gentlemannek” nevezte. (Válogatott cikkei, 352. l.) — *A leány játszik:* SzN 1894. jan. 30. — febr. 2. Tömörkényt már az 1892. nov. 15-i közgyűlésen rendes taggá választotta a DT, ez az írása a társaság „pályanyertes novellája” volt. (A DT ötven éve, 19. l.) — *Szalay József* (1870—1937) szegedi rendőrfőkapitány, irodalmi műveltségéről volt híres, Juhász és Móra jó barátja, 1917-től a DT elnöke volt. *Ugarimadás* címmel (1921) Cserzy Mihállyal közösen drámát írt. — *Szávay Gyula* (1861—1935) konzervatív ízlésű, középszerű író, költő, újságíró, a különféle irodalmi társaságok „örökös” tagja. — *Balassa Armin* (1861—1924) szegedi ügyvéd, újságíró, a Szeged és Vidéke szerkesztője, népszínművet is írt. Az ő lapjában kezdte Juhász Gyula újságírói pályáját, az induló költő első kötetének megjelenését is ő segítette. Juhász számos cikkében emlékezett

meg róla meleg elismeréssel. — *Juhász Gyula fölolvasta Tömörkény művészetéről szóló tanulmányát*: ez kisebb változtatásokkal azonos a Tömörkény-életrajz *Termékeny évek* fejezetének egy részével. — *Nehogy a... sötétben eltévedjen a mozdony*: ezt az anekdotát más források a Barlanglakók pesti bemutatójának idejére teszik.

A világot jelentő deszkák

Fellner Ferdinand (1847—1916) német építész és *Helmer Hermann* (1849—1919) osztrák műépítész 1872-től színházépítő cégtulajdonosok; többek között a szegedi színház tervezését és építését is ők végezték. — *Almássy Endre* (1875—1929) színész, 1909—1920-ig a szegedi színház igazgatója. Juhász sokszor bírálta Almássy műsorpolitikáját, de 1920-ban, amikor Almássynak a polgári forradalomban játszott szerepe miatt távoznia kellett Szegedről, versben köszöntötte (*Almássy Endrének!* JGyÖM 2 : 237. l.). — *Somló Sándor* (1859—1916) színész, 1902—1907-ig a Színművészeti Akadémia, majd a Nemzeti Színház igazgatója volt. — Tömörkény a Barlanglakók keletkezéséről: Szerző a darabjáról. SzN 1913. jan. 21. — *A Barlanglakókat egyik novellája alapján írta*: az *Alkonyat és A házasság első éve* című írásainak témájából írta a drámát. — *Csathó Kálmán* (1881—1964) író, színigazgató és rendező. Tömörkény színműveinek rendezéséről és az íróval való kapcsolatáról Csathó: Így láttam őket. Budapest 1957. 325—328. l. = TE 249—252. l. — *Pethes Imre* (1864—1924) kiváló jellemszínész, 1903-tól a Nemzeti Színház tagja. — *Alszegehy Irma* (1865—1945) mindjárt a színiakadémia elvégzése után, 1884-ben a Nemzeti Színházhoz került. — *Mátray Erzsé* (1894—1968) 1913-tól játszott a Nemzeti Színházban. — *Rajnay Gábor* (1885—1961) 1908-tól megszakításokkal a Nemzeti Színház művésze volt. — *Rózsahegy Kálmán* (1873—1961) 1900-tól a Nemzeti Színház tagja. Juhász nagyra becsülte művészetét, vezércikket írt róla (*Rózsahegy*, JGyÖM 7 : 244. l.). — *Gyenes László* (1857—1924) 1882-től volt a Nemzeti Színház tagja. — *Keszler József* (1846—1927) színikritikus, egyetemi előadó, irodalomtörténész. Egyetemi előadásait Juhász is hallgatta. (*Keszler Józsefről*, JGyÖM 7 : 204. l.) Keszler a Barlanglakókról: Az Újság, 1913. jan. 23. — *Lengyel Menyhért* kritikája: SzN 1913. jan. 24. = TE 110—111. l. — *Filmet is készítették*: Damó Oszkár írta és rendezte (1915).

Az író napáldozatja

A pesti újság: Magyarország. — *Somogyi Szilveszter* (1871—1934) szegedi polgármester; elvtelen, alkalmazkodó politikai szerepléséről Juhász rossz véleménnyel volt. — *Arany János ünnepén*: ezt Móra írta meg: SzN 1917. ápr. 25. = TE 117—125. l. — *Franz von Höfer* (1861—1918) az osztrák—magyar hadsereg tábornagya, az első világháború idején 1917. máj. 19-ig az ő aláírásával jelentek meg a hadijelentések. — *Pakots József* (1877—1933) író, újságíró, 1911—1920-ig a Petőfi Társaság titkára volt; 1932-ben ő szervezte meg az Írók Gazdasági egyesületét, amelynek elnöke lett. — *Szakács Andor* (1877—1942) újságíró, író, 1899—1907-ig szegedi napilapok munkatársa, majd pesti újságíró lett. 1914—1917-ig szerkesztette a Magyarország című napilapot, amelybe Tömörkény is dolgozott. 1919 után az ellenforradalom tevékeny figurája volt. — *Krúdy Gyula*: Tömörkény. Magyarország, 1917. ápr. 25. = TE 145—146. l.

Népek az ország használatában

Arany János trja: Hagyaték (1877. dec. 1.) című versében. — *Nyedgin: Tömörkény* ilyen című tárcájának orosz hőse, aki oroszországi emlékeiről mesél. (SzN 1894. júl. 15.) Juhász utalását azonban nem tudtuk teljesen megfejteni, mintha íróra vonatkoznék e megjegyzése. — *Karl Schönherr* (1869—1942) osztrák orvos, drámaíró, a *Volk im Not* című tragédiáját 1915-ben írta. Juhász 1916-ban már írt Schönherrről, egy másik drámájának szegedi bemutatójakor (*A nőstény őrdög*, JGYÖM 5 : 536. l.).

Tövisek és virágok

A Vasárnapi Újság: 1893. szept. 3. — *Vincze József* (1874—1933) piarista szerzetes tanár, irodalomtörténész. — *V. Z.*: Tömörkény István: Jegenyék alatt. Tömörkény István: Vízenjárók és kétkezi munkások. Budapesti Szemle, 1904. 315—319. l. — *Egy V. Z. jegyű kritikusa*: ez a bekezdés ismételts *A jegenyék alatt* című fejezetből. — *Papp Ferenc* (1871—1943) Tömörkény: Homokos világ című kötetéről: Budapesti Szemle, 1911. 477—479. l. Ugyanerről *Kuncz Aladár* (Nyugat, 1910. jún. 16.), és *Pogány Béla* (1896—1962) író, kritikus írt (Renaissance, 1910. júl. 25.). — *Salgó Ernő* (1873—1946) Szerda, 1906. 3. szám 146—147. l. — *Kékyl Lajos* (1879—1946) Budapesti Szemle, 1917. jún. 149—152. l. — *Móra Ferenc remekbe készült emlékezése*: TE 185. l. — *Ady Endre*: Tömörkény István. Nyugat, 1917. máj. 1. = TE 169—170. l. — *Móricz Zsigmond*: Tömörkény István. Nyugat, 1917. máj. 1. = TE 161—164. l. Ez lett az előszava a Népek az ország használatában címmel megjelent postumus Tömörkény-kötetnek. — *Ady* 1917. szept. 30-án beszélt a szegedi Korzó Moziban rendezett Tömörkény-matinén. Beszédének kézírata az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában van. Vö. TE 183. l. Juhász a korabeli szegedi napilapok beszámolója alapján idézi Ady szavait, Ady kézírata és Juhász idézete között több eltérés van, ezért az idézett részt Ady kéziratából vettük. Az idézet utolsó mondata hiányzik Ady kéziratából, de mint jellemzőt itt adjuk: *Nagyon hódolok neki, mert nagyon szerettem.* — *Erzbrucker Aladár* 1921. ápr. 24-én Tömörkény stílusáról és nyelvéről tartott szabadelőadást a DT-ban (A DT 50 éve 196. l.). — *Jászai Mari*: Tömörkény István könyvéről. SzN 1902. febr. 23. = TE 84—86. l. — *Görgey Artur* levele: SzN 1903. okt. 25. = TE 84—86. l. — *Tömörkény* lakóházának emléktáblájára Juhász Gyula készített verses fölíratot, de végül egy másik Juhász-vers szavait fölhasználó prózai szöveg került a táblára. Vö. Péter László, ItK 1959. 327—328. l. Azóta a házat lebontották (1964), az emléktábla a múzeumba került, s a centenáriumkor (1966) a helyén épült új ház falára új emléktábla került Juhász disztichonjával: *Itt élt, álmódzott és tért pihenőre Tömörkény; Vándor, szent ez a hely, míg magyar él s hire száll!* (JGYÖM 3 191. l.) — *Nyilassy Sándor* (1873—1934) szegedi festő, a tápai népelet és a Szeged vidéki táj festője. Tömörkényről festett mellképe a Móra Ferenc Múzeumban van.

Vö. *Ilia Mihály*: Juhász Gyula Tömörkény-kultusza és Tömörkény-életrajzának kiadástörténete. = Acta Historiae Litterarum Hungaricarum Tomus VIII. Szeged 1968. 27—36. l.

162. Tonelli Sándor: Emberi problémák. Széphalom, 1928. január—február. 79. l. Beküldött könyvek r. Aláírás: *Juhász Gyula.*

Kritika Tonelli könyvéről. Vö. *Emberi problémák. (Tonelli Sándor új könyve)*, 81. sz.

163. Gyűn a csuszpájj. Délm 1928. febr. 2. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

A színház művezetőjének (itt *Csővezető*) és titkárának szatirikus párbeszéde a műsorterrvőről.

164. Közadakozás. Délm 1928. febr. 5. 4. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Klebsberg Kunót szegedi útja alkalmával paprikával és bicskával ajándékozták meg. Juhász javaslatot tesz a magyar politikai közélet más képviselőinek megajándékozására is. Pl. *Tőreki elnöknek és Strache ügyésznek* „a magyarországi újságírók a szabad sajtó első termékét, szíves elbírálás végett”. Megajándékozta még *Haller Istvánt, Friedrich Istvánt, Mayer Jánost* is.

165. *Pro artibus*. A Délm 1928. febr. 7-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Az Alföldi Művészek Egyesülete megalakításának fő szervezője Juhász volt. Mindaz, amit ebben az írásban olvashatunk, megtalálható Juhász alábbi nyilatkozatában:

„Mit akar az Alföldi Művészet Egyesülete?

... Juhász Gyula, akinek kezdeményezésére történt az alakulás és akit a művészek elnökükké választottak, a következőket mondotta az új szegedi tömörülésről: — Szeged régtől fogva valóságos televénye a képzőművészet kiváló erőinek. Károlyi Lajos, Szöri József, Heller Ödön, hogy csak az elementekről beszéljek, bármely város művészetének díszei lehetnének. Most is a fiatalok és az idősebbek egész tehetséges és törekvő gárdája dolgozik és alkot, de fájdalom, főképpen robotol, küszködik és vergődik. Felsőbb helyről egyre hangosabban hirdetik azt a bizonyos kultúrfölényt, de bizony ezzel az igével nem laknak jól éhező és fázó, elhagyott és kismemizzett apostolai a népnek. Most olvasom, hogy a fővárosban vidéki művészek kiállítása kelt föl-tűnést, a Dunántúl és Tiszántúl kisebb-nagyobb városainak piktorai és szobrászai szereznek országos elismerést, de Szeged teljesen és tökéletesen kimaradt a magyar városok versenyéből, az a Szeged, amelynek többek között *Nyilassy, Papp Gábor, Dinnyés, Joachim, Hódi, Parobek, Balogh Margit* a festői, hogy a művészeti ágak számos más országos értékű művelőiről ne is beszéljünk.

— Az Alföldi Művészek Egyesületének feladatai közül való: az állandó propaganda művésztelep, művészház, műtermek létesítése, városi és állami támogatás kieszközlése érdekében, a közönség elméleti és gyakorlati nevelése és felszabadítása a képvigécek karmaiból, a képzőművészeti kultúra megérdemelt pozíciójának kivívása, a szegedi művészet klasszikus nagyjainak (Károlyi Lajos) elismertetése, állandó tárlatok rendezése, a tagok életszínvonalának emelése, egyszerűen nemcsak szóbeli és írásbeli kultúrfölény, hanem valóságos és diadalmas kultúrellet és közösség megteremtése.

Juhász Gyula különösen kiemelte, hogy minden jóakarató művészbembert szívesen lát és egyesít ez az új alakulás, újak és régiek, mindenféle irányzat teret talál az egyesület kebelében, amely nem akar semmi mást, csak a szegedi

és az új magyar tehetségek és értékek fölmutatását és érvényesülését. Megjegyezte még Juhász Gyula, hogy az iparművészeteknek is jelentős szerepet szántak ebben a mozgalomban. A könyvkultúra, a színpadi dekoráció művészete, általában az élet hétköznapijainak és ünnepeinek fölékesítése szintén a művészet feladata. Ha a magyar átok nem szól közbe, hittel és reménységgel nézhetünk az új művészi esztendő elé Szegeden". (HRkÚ 1928. jan. 2.)

A Délm csak jan. 8-án ad hírt az Alföldi Művészek Egyesületének megalakulásáról. E szerint jan. 7-én a Kass kávéház halljában Juhász Gyula nyitotta meg az eszmecserét. Úgy látszik, az új művészi egyesület megalakulásának több állomása volt. Az *Alföldi Művészek Egyesülete* a város hivatalos művészeti egyesületével, a Szegedi Képzőművészeti Társulattal szemben, ennek tehetetlenségét megsokallva alakult meg. A Juhász vezércikkében és nyilatkozatában körvonalazott célok közül a város hivatalos vezetése részéről meguyilvánuló érdektelenség, mellőzés miatt csak keveset tudtak megvalósítani. Leginkább az egyéni és közös tárlatok sikerültek. Márc. 3-án pl. Joachim József festőművész kiállítását rendezték meg, Juhász mondott megnyitót; jún. 3-án és dec. 16-án az egyesület közös nagy kiállítást rendezett, az utóbbi kiállítás katalógusának előszava Juhász Gyulának erre az alkalomra írott verse volt (*Alföldi művészet*, JGyÖM 3 : 59. l.). — *Tóth Molnár Ferenc* (Juhász cikkében tévesen József), tehetséges szatymazi parasztgyerek, a múlt század nyolcvanas éveiben tűnt föl. Festői tanulmányait Budapesten és Münchenben végezte a város költségén, majd Berlinben lett illusztrátor, további sorsa ismeretlen. — *Szöri József* (1879–1914), a cikkben hibásan Szöry, szegedi festőművész, Móra, Juhász Gyula barátja, az első világháborúban esett el. (Vö. *Csönd. Szöri József emlékének*, JGyÖM 2 : 116. l., *Szöri* 259. sz.) — *Heller Ödön* (1878–1921) szegedi festőművész, a tápai népélet és szegénység festője. 1921-ben ellenforradalmi tiszték meggyilkolták. Juhász Gyulának jó barátja volt, számos Juhász-írásban találkozhatunk nevével. (*Heller*, 278. sz.) Heller halála adta Móra Ferenc: A festő halála című regényének (1922) alapötletét. — *Klinikák építése*: Klebelsberg fővelődéspolitikája az egyetemi klinikák építésének szorgalmazása miatt más kulturális segítséget nem nyújtott a városnak.

166. Romeo szmokingban. A Délm 1928. febr. 12-i számából. 9. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

A Rómeó és Júlia a színház Shakespeare-ciklusának második darbjaként került színre febr. 9-én. — *Mefhosz*: Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége; jobboldali diákszövetség. — *Páris Pápai Aladár máltai lovag*: ez is, mint a többi név kitalált, de ekkori napihírhez kapcsolódik; febr. 10-én közlik a lapok, hogy Berchtold Lipót bejelentette: a máltai lovagrend magyar lovagjai elszakadnak az osztrák—cseh nagyperjelségtől. — *A szegedi színház csövezetője*: Tarnay Ernő művészeti igazgató.

167. Cserzy Béla: Késő aratásom. A Délm 1928. febr. 12. 11. l. Hírek r. Aláírás: (*j. gy.*)

Cserzy Béla (1905—) költő, újságíró, a Szegedi Friss Újság belső munkatársa volt. — *Cserzy Mihály* (1865—1925) szegedi borbélymester, író, a szegedi népies novella képviselője. Juhász több írásában méltatta, haláláról is megemlékezett (*Homok*, JGyÖM 7 : 225. l. *Homok*, 290. sz.).

A kötet címében hibásan *aratáson* állott.

168. Írói becsület. A Délm 1928. febr. 17-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmozó stíluson kívül Juhász szerzőségére vall, hogy az ellenforradalmi rendszernek az írói függetlenséget sértő durva támadásaival szemben számos esetben e cikkel rokon hangon fölemelte szavát. További bizonyíték az önéletrajzi vonatkozás is: *Ami pedig az ifjú és túlbuzgó vidéki ébredő le-sújtó vádját illeti, hogy Péczeli József pénzért írta ezt a kis komédiát, és hogy egyáltalában pénzt szokott kapni az írásaiért, ez, bár nem először hallottuk magyar íróval szemben a törvény előtt, mégis rendkívül mulatságos és megindító.* Ezt a vádat Dobay Gyula hangoztatta Juhász ellen az 1925. aug. 26-i bírósági tárgyaláson: „Ez az ember nem érdemel kíméletet! . . . hitvány, nyomorult, pénzért írt!” Juhászt mélyen sértette ez a vád, híres vezércikkét (*Perelf Úram, perlőimmal*, JGyÖM 7 : 202. l.) ezekkel a szavakkal kezdi: *Pénzért írok? Bizony, nem ingyen!*

Péczeli József (1876—1944) író, újságíró, a gyulai fiúnevelő intézet igazgatója volt, gyulai és pesti lapokban jelentek meg írásai. Regényt is írt. Kupak-tanács című szatírját 1925-ben mutatta be a dévaványai iparos nőegylet műkedvelő csoportja. A bemutató után a Gyoma, Endrőd és Vidéke című lapban Várkonyi Ignácné, a dévaványai főjegyző felesége azt írta a szatír-ról, hogy „lázító tartalmú, tekintélyromboló hazugság, az egyszerű embereket az urak ellen uszítja, a színpad deszkáiról kommunista mételyt hirdet”. Péczeli becsületsértés és rágalmozás címén bepörölte a támadót, de a gyulai törvényszék fölmentette Várkonyi Ignácnét azzal az indokkal, hogy „a darab az alacsony szellemi képzettségűeket károsan befolyásolja”. Péczeli föllep-bezése alapján a szegedi ítélőtábla 1928. febr. 16-án tárgyalta az ügyet. A tárgyalás humoros volt, mert a szatírárt szóról szóra föl kellett olvasni. Péczeli kérte, hogy Móra Ferencet és Juhász Gyulát hívják meg szakértőnek. A két író közreműködéséről egyéb adatunk nincsen. — *A fiatal ébredő ügyvéd:* dr. Varga Béla Péczeliről azt állította, hogy darabját üzleti érdekből írta, írói működését ultraliberálisnak nevezte, és azt mondta róla, hogy Hatvány Lajos írói szellemének követője. — Az ítélet Várkonyi Ignácnét elmarasztalta, és 250 pengő pénzbírságra ítélte.

169. Ady sírja. A Délm 1928. febr. 18-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja gondolati, érzelmi rokonsága Juhász Adyról frott korabeli más írásaival. Mellette vall az szóhalmozás és egy jellegzetes szóhasználat: *garaboncs*.

Ady síremlékének vitája ebben az időben zajlott. A PN febr. 14-i számában [Kárpáti Aurél] K. A. beszámolt a Múcsarnokban kiállított 100 síremlék-tervről, ebből értesülhetett Juhász a pályaművek furcsaságairól. — *Hors concours:* versenyen kívül. — *Pásztor János* (1881—1945) szobrászművész, a hódmezővásárhelyi művésztelep jelentős alakja. — *Zala György* (1858—1937) reprezentatív, neobarokk stílust követő szobrászművész, a millenniumi emlékmű készítője, Szegeden is több köztéri szobra van. Juhász versthematái között is föltűnik neve: *Zala-szobrok* (JGyÖM 3 : 409. l.). — *Izso Miklós* Csokonai-szobrát 1871-ben állították föl Debrecenben. Nem véletlen, hogy erre a szoborra történik itt hivatkozás, Juhász nemrég, 1927. nov. 27-én látta a szobrot, amikor részt vett a debreceni Ady-ünnepségeken. 1924 végén verset is írt róla (*Csokonai szobránál*, JGyÖM 2 : 570. l.) — *Dugonics*

András szobrát 1876-ban állították föl Szegeden, Izsó Miklós tervezte, de Huszár Adolf fejezte be. — *Vásárhelyi Pál* (1795—1846) mérnök, útéptő és folyamszabályozó munkák tervezője és vezetője, fő műve a Tisza szabályozásának terve. Szegedi szobrát Mátrai Lajos készítette, mellékalakjai Pásztor János művei (1905). — *Dankó Pista* szobra Margó Ede alkotása (1912). — A *Rákóczi-szobrot* Vastagh György készítette (1912), rossz nyelvek szerint Szavovai Jenő szobrának készült. — *Petőfi szobra az Eskü téren*: Huszár Adolf alkotása (1882). — *Kossuth Lajost 1928-ban úgy vésték márványba*: helyesen 1927-ben. Vö. *Utazás egy szobor körül* (123. sz.) — *A világ csak hangulat*: Reviczky: Magamról. — *Magyar nyarak bennem alusznak*: Ady: Kidalolatlan magyar nyarak.

170. A kréta körül. (Kínai komédia). Délm 1928. febr. 19. 9. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Szatíra a színházról Klabund: A kínai krétakör című színművének febr. 17-i bemutatója kapcsán.

171. Száz év után. A Délm 1928. febr. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusjellemzőin kívül Juhász szerzőségére vall, hogy más cikkeihez kapcsolóan utal a Petőfi-centenárium *pekári* megünneplésére; Fazekas Mihály alakja mindig érdekelte, az elveszett *Egy óra sarc* című egyfölvonásosa is róla szólt. Megírásába belejátszhatott 1927. november végi debreceni útjának emléke is. Szerzősége mellett szól, hogy *Jánossy Gábor* képviselő parlamenti szereplésére utal. (Vö. *Kegyelet*, 54. sz. és *A csonka Petőfi* 156. sz.)

Fazekas Mihály sógorával, *Diószegi Sámuellel* közösen írta meg az első magyar fűvészkönyvet: *Magyar Fűvészkönyv a Linné alkotmánya szerint*. (Debrecen 1807). — *Balogh István* (1790—1873) színész, színigazgató, színműőr, a magyar színészet egyik lelkes úttörője. Lúdas Matyi, vagy az országos vásár Döbrögön címmel írt Fazekas művéből énekes bohózatot, zenét Szerdahelyi József szerzett hozzá, 1838. dec. 27-én adták elő a Nemzeti Színházban. — *Mészöly Gedeon* Lúdas Matyi átdolgozását nem ismerjük, nem tünteti föl Péter László: *Mészöly Gedeon munkássága* című bibliográfiája sem. (In memoriam Gedeon Mészöly, Szeged 1961). — *Kontra Aladár* (1877—?) református pap, országgyűlési képviselő, antiszemitizmusáról, fajvédő programjáról hírhedt politikus, Gömbös Gyula köréhez tartozott. — *Nem kapott soha előleget Hatvany Lajostól, nem vett fel fehér pénzt a szovjettől*: az utalás nyilván Móricz Zsigmondra és Szabó Dezsőre vonatkozik, mindketten nagyobb összeget kaptak írói munkájuk támogatására a Tanácsköztársaságtól, az ellenforradalom győzelme után súlyos támadások közepette visszafizették velük ezt a pénzt. Hatvany az írók, főleg a Nyugat körének közismert mecénása volt, ez is számos támadásra adott okot.

172. Herczeg Vilmos jubilál. A HRÚ 1928. febr. 27-i számából. 4. l. Hírek r. Aláírás: (*j.*)

Herczeg Vilmos márc. 1-én ünnepelte színészi pályakezdésének negyedszázados jubileumát Zilahy Lajos Süt a nap című színművének főszerképében. Vö. *Herczeg Vilmosnak*, JGYÖM 3 : 49. l.

173. Egy király, egy cigány. Délm 1928. febr. 28. 2. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Nagypál Béla és Uray Dezső febr. 24-én bemutatott *Cigánykirály* című operettjének travesztíája.

174. A szegedi évforduló. HRkÚ 1928. márc. 12. 4. l. Hírek r. Névtelenül.

A pársoros kis hírfej, mely a szegedi árvíz évfordulójára íródott, Őrzi Juhász szóhalmazó stílusát: *végzetes és gyászos borzalmak és nyomorúságok, távoli és régen elmúlt, morajokat és sóhajokat, nagy és szép*. Az árvíz története mindig izgatta, számos cikket írt róla, kötetünk által fölilelt időszakban is van ilyen írása (*Gergely-napi darvadozás*, 31. sz.); mostani írásában szó esik az árvízi gyerek, Szegedi Gergely történetéről is, a 9. és 12. számú tematájában is találunk róla följegyzést.

175. Más bajunk nincsen? A Délm 1928. márc. 23-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmazás mellett Juhász szerzőségére vall a gondolati rokonság, amely a távoli, egzotikus népek képviselőinek európai látogatásakor írott cikkeiben fölbukkan. A legkorábbi: *Mulatságos fejedelmek*, Szabadság, 1910. okt. 26. Közlebbi írásai közül: *Jön a jövő* (48. sz.); Kfrenek jazz-operájáról már előbb is írt (*Jonny spielt auf*, 117. sz.). Szerzőségére vall az ellenforradalom álszent erkölcsvédő magatartásának leleplezése is; számos írásában találkozhattunk ezzel a gesztusával.

Petrovác Gyula képviselő márc. 21-én fölszólt a nemzetgyűlésben és a „nemzeti érzés nevében” helyeselte a fajvédő diákok márc. 20-i tüntetését a *Húzd rá Jonny* című jazzopera ellen. A Városi Színházban tüntetők bűzbombát dobtak a színpadra, majd az utcai tüntetésekor bevették a Népszava szerkesztőségének ablakait. Petrovác ezzel zárta beszédét: „megisméltődik ez a tüntetés, ha a Royal Orfeum májusban csakugyan föllépteti azt a meztelen táncosnőt, mert a keresztény közvélemény fel fog lázadni ellene”. A Délm bécsi tudósítója interjút készített Josephine Bakerrel: „Azt mondják, hogy Budapestben a diákok bűzbombákkal várnak...” (Délm 1928. ápr. 4.) — *Las Casas* (1474—1566) dominikánus szerzetes, chiapai püspök, amerikai, kubai útjainak tapasztalatai alapján a spanyol királyt próbálta rávenni az indiánok keserves sorsának megjavítására, de közbenjárása sikertelen maradt. Számos művet írt az indiánokról. — *Stowe Harriet Becher* (1812—1896) amerikai író, 1852-ben jelent meg a Tamás bátya kunyhója című műve, mely a rabszolgaság megszüntetése mellett szólt nagy szenvedéllyel, ez a műve tette nevét világhírűvé. (Nevét Juhász hibásan írja, de mint jellemzőt, nem javítottuk.) — *Ira Aldridge* (1804—1867) szegáli származású néger színész, Amerikában és Angliában különösen Othello alakításával aratott nagy sikert. 1852—1857 között háromszor szerepelt Magyarországon. — *A solti vallásos propagandamozzi*: márc. 18-án Solton, ahol a moziban vallásos propagandafilmet játszottak, meggyulladt a film és tűz keletkezett, az épületből kimenekülők agyontapostak egy embert, sokan megsérültek.

176. A halás utókor. A Délm 1928. márc. 24-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Lapkiágata fönnmaradt a Kilényi-gyűjt.-ben. Stílussajátosságai mellett Juhász szerzőségére vall az írásban megnyilatkozó Ibsen-tisztelet, mely a költőre egész pályáján, a Délm korabeli újságírói közül meg különösen rá jellemző. Jellegzetes fordulata, hogy amikor a magyar elmaradottságra kíván hasonlatot mondani, mindig Abádszalók nevét emlegeti. Az *anarkista* szó írásmódja is őt jellemzi.

Ágyúörgések jelezték: Valószínű, hogy Juhász értesülése a PN márc. 21-i számából való: „Három kontinens ünnepli az öreg szakállast. Az oslói Ibsen-centenárium érdekességei”. — *A magyar kultuszminister* vezércikke: Klebelsberg Kunó írása Ibsenről: Nemzeti Újság, 1928. márc. 22. — *Jánossy Gábor* ... *a magyar parlamentben:* vö. *Kegyelet*, Délm 1927. máj. 14. — *Kompakt majoritás:* szilárd többség.

Vö. még: *Prológus Ibsen Epilógusához*, 178. sz.

177. Babits. A Délm 1928. márc. 30-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Föllelhető legjellemzőbb stílusjegye, a szóhalmazás. Szerzőségét bizonyítja még, hogy Babitsot és mindazokat, akiket e cikkben elismeréssel említ, mindig szembeállította a kurzus irodalmi életének talmi tehetségeivel. Ez a Babits melletti szenvedélyes hang, amelybe Ady lángeszének hangsúlyozása is belefonódik, csak Juhászé lehet. Az is szerzősége mellett vall, hogy amikor felsorolja azok neveit, akik nem tagjai a Kisfaludy Társaságnak, Juhász neve innen hiányzik. Ha a cikket más írta volna, akkor ebből a névsorból Szegeden és különösen a Délm-ban nem hiányozhatnék Juhász Gyula.

Babits beválasztása a Kisfaludy Társaságba csak 1930. febr. 4-én történt meg. A társaság konzervatív elemeinek nyomására Babits 1928. máj. 2-án Ravasz László útján kérte, hogy a társaság tekintse tárgyitalannak ajánlójának javaslatát. — *A legeslegifjabb Szász Károly* (1905–) könyvtáros, költő, az ellenforradalmi rendszer hivatalos írójának és kritikusanak Szász Károlynak (1865–1950) fia. A Budapesti Hírlapba írt színházi kritikákat. — *Szász Béla* (1868–1938) költő, műfordító. — *Beválasztották annak idején Molnár Ferencet:* 1917-ben; székfoglalóját csak 1923-ban tartotta. Székfoglalója miatt ugyanazok, akik később Babitsot ellenezték, megtámadták. Juhász gúnyos hangú írásban foglalkozott ezzel (*Írásbeli dolgozatok*, JGyÖM 7 : 10. l.).

178. Prológus Ibsen Epilógusához. A HRkÚ 1928. ápr. 2-i számából. 8. l. Színház r. Aláírás: (*j. gy.*) — *Ibsen* Ha mi holtak föltámadunk című drámáját ápr. 3-án mutatták be R. Étsy Emilia vendégszereplésével.

179. A passiók művésze. A Délm 1928. ápr. 6-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. — A szóhalmazás mellett Juhász szerzőségére vall, hogy itt is fölbukkan egy előbbi cikkében használt kifejezése: *a magyarság nagypéntekén.* (*Passio*, Délm 1926. ápr. 2.) Goethe, Ibsen, Tizian Juhász kedvelt szerzői, festői voltak. A cikk megjelenése napján egyébként nagypéntek volt.

180. Eltörött a hegedű. A Délm 1928. ápr. 13-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Lapkivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjt.-ben. Stílusa, frazeológiája Juhászra vall. Nagyon jellemző fordulatai: *az Isten kegyelméből való költők* — ez József Attila Szépség koldusa című kötete elé írott előszavában olvasható; *gazdag szegénységünk* — ez a Jókaitól vett kifejezés verseiben és prózájában egyaránt föltűnik. Gárdonyi: A bor című népszínművét máskor is e műfaj legjobbjának nevezi. (Vö. *Dankó Pistának*, JGyÖM 3 : 410. l., *Dankó Pista*, 284. sz.)

— *Intendánsválság:* a Délm ápr. 11-i száma közli a hírt, hogy Fodor Jenő polgármester-helyettes, a városi színház intendánsa, már nem jár be a színházba.

181. A pokol gépe. A Délm 1928. ápr. 14-i számából. 5. l. Névtelenül.

Több mozzanata vall Juhász szerzőségére: stílusában megtalálható a jellegzetes szóhalmaz; egy régebbi, Mussolini elleni merénylet kapcsán rokon hangon írt, és az élet jogaira, a merénylet hiábavalóságára utalt (*Évviva* JGyÖM 7 : 315. l.). Jellemző, hogy a vásári panoráma emlékét idézi; ez erős élménye lehetett: versben is föltűnik (*A panorámás*, JGyÖM 2 : 406—407. l.). A befejező rész rá jellemző gesztusként a tolsztoji szeretetvallást idézi emlékeztünkbe.

A milánói pokolgép: a lapok ugyane napi számai közlik, hogy letartóztatták azt az olasz anarchistát, aki ápr. 12-én a milánói nemzetközi árumintavásár megnyitásakor pokolgépes merényletet követett el Victor Emmanuel olasz király ellen. A királynak nem történt baja, de 14 ember meghalt, 40 megsebesült. — Vera Sasulics (1853—1919) orosz forradalmárnő, a nihilistákkal is kapcsolatban volt. 1878. febr. 5-én halálosan megsebesítette Fedor Trepov pétervári rendőrfőnököt, mert ez megkorba csoltatott egy diákot. Sasulicsot a bíróság fölmentette, ekkor Svájcba emigrált. Plehanov és Lenin munkatársa volt az Iszkránál, majd a mensevikekhez csatlakozott. Juhász másutt is emlegeti (*Csevegés*, JGyÖM 6 : 495 l.). — *Ravachol* — francia anarchista, számos merénylet végrehajtója, 1892-ben egy dinamitos merénylet elkövetésekor elfogták és Párizsban lefejezték. — *Casario Santo*, olasz anarchista, aki 1894. jún. 25-én a lyoni ipari kiállításon törével halálra sebezte Carnot francia köztársasági elnököt. (Neve az 1894-es első magyar híradásokban sajtóhibásan szerepel: Casario; Juhász is így idézi.) — Luigi *Luccheni* (1873—1901) anarchista 1898-ban *Lausanne-ban* meggyilkolta Erzsébet királynét, Ferenc József osztrák császár és magyar király feleségét. — Gavriilo *Princip* (1895—1918) szerb anarchista 1914. jún. 28-án Sarajevóban agyonlőtte Ferenc Ferdinánd osztrák—magyar trónörökösét és feleségét. — *Harmodius és Aristogiton:* görög hőrszok, akik ie. 514-ben megölték Hippiaszt (Hipparchusz) görög uralkodót. — Theodor *Mommsen* (1817—1903) német történész, egyetemi tanár, 1902-ben Nobel-díjaz lett. Történeti munkáiban a német burzsoázia politikai eszményeit velütette vissza a múltba. A rómaiak történetéről szóló műveiben különösen Julius Caesart tartotta nagyra. — Guglielmo *Ferrero* (1871—1942) olasz polgári történész, szociológus. Fő műve: Róma nagysága és hanyatlása, magyarul is megjelent (1913—1916). Róma világhatalmi terjeszkedését dicsérte. — *A vértanúk vére a kereszténység élesztő kovásza:* Tertullianus: Apologeticus című művéből vett gondolat, Juhász másutt is idézi (*Üdvözlét Aradnak*, Szeged, 1920. okt. 6.). — *Massacre:* vérfürdő, tömegmészárlás.

182. [Előszó Magyar László: Grimasz című könyvéhez]. Magyar László könyvéből (Grimasz. Szegedi panoptikum 2. Szeged 1928. 3—4. l.) — *Magyar László* (1900—) újságíró, író, karikaturista, a Délm munkatársa, Móra Ferenc és Juhász Gyula barátja. Karikatúra-gyűjteményének második kötetéhez írta Juhász ezt az előszót, az első kötetet Móra Ferenc vezette be. (Szegedi panoptikum, Szeged 1926). — *Es ist erreicht:* sikerült. — Johann Kasper *Lavater* (1741—1801) svájci teológus, vallásos költő és filozófiai író. Fiziognómiai tanulmányainak föltűnést keltő következtetése volt, hogy az arcvonásokból biztos megállapításokat lehet tenni az egyén jellemére. — *Méhelyi fajbiológia:* Méhely Lajos (1862—1953) zoológus, 1915—1932-ig egyetemi tanár, hírhedt fajvédő politikus volt, tudományos kutatásokkal próbálta

alátámasztani fajgyűlölő politikáját. Előadásain a húszas évek elején rendezettek voltak a zsidóellenes kirohanások, tüntetések. Juhász gúnyos hangú cikkben nyilatkozott róla (*El nem küldött levelek*, JGYÖM 7 : 310. l.).

183. Grimasz. Magyar László karikatúrái. (*Szegedi panoptikum* 2.) Délm 1928. ápr. 15. 12. l. Könyvek r. Aláírás: (j.)

A meglehangú ismertetésben olvashatjuk: *Ennek a nagyon mulatságos és tanulságos szegedi panoptikumnak Juhász Gyula a kikiáltója, aki Gyalu madorában invitálja a közönséget a látványosság föltekintésére.*

184. Taine. A Délm 1928. ápr. 21-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Kivágata a Kilényi-gyűjt.-ben. A tájékozottság, Juhász állandó érdeklődése Taine iránt, önmagában is az ő szerzőségére vall. Mellette szól, hogy a befejező részben Taine méltó tanítványaként idézi Péterfyt, Riedl Frigyeszt és Keszler Józsefet — az első kettő Juhász példaképe volt, az utóbbi kettő pedig tanára az egyetemen.

Latin-nyelvű sírfőirata: veritatem unice dilexit — egyedül az igazságot szerette. — *Imponderabilis:* végtelenül finom. — *Rejtvenősző:* titkon bujálkodó; Juhász talán Vörösmartytól kölcsönzi, a szót. — Hans Memling (1433 körül—1494) németalföldi festő, a korai flamand festészet kiemelkedő alakja. — Francois Alphonse *Aulard* (1849—1928) francia történész, több művet írt a francia forradalomról, Taine, historien de la Révolution française című művében (1907) bírálta Taine-t. — Charles *Seignobos* (1854—1942) francia liberális polgári történész, a Sorbonne tanára. Taine-t, történet szemléletét többek között A francia nemzet őszinte története című művében is bírálja. (Budapest [1935], Cs. Szabó László fordította magyarra.) — *Péterfy* Taine bírálati: Az angol irodalom története (1882), Franciaország klasszikus filozófusai (1884).

185. Dr. Tóth Károly tragédiája. HRKÚ 1928. ápr. 21. 1—2. l. Névtelenül. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy az április 21-én közlekedés áldozatául esett szegedi jogászprofesszort, dr. Tóth Károlyt jól ismerte, személyes jó barátságban volt vele; a nekrológban megnyilatkozó erős szóhalmaz, és kötőszavas szókapcsolás is szerzőségére vall. Verset is írt Tóth Károly halálára: *Epitaphium in memoriam doctoris Caroli Tóth*, JGYÖM 3 : 50. l. A vers és a nekrológ hangulati rokonságot mutat.

A cikknek csak a nekrológ része Juhászé, az egyetem gyászáról és a részvét-táviratokról szóló részt valószínűleg nem ő írta. A nekrológot idézi a Szépművészet 1928. 7—8. számának Visszhang rovata.

186. Bíró előtt. Délm 1928. ápr. 22. 9. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

A Délm ápr. 21-i számában híradás jelent meg „A Délm. munkatársától” jelzéssel Wenner Sándor lapszerkesztő és Görög Sándor színházi titkár rágalmazási peréről. A bíróság az ápr. 20-i tárgyaláson színészeket és színésznőket is kihallgatott. Juhász ennek a nem mindennapi eseménynek adja karikatúráját írásában. Nem lehetetlen, hogy az ápr. 21-i tudósítás is tőle származik. A címet talán Békefi Antal novellakötetéből vette.

187. A föl-földobott kő. A Délm 1928. ápr. 28-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusa mellett Juhász szerzőségét bizonyítja tárgya is: A dyt mindig ő védi a Délm-ban; a vezércikk rokon hasonló tárgyú írásával (*Két hódolat*,

21. sz.). A címe Ady versének címe; szerette prózájában Ady verscímeit, szavait fölhasználni. Pl. *Nagy az én bűnöm, a lelkem* Ady-verssort már a *Pörös atyafiak* (108. sz.) című írásában is idézte. Nemcsak szerette idézni kedvenc szerzőit, hanem tudta is jellemző szókincsüket, frazeológiájukat a róluk szóló írásba beleépíteni; ezzel függ össze erős parodizáló készsége is.

Berzeviczy Albert beszédét ismertette a Budapesti Hírlap ápr. 24-i száma „A Kisfaludy Társaság és Ady Endre” címmel. — *Frühwirth Mátyás* (1889—?) a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának országgyűlési képviselője, a Keresztény Kultúra című folyóirat szerkesztője. — *Bleyer Jakab* (1874—1933) irodalomtörténész, kolozsvári és pesti egyetemi tanár, a német irodalom magyarországi hatásait kutatta. — *Goga Octavian* (1881—1938) román író és politikus. A PN 1927. nov. 13-i számában jelent meg Szántó Rudolf Beszélgetés Goga Octaviannal című riportja, itt olvasható, hogy a riportter Goga lakásán látta Ady első szobrát.

188. Szerecsenmosdatás. A Délm 1928. máj. 4-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja a stílusát jellemző szóhalmozás bár ritka, de sajátos előfordulása; a tárgyában és szellemében szoros rokonság a *Más bajunk nincsen?* című cikkével (175. sz.).

Josephine Baker ápr. 26-án érkezett Budapestre, és máj. 3-án szerepelt először egy revűben a Royal Orfeumban. Fajvédő diákok az előadás közben bűzbombát dobtak a nézőtérre. *Petrovác* Gyula ápr. 25-én is interpellált a nemzetgyűlésben Baker szereplése miatt, és Scitovszky belügyminiszter megígérte neki, hogy a rendes előadások előtt próbaelőadást tartanak a táncosnővel. — *Czakó Zsigmond* (1820—1847) írónak, a romantikus drámaírárs jeles képviselőjének, tragikus sorsáról, haláláról Arany és Petőfi versben emlékezett meg. *Mi ez a tenger sima tükréhez képest?* Czakó: Kalmár és tengerész című drámájából szállóigévé lett szólás. — *Babilon leánya*: János apostol Jelenések könyve második látomásában többször fölbukkanó motívum. — *Készülnek egy kis demonstrációra bizonyos nászéjszakák ellen*: ápr. 28-án volt Henequin és Willemetz: Nászéjszaka című színművének szegedi bemutatója, Lábass Juci vendégszerepelt.

A Délm ápr. 29-i számában *Komédia* címmel megjelent *Szakállszártó*-jában is foglalkozik Juhász Baker pesti szereplésével és e cikkel rokon gondolatokat ír le: *Lábass Juci úgy beszél Josephine Bakerről, mintha ellenlábasa lenne. Ambár hiszen az is, az egyik fehér, a másik meg fekete.* (Délm 1928. ápr. 29.) — *A nyárspolgár fölháborodik a görk meztelenségén, de nem háborodik fölholdus nyomorúságán.* (Ü 2 : 243. l.)

189. Kultúrfölény. Délm 1928. máj. 5. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gondolati rokonságot mutat Juhász hasonló tárgyú írásaival (pl. *Vigyázat! Kultúrbotrány!* 20. sz., *Műpártolás hiányában*, 56. sz.). Bartók, Kodály, Ady nevét idézi, rejtve Móriczra is utal, Mikszáth, Gárdonyi, Tömörkény oktatását követeli a szegedi egyetemen, utal a Húzd rá Jonny című jazzoperára — mindezek más korabeli írásaiban is sűrűn előtűnnek. Klebelsberg máj. 4-i beszédéhez fűz megjegyzéseket: a miniszter hatéves működését és terveit ismertette a nemzetgyűléssel.

Többek között a következőket olvashatjuk: *Különben az igazi kultúra két nagy forrásból fakad, az egyiket egyik legnagyobb és legmagyarabb mai*

írónk (akit éppen a kelebsbergi kultúrfőlny hivatalos hordozói akolbóltottak ki irodalmi társaságaikból és színpadjaikról) [nyilván Móriczról van szó] mély kultúrának nevezi és ez az ősi népi erőlk mélysegeiből jön, örökké eleven és gazdag áradással, valameddig ezeket a népies erőket táplálni tudja a politikai és gazdasági öntudat és szervezet, a másik pedig a magas kultúra, amely az első nélkül fából vaskarika. Már most egyre jobban érezhető, hogy azt a bizonyos mély kultúrát éppen azok nem akarják meglátni és fölkarolni, a világ színe előtt fölmutatni, akik a hivatalos tényezői a kultúrának.

Föltűnő, hogy amit itt a mélykultúráról mond, nemsokára megismétli: *A mély kultúra, amely a magyar nép szűz erőiből és ősgyökereiből táplálkozik és amely minden kultúra alapja és éltető lelke . . . (A szegedi ver sacrum, 201. sz.)* A kifejezés megtalálható már *A föld meg a város* (JGyÖM 6 : 275. l.), a *Virágok és gyümölcsök* (Délm 1920 máj. 29.) című cikkeiben is. Móricz ezt a fogalmat a Zempléni Árpádról írott tanulmányában használta (Nyugat, 1919. nov.).

Hogy egy példát hozzunk, ott van Bartók és Kodály örökértékű és egyetemes jelentőségű hatalmas népdal gyűjtési kincse, amely évtizedek óta hever, kihasználatlanul és hozzáférhetetlenül, a feledés, a közöny porában. Az oláh anyagot a román kormány kiadta, mert ezt nemzeti kötelességének érezte, de nekünk nem fontos és nem sürgős a magyar dal ügye, amelyről sokat beszélnek mostanában a jazz-banddal kapcsolatosan. . . . Maga az a szellem, amellyel a mai főiskolai ifjúságot, a jövő reménységét, a nemzet virágát, a legkülönbözőbb idegen nevű, formájú és szellemű korporációkba és kongrációkba, ligákba és gárdákba kaszárnyázzák, porosz és osztrák elvek alapján, meglehetősen ellenkezik azzal az életakarral és világnézettel, amelyet a magyar lélek a történelmi fejlődés folyamán kiliristályosított és amilyenek, hiába minden, mégis csak a Kossuth Lajos és Petőfi Sándor, a Kazinczy Ferenc és Ady Endre géniusza az igazi kiteljesedései és kinyilatkoztatói.

Nálunk mostanában egy sajátos önmítás folyik: az olasz *fascio gesztusait* másolgatják és mímelgetik . . . *A mi kis fasisztáink a maguk vesszőnyalábjaita a fokost és a derest helyezik és a népies politikát gummibotokkal akarják meg-alapozni.*

Az olasz fasizmusról is szól, jellemző, hogy ugyanúgy félreérti, mint a *Vörös és fekete* című írásában (Délm 1926. júl. 2.).

190. Nyílt levél. A Délm 1928. máj. 6-i számából. 9. l. Szegedi Színház r. Aláírás: Gyalu.

A színház máj. 4-én kezdődő Shakespeare-ciklusa kapcsán született. Az első előadás az Othello volt. — *Podmaniczky* Frigyes (1824—1907) politikus, részt vett a szabadságharcban, volt országgyűlési képviselő is. 1875-ben a Nemzeti Színház intendánsa lett. — *Ammóniákkal fogadnak*: utalás a fajvédő diákok bűzbombás színházi tüntetéseire. — *Penetratív*: átható (egyszerre érhető a bűzre és az elmére). — *Perhorreskálják*: kárhóztatják, rosszsallják. — *Édes költőnek* nevez az egyik *sírversed*: Ben Jonson: William Shakespeare-nek és annak emlékezetére, amit ránk hagyott című versére gondolhat Juhász, amelyben Shakespeare-t „édes avoni hattuyú”-nak nevezi a szerző. — *Petőfi* az Életképek 1847 febr. 20-i számában írt kritikát a III. Richardról, s itt írta le híres szavait: „Shakespeare egymaga fele a teremtésnek”. — *Alas, poor William!*: jaj, szegény William! A Hamlet utolsó felvonásában elhangzó mondat átalakítása, ott így: *Alas, poor Yorick!*

191. Tutajosok. Délm 1928. máj. 6. 9. l. Hírek r. Aláírás: (j.) — Riport máramarosszigeti román tutajosokkal.

192. Istókovics. A HRKÚ 1928. máj. 7-i számából. 4. l. Aláírás: (j)
Istókovics Kálmán (1898—) festőművész és grafikus, Csók István és Rudnay Gyula tanítványa volt; Juhász Rudnay vagy Espersit révén ismerte meg. Szegedi kiállítása máj. 6-án nyílt meg a Kass kávéházban. A Délm máj. 13-i, vasárnapi száma a következő hírt közli: „Istókovics Kálmán tárlatán, a Kass nagytermében vasárnap délelőtt 11 órakor Juhász Gyula nagyszabású előadást tart a magyar grafikáról”.

193. Májusi zápor után ... A Délm 1928. máj. 11-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyűjt.-ben. Stílusa mellett Juhász szerzőségére vall, hogy a magyar ifjúság jövőjének kérdése különösen a húszas években nagyon izgatta, számos írásában foglalkozik vele. Már a *Kultúrfőlény* (189. sz.) egyik bekezdése is idevág, szinte abból nő ki e cikk, és rokon Juhásznak azzal a szerepével, amelyet Ady sírjának máj. 20-i megkoszorúzásakor játszott. Ennek a koszorúzásnak előkészületeit már ismerhette, hiszen az ünnepségre készülő kiadvány szerzőjének is fölkérték. (Vö. *Jegyzetek Ady nyelvééről*, 200. sz.) Így nem véletlen itt Ady nevének idézése. Juhászra vall, hogy az *ibseni szép halálról* ír, és elutasítóan emlegeti Herczeg Ferencet, mint sokszor, most is csak drámája, a Gyurkovics fiúk címével. A cikk címe ismét Ady versé; többször utaltunk már arra, hogy Juhász szerette Ady verscímét publicisztikájában fölhasználni (pl. *A föl-földobott hő*, 187. sz.). — *Egy eddig névtelen ifjú vezető cikkében*: Delney Tamás: Az új nemzedék. Híd, 1928. jan. 1.

194. Szerződtetések. Délm 1928. máj. 13. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*. — Szatíra a színházról, ahová világhírű művészek fognak e cikk szerint elszerződni.

195. [Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg.] Kézirat. Kilényi-gyűjt.
6 számozott „kutyanyelv”, sok javítással, áthúzással. Keletkezéséről: Némegy Gyula: Juhász Gyula és az érettségi. Magyar Kultúra, 1939. okt. 5. Ez és a következő két kézirat is Vajda Marianna 1928. évi írásbeli érettségijére készült „puskaként”. Az írásbeli érettségi időpontja A Szegedi Magyar Királyi Állami Árpád-házi Szent Erzsébet Leánygimnázium harmincegyedik Értesítője szerint máj. 15-én kezdődött, a kéziratokat ennek megfelelően helyeztük el az időrendben. Az első és a harmadik kézirat címnélküli, tartalmuk alapján adtunk nekik címet.

Vajda Marianna (1909—) Kilényi Irma barátnőjének, Vajda Bélánénak leánya. Juhász sűrűn megfordult a Kilényivel közös háztartásban élő Vajdánélknál, ahol vasárnap délutánonként irodalmi „szeánszok” voltak. A költő három verset is ajánlott Vajda Mariannának: *Mariannának ***-ik nevénapjára*. — *Japánosan, köszöntő Marianna születésnapjára*. — *Mariannának — Japánosan —* JGYÖM 3 : 205., 212. l.

A kéziratokból kitéjük, hogy Juhász igyekszik az érettségi követelményeihez alkalmazkodni, és ítéleteiben (különösen a Herczeg Ferencről szóló részben) az irodalomtanítás hivatalos álláspontját fogadja el. Némegy Gyula

1939. nov. 19-én Juhász Gyula és az érettségi címmel fölolvasást tartott a DT-ban; minden valószínűség szerint a Magyar Kultúrában megjelent írását mutatta be.

196. A valóság és költészet. Kézirat. Kilényi-gyűjt. 3 számozott „kutyanyelv”. A címet a szerző áthúzta. A megadott témával Goethe művei alapján foglalkozik. Vö. [Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg.]

197. [Schiller Tell Vilmosáról.] Kézirat. Kilényi-gyűjt. 3 számozott „kutyanyelv”. Vö. [Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg.]

Amint az értesítőtől kitűnik, csak ez a „puska” volt hasznos, mert a német írásbeli Schiller Tell Vilmosáról szólt.

198. Magyar Veronika. Délm. 1928. máj. 19. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Vajda László Móra írásának tartja (2398. sz.). Juhász szerzősége mellett szól az írás erős líraisága, sűrű szóhalmazása. Esmond Harmsworth magyarországi útjáról szólva ezt írja: *az ifjú, aki az Úr nevében jött közénk*; ezekkel a szavakkal kezdi *Köszöntő* című versét is, melyet ugyancsak Esmond Harmsworth köszöntésére írt, s másnap jelent meg. (*Aldott, ki jössz az Úr nevében . . .*, JGYÖM 3 : 51. l.) Esmond Harmsworth, Lord Rothermere angol politikus, lapkiadóvállalat-tulajdonos fia, apjával együtt az angol politikai befolyás növelésére támogatta a magyar uralkodó osztály Trianon revízióját követelő politikáját. Máj. 16-án érkezett Budapestre, máj. 20-án Szegedre. (Vö. *Szeged és az angol kultúra*, 199. sz.) Juhász is áldozatául esett a propagandának: mindkét cikkében és versében is elismeréssel és hálával fogadja az angol lord fiának magyarbarát megnyilatkozásait.

199. Szeged és az angol kultúra. Délm. 1928. máj. 20. 11. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.* — Szeged kulturális életének kapcsolatai az angol kultúrával. (Vö. *Magyar Veronika*, 198. sz.)

200. Jegyzetek Ady nyelvéről. Megjelent: Ifjú szívekben élek. A magyarság hitvallása Ady Endre költészetének történelmi tanulságai mellett. Budapest 1928. 50. l.

A kiadványt a *Híd* című folyóirat fiatal szerkesztői és írói jelentették meg a máj. 19—20-án rendezett Ady-ünnepségekre. Anyagát Hajdú Dénes és Balogh Edgár gyűjtötte össze. (Balogh Edgár: *Hét próba*. Egy nemzedék elindul. Budapest 1965. 73—77. l.)

Juhász írása nyilván jóval előbb készült, de mivel megírásának pontos idejét nem sikerült megállapítanunk, a kötet megjelenésének idejére helyeztük el. A kötetben szerepel többek között Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Kodolányi János, Erdélyi József, Féja Géza, Kodály Zoltán és Tóth Aladár is.

Ady sírjának máj. 20-i koszorúzásán Juhász Gyula volt az ünnepi szónok. A Délm. máj. 22-én a következőkben számolt be az ünnepségről:

„Juhász Gyula vezetésével száz magyar diák zarándokolt el Ady Endre sírjához

(Budapesti tudósítónk telefonjelentése.) Vasárnap délelőtt ritka szép, páratlanul lélekemelő és vigasztaló ünnepség játszódott le Ady Endre budapesti sírhalma körül. A költőfejedelem sírját Juhász Gyula vezetésével száz magyar diák kereste fel, pestiek, szegediek, pécsiek, debreceniek és a megszállt magyar területek idegenben tanuló diákjai.

— Vezérlő fejedelmem — mondotta Juhász Gyula a sírnál, — elhoztam ide hozzád, a te életed értelmét, az új magyar ifjúságot. Vezess minket a magyar kárhozat ugaráról a magyar szabadság és haladás termő televény földjére. És ha majd eljön az új magyar tavasz, az ifjúság elhozza fejfádra a magyar győzelem koszorúját.

A különböző városok diákjai sorra letették koszorúikat a sírra.

A szegedi egyetemi hallgatók delegátusának beszédére mindenki felfigyelt:
— Mi vagyunk azok, akik állandó anyaga vagyunk a testi és szellemi kimar-szírozásoknak. Felhasználnak bennünket és aztán eldobnak.

Amikor a száz, lelkes magyar fiú eltávozott a temetőből, Ady Endre sírja alig látszott ki a rászórt virágok alól.”

A Magyar Hírlap máj. 22-i híradása: „Egyetemi hallgatók megkoszorúzták Ady Endre sírját Martinovics kivégzése napján. A székely egyetemi hallgatók egyesületének tagjai és még számos lelkes diákcsoport zárandokolt el vasárnap Martinovics kivégzésének évfordulóján Ady Endrének a keresési úti temetőben levő sírjához. A sírnál Juhász Gyula tartotta az első beszédet. Elmondotta, hogy azért jöttek Martinovics kivégzése napján Ady Endre sírjához, mert Martinovics és társai álmodtak először öntudatosan magyar demokráciáról. Fiúk, — fejezte be beszédét Juhász Gyula —, tegyetek fogadalmat, hogy Adyt, az örök magyar testvért, szívetekbe zárjátok és hogy a magyar haladás termő televényévé teszitek ezt a földet. Fogadjátok meg e szent kopjánál, hogy nem engeditek meg, hogy a magyar lángész kálváriája legyen a magyar ugar”.

A kis aforisztikus esszének két mozzanata Juhász két korabeli írásának motívumával rokon: *A koloristából grafikus lett, egy új apokalipszis rézkarcolója* — ez rejtve a Dürerről szóló írásában található meg (*A passiók művésze*t, 179. sz.). *Petőfi III. Richárd bírálata: Nyílt levél*, 190. sz.

A Magyarországbán máj. 22-én [Szabó Lőrinc] (Sz-ó L-c) számolt be Ady sírjának megkoszorúzásáról „A keresztény ifjúság Ady ünnepe” címmel. A lap fényképet közöl Juhászról, amint a sírnál beszél.

201. A szegedi ver sacrum. A SzSz 1928. máj. 26-i számából. 11—12. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Babits Szegedről: Az Alföld legszebb leánya: egy Juhászhoz írott 1906. okt. 26-i levelében (BJK lev. 143. l.). — *Porváros*: Úti rajzok című írásában nevezi így Szegedet, ugyanitt versben is szól róla (Nyugat, 1909. nov. 1. 492—503. l.). — *Tömörkény* . . . úgy is mint nem szorosan vett városi tisztviselő: érdemes fölfigyelni rá, hogy Juhász több mint 12 év után is fölemlégeti, a város 1915-ben azzal az indokkal, hogy nem szorosan vett városi tisztviselőkről van szó, nem emelte föl Tömörkény és Móra fizetését. Már akkor szóvá tette ezt a méltatlan eljárást (*Kultúra*, JGYÖM 5 : 5271. l.). — *Alföldi Művészek Egyesülete*: vö. *Pro artibus*, 165. sz. Kiállítása jún. 3-án nyílt meg, a Délm ugyanaznap híradása szerint Juhász Gyula is részt vett a tárlat rendezésében. Egy héttel később irodalmi matiné volt a tárlaton. s ezen Alföldi tájak lelke összefoglaló címmel Etsy Emília és Ocskay Kornél olvasott föl Juhász Gyula verseiből (Délm 1928. jún. 10.).

202. Giovinezza. Délm 1928. máj. 26. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szóhalmozáson kívül Juhász szerzőségére vall, ahogyan a fajvédő Szegedi Új Nemzedéknek az olasz fasizmus és a Vatikán vitájában elfoglalt ellentmondásos álláspontját bírálja. Több írásában rokon módon, gúnyosan írt a

keresztényszocialista kurzuslap és az igazi kereszténység ellentétéről. Juhászra vall az olasz fasizmusról szóló rész is, és ahogyan a magyar fasizmust összeveti vele: ezzel a gondolatával nemrég találkozhattunk (*Kultúrfölény*, 189. sz.). Rávall, ahogyan a tehetségtelenség példáiként Pekár Gyulát és Krüger Aladárt idézi; az előbbi húszas évekbeli cikkeiben sűrűn emlegeti e vonatkozásban, az utóbbit meg már 1913-ban (*Rákosi Jenő olvas*, JGYÖM 5 : 470. l.).

203. *Háztűznézőben*. Délm 1928. máj. 27. 9. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Szatíra a színház két vezetőjéről; az országot járják, hogy a „legjobb erőket” lekössék a színházhoz.

204. *Művészet és erkölcs*. (Levél a szerkesztőhöz.) HRKÚ 1928. máj. 28. 3. l. Hírek r. Aláírás: *Muladi Mihály B. listás kukoricacsósz*.

Tóth Imre színügyi bizottsági tag levelet írt a bizottsághoz, és tiltakozott a Nászéjszaka című erkölcsstelen színmű bemutatása ellen. Erre válaszol ez a levél, mely több mozzanatában Juhász szerzőségére vall; többek között ezt írja: *a művészetben nem a meztelenség erkölcsstelen — ez az ő sokszor visszatérő gondolata (Szercesnmosdatás, 188. sz. Szakállszárító, Ö 2 : 243. l.); szomaházys és farkasimrés érelenségek és sületlenségek — ezeket mindig így emlegeti; a világon egy új kultúra indul a színpadokon — erre vonatkozóan kötetünkben is számos cikke utal; a befejező mondat pedig egyszerre három Juhászra valló mozzanatot őriz: Az illetékes tényezők pedig ne beszéljenek nivórol és kultúrfölényről akkor, amikor egyremásra írógépes mesékkel és bunyevác limonádával traktálják a felnőt publikumot. A kultúrfölényről: Kultúrfölény, 189. sz.; a Mesék az írógépről: Karácsonyi álom, 144. sz.; a bunyevác limonádéről (ez Herczeg Ferenc: Gyurkovics fiúk című színműve) A babona meghal, 47. sz. — Tükös Pötyi karrierje, 217. sz.*

205. *Hangadók*. Délm 1928. jún. 3. 4. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Útirajz a városi közgyűlésről és hangos figuráiról Stanley modorában. Juhász önmagát is bemutatja: *a szerző Önarc képe következik. Íme: En egyleőre a karzaton foglalok helyet. Persze, állóhelyet. A jobboldalon. Néha megesik, hogy a magasból közbeszóllok. Ha például valamelyik szónoknak nem jut az eszébe semmi és mégis mondani akar valamit. Ilyenkor az elnök erőlyesen csenget és azt gondolja magában, hogy mi lesz akkor, ha ez a rossz fiú egyszer mégiscsak lekerül ide és a szélsőbalon elkezdí az első filippikát: — Tisztelt Közgyűlés!*

206. *Columbia*. Délm 1928. jún. 7. 7. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Molnár Ferenc és Lengyel Menyhért világsikerűs drámáinak szatírája. Megírására Lengyel Menyhért: Antónia című művének jún. 8-i bemutatója és Fedák Sári vendégszereplése adott alkalmat.

207. „*Mikor a gyermek jő*”. A Délm 1928. jún. 9-i számából. 1. l. Vezércikk. Kivágata a Kilényi-gyűjt.-ben. Juhász szerzőségére vall több mozzanata: áhítatos gyermekszerezetek rokon a *Szent gyermekség* című *Szakállszárító*jával (Délm 1928. ápr. 1. = Ö 2 : 242—243. l.). A *szent gyermekség* kifejezés is szerepel itt. Közgyűlési ügyekről van szó a vezércikkben, és amint már kiderült (*Hangadók*, 205. sz.), részt vett a közgyűléseken. A gyermeket leintő *komor templompribék* is ismerős kifejezés, és a helyzet megtalálható versben is, melyben a templomban elszabadult léggömb miatt a gyermekre *mogorva templompribék* ripakodik (*Búcsúfia*, JGYÖM 3 : 65. l.). Nagyon jellemző,

hogy az írás kétszer is bécsi emlékekre hivatkozik; különösen Juhászra vall a második utalás, hiszen tudjuk, hogy sokat időzött a bécsi képtárakban (1926). A hivatalos és választott is Juhász kedvelt szókapcsolata. A cím Victor Hugo versének címe és kezdősora. Hugóra a már idézett *Szakállszártó*ban is utal: *Victor Hugo akkor volt a legnagyobb, mikor a legkisebbekről írt.*

A torony alatti podeszta: Somogyi Szilveszter polgármester. — *A magyar kultúra minisztere leiratott intézet:* a Délm jún. 5-én közli, hogy Klebelsberg utasította a várost, sürgősen létesítsen gyermek-játzótereket. — *A tatai és pécsi szén:* a városi közgyűlésen ezekben a napokban többször szó esett Balogh Lajos városatya rokoni „szén-kapcsolatairól”, az ő közreműködésével kapta a város a szenet. (A helyi sajtóban nagy teret kapott szénvita talán Móricz Rokonok című regényét is ihlette.) — *Az egyik szegedi újságban a hőrmeneiről:* Szegedi Új Nemzedék, jún. 9.

208. „Etelka Karjelben”. A Délm 1928. jún. 15-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2406. sz.). Több mozzanata is Juhász szerzőségét bizonyítja: a szóhalmozás; a *gazdag szegénységünk* Jókaitól vett kedvelt fordulata; a *szent . . . gyermekség* kifejezés (vö. „*Mikor a gyermek jő . . .*”, 207. sz.); Bartók és Kodály népdalgyűjteményének mostoha sorsáról nemrég ugyanezt írta (*Kultúrfelelő*, 189. sz.); mindenképpen Juhászra vall Ady nevének idézése. Jellemző, hogy Tömörkényt az íróról szóló versének szavaival — a *föld és nép tisztaszívű trómuvésze* — illeti (vö. [*Itt élt s darvadozott . . .*], JGYÖM 3 : 208. l.).

Az előkelő idegen: Esmond Harmsworth. (Vö. *Magyar Veronika*, Délm 1928. máj. 19. — *Szeged és az angol kultúra*, Délm 1928. máj. 20.) *Az előkelő idegen* is Juhász kedvenc fordulata, már egy 1908-as alkalmi versének is ezt a címet adja: *Az előkelő idegen* (JGYÖM 3 : 154. l.). *Észtek látogattak el hozzánk:* Budapesten finnugor kongresszus volt, jún. 14-én finn és észt vendégek érkeztek Szegedre; jún. 15-én a Tisza szálló hangversenytermében Finn mesterdalnokok címmel adott műsort a Laulu Michet (Dalos Férfiak) finn kórus. — *Elias Lönnrot* (1802—1884) finn orvos, majd Helsinkiben a finn nyelv és irodalom tanára. Ősi énekekből ő szerkesztette össze a finnek nemzeti eposzát, a Kalevalát. — *Etelka Karjelben:* Dugonics 1794-ben írott szomorújátéka. — *Johannes Linnankoski* (1869—1913) finn író, a finn romantikus irodalom jelentős képviselője, a nemzeti szellemű kultúra fölvirágoztatásában volt nagy szerepe.

209. Két szegedi könyvről. A Délm 1928. jún. 17-i számából. 6. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Javításunk:

Az első bekezdésben *az elsinorei tenetöven* állott a *helsingöri* helyett. A második bekezdésben eredetileg ez állt: *fizikai elmúlásuk tovább élnek . . .* Az *után* szót értelemszerűen pótoltuk.

1.

Czibula Antal könyvének hőse Pillich Kálmán (1840—1922) szegedi ügyvéd, városatya, a szegedi közélet és városi közgyűlés szorgalmas szónokája. — *A szentéletű nagy szegedi festőművész:* Károlyi Lajos. — *Vera imago:* igaz,

hú képmás. — *Frans Hals* (1580 körül — 1666) kiváló holland portréfestő. — *A savoyai vikárius*: Rousseau: A savoyjai vikárius hitvallása. Budapest 1912. Fordította Rácz Lajos. — *A szilfák alatt*: utalás Anatole France: Jelenkori történet című regényének *A szilfák alatt* című fejezetére, Bergeret úr és La-taigne abbé párbeszédeire. — *Endrédi Sándor Fáy Andrásról*: Egy hasznos író. Századunk magyar irodalma képekben. Budapest 1900. 105—115. l.

2.

Berczeli Anzelm Károly: Mise című köteteről: *Kritika* (19. sz.) — *Békeffy György*: *Békeffy György, a kedves emlékü Békefi Antal rokona, igen tehetséges és fiatal rajzoló, aki a belvárosi népiskola termében állít most ki, leginkább azért tetszik nekem, mert a háború utáni új nemzedék szociális öntudatát, humanista áhítatát és fájdalmas életakarát fejezi ki finoman, erősen és bátran. Nemcsak akar, de tud is. És nemcsak tud, de érez is. És együtt érez a dolgozókkal és a szenvedőkkel.* (*Szakállszárító*, Délm 1925. aug. 9.) — Vö. még: *A gazdag város szegénysege*, 105. sz.

210. *Békeffy György kiállítása a Kass halljában*. HRKÚ 1928. jún. 18. 4. l. Hírek r. Névtelenül.

Szerzőségére vall, hogy Békeffy György fiatal festőművészről ekkor másutt is hasonló elismeréssel nyilatkozott. (*Két szegedi könyvről*, 209. sz. — *Szakállszárító*, Délm 1925. aug. 9.); jellemző fordulata: *komoly hittel és istenáldotta tehetséggel*: Békeffy festészetéről azt írja, hogy *szociális tendenciájú* — ezt Szöri Józsefről is mondta (*A diurnisták*, JGYÖM 5 : 241. l.).

211. *Színház és kultúra*. A Délm 1928. jún. 21-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusjegyei mellett Juhász szerzőségére vall gondolati rokonsága. Ugyanilyen esetről már szólt (*Művészbecsület*, JGYÖM 7 : 137. l.); azt, hogy a színház nem a kultúra teteje, és hogy más művészeteknek is teret kell engedni, hasonlóan nemrég hangsúlyozta (*A szegedi ver sacrum*, 201. sz.); Thury Zoltán, Cholnoky Viktor, Tömörkény István mint a méltatlanul feledettek példái számos írásában föltűnnek; Szabó Dezső és Kassák Lajos nevének idézése is rávall, mindkettőjüket többször állítja szembe az ellenforradalmi rendszer talmi irodalmi értékeivel. Rá jellemző *Abádszalók* idézése és az a gondolat, hogy *A színház a művelődés góca, mivel nők is szerepelnek benne. A Szakállszárító* aforizmái között kétszer is fölbukkan ez a gondolata: *A színház a legfontosabb kultúrintézmény a világon. Miért? Azért, mert színésznők is játszanak benne.* (Ö 2 : 226. l.) — *Miért foglalkozik boldog és boldogtalan annyit és oly szívesen a színházzal? (Én is.) Mert színésznők is vannak benne...* (Ö 2 : 243. l.).

Tőkés Anna (1904—1967) 1925-ben szerződött a Nemzeti Színházzal, 1928-ban egy évre átment a Magyar Színházhoz. — *Ágy... a párisi kirakataban*: két színmű címének összevonása; Henri Lavedan: *Az ágy* című színművét magyarországi bemutatásakor betiltották. Juhász cikket írt róla (*Az ágy*, Szeged és Vidéke, 1905. júl. 5.); *A Párisi kirakat*: Szulcz-Bousquet—Henry Falk operettje, 1927. nov. 15-én mutatták be Szegeden.

212. *Az első siker*. A SzSz 1928. jún. 23-i számából. 3—4. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Jún. 24-én megalakult Szegeden a Magyar Újságírók Egyesületének szegedi csoportja. Országos vezetőségét Rákosi Jenő és Kárpáti Aurél képviselte, és megkoszorúzta Tömörkény emléktábláját. A jún. 24-i esten Juhász Gyula Aigner Károly főispánra mondott köszöntőt. A SzSz-ben ebből az alkalomból nyilatkozat-sorozat jelent meg a szegedi újságíróktól és közéleti emberektől. Juháson kívül nyilatkozott még többek között Móra Ferenc, Szalay József, Tonelli Sándor is.

A történetet Juhász megírta már Balassa Armin halálakor (*Utazás egy sírdomb körül*, JGYÖM 7 : 71. l.). A gyilkossággal vádolt Mezei István mellett kiálló vezércikkével (*Tetemrehívás*, JGYÖM 5 : 118. l.) részletesen foglalkoztunk (JGYÖM 5 : 604. l.). — *Minich Károly* (1869–1938) törvényszéki orvosszakértő, egyetemi magántanár. — *Jean Calas* (1698–1762) protestáns toulouse-i kereskedő, akit azzal vádoltak, hogy vallási ellentétből fölakasztotta saját fiát. A kereskedőt kivégezték: Voltaire röpiratban bizonyította be ártatlanságát, és a kivégzett embert 1765-ben ártatlannak nyilvánították.

213. Kísértetek. A Délm 1928. jún. 29-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusjegyei mellett az ő szerzőségére vall, hogy a háborúról írott cikkeivel mutat szoros gondolati rokonságot. (Pl. 1914, Szeged, 1924. máj. 10.) A cím Ibsen drámájának címe: Juhász számos írásában idézi Ibsent, műveit jól ismerte és szerette; az egyéni terrorról és Principről nemrég szökött (*A pokol gépe*, 181. sz.). *Rudolf*, *Vecsera*, *Mayerling*, *Spanga*, *Pitél*, *Berec* — e nevek ugyanígy fordulnak elő *A panorámás* című versében (JGYÖM 2 : 406–407. l.). Azt, hogy Szabó Dezső mit mondott a magyar ifjúság új seregszemléjén, azért tudja ilyen pontosan idézni, mert ő is részt vett máj. 20-án, Ady sírjának megkoszorúzása után, a Zeneakadémián rendezett hangversenyen, melyen Szabó Dezső mondott bevezető beszédet.

Nedelko *Cabrinović* nyomdász, szerb nacionalista, aki 1914. jún. 28-án Sarajevóban bombát dobott Ferenc Ferdinánd osztrák–magyar trónörökös és felesége autójára, de a bomba későn robbant, és csak a következő autó utasait sebesítette meg. — *Rudolf* (1858–1889) trónörökös, Ferenc József osztrák császár — magyar király fia, a mayerlingi vadászkastélyban szeretőjével, báró *Vecsera* Máriával (1872–1889) együtt öngyilkos lett. — *Spanga*, *Pitél*, *Berec*: 1883. márc. 29-én Budán meggyilkolta Mailáth György ország-bíró.

214. Indítvány a közhangulat fölemelése tárgyában. Délm 1928. júl. 1. 7. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — A júl. 28-i közgyűlés alatt a város-háza előtt zenekar kezdett játszani. Juhász gúnyos hangon ajánl a városatyák egyéniségének megfelelő zenét az álmos közgyűlésre.

215. A jubiláns Rousseau. HRKÚ 1928. júl. 2. 4. l. Hírek r. Névtelenül. Szerzőségére vall szóhalmozó stílusa és a Juhászra rendkívül jellemző liturgikus frazeológiája: *egy fájdalomokban megtisztult emberiség köszönti az örökkévalóság stációján*. — Rousseau halálának 105. évfordulóján íródott.

216. Csak titokban. Délm 1928. júl. 5. 6. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Szatirikus kommentár Pálffy József színházi intendánsnak ahhoz a megjegyzéséhez, hogy a szegedi kritika túlságosan szigorú a színházhoz.

217. Titkos Pötyi karrierje. A Délm 1928. júl. 5-i számából. 5—6. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Gyurkovics-gyerekek: Herczeg Ferenc Gyurkovics fiúk című színművének bemutatója máj. 26-án volt. — *Jeritza Mária* (1887—) cseh származású operatárak oparáenekesnö, Magyarországon is sokat szerepelt. — *A szegedi városi színház fővezére:* Pálffy József intendáns (vö. *Csak titokban*, 216. sz.). Konsztantyin Szergejevics *Sztanyiszlavszkij* (1863—1938) színházi teoretikus, a 20. századi realista színjátszás nagy alakja, klasszikus és modern drámák rendezője. — Alekszandr Jakovlevics *Tajrov* (1885—1950) a Moszkvai Kamara Színház rendezője. — Vszevolod Emiljevics *Mejerhold* (1874—1942) színész, rendező; újszerűsége törekvő rendezései nagy vitákat váltottak ki. — Jevgenyij Bagratyionovics *Vahangov* (1883—1922) színész és rendező, Sztanyiszlavszkij tanítványa, önálló színházat hozott létre, melyben a modern színjátszás új formáit honosította meg. — Max *Reinhardt* (1873—1943) német színész és rendező, sokoldalú elméleti és gyakorlati munkát végzett a színpadi technika és játékstílus megújításában. — Firmin *Gémier* (1869—1933) világhírű francia rendező, a Színházi Világszövetség elnöke volt. Hont Ferenc, aki hosszabb időt töltött Párizsban mellette, riportot közölt róla. Kettejük beszélgetésében tűnik föl először a szegedi szabadtéri játékok terve (Délm 1927. máj. 11.). — Erwin *Piscator* (1893—1966) német rendező és színházelméleti szakember, a munkásszínpadok megalakításával, új rendezői gyakorlatával végzett nagyhatású újító munkát a színpad világában. *Karl-Heinz Martin* (1888—1948) német rendező (vö. *Karlheinz Martin rendez*, 252. sz.). — *Titkos Ilona* (1903—1963) a Magyar Színház művésznője, ekkoriban Szegeden vendégszerepelt, de nem színházi sikereket aratott, hanem kutyájával nyert első díjat a kutyakiállításon (Délm 1928. júl. 3.).

218. Neopedagógusok. A Délm 1928. júl. 6-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmozás mellett Juhász szerzőségére vall az utalás, hogy *a magyar tanárról e lap hasábjain nem egy himnuszot írtunk már*. A Délm legtöbb írása, amely a tanárról, a tanításról szól, Juhász Gyulától származik. Ez is gondolati rokonságot mutat ilyen tárgyú régebbi írásaival. (*Oktatók*, Délm 1925. szept. 5.) Rávall, hogy a kurzus hangos kereszténységével a krisztusi szeretetvallást állítja szembe; a Délm munkatársai közül ő volt az, akit mint régi tanárt mindig érdekelték a tanítás problémái.

Júl. 3-án nyílt meg Budapesten a harmadik egyetemes tanügyi kongresszus. Négyesy László megnyitó beszéde után felszólt *József főherceg* (1872—1962) az Akadémia elnöke, *Serédi Jusztinián* (1884—1945) bíboros hercegprímás és Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter is. — *Zengő érc és pengő cimbalom:* idézet Pál apostolnak a korintusziakhoz frott első leveléből (13. l.).

219. Kakasviadal. A Délm 1928. júl. 7-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusában, mint más írásaiban, fölfedezhető a sajátos szóhalmozás; Juhász az, aki a Délm-ban hosszú idő óta a színházzal kapcsolatos vezércikkeket írja, e korabeli írásaiban gyakran foglalkozik a színházkultúra lesüllyedésével; Juhász sajátos kifejezéseit találhatjuk az írásban: *fanyar bölcsesség*, *sírvavigadó költő*; a színház Shakespeare-ciklusáról már előbb is írt (*Nyílt levél*, 190. sz.). A könnyed, glosszázó hang is az ő tollára vall.

Mariházi (Kövér) Miklós (1870—1930) színész, több vidéki városban (Kecskemét, Szolnok, Kaposvár stb.) színingazgató. A kakasviadatokra kapott engedélyéről szóló és a *bakonyi ujságban* megjelent hírt nem ismerjük. A Szegeden megjelenő Színészet és Kritika már jún. 18-án (egy budapesti tudósításra hivatkozva) közli a kakasviadatok hírért.

220. Fenn az ernyő, nincsen kas. Délm 1928. júl. 8. 7. l. Szögédi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Szatirikus kommentálása a hírnek, hogy Pálffy József színházi intendáns országos színműpályázatot kíván kiírni, és irodalmi esteket akar rendezni a szegedi színházban (Délm júl. 7.).

221. Magyar rapszódia. A Délm 1928. júl. 10-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségére vall, hogy Ady szavaival kezd: prózájának egyik jellemzője volt Ady szavainak sűrű idézése; rávall, hogy a magyar kultúra ügyét a külföldivel szemben ilyen szenvedélyesen propagálja, rá jellemző a tájékozottság, amely a magyar színészek felsorolásában megnyilatkozik, olyan neveket említ, akiket mindig elismeréssel idézett írásaiban; szerzősége mellett szól a befejező rész Pekárra vonatkozó gúnyos megjegyzése is. Pekárt mindig így emlegette (pl. *Tótágas*, 63. sz.), mint a Magyar Filmalap elnökét.

Baljóslatos, bús nép a magyar: helyesen: Baljóslatú; Ady: Üdvözet a győzőnek. — A *Magyar rapszódia* című, német vállalkozással készült filmet 1928 októberében mutatták be Magyarországon, szövegkönyvét Székely János írta. *Ufa:* Universum Film A. G., német filmvállalat. — *Willy Fritsch* (1901—) német filmszínész, ma az NDK-ban él, a Magyar rapszodián kívül más magyar tárgyú filmekben is játszott. — *Dita Parlo* (1907—) német származású francia filmszínésznő, ő is több magyar filmben szerepelt. — *Harry Hardt* (1900—) német színpadi, majd filmszínész, ő is több magyar tárgyú filmben szerepelt. — *Raritás:* különlegesség, ritkaság. — *Leopold Kramer* (1890—) osztrák drámai színész, a prágai Német Színház igazgatója; az I. világháború idején a budapesti Phoenix filmgyár produkcióiban filmezett. — *Hans Swarcz* (1892—1946) osztrák származású német filmrendező. — *Erich Pommez* — helyesen Pommer (1889—1966) német és amerikai filmvállalatok producere, filmrendező is volt. — *Fred Majo* német filmíró. — *Pfeiffer, Deschan* és *Hoffmann* nevű filmszínészekre vonatkozóan nincsen adatunk. — *Erich Kettelhut* (1893—) német díszlettervező, kezdetben az expresszív filmdíszletezés irányzatának híve volt, magyar rendezőkkel is dolgozott együtt.

222. Mucsai múzsa. Délm 1928. júl. 11. 5. l. Szögédi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. — Gúnyos megjegyzések Opré János Kritika című színházi lapjának fogalmazásbeli pontatlanságairól, magyartalanságairól. (Vö. *A színlapok margójára*, 247. sz.)

223. A zöld vadász. A Délm 1928. júl. 13-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzősége mellett szól a cikk erős Kossuth-kultusza; közismert, hogy Juhász családjából hozta magával ezt a föltétlen hódolatot. A záró mondat gondolata azonos Kossuthról írott aforizmájával: *Jöjjön el a te országod! — magyar ember mindenkinél mélyebben érzi ezt a fohászt.* (Kossuth,

Délm 1927. nov. 6. = Ö 2 : 241. 1.) Fölbukkan más frásában is (*Kossuth Lajosról*, Délm 1925. szept. 19.— *Kossuth és Klebelsberg*, JGyÖM 7 : 227. 1.). — *Hallgatnak, mint a dinnye a fűben* — Juhász szerette ezt használni, erre utaltunk már (*Eszményi nővé, 15. sz.*). Juhász szerzőségére vallanak az idézett nevek: Nietzsche, Tolsztoj, Ibsen. *A többi néma csend* — kedvelt szállóigéje ez (Hamlet). Rá jellemző a *monarkia* szó írásmódja is.

Gróf Széchenyi György (1889—1938) cikkei a Magyar Kultúrában: A negyvennyolcas lelkesedés és Kossuth Lajos a magyar törvénytárban. 1927. nov. 20. 997—1001. 1. — A „Kossuth zárandoklat” tanulságai és a magyar szabadkőművesség. 1928. júl. 5. 71—76. 1. — *Bangha Béla* (1880—1940) jezsuita páter, az ellenforradalmi rendszer támogatója. — *A szegedi Kossuth-szobor koszorúját egy kis osztrák szoldateszka eltávolította*: 1903. okt. 6-án, a leszerelésre váró, de visszatartott szegedi katonák koszorút helyeztek el a Kossuth-szobornál a szalagján fölirattal: „Dicső emlékednek”. Egyik tisztjük levétette. Erre nagy tömeg verődött össze, a Kossuth-nótát énekeltek, és visszazerezték a koszorút. A koszorúzásból tüntetés lett, a kivonuló fegyveresekkel szemben a tömeg kövekkel védekezett. A dolog országos rokonszenvtüntetésekre vezetett. (Vö. Péter László: Szeged, 1903. okt. 6. Délm 1953. okt. 6.) — *Szekfű Gyula* (1883—1955) A száműzött Rákóczi (1913) című könyvében leszámolt az idealizált Rákóczi képpel, de ezt bizonyos Habsburgpárti szemlélettel helyettesítette. Könyvét nagy támadások érték. Juhász többször utalt Szekfű könyvére (*A mi Rákóczink . . .* JGyÖM 6 : 210. 1. — *Rákóczi másik arca*, Délm 1926. márc. 27.) — Szekfű könyvét *máglyára kívánta a szegedi hazafias elszántság*: Móra Ferenc: Amikor máglyát raktunk Szekfű Gyulának. (Sokféle — Egy cár, akit várnak. Budapest 1958. 151—157. 1.) — *Lepsényi Miklós József* (1860—1924) egyházi író, ferencrendi szerzetes. Juhász máskor is elítélően szól róla (*Értesítők IV.*, Szeged és Vidéke, 1906. júl. 18.). — *Parforce vadászat*: falkavadászat, hajtóvadászat kutyákkal.

224. *Quatorze Juillet*. Délm 1928. júl. 14. 1. 1. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a Bastille bevételének, a nagy francia forradalom ünnepének napjáról gyakran megemlékezett; e cikkei rokonságot mutatnak egymással. A mostaniban utal arra, hogy 1919-ben közvetlen közletről láthatta a franciák ünnepét, ugyanis ekkor az antant francia megszálló csapatai Szegeden voltak. Tudjuk, hogy Juhász különös érdeklődéssel viseltetett az ittlelvő franciák iránt, a magyarok ügyének jobb megértésére francia nyelvű lapot is szerkesztett (*La Hongrie Républicaine*); az 1919-es francia ünnepre is cikket írt (*Július 14.* JGyÖM 6 : 215. 1.). Most Watteau képeit említi — ez nem véletlen, kedves festője volt, verset írt róla, egy másikban pedig éppen a nagy francia forradalommal kapcsolatosan említi nevét (*Maillard kisasszony*, JGyÖM 1 : 180—181. 1.). Desmoulin neve is fölbukkan a cikkben, ez sem csupán a történeti hűség kedvéért; a Bastille említésekor róla is mindig megemlékezett, sőt egy prózai frásban versben is szól Desmoulin-ról (*A Bastille bevétele*, JGyÖM 5 : 254. 1. — [*Camille Desmoullins . . .*], JGyÖM 3 : 138. 1.)

Idézzük a befejező részt:

Ma már a huszadik század tragédiája után vagyunk és 1928 július 14-én eszünkbe jut, mit jelentett nálunk, a magyar tájon, a magyar léleknek a világtörténelem e rengeteg rengése? Néhány öntudatos és bátor szellem, lopva, titkon

leült egy „sötét szövetség gyász asztalához” és a fölvilágosodás francia ígét magyarrá fordította. Hamarosan fölfedezték és lefejezték őket, azokat pedig, akik a hatalomra nézve kevésbé látszottak veszélyeseknek, tehát az irodalom és költészet művelőit, Spielbergbe, Kufsteinba, Munkácsra küldötték.

Szegény ember vízzel főz, árva népnek árva a forradalma. Ami más, boldog, nagy nációnak gloiret hozott, az számunkra tragédiát és vérpadot jelentett.

225. Majd ha fagy . . . Délm 1928. júl. 17. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szóhalmazó stílussajátosságán kívül Juhász szerzőségére vall, hogy a „szezonzáró” cikkben megismétli mindazt, amit eddig kritikus szemmel látott és bírált a helyi közéletben, színházi életben és az országos politikában; a városról mondott bírálata rokon azokkal, amelyekben a városi közgyűlést, a város kulturális érdektelenségét ostromozta nem egyszer szatirikusan. Cikkét Ady versére (A paraszt nyár) való utalással kezdi, és ugyancsak az ő művének (Ének a porban) gondolatával zárja. A már jól ismert Jánossy Gábor neve is fölbukkan a cikkben. Az is szerzősége mellett szól, hogy utal Nobile, Amundsen, Nansen sarkkutatókra; tudjuk, hogy fokozott érdeklődéssel figyelte a nagy fölfedezők, repülők útját, többször foglalkozik velük.

226. Híres gyerekek. Délm 1928. júl. 19. 4. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

A pesti színházi lap mintájára, amelyben a kor hírességei nyilatkoznak gyermekkorukról, Juhász a szegedi közélet képviselőinek apokrif nyilatkozatait adja közre. Önmaga nyilatkozata így szól: *Nagyon jó gyerek voltam. Ha a felnőttek valami rendetlenséget csináltak, négyest írtam be nekik a noteszembe. Ma is ez a kedves játékomb.*

Gúnyosan szól egy színházi lap szerkesztőjéről, aki haragszomrádot játszik a helyesírással. Nyilván Opré Jánosról van szó. (Vö. *A színlapok margójára*, 244. sz.)

227. Kultúrpropagandát! Délm 1928. júl. 21. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szerzőségét bizonyítja, hogy mindaz, amit a magyar kultúra hazai mostoha támogatásáról és a külföld előtti bemutatásáról mond, rokon hasonló cikkeivel; akiket a külföld előtt is érdemesnek tart a bemutatásra, azok mindig ugyanazok az ő cikkeiben. Esmond Harmsworthnak ahhoz a nyilatkozatához fűz megjegyzést, mely szerint a lengyelekhez hasonlóan a magyaroknak is irodalmi, művészi, zenei ezeredményeikkel kell fölhívniuk magukra a figyelmet. A cikk első harmada Esmond Harmsworth nyilatkozatából áll. Erdemes kisé hosszabban idéznünk Juhász szavait:

Itt diadalkapukkal és a legmagasabb körök kitüntető meghívásával és elismerésével fogadják Henry Bernstein urat, az ügyes és ravasz párisi drámagyárost, akinek iparművei ma már a kutyának se kellene Budapestén és a művelt nyugaton és keleten, de aki francia és a francia követség védelme alatt jön ünnepeltetni magát, nálunk a legteltesebb hódolat és tisztelet jár ki Barbusse és Romain szármára (akik otthon veszedelmes destruktívek), azok részéről, akik Babits Mihály vagy Móricz Zsigmond sokkal eredetibb és igazabb tehetsége és művészete előtt diszkréten és indignálódva csapják be az irodalmi akadémiák és színházak kiskapuit. A mi Sienkieviceink, ó nemes Lord, jeltelen vidéki strokban pihennek

egy meddő munkában és jutalmazatlan alkotásban eltöltött tragikus élet után, mint Tömörkény István és a mi Paderevskijeink elpusztulnak a pusztában, mielőtt idehaza fölfedeznék őket.

Még aránylag könnyű dolga volt Molnár Ferencnek, aki hazulról is gazdag fiú és különben is jól keres, ő minden állami beavatkozás és hatósági támogatás nélkül, a maga borotvált szakállára lehetett irodalmi nagykövete a magyar színházi kultúrának a legnehezebb években is. Bartók és Kodály is mindenféle neoneacionista segítség nélkül tudtak világhírre vergődni, de mennyivel könnyebb és okosabb lett volna, ha ezeknél a dicsőségeknél és diadaloknál valahogy a magyar állam is ott állott volna, személyesen, hivatalosan, egész testével és lelkével és mint annak a bizonyos magyar kultúrfölénynak tagadhatatlan bizonyítékait mutatták volna be őket az emberiség koncertjében? De a mi magas uraink és parancsolóink szíves örömet (vagy lehetséges, hogy szívtelen örömtelenül) vendégelik és ünneplik a legutolsók amerikai detektívregénykirályt is, sőt Bánky Vilma számára is van babérjuk és bankettjük, mivel a szép és ifjú művésznő Hollywoodban filmезik, ellenben Márkus Emília csak a Nemzeti Színházban tengeti napjait és fogadja a hazai fajvédelem ifjú rajongóinak bűzbombáit mint Nagyasszony. László Fülöp kiment Londonba és angol állampolgár lett, őt tehát angolosan köszöntjük, mint előkelő idegent, aki legjobbjainkat portretirozza nekünk, ellenben Rudnay Gyulára minden turáni ktyót-békát kiáltunk, mert hogy ő véletlenül egészen magyar és a miénk!

Juhászra jellemző, hogy Henry Bernsteint ilyen gúnyval emlegeti, többször nyilatkozott így róla 1908-ban és 1911-ben (*Lesben, Szeged és Vidéke*, 1908. febr. 2. — *Bernstein*, JGyÖM 5 : 166. l. — *Képtelen levelezőlap — Henry Bernstein úrnak, Páris, Szeged és Vidéke*, 1911. febr. 25.). Az *előkelő idegen* szócikket is Juhász stílusára vall, szerette használni (legutóbb: „*Etelka Karjában*”, 208. sz.). Amit most László Fülöpről mond, némi gúnyval, egy fél mondatban megírta régebben (*Nemo propheta . . .*, JGyÖM 7 : 191. l.).

228. Szilágyi Aladárt kihagyták. Délm 1928. júl. 21. 6. l. Hírek r. Névtelenül.

A színház új szerződések kötött színészeivel, de Szilágyi Aladárral nem. A rövid kommentár, mely méltatja a színész érdemeit, és méltatlannak tartja az ellene elkövetett eljárást — szóhalmozásos stílusa miatt is Juhásznak kell tartanunk; erősíti feltételezésünket, hogy a Tömörkény Asztaltársaság, amelynek Juhász volt a vezetője, aug. 4-én ünnepséget rendezett Szilágyi Aladár tiszteletére:

„Szilágyi Aladár ünneplése a Tömörkény-Társaságban. A Tömörkény Asztaltársaság havi búcsú előestéjén ünnepelte Szilágyi Aladárt, a kitűnő «Tömörkény színészt», aki a jövő színi évadra szerződés nélkül maradt. Az asztaltársaság nevében Juhász Gyula köszöntötte Szilágyi Aladárt. Senki jobban nem vitte a magyar parasztot a színpadra, mint Szilágyi — mondotta —, aki sohasem színészkedett a színpadon, hanem átélte és átszenvedte a magyar paraszt örömet, bánatát, szerelmét. Klasszikus magyar figuráiban Tömörkény parasztjai éltek. A sors különös iróniája folytán Szilágyi Aladár azonban ma szerződés nélküli, aki nem kellett a házikezelésnek. Juhász Gyula végül a társaság 80 pengőről szóló takarékkönyvét nyújtotta át a nélkülözö színésznek, aki meghatva köszönte meg az asztaltársaság ajándékát. Bartos Gyula, a Nemzeti Színház tagjainak nevében üdvözölte a kiváló «Tömörkény színészt», Terescsényi György az írók üdvözetét tolmácsolta.” (Délm aug. 5.)

Valószínű, hogy ez a hír is Juhász tollából származik.

229. A szegedi boszorkányok. A kétszázadik évforduló alkalmából. Délm. 1928. júl. 22. 5. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — Az 1728-as szegedi boszorkányégetés történetének föllevenítése Reizner János: *Szeged története* című műve alapján. (Vö. *A szegedi boszorkányok*, 159. sz.)

230. Tanyára magyar! (Saját külön népiesüinktől.) A Délm 1928. júl. 25-i számából. 5. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

A színház júl. 22-én Szeged-Alsótanyán *Melló* Károly vendéglőjében mutatta be *Csepreghy Ferenc* (1842—1880) A piros bugyelláris című népszínművét. Az előadásról Vér György számolt be a Délm júl. 24-i számában ilyen cím alatt: A piros bugyelláris premierje Alsótanyán, táncoló nézőtérrel, nótázó intendánssal és lelkenedező színészekkel. Juhász e beszámolóiból vett eseményeken humorizál.

John Stuart Mill (1806—1873) angol agnoszticista filozófus és közgazdász. Azt, hogy a tanyán Stuart Millt olvassák, Mórától veszi (Szegedi tulipános láda. Budapest 1964. 342. l.) — *Tormay Cecil* (1876—1937) író, az ellenforradalom ideje alatt játszott reakciós irodalmi és politikai szerepével tűnt ki; Juhász számos írásában említi nevét lekicsinylően és elítélően. — *Zerkovics Béla* (1881—1948) operett- és dalszerző, Juhász öt sem becsülte sokra, mindig csak a felszíniesség példaként emlegette. — *Szilágyi Aladár* (1868—1955) jó nevű színész, többször volt a szegedi színtársulat tagja. (Vö. *Szilágyi Aladárt kihagyták*, 228. sz.). Talán Juhász tiltakozása is hozzájárult ahhoz, hogy Szilágyi Aladárt újra visszavették a színházhoz, 1929-ben Szegeden ünnepelte 40 éves színészi jubileumát. — *Kisguzsi Illés*: a szegedi parasztnovella jellegzetes Szeged vidéki paraszt alakjának neve. — *Az intendáns*: Pálfy József.

231. Gyepűn innen, gyepűn túl. A Délm 1928. júl. 27-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja a cikkben sűrűn fölbukkanó szóhalmozás; a föltűnő érdeklődés a környező államokban élő magyar fiatalok mozgalma iránt: több írásban utal rájuk, és szembeállítja őket a hazai „kultúrfölény” propagandájával. A Baumgarten-örökségről már régebben is írt (*Pörös atyafiak*, 108. sz.). Most Ady nemzedékének íróit felsorolva föltűnik Juhász nevének hiánya: a Délm-ban ez csak úgy lehetséges, ha a cikket maga Juhász írta. Bartók és Kodály nevének fölbukkanása is Juhász szerzőségére vall, láttuk már eddigi írásaiból, milyen szenvedéllyel állítja mindig példának őket a fiatalság elé, és a „kultúrfölényes” ellenforradalmi rendszer állértekeivel szemben az ő művészetük nagyságát hangoztatja.

A *Baumgarten-díj* odaítélésének minisztérium szabta föltételeiről, az alapítvány aláírásának körülményeiről Basch Lóránt: A Baumgarten-alapítvány a végrendelettől az életbelépésig. ItK 1966. 646—655. l. — *A prágai, brünni és pozsonyi magyar . . . főiskolai hallgatók cserkész szervezetének fölhívása*: Balogh Edgár fogalmazta, a Vetés című kiadványukban jelent meg. (Balogh Edgár: i. m. 81—82. l.)

232. Status Animarum. Délm 1928. júl. 28. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Stílussajátosságai Juhászra vallanak; gondolatmenete, amely a magát kereszténynek nevező kurzussal szemben a krisztusi szeretetvallást hangsúlyozza, az ő nézeteit tükrözi; Jézus születésének leírása rokonságot mutat

hasonló tárgyú verseinek hangulatával. Nagyon jellemző mondata: *Ez a bethlehemi gyermek, aki istállóban született és keresztfán halt meg, minden igaz embernek magasatos és mélyesges hódolatától kísérve vonul végig virágvasárnap diadalmenetben időkőn és tereken keresztül.* Ezt is olvashatjuk: *De az ő császársága alatt élt és álmodott és írt az a szelíd, finom, nemes, tiszta és komoly Vergilius, aki megjövendölte, hogy jönni fog a Szűz (veniet virgo) . . . Vergiliust és ezt a jövendölését idézi a Karácsonyi óda (JGYÖM 1—283. l.) című verséhez írott mottója is.*

Megírására az adott okot, hogy Hegedüs Béla egyházi adóösszeírást végzett Szegeden, és a „lelkek státusának” összeírása ürügyén egyebek között a Délm-ot olvasó híveket igyekezett lebeszélni az előfizetésről.

233. Petőfi. Délm 1928. júl. 31. 6. l. Hírek r. Névtelenül. — Juhász szerzőségét bizonyítja stílussajátságain kívül ismert szokása, hogy Petőfi halálának évfordulójáról mindig megemlékezett. Ez az írása is rokon a hasonló eddigiekkel.

234. Olimpiász. A Délm 1928. aug. 4-i számából. 1. l. Vezércikk.Névtelenül. A szóhalmozás mellett Juhászra vall, hogy érdeklődéssel figyelte a testi vetélkedések, a sport embereinek sikereit, és e cikkével rokon gondolatokat írt már le korai írásaiban (*Magyarok az olimpiádon*, JGYÖM 5 : 260. l. — *Új héroszok* Uo. 460. l.). Számos cikkében ugyanilyen összefüggésben találkozhattunk Juhásznak azzal a jellemző kijelentésével, hogy a kurzus megtadja az elismerést Babitstól, Bartóktól, Kodálytól, és megakadályozza nemzetközi sikerüket.

Paavo Nurmi (1897—) finn hosszútávfutó, 1920—1928-ig több olimpiai bajnokságot nyert és számos világcúcsot ért el (*Nurmi*, 250. sz.) — *Mező Ferenc* (1885—1961) pedagógus, sporttörténész, Az olimpiai játékok története című művével az 1928-as olimpia szellemi versenyének gőztese lett. Műve 1929-ben jelent meg. — *Dany Baba* női törvívó a lapok aug. 2-i jelentése szerint bejutott a döntőbe.

235. Búcsúfia. A Délm 1928. aug. 5-i számából. 7. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

Csuka Ferenc — írói nevén *Kanizsai Ferenc* (1879—1914) szegedi újságíró, a Szeged és Vidéke munkatársa, pesti éve alatt az *Élet* című katolikus hetilapnál dolgozott. Juhász kritikát is írt egyik kötetéről. (*Terka*. — *Csuka Ferenc új könyve*, Szeged és Vidéke, 1906. aug. 5.). — *Volontőr*: újságíró gyakornok. — *Hora canonica*: az az óra, amikor a katolikus pap köteles a breviárium megfelelő imáját elvégezni.

236. Amíg nem késő. A Délm 1928. aug. 9-i számából. 5. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

237. Testamentom. A Délm 1928. aug. 10-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász stílusa mellett szerzőségére vall a cím: leggyakrabban ebben a formában használta (pl. JGYÖM 1 : 169. l., 2 : 262. 300. l.). Alapgondolata megegyezik a Baumgarten-örökség sorsáról szóló írásnak gondolatával (*Gyepűn innen, gyepűn túl*, 231. sz.). Utal is itt az örökségre. Ady idézése is Juhászra vall.

Budapesten aug. 1-én kihirdették a Bécsben meghalt Vigyázó Ferenc gróf második végrendeletét, amely egyik apai ági hagyatékát a Magyar Tudományos Akadémiára hagyományozza. — *A tudósok mind szegények*: nyilván Arany: A tudós macskája című versére utal, amelyben értelemszerűen van meg ez a gondolat. — *Auri sacra fames*: az arany utáni átkozott vágy, éhség. — Finn *Malmgren* (1859—1928) svéd meteorológus és sarkkutató. 1928-ban csatlakozott *Umberto Nobile* (1885—) olasz léghajós expedíciójához. Nobile 1928. máj. 23-án az Italia nevű léghajón indult az északi sarkra, de léghajója máj. 25-én lezuhant. A szerencsétlenül járt léghajó utasai külön-külön igyekeztek megmenekülni, Malmgren egyik expedíciós társával útnak indult, de eltűnt, Nobilet Maddalena olasz őrnagy mentette meg hidroplánjával, az expedíció utolsó tagját, Marianót a szovjet Kraszín jégtörő hajó vette fedélzetére. (Minderről bővebben: Novobáczky Béla: Végzetes út. Magyarország, 1968. 11. sz. 22. l.).

238. Mikor a film beszélni kezd . . . A Délm 1928. aug. 11-i számából. 1. l. Névtelenül.

Juhászra jellemző módon Ady szavainak idézésével kezdődik és zárul; a tájékozottság, amelyet a színház és a film világról elárul, szintén Juhász szerzősége mellett szól. A színház válságának gondolatát fejtegető része rokon számos színházi cikkével; az orosz rendezőket nemrég idézte (*Titkos Pötyi karrierje*, 217. sz.). Ugyanott utalt Herczeg Gyurkovicz fiúk című darabjára, melyet itt is hasonló értelemben idéz. Sajátos írásmódja: *anarkia*; a régi színház jellemzésére máskor is szereti idézni a színházépítők, Helmer és Fellner nevét. Lengyel Menyhért: *Antónia* című színművéről korábban sem volt jó véleményem (*Columbia*, 206. sz.).

Gordon Craig (1870—1966) angol színész, rendező, díszlettervező.

239. A helyi olimpiász. Délm 1928. aug. 12. 7. l. Szögedi Színház r. Alíírás: *Gyalu*. — A szegedi közélet szereplőinek vetélkedője.

240. Magyar tehetség. Délm 1928. aug. 14. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Szerzőségére vall szóhalmozó stílusa, de különösen tárgya: a magyar tehetségek olimpiai sikerei mellett a szellem tehetségeinek mellőzöttségét panaszoja föl az *Olimpiász* (Délm 1928. aug. 4.) című cikkével erősen rokon hangon. Amit a kurzus *hivatalos és nemhivatalos* tehetségvédelméről mond, az a gondolat megtalálható már egy régebbi írásában (*A tehetségek támogatása*, JGyÖM 7 : 112 1)

241. Magyar kirakat. A Délm 1928. aug. 18-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Színházi tájékozottsága, más Juhász-írásokkal való gondolati rokonsága Juhász szerzősége mellett vall; az is rá jellemző, hogy a berlini színház vendégzereplésének betiltása ellen szót emel; ugyanilyen betiltás ellen tiltakozott már (*Művészet és erkölcsrendészet*, JGyÖM 7 : 275. l.).

A szegedi színház *művezetője*: Tarnay Ernő. — *Ocskay brigadéros*: Herczeg Ferenc színművét aug. 19-én kezdte játszani a Nemzeti Színház. — *A János vitéz* aug. 20-án került színré. — *Kossuth*: Hegedüs Loránt drámáját aug. 21-én játszották. — *Szenes Béla* (1894—1927) *A házibarát* című háromfelvonásos vígjátékát mutatta be a Vígszínház. — *Biró Lajos*: *Hotel Imperial*

című drámájának bemutatója aug. 18-án volt a Magyar Színházban. — *Henri Christiné* (1867—1941) francia zeneszerző *Szeretlek* című operettjét aug. 17-én játszotta a Király Színház. — *Régi nyár*: Békeffy István és Lajtai Lajos nagyoperettje aug. 21-én már a 75. előadásnál tartott. — *Abris rózsája*: Anne Nichols vígjátékát aug. 14-én kezdte játszani az Operettszínház. — *Berlini színház*: A Berliner Theater aug. 15-én kezdte volna pesti vendégszereplését modern francia frók egyfelvonásosaival. Folkusházy Lajos alpolgármester azzal indokolta előadásaik betiltását, hogy Szent István napján, „a nemzeti ünnep hetében, amikor vidékről'ezrével jön a fővárosba a magyar közönség”, Budapesten német társulat nem tarthat előadást. Aug. 18-án azonban már előadást tartottak az Új Színházban. — *Az orosz színházművészetre* ez időben Juhásznak más írásaiban is találunk elismerő utalást (*Titkos Pötyi karrierje*, 217. sz. — *Mikor a film beszélni kezd . . .*, 238. sz.).

242. A bajnok és a dalnok. Délm 1928. aug. 23. 4. l. Szögedi Színház r. Alíráás: *Gyalu*.

Egy budapesti könyvesbolt időszak kiadványában magyar világbajnokok nyilatkoztak olvasmányaikról; Juhász ennek mintájára Czája János birkózó-erőművész cirkuszigazgatóval készített apokrif interjúját közli. Czája cirkusza ekkor Szegeden volt, a Délm aug. 22-i híre szerint 15 pengő büntetést róttak ki a cirkuszra, mert a nézőtéren nem volt rend. Az apokrif nyilatkozat így hangzik:

— *A szép, szomorú versek költőit imádom, a sáppadt, fáradt, lankadt bánatok poétáit, akiknek teher az élet és édes az elmúlás. A gyöngéd, szelíd, borús érzések kedvelője vagyok. Anyos Pál áll a szívemhez legközelebb, aki olyan gyönyörű panaszt énekelt a halavány holdnál. Az emberek olyan durvák, kemények, erőszakosak, kegyetlenek, könyörtelenek és kíméletlenek, bizony jól esik innen elmenekülni az álmok, vágyak, a lenge, tünde, finom és kedves illúziók világába.*

243. Égi írás. A Délm 1928. aug. 29-i számából. 7. l. Szögedi Színház r. Alíráás: *Gyalu*.

Ez időben a Franck kávépótló népszerűsítésére repülőgéppel írták az égre a kávépótló nevét. Az esemény rajzos mása aug. 26-án pl. a Délm-ban is megjelent. — *Pons Milvius*: a Tiberis hídja Róma északi határában; Nagy Constantinus római császár csapatai itt arattak győzelmet Maxentius csapatai fölött. A hagyomány szerint a csata előtt sugarakból font kereszt jelent meg az égen. — *Szeretlek Ágnes!*: Heine Vallomás című versének befejező szavai. — *Ottó*: Habsburg Ottó (1912—) királyi herceg, trónörökös. — *Béla*: Habsburg Albrecht (1897—) királyi herceg, akit Gömbös Gyula támogatott, és V. Béla néven magyar királlyá akart tenni, Juhász cikket is írt róla (*Béla király jegyzője*, JGYÖM 7 : 236. l.). — *Virilis*: férfias. — *Virilista*: a legtöbb adót fizető ember, aki vagyona jogán a törvényhatóság tagja volt.

244. G. B. Shaw a karzaton. A Délm 1928. szept. 7-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Shaw tisztelete Juhász szerzőségére vall; mindig nagy elismeréssel nyilatkozott róla és a Délm korabeli munkatársai közül az ő írásaiban tűnt föl legtöbbször Shaw neve; nem véletlenül emlegeti mint a *Candida* szerzőjét, művének előadásáról kétszer is írt (*Candida*, JGYÖM 7 : 196. l. — *Candida*, Délm 1926. aug. 8.). Mindkét előadást az Országos Kamara Színház tartotta.

Juhászra vall az is, hogy méltatja Shaw háború alatti magatartását; erről már annakidején írt (*Bernard Shaw*, JGyÖM 5 : 545. l.).

Albániában . . . koronázhattak: szept. 2-án Albániában följánlották Achmed Zogunak a koronát, a magyar kormány szept. 7-én nyilatkozott, hogy megkoronázása esetén elismeri Zogu királyságát. — Alekszandr Fjodorovics *Kerenszkij* (1881—1970) orosz polgári politikus, az eszer párt tagja, 1917 februárjában az Ideiglenes kormány tagja, majd elnöke lett, 1917. nov. 7-én a proletárforradalom megbuktatta. Emigrációban szovjetellenes propagandát fejtett ki: fél évszázadon át a szovjet hatalom közeli bukását jósol-gatta. — *A Népszövetség ülészik*: a Délm szept. 6-án közöl hírt a Népszövetség szept. 5-i üléséről. Megemlíti, hogy az „elsőemeleti karzat első sorában foglalt helyet Bernard Shaw és felesége”. A lapok szept. 5-én közlik, hogy a szept. 4-i főtítkári jelentéshez nem szólt hozzá senki. — *Syracusae tirannusa*: Dionysius. — *Shaw . . . a szocializmus . . . első . . . hirdetője volt Angliában*: Shaw vezetője volt az angol Fabianus Társaságnak (Fabian Society), amely a polgári elképzeléseket próbálta összeegyeztetni a szocializmussal. — *Pascal Cleopatra orráról*: „Ha Kleopátrának rövidebb az orra, az egész világ képe megváltozik.” (Gondolatok könyve. Budapest 1964. 62. l.)

245. A százasztendős jövendőmondó. A Délm 1928. szept. 8-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmozó stílus mellett Juhász szerzőségére vall, hogy szegedi kortársai közül benne élt legmélyebben Tolsztoj hatása; Tolsztoj volt egyik első nagy szellemi kalandja; az is őt jellemzi, hogy idézi Tolsztoj Mindennapra című művét, amelyben az orosz író Tömörkényre utal. Ezt Juhász Tömörkényről szóló számos írásában, így többek között a Tömörkény-életrajzban is megtette; Juhászra vall, hogy Szegedet, Ady után, *magyar Moszkvának* nevezi. Tolsztoj születésének évfordulójával másutt is foglalkozott: a szegedi Munkásotthonban (nov. 11-én) ő emlékezett meg róla, minden valószínűség szerint e cikkének gondolatait mondta el ott is.

„Vasárnap este óriási érdeklődés mellett, a Munkásotthon zsúfolásig megtelt nagytermében áldozott a szegedi munkásság a százasztendős Tolsztoj dicsőséges emlékének. A munkászenekar és egyes énekkar pompás teljesítménye mellett *Czibula* Antal igaz ihlettől áthatott ódája, amelyet Stern Dóri adott elő hatásosan és Juhász Gyula mélységes meggyőződés tüzeiben lobogó emlékbeszéde idézték föl korunk nagy apostolának, az emberiség kiválasztott szentjének alakját és szellemét. Ez a gyönyörű ünnepi este a legméltóbb prológusa volt az idej sorozatos munkáselőadásoknak.” (HRkÚ nov. 12.) — A Goethe-idézetet egyik régebbi cikkében magyarul is megtalálhatjuk: *a lényeges ember jelképekben él.* (*Az ötvenéves Ady*, 126. sz.)

246. Rab Géza: Keresztúton. Délm 1928. szept. 8. 10. l. Hírek r. Névtelenül. Pársoros ismertető *Rab Géza* fiatal szegedi költő verseskönyvéről. Juhászra valló néhány stílusfordulat szól szerzősége mellett: *az élet magányos száműzöttje, nyomora és szenvedése, erős hangulatú, gazdagban és érettebben, rokonszenves modern.*

247. A színlapok margójára. A Délm 1928. szept. 14-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzősége a cikk miatt keletkezett vitából derült ki. Megtámadta

ugyanis Opré János, (1893—1968) a *Kritika* című színházi hetilap szerkesztője, akit Juhász már máskor is megcsipkedett színházi lapjának sekélyességéért, cikkeinek magyartalanságáért (*Héres gyerekek*, 226. sz.). Opré támadó cikke:

„A színlapok margójára

Hogy e válaszsorok napvilágot lássanak, nem mi, hanem a cikkíró akarta. Mi mindig értékelni akartuk és tudtuk a támadó alkotásait. Mostani cikke azonban kiábrándított abból az egyoldalú szerelemből, amelynek kötelékeit valami megmagyarázhatatlan harag szakította szét. Hogy a pénteki cikk nem tartozik szerzője sokra értékelhető alkotásai közé, az előtte sem lehet kétséges.

Az egyik szegedi lap pénteki vezércikkének egy passzusa olyan szokatlan hangú, váratlan támadást intézett ellenünk, mely nemcsak minket, de az illető lap távol levő felelős szerkesztőjének helyettesét is ámulatba ejtette.

A lap helyettes szerkesztője, akihez magyarázatért fordultunk, kijelentette, hogy a cikket annak szerzője a ránk vonatkozó rész nélkül jelentette be és éjjel adta le úgy, hogy ő azt nem láthatta. Egyébként ezeket mondotta:

Esküt tehetek, hogy ezt senki sem olvasta és csak úgy jelenhetett meg, mert ilyet leírni nem lehet. Lehet valamit megírni, lehet támadni, de nem úgy. Sajnálom, hogy nem láthattam, mert akkor természetesen nem jelenhetett volna meg.

Ezt mondotta meglepődve a felelős szerkesztő helyettese. Tudomásul vettük a kijelentést és bizonyos megnyugvással állapítottuk meg, hogy a támadásnak ezt a hangját, amely még surlókefének is durva, nem a lap, vagy annak felelős irányítója ütötte meg. Aki írta, aligha fogja hízelgőnek találni az érte járó elismerést.

Mi nem nyúlunk ehhez a közepes ízlésen aluli hanghoz, de felette csodálkozunk, hogy miért nem támadott akkor a cikkíró, amikor még honoráriumot vett fel lapunktól?

Az ízléstelen hangnemre nézve, amelyet még az epés humor és egyéni szellemességként emlegetett Mucsán sem használnak, csak ezt a magyarázatot fogadhatjuk el, hogy nem halhatatlansággal, hanem az olcsó örömmel kacérkodó zseni ütötte meg. Tudtuk róla, hogy támadni készül, valaki hírül hozta, hogy „függöny és kritika” címet találta ki erre, aminek nagyon örül. Nem vettük komolyan, mert apró és ártatlan humorra gondoltunk, amely helyet kaphat az illető lapban.

Ilyen fecsegéseit már olvastuk az intendánsról, a színházról és lapunkról, melynek nem létező monopólija és a Magyar Távirati Irodával kötött egyik, elég terhes bérleti szerződése sanyargatja a költő lelkeket.

Felesleges hangsúlyozni, hogy a minden kritikai jogot és közepes ízlést megcsúfoló közlemény messze elkerüli az igazságot és azt csak a kérdéses cikk-passzus utolsó mondatával lehet találóan aposztrofálni. Ezt a mondatot azonban mi csak pirulva tudnánk leírni és így a cikkíró olyan szerzeményének tekintjük, amelyet aligha irodalomtörténeti dokumentumnak szánt.

Mi gratulálunk hozzá, de vajjon mit szólnak az annyira lenézett és ezer-szer emlegetett derék mucsai polgárok?” (*Kritika*, 1928. szeptember 18.)

Erre a támadásra a Magyar Újságírók Egyesületének szegedi osztálya

válaszolt. A szept. 19-i ülésen jóváhagyott nyilatkozatát a SzSze. szept. 22-i számában tette közzé:

„A Magyar Újságírók Egyesületének Szegedi Osztálya 1928. szept. 19-én foglalkozott azzal a támadással, amit Opré János a tulajdonát képező Kritika című hetilapban Juhász Gyula egyesületi tag ellen intézett. Az értekezlet egyhangú határozattal ítéli el ezt a méltatlan, modortalan és durva támadást. A szegedi újságírók a legteljesebb és legragaszkodóbb együttérzéssel állanak a megbántott Juhász Gyula mellé. A szegedi újságírók egyértelműen annak a kívánságuknak adnak kifejezést és ezt a kívánságukat beadványban is a város tanácsa elé fogják terjeszteni, hogy az irodalmi félsz és a közmorál nevében szakítson meg a Városi Színház a támadó, hetilappal minden összeköttetést.”

„A Magyar Újságírók Egyesülete által megbélyegzett cikk állításokat kockáztat meg a Délmagyarország pénteki vezércikkével kapcsolatban. Szükségesnek tartom kijelenteni, hogy ezek az állítások valótlanok. A nekem imputált kifejezéseket soha, senkinek nem mondtam.

Vér György”

Opré erre a nyilatkozatra is válaszolt, de mintha elfelejtette volna, hogy Vér György nyilatkozata megingatta szavahihetőségét, a városi tanácsra és a Szegedi Új Nemzedékre apellál, vélt igazságyében:

„Verébfiók kérelme a városi tanácshoz
Tekintetes városi Tanács!

Szerdán vérfagyasztó tragikus jelenet színhelye volt a Kass-kávéház, ahol az egyik napilap szerkesztőségének

hét tagja

és négy másik újságíró állított be komor arccal.

— Gondoltam magamban, végre összeülnek, hogy megválasszák a helyi csoport vezetését, ami igen helyes, mert eddig még erre nem kerülhetett sor. Tévedtem. Az egyesület nélkül a csekélység nélkül is megtalálta minden földi gyönyörűségét önállóan, helyben és házhoz szállítva.

Én is fel akartam menni, de vártam Móra Ferenc, Sz. Szigethy Vilmos, Puskás Jenő, Pilich András, Lukács Károly, Iván Mihály, Hilf László, Lévay Ferenc, Osváth Tibor, Lung Mihály, Terescsényi és még számtalan, itt fel nem sorolt urak érkezését. Vártam, vártam, addig vártam, még kész volt a pár vendéggel tarkított szerkesztőségi találkozó, amelyen megszületett az a bizonyos nyilatkozat, amely táncra hívja a város tanácsát.

Ez idáig rendjén van, de nincs rendjén a többi, mert a nyilatkozat kellemes hangja csak azt kéri, szakítsa meg a város tanácsa az összeköttetést a nivótlan Kritikával. Ez pedig csak fél munka, amit én kiegészíteni ezennel bátor vagyok:

Büntesse is meg a Kritikát, mert — ó mily szörnyű kimondani: védekezésre vetemedett a hét taggal képviselt lap egyik támadásával szemben. Ezért halált érdemel. Végezzon vele a város tanácsa, mintahogy

végeznie kellett volna a színházzal is, amelyről szintén megállapította, hogy nivótlan.

Vétkét a tanács csak ezzel teheti jóvá. Ha ezt is elmulasztja, nem jut el mennyország kapujáig sem. És végezzon a színlapokkal is, hogy teljes legyen

a háború utáni nyugalom, hogy boldogságba fűrődhessen a nép. Ezt kérem én a Tekintetes Tanácstól. És kérésemet meg nem tagadhatja, mert emlékeznie kell még arra, hogy a Kritika hányszor ostromozta a magánvállalkozás korszakát, magasztalta a házikezelést és védelmére kelt az intendánsnak. Szörnyű bűnök, halált reá, mert legutóbb is csak alig pár ezer példányban jelent meg, ami fényes bizonyítéka annak, hogy csak a közönség olvassa és szereti még. A szakértők megsokasodott száma csak titokban olvassa.

Ne hozza zavarba a város tek. tanácsát az a csekélység, hogy az Új Nemzedék megtagadta a szépen hangzó nyilatkozat leközlését, hogy csak egy szerkesztőség vonultatta fel teljes számú tagjait és hogy a vendégek között is volt, aki nem azonosította magát a pártatlan többség akaratával. Az sem fontos, hogy a szegedi újságírók kétharmad része nem jelent meg a találkozáson, mint ahogy nem lehet valami szembetűnő hiba, hogy a csoportnak még nincsen helyi vezetősége. Ez kicsinyeskedés lenne. Mert igaz ugyan, hogy az első és nyilvános újságírói értekezleten ki lett mondva, hogy újságíróknak újságírók bántani nem szép, ettől mindenki tartózkodjék, de ez a nagy számban megjelent tollforgatók kedvéért történt és valóban azt kell szem előtt tartani, hogy egyesületi talizmánnal rendelkezéssel szemben védekezni, az elől levegőt szívni irgalmatlanul tilos. Ezt nem vette figyelembe a Kritika, amikor nemcsak a színházat de — ó uram, bocsáss meg neki, önmagát is védeni próbálta!

A színház intendánsa és a város tanácsa ne fogadja el melegségnek ezeket a mellékkörülményeket, sem azt a védekezését a lapnak, hogy a közönség és nem a haragos kollégák számára született.

Micsoda beszéd ez. Hiszen nem a színház, nem az olvasóközönség, hanem a szakértők a fontosak, mert a közönség, mint látni méltóztatik, más véleményen van, az támogatja a Kritikát még akkor is, ha védelmezni mer, ezt pedig nem szabad túrni,

tessek megharagudni a Kritikára.” (Kritika, 1928. szeptember 25.)

A Magyar Újságírók Egyesülete szegedi osztályának nyilatkozatát Oprén kívül senki sem tartotta szabálytalannak, minden valószínűség szerint még azok is egyetértettek vele, akik nem jelentek meg (pl. Móra Ferenc, Sz. Szigethy Vilmos, Terescsényi György), hiszen ezeknek egy része Juhász munkatársa volt, más részüket viszont (pl. Puskás Jenő, Iván Mihály) a Szegedi Új Nemzedéknél dolgozott, így „hivatalból” nem állott Juhász mellé. Opré újabb nyilatkozatának elég ingatag érvei vannak: a Szegedi Új Nemzedék nyilván nem közölte le olyan nyilatkozatot, amely az általa állandóan támadott „vörös költőt” védelmezi. Az is kiderül belőle, hogy színházi hetilapja a város hivatalos színházpolitikájának kiszolgálója, ezt a színházpolitikát pedig Juhász állandóan támadta sekélyességéért, művésziatlenségéért.

248. Patyala. A Délm 1928. szept. 15-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzősége mellett szól a cikk stílusa, a téma iránti fokozott érdeklődése (vö. *Más bajunk nincsen?* 175. sz.); Gandhiról frott véleménye meg egyezik azokkal a gondolatokkal, amelyeket ugyancsak vele kapcsolatban mondott el egy régiebb írásában (*Mahatma Gandhi*, JGYÖM 7 : 81. l.). Jellegzetes fordulata, az *előkelő idegen* is megtalálható a cikkben; a magyar művészet képviselői közül azokat idézi, akik nevével sűrűn találkozhatunk olyan írásaiban, amelyekben a valódi értékeket kívánja fölmutatni.

Bhupindar, az indiai Patyala maharadszájának budapesti útjáról Rab Gusztáv számolt be a Pesti Napló szept. 13-i számában. Juhász valószínűleg ebből a riportból veszi adatait.

249. Ismeretterjesztő. Délm 1928. szept. 16. 5. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

Hogy a kellemes a hasznossal egyesítsük, színházi lapjaink nyomán szabadon itt adjuk a nagyérdemű közönség házi használatára a most szőnyegen forgó Madách I. örökbecsű és hallhatatlan művének rövid kivonatát, a megfelelő hirdetésekkel. (Helyesírási és sajtóhibák mérsékelt áron.)

Az ember tragédiája első előadása szept. 15-én volt. Az utolsó megjegyzés nyilván a Kritika című lapra vonatkozik (vö. *A színlapok margójára*, 247. sz.).

250. Nurmi. A Délm 1928. szept. 21-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül Javításunk:

A harmadik bekezdés utolsó szava eredetileg *számadását* — értelemszerűen *számítását*-ra javítottuk.

Juhász szerzőségét bizonyítja a szóhalmozás, az a gesztus, ahogyan a sport-sikereket a szellemi sikerekkel veti össze (erre számos cikkében találunk utalást a kötetünk által fölölelt időszakban is); a patyalai maharadsza budapesti utazására tett célzás is mellette szól (vö. *Patyala*, 248. sz.). A művészet emberei, akiknek nevét idézi, mindannyian Juhász kedves szerzői; Adyra nemcsak név szerint utal, hanem szavait is beleszövi írásába (*lámpás és csillagos homlokok*); a *szürke szerda* Juhász legsajátosabb kifejezése, már egy 1908-as prózai írásában (*Takarodó*, JGYÖM 5 : 171. l.) és verseiben is föl-tűnik.

Paavo Nurmi szept. 20-án versenyzett Budapesten, társai nagy előnyökkel indultak, mégis ő győzött. (Vö. még: *Olimpiász*, 234. sz.) — *Hauptmann* magyarországi útjáról a Pesti Napló 1928. aug. 3-i számában olvashatunk. Az író fiával érkezett Budapestre aug. 3-án, kérésére minden fogadtatást mellőztek. — *Efemer*: rövid életű, átmeneti. — *Debacle*: pusztulás, zűrzavar. — *Szürke szerda*: hamvazószerda, a katolikus egyház ünnepe, amikor hamuval hintik meg a hívők fejét, hogy emlékezzenek a halálra. Ez a nap a farsangi multságok végét is jelenti.

251. Chaplin művészete. A Színház — Színházi Újság 1928. szept. 30-i számából. Aláírás: *Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 331—333. l.

Aranyláz: Chaplin 1925-ben készült filmje; a *Cirkusz* 1928-as keletű, Szegeden szept. 27-én mutatták be. (Vö. még: *Chaplin bújá*, 10. sz.)

252. Karlheinz Martin rendez. A Délm 1928. okt. 7-i számából. 5. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

Martin Karl-Heinz német rendező szept. 12-én érkezett Budapestre, Büchner: Danton halála című drámáját rendezte a Magyar Színházban. A házi főpróba okt. 2-án, a főpróba okt. 3-án volt. *Ça ira*: ez menni fog, így lesz — a francia forradalom népszerű dalának kezdőszavai. Eredetileg Franklin Benjamin híres mondása. — *Rouget de Lisle* (1760—1836) francia zeneszerző, valódi nevén Claude-Joseph, a Marseillaise zenéjének szerzője. — *Vaszary János* (1899—1963) rendező, író, több színház után 1927-től a Magyar

Színház rendezője volt. 1945-ben disszidált, és Madridban halt meg. — *Gustav Mahler* (1860—1911) híres osztrák zeneszerző és karmester, 1881—1891-ig Budapesten volt operaigazgató. — *Delacroix híres Barricadeja*: Delacroix (A szabadság vezeti a népet) az 1830-as júliusi francia forradalom megörökítője. — *Conciërgerie*: Párizs középkori vára, mely börtön is volt, a nagy francia forradalom idején innen vitték nyaktiló alá az elítélteket. — *A wagneri Gesamtkunst[werk]*: a wagneri művészetek egysége. — *Tomcsányi Vilmos Pál* (1880—?) egyetemi magántanár, országgyűlési képviselő, 1920. júl. 19 — 1922. jún. 19-ig igazságügyi miniszter volt, számos szerzői és sajtójogi törvényt készített. Szellemére jellemző, hogy ő volt a botbüntetés törvényének megalkotója is.

253. [Mi a szép a lucskos, csúnya őszben?] Színházi Élet, 1928. okt. 14. — 20. 4. l.

A színházi hetilap a következő cím alatt közli a megkérdezett költők nyilatkozatait: „Köröskörül oly szürke minden, Ameddig ellátsz, csupa sár . . . Megkérdeztük a magyar költöket, mi a szép a lucskos, csúnya őszben”. Juhász nyilatkozatát közöltük: JGYÖM 1 : 364. l.

254. Utazás a Nobel-díj körül. Délm 1928. okt. 19. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A cím sajátosan Juhászra jellemző (vö. *Utazás egy szobor körül*, 123. sz.). Stílusa, de különösen az a gondolati azonosság, amely a Nobel-díjról írott cikkeivel megegyezik, szintén az ő szerzősége mellett vall. (Vö. *Grazia Deledda*, 124. sz.)

255. Álszerkesztő. A Délm 1928. okt. 21-i számából. 9. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Nataly von *Eschstruth* (1860—1939) német író, az előkelő körök életéről szóló regényeivel vált népszerűvé. — *Ubrik Borbála*: lengyel apáca, akit főnőknője huszonegy évig kenyéren és vízen tartott a zárda pincéjében. Története, mely az 1870-es években kitudódott, nagy szenzációt keltett, és számos földolgozásban került közlésre.

A cikk éle nyilván Opré János ellen vág (vö. *A színlapok margójára*, 247. sz.). Az álhírlapírókról van régebbi írása is („*Álhírlap és Vidéke*”, JGYÖM 5 : 397. l.).

256. Szegedi őskert. I. Szinéri. A H 1928. okt. 27-i számából. 5—6. l. A sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula*.

A sorozatot 1929. febr. 4-ig írta a H-ban, célja a szegedi irodalom elmúlt jeleseinek bemutatása volt. Portréin bizonyos kritikátlanság érződik, megbocsátó jóindulattal nyilatkozik e sajátos hangú és színezetű irodalom középszerű alakjairól is. A sorozat terve a Tömörkény-életrajzhoz végzett anyaggyűjtő munkája közben ötlött föl benne. Az életrajzhoz készített jegyzeteiben egyhelyütt ezt olvashatjuk: *A szegedi népies trók! Korrajz. — Források. Bibliográfia.* (Múz.)

Szinéri György (1849—1916), polgári nevén Cserey Zsigmond, orvos volt. Írt drámát, elbeszélést, tárcát és regényt. *Avarházy* című műve 1904-ben jelent meg Szegeden. 1894-ben megjelent regényeit nem ismerjük. — *Valami öngyilkossági kísérletem után . . . cikket írt az esetről egy szegedi híradóban:*

Juhász Gyula. SzH. 1914. márc. 10. Juhász kritikát írt Szinéri egyik drámájáról (*A császár nevében*, JGyÖM 5 : 463. l.). — Hegedüs Pál (1858—1907) tanár, újságíró és műfordító, Juhász gyakran emlegeti, amikor a századelő szegedi újságírásáról ír. Nagyműveltségű ember volt, Tolsztojt fordított, történeti, esztétikai és pedagógiai tárgyú műveket írt. Tanári örökébe Babits Mihály lépett, munkásságát ő méltatta (Hegedüs Pál — Az író és az olvasó. Szeged és Vidéke. 1907. nov. 17.). Értékes könyvtárából Babits is vásárolt könyveket. — *Urbán Lajos* (1852—1925) cigányprímás, Juhász verset írt neki megzerzésére (*Urbán Lajos nótája*, JGyÖM 3 : 410. l.).

Érdekes, hogy a H Somogyi-könyvtárban levő példányában Juhász e cikkében egy bejegyzés található. Az írásról ítélve Szalay Józseftől származhat: Károlyi Lajos és Heller Ödön neve közé jelet tett, és beírta Szőri József nevét. Talán Juhász is tudomást szerzett erről, mert az eredeti fősorolásból kimaradt festőről külön fejezetet írt a *Szegedi őskert* sorozatba (259. sz.).

257. Shaw, A H 1928. okt. 27-i számából. 18—19. l. Aláírás: (*j. gy.*)

Shaw: Szent Johanna című drámáját okt. 30-án mutatta be a szegedi színház. — *Wagner és Ibsen elismeréséért küzdött*: Wagnerről szól sok kiadást megért műve: *Te Perfect Wagnerite*; Shaw Ibsen híve volt, 1891-ben írta róla a *Quintessence of Ibsenism* című művét. — *Wilde, aki földije*: mindketten az írországi Dublinban születtek. — *Az élet mégis oly szép*: Juhász kedvelt idézete Schiller: *Don Carlos* című drámájából. Juhász Shaw-ról: *G. B. Shaw a karzaton* (244. sz.).

258. Pásztor-tűz. Délm 1928. okt. 27. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílus mellett Juhász szerzőségét bizonyítja az a fokozott érdeklődés, amellyel az erdélyi magyar irodalom iránt viseltetett. A kolozsvári Pásztor-tűz munkatársainak budapesti szerepléséről ír; ennek a folyóiratnak ő is küldött verset. (*Pl. Örök harc*, JGyÖM 2 : 248—249. l.)

259. Szegedi őskert. 2. Szőri. A H 1928. nov. 3-i számából. 6—7. l. Aláírás a sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 334—336. l.

A sorozat ettől kezdve Juhász Gyula arcképével jelenik meg.

Szőri József (1879—1914) szegedi festőművész, az első világháború előtt a szegedi polgári radikális mozgalom egyik vezető képviselője, Ady költészetének híve és propagálója. Juhász és Móra jó barátja volt, a világháború első hónapjaiban esett el az orosz fronton. Felesége hazahozatta, és 1915. jún. 16-án itt temették el. Sírjánál Móra mondott búcsúztatót. Juhász sok írásában fölbukkan Szőri neve, mindig elismeréssel emlegeti, verset írt róla (*Csönd. Szőri József emlékének*, JGyÖM 2 : 116. l.). — Az első két versidézet Babits: *Fiatalkaton*, a harmadik Ady: *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című verséből való. A Babits-verset már idézte Juhász, amikor a háborúról írt (1914. JGyÖM 7 : 109. l.). — *A becsület kárpáti mezején*: Juhász: *A muszka* című versének 22. sora. — *Zola: L'oeuvre* (A mű), 1886-ban megjelent regénye, mely a művészi alkotás tragédiájáról szól.

260. Éljen a honi! Délm 1928. nov. 3. 3. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

Nov. 3-tól 11-ig Magyar Hét volt Szegeden a magyar ipar áruinak népszerűsítésére. Juhász e megmozdulásról humorizál.

A Petőfi Irodalmi Múzeumban található Juhásznak egy följegyzése, amely így szól: *Magyar Hét. Magyar Hét! Magyar Hét? Be fáj, be fáj, be fáj, magyar szívémmek, hogy a magyar nemzeti . . . de nem nem soha, nem trom le, hogy miféle — zenét zenéltek ezen a héten, magyar nemzeti [hadsereg tisztjei] no majd egyszer elmondom, amikor magyarok leszünk mi magyarok. Szeged, 1928. nov. 9.* A zárójeles rész betoldás, lehet, hogy nem Juhásztól származik. A kézirat Paku Imrétől került a múzeumba.

261. Molnár Ferenc a szegedi egyetemen. Délm 1928. nov. 8. 6. l. Hírek r. Névtelenül.

Molnárról írva Juhász mindig igyekszik stílárisan is jellemezni őt, ezen a kis beszámolón is érződik az az enyhe gúny, amely róla szóló írásaiban megtalálható; erősen emlékeztet Molnár Ferencről szóló másik írására (*Írásbeli dolgozatok*, JGyÖM 7 : 10. l.).

Mály Ferenc egyetemi lektor nov. 7-én előadást tartott Olasz hatások Molnár Ferenc színműveiben címmel.

262. Tóth Árpád meghalt. A Délm 1928. nov. 8-i számából. 7. l. Hírek r. Névtelenül.

A kis nekrológ egész frazeológiája Juhászra vall, nemcsak a szóhalmaz, hanem kedvenc szavainak föltűnése is. Érződik, hogy Tóth Árpáddal rokonhangú szerző írta: egy kicsit önvallomás, saját sorsát is fölidézi.

Tóth Árpád nov. 7-én halt meg. Minden valószínűség szerint Juhász a szerzője annak a híradásnak is, amely *Tóth Árpád posthumus* [!] *kötete* címmel jelent meg a Délm 1928. nov. 25-i számában.

263. Mutamur. A Délm 1928. nov. 10-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy gondolatilag megegyezik azokkal az írásaival amelyeket a 20-as években a háborúról írt; másutt is fölelegeti, hogy a háborús hisztériától csak Romain Rolland és Ady Endre maradt érintetlen, és Alfred Kerr, Anatole France, Hauptmann háborús nyilatkozatokat tett (*Roman Rolland*, JGyÖM 7 : 241. l.). Juhászra vall, hogy Adyt nemcsak név szerint idézi, hanem versére is utal — „*véres szörnyű lakodalomba*” — az idézet Ady: *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című verséből való, melyet Juhász nemrég idézett (*Szöri*, 259. sz.); a Nobel-díj körüli viták mindig érdekelték; számos cikket írt az odaítélés vitáiról (vö. *Grazia Deledda*, 124. sz.).

Thomas Mann a háború mellett: Gedanken im Kriege (Gondolatok a háborúban); *Nagy Frigyesről írt háborús elmélkedései: Friedrich und die grosse Koalition; vallomása a demokratikus haladás mellett: két művére is utalhat Juhász: Von deutscher Republik* (A német köztársaságról) és *Fragmente zum Problem der Humanität* (Töredékek a humanizmus problémájához). Az 1929. év irodalmi Nobel-díjasa Thomas Mann lett.

264. Makó Lajos. Délm 1928. nov. 11. 3. l. Aláírás a cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Emlékezés a szegedi színház egykori igazgatójáról, halála 20. évfordulóján.

265. Fenn az ernyő, nincsen kas. Délm 1928. nov. 13. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzősége mellett szól, hogy mindaz, amit a színház műsorpolitikájában bírál, régebb hasonló tárgyú írásaiban megtalálható. E címmel egyébként írt már a szegedi színház műsoráról és terveiről (Délm 1928. júl. 8.). Két nappal előbb Makó Lajost méltatta, itt is említi, mégpedig ugyanazzal a kifejezéssel: *a magyar művelődés ügyét szolgálta*; A Magyar Hét eseményeire is utal, saját cikkének címét idézi (*Éljen a honi!* 260. sz.).

A színháznak a Magyar Hétre tervezett műsorát bírálja.

266. A nagy romantikus. Délm 1928. nov. 14. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Stílussajátosságai mellett Juhász szerzőségére vall, hogy Clemenceau háborús politikájáról régebbi cikkeivel rokon módon szenvedélyes elítéléssel szól (*Clemenceau*, Délm 1918. ápr. 5 — *Clemenceau*, JGYÖM 6 : 72. 1. — *A boldogság fátyla*, Délm 1920. febr. 1.). Már első írásában *a háború és a gyűlölet fanatikusának* nevezte, itt megismétli ezt a gondolatát.

A cikk abból az alkalomból fródot, hogy Pierre Benoit riportot készített Clemenceau-val, aki Victor Hugo szavait idézte: *Ha meghalok, a Napba kötötöm* — Juhász szenvedélyesen utasítja vissza a háború romantikusának önmagát megszipító nyilatkozatát.

267. A Bánk bán revíziója. A Délm 1928. nov. 16-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusában Juhász sajátos fordulatai találhatók (*komolyan és becsületesen, dítse és dicsősége, legmélyebb keserveinket és legmagasztosabb kívánságainkat, csodálatos világossággal és bámulatos tisztasággal, büszke és szemérmes, elkallódott és elpusztult* stb.). Ismert Juhász állandó érdeklődése és tisztelete Katona József iránt. Itt azt írja róla: *pusztába kiáltotta legmélyebb keserveit. A pusztába kiáltó* címmel írt róla novellát 1925-ben (Ö 2 : 63—66. 1.). Hevesi Sándorról mindig ilyen elismeréssel nyilatkozott, szintén fölemlgette, hogy a *Dráma és a színpad* című művében *először mutatott rá irodalmunkban, bátor és őszinte igazságkereséssel, a legnagyobbak hirdetett magyar tragédia a Bánk bán alapvető gyöngéire.* (*Hevesi Sándor*, Délm 1926. aug. 27. = Ö 1 : 291—294. 1.). *A magyar pénzen, német színészekkel készített filmről* is írt már (*Magyar rapszódia*, 221. sz.). Ugyancsak az övé az ezzel gondolatilag teljesen megegyező, ugyanerről a témáról szóló *Főírat és körírat* (289. sz.) is.

Tokody János (1785?—1839) alkalmi verseket író Bihar megyei szolgabíró, a kolozsvári színház megnyitására kiírt drámapályázat nyertese, műve a Pártosság tüze, Ziegler színművének átdolgozása. — August Friedrich *Kotzebue* (1761—1819) rendkívül termékeny, Magyarországon is sokat játszott német drámaíró, művei számos átdolgozásban kerültek színpadra nálunk is a 19. század elején. — August Wilhelm *Iffland* (1759—1814) német színész és drámaíró, erkölcsi célzatú, érzékeny történeteket vitt színpadra. Az üstökös című egyfőlvonásos vígjátékát éppen Katona József fordította. — *Hevesi Sándor* (1873—1939), a Nemzeti Színház igazgatója, a Pesti Napló okt. 21-i számában jelentette be, hogy nagyobb dramaturgiai átdolgozást fog végezni Katona drámáján. Az irodalmi társaságokban és a sajtóban heves támadások indultak ellene. A Budapesti Hírlap okt. 24-től 27-ig közölte Herczeg Ferenc, Császár Elemér, Négyesy László, Szász Károly leveleit, amelyekre Hevesi válaszolt; a nemzetgyűlésben Jánossy Gábor képviselő szólalt föl ellene. — A *Magyar rapszódia* című film bemutatója nov. 16-án volt Szegeden.

268. Felvilágosítás. Délm 1928. nov. 17. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Ahhoz fűz megjegyzést, hogy Shaw levelet írt Karel Čapekhez, és ebben érintette a magyar kérdést is, de a cikkíró szerint bizonyos dolgokban nincs jól tájékozottva. Juhászra vall a vezércikk Shaw-t védő és megértő gesztusa: itt úgy idézi az angol drámaíró mint a *Candida költőjét* (vö. *G. B. Shaw a karzaton*, 244. sz.), és utal Szent Johanna című drámájára, amí megint nem véletlen, hiszen nemrégén írt róla a szegedi bemutató előtt (*Shaw*, 257. sz.).

269. Bűnösök. A Délm, 1928. nov. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szóhalmozás mellett Juhász szerzőségét valószínűsíti, hogy említi Tóth Árpád halálát és utolsó verseskötetét (vö. *Tóth Árpád meghalt*, 262. sz. — *Tóth Árpád posthumus* [!] *kötete*, 270. sz.). Rávall, hogy Ady versének szavait szövi írásába (*különös nyáréjszakán* — Ady: Emlékezés egy nyáréjszakára című verséből, ezt a verset mostanában Juhász többször idézte: *Szöri*, 259. sz., *Mutamur*, 263. sz.; ez utóbbival e mostani írás háborúellenessége is rokon). Az ő szerzőségére vall Wedekind: *Tavaszbredés* című művének idézése: tudjuk, mennyire rajongott érte, pesti bemutatóját látta is (vö. *Névtelen levél Frank Wedekindnek*, [!] *München*, JGyÖM 5 : 110. l. — *Színházi emlékek. III. Reinhardt a Vígben*, JGyÖM 6 : 192. l.). Juhászra vall Forel nevének elismerő idézése is (vö. *Forel Ágostonnak*, JGyÖM 2 : 177. l. — *Forel*, JGyÖM 5 : 191. l.).

Egy fiatalember: Erdélyi Béla, bűnyűgét nov. 22-én kezdték tárgyalni Budapesten. A vád szerint a karinthiai Milstadtban megölte feleségét, Forgács Annát, a Belvárosi Színház művésznőjét. — Frank *Wedekind* (1864—1918) német drámaíró, az expresszionizmus előfutára, drámáinak témája az erotikus lázadás és pubertáskor lelki világa. — August *Forel* (1848—1931) svájci elmeorvos, az alkoholizmus- és a prostitúció-ellenes mozgalom vezetője, a világháború alatt a pacifista mozgalom nemzetközi tekintélyű alakja volt.

270. Tóth Árpád posthumus kötete. Délm 1928. nov. 25. 15. l. Könyvek r. Névtelenül. — A Lélektől lélekig megjelenéséről. (Vö. *Tóth Árpád meghalt*, 262. sz.)

271. Hauser Gáspár legendája. Délm 1928. nov. 30. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyűjt.-ben. Stílusa mellett a tárgya is Juhász szerzőségére vall. Ismert fokozott érdeklődése a titokzatos német kalandor iránt, akiről azt is tartották, hogy előkelő magyar szülők gyermeke; e mostani cikke hangulatilag is rokon a *Hauser Gáspár* című versével (JGyÖM 1 : 188—189. l.). Ezt olvashatjuk: *Ez a legenda a nyolcvanas években a magyar ponyvirodalomban is megjelent és a Hauser Gáspár, vagy az edelényi hegedű a legnépszerűbb olvasmányok egyike lett... mintha csakugyan a magyar sorsot, a magyar átkot jelképezné!* Thematái egyikén ez a följegyzés található: „*Hauser Gáspár, vagy az edelényi hegedű*” (aktuális örökké magyar.) (Múz.) Minden valószínűség szerint e cikk ötletének csirája ez.

272. Szegedi őskert. 3. Beniczky. H 1928. dec. 1. 2—3. l. Aláírás a sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula.*

Beniczky András (1809—1848) Csongrád megyei táblabíróról, aki mint nemzetőr huszárhadnagy az 1848. okt. 15-i szegedi utcai zavargások áldozata lett. (Reizner János Beniczky Andort fr. Szeged története 2 : 114. l.).

273. Vörösmarty. A Délm 1928. dec. 1-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyűjt.-ben. Thematái egyikére ezt írta Juhász: *Vörösmarty. dec. 1.* (Múz.) Nyilván e cikk megírására figyelmeztető följegyzés ez. Juhász stílusjegye Ady szavainak idézése (*percemberkék dáridója*) és a *fáradt és fásult robotosaink* kifejezés is. Már előbb a színügyi bizottság szemére vetette, hogy megfeledeztek Vörösmarty születésnapjának méltó megünnepléséről. (*Szakállszárító*, Délm 1928. nov. 25.)

274. A Tarnay fiú esete Dugan Marival. Délm 1928. dec. 2. 5. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Nov. 28-án mutatta be a színház Bayard Veiller: Mary Dugan bűnpöre című művét. Juhász azon humorizál, hogy az előadás alatt különböző nyelveken is beszélni kényszerülő színészek (elsősorban Tarnay Ernő színházi művezető) összezavarodtak.

275. Pogány Margit előadása. HRkÚ 1928. dec. 3. 4. l. Hírek r. Aláírás: (j.)

Pogány Margit szegedi pedagógus dec. 2-án a Kass-kávéház halljában a gyermeknevelésről tartott előadást. Juhász elismeréssel méltatja.

276. A magyar könyv válsága. A Délm 1928. dec. 7-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Stílusa és tárgya mellett több mozzanata vall Juhász szerzőségére. Csokonait emlegeti a magyar író tragikus sorsának példajaként: nov. 23-án a Munkásotthonban, dec. 2-án a Jótékony Magyar Asztaltársaságban tartott Csokonairól előadást. Karinthy, Kosztolányi, Móricz, Tóth Árpád, Kassák nevének idézése is órá vall; föltűnő, hogy hiányzik Juhász neve, pedig ha a cikket a Délm más munkatársa írta volna, bizonyára megemlíti. Az írók közül, akiket a sekélyesség példajaként emleget, Glyn Elinort Juhász máskor is elutasítónan idézte (*Csevegés*, JGYÖM 7 : 39. l.).

A PN dec. 2-án közli az említett ankét két előadását: Klebelsberg Kunó: A magyar könyv sorsa; Berzeviczy Albert: Könyvek és kutatás. — Edgar Wallace: (1875—1932) angol költő majd újságíró, sikereit kalandos bűnügyi regényeivel aratta. — Maurice Dekobra (1885—) francia újságíró, szórakoztató, izgalmas halmozó regények szerzője. 1927 őszén előadást tartott Budapesten. — B. M. Croker (1860—1920) angol regényíró, érzélgős, indiai tárgyú művek szerzője. Juhász megemlékezett Croker haláláról is (*Margó*, Szeged, 1920. nov. 4.). — Surányi Miklós (1882—1936) újságíró, író, reakciós, konzervatív szellemű újságírói munkája mellett történeti tárgyú regényeket is írt, amelyekben az erotika fontosabb helyet foglal el, mint a történeti téma. — Glyn Elinor (1864—1943) amerikai novellista és regényíró, érzélmés és érzélgős lány- és asszonyregények szerzője. — *Kassákot* 1928. dec. 5-én állították bíróság elé az 1924-ben Bécsben kiadott *Álláspont* című füzeté miatt. Ezen a tárgyaláson válaszolta Méhes Ignác törvényszéki elnöknek, hogy vagyontalan, évi 1000—1200 pengő jövedelme van. (M. Pásztor

József: Kassák és az államhatalom című kéziratos dolgozatából. A hír nyilván megjelent valamelyik napilapban is, ahonnan Juhász értesült róla, de azokban a lapokban, melyeket ez időben olvasott — az Est-lapok, Budapesti Hírlap, Magyar Hírlap — nem találtuk.)

277. Gazdag szegénység. A Délm. 1928. dec. 8-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Elsősorban frazeológiája, szóhalmazása (*óhaj és sóhaj*) vall Juhász szerzőségéről; jellemző a cím is, szerette ezt a Jókaitól kölcsönzött fordulatot használni, számos publicisztikai írásában fölbukkan, versben is leírja (*Hódolat Jókainak*, JGyÖM 2 : 387—388.). Bartók és Kodály népdalgyűjtésének soráról másutt is írt már (pl. *Kultúrpropagandát!* 227. sz.). Számos cikkében fölemlégeti, hogy munkájukat és művészetüket a hivatalosak nem becsülik. A harmadik bekezdés utolsó mondatának egyik része (*tessék okos...*) erősen hasonlít előző napi cikkének utolsó mondatára.

A lapok ezekben a napokban közlik: „Megmentik a magyar népdalt”; a kultuszminiszter rendeletére hanglezemre vesznek számos népdalt. — *Bartókek... az Alsótanyán* 1906-ban tartózkodtak; részletesen szól róla Péter László: Bartók és Szeged, Tiszatáj, 1965. 9. sz. 688—699. l.

278. Szegedi őskert. 4. Heller. A H 1928. dec. 10-i számából. 5—6. l. Aláírás a sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula.*

Javításunk:

Eredetileg 1920 július szerepel Heller halálának dátumaként, javítottuk. *Glater Gyula* (1886—1927) festőművész, Heller unokabátyja, 1927. jún. 3-án lett öngyilkos. — *Röviddel a halála előtt:* 1920 augusztusában; A SzN aug. 10-i, és A Munka 11-i száma hírt is adott róla. — *A nád susog:* utalás Ibykos görög költő halálának mondájára, gyilkosait a darvak árulták el.

279. Szegedi őskert. 5. Békefi. A H 1928. dec. 15-i számából. 2—3. l. Aláírás a sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula.* Megjelent: Ö 1 : 336—338. l.

Kemechey (Kamó) Jenő (1862—1905) 1891—94-ig a SzH szerkesztője, írt tárcát, regényt, drámát, 1894-ben a Budapesti Hírlap főmunkatársa lett. — *Kükemezey Vilma* (1863—1891) a szegedi színház színésznője volt. — *A Laci gyerek:* Békeffy László (1891—1961) színmű- és kabaréíró. (Vö. *Konferansz a Konferansziéről*, 82. sz.) — *Első verseimet Békefi Antal közölte a régi Szegedi Naplóban: Merengés, Mulandóság* (JGyÖM 1 : 19—20., 363—364. l.). — *Móricz Pál* (1870—1936) néhány évig Szegeden újságíróskodott. Juhászlól: SzN 1899. máj. 21. (vö. JGyÖM 1 : 363.)

280. Esperanto. A Délm. 1928. dec. 15-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja állandó érdeklődése az esperantó mozgalom iránt (vö. *Esperanto*, JGyÖM 6 : 175. l. — *Prológus a Munkás Esperantó Estélyére*, JGyÖM 2 : 215. l. — *Remény*, JGyÖM 7 : 209. l.). Az utóbbiban megtalálható az az itteni gondolat is, hogy az esperantó nem pótolhatja az anyanyelveket. Az, hogy a technika, a rádió közelebb hozza egymáshoz az embereket, szintén korábbi gondolata: *Lehner a rádióban*, JGyÖM 7 : 256. l.). Most ezt olvashatjuk: *A mai ember a négy fal között ül a rádió mellett,*

a csöndben és magányban és egyszerre megszólal a távolok üzenete . . . Hangulatilag rokon verse így kezdődik: *Csönd és magány révében hallgatom, miket susog a hírek rádiója . . .* (Rádió, 3 : 23. l.). A stílus is szerzősége mellett szól; nagyon jellemző szókapcsolata: *szelíden és biztatón, távolok üzenete* (vö. még *Távolok üzennek . . .* JGyÖM, 1 : 179. l.).

Dec. 15-e Ludwig Zamenhofnak (1859—1917), az eszperantó megalkotójának születésnapja.

281. Kamara. Délm 1928. dec. 16. 5. l. Szegedi Színház r. Aláírás: *Gyula*. — Szatíra a kamaraszínház létrehozásának tervéről.

282. El Cytherébe? Délm 1928. dec. 21. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A városi közgyűlés és az egész magyar élet közönyéről és fásultságáról. Tárgyában és hangjában rokon azokkal az írásaival, amelyekben gyakran bírálta a városi közgyűlést (pl. *Eszményi nővé, 15. sz.*). Mint ott, itt is Dantét idézi (*Ki itt belépsz . . .*). Sűrű a szóhalmazos is. A cím kedves festőjének, Watteau-nak egyik képétől való (*Indulás Cytherébe*); Juhásznak hasonló verse is van (*El Cytherébe, JGyÖM. 1 : 144. l.*); Egy régebbi írásában ezt olvashattuk: *kiköt álmai szigetén, az új Cytherében . . .* (*Május ünnepére, 50. sz.*).

283. Szegedi öskert. 6. Evangelista. H. 1928. dec. 22. 5. l. Aláírás a sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula*. — Kovács Ev. János (1841—1901) kegyesrendi tanárról, Juhász tanáráról.

284. Dankó Pista. A Délm 1928. dec. 25-i számából. 25—26. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 338—345. l.

Juhász dec. 16-án Dankó Pista címmel fölolvasást tartott a DT-ban. Minden bizonnyal ezt közölte karácsonykor, Dankó Pista születésének 70. évfordulója alkalmából.

Egy kis cseléd: valószínű, hogy ugyanaz, akit versben is megörökített (*Maris, JGyÖM 1 : 95. l.*). — *A Murkák révén szegről-végről velem is atyafiságban:* l. Lakatos Attila — Péter László: Juhász Gyula és Gyula. (Gyula 1965. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 10. sz.) — *Joó Ferenc* (1823—1880) szegedi festőművész, arc-, táj- és életképfestő volt. — *Erdélyi Náci* (1845—1893) európai hírű muzsikus volt, Dankót tanította hegedülni. — *Onody Kálmán* nem másodprimás, hanem maga is jeles primás volt Szegeden. — *Molnár György* (1830—1891) színész, színingazgató és szízuműri. Dankó három népszínművéhez is szerzett zenét. A menyecske, Szalmás csárdásné, A szellérleány. — *Balassa Armin: Szegény Laci*, népszínmű, Borúra derű címmel mutatták be 1887. szept. 23-án Hódmezővásárhelyen, eredeti címével könyv alakban is megjelent 1888-ban. — *Blaháné a Habra hab siet . . .* kezdetű Dankó-nótát Lukácsy Sándor: Rebeka című népszínművében énekelte. (Bemutatója 1877. nov. 20-án.) — *Gárdonyi Göre* elbeszéléseinek az időbeli földolgozását nem ismerjük, tudunkkal Verő György készítette belőle zenés összeállítást 1907-ben. — *Pataki leányok:* Dankó eredeti népszínműve, 1893-ban jelent meg Szegeden, még ebben az évben Pécssett bemutatták. — *Dezséri* (Horváth) *Gyula* (1850—1928) játszott az ország minden rangosabb színpadán. Dankó népszínművében 1899-ben aratott sikert Szegeden. —

A Dankó-bankett 1900. szept. 1-én volt Váradon, Bíró Lajos olvasta föl Ady versét, amely a Még egyszer kötetben Dankó címmel jelent meg. — *Vak Gyuláról*, Ady kedves váradai cigánymuzsikásáról az Ady-irodalom sokat ír. Reálisan Hegedüs Nándor: Ady Endre nagyváradai napjai. Budapest 1957. 34. l. — *Helvey Laura* (1852—1931) színésznő, a Nemzeti Színház örökös tagja. Őccse, *Helvey Gyula*, Dankó daltársulatának zongoramestere, énekese is volt. — *Fabó Bertalan* (1868—1920) ügyvéd, zeneíró, műveit nagy anyaggyűjtés, de szakszerűtlen földolgozás jellemzi. Juhász nyilván A magyar népdal zenei fejlődése (1908) című könyvére utal.

Vö. még: *Eltörött a hegedű*, 180. sz.

285. Dorozsmai színház. A HRkÚ 1928. dec. 31-i számából 3. l. Hírek r. Aláírás: (j. gy.)

Kiskundorozsmán ezekben a napokban *Darvas Ernő* (1894—?) színész, vándortársulati színigazgató együttese játszott. — *Girolamo Rovetta* (1854—1910) olasz író, A becstelenek című drámáját 1896. dec. 1-én mutatta be a Vígszínház, Gál Gyula nagy sikerét hozta. — *Szilveszter estén helyi szerző is szerepel*: Zágon István 1919-ben Szegeden újságíróskodott, itt kezdte színműírói pályáját; a Szegény leányt nem lehet elvenni című színművét jan. 3-án mutatták be; Szilveszter estéjén Geyer Siegfried: *Vége egy úriasszony* című bohózatát játszották. — *A katymári színigazgató... Fekete úr*: nincs róla adatunk. — *Roller professzor*: Alfred Roller (1864—1935) a bécsi Iparművészeti Iskola igazgatója, díszlettervező, díszletfestő és scenikus.

Úr György (1894—1964), Juhász Gyula újságíró társa és barátja, emlékezésében leírja, hogy Juhász milyen jól érezte magát Dorozsmán a vándortársulat színészei között. (Egy szép este a dorozsmai színházban. Kilényigyűjt.).

1929

286. Szegedi őskert. 7. Fuzti. H 1929. jan. 1. 3—4. l. A sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula*.

Palotás Fausztinról. Móra Ferenc a Délm 1929. jan. 27-i számában Fuzti kiasasszony címmel reflektált Juhász írására. Hosszabban idézünk belőle, mert a Szegedi őskert értékelésére és kettejük barátságára is utal:

„Hónapok eltelnek addig, míg egy kézszorításnyi időre találkozom Juhász Gyulával s rendszeren olyankor se szorítunk egymással kezet. Én ugyan messziről meglátom mindig, de olyankor mingyárt eszembe is jut a *Toldi* nem tudom, hányadik énekéből ez a két sor:

*Messziről fehérlik Toldi Lőrinc háza,
Nézve igaz bölcsként, befelé, magába.*

Hát Gyula is mindig így befelé nézelődve szalad végig az utcán. Gondolom, igaz is van neki, amikor nem kifelé tekintet, hanem belfelé andalodik el, a lelkében lobogó örök szívárvány pántlikáján és befelé hallgatja a szeráfok zenéjét, amit aztán tovább ad a magyar glóbusnak. Most már én az örök szaladó, megzavarjam ezt az örök álmodót és a felé lendített karommal fölrebentsem a szférákat és elszűrkitsem a szívárvány káprázatát? Nem szeretek én kárt tenni még annak az egyetlen embernek se, akire haragszom. (Hogy széleskörű gyanakvás ne legyen belőle, inkább megmondom, ki az.

Az a szőregi táltos, aki nem engedi meg a földjén az ásatást, még meg nem mutatom neki, hogy van-e csillag a mellemen. Mert ő úgy tudja, hogy Attila sírja az ő földjében van, de azt csak olyanféle tudós találhatja meg, akinek csillag-folt van a mellén.) Hát ha még ezt a gonosz táltost is szivarral táplálom, ahelyett, hogy elásatnám a tulajdon földjébe az Attila helyébe, hogy búsanám én meg akkor Juhász Gyulát azzal, hogy elkurjongatnám a lelkeiből a melódiákat? Amivel ugyan nem is neki tennék kárt, hanem magunknak.

Szóval ezért vagyok én kénytelen csak így messziről és papíron integetni Juhász Gyulának, hogy nagyon örülök annak a *Szegedi őskert* című sorozatának, amivel nekem konkurenciát csinál. Ő is ősszel dolgozik, mint én, ha nem olyan régiekkel is, de éppen olyan elfeledettekkel. Én a jazigok, gepidák, kunok, avarok sírjaiból szedem fel a halott cserepeket, vasakat, bronzokat. Ő a szegedi irodalom őseinek a sírjára tesz egy-egy nefelejes-csokrot. Békefi Antal, Kulinyi Zsigmond, Balassa Armin, Kálmány Lajos, Cserzy Mihály, Újlaki Antal, Csuka Ferenc, Ortutay István, Palotás Fausztin, Vass Géza, Kun József, meg a többi, egész temetőre való néhai testvér. Persze olyan temető telne ki belőlük, amelyikbe nem jár senki, — azért Istennek tetsző cselekedet a Juhász Gyuláé. A halhatatlanok látogatása nem virtus s azok talán nem is veszik olyan sokba. De ott bizonyosan dobban egyet a föld szívé, ahol a virrasztatlanul alvókat éri simogatás. (Persze a szüntelen égő családi mécseseket nem számítom ide. Csak nagy gazdánknak, a közönségnek emléklámpájára gondolok, amelyikből az első évfordulóra rendszeren ki szokott száradni az olaj.)

Legmegdöbbenőbbben éppen a Palotás Fausztin esetében láttam ezt, akinek az emlékét legutóbb virágoztatta ki Juhász a *Szegedi őskert*-ben. Még csak pár éve, hogy magához rendelte rapportra az Úristen s már se a halott irodalomtörténetek, se az élő emberek nem tudnak róla, hogy ez a katonairó a hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek derekáig a legfőlkapottabb magyar novellista volt”.

287. Visszhang. Délm 1929. jan. 4. l. 1. Vezércikk. Névtelenül.

Gépelt másolata a Kilényi-gyűjt.-ben. Juhász szerzőségére vall a cikk stílusa: a sűrű szóhalmozás; megtalálható a cikkben a *hallgat, mint dinnye a fűben* szívesen használt szólás is; Rákosi Jenőről, mint a realitásokkal számító politikusról beszél — ez a vélemény megegyezik Juhásznak Rákosiról 1919 után írott cikkeivel. A politikai fásultságról és közönyről szól, és reálpolitikát követel.

288. Sz. M. vagy a csillagok költője Szegeden. A H 1929. jan. 5-i számából. 5. l. Aláírás: (j. gy.)

Sz. M.: Szépkúti Miklós (1905—1944) szegedi költő, matematikusnak készült, fültűnést keltő szaktanulmányai is jelentek meg 1922-ben. Ahhoz a fiatal költőkből, írőkől álló csoporthoz tartozott, amely a húszas évek elején alakult ki Juhász Gyula körül, s amelyhez József Attila is tartozott. Juhász szerette és sokra becsülte Szépkútit, „?” című verses kötete (1922) elé előszót írt. (JGYÖM 6 : 517. l.) A furcsa, fiatal tehetség elméje a húszas évek végére elborult. Auschwitzban pusztult el. — *Egy rövid könyve*: A szám fogalmának kiépítése (Népszerű fejezetek a felsőbb matematika köréből). Szeged 1922. — *Egyre jobban elmerül... a végtelenbe*: Szépkúti: Én — végtelen (Szeged, 1925.) című verseskönyve. — *Szabó József — Nyíró Gyula*: Elmekörtan. Orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára. (Szeged

1925.) Példáját a későbbi kiadások, sőt Nyíró saját műve is örzi: Nyíró Gyula: *Psychiatria*. Budapest 1961. 615. l. — *Gulácsy Lajos* (1882—1938) festőművész, Juhász Gyula fiatalkori jóbarátja, akivel még egyetemista korában ismerkedett meg. Sűrűn találkoztak Váradon, és együtt voltak a Moravcsik-klinika lakói 1917-ben. Juhász az egyik legszebb versét és prózáját írta róla (*Gulácsy Lajosnak*, JGyÖM 2 : 279—281. l. — *A szépség betege*, JGyÖM 7 : 173. l.). — *Dementia praecox*: serdülésees elmezavar. — *Verbigerál*: értelmetlen szavakat, szótagokat hadar; az elmebajosoknál észlelhető tünetek egyike.

Juhász szerető és szánakozó hangjába belejátszik, hogy vele a betegségben is rokon költőről fr. Figyelemre méltó az is: az elmekórtani szakirodalmat annyira szemmel kísérte, hogy meglelte benne a Szépkútira vonatkozó sorokat.

289. Főlrát és körirat. A Délm 1929. jan. 11-i számából. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gévelt másolata fönmaradt a Kilényi-gyűjt.-ben. Szerzőségét ezenkívül bizonyítja, hogy gondolatilag megegyezik az ugyanerről a tárgyról szóló korábbi cikkével (*A Bánk bán revíziója*, Délm 1928. nov. 16.). A HRkÚ jan. 14-i számának e tárgyról írott vezércikkében (Dorottya és a Bánk bán) ezt olvashatjuk: „Juhász Gyula ragyogó vezércikke után megszólalt a budapesti sajtó is . . .” A HRkÚ voltaképpen a Délm hétfői kiadása volt, vezércikkírója pontosan tudta, hogy a Délm névtelen írása kitől származik. A budapesti lapok különben nem Juhász cikke után szólaltak meg, már október második felében megindult a vita Hevesi átdolgozása körül.

A Délm jan. 10-i száma közli a hírt: Tiltakozó körirat a Bánk bán modern előadása ellen. „Érdekes körirattal foglalkozott szerdán [jan. 9.] a város tanácsa. A köriratot a »híros város«, Kecskemét tanácsa intézte a városok tanácsaihoz és atyafiságos szeretettel arra kéri, hogy csatlakozzon a kormányhoz intézett tiltakozásához”. Kecskemét a Bánk bán modernizálása ellen tiltakozott. Szeged város tanácsa vita nélkül csatlakozott Kecskemét főlrátához. — *Difficile est satiram non scribere*: nehéz szatírárt nem írni. Szállóige Juvenalis szatíráiból. — *Paulay Ede* (1736—1894) a Nemzeti Színház igazgatója, ő állította először színpadra Madách művét, Az ember tragédiáját, bemutató 1888. szept. 21-én volt. — *Radnai Miklós* (1892—1935) zeneszerző, a Zeneművészeti Főiskola tanára, 1925-től az Operaház igazgatója. — *Habent sua futa libelli*: a könyveknek megvan a maguk sorsa, végzete. Terentianus Maurus: *Carmen heroicum* című verséből vált szállóigévé. — *Abderai*: Abdera, kisváros a régi Trakiában, lakóit messze földön híres butáknak tartották, így a város nevéből gúnynév lett; abderai: átvitt értelemben korlátozottságot, kisvárosiasságot jelent.

Juhász jan. 28-án Katona Józsefről tartott előadást a szegedi Munkáshonban. Közreműködött Hont Ferenc: a Bánk bán-ból adott elő.

290. Szegedi űskert. 8. Homok. A H 1929. jan. 12-i számából. 5—6. l. A sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula*.

Künn a pusztán: Kint a pusztán, Cserzy 1899-ben Szegeden megjelent novelláskönyve. — *Tóth Béla* (1857—1907) író, hírlapíró, a magyar anekdotakincs gyűjtője, az ő barátsága révén került Cserzy a Pesti Hírlap tárcaírói közé. — *Ugarimadás* — Cserzy—Szalay József népszínműve, bemutatója 1916. febr. 12-én volt Szegeden, ugyanitt 1921-ben könyv alakban is megjelent.

— *Deréki Antal* (1867—1931) színész, író, újságíró, 1879—80-ban a SzN munkatársa is volt, 1914-ben jelent meg Pálcás színészek című könyve, mely színészi emlékeit foglalja össze.

Vö. még: *Homok* (JGYÖM 7 : 225. l.).

291. Bekoronázás. A Délm 1929. jan. 12-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gúnyos hangja és nem utolsó sorban tárgya vall Juhász szerzősége mellett. Szerette az ellenforradalmi kurzust pellengérré állítani a napi hírekhez fűzött megjegyzéseivel. Rávall Pekár ellenessége is; mindig úgy emlegeti őt, mint a Dodó főhadnagy és a Danton szerzőjét. Móricz és Szabó Dezső nevének fölbukkanása is Juhász mellett szól, többnyire őket állította szembe a kurzus tehetségteleneivel. A *szép a rút és rút a szép* mondást nemrég ugyancsak ő idézte (182. sz.).

A Pesti Hírlap jan. 8-i híradása szerint az Erzsébet körüti klubban megválasztották Miss Hungáriát. A zsűri elnöke Maurice Waleffe a francia *Le Journal* főszerkesztője, a Miss Európa szépségverseny rendezője volt. Az első díjat Pekár Gyula nyújtotta át Simon Bökének. A legszebb négy között volt Lefkovic Daisy is. — *Reine*: királynő. — *Arany János szobrának dailás mellékalakja*: csak művészettörténeti pletyka, hogy Stróbl Alajos a Múzeum kert Arany szobrának mellékalakját, a Toldit Pekárról mintázta. A modell vagy Német István, Justh Zsigmond szentatornyai birtokán élt parasztlégény, vagy pedig Pórtelky László, az első magyar kardvívóbajnok. (Erről újabban: Körmeny László, Magyar Nemzet 1967. febr. 26. és Kertész Dániel uo. márc. 5.) — *Dodó főhadnagy*: vígjáték, bemutatója 1899. ápr. 11-én volt a Vígszínházban. — *Danton*: dráma, bemutatója 1920. nov. 5-én volt a Nemzeti Színházban. Juhász mindkét Pekár-művet gyakran idézte gúnyosan, lebecsülően. — *Fi donc*: pfuj! piha! — franciában az undorodás, nemtetszés kifejezése. — *Incze Sándor* (1890—1966) író, színházi lapok szerkesztője és kiadója. — *Kiss József* balladája: Simon Judit. — *Azrak*: aszra — dél-arab törzs neve.

292. Beszterce ostroma. Délm 1929. jan. 18. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Mikszáth születésének 80. évfordulójára. Stílusában, tárgyában egyaránt Juhász szerzőségére vall: az évfordulót most is fölhasználja, hogy időszerű politikai kérdésekről szóljon. Ezt olvashatjuk: *nincsenek ibseni problémák* — közismert, hogy szerette Ibsen műveivel, világával összevetni a maga jelenét. Jellemző írásmódja: *tehnika*. A *kossuthi gondolatra* való utalás is szerzősége mellett szól.

A cikk címe és maga az írás is utal arra, hogy a Vígszínházban (jan. 16-án) bemutatták Mikszáth: Beszterce ostroma című regényének Harsányi Zsolt készítette színpadi változatát.

293. Lessing. A Délm 1929. jan. 25-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gévelt másolata a Kilényi-gyűjt.-ben. Szerzőségét bizonyítja még a szóhalmozás; az érdeklődés és tájékozottság, mely a Délm kortárs újságíróitól, még Móra Ferencetől is megkülönbözteti az ő irodalmi vonatkozású írásait.

Gustav Stresemann (1878—1929) Béke Nobel-díjas német politikus, 1923-ban kancellár és külügyminiszter, 1923-tól haláláig külügyminisztere volt Németországnak. A Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok normalizá-

lására törekedett. — *Moses Mendelssohn* (1729—1786) idealista német filozófus, Lessing barátja, akivel közös műveket is írtak. A zsidókat a gettó jiddis nyelvénél elhagyására és a német irodalmi nyelv használatára biztatta, a zsidósággal foglalkozó művei hittársai politikai emancipációjának előkészítői voltak.

294. Ady Endre és Szeged. A H 1929. jan. 26-i számából. 1—2. l. Aláírás: (j.)

Ady az 1899. máj. 4-én Gerébffy Pállal Debrecenben vívott párbajért öt napi fogházra ítélték. 1902. júl. 19-én kezdte meg büntetésének letöltését a szegedi államfogházban. Az Egy kis séta című írásáért kapott 3 napi fogház-büntetést 1903. jún. 6-án kezdte letölteni a váradí fogházban. — *Itt ismerkedett meg . . . egyik híres nemzetiségi agitátorral: Novákovics román diákkal.* (Ady írásában is megemlékezik a szegedi államfogházban töltött napokról: Ady Endre Összes Prózai Művei. Sajtó alá rendezte Koczás Sándor és Vezér Erzsébet. Budapest, 1964. 3 : 115—117. és 355—356. l.). — *Hollós József* (1876—1947) radikális, szabadkőműves szegedi orvos, Móra és Juhász egyik legkedvesebb barátja, az alkoholizmus, a prostitúció és tuberkulózis elleni küzdelem lelkes apostola. Juhással és Mórával együtt képviselte a Radikális Pártot a szegedi Nemzeti Tanácsban. Budapesten a közegészségügy szervezésén dolgozott. 1919 után emigrációba ment, előbb Romániába, majd Amerikába. Ott is halt meg. Juhász rendkívül sokra becsülte; Hollós politikai, emberi magatartása hatással is volt rá. (Vö. *Salve* — dr. *Hollós Józsefnek* JGYÖM, 2 : 156. l. — *Apostol*, JGYÖM 6 : 147. l.) — Ady verse Dankóhoz: vö. *Dankó Pista*, 284. sz. — *Tömörkénnyel életében nem jött össze soha: Juhász itt téved, elfelejtette, hogy amint a Tömörkény-életrajzában is megírta — együtt szerepeltek 1905. febr. 26-án a DT felolvasó ülésén. — A váradí újságban kíméletlenül megtámadta: a SzN 1903. márc. 25-i számában jelent meg Szigma aláírással a Jeruzsálem előnyomulása című írás, amely Balassa Armin is támadta. Ady Tömörkényt sejtette az álnév mögött, és gúnyos hangon válaszolt rá hasonló című írásában (Nagyváradí Napló, 1903. márc. 28. = Ady Endre Összes Prózai Művei. Sajtó alá rendezte: Vezér Erzsébet. Budapest, 1964. 4 : 322—325. l.) Balassa Armin is írt róla: Tömörkény és Ady összekoccanása. Szeged és Vidéke, 1918. máj. 18. = TE 243—246. l. — *Ady a Magyar Pimodánban* ezt írja Tömörkényről: „Az, aki Szegeden, sőt Szögedében, ugyanazt csinálja a tanyanyelvvel s tanyagondolattal, mint a városival és rafinálttal a legvárosibb, legrafináltabb és legbetegebb írózszeni, ő is az én emberem és tanúm.” — *A szegedi királyi ügyészséggel egy verse miatt gyűlt meg a baja: Rohanunk a forradalomba* című versét 1913. máj. 14-én közölte *Nagy György* (1879—1923) köztársasági politikus, ügyvéd, Ady barátja, a Hódmezővásárhelyen kiadott Magyar Köztársaság című lapjában. A szegedi ügyészség ezért vádat emelt Ady ellen, de nem lehetett eljárást indítani, mert a költemény már 1912. jún. 9-én megjelent a Világban is. Vö. Ady: Egy bűnös vers. Világ, 1913. aug. 23. = Ady Endre az irodalomról. Szerkesztette Varga József és Vezér Erzsébet Budapest 1961. 356—358. l.*

295. Ady. A Délm 1929. jan. 27-i számából. 3. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — Lényegében tipográfiai változtatásokkal újra közölte a Széphalom. (1929. márc. — ápr. 118—119. l.) Megjelent: Ó 1 : 347—349. l.

Az első négy bekezdés kis kihagyással megegyezik Juhász kilenc év előtti emlékezésével (*Ady*, JGyÖM 6 : 284. l.). A *Tíz esztendeje* helyett ott *Egy esztendeje áll* stb. Juhász jan. 27-én a makói Ady-ünnepségeken előadást tartott.

296. Halálos fiataltság. A Délm 1929. febr. 1-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Gépelt másolata a Kilényi-gyűjt.-ben.

Stílusán kívül Juhász szerzőségére vall a tárgya is: a diáköngyilkosságok mindig foglalkoztatták, számos cikket írt róluk. Rávall egyéni írásmódja: *ehnika*; Arany: Mária, bűneid meg vannak bocsátva című verséből szerette idézni ezt a sort: A morál komoly szemöldi... Nagyon jellemző, hogy ugyancsak egy fiatal lány öngyilkosságáról hasonló címmel írt vezércikket (*Halálos fiataltság*, JGyÖM 7 : 166. l.).

A Délm jan. 30-i száma is hírt ad a budapesti Bezerédy utcai felsőkereskedelmi leányiskolában kitört botránnyról: egy tizenöt éves lány kiugrott a második emeletről, mert a táskájában a razzizáló igazgató püderesdobozt és szerelmes leveleket talált.

297. Szegedi őskert. 10. Bramin. A H 1929. febr. 4-i számából. 1—2. l. A sorozatcím alatt: *Írja: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 349—352. l.

Kazinczy ezt írja Révay Miklósról „közepes magasságú vékony és nyálkás húsú ifjú, lobogó szöghajjal, kék szemmel, minden mozdulatában tűz, bátor s félni nem tudó...” Fogóságom naplója. — *Pankratiaszta*: sokoldalúan képzett elme. — *Hebbel Anton mestere*: Hebbel: Mária Magdolna című drámájának asztalosmester hőse, az ő szavaival fejeződik be a mű: „Nem értem én már a világot”. — *Kerkápoly Károly* (1824—1891) Deák-párti politikus, filozófus, közigazdász, volt pénzügyminiszter is. Eötvös Károly műveiben sűrűn fölbukkan alakja. — *Lucidus*: élesen látó, okos, világos fejű. — *Istenes Horváth János* szegedi kárpitosmestert 1895-ben azzal a váddal fogták pörbe: megmérgezte édesanyját, hogy a biztosítási díjat fölvehesse. 1897-ben életfogytiglani fegyházra ítélték. A napilapok sokáig cikkeztek a mindvégig ártatlanságát hangoztató, bibliai idézetekkel és példákkal megtűzdelt beszédekert tartó különös rabról. 1909-ben perújrafelvételt kért, febr. 11-én kezdte tárgyalni ügyét a szegedi esküdtszék. Ekkor lett védője Balassa Armin, akinek rendkívül hatásos védőbeszédét kolumnás cikkekben ismertették a szegedi lapok. Istenes Horváth Jánost az esküdtszék febr. 18-án ártatlannak nyilvánította és fölmentette, Balassát a sajtó ünnepelte. — *Egy nap a század első éveiben*: (*Az első siker* 212. sz.). — *Magam is két új rovatot kezdtem a Szeged és Vidékében*: valószínű, hogy a Rovások és a Lesben rovatokra utal Juhász, ezeket, ha Szegeden volt, ő írta tele leginkább. — *Először jelent meg...* *Babits Mihály*, *Kosztolányi Dezső*, *Csáth Géza*: bár egyikük sem a Szeged és Vidékében jelent meg először, mindhárman sokat írtak Juhász révén a lapba, itteni első közléseik: Babits: Jean Richepin: Dal a földről (fordítás), 1907. jan. 6. — Kosztolányi: Lasciate ogni speranza (vers), 1904. júl. 17. — Csáth Géza: Találkozás — Történet a boncteremből — (tárca), 1905. nov. 19. — *Nyisznyay Gusztáv* (1829—1882) zeneszerző, népszerű dalköltő, 1858-tól kisebb megszakításokkal Hódmezővásárhelyen élt, ahol szobrot is emeltek neki. — *Futó Mihály* (1835—1909) a hódmezővásárhelyi református gimnázium tanára, majd igazgatója volt, ő alapította és szerkesztette (1871—1874) a Hódmező-Vásárhely című hetilapot.

298. Vér György könyve. A SzSz 1929. febr. 11-i számából. 13. l. Aláírás: (j. gy.)

Vér György (1904—1944) 1922-ben került a Szeged-hez, amely 1925-től ismét Délm lett. Juhász közvetlen baráti köréhez tartozott, élesszemű, jó tollú újságíró. Többször gyűlt meg a baja az ellenforradalmi bíróssággal, erős kapcsolatai voltak a munkásmozgalommal. A fasizmus áldozataként halt meg Ukrajnában. Riportkönyve: Rácsok mögött. Harminc napig magánzárkában. Egy újságíró naplójegyzetei a Markó utcai fogházban. Szeged, 1929. A Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat nyomása.

A kedves barát és újságírotárs könyvét méltató írás valószínűleg, néhány nappal előbb keletkezett. Juhász már a jan. 27-i makói Ady-ünnepségekről betegen tért haza, és febr. 6-án Balla Jenő és Wenner Sándor társaságában kivizsgálásra a Schwarzer-szanatóriumba utazott. Betegsége elhatalmasodik rajta: ettől kezdve versben is ritkán szólal meg, prózában pedig csak néhány-szor.

299. Így írtok ti rólam. Karinthy. Kosztolányi. A Móra Ferenc Múzeumban levő kéziratról. Aláírás: Gyula.

3 számozott lapból áll. Időrendi helyét a Karinthyról írott rész egyik utalása adja meg: *Gyulának most saját külön kétágyas cellája van . . .* ebből az derül ki, hogy Juhász ebben a Karinthyt és önmagát parodizáló írásban arra a látogatásra utal, amelyet Karinthy tett nála a Siesta sanatóriumban 1929. aug. elején [Karinthy Frigyes: Néhány okos szó egy bolonddal. (Miután a józanokkal nem lehet okosan beszélni) Pesti Napló, 1929. aug. 4.] Juhász írása minden valószínűség szerint közvetlenül ez után keletkezett, később már aligha tudott volna visszaemlékezni Karinthy írására.

A két paródia együvé tartozását a lapszámozás mellett az is bizonyítja, hogy Juhász *Szegedi Színház* főcímmel látta el, talán szándékában volt, hogy közli a Délm-ban, de a közlés elmaradt. A Pesti Napló 1938. okt. 2-i száma közölte a két paródiát a következő címmel és bevezetéssel:

„Így írtok ti — rólam. Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső modorában írta: Juhász Gyula. — Az újságnak ezen az oldalán három halott — három nagy halott találkozik.

Röviden akarjuk előadni az alábbiak megértéséhez szükséges magyarázatot; az olvasónak csak néhány kurta sort kelljen átfutnia, amíg az immár irodalomtörténeti érdekességű szöveghez ér, amelyet itt közzéteszünk.

Az alábbi írás Juhász Gyula műve: a nagy költőé, aki tavaly végezte szomorú életét Szegeden. Juhász ezekben a sorokban önmagát figurázza ki — a két elválthatlan barátra gondolt, aki azóta szintén egyesült a halhatatlanságban, Karinthyra és Kosztolányira: hogyan figurálnak ki ők ketten, a magyar irodalmi élet főmókamesterei az árva szegedi költőt.

»Így írtok ti — rólam« — ezt a címet adta Juhász Gyula ennek a mindig kiadatlan maradt tréfás kis írásnak, amelyet a költő húga [Király Königin Péterné Juhász Margit] azzal adott át nekünk, hogy mindig is szerette volna megmutatni Karinthy Frigyesnek.

A szándék mostmár örökre szándék maradt — s mi is csak annyiban tölthetjük be, hogy a századelő magyar irodalmi forradalmának ezt a meghatóan tréfás kis emléket, amelyen immár három nagy halott emléke fénylik, átadjuk annak, akit megillet: a magyar közönségnek.■

Javítások a kéziraton:

Karinthy

után, < mert > a véglegesre javítva
egymást < mást — nekem semmi kifogásom a te hallgatásod ellen, amellyel fogadsz,
bár >

mondani — a véglegeare javítva; < való >

jól szenvedek < Jobban már nem is lehetne. És minden kön Aki >

érdeklődől < azt se kockáztatom meg >

fél, bár < jobban >

és tovább < szemlélte a volna a fal >

is hiába < kereste az összefüggést az élet és az oksági láchid között >

a lánchid között. < Én a másik ágyra néztem, de rövid habozás után meghagytam
az ápolónak >

Kosztolányi

boldogtalan < nak >

boldogtalan < érzi magát előbb >

a téli viharban < a próféta és a befőttes üveg meggy >

egy század- < romanti >

lennie < és éppen olyan sz >

elképzelni. < Egy >

Mikor a < vendéglős engem >

azonnal < velem indította meg a tárgyalás >

1932

300. Az ötvenéves halhatatlan. A Délm 1932. okt. 22-i számából. I. l.
Vezércikk. Aláírás a cím alatt: *Írta Juhász Gyula*. 5 számozott lapból álló
kézirata Pásztor Józseftől került a Petőfi Irodalmi Múzeumba. A kézirat
végen idegen kéztől származó írás: *Írta Juhász Gyula*.

Javítások a kéziraton

Ma van ötven éve . . .

Ma < Most >

életét és < ha valakiről >

dívatos se volt < ha valaki ő valóban >

tábora < élesztette >

szelíd < erőszak >

Toldit < ezt a >

roppant < nagy >

halálán és < néhány lírai >

üzeket. < Arany J >

Néha egy sora . . .

ivadék < nem volt >

ivadék, aki < késő öregség >

korában < és vetődött >

482

töltötte <a lét és nem lét>
állandóan a <lét és nemlét lenni vagy>
és bár <távol állott a német filozófusok>
nem foglalkozott <a filozófiá>
hivatásos <bölcsészettel>
mégis <a legtöbb tele volt gondolati>
megbocsátó szem- <lélete, a lemondás a dolgo az emberi sorsnak lemondással
párosult lemondó élete, az emberi sors változásai változásainak lemondó>
átérzése <páratlan>
szokatlanul <nagy alko>
(Széchenyi emlékezete) <nem volt ha valaki>
ő valóban <jól élt mert>
öltö. <Rendkívüli művészi öntudattal teremtette meg alkotásait>

Kivételesen öntudatos . . .

üzött <nem>
márványból <öntött>
is az! <sokáig igaztalanul Legfőbb varázsa éppen abban>
könnyeit, hogy <szavakon>
zenéje <van, amely van>
rímek <mester>
hangversenyét. <Ő az első modern>
televényen <csodálatosan>
Istók <rész>
hántás, emlé- <kezzünk lélektani finomságaira és melyre>
finomságaira <mélysegeire mélysegeire arra, hogy milyen>
leple alól <oly közeli,>
örökké <aktuális>
legmélyével a <boldog>
mutogatták. <rajta>

Még egy dolog van . . .

van, ami <Aranyt>
önkéntelenül is e <szemérmes lát>
fordítja azok <azok érdeklődését, akik nem találják meg magukat
találják túlságosan tökéletesnek e minden világok>
az ő világuk. <Az ötvenéves halhatatlan>

Arany János nagyon . . .

nagyon <igen>
írja meg <róla>
például <a Czakó sirján>
maradandóbb <egészebb>
nagyszerűbb és <csodálatosabb>

Ez a mi Aranyunk . . .

Aranya, akit <nekünk>

Pásztor József, a Délm főszerkesztője így emlékezett vissza a vezércikk keletkezésére: „Hosszú távollét után — idegklinikán töltötte ennek az időnek legnagyobb részét — 1932. okt. 21-én váratlanul benyitott a szerkesztőszobába.

Kirobbanó örömmel fogadtuk, és ujjongó szeretettel vettük körül. Arcban kissé lesoványodott. Mint azelőtt is, idegesen szopogatta cigarettáját. Járta a szobákat szélességben és hosszúságban. Egyszer csak kérdéssel fordult a szerkesztőhöz:

— Mondd kérlek, ki ír holnapra vezért?

— Te — válaszolta a szerkesztő.

Juhásznak jól cegett ez a válasz. Látszott rajta. Valószínűleg várta is. Ezt mondta még:

— Halálának ötvenedik évfordulója alkalmából Arany Jánosról írnek.

Néhány mondat még, és erről a témáról befejeződött a beszélgetés. Rövid ideig folytatta Juhász a sétáját. Szopogatta cigarettáját. Aztán hazasielt. Kilenc órakor visszajött. Hozta a vezércikket. Címe: *Az ötvenéves halhatatlan*. Arany Jánosról, kedvenc költőjéről szól. Ez volt egyik utolsó lapvezéri megnyilatkozása". (Beszélő házak. Szerkesztette Hatvany Lajos. Budapest, 1957. 117. l.)

Figyelemre méltó, hogy Juhász legkorábbi írásaiban már milyen sokszor találunk utalást Arany modernségére. Babits—Juhász—Kosztolányi levelezése tele van ilyen utalásokkal. Juhász *Arany stílusművészete* címmel akart doktori disszertációt írni. (Greza, 62. l.)

1934

301. Jókai-emlék. A Móra Ferenc Múzeumban levő gépelt kéziratról. Keltezése: 1934. szept. 5.

Az eredeti kézirat elveszett, a gépelt másolatot minden valószínűség szerint Kilényi Irma készítette. A kis emlékezés a szegedi idegklinikán íródott; a körtörténeti följegyzésekben erről a napról a következő olvasható Juhász állapotáról: „Elfoglalja magát, olvas, sétálgat a kertben, a fejfájások főleg étkezések után jönnek”.

Ezt az emléket Juhász már egy korai írásában is megírta (*Márciusi dal*, JGYÖM 5 : 106. l.) Két versében is szól róla: *Ének Jókairól* (Juhász Gyula Összes versei. Sajtó alá rendezte Ilia Mihály és Péter László. Budapest, 1959. 709—710. l. Ezt a versét olvasta föl 1925-ben, a Petőfi Társaság Jókai-ünnepén.) — *Hódolat Jókainak*, JGYÖM 2 : 387—388. l.

1936

302. Oláh Gábor. A Kilényi-gyűjt.-ben levő, Kilényi Irmától származó kéziratos másolatból. Aláírás: *Juhász Gyula*. A kézirat alatt Kilényinek ez a megjegyzése olvasható: „(Szegedi Idegklinikán írta, halála előtti évben, 1936-ban.)”

Oláh írja 1938. nov. 7-én Kilényinek. „ . . . nagyon szépen kérem: méltóztassék Babbitstól visszakérni Juhász Gyulának azt a kéziratát, amely rólam szóló tanulmány s amelyet a Nyugat nem közölt. Nagyon szeretném elolvasni. Talán ki is adjuk itt Debrecenben”. (Kilényi-gyűjt.) Kilényi Juhász halála után elküldte Babitsnak a költő utolsó éveiben készült följegyzéseit, és amint Oláh Kilényihez írott leveléből kiderül, ezt a kéziratát is. A Nyugat 1937. májusában *Juhász Gyula kiadatlan jegyzeteiből* címmel közli a költőnek az

egyetemi társakra vonatkozó följegyzéseit, de az Oláhról szóló írást nem. A kéziratok ilyen együtt szerepléséből arra következtethetünk, hogy az egyetemi társakról szóló följegyzések is 1936-ban keletkeztek. Oláh 1938. nov. 12-én ezt írja Kilényinek: „Nagyon szépen köszönöm a Juhász Gyula rólam írt cikkét. Szegény, még nagy betegségében is engemat akart rehabilitálni a túlfeledékeny Szerb Antallal szemben”. Itt már nincs szó arról, hogy Juhász írását megjelentetik Debrecenben. Juhász Gyula írása Oláh Gábor halálakor jelent meg a Népszava 1942. jún. 28-i számában ezzel a megjegyzéssel: „Megemlékeztünk arról, hogy Oláh Gábor, a kiváló költő meghalt. Az itt közölt sorokat Juhász Gyula írta költőtársáról 1936-ban, egy évvel halála előtt, a szegedi idegklinikán. A két nagy halott emléke iránti tisztelet készlet bennünket ez írás közlésére.” A Népszavához minden valószínűség szerint Kilényi küldte el a kéziratot. Az írás eredeti kézírata e közben vesztethetett el. (Vö. Péter László: Juhász Gyula és Oláh Gábor levelezése. Alföld, 1962. 4. sz. 147—148. l.)

Azt írta Rákosi Jenőnek: Juhász téved Oláh levelének keltében. Helyesen: Budapesti Hírlap, 1908. dec. 23. Juhász ekkor meg is róttá Oláh Gábort ezért a nyílt levélért (*Ady legújabb versei. Illés szekerén*, JGyÖM 5 : 306. l.). — *Goethe szavaira kell gondolnunk:* Was wir bringen (vagy Natur und Kunst) című szonettjének utolsó szakasza. Juhász idézetéből hiányzik az *erst* szó. „A korlátozottságban mutatkozik meg legelőbb a mester”. — *A Szegény magyarok:* Juhász a regény megjelenésekor írt is róla: *Oláh Gábor új regénye*, JGyÖM 5 : 502. l. — *Harsányi Kálmán* (1876—1929) Kristálynézők című regénye 1923-ban jelent meg, a századelő magyar kulturális életének kulcsregénye. Juhász jó irodalomtörténeti érzékkel jelöli ki helyét Szabó Dezső és Oláh műve között. — Oláh Gábor művei Csokonairól: Csokonai és latin költők (Budapest, 1904.), Csokonai (Budapest, 1928.), Csokonai és a rokokó. (Költők és írók. Budapest 1932. 59—86. l.); Csokonairól csak egy drámáját ismerjük, címe: Lilla. 1905. nov. 17-én mutatta be a debreceni színtársulat. Erről Oláh egy 1906. dec. 16-án kelt, Juhász Gyulához és Gyököcsy Endréhez szóló levelében értesíti barátait. (A levél a debreceni Déri Múzeumban van. Az adatot Tóth Endre szívességéből közöljük.) — *A Keletiek nyugaton* (Debrecen 1908.) című nyugat-európai útirajzában ezt írja Oláh: „En meg az udvari színház igazgatója lennék s mindig a magam darabjait játszánám”. (6. l.) — *Az ember tragédiája* bécsi bemutatója 1891. jún. 18-án volt.

303. [Egyetemi társak] A Nyugat 1937. májusi számából. 323—325. l. Megjelent: Ó 1 : 352—355. l. A címet innen vettük.

A Nyugat közlésében a következő címmel és megjegyzéssel jelent meg: „Juhász Gyula kiadatlan jegyzeteiből. — E jegyzeteket — melyek eredetileg is a Nyugatnak szánt írások voltak, s melyeket Juhász Gyula már nem olvasztathatott egységes művé —, irodalmi hagyatékának rendezője, Kilényi Irma, küldte most el a Nyugatnak”. Vö. *Oláh Gábor*, 302. sz.

Babits 1904 végén mutathatta be Nietzsche-fordítását a Négyesy-szemináriumon (Grezsza, 26. l.); a Délen című Nietzsche-vers fordítása az 1905. ápr. 20-i egy számot megért Tűz című folyóirat 16. lapján jelent meg. — *Mohácsi Jenő* (1886—1944) író, műfordító, Hegedüs Bite Gyulával szerkesztette a Tűz című folyóiratot. Ő is megírta egyetemi emlékeit: Utazásom Adyhoz. Nyugat, 1937. ápr. 280—286. l. — *Bruno Wille* (1860—1928) német szocialista költő, az ún. „szabad színpad” törekvések egyik képviselője volt. — *Titokban*

Ibsent fordította és gyalog ment Párisba: Tóth Endre a következő megjegyzést fűzi Juhásznak ehhez az állításához: „Juhásznak ez a kései visszaemlékezése két ponton is korrekcióra szorul. 1. Oláh nem *utokban fordította* Ibsent, hiszen Rosmersholm fordítását már 1903 őszén megjelentette az Egyetemi Lapokban, s Négyesy szemináriumán is bemutatta. 2. Oláh Gábor Párizsba 1908 nyarán utazott Bodor Aladárral és Baja Mihállyal vonaton, Bécsset, Salzburgot, Zürichet érintve”. (Oláh Gábor a pesti egyetemen 1900–1904. *Studia Litteraria*. Debrecen, 1968. 75. l.) — *Etédi Gagyi Jenő* (1880–1936) székely származású újságíró, költő, egy időben tolsztojánus volt. Politikai és történeti tárgyú műveket is írt. — *Babits... elítélte a szocialista költő verseit:* Bresztovszky Ernő írásait (Grezsa, 26. l.). — *Kemény Zsigmond szavai:* regényének címe: *Élet és ábránd* (1841). — *Zalai Béla* (1883–1915). Filozófusnak készült, 1906-ban jelent meg A közvetlen tapasztalás összefüggésrendszere című ismeretelméleti munkája, amely a machista filozófia hatását mutatja. Juhász többször írt Zalairól (*Rethorikai szakosztály*, Egyetemi Lapok, 1904. márc. 12. — *Trockijjal egy asztalnál*, JGYÖM 6 : 86. l.) — Zalairól újabban Lukács György is elismeréssel nyilatkozott: „Zalai Béla nagyon tehetséges ember volt, és nem ártana, ha filozófiatörténetünk megpróbálná kiánsni a feledésből, és kijelölné helyét, mert ebben az 1918 előtti időben ő volt az egyetlen eredeti magyar gondolkodó”. (Emlékezések. Irodalmi Múzeum. Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Budapest 1967. 34. l.) — *Leonhard Euler* (1707–1783) világhírű svájci matematikus, legjelentősebb munkája a matematikai analízisről szól. — *Henry Poincaré* (1854–1912) francia matematikus, egyetemi tanár. Filozófiai nézeteiben machista volt, Zalai Béla iránta való érdeklődése ezzel magyarázható. — *König Gyula* (1849–1913) matematikus, műegyetemi tanár. — *Fejér Lipót* (1880–1959) világhírű magyar matematikus, egyetemi tanár, Adyval is jó barátságban volt. — *Alexander Bernát* (1850–1925) filozófus, esztéta, publicista, egyetemi tanár. Előadásait (pl. a Shakespeare nagy tragédiáinak lélektani magyarázata címűt) Juhász Gyula is hallgatta. Juhász más írásaiban is találkozhatunk egyetemi éveinek ezekkel az emlékeivel (*Riedl Frigyes*, JGYÖM 7 : 62. l. — *Nyílt levél Négyesy Lászlóhoz*, 49. sz.).

Thematák, beszédvázlatok, anagrammák

Juhász életművének értékes dokumentumai a Móra Ferenc Múzeumban azok a húszas évekből fennmaradt följegyzései (thematák), amelyek írói ötleteit, cikkeinek és verseinek csíráit őrzik. Időrendjüket a megjelent írásokkal való összevetés alapján állapítottuk meg. Csak a publicisztikai és tanulmányötleteket közöljük, a szépirodalmi vonatkozású följegyzések a JGYÖM 1–4. kötetében találhatók.

1. *Beszélgetések Károlyi Lajossal. (Eckermannos emlékezések) — Shakespeare lírája megtráadó a jegyzetekből.*

Az első témát nem írta meg (vö. *Szegényjogú temetés*, 32. sz. — *Károlyi Lajos*, 107. sz.). Shakespeare lírájáról 1927. nov. 26-án tartott előadást a debreceni zsidó gimnázium irodalmi délutánján, szövege nem ismeretes, mindössze egy hírlapi tudósítás:

„Az irodalmi délutánt *dr. Kardos Albert*, a zsidó gimnázium igazgatója nyitotta meg; előbb a magyar Shakespeare kultuszról emlékezett meg néhány szép, tartalmas, jellemző szóval, majd Juhász Gyulát köszöntötte olyan meg-

hatottsággal és lendülettel, amelyek mögött a magyar irodalom egész életét átfogó szeretete mutatkozott meg.

Juhász Gyula tartott ezután előadást Shakespeare lírájáról, a nagy angol költő lelkének közvetlen megnyilatkozásait, a szonettekét használva Ariadnefonalként a rejtett líra kutatásában, mely a drámák labirintusában bujkál. Juhász Gyula nem a rajongó vagy ócsárló, nem a kritikus vagy tudó szemével nézi Shakespeare-t: ő költő, aki lelkével érzi a másikat, aki nem okoskodik, hanem megfogja kezét és megérzi keze melegét a költőnek. Mikor Shakespeare örömről, bánatáról, barátságáról, szerelméről, fájdmáról és bölcseségéről beszélt, melyek idegen alakok köntöse alatt lappanganak, nem értekezés volt ez, hanem líra maga is, ugyanaz a líra, amely a *Shakespeare estjének* csodálatos soraiból árad. A közönség szünni nem akaró, hosszú, lelkes tapsviharban adott kifejezést annak, hogy tudja kivel találkozhatott, kinek a szavát hallhatta most." Debreceni Független Újság, 1927. nov. 27.

2. *A szegedi boszorkányok: legenda és valóság. Kultúrtörténeti vádirat. A 200 as évfordulóra!!! — Martinovicsék igaz története. — Szentmarjai Ferenc képe előtt. — Az ötvenéves Adyról memento. nov. — A 35 éves Dugonics Társaság évkönyvei. (rip.) Ady stb. — Apropos: Mészöly: Ludas Matyi. A demokratikus szellem és tendenciák a magyar költészet történetében.*

A themata legkorábbi kidolgozott írása az Adyra vonatkozó. (*Az ötvenéves Ady*, 126. sz.) A szegedi boszorkányokról kétszer is írt Juhász, de a kétszázéves évforduló 1928-ban volt (*A szegedi boszorkányok*, 159. sz. és ugyanilyen címmel: 229. sz. Vö. még 3. sz. themata). A többi themata földolgozásáról nem tudunk.

3. *Egy lélek útja önmagához. (Önéletrajz.) Intellektuális odysseiám története. — A szegedi boszorkányok rehabilitációja 200 évre. Kultúrhistoria.*

Időrendi helyére csak a szegedi boszorkányokra utaló téma ad fogódzót; az önéletrajz nem készült el.

4. *Szabó László emlékiratai. (Paródia.) — A temetések. (megfigyelések H. M. V.) — Szegedi színház: Görlicék iskolája. (dialogusok.)*

Egyik följegyzés kidolgozásáról sem tudunk, a themata időrendi helyét a Tápay-Szabó László emlékirataira való utalás határozza meg; a szegedi születésű újságíró, művelődéstörténész emlékezései Szegény ember gazdag élete címmel 1928-ban jelentek meg. A Délm 1928. jan. 6-án kezdte folytatásos közlésüket.

5. *Baumgarten örökség. Expresszionista magyar írótragédia. — Felicien Rops Tápén. Delibes és Dankó Pista (nov.) — A buddhizmus és a kereszténység a világban (Korszerűtlen.) — Károlyi Lajossal beszélgetések és hallgatások. — Bárdos Béla, az utolsó mohikán kuruc. — Zalai Béla emlékezete (jegyzetek) — A színház válsága (előadás)*

A színház válságáról szóló előadásáról nem tudunk, de ilyen címmel vezércikket írt a Délm 1928. jan. 21-i számába. A Baumgarten-örökségről többször is nyilatkozott (*Szakállszártó*, Délm 1927. márc. 6. = Ö 2 : 237. l. — *Pörös atyafiak* 108. sz. — *Gyepűn innen, gyepűn túl*, 231. sz.). Nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy ez a följegyzés melyik írásra vonatkozatható. Zalai Béláról az [*Egyetemi társak*] című följegyzésekben olvashatunk nagyobb összefüggő részt, valószínű, hogy ennek az írásnak ötletét rejti ez a följegyzés. A többi téma kidolgozásáról nem tudunk.

6. *Beszédvázlat Endre Béla temetésére. Kézirat. (Múz.)* Mint a Károlyi Lajos temetésén mondott beszéd vázlatát közölte Szelesi Zoltán i. m. 162. l.

*A. M. E. nevében születte városodból jövők. A magyar Fiesolé Beato Angeli-
coja, áhítat és rajongás, e föld lelke él képeiden, e föld világa képeiden, jóság
és hűség, a magyar tájkép Tompa Mihály: finom, szelid bensőséges. Szent-
képeket festettél te is. Az őskertbe megtérsz, az akácok, nyárfák, a virágok Pictor
Ignotusa közé; mert minden festés álmodás. A lélek él, találkozunk: Múlásod,
mint az életed legyen. Álmodj szépen, szelíden, csendesen!*

Endre Béla temetés 1928. aug. 14-én volt Hódmezővásárhelyen: „Az
Alföldi Művészek Egyesülete nevében Juhász Gyula mondott szívbemarkoló
búcsúszót”. Vásárhelyi Friss Újság, aug. 17.

Vö. még: Szegényjogú temetés, 32. sz. — *Ez is fajvédelem? (Levél a szerkesz-
tőhöz)*, 122. sz.

7. Sajtórazzia. pl. Friss Újság regénye, Opré stb. — „Hauser Gáspár,
vagy az edelényi hegedű” (aktuális örökké magyar.) — *A temetőben elégett fejfa
romjain.* (elmélkedés) — *Csokonai és Klebelsberg. Somogyi iskola vers.* — *Tóth
Mihály és Zákány István életek.* — *A Mátyás templom körül.* — *A falusi
nótárius szegedi utazása.* — *Szegedi színház.* — *Salome a művészetben*

A sajtórazzia talán Opré János színházi lapjáról írott bírálatának meg-
jelenési idejére esik (*Mucsai múzsa*, 222. sz. Vö. még: *A színlapok margójára*,
247. sz.). Hauser Gáspárról a Délm 1928. nov. 30-i számában írt vezércikket.
A *Csokonai és Klebelsberg* megjegyzés az 1928. dec. 2-án tartott Csokonai
előadásának egyik ötlete.

„Csokonai Vitéz Mihály és az építő miniszter”

Juhász Gyula előadása a Jótékony Magyar Asztaltársaságban

(A Délmagyarország munkatársától.) Vasárnap délután magasszínvonalú
kultúrösszejevetelt rendezett a Szegedi Jótékony Magyar Asztaltársaság.

Dr. Pálffy József, az asztaltársaság elnöke megnyitójában ismertette a most
meginduló kultúrdélután-sorozat célját és rámutatott arra, hogy a társaság
a kultúra eszközeit választotta erejéül annak az anyagi eszköznek előterem-
téséhez, mellyel a jótékonykodás nemes kötelezettségének eleget tesz. Meleg
szavakkal köszöntötte az előadókat és felkérte Juhász Gyulát, a Petőfi-
Társaság tagját, a Délmagyarország munkatársát előadásának megtartására.

— Propaganda előadást akarok én ma itt tartani — kezdte Juhász Gyula
—, propaganda beszédet akarok mondani a *magyar költészet klasszikusairól*.
Ezek közül a klasszikusok közül pedig arról, akit én a «legkedvesebb» jelző-
vel jellemeznék az irodalomtörténetben: *Csokonai Vitéz Mihályról*. Több
mint félórás szabadelőadás keretében mondott ezután Juhász lebilincselő,
közvetlen hangú, szívből jövő szavakat a nagy Elődről, a debreceni garabon-
ciás diákról, aki most száz év után ott halhatatlankodott Juhász Gyula hall-
gatóinak a lelkében.

Csokonai színműveiben — mondta többek közt Juhász — eddig még
kibányászhatatlan értékek vannak. Dorottyájának a magyar táncról szóló,
Kacsóh Pongrác által megzenésített fejezetét legközelebb a szegedi színház
fogja előadni. A költeménynek ezt a részét és egy másik költeményt, a tanyai
iskolákról szólót, olvasta még fel Juhász. A száz év előtti nagy álmodozó és
jós álmát építi most valóra a magyar tanyavilágban «építő miniszterünk»
akinek albumában ez a költemény lehetne a legszebb lap.” (Délm 1928. dec. 4.)

Klebelsbergől nyilván azért nyilatkozik annyi elítélő és bíráló cikke után
elismeréssel, mert közben megadta Juhász tanári nyugdíját.

A többi téma kidolgozásáról nem tudunk.

8. *A Csokonai előadás vázlatja.* 7 számozott lapból álló kéziratról (Múz). A Délm 1928. nov. 17-i számának híradása: „Irodalmi előadás a Munkásotthonban. A jövő pénteki előadást Juhász Gyula tartja Csokonai Vitéz Mihály címmel.” Az előadás nov. 23-án volt.

1.

A szegedi szervezett munkásság ajándéka: Kedves költőm. Dugonics és Csokonai kapcsolatait életben és irodalomban.

Csokonai kora: a nagy francia forradalom künn és a nagy habsburgi reakció benn. 1795. Martinovicsék. Kazinczy. Bacszányi. Verseghy. Szentjóni Szabó László. Táncsics. Landerer. Pruzsinszky. Az idegen főnemesség, a parlagi köznemesség, a baromi sorban tengődő jobbágyság.

A cenzúra pallosa a szellem fölött.

2.

Csokonai sorsa igazi magyar költőrsors.

A debreceni kollégiummal való esete. (Búcsúbeszéde. 1795 júniusában: Szolarcsik és Őz a Vérmezőn.) Emlékezetek okáért K a l o c s a !

Az első proletár költő sors a magyar tájon: vándorol. A pozsonyi diétán: újságíró. A komáromi család: a szeplő, nagy érzés: életreszóló ütdés a lelken. A csurgói professzorság. A debreceni magányosság. A tüdővész, a szegények betegsége sorvasztja. A nagyváradi búcsúztató. Tóth Árpád, a huszadik századi utóda.

3.

Csokonai és a magyar nép. Dr. Földi és Fazekas barátsága és hatása.

A köznépe az igaz magyarság — vallja Földi.

Fazekas Ludas Matyija.

Kölcsey és Csokonai. Cs. szegény származását emlegeti K.

Parasztdal. Szegény Zsuzsi a táborozáskor.

A népies humor. A magyar népszínmű első alakjai: vígjátékaiban: Az özvegy Karyóné modern sikere megcáfolja Kölcsejt.

4.

Gerson du Malhereux (1795) Szeh Ábrahám zsidó, Buda Antal cigány. Kritikája a társadalomról, Kisfaludy Sándor és ő.

De: Csokonai doctus poeta. Tudása és műveltsége: klasszikusok, olasz, német, francia, angol költészet, Fordításai. A varázsfuvola (Mozart—Schikaneder). Elmélet. Előszavai. A francia fölvilágosodás nagy filozófusának: Rousseau-nak mély hatása. Természetimádás. Hite az emberi haladásban: Konstancinápoly. Bacszányi: A franciaországi változásokra és Csokonai. XVI. Lajos elvesztésére!

5.

De különben: kénytelen mecénásainak kegyelemkenyerén tengeni — Leveli és ódái, a nagy urakhoz és úrnőkhöz. A nagyváradi szereplés. Levél: Könyvnyomatókhöz: Pesti Vásár alkal.

Ady hová menekült? Ady a proletárokhoz. Csokonai gazdag világa. A legérzékletesebb szemléletű magyar költő Arany és Babits mellett. A versengő érzékenységek. A leírás mestere. November, mint példa. A komáromi földrengés, a háború, dr. Földihez írt töredéke: természettudományos, mint Babits némely verse.

Tüdőgyulladásomkor: Költői realizmus, naturalizmus.

6.

Csokonai humora. Népies és diákos. Nevén nevezi a gyermeket.

A Békaegérharc a nagy háborúk paródiája: aktuális.

Dorotya: eposz travesztia mindenféle hangnem váltakozik benne: a magyar tánc dicsérete.

Árpádról akar hőskötemény Vörösmarty előtt. Romantika. A halál előtt a lélek halhatatlanságáról: legnagyobb filozófus költőink sorában: Lenni vagy nem lenni!

Kölcsey: Vanitatum vanitas, Vörösmarty: Gondolatok a könyvtárban, Petőfi: Világosságot! Arany: Honnan és hová? Babits: Hadjárat a semmibe! Mivé fejlődött volna 31 után?

7.

Csokonai ma is eleven, ma is modern. Ő hozta a finomság, a báj, a gyöngédség, a kedély, a humor és a mélabú új hangjait költészetünkbe.

Alakja, sorsa: jelképes. Petőfi verse, Izsó Miklós remek magyar barokk stílusos szobra, Ady Endre köszöntő verse és egy másik, Oláh Gábor, Móricz Zsigmond drámája, Dóczy Lajos tanulmánya. A szobor megkoszorúzása. Ez is koszorú, hála jele.

9. Szegedi színház. Anch'io pittore taliano: Francesco Dinnyés. (szatíra, kor) — Szegedi őskert: Kálmány Lajos. — Dózsa feje. — Az állatszeliidítőnő a rókusai temetőben. Fiatal, álom róla. — Az árvízi gyerek. Szegedi Gergely. — Vörösmarty dec. 1. — Bellehemi játékok. (Gárdonyi Géza.)

Csak a Vörösmartyra vonatkozó följegyzés kidolgozásáról tudunk (Vörösmarty, 273. sz.). A szegedi árvíz témája egy 1929-es thematán is olvasható.

10. Ez Pest. 1. Bor és söröző. 2. Elit kávéház vendéglő — — Fősőr. A fiatalok a vonaton. Sport. Ketten ismerkednek. Sport. — A Strigel kép előtt a fiatalok: fára van festve. — Alfréd Kerr estéje. (Sudermann és Anne Nichols.) — Szabó Dezső a Philadelphióban. Ő még nem jött. — A sváb (lányok) szolidaritása a pesti körúton. — Bellehemesek az Opera mögött. — A szobrok, halhatatlan művek felülről, az emeletről az Sz. M.ben.

A sportról, a Strigel-képről beszélő fiatalokról írt. (Vizkereszt, vagy amit akartok. Szakállszártító, Délm 1929. jan. 6.) Ámbár a Szabó Dezsőre vonatkozó utalás egy sokkal régebbi Szakállszártóra vonatkozik: A Filadelfia kávéház egyik ablakában mint rab oroszán gubbaszt Szabó Dezső ... (Buda. Délm 1926. szept. 20.)

11. A reklámok éjjel és nappal a körút ormain. — Rippl Rónai. Magyar színek. Piacsek örök. — Hans és Ivo Strigel triptihonján: Szent Flórián vödre! — Tiepolo szent compostellai Jakabjának és lovának tekintet. (Szerecsen) — Az Andrásy úti villa parkjában bebugyolálják a plántákat. És a fázó nyomorgókat? — Kis pesti cseléd a Nyugatinál. Csók. Vidéki földi. Szolidaritás? — Magnasco kárpád és Krisztus.

Az előző thematával való rokonsága miatt helyeztük el ide.

12. Szegedi Gergely éjszakája. (Emlékezés.) — Mikszáth szegedi jubileuma: Az igazi humoristák. (50 éves)

A thematák kidolgozásáról nem tudunk, mindkettő 1929-ből való lehet. Mikszáth művének és a szegedi árvíznek is ekkor volt félszázados jubileuma.

13. Interjú önmagammal. Vallomások, tróái, emberi, világnézeti, esztétikai, politikai — <karácsonyra —>

A 13–16. sz. themata keletkezésének idején nem tudtuk megállapítani.

14. Shakespeare és Hamletje. — Bródy Sándor cikke és rajza. A budhizmusról — Velazquezről és a Michelangelo—Rafael Tiziánról. — Az őserdő meddő gyümölcsei — A biblia és a keresztény atyák Senecát olvassa — Pillich Kálmán iránt — Tömörkényről a hidon. — Gyermekkora nyomorúságai. — Az új Rafaelről Rómában. — Rudnayról, naturalista zene — Zita szolgáló és az illemhelyi.

A Rudnayra vonatkozó megjegyzés talán azzal az előadással kapcsolatos, amelyet 1927. szept. 2-án tartott a festészetről.

15. Juhász Gyula esete Szabó Fannyal. (anekdota. színes.) — Pongrác és Szentmiklóssy. — A László Mihály tiikai. Romantika és humor, visszaemlékezések. Rónay báró úr.

16. Az erdélyi lélek. Tanulmány.

Anagrammák

Minden valószínűség szerint 2 lapból álló kézirat volt, de csak a második lap maradt fenn (Múz.) Az 1. és a 2. lap szövegét Kilényi Irma lemásolta ezzel a megjegyzéssel: „Juhász Gyula írta az idegklinikán egy igen jó éjszaka után.”

A sorrendet Kilényi másolata alapján állapítottuk meg.

Az eredeti kézirat Heltai Jenő nevével kezdődik.

Roma = Amor, Maro

Kosztolányi Dezső = Ős vers zseni ő, sőt lányos nő, töltőtoll költő

Szomorj Dezső = zord, moró szőerdő, de erő

Molnár Ferenc = moll rolle-orzó, nem Maró, nem Móra, nem Toller, ő nem; nomen, omen: rátermett Romeo

Kassák Lajos = a jó kása sós

Mai magyar határokon = Risum teneatis amici!

Scotus Viator = Kosút is át vót (fonetice)

Móricz Zsigmond = igazmondó, cirmos trómodor

Jókai Mór = jó mókaíró (Gyula pálosan)

Burokban született és bürokbán született

Dózsa György = adósa a rög, ő a gyöző

Krúdy Gyula = úri daru

Ady Endre = erdei danaida

Heltai Jenő = latin tintahellén

Karinthy Frigyes = trni akart, tgy trt is

Szabó Lőrinc = bösz szobaörző cibél

Tóth Árpád = őh Tátra, őh pár hó!

Táncsics Mihály = nincs is tán hiány, csütt!

A naturalizmus világnyelve = a zolapük

Gárdonyi Géza = az égi gárdatró aranyoz

Tömörkény István = önkéntes írás környékén

Dalai láma = Ady dalai lám ma diadal

Ady álmai, dalai, lám ma diadalmai!

⟨Karinthy Frigyes: Írni akart, így írt⟩

⟨Sík Sándor⟩

⟨Kis lap áll a nagy Duna mentében,⟩

⟨Ő mi drága e lapocska nékem

(szubvencionált újság)⟩

Táncsics Mihály (epitáfium) = Csitt, nincs it tán itt hiány!

1 *Babits Mihály = <itt a Himalay>*

2 *Szabó Dezső = Ő de ő se Szabados-óda!*

⟨S itt a Himalaya!⟩

S im itt a Himalaya

Pótlás a JGyÖM 5. kötetéhez

1. *Karnarutič és a Zrinyiász.* Két lapból álló kézirat a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában. Keltezése a kézirat végén: *Négyesy stílusgyakorlatok*, 1905. márc.

A kézirat szövege valószínűleg azonos azzal a bírálattal, amelyet Juhász egy horvát egyetemi hallgató dolgozatáról mondott a Négyesy-stílusgyakorlatokon. A horvát hallgató Zrinyit Karnarutič-epigonnak nevezte, Juhász visszaautasította ezt az állítást. — Vö. Grezsa, 26. l.

2. [*Bírálat Pavlovits Sándor Emerico mester című drámájáról.*] Kézirata a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Megjelenéséről nincs tudomásunk.

Dicséri a szerző színpadi ötleteit, de amatőrösnek tartja stílusát és vértelennek alakjait. A mű szerzőjére vonatkozóan sincsen adatunk. A kézirat írásmódjából ítélve a bírálat az 1906 előtti évekből való.

3. *Akik árnyékban élnek.* A Hét, 1912. dec. 29. Aláírás: (j. gy.)

Kritika Reményi József (1891–1956) *Akik árnyékban élnek* (Pozsony, 1912.) című novellás kötetéről. Vö. *Őszinte szavak egy őszinte könyv elé.* JGyÖM 5 : 485. és 676. l.

Megjegyezzük, hogy e kötet 173. sz. írása: *Jegenye: Három királyok.* Szegedi Napló, 1908. jan. 5. nem Juhászé, hanem Móra Ferencé. Vö. *Móra: Szilánkok.* Budapest, 1961. 589. l. Sajtó alá rendezte Vajda László. Az itt közölt adat szerint a Szegedi Napló *Jegenye* álneve mögött Móra rejtőzött.

Pótlás a JGyÖM 6. kötetéhez

Az olvasóhoz. Kézirat. Kilényi-gyűjt. Minden valószínűség szerint 1921-ben vagy 1922-ben keletkezett, előfizetési fölhívás a Szivárvány című kulturális szemlére. A kéziraton ceruzával Juhász aláírása és Terescsényi György ceruzás aláírása olvasható. A tintával írott kézirat Juhásztól származik. A nyomtatásban is megjelent fölhívást Juhász Gyula, Terescsényi György, Donászy Kálmán és Kanyó Pál írta alá.

Pótlás a JGyÖM 7. kötetéhez

Gyulai Jókai-est. Békés, 1925. ápr. 1. Közölte Lakatos Attila — Péter László: *Juhász Gyula és Gyula.* Gyula, 1959. 11–12. l.

A MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. A 11. számú themata. Kézirata a Móra Ferenc Múzeumban.
2. Kelen József rajza Csáky Józsefről, Tamás István könyvéből (5 világrész a Szajna partján, Szabadka 1927.).
- 3—4. Juhász: *Tömörkény István élete és művei* című könyve kéziratának címlapja és bevezetése. Eredetije a Somogyi-könyvtárban.
5. Tömörkény István és Kószó István. Eredetije Kószó István fiának, dr. Kószó Györgynek birtokában.
6. A Homokóra 1928. nov. 3-i számának fejléce és Juhász Gyula rovata.
7. *Szögedi Színház. Így írrok ti rólam*. Kézirata a Móra Ferenc Múzeumban.
8. *Az ötvenéves halhatatlan*. Kézirata a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

A reklámok éjjel és nappal
a körút oszloain.

Rippl Rónai.

Magyar színek.

Piacsek örök.

Hans és Leo Strigel triptichonján:
Szent ~~Flórián~~ Flórián védőse!

Tiepolo szent cseporkellai Jakabjá-
nak és lovának tekintete. (berceken.)

Az Andrássy uti villa parkjában
debuzyolálják a plántákat. És
a fásó nyomorgókat?

Két pesti család a Magyarországon.
Csók. Vidéki földi. Solidaritás?
Magna scio kimpad és Krisztus.

1. Egy lap a tematákból

2. Csáky József (1926)

Tömörkény István
élete és művei.

A Magyar Társaság megbízásából

írta

Juhász Gyula 852/19 8

Szeged

1928.

Bevezetés.

- Hi jól nyelvezett, jól ált - mondja a latin
irodelem és Tömörkény élete mintka csak ennek
melletti bölcseletnek klasszikus magyar fordítása
lenne. Mert ő valóban jól nyelvezett, a vidéki
magyar író termékeny magányában, távol a
világi dicsőségtől, de közel az Istenhez, aki
a teremtés titkait megjelelti azokkal, akik feljeli
fordulnak. Tömörkény híve nem igen vert
életében, igazi nagysága a halála után mutat-
kozott meg. Halhatatlanok bírója az idő, Vajda
János szerint és az a bíró neki ítélte a leg-
jobb tisztességet: a magyar kellemes és kép-
velőinek sorába emelte. Az első tíz or-
szágot a legnehezebb kívánsai a halhatatlanság
posztján is az első kötetek eppre nevezték
Tömörkény tekintélyét az irodalomban.

Halála nagyon ^{mondja} ~~mondja~~ a Kosztolányi Dossé:
Ilyen világs nevet még a háború alatt se
irtunk az irodalom vezetői listájába és egy
másik ~~forrás~~ ^{forrás} író szerint a kutató fölfedezés
tálya lenne az egyszer, hogy a nemzetek literatú-
rájában a magyar Tömörkény is elfoglalja
maga érdemes, komoly helyét."

4. A Tömörkény-életrajz bevezetése

5. „A két Pisták”: Tömörkény István és Kószó István (1893)

Szeged, 1928 november 3 - I. évi. 2. sz.

Homokóra

Illusztrált társadalmi, színházi és művészeti hetilap - Szerkesztő: Magyar László

Szegedi öskert

IRTA: JUHÁSZ GYULA.

2. Szöri.

*S ki gyűlölt minden gyűlöletet
s minden szeretetet szeretett,
nem élhet, aminek született,
mert ölni kell neki, ölni.*

A békevágy nagy magyar költőjének
verssorait mormolom egy leltelen és

felőle tovább: Szöri József, a festő és mő-
zoló, a művészeknek abból a ritka tá-
rjából való volt, akik szentségnek tartják
a hivatásukat, akik mélységes komolysá-
gal, egész lélekkel készülnek pályájukon.
Kristályos öntudatu művész volt Szöri, ak-

6. Cikke a Homokórában

Egy utak térségem.

Karinthy:

Egyre egy vendég magyar orvost
 akartam beszélni aki nem is is
 nem becsül és a csehből félkezestem
 a drága Gyulát, akinek olaszobban
 neki se érdekelt a magyar beteg.

Gyulának most újat kiadon két
 ágyas cellája van, az egyik ágy-
 ban a kóla **flora** természetesen,
 ezután vendég **recept** halpöretben,

másokat alább látni adta egy
 ügynevezett ápolónak **szóval**
 tekintettel ápolónak **szóval** Gyula
 természetesen **flora** is az elvadás
 szerkezetű ábrákot néze, amelyet
 a város központi mentőjén közzétesztél
 a városi textonként, hogy a jól
 írti nem bonyolítja meg a kórosítást
 sem is a saját szakállára jött ide.

- Kérlek szépen kezdettől el
 a kórosítást bemutatkozás után, **mint**
 néhány hét óta nem látuk **egy**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**
 a **szóval** **szóval** **szóval** **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**

- egyáltalában ne zavard meg
 a kórosítást, mert minden kórosítást
 is megadónak neked, mint aki men-
 den megmondott és megfontolt, **szóval**
 - Kérlek szépen kezdettől el, **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**

Gyulát nem is lehet gondolkodni
 a kórosítást, mert minden kórosítást
 is megadónak neked, mint aki men-
 den megmondott és megfontolt, **szóval**
 - Kérlek szépen kezdettől el, **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**

Kosztolányi:

Egyre egy vendég magyar orvost
 akartam beszélni aki nem is is
 nem becsül és a csehből félkezestem
 a drága Gyulát, akinek olaszobban
 neki se érdekelt a magyar beteg.
 Gyulának most újat kiadon két
 ágyas cellája van, az egyik ágy-
 ban a kóla **flora** természetesen,
 ezután vendég **recept** halpöretben,
 másikat alább látni adta egy
 ügynevezett ápolónak **szóval**
 tekintettel ápolónak **szóval** Gyula
 természetesen **flora** is az elvadás
 szerkezetű ábrákot néze, amelyet
 a város központi mentőjén közzétesztél
 a városi textonként, hogy a jól
 írti nem bonyolítja meg a kórosítást
 sem is a saját szakállára jött ide.

- Kérlek szépen kezdettől el
 a kórosítást bemutatkozás után, **mint**
 néhány hét óta nem látuk **egy**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**
 a **szóval** **szóval** **szóval** **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**

- egyáltalában ne zavard meg
 a kórosítást, mert minden kórosítást
 is megadónak neked, mint aki men-
 den megmondott és megfontolt, **szóval**
 - Kérlek szépen kezdettől el, **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**
szóval **szóval** **szóval** **szóval**

7. Önparódiája Karinthy és Kosztolányi modorában

NÉVMUTATÓ

- Ábel Péter** 363
Ablaka György 421, 426
Achaume, Auguste 380
Ádám László 390
Ady Endre 10, 22, 26, 28–30, 33, 35, 41, 50, 51, 56, 58, 61, 81, 82, 85, 104, 109, 110, 111, 115, 116, 120–123, 125, 129–132, 136–141, 147–149, 186, 195, 197, 205, 208, 209, 216, 217, 229, 230, 236–238, 244, 258, 264, 265, 271, 287, 298, 301, 321, 335–336, 346, 348, 350–352, 357, 358, 361, 362, 367, 370, 372–374, 378, 382, 384, 386, 387, 393–396, 402, 406–408, 412–416, 419, 420, 430, 433, 435, 438, 441, 443–448, 450, 454, 456, 458, 459, 466, 468, 469, 471, 472, 475, 479, 480, 485, 487, 490, 491, 492
Ady Lőrinc 132
Aigner Károly 452
Aischylos 151
Ajtony vezér 103, 401
Alapi Nándor 88, 92, 93, 95, 99, 395, 396–399
Aldrich, Thomas Bailey 181, 432
Aldridge, Ira 213, 440
Alexander Bernát 353, 486
Alkibiades 114
Almássy Endre 188, 382, 434
Alszegey Irma 189, 434
Amundsen, Roald 65, 387, 456
Andor Zsigmond 382
D'Annunzio, Gabriele 301, 366, 370,
Antoine, André 152, 273, 420
Antonius, Marcus 332
Ányos Pál 461
Apáczai Csere János 131
Apafy Mihály 118
Arany János 18, 52, 58, 104, 122, 131, 174, 180, 191, 193, 237, 243, 315, 331, 345–347, 349, 351, 369, 374, 432, 434, 435, 444, 460, 478, 480, 482–484
Arcibasev, Mihail 38, 375
Aretino, Pietro 360
Aristogiton 224, 442
Arisztofánész 96, 111, 151, 360
Aulard, Francois Alphonse 228, 440
Bába Sándor 166, 169, 171, 200, 430
Babits Mihály 13, 16, 21, 50, 51, 57, 58, 110, 121, 129, 147, 216–218, 238, 267, 285, 297, 351–353, 357, 361, 368–370, 384, 388, 392, 393, 414, 441, 448, 456, 459, 468, 480, 484–486, 490, 490, 492
Bacsányi János 50, 489
Bagits Rozál 184, 330
Baja Mihály 486
Bajor Gizi 259
Baker, Josephine 72, 212, 213, 230, 231, 388, 440, 444
Bakonyi Kálmán 283
Balassa Armin 187, 192, 250, 294, 320, 418, 433, 452, 474, 476, 479, 480
Balassa József 406
Balassi Bálint 10
Balassi Menyhárt 10
Balázs Béla 61, 351, 386
Balla Jenő 185, 186, 322, 433, 481
Balogh Edgár 447, 458
Balogh István 211, 439
Balogh Jenő 382
Balogh Lajos 450
Balogh Margit 436
Balzac, Honoré de 228
Bangha Béla 260, 455

- Bánk bán 326
 Bánky Vilma 457
 Banner János 187, 201, 421, 426, 432
 Barbusse, Henry 456
 Bardócz Rózsi 393
 Bárdos Béla 432, 487
 Baróti József 390, 393
 Barthélemy abbé 428
 Bartók Béla 42, 71, 124, 152, 243, 265, 267, 285, 311, 357, 361, 444, 445, 450, 457–459, 473
 Bartos Gyula 21, 22, 370, 457
 Bartos Imre = Móra Ferenc
 Basch Loránt 370, 458
 Bárhory Erzsébet 373
 Batthyány Akajos 48–50, 380, 381
 Batthyány Ervin 48, 381
 Batthyány Lajos 48, 69 381, 388
 Batthyány Tivadar 48, 381
 Baudelaire, Charles 51, 109, 237, 378
 Baumgarten Ferenc 20, 109, 110, 263, 270, 370, 402, 487
 Baumgarten Ignác 109, 110, 402
 Baumgarten Sándor 109, 110, 402
 Beato Angelico 40, 377
 Beatrix királyné 30, 372
 Becher-Stoove, Henriette 213, 440
 Beck István 168, 185, 430, 433
 Beethoven, Ludwig van 6, 7, 36, 41–43, 71, 349, 365, 366, 374, 378, 379, 397
 Békefi Antal 116, 117, 162, 173, 175, 186, 293, 314, 320, 396, 405, 429, 431, 432, 443, 451, 473, 476
 Békeffy György 247, 451
 Békeffy István 461
 Békeffy László 315, 396, 473
 Bell, Graham 26
 Belsacar király 374
 Bem József 139, 415
 Ben Jonson 445
 Bende Antal 168, 430
 Benedek Marcell 16, 198, 369
 Benes, Eduard 207
 Beniczky András 306, 471, 472
 Beniczkyné Bajza Lenke 152, 420
 Benoit, Pierre 470
 Beöthy Zsolt 122, 349
 Berchtold, Lipót 7, 366, 437
 Berczeli Anzelm Károly 27, 28, 246 247, 372, 451
 Berec 252, 452
 Bergerac, Cyrano de 133
 Bergson, Henri 141, 416
 Berky Gyula 391, 421
 Bernáth Árpád 363
 Bernstein, Henry 456, 457
 Berzevicky Albert 29, 30, 58, 217, 372, 384, 444, 472
 Berzsényi Dániel 110
 Bethlen Gábor 137, 414
 Bethlen István 365
 Bhupindar mahardzsaa 284, 466
 Bibó Lajos 368
 Bihari János 322
 Biró Lajos 275, 332, 335, 460, 475
 Biró László 97, 399
 Bite Pál 173, 431
 Björson, Björnsterne 215
 Blaha Lujza 31, 320, 474
 Blasco, Ibanes 72, 388
 Blieriot, Louis 64, 74, 387
 Bleyer Jakab 230, 444
 Bloumont De Mille, Cecil 380
 Bocskai István 414, 415
 Bodor Aladár 486
 Bogárdy Gergely = Mészöly Gedeon
 Bolyai János 84
 Bombastus Theophrastus 27, 372
 Bonhomme, Frédéric Lefèvre 71, 388
 Boross Mihály 428
 Böcklin, Arnold 136
 Brandes, Georg 31–33, 373
 Bresztovszky Ernő 58, 384, 486
 Brieux, Eugène 97, 399
 Bródy Sándor 332, 431, 491
 Bruegel, Peter 219, 242
 Brutus Marcus Junius 224
 Buday György 414
 Burger Gusztáv 161, 429
 Burger Zsigmond 157
 Bús Fekete László 152, 390, 420
 Büchner, Georg 287, 466
 Byron, Georg Noel Gordon 28, 362
 Cabrinović, Nedelko 251, 452
 Calvin, Jean 278
 Caesar, Julius 224, 288, 380, 442
 Calas, Jean 250, 452

- De Candolle, Augustin Pirame 117, 406
 Čapek, Karel 471
 Carlyle, Thomas 25, 371
 Carnot, Marie François Sadi 442
 Casca 224
 Caserio, Santo 223, 442
 Cassius, Gaius Longinus 224
 Cenner Mihály 363
 Ceritiers, René de 428
 Cervantes, Miguel de 366
 Chamberlain, Austen 24, 371
 Chamberlain pilóta 392
 Chaplin, Charlie 17–19, 152, 288, 289, 369, 466
 Charles, Geo 73, 389
 Chavez, Geo 66, 387
 Chilon 373
 Cholnoky Viktor 248, 451
 Christiné, Henri 275, 461
 Claudel, Paul 141, 416
 Clemenceau, Georges 32, 373, 470
 Cleopatra 279, 462
 Cohen Morris, Georg = Brandes, Georg
 Coli pilóta 387
 Columbus 41, 65, 141
 Comte, August 41
 Cooper, James Fenimore 159, 428
 Copernicus 41, 117, 404
 Coppée, François 376
 Cortez, Hernando 24, 371
 Courths-Mahler, Hedwig 54, 309, 383
 Craig, Gordon 273, 460
 B. M. Croker 309, 472
 Csaba Jenő 48, 49, 380, 381
 Csáky József 72, 389, 493
 Csanády György 408
 Csányi Ágó 184
 Csaplár Ferenc 395
 Császár Elemér 47, 121, 122, 218, 230, 359, 406, 408, 470
 Csáth Géza 70, 480
 Csathó Kálmán 189, 434
 Caehov, Anton 44, 180, 375
 Csengeri János 65, 387
 Csepreghy Ferenc 262, 283, 458
 Cseréy Zsigmond = Szinéri György
 Csermák Antal 322
 Cserzy Béla 205, 206, 437
 Cserzy Mihály 184, 198, 205, 294, 329, 330, 418, 431, 433, 437, 446, 477
 Csing Cseng Csung 382
 Csizmadia András 76, 391
 Csók István 381, 446
 Csokonai Vitéz Mihály 10, 20, 90, 110, 148, 209, 210, 264, 307, 309, 350, 376, 414, 415, 438, 472, 485, 488–490
 Csongor Győző 424
 Csonka Bukosza Tanács Ignác 176, 185, 432
 Csóór Gazsi 173, 431
 Csontos Gyula 259
 Csuka Ferenc 268, 459, 476
 Czája János 461
 Czákó Zsigmond 69, 230, 347, 444
 Czibula Antal 105, 245–247, 401, 450, 462
 Czímer Károly 360, 429
 Czutor Béla 322
 Damjanich János 194
 Damó Oszkár 434
 Dankó Pista 153, 164, 183, 209, 221–223, 315, 318–323, 335, 406, 425, 429, 439, 441, 474, 475, 479, 487
 Danton, Georges Jacques 228, 291
 Dany Baba 267, 459
 Darvas Ernő 323, 324, 475
 Darwin, Charles Robert 116, 227
 Deáki Filep Sámuel 428
 Dekobra, 309, 472
 Delacroix, Eugène 291, 467
 Deledda, Grazia 128, 129, 368, 408, 412, 467, 469
 Delney Tamás 446
 Demosthenes 36, 113
 Dempsey, Jack 412
 Dénes Gizella 96, 398
 Dénes Lajos 16, 369
 Deréki Antal 330, 478
 Déryné Széppataki Róza 67, 324
 Desmoulins, Camille 228, 455
 Désy Zoltán 83, 394
 Dettre János 201
 Deuschlan filmszínész 259
 Dezséry (Horváth) Gyula 259, 320, 474

- Dickens, Charles 119, 163, 245, 405
 Diderot, Denis 9
 Dinnyés Ferenc 377, 436, 490
 Diósszilágyi Sámuel 427
 Diószegi Sámuel 210, 439
 Dobay Gyula 372, 375, 438
 Dobrovič, Petar 72, 388
 Dohnányi Ernő 71
 Donászy Kálmán 492
 Donatello 8
 Van Dongen 72, 388
 Dorland, Pater 393
 Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics
 9, 31, 130, 165, 280, 373, 375
 Doumergue, Gaston 13, 368
 Dózsa György 85, 130, 490, 491
 Dreyfus, Alfred 250
 Drégely Gábor 283
 Dugonics András 52, 116, 144, 209,
 244, 276, 330, 417, 438, 489
 Dulovics Árpád 84, 394
 Dumas, Alexandre père 94, 398
 Duncan, Isadora 112–114, 403
 Durand, Henri Gréville 71, 388
 Dutka Ákos 116
 Dürer, Albrecht 220, 221
 Dürer, Laszlen Unger 220
- Eckermann, Johann Peter 71
 Edison, Thomas Alva 24–26, 124,
 152, 371
 Egressy Gábor 213, 324, 327, 369, 419
 Egyed Lajos 399
 Ehrlich G. Gusztáv 31
 Einstein, Albert 9, 84, 325
 Endre Béla 125, 126, 378, 409–411,
 487, 488
 Endrődi Sándor 246, 451
 Engel Lajos 116, 173, 178, 185, 200,
 405, 431, 433
 Eörsi Júlia 371
 Eötvös Károly 196, 480
 Erdélyi Béla 471
 Erdélyi János 243
 Erdélyi József 147, 447
 Erdélyi Náci 319, 474
 Erzbrucker Aladár 187, 198, 201, 435
 Erzsébet királyné 442
 Eschstruth, Nataly von 292, 467
 Espersit János 406, 446
- Esze Tamás 130
 Etédi Gagyí Jenő 351, 486
 R. Étsy Emili 441, 448
 Euklidész 84
 Euler, Leonhardt 352, 486
 Euripidész 387
- Fabó Bertalan 322, 475
 Falk, Henry 451
 Faragó Ödön 31, 370, 382
 Fazekas Imre 369, 449
 Fazekas Mihály 210, 211, 439, 489
 Fáy András 246, 451
 Fedák Sári 78, 259, 449
 Féja Géza 361, 447
 Fejér Ádám 379
 Fejér Lipót 352, 486
 Fekete (?) színész 93
 Félkezű Nagy János 159, 428
 Fellner, Ferdinand 188, 273, 434, 460
 Fenyő Miksa 29, 373
 Ferenc Ferdinánd 82, 131, 150, 251,
 293, 413, 420, 442, 452
 I. Ferenc József császár 120, 127, 166,
 168, 261, 319, 411, 424, 442, 452
 Ferenczy István 136
 Ferenczy Károly 40
 Ferrero, Guglielmo 224, 442
 Ferry, Gabriel 159, 428
 Flammarion, Camille 117, 406
 Flaubert, Gustave 51
 Flery, Alice = Durand, Henri Gréville
 Fodor Jenő 441
 Fodor József 147
 Folkusházi Lajos 461
 La Fontaine 227
 Ford, John 124, 409
 Forel, August 305, 471
 Forgács Anna 471
 Forgács Júlia 408
 Foujita Tsugouharu 73, 389
 Földes Anna 406, 417
 Földi János 210, 489, 490
 France, Anatole 119, 286, 296, 301,
 331, 451, 469
 Franke, L. 429
 Franklin, Benjamin 25, 26, 41
 Fratellini, Albert 72, 388
 Fratellini, Franciaco 72, 388
 Fratellini, Paulo 72, 388

Freud, Sigmund 9, 141, 416
Friedrich István 436
Fritsch, Willy 258, 454
Frühwirth Máttyás 230, 444
Futó Mihály 342, 480

Gaál Endre 433
Gaál József 12
Gabányi Erzsébet 94, 397
Gál Gyula 475
Galilei, Galileo 25
Gandhi, Mahatma 284, 285, 465
Garamvölgyi József 363
Gárdonyi Géza 88, 164, 169, 179, 180,
192, 223, 236, 238, 320, 414, 416,
417, 430, 441, 444, 446, 447, 474,
490, 491
Gellért püspök 310, 318
Gémier, Firmin 253, 273, 453
George, Stefan 110, 287
Gerébfy Pál 479
Géza fejedelem 103, 401
Geyer, Siegfried 475
Giotti, di Bondone 8
Glatter Gyula 313, 473
Glyn, Elinor 309, 398, 472
Goethe, Johann Wolfgang 9, 28, 32,
58, 65, 71, 108, 130, 145, 171, 218,
220, 265, 280, 334, 349, 384, 431,
441, 447, 462, 485
Goga, Octavian 230, 396, 444
Gogol, Nyikoláj Vasziljevics 180, 280
Goldsmith, Oliver 159, 428
Goncourt testvérek 402
Goncsárov, Iván Alekszandrovics 280
Gorkij, Maxim 99, 180, 375, 399
Goya 410
Gömbös Gyula 439
Görbe Sámuel 158
Görgei Artur 199, 411, 435
Görög Sándor 443
Granischtäden, Bruno 409
Greza Ferenc 364, 384, 411, 485,
486, 492
Grey, Lita 369
Griffith, David Wark 124, 152, 409
Gulácsy Lajos 326, 477
P. Gulácsy Irén 416
Guthi Soma 424
Gutenberg, Johannes 119

Gyalui Farka 428
Gyárfás Jenő 136, 414
Gyenes László 189, 434
Gyóni Géza 70, 81, 82, 150, 393 413,
420
Győző Andor 412
Gyula vezér 103, 401
Gyulai Pál 57, 83, 122, 127, 134, 327

Habsburg Albrecht 277, 461
Habsburg Ottó 277, 461
Habsburg Rudolf 23, 81, 252, 452
Hagymássy Miklós 12, 367
Hajdu Dénes 408, 447
Hajnóczy József 85
Halbőr Varga János 163, 429
Haller István 436
Hals, Frans 246, 451
Hantházi András 427, 428
Hardt, Hary 258, 454
Harmodius 224, 442
Harmsworth, Esmond 447, 450, 456
Harsányi Kálmán 349, 485
Harsányi Zsolt 398, 416, 478
Bret, Harte 44, 163, 181, 379
Hatvany Lajos 207, 211, 230, 438,
439, 484
Hauptmann, Gerhadt 145—146, 286,
287, 301, 418, 466, 469
Hauser Gáspár 306, 471, 488
Händel, Georg Friedrich 149
Hebbel, Christian Friedrich 88, 92,
428, 480
Hedin, Sven 171, 431
Hegedüs Béla 459
Hegedüs Bite Gyula 485
Hegedüs Gyula 46, 259, 380
Hegedüs Lóránt 30, 56, 85, 122, 373,
384, 460
Hegedüs Nándor 406, 415, 475
Hegedüs Pál 293, 468
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 9
Heine, Heinrich 58, 149, 277, 384,
385, 420, 461
Héjjas Iván 67
Heller Ödön 204, 239, 294, 312, 313,
436, 437, 468, 473
Helmer, Hermann 188, 273, 434 460
Heltai Jenő 13, 15, 332, 368, 491
Helvey Gyula 321, 475

- Helvey Laura 321, 475
 Hennequin, Maurice 372, 444
 Hentzi, Henrik 126, 411
 Herczeg Ferenc 13, 76, 236, 308, 322,
 383, 391, 405, 412, 439, 446, 447,
 449, 460, 470
 Herczeg Vilmos 12, 212, 367
 Heródes 418
 Herschel, Sir William 6, 365, 366
 Herszenyák Mihály 134, 135, 413
 Hevesi Sándor 85, 283, 303, 327, 328,
 470, 477
 Hidvégi Lajos 427
 Hilf László 464
 Hippiasz 442
 Hódi Géza 436
 Hoffmann (?) filmszínész 259
 Hofmannsthal, Hugo von 80, 110,
 393
 Hollós József 335, 371, 479
 Hollósy Simon 40, 377
 Homérosz 36
 Hont Ferenc 453, 477
 Horatius 374
 Horthy Miklós 391, 406
 Horvai János 411
 Horvát Henrik 416
 Horváth István 104, 401
 Horváth János 63
 Hozmecz Ferenc Károly 75, 386, 390
 Höfer, Franz von 192, 434
 Hölderlin, Johann Friedrich 326
 Hugo, Victor 52, 82, 101, 240, 241,
 300, 450, 470
 Hutten, Ulrik 110

 Ibsen, Henrik 32, 62, 88, 92, 100,
 112, 160, 214–216, 218–220, 260,
 296, 351, 361, 386, 400, 403, 440,
 441, 455, 468, 478, 486
 Iffland, August Wilhelm 303, 470
 Ihász László 97, 399
 Ilia Mihály 364, 435, 484
 Illés Jenő 380
 Incze Sándor 332, 478
 Ipolyi Arnold 104, 401
 Irányi Dániel 83, 173, 394
 Irányi Dezső 173, 431
 Istenes Horváth János 341, 480
 Istókovichs Kálmán 233, 234, 446

 Iván Mihály 366, 464, 465
 Izsó Miklós 136, 209, 438, 439, 490

 Jacobsen, Jens Peter 92
 Jakab Ödön 191, 217, 218
 Jánossy Gábor 62–64, 148, 149, 211,
 216, 386, 419, 439, 441, 456, 470
 Jászai Mari 45, 199, 379, 435
 Jaurès, Jean 102
 Jékely Zoltán 431
 Jelky András 159, 428
 Jenő István 363
 Jeney Lajos 323
 Jeritza Mária 253
 Jessner, Leopold 152, 420
 Jeszenyin, Szergej 403
 Jézus 32, 101, 102, 194, 221, 241, 249,
 382, 458, 490
 Joachim József 436, 437
 Jókai Mór 31, 33, 64, 104, 120, 133,
 159, 179, 180, 208, 329, 348, 362,
 393, 398, 413, 441, 473, 484, 491,
 492
 Joó Ferenc 319, 474
 Joó Ilona 319
 Joó Tibor 414
 József Attila 406, 433, 441, 476
 II. József császár 71, 381
 József főherceg 254, 406, 453
 Juhász Anna 115
 Juhász Endre 361
 Juhász György 86, 395
 Juhász Illés 395
 Juhász Margit = Király König Pé-
 terné
 Justh Zsigmond 478
 Juvenalis 111, 360

 Kabos Ede 169, 430
 Kacsóh Pongrác 324, 488
 Kállay Albert 429
 Kálmán Imre 283
 Kálmány Lajos 104, 170, 294, 401,
 430, 476, 490
 Kalmár Maron Ferenc 382, 391
 Káló Antal 86, 394, 395
 Kanizsai Ferenc = Csuka Ferenc
 Kant, Immanuel 9
 Kanyó Pál 492
 Kardos Albert 416, 486

- Karinthy Frigyes 129, 216, 264, 366,
 397, 472, 481, 482, 491, 492
 Karl-Heinz, Martin 253, 290, 291, 453
 466
 Karnarutić, Brno 492
 Károlyi Lajos 39–40, 79, 107–109,
 204, 239, 294, 357, 361, 376–378,
 392, 402, 406, 417, 436, 451, 468,
 486, 487
 Károlyi Mihály 48
 Kárpáti Aurél 438, 452
 Kassák Lajos 26, 27, 129, 147, 249,
 264, 309, 310, 357, 361, 382, 451,
 472, 473, 491
 Kaszab Anna 13, 367
 Kátay Sándor 168, 430
 Katona József 20, 67, 122, 210, 287,
 302, 327, 328, 470, 477
 Katona Lajos 57
 Kazinczy Ferenc 49, 131, 382, 445,
 480, 489
 Kéky Lajos 197, 201, 435
 Kelemen Béla 98, 399, 417
 Kelemen László 408
 Kelen Imre 72, 389, 493
 Kemenchey (Kamó) Jenő 314, 320
 Kemény Zsigmond 131, 352, 486
 Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics
 278, 462
 Kerkápoly Károly 341, 480
 Kerr, Alfred 14, 110, 133, 206, 295,
 301, 333, 368, 413, 469, 490
 Kertész Dániel 478
 Keszler József 189, 228, 434, 443
 Kéthly Anna 148, 420
 Kettelhut, Erich 259, 454
 Kierkegaard, Sören 32, 92, 260
 Kilényi Irma 361, 364, 414, 446, 484,
 485, 491
 Kipling, Rudyard 23
 Király György 16, 368
 Király König Péter 373
 Király König Péterné 481
 Kisfaludy Károly 210
 Kispéter András 360
 Kiss Emma 173
 Kiss Ferenc 259, 418
 Kiss István 425
 Kiss József 128, 332, 415, 478
 Kiss Menyhért 82, 393
 Kiss Palcsi vendéglős 172, 173
 Kisteleki Ede 185, 433
 Klamár Gyula 361
 Klebelsberg Kunó 66, 71, 76, 134,
 381, 387, 391, 394, 436, 437, 441,
 450, 453, 455, 472, 488
 Klein, Stefan I. 174, 431
 Kleist, Heinrich 287
 Klima Ili 394
 Koczkás Sándor 479
 Koczor János 183, 432
 Kodály Zoltán 42, 124, 243, 265, 267,
 285, 311, 357, 361, 444, 445, 447,
 450, 457–459, 473
 Kodolányi János 447
 Komjáthy György 429
 Komjáthy Jenő 352
 Kontra Aladár 211, 439
 Kopasz Márta 421
 Koppány vezér 24, 66, 103, 258, 371,
 287, 401
 Kormányos Benő 98, 399
 Koroda Pál 62, 386, 407
 Koroknay József 28, 372
 Kossuth Lajos 33, 37, 84, 125, 127,
 130, 168, 170, 209, 244, 260, 261,
 275, 348, 357, 361, 370, 387, 393,
 394, 411, 412, 439, 445, 454, 455,
 460, 474
 Kószó István 166–168, 172, 173,
 175, 423–425, 430, 432, 493
 dr. Kószó István 493
 Kosztolányi Dezső 50, 51, 57, 70,
 71, 73, 129, 147, 155, 193, 211, 216,
 285, 290, 351–353, 357, 368, 416,
 427, 472, 480–482, 491
 Kotzebue, August Friedrich 303, 470
 Kovács Albert 160
 Kovács Sándor Iván 364
 Kováts József 168, 430
 Kozári Gyula 140, 416
 Kölcsey Ferenc 256
 König Gyula 352, 486
 Könyves Kálmán király 153
 Kőrmendy László 478
 Kőszegi Dénesné = Tömörkény
 Erzsébet
 Kramer Jenő 426
 Kramer, Leopold 258, 454
 Kratochwill Zsuzsanna 11

Kraus, Karl 45, 46, 174, 379
Křenek, Ernst 408, 440
Krizsa János 243
Kurdy Gyula 193, 201, 379, 434, 491
Krüger Aladár 449
Kulinyi Zsigmond 116, 166, 169,
170, 185, 405, 430, 476
Kun József 476
Kuna P. András 77, 391
Kuncz Aladár 196, 435
Kükemezey Vilma 314, 473

Lábass Juci 444
Laczkó Géza 16, 369
Lajtai Lajos 461
Lakatos Attila 474, 492
Lakatos László 380
Lampérth Géza 217, 331
Landerer Mihály 489
Lang Ádám 428
Lange, Sven 92, 397
Lányi Béla 198
Las Casas 213, 440
László Fülöp 457
László Gazsi 158, 428
László Mihály 491
Lavater, Johann Kasper 226, 442
Lavedan, Henri 451
Lavotta János 322
Lázár Béla 175, 432
Lázár György 185—187, 433
Lefèvre, Frédéric 72, 388
Lefkovicz Dasy 332, 478
Lendvai (Lehner) István 473
Lengyel Menyhért 189, 332, 416, 434,
449, 460
Lengyel Vilma 413, 420
Lenin, Vladimir Iljics 7, 24, 280, 442
Leopardi, Giacomo 256
Lepsényi Miklós József 261, 455
Lessing, Gotthold Ephraim 333, 334,
478, 479
Lévay Ferenc 392, 464
Levine pilóta 392
Ligeti Jenő 358
Lindbergh, Charles August 75, 141,
152, 390, 409
Linné, Karl von 117, 210
Lipcsey Ádám 169, 170, 184, 185, 320,
430

Liptai Imre 201
Lisle, Rouget de 290, 466
Liszt Ferenc 288
Livius, Titus 227
Lloyd, George 23, 371
London, Jack 286
Lönnrot, Elias 243, 450
Luccheni, Luigi 223, 442
Lugosi Döme 123, 408
Lukács evangélista 403
Lukács György 486
Lukács Károly 464
Lukácsy Sándor 474
Lukátsy Sarolta 432
Lung Mihály 464

Machiavelli, Niccolo 87
Maczonkay (Mátray) József 93, 94,
397
Madách Imre 84, 88, 122, 283, 287,
327, 350, 464
Madácsy László 398
Madai Gyula 16, 368
Maddaléna ōrnagy, pilóta 460
Maeterlick, Maurice 118, 182, 300,
380
Magnasco Alessandro 490
Mágori Dóra 99, 399
Mágori Mária 92, 93, 95, 397
Magyar László 225, 226, 358, 361,
391, 392, 406, 407, 416, 425, 442,
443
Mahler, Gustav 291, 467
Maillol, Aristide Joseph 136, 414
Majláth György 252
Majo, Fred 259, 454
Makkai Sándor 121, 480
Makó Lajos 301, 469, 470
Malgren, Finn 272, 460
Mallarme, Stephan 325
Málly Ferenc 469
Mándy Samu 77, 391
Mann, Thomas 20, 110, 299—301, 469
Mannhardt, Johann Wilhelm 395
Mantegna, Andrea 228
Maran, René 72, 388
Marat, Jean Paul 228
Margó Ede 323, 439
Mariházy (Kövér) Miklós 256, 257,
454

- Mark Twain 163, 170, 181, 430
 Márkus Emilia 457
 Márky Imre 201
 Maró Gergely 78, 391
 Martinovics Ignác 49, 130, 380, 448, 489
 Marx, Karl 9, 227, 249
 Mátrai Lajos 439
 Mátray Ernő 390, 393
 Mátray Erzei 189, 434
 Maupassant, Guy de 286
 May, Eva 394
 Mayer János 77, 391, 436
 Mecsnyikov, Ilja Iljics 371
 Medgyaszay Vilma 413
 Megyeri Károly 17, 67
 Méhely Lajos 226, 442
 Méhes Ignác 472
 Méhner Vilmos 201
 Mejerhold, Vszevolod Emiljevics 253, 402, 453
 Meller, Raquel 369
 Melló Károly 262, 458
 Memling, Hans 228, 443
 Mendelssohn, Moses 334, 479
 Meštrović, Ivan 72, 388
 Mészöly Gedeon 77, 78, 211, 382, 390, 391, 392, 394, 439, 487
 Meunier, Constantin 249
 Mezei István 452
 Mező Ferenc 266, 459
 Mezősi Károly 405
 Meyer, Conrad Ferdinand 110, 402
 Michelangelo 40, 349, 377, 491
 Mihályi Mária 94, 97, 397
 Mijó Rozál 318
 Mikes Lajos 378
 Mikszáth Kálmán 45, 64, 112, 116, 120, 169, 170, 173, 180, 181, 236, 238, 265, 276, 320, 329, 398, 414, 430, 431, 444, 446, 447, 478, 491
 Mill, John Stuart 262, 458
 Millet, Jean François 249
 Minich Károly 250, 452
 Mirabeau, Victor Riqueti 228
 Miskey József 92, 93, 97, 397
 Mistinguette 73 389
 Mitchell, Georges 372
 Mohácsi Jenő 351, 485
 Molière 12, 72, 88, 207, 324, 360, 399
 Molnár Ferenc 12—15, 299, 332, 367, 368, 412, 419, 441, 449, 447, 469, 491
 Molnár György 320, 474
 Mommsen, Theodor 224, 442
 Monroe, James 56, 384
 Montesquieu, Charles de Sécondat 98
 Montezuma 24 371,
 Montgolfier, Jacque Etienne 66, 387
 Montgolfier, Joseph Michel 66, 387
 Móra Ferenc 112, 115—120, 142, 144, 173, 177, 178, 187, 191, 192, 200, 201, 358, 359, 362, 364, 365, 367, 371, 377, 384, 387, 397, 401, 403—406, 417, 419—422, 425, 427, 431—433, 435, 438, 442, 448, 452, 455, 464, 465, 468, 475, 478, 479
 Móra Ferencné 117, 404
 Móra István 115, 196, 405
 Móra Márton 115
 Móricz Pál 315, 430, 473
 Móricz Zsigmond 13, 51, 85, 121, 125, 129, 193, 197, 216, 267, 309, 332, 349, 368, 390, 435, 439, 444, 445, 447, 450, 456, 472, 478, 490, 491
 Mosjukin, Ivan 72, 388
 Mózes 74
 Mozart 489
 Munkácsy Mihály 40, 410
 Musset, Alfred 28
 Mussolini 7, 8, 66, 87, 366, 387, 442
 Nádor Ferenc 363
 Nádosy Imre 365
 Nagy Constantinus császár 24, 461
 Nagy Dezső 361
 Nagy Emil 421
 Nagy Frigyes császár 301, 469
 Nagy György 336, 479
 Nagy Ibolya 376
 Nagy Péter cár 280
 Nagy Péter irodalomtörténész 368
 Nagy Sándor (Senex) 162, 429
 Nagy Terka 166
 Nagyatádi Szabó István 391
 Nagypál Béla 439
 Nansen, Fridtjof 456
 Napóleon 18, 71, 135, 228, 288, 366

- Négyesy László 56, 57, 254 373, 387, 453, 470, 485, 486
- Némedy Gyula 446
- Német István 478
- Nichols, Anne 461, 490
- Nietzsche, Friedrich 32, 113, 260, 351, 361, 373, 403, 455, 485
- Nobel, Alfred 128
- Nobile, Umberto 387, 456, 460
- Nostradamus 6, 365, 366
- Novobáczky Béla 460
- Nungesser pilóta 101, 387
- Nurmi, Paavo 266, 286, 459, 466
- Nyáry Andor 61, 386
- Nyilassy Sándor 199, 435, 436
- Nyirő Gyula 325, 476, 477
- Nyizsnyay Gusztáv 480
- Ocskay Kornél 448
- Ódry Árpád 259
- Oláh Ferenc 393
- Oláh Gábor 52, 57, 264, 348—351, 353, 358, 368, 416, 484—486, 490
- O'Neil, Eugen 124
- Onody Kálmán 319, 474
- Onozó Poldi 44, 184, 190
- Opre János 416, 454, 456, 463—465, 467, 488
- Ormos János = Opre János
- Orosz Georgina = Kratochwill Zsuzsanna
- Orsegnino pápai nincius 366
- Ortutay Gyula 421, 425, 426
- Ortutay István 476
- Osváth Tibor 464
- Ótott Kovács Ferenc 86, 395
- Ovidius 65, 427
- Óz Pál 498
- Paderewski, Ignacy Jan 447
- Padilla, José 72, 388
- Páger Antal 396
- Pakots József 192, 434
- Paku Imre 361, 364
- Pál apostol 453
- Palágyi Lajos 16, 259, 369, 416
- Palágyi Lajos színigazgató 382
- Pálffy János 126, 411
- Pálffy József 426, 452, 453, 454, 458, 488
- Paliassy, Bernanrd 96, 398
- Palotás Fausztin 173, 294, 324, 431, 475, 476
- Papini Giovanni 382
- Papp Ferenc 196, 435
- Papp Gábor 436
- B. Papp Imre 119
- Parlo, Dita 258, 454
- Parobek Alajos 436
- Pártos Klári 12, 367, 393
- Pascal, Vlaise 325, 352, 462
- Pascal, d' André = Henry Rotschild
- Pásztor János 195, 209, 285, 417, 438, 439
- Pásztor József 358, 385, 394, 482—484
- M. Pásztor József 472
- Pásztor Mária 132
- Patacsi Dénes 78, 391
- Pataky László 200
- Paulay Ede 283, 327, 477
- Pavlovits Sándor 492
- Pázmány Péter 115
- Péchy Blanka 413
- Péczeli József 206, 207, 438
- Peidl Gyula 105, 382, 401, 403
- Pekár Gyula 13, 43, 47, 78, 84, 120, 259, 309, 331, 332, 359, 391, 404, 406, 407, 416, 439, 454, 478
- Periklész 36, 113
- Perjéssy László 433
- Pernecky Jenő 192
- Pestalozzi, Johann Henrich 25
- Péter László 359, 361, 364, 372, 392, 408, 427, 429, 430, 432, 435, 455, 473, 474, 484, 485, 492
- Péterffy Tamás 20, 370
- Péterfy Jenő 61, 69, 110, 133, 228, 361, 386, 413, 443
- Pethes Imre 189, 434
- Pető Endre 97, 399
- Petőfi Sándor 6, 10, 17, 20, 33, 35, 41, 43, 52, 58, 81, 82, 85, 94, 115, 130, 131, 143, 147—150, 194, 209—211, 218, 233, 237, 244, 265, 292, 307, 315, 322, 324, 347, 351, 357, 361, 362, 365, 369, 376, 378, 379, 393, 399, 400, 412, 417, 420, 439, 444, 445, 459, 490

- Petőfi Zoltán 5, 394
 Petrarca 20
 Petri Mór 122, 408
 Petrovác Gyula 213, 214, 231, 232
 440, 444
 Petrovics István 115, 404
 Petry Pál 391
 Pfeifer Elek 126, 410, 411
 Pfeiffer filmszínész 259
 Phidias 113, 223
 Pilatus 285
 Pilich András 464
 Pillich István 168, 430
 Pillich Kálmán 450, 491
 Pindaros 20, 36
 Pintér Jenő 198
 Piperkovichs Bátor 424
 Pirandello, Luigi 253
 Piscator, Erwin 152, 253, 420, 453
 Pitél 252, 452
 Pitoeff, Georges 152, 420
 Planquette, Jean Robert 420
 Platon 36, 278
 Platz Bonifác 116, 405
 Plehanov, Georgij Valentyinovics 442.
 Plutarchos 83, 224
 Podmaniczky Frigyes 233, 445
 Poe, Edgar Allen 124
 Pogány Béla 196, 435.
 Pogány Margit 308, 472
 Poincare, Henry 352, 486
 Polo, Eddi 74, 390
 Pommer, Erich 259, 454
 Pór Tibor 433
 Pórtelky László 478
 Pósa Lajos 153, 169, 183, 184, 319,
 320, 322, 376, 404, 430
 Princip, Gavriilo 223, 250–252, 442,
 452
 Prohászka Ottokár 351
 Prudhomme, Sully 129, 412
 Puskás Jenő 464, 465
 Puskin, Alekszandr Szergejevics 31,
 280
 Rab Géza 281, 462
 Rab Gusztáv 466
 Radnai Miklós 327, 409, 477
 Raffaello, Santi 39, 134, 491.
 Raffner Dezső 432
 Rajnay Gábor 189, 259, 434
 Rákóczi Ferenc 166, 209, 244, 411,
 455
 Rákosi Jenő 29, 30, 46, 47, 62, 222,
 348, 370, 373, 380, 393, 423, 449,
 452, 476
 Rákosi Viktor 384
 Ranke, Leopold von 98, 399
 Rassay Károly 382
 Ravachol 223, 442
 Ravasz László 441
 Reinhardt, Max 81, 152, 253, 393,
 402, 453, 471
 Reizner János 170, 176, 360, 429,
 430, 458, 472
 Rembrandt, Harmens van Rhyn 40,
 108, 265, 377
 Reményi József 492
 Reményik Sándor 416
 Renan, Ernest 227, 249, 382, 416
 Réth Alfréd 72, 389
 Réti Ödön 119, 406
 Rettenetes Iván cár 38, 375
 Révay Miklós 480
 Révész Béla 193, 201, 427
 Reviczky Gyula 209, 352, 385, 439
 Richepin, Jean 480
 Riedl Frigyes 57, 63, 82, 122, 228,
 393, 443, 486
 Rilke, Rainer Maria 20, 110, 141, 416
 Rippl-Rónai József 135, 136, 357,
 361, 381, 413, 414, 419, 490
 Ritoók Emma 416
 Robespierre 228
 Rolland, Romain 41, 105, 118, 287,
 301, 378, 397, 469
 Rollend, Romain 41, 105, 118, 287,
 301, 378, 397, 469
 Roller, Alfred 324, 475
 Romains, Jules 382, 456
 Rónai Imre 13, 367
 Rónai Béla 393
 Rops, Felicien 376, 487
 Rostand, Edmond 12, 367
 Rothermere lord 396, 447
 Rotschild, Henry 73, 389
 Rousseau, Jean Jaques 8, 87, 252,
 278, 451
 Rousseau, Theodore 40, 377
 Rovetta, Girolamo 323, 475

Rózsa Sándor 175, 185, 378
Rózsahegyi Kálmán 189, 259, 434
Rózsavölgyi Márk 322
Rudnay Gyula 234, 285, 357, 361,
410, 417, 419, 446, 457, 491

Sacco, Niccolo 101, 102, 400
Sainte Beuve 227
Saint Just 228, 291
Salamon király 256
Salgó Ernő 197, 435
II. Sándor cár 223
Sappho 113
Sarcey, Francisque 134, 206, 398,
413
Sárközi György 147, 416
Sárvári Anna 386
Sasulics, Vera 223, 442
Shiller, Friedrich 36, 85, 236, 256,
296, 334, 353, 447, 468
Schmitt Jenő Henrik 46, 379
Schopenhauer, Arthur 9, 68, 256, 350,
369
Schönherr, Karl 195, 435
Schöpflin Aladár 93, 94, 397
Schubert, Franz 149, 323, 420
Schumann, Robert 428
Schwarz, Hans 259
Scitovszky Béla 380, 444
Scotus Viator 491
Cs. Sebestyén Károly 200
Sebestyén Gyula 104, 401
Sebők Zsigmond 170, 173, 184, 198,
320, 431
Seignobos, Charles 228, 443
Semmelweis Ignác 25
Seneca 69, 387, 491
Serédi Jusztinián 254, 453
Shakespeare, William 12, 20, 21, 32,
62, 63, 80, 96, 134, 204, 213, 227,
232, 233, 257, 289, 290, 296, 324,
327, 333, 360, 362, 371, 380, 386,
389, 390, 394, 398, 413, 432, 445,
453, 487, 491
Shackleton, Sir Ernest 65, 387
Shaw, George Bernard 88, 97, 249,
277—279, 295, 296, 382, 399, 461,
462, 468, 471
Siegescu József 396
Sienkiewicz, Henryk 456

Sík Sándor 425, 426, 492
Simon Böske 478
Sisák József 423, 424
Skarvan, A. 379
Scultéty Rezső 184, 433
Sokorópátkai Szabó István 78, 391
Szokratész 36, 71
Somlay Artur 259
Somló Sándor 188, 434
Somogyi Szilveszter 377, 379, 434,
450
Spanga 252, 452
Spencer, Herbert 351
Spengler, Oswald 123, 279
Spinoza, Baruch 228, 265
Stanley, Sir Henry Morton 171, 387,
449
Stäel, Mme de 428
Steingassner József 157, 158, 427
ifj. Steingassner József 160, 428, 429
Steingassner Zsigmond 159, 428, 429
Stella Adorján 380
Stendhal 28, 71
Stern Dóri 462
Stirner, Max 260
Strache Gusztáv 436
Stresemann, Gustav 333, 478
Strigel, Hans 490
Strigel, Ivo 490
Strindberg, August 32, 92, 351, 373
Stróbel Alajos 331, 478
Stróbl Magdolna 157
Stróbl Mária, Steingassner Józsefné
157, 163, 427
Sudermann, Hermann 113, 403, 499
Sugár Károly 259
Supka Géza 119, 405, 406
Surányi Miklós 309, 472
Swarcz, Hans 259, 454
Swift, Jonathan 249

Szabados János 376
Szabó Dezső 13, 16, 51, 97, 121, 129,
216, 249, 251, 331, 349, 357, 361,
368, 375, 390, 439, 447, 451, 452,
478, 485, 490, 492
Szabó József 325, 476
Cs. Szabó László 443
Szabó Lőrinc 147, 361, 385, 416, 448,
494

- Szabolcska Mihály 52, 62, 322
 Szaicz Leó 49, 381
 Szakács Andor 192, 434
 Szalárdi Antal 158
 Szalatnai Rezső 431
 Szalay József 187, 188, 189, 199, 330,
 379, 421–423, 427, 433, 452, 468,
 477
 Szántó Rudolf 444
 Szász Béla 27, 441
 Szász Károly 441, 470
 ifj. Szász Károly 217, 218, 441
 Szávay Gyula 187, 382, 433
 Szavoyai Jenő 439
 Széchenyi György 260, 455
 Széchenyi István 6, 37, 244, 307,
 346, 370, 483
 Széchenyi (Szécsényi) István 392
 Szegedi Gergely 440, 490, 491
 Székely János 454
 Szekfű Gyula 261, 455
 Szekula Jenő 416
 Szelesi Zoltán 361, 377, 402, 487
 Szenes Béla 275, 283, 382, 390, 460
 Szent Bernát 8
 Szent Ferenc, Assisi 8, 109, 400
 Szent Ferenc, Szalézi 109
 Szent Flórián 490
 Szent Genováva 159
 Szent István király 89, 104, 275, 371,
 401, 461
 Szent Jakab, Compostellai 490
 Szent János, Keresztelő 280
 Szent Jeromos 378
 Szent Johanna 296, 471
 Szent Lázár 104
 Szent László 414
 Szentiványi Béla 93, 99, 397
 Szentjóni Szabó László 489
 Szentmarjai Ferenc 487
 Szép Ernő 73, 148, 264
 Szépkúti Miklós 325, 326, 476, 477
 Szerb Antal 485
 Szerény Zoltán 259
 Sz. Szigethy Vilmos 185, 407, 418,
 433, 464, 465
 Szigeti József 213
 Szigligeti Ede 12, 419
 Szilágyi Aladár 262, 263, 457, 458
 Szilágyi Dezső 83, 394
 Szily Kálmán 177
 Szinéri György 293–295, 467, 468
 Szini Gyula 379
 Szinyei József 177
 Szinyei Merse Pál 58, 60, 136, 385
 Szirmai Vilmos 12, 367
 Szmollény Nándor 433
 Szofoklész 387
 Szolárcaik János 489
 Szomaházy István 416, 449
 Szomorj Dezső 61, 386, 491
 Szőcs Sebestyén 382
 Szőke Gyula 201
 Szőri József 204, 239, 297, 298, 436,
 437, 451, 468
 Sztanyiszlavszkij, Konstantyin Szer-
 gejevics 152, 253, 375, 402, 453
 Szulcz, József Zigmunt 451
 Tabódy Tibor 366
 Tabódy Zsolt 9, 366
 Tacitus 83, 98
 Taft, William Howard 124, 409
 Tagore, Rabindranat 285
 Taine, Hippolyte Adolphe 134, 226–
 228, 443
 Tairov, Alekszandr Jakovlev 152,
 253, 402, 420, 453
 Tamás István 70–73, 388, 389, 493
 Tamerlan 7
 Táncsics Mihály 489, 491, 492
 Tápay-Szabó László 487
 Tar Zerind 103, 401
 Tardos-Taussig Ármán 148, 247, 419
 Tarnay Ernő 382, 383, 437, 460, 472
 Taschler Endre 168, 430
 Taschler József 168, 430
 Tatár Péter 159, 428
 Teleky László 69, 225
 Terentianus, Maurus 477
 Terescsényi György 139, 140, 147,
 148, 415, 419, 457, 464, 465, 492
 Tersánszky Józsi Jenő 264
 Tertullianus 442
 Themisztoklész 114
 Theuriet, André 163, 429
 Thiry Lajos 413
 Thonuzoba 85, 103, 401
 Thorwaldsen, Bertel 220
 Thukididész 99

- Thury Zoltán 169, 184, 248, 320, 430, 451
 Tieck, Ludwig 428
 Tiepolo, Giovanni Battista 490
 Tinódi Lantos Sebestyén 20
 Tintoretto 220
 Tisza István 15, 83, 368
 Tisza Kálmán 162
 Tisza Lajos 162, 170, 319, 429, 431
 Titkos Ilona 252, 253, 402, 449, 453, 460, 461
 Tizian 134, 220, 441, 491
 Tokody János 302, 470
 Toldy Ferenc 302
 Tolstoj, Lev 31, 44–46, 48, 107, 174, 180–182, 197, 260, 279–281, 361, 373, 376, 379, 355, 462, 268
 Tomcsányi Kálmán 380
 Tomcsányi Vilmos Pál 292, 467
 Tompa Mihály 411, 488
 Tonelli Sándor 91, 202, 359, 396, 418, 435, 436, 452
 Tormay Cecile 262, 458
 Tóth Aladár 447
 Tóth Aladár 447
 Tóth Árpád 50, 216, 264, 299, 305, 309, 469, 471, 489, 491
 Tóth Béla 330, 370, 477
 Tóth Endre 485, 486
 Tóth Károly 443
 Tóth Mihály 488
 Tóth Molnár Ferenc 204, 437
 Tőkés Anna 247–249, 451
 Tömörkény Erzsébet 187, 432
 Tömörkény István 43–46, 52, 61, 79, 106, 116–118, 120, 129, 144, 155–202, 238, 244, 248, 276, 281, 293, 298, 314, 319, 320, 322, 323, 329, 335, 336, 357–359, 363, 379, 380, 386, 395, 400, 402, 412, 414, 421–435, 444, 448, 451, 452, 457, 462, 467, 479, 492, 493
 Tömörkény László 178, 190, 191, 432
 Töreky Géza 436
 Török Aurél 168, 430
 Törös Tivadara 161
 Trepov, Fedor 442
 Trockij, Lev Davidovics 486
 Tunney, Gene 128, 412
 Turgenyev, Ivan Szergejevics 162, 174, 194, 280
 Turi Béla 405
 Tűzoltó Jóska = Kováts József
 Ubrik Borbéla 292, 467
 Újlaki Antal 173, 174, 294, 431, 433, 476
 Úr György 475
 Uray Dezső 439
 Urbán Lajos 294, 319, 322, 468
 Uty Gizella 393
 Vágó Pál 200
 Vahtangov, Jevgenij Bagratyionovics 253, 453
 Vajda Béláné 446
 Vajda Ernő 38, 375
 Vajda János 10, 11, 63, 64, 84, 147, 155, 350, 362, 267, 386, 396, 427
 Vajda Julianna 10
 Vajda László 362, 364, 365, 371, 384, 387, 397, 401, 419, 450, 492
 Vajda Maraiann 446
 Vak (Boros Gyula) 321, 475
 Vanzetti, Bartolomeo 101, 102, 400
 Varga Béla 438
 Varga Halbőr János 163, 429
 Varga József 412, 479
 Vargha Gyula 52
 Vásárhelyi József 192
 Várkonyi Ignácné 438
 Városy Gyula 184, 294, 330, 433
 Varsányi Irén 259
 Vásárhelyi Pál 209, 439
 Vas Gereben 159
 Vass Géza 476
 Vastagh György 439
 Vaszary János 290, 460
 Vazul 103
 Vecsera Mária 252, 452
 Veiller, Bayard 472
 Velasquez, Diego de Silva y 40, 377, 491
 Vencelin lovag 24, 258, 371
 Vér György 358, 361, 426, 458, 464, 481
 Vergilius 370, 459
 Verlaine, Paul 237, 382
 Verne, Jules 159

- Verseggy Ferenc 489
 Vertán Endre 406
 Vértés Marcell 72, 389
 Vezér Erzsébet 363, 413, 479, 486
 Victor Emmanuel olasz király 442
 Vida Ferenc 157
 Vigyázó Ferenc 270, 271, 460
 Vince József 201, 435
 Vitt Böske 94, 101, 397
 Voinovich Géza 217, 382
 Voltaire 9, 32, 250, 296, 452
 Voronov, Szergej 72, 388
 Vörösmarty Mihály 58, 110, 122,
 142, 237, 288, 302, 303, 306, 374,
 382, 443, 472, 490
 Vrchlický, Jaroslav 396
 Vyhnaek Károly = Berczeli Anzelm
 Károly

 Wagner, Richard 41, 62, 220, 296,
 378, 386, 468
 Waleffe, Maurice 331, 332, 478
 Wallece, Edgar 309, 472
 Walleshausen Ilonka = Móra Ferenc-
 né
 Washington, Irving 420
 Watteau, Antoine 385, 455
 Wedekind, Frank 92, 305, 471
 Weininger, Otto 351
 Wekerle Gyula 320
 Wells, Herbert George 56, 101, 287,
 384

 Wenner Sándor 443, 481
 Whitman, Walt 124
 Wilde, Oscar 295, 296, 351, 382,
 403, 408
 Wildgans, Anton 431
 Wille, Bruno 351, 485
 Windischgraetz, Alfred 381
 Windisgraetz Lajos 365
 Wllasits Gyula 416
 Wright, Orville 74, 390
 Wright, Wilbur 74, 390

 Zágón István 475
 Zákány István 488
 Zala György 209, 438
 Zalai Béla 352, 353, 486, 487
 Zamenhof, Ludwig 315, 474
 Zempléni Árpád 445
 Zempléni Fodor József 426
 Zerkovitz Béla 262, 458
 Zilahy Lajos 416, 439
 Zogu albán király 462
 Zola, Émile 9, 106, 228, 250, 298,
 468
 Zolnai Béla 52, 381, 382
 Zrínyi Miklós 19, 126, 492
 Zrínyi Péter 166
 Zulavszky Andor 62, 75, 386, 390

 Zsirkay János 14, 61, 368, 386
 Zsitvay Leó 175, 423, 432
 Zsolnay Miklós 398

TARTALOMJEGYZÉK

*Az első szám a főszöveg, a második a rá vonatkozó jegyzet lapszáma.
Csillaggal jelöltük a szövegükkel nem szereplő cikkeket.*

1927

1. [Önéletrajz]	5	365
2. Csázió	5	365
*3. Kereken kerekíti kerekre	7	366
4. Egy darab középkor	7	366
---5. A Mont Blanc ember	9	366
*6. Rostand és Molnár	12	367
*7. „Vér és Arany”	13	367
8. A tehetségnek tisztelet!	13	368
9. Tanár urak	15	368
10. Chaplin bújá	17	369
*11. Házi kezelés	19	369
12. Sors bona	19	370
13. Bartos Gyula Lear királya	21	370
14. Ady	22	370
15. Eszményi nívó	22	370
*16. Bíbor és gyász	22	370
17. Sanghai után	23	371
18. Egy hős	24	371
19. Kritika	26	372
*20. Vigyázat! Kultúrbotrány!	28	372
21. Két hódolat	29	372
*22. Te csak pipálj, Faragó!	31	373
*23. A hajléktalan műzsák	31	373
24. A halott oroszlán	31	373
25. A magyar ifjúság	33	374
*26. A csodálatos mandarin	35	374

27. Márciusi elégia	35	374
28. Művészet és rendészet	37	374
*29. Arcübasev	38	375
*30. Özvegy legények tánca	38	375
*31. Gergely napi darvadozás	38	376
32. Szegényjogú temetés	39	376
*33. Itt a tavasz	40	378
34. Hódolat	41	378
*35. A csővezető és művezető	42	378
36. A titán és a polgármester	43	379
37. Tömörkény	43	379
38. Finom kis cenzúra	46	380
*39. A nagy beszéd	48	380
40. Történelem	48	380
*41. Tanulságok	50	381
42. Az irodalom egyessége	50	381
*43. Házikezelés saját szakállamra	52	382
*44. Zöldcsütörtök	52	382
*45. Nagypéntekre	53	382
*46. A húsvéti cikk (Sajtóbemutató)	53	382
47. A babona meghal	53	382
48. Jön a jövő	55	383
49. Nyílt levél Négyesy Lászlóhoz	56	384
50. Május ünnepére	58	384
*51. A három grácia. Epilógus néhány változatban	60	385
*52. Május	60	385
53. Irodalompolitika	60	386
54. Kegyelet	62	386
55. Repülj, hajóm!	64	386
56. Műpártolás hiányában	66	387
57. Menekülők	68	388
58. Egy szabadkai könyvről	70	388
*59. Szentivánéji álom	73	390
60. Új héroszok	73	890
*61. Hozmecz és Zulawsky	75	390
*62. Egyenes vélemény a Tótágasról	75	390
63. Tótágas	75	391
64. [A költészet ma nem kell ...]	79	391
*65. Ébredő tótágas	79	392
*66. Nyaralási gondok	79	392

*67. Ők jönnek	79	392
*68. Párisba kéne menni	80	392
69. Pár szó az Akárkiról	80	392
70. Gyóni Géza	81	393
*71. Akárki (Jedermann)	83	393
72. Magyar Bizanc	83	394
*73. Öreg padok — fiatal rovasok	85	394
74. Az ipar és én	85	394
*75. Machiavellitől Mussolinüig	87	395
76. Van, de nincs	88	395
*77. Előzetes házi jelentés a jövő kezelésről	89	395
*78. Értésítők margójára	89	395
79. A költő esete a forgalmi adóval	90	396
*80. Kultúrfölény	91	396
*81. Emberi problémák (Tonelli Sándor új könyve)	91	396
*82. Konferansz a Konferansziéről	91	396
*83. Szerenád	92	396
*84. A Zebra	92	396
*85. Alapiék dicsérete.....	92	396
86. Sámson és Delila	92	397
*87. Európa új lelke.....	93	397
88. A pirosruhás hölgy.....	93	397
*89. Dumas	94	397
90. Hamlet, dán királyfi, vagy a lángész diadala mindenben	94	398
91. Szólások és írások	95	398
*92. Pardon	97	398
93. Az orvos dilemmája	97	399
*94. 78	98	399
95. Megemlékezések. Tíz év Magyarország szomorú törté- netéből.....	98	399
96. Éjjeli menedékhely	99	399
*97. Magyar anziksz	100	399
*98. A szabadság oszlopa	100	400
99. A vadkacsa	100	400
*100. Egy elfelejtett hagyomány	101	400
*101. Daliás idők.....	101	400
102. Élet	101	400
*103. Dalosok ünnepére vezérlő kalauz, vagy a szegedi idegen- forgalmi a mellényzebben	103	401

104. Kelettől nyugatig	103	401
105. A gazdag város szegénysége	105	401
*106. Sok híhó semmiért, vagy mit akar a színügyi bizottság?	107	402
107. Károlyi Lajos	107	402
108. Pörös atyafiak	109	402
*109. Békétlenek	111	402
110. Móra Ferenc jubileuma	111	403
*111. Interjúh a művésznővel	112	403
112. Haláltánc	112	403
113. Móra Ferenc ezeregy élete	115	403
114. Nyílt levél Pekár Gyulához, a Petőfi Társaság elnökéhez	120	406
*115. Lugosi Döme új könyve	123	408
*116. Egyéni akció	123	408
117. Jonny spielt auf	123	408
*118. Színügyi bizottság. (Kép a közeljövőről)	125	409
*119. Építkezünk	125	409
*120. Bécsi operett	125	409
*121. Szegedi halottak	125	409
122. Ez is fajvédelem? (Levél a szerkesztőhöz)	125	409
123. Utazás egy szobor körül	126	411
124. Grazia Deledda	128	412
*125. Takarékoság	129	412
126. Az ötvenéves Ady	130	412
*127. Shakespeare a gazdasági hivatalban	132	413
128. Árgirus születése	132	413
*129. Külváros	132	413
130. A művészet szabadsága	132	413
131. Rippl Rónai	135	413
132. Ifjú szívekben ...	137	414
*133. Múmiák a torony alatt	139	414
*134. Lappália	139	414
*135. Várad	139	414
*136. Nagy Cápa városunkban	139	415
*137. Bem apó	139	415
138. Terescsényi György: Délibáb. (Új versek)	139	415
*139. [Van-e külön erdélyi irodalom?]	140	415
*140. Interjú	140	416
141. Karácsony böjtjén	140	416
*142. Karácsonyi álom	142	416

*143. Karácsony	142	416
*144. Karácsonyi álom	142	417
*145. Csizsó. A költő beszélgetése a százesztendős jövődö- mondóval	142	417
146. Félegyháza után ...	142	417
*147. Műpártolás	145	417
*148. [Szegedi írók, újságírók]	145	418

1928

*149. B.u.é.k.	145	418
*150. A latiumi csata	145	418
151. Hauptmann	145	418
*152. Vízkereszt	147	418
*153. Az ötvenévesek	147	418
154. Terescsényi György: Délibáb. Új versek 1928.	147	419
*155. Szigligeti	148	419
156. A csonka Petöfi	148	419
157. A színház válsága	151	420
*158. Színügyi bizottság	152	420
159. A szegedi boszorkányok	153	421
*160. A medve és a barlang	154	421
161. Tömörkény István élete és művei	155	421
*162. Tonelli Sándor: Emberi problémák	202	435
*163. Gyün a csuszpájz	202	436
*164. Közadakozás	202	436
165. Pro artibus	203	436
166. Rómeó szmokingban	204	437
*167. Cserzy Béla: Késő aratásom	205	437
168. Írói becsület	206	438
169. Ady sírja	208	438
*170. A kréta körül (Kínai komédia)	209	439
171. Száz év után	210	439
172. Herczeg Vilmos jubilál	212	439
*173. Egy király, egy cigány	212	439
*174. A szegedi évforduló	212	440
175. Más bajunk nincsen?	212	440
176. A hálás utókor	214	440
177. Babits	216	441
178. Prológus Ibsen Epilógusához	218	441

179. A passiók művészete	220	441
180. Eltörött a hegedű.....	221	441
181. A pokol gépe	223	442
182. [Előszó Magyar László Grimasz című könyvéhez]	225	442
*183. Grimasz. Magyar László karikatúrái	226	443
184. Taine	226	443
*185. Dr. Tóth Károly tragédiája	228	443
*186. Bíró előtt	228	443
187. A föl-földobott kő	229	443
188. Szerecsenmosdatás	230	444
*189. Kultúrfölény	232	444
190. Nyílt levél	232	445
*191. Tutajosok	233	446
192. Istókovics	233	446
193. Májusi zápor után	234	446
*194. Szerződteések	236	446
*195. [Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg]	236	446
*196. A valóság és költészet.....	236	447
*197. [Schiller Tell Vilmosáról]	236	447
*198. Magyar Veronika	236	447
*199. Szeged és az angol kultúra	236	447
*200. Jegyzetek Ady nyelvéről	236	447
201. A szegedi ver sacrum	238	448
*202. Giovinezza	240	448
*203. Háztűznézőben	240	449
*204. Művészet és erkölcs (Levél a szerkesztőhöz)	240	449
*205. Hangadók	240	449
*206. Columbia.....	240	449
207. „Mikor a gyermek jó”	240	449
208. „Etelka Karjelben”	242	450
209. Két szegedi könyvről.....	245	450
*210. Békeffy György kiállítása a Kass halljában	247	451
211. Színház és kultúra	247	451
212. Az első siker	248	451
213. Kísértetek	250	452
*214. Indítvány a közhangulat fölemelése tárgyában	252	452
*215. A jubiláns Rousseau	252	452
*216. Csak titokban	252	452
217. Titkos Pötyi karrierje	252	453
218. Neopedagógusok	254	453

219. Kakasviadal	256	453
*220. Fenn az ernyő, nincsen kas	257	454
221. Magyar rapszódia	258	454
*222. Mucsai múzsa	259	454
223. A zöld vadász	260	454
*224. Quatorze Juillet	261	455
*225. Majd ha fagy...	261	456
*226. Híres gyerekek	262	456
*227. Kulturpropagandát!	262	456
*228. Szilágyi Aladárt kihagyták.....	262	457
*229. A szegedi boszorkányok. A kétszázadik évforduló alkal- mából.....	262	458
230. Tanyára magyar! (Saját külön népiesünktől)	262	458
231. Gyepűn innen, gyepűn túl	263	458
*232. Status Animarum	265	458
*233. Petőfi.....	265	459
234. Olimpiász	265	459
235. Búcsúfia	267	459
236. Amíg nem késő	269	459
237. Testamentom	270	459
238. Mikor a film beszélni kezd...	272	460
*239. A helyi olimpiász	274	460
*240. Magyar tehetség	274	460
241. Magyar kirakat	274	460
*242. A bajnok és a dalnok	276	461
243. Égi írás	276	461
244. G. B. Shaw a karzaton	277	461
245. A százesztendőös jövendőmondó	279	462
*246. Rab Géza: Keresztúton	281	462
247. A színlapok margójára	282	462
248. Patyala	284	465
*249. Ismeretterjesztő	286	466
250. Nurmi.....	286	466
251. Chaplin művészete	288	466
252. Karlheinz Martin rendez	290	466
*253. [Mi szép a lucskos, csúnya őszben?]	292	467
*254. Utazás a Nobel-díj körül	292	467
255. Álszerkesztő	292	467
256. Szegedi őskert. I. Szinéri	293	467
257. Shaw	295	468

*258. Pásztortűz	296	468
259. Szegedi őskert. 2. Szőri.....	297	468
*260. Éljen a honi!	299	468
*261. Molnár Ferenc a szegedi egyetemen	299	469
262. Tóth Árpád meghalt	299	469
263. Mutamur	299	469
*264. Makó Lajos	301	469
*265. Fenn az ernyő, nincsen kas	301	469
*266. A nagy romantikus	301	470
267. A Bánk bán revíziója.	302	470
*268. Felvilágosítás	304	471
269. Bűnösök	304	471
*270. Tóth Árpád posthumus kötete	305	471
*271. Hauser Gáspár legendája	306	471
*272. Szegedi őskert. 3. Beniczky	306	471
273. Vörösmarty.....	306	472
*274. A Tarnay fiú esete Dugan Marival	308	472
*275. Pogány Margit előadása	308	472
276. A magyar könyv válsága	308	472
277. Gazdag szegénység	310	473
278. Szegedi őskert. 4. Heller.....	312	473
279. Szegedi őskert. 5. Békefi	314	673
280. Eszperanto	315	473
*281. Kamara	317	474
*282. El Cytherébe?	317	474
*283. Szegedi őskert. 6. Evangélista	317	474
284. Dankó Pista.....	318	474
*285. Dorozsmai színház	323	475
*286. Szegedi őskert. 7. Fuszti	324	475
*287. Visszhang	324	476
288. Sz. M. vagy a csillagok költője Szegeden	325	476
289. Főlrát és körirat	326	476
290. Szegedi őskert. 8. Homok	329	477
291. Bekoronázás	330	478
*292. Beszterce ostroma.....	333	478
293. Lessing	333	478
294. Ady Endre és Szeged	335	479
295. Ady	336	479
296. Halálos fiatalság	338	480
297. Szegedi őskert. 10. Bramin	340	480

298. Vér György könyve	342	481
299. Így írtok ti rólam. Karinthy. Kosztolányi	343	481
1932		
— 300. Az ötvenéves halhatatlan	345	482
1934		
— 301. Jókai emlék	348	484
1936		
302. Oláh Gábor	348	484
303. [Egyetemi társak]	350	485
JEGYZETEK	355	
E kiadásról.....	357	
Rövidítések.....	364	
A cikkek jegyzetei.....	365	
Thematák, beszédvázlatok, anagrammák.....	486	
Pótlás a JGYÖM 5., 6. és 7. kötetéhez	492	
A mellékletek jegyzéke	493	
Névmutató.....	495	

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős: Balázsovits Erzsébet

Műszaki szerkesztő: Merkly László

Terjedelem: 32 (A/5) fv + 0,5 (A/5) fv melléklet – AK 1025 k 7173

70.68978 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

